Beschryvinge ende lof der stad Haerlem in Holland

Samuel Ampzing

bron
Samuel Ampzing, *Beschryvinge ende lof der stad Haerlem in Holland*. Adriaen Rooman, Haarlem 1628

Zie voor verantwoording: https://www.dbnl.org/tekst/ampz001besc01_01/colofon.php

Let op: boeken en tijdschriftjaargangen die korter dan 140 jaar geleden verschenen zijn, kunnen auteursrechtelijk beschermd zijn. Welke vormen van gebruik zijn toegestaan voor dit werk of delen ervan, lees je in de gebruiksvoorwaarden.

dbnl digitale bibliotheek voor de Nederlandse letteren

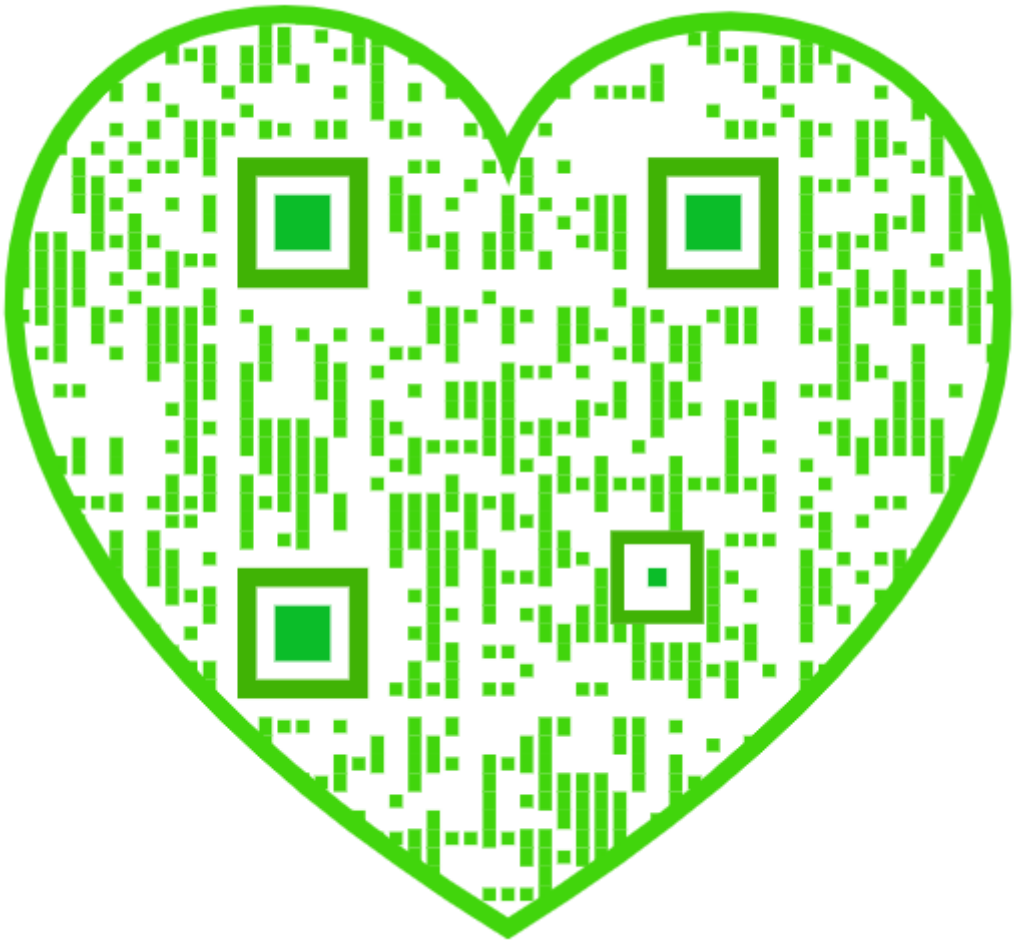

HAERLEM.
VICITVIM VIRTUS
So sit de vroomste Maegd op't sterkste vande dieren!
So draegt sy op haer hoofd een kranze van laurieren!
En plant haer Eeren-schilt aen haeren waerden schoot,
Met moed met bloed gehaeld in't midden van de dood!

HAERLEM.
VICITVIM VIRTUS

So sit de vroomste Maegd op't sterkste vande dieren!
So draegt sy op haer hoofd een kranze van Laurieren!
En plant haer Eeren-schilt aen haeren waerden schoot,
Met moed met bloed gehaeld in't midden van de dood!

I. Bouchorst In. J. Matham Sc.

HAERLEM

Voor-rede ende toe-eygen-brief

Aende erentfeste, achtbaere, wijse, seer voorsienige Heren Regeerders:

Mitsgaders De goede, vroome, getrouwe, ende Vader-Lands-lievende Bvrgerye
Van onse lieve vvaerde, ende loffelijke gemeyne Vader-Stad Haerlem.

ERentfeste, ende achtbaere Heren; lieve, ende vvaerde Mede-burgers:
Ik omhelse van herten de loffelijke ende waerachtige spreuke van den liefelijken ende vermaerden Poeet *P. Ovidius Naso.*

Nescio quá natale solum dulcedine cunctos[+]
Ducit, & immemores non sinit esse sui.

[+] *Lib 1. de Ponto Eleg. 4.*

Ik weet niet hoe in ons so sterke liefd kan wonen
Tot onse Vader-Stad, en so haer yver tonen,
En kragt in onse siel, dat haer geheugenis
Schier nimmer uyt ons hert, noch ons gedacht en is.

Want ik vinde en*de* gevoele dat ook in mijn herte waerachtig te wesen, ende en kan mij ook geenzins laten

voorstaen dat enig verstandig mensche mij immermeer tot schande sal willen ofte konnen toerekenen dat ik sulckx opentlijk ende oprechtelijk alhier bekenne, ende met der daed naer vermogen ook arbeyde te bewijsen, mijne lieve geboorte*n*-plaetze en Gode dankbaer. Want ik kusze ende prijse hier ook het bekende Spreek-woord,

God heeft dien mensche gunst betoond,
Die in een land van segen woond.

So beroeme ik mij dan eenen Hollander, ende aldaer immers so seer eenen Haerlemmer: daer mij God dit tijdelijke ende natuerlijke licht gegeven heeft, ende daer en boven het boven-natuerlijke licht sijner genade, de vorsale van het hemelsche licht der eeuwiger heerlijkheyd. Ik hebbe dan ook gedacht mijnen natuerlijken plicht te wesen mijne Vader-stad te eren daer ik konde, de gulde spreuke vanden seer geleerden *Aurelius Cassiodorus* indachtig,[+] *Nobilissimi Civis est Patriae suae augmenta cogitares:*

[+] *Lib. 3. Epist. 10.*

Het is een Burger wel bedacht
Die d'ere van sijn Stad betracht:

Ende der prijs-waerdige rede van den meester ende vader der Roomscher welsprekendheyd *M. Tullius Cicero,* uyt den mond van den ouden en*de* dapperen Philosooph *Plato,*[+] *Praeclarè scriptum est à Platone, non nobis solum nati sumus, ortusq*ue *nostri partem Patria vendicat, partem amici.*

[+] *Lib. 1. Offic.*

God heeft ons het besit van't tijdelijke leven
So slechts ons onsent wil op aerden niet gegeven:
Maer 'tlieve Vaderland heeft ook sijn deel daer an,
En al de vrunden t'saem genieten me daervan.

So hebbe ik dan eerst in den jaere 1616 door mijnen natuerlijken drift tot de loffelijke Poesije, en*de* trouwe sucht

tot onse Stad iet wat rouws naer mijne kragten datmaels tot haeren lof ontworpen, ende in 't licht gebragt, op't aenbeeld der oude Heydensche Poesije noch op sijn students gesmeed, ende naer den gewoonlijken school-stijl, ende wijse van spreken met veele Heydensche namen van hunne verdichte vervloekte Afgoden (die toch in de wereld niets en sijn naer de goddelijke uytsprake *1. Cor. 8. 4.*) geblanket, ende besoedeld. Ende so ik daer na nu in den heyligen Kerken-dienst getreden sijnde by mij selven het klaer-uytgedruckte verbod Gods in desen rijpelijk quam na te denken *Exod. 23. 13. De namen van andere Goden en sult gy niet gedenken, ende uyt uvven monde en sullen sy niet gehoord vvorden:* so nam ik mij flukx voor die oude slimme students-schoene*n* weg te werpen, ende by gelegenheyd mijn vorig werk by forme ende maniere van stilswijgend wederroep Christelijk te versmeden, ende schoon te maken, midts daer van afborstelende alle dat gene dat mij van het oude school-stof noch was blijven aenhangen, het welke ik dan ook in den jaere 1621. alhier door Gods genade gedaen hebbe. Maer also de eene dag den anderen leerd, ende de Nederduytsche Poësije ofte Rijm-konste nu maer eerst hedens-daegs tot haere volmaektheyd eyndelijk schijnt gekomen ende opgeklommen te wesen, ende ik dan ook also in mijn vorig uytgestoten werkxken de feyle*n* noch van dien tijd quam te merken, so hebbe ik mede gedacht mijn Vader-stad dat ook schuldig te wesen, dat ik dat werk noch eens ter hand nemen, ende met noch eene fijner schave ter eeren overlopen soude: te meer also ik ook bemerkte dat daer noch wel enige dingen waren die wat wijdlustiger konden uytgestreken, ofte ook op een nieu daer by gedaen worden die

ik te voren ofte niet geweten, ofte overgeslagen hadde: behalven dat ook nu en*de* dan zedert sulkx voorgevallen was dat ook wel verdiende met eenen vinger ende versken aengeroerd te worden. Ik weet ondertuschen seer wel dat daer veele anderen sijn die dat beter ende geluckiger verrichten konden: maer dewijle sy 't niet en doen, ende ik nu eenigzins schijne hier van in 't besit te wesen, so en kan mij dat niemand met enig recht voor euvel afnemen, dat ik wat doe, so veel ik immermeer vermag: waer toe ik mij dan ook door de geboorte, ende de veelvuldige weldaeden, die ik hier in mijne Vader-stad van kinds been aen genoten hebbe, ten hoogsten verplicht ende verbonden houde. Ik en kan ook in 't alderminste niet sien (ten ware by avontuer de liefde ende sucht tot mijne Stad mij de ogen so verblind ende begocheld hadde) dat iemand, hoe vijs, neus-wijs, ende bedilachtig hy ook soude mogen wesen, mij dat met den minsten schijn van reden ten quaedsten sal konnen naduyden dat ik een Prediker sijnde in Gods Gemeynte met sulke tijdelijke dingen noch omslepe: also de heylsaeme Christelijke Religie, ende het hoog-waerde Predick-ampt de natuerlijke, eerlijke, ende bepaelde liefde tot de tijdelijke dingen niet en verbieden, nochte weg en nemen: veel weyniger eenen eerlijken, redelijken, en*de* Vaderlands-lievenden burger van sijnen behoorlijken schuldigen plicht tot sijne Stad ontslaen, en*de* ontlasten. Ik verhandele ook also de ere ende alle de gelegenheyd van onse waerde Stad, dat ik ondertusche*n* mijn ampt en*de* beroepinge nergens en vergete, nochte en versuyme: en*de* spele ende beklede also den Poeet, ende Historischrijver, dat ik middeler tijd den Predikant niet uyt en treck, nochte af en leg. Want verre sij van mij dat ik in het stuck van Religie

ende Godes dienst en*de* ere in 't minste wat soude toegeven, dat ik daer mede niet en soude sonder omsien recht deurgaen, ende mijn gemoed rondelijk openen, ende voor den Here ontlasten. Ik en begere om niemand ter wereld mijne conscientie geweld te doen, nochte de leugen te strelen, ofte te verschonen, nochte de waerheyd te kreuken, ofte onder de koren-mate te stommelen. Die dit niet aen en staet, die late het andere niettemin in sijne waerde, ende dit voor het gene dat het is, tot dat de Here hem sulkx ook openbare. Ik en weet-er niets meer toe te seggen.

Amicus Plato, amicus Socrates, sed magis amica Veritas.

'Ksoek wel der vrunden gunst, en eer:
Maer Goder Waerheyd noch veel meer.

Ik en ben ook (God lof) in het Lof van onse Stad so niet verwarmd, nochte verward, dat ik de vroome Christenen de nodige vermaninge des H. Apostels *Petrus* soude doen vergeten, dat wy hier maer uytlanders ende vreemdelingen sijn: *1. Pet. 2. 11.* ofte hen so in het warme nest ende den gemackelijken stoel hunner tijdelijke ruste inden fluwelen schoot van hunne lieve Vader-stad soude trachten te planten, om sich daer in weelde sacht neer te setten, ende hunne herten van het kruyz der Christenen te vervreemden, die toch het uytworpzel deser wereld, ende aller menschen uytvaegzel wesen moeten: *1. Cor. 4. 13.* dat sy niet opstaen en souden de goddelijke beroepinge met den H. Patriarch *Abraham* te volgen, ende den Here Jesus Christus met de *VVijsen van Oosten* in vreemde ende verre landen te soeken, als hy van hier met sijn H. Woord en*de* geestelijken ende lichamelijken segen om onser grouwelijker ondankbaerheyd wille veel-licht wel eens, ja haest,

gelijk wy tegenwoordig wel hard ende ogenschijnlijk van God gedreygd worden, soude mogen komen te verhuysen, het welke God dan noch genadelijk om sijns naems ere wille verhoede: so toch ook de Heydene*n* selfs dat mannelijk voornemen wel gehad hebben alles wat hun lief en*de* waerd was liever te verlaten, dan iets tegens de eerbaerheyd ende de goede conscientie te bedrijven, ende also liever met een gerust gemoed in vrede uytlandig te leven, dan tegens hun herte ende met onlust in hun Vaderland te blijven: waer over die mannelijke en*de* moedige *Stoicus L. Annaeus Seneca* dese gedenk-waerdige rede nagelaten heeft, *Patriam*[+] *meam transire non possum: omnium una est: extrà hanc nemo projici potest. Non patria mihi interdicitur, sed locus. In quamcunq*ue *terram venio, in meam venio: nulla exiliu*m *est, sed altera patria est. Patria est ubicunq*ue *benè est.*

[+]*Sen. de Resned. Form.*

'K moet in mijn Vader-stad in alle plaetzen blijven:
Daer iszer toch maer een: wie iszer uyt te drijven?
Mijn land en word mij niet verboon, noch opgeseyd,
Maer slechts een weynig plaetz daer mij niets aen en leyt.
Want in wat plaetz, en land, en waer ik kom te trecken,
Daer kom ik in het mijn, 't sal mij voor 't mijne strecken:
Daer is geen ballingschap, 't is 't mijn naer mijn verstand
Want daer wy vreedzaem sijn, daer is het Vaderland.

En de soet-vloeijende Poeet *Ovidius:*

[+]*Omne solum forti Patria est, ut piscibus aequor,*
Vt volucri vacuo quicquid in orbe patet.

[+]*Lib. 1. Fast.*

Het aerdrijk is het rond waer ook een mensch mag komen,
Dat is het Vaderland, het Vaderland der vromen:
Niet anders als de visch in 't diepe ruyme vocht
Sich over al onthoud, de vogel in de locht.

Waerom ook de alderwijste der wereld-wijsen *Socrates*

gevraegd sijnde van waer hy was? *Mundanum se esse pronuntiavit: totius enim mundi se incolam & civem arbitrabatur:* gaf ter antwoord, dat hy van der wereld was: want hy achtede sich eenen burger ende inwoonder van den ganschen aerdbodem te wesen, verhaeld de beroemde *Cicero.* Was dit nu de roep en*de* roem der Heydenen: wat soude [+] hier dan een Christen niet behoren te doen, die het rechte gesicht ende verstand door den H. Geest ontfangen heeft, ende jaegd na het voorgesteken merk tot den prins der hemelscher roepinge Gods in Christus Jesus? *Phil. 3. 14.* Sal dese de goddelijke spreuke des Koninklijken Propheten *Davids* in desen niet bedenken? *Domini est terra, & [+] plenitudo ejus.*

[+] *Lib. 5. Tuso. Quaest.*

[+] *Psal. 24. 1.*

Des Heren is het aerdsche dal.
En al sijn volheyd, heel, en al.

En de daed van dien grooten Propheet *Moses* niet betrachten, die de versmaedheyd van Christus meerder rijkdom achtede, dan de schatten van Egypten: dewijle hy sag na de vergeldinge des loons? *Hebr. 11. 26.* 'Tis dan so verre van daer, dat ik met desen mijnen Lof van onse lieve geboorten-stad, ende aerdsch Vaderland, desen yver der getrouwicheyd aen God, ende betrachtinge onser erve der saligheyd, by ons in 't minste soude doen verslappen, dat ik in tegendeel hier door te meer poge onse herte*n* so tot dankbaerheyd aen onsen God, die ons in sulken gesegenden Land ende Stad geplant heeft, te verwecken, als ook de selve op te scherpe*n* tot vlijtiger en*de* ernstiger betrachtinge van het rechte heerlijke vrolijke hemelsche Vaderland, naer de trouwe vermaninge ende aenporringe des H. Apostels *Paulus,* als hy seyd: *vvy en hebben hier geene [+] blijvende stad, maer vvy soeken de toekomende.*

[+] *Hebr. 13. 14.*

Wy hebben hier geen plaetz gewis:
Maer soeken dat toekomstig is.

+Ende wederom: *Onse Borgerschap is in de Hemelen: van vvaer vvy ook den Saligmaker den Here Iesus Christus vervvachten.* +*Phil. 3. 20.*

Het rechte Vaderland, en aldermeest te loven,
Is in het Hemel-rijk, en by den Heer daer boven:
+Daer Christus Godes Soon voor ons de plaetz bereyd,
En ons ontfangen sal in aller eeuwigheyd. +*Iob. 14. 2. 3.*

+En*de* naer het voorder spoor en*de* prickel des gemelden Apostels: *Ist dat gy met Christus opgevveckt sijt, so soeket het gene dat boven is, daer Christus is sittende ter rechter hand Gods: Besorget dat boven is, niet dat op der aerden is.* +*Col. 3. 1. 2.*

Besorgt dat boven is, en niet den overvloed
En niet het aerdsch gemack van 't aerdsch en nietig goed.

In sulker conscientie dan, en op sulken vertrouwen, en*de* met sulke voorwaerde, en*de* beding, komt dit mijn werk eyndelijk op mijnen uitgedruckten naem noch eens voor den dag: op dat het geen ergerlijk nochte schandelijk hoerekind en*de* vondeling van eene*n* onbekenden en*de* onbenaemden Vader en schijne te wesen, die sich sijns arbeyds en*de* werks soude schame*n*, naer de sluyk-wijse der eer-loose faem-diefsche libellen. Vwe Achtb. ende Eerw. biddende, dat uwe Achtb. en*de* Eerw. gelieven dit blijkelijk getuygenisze van mijn oprecht gemoed tot onse gemeyne Vader-stad sich wel gevallen te laten, ende het selve gunstelijk ende dankelijk aen te nemen, uyt de hand van den genen, de welke van ganscher herten is, ende eeuwig blijven sal,

Erentfeste, ende Achtbaere Heren; lieve, ende waerde Medeburgers,
VWer Achtb. ende Eerw. Onderdanige, ende
Dienst-willige Dienaer, ende Mede-burger
SAMVEL AMPZING.

Aen mijne gebiedende Heren, ende vvaerde Medeburgers.

M*Yn Heren, die hier sijt aen 't roer der Stad geseten,*
Mijn Burgers, die het volk van Haerlem sijt geheten,
Ik breng hier mijnen Lof van onse Stad, in dicht
En ook in vrijen stijl geschreven, in het licht.
Hier kont gy met gemack en met vermaek gaen lesen
Wat onse Stad nu is, en watze plag te wesen:
Wie haeren eersten grond en mueren heeft geleyd,
En hoe sy naderhand noch meer is uytgebreyd.
Wat sy van binnen is door Godes rijken segen,
Wat sy van buyten is, hoe wonder wel gelegen,
Wat lichten dat sy heeft ter wereld voord gebragt,
Wat krijgen oyt gevoerd, wat daeden oyt gewracht.
Hoe sy den Nijlschen vloed en ketens heeft gespleten,
En hoe de Spaensche magt gebroken, en versleten,
Hoe dier sy Spanjen heeft gestaen, hoe veel gekost,
En hoe sy weer van 't jock van Spanjen is verlost.
Waer me de burgers hier sich weten te generen,
Wat nering, wat praktijk, wat konsten sy hanteren,
Wat wetten-tucht het volk tot hunnen plicht beweegd.
En wat gods-dienstigheyd de burgerije pleegd.
Siet dit, en diergelijk, is hier in 't lang beschreven.
God heeft mij hier het licht en 't leven willen geven:
Dat geef ik Gode weer, dat geef ik onse Stad.
Hoe billijk geef ik haer het geen ik van haer had!
Ik kom mijn Heren so en Burgerij begroeten,
En werp eerbiedelijk mijn werk voor uwe voeten.
Mijn Heren, ik ben uw, 't is 't uwe wat ik doe,
En 't lof van onse Stad komt onsen Burger toe.
Ik sal wat meerder doen, wanneer ik meer sal weten,
So lang dat mijne siel en penne sij versleten:
Neemt dit nu so in dank, ik geef u dat ik heb:
[*]Bestelt mij meerder stof, ik weef u meerder web.

[*]Alludo hâc Metaphorâ ad Textores nostroc.

SAMVEL AMPZING.

Deo et patriae sacrvm.

Ik hebbe dit tot lof van onse Stad geschreven,
Ik hebbe God sijn eer niet minder moeten geven:
Ik heb dan mijne pen tot beyden aengepord,
Dat noch de Stad noch God met waerheyd sijn verkort.
Ik trachte onse Stad haer eren-kranz te vlechten,
Ik poge voor den dienst des Heren me te vechten,
Sy moeten t'samen gaen: mijn sucht tot onse Stad,
Mijn liefde tot den Heer, die eyschen beyde dat.
Wat sie ik Momus hier staen spotten, ende guyten?
Of meynt gy dat ik dij naer dijnen mond sal fluyten?
Neen Momus, dat is mis: en staet het dij niet aen,
Ik heb 't voor onse Stad, en onsen God gedaen.

Matth. 22. 21. Geeft den Keyser dat des Keysers is, ende Gode dat Godes is.
SAMVEL AMPZING.

Horativs.
In Arte Poëticâ.

OMne tulit punctum qui miscuit utile dulci,
*Lectorem delectando, pariterq*ue *monendo.*

Hy heeft den bout op 't hoofd geraekt,
En sijne dingen wel gemaekt,
Die so sijn werk beleyd, en sticht,
Dat hy vermaekt, en onderricht.

Eer-dichten op 't werk des avtevrs.
P. Scriverii *Elegidion* in Samvelem Ampzingivm, *Ecclesiasten & Encomiasten* Harlemi.

CVm cuperet totâ Ampzingius urbe,
Et pariter civi totus adesse suo;
Non satis est, inquit, divini oracula verbi
Pandere, & Angelicos voce ciére choros:
Sunt alij, quorum noster praeterfluit aures
Sermo; nec affectus ulla querela movet.
Et spatiosa licet magni sint atria templi,
Sufficit haud cunctis civibus iste locus.
Et quidam zeli studio in diversa trahuntur,
Quaerentes aliâ sub pietate Deum.
Serviat his calamus meus, & devinciat omnes,
Exponens patrij semina prima soli,
Inque gerens oculis totam gratantibus urbem,
Bellaque gesta domi, bellaque gesta foris.
Dixit: & ut seri possent meminisse nepotes.
Absolvit tantum sedulus auctor opus.
Iamque Lemum, Herlemiosque ac Flori principis aulam,
Et Pelusiaco parta trophaea mari,
Obsidiumque arrox tumidi miramur Iberi;
Miramur laeti commoda multa soli:
Divinamque †artem, quâ se Germania falsò
Iactat, & ignotum non sinit esse Mogum.
En ego Donati contrà clarissima dono+
Symbola, jam certam promeritura fidem.
Atque ita dum magni premimus vestigia IunI,
Vindicijsque ultrò dum favet ille meis:

†*Typographiam.*

+*Vide de Typographia Dissertationem nostra*m*, huic Co*m*mentario annexam.*

Ponere vix alibi potuit consultiùs horâs,
  Aut magis in patriam significare fidem.
Sic populum linguâ, calamoque interprete cunctos
  Pascit, & immemores sic vetat esse sui.
Pellicit huc natale solum, patriaeque cupido
  Laudis. in hoc alacer pulvere currit equus.
Et meritò: nam si quondam flagravit Vlysses
  Fumum de patrijs cernere posse focis;
Cur non hic pulchrae succensus amore Napaeae,
  Laudaret patriae moenia blanda suae?
Quantò Ithacâ urbs Sparnae praestantior ubere glebâ,
  Arvaque montanis fertiliora rubis:
Tantò amor AmpzingI meliore cupidine fertur,
  Dum Kinnemarios tollit in astra suos.

Scribebam tumultuariè Amstelredami,
XV. Iunij. clɔ Iɔ. CXXVIII.

Petri Scriverii
Lof-dicht
Van't Lof ende de Beschrijvinge der Stad Haerlem,
Door Samvel Ampzing, Burger ende Predicant aldaer.

ALS *Ampzing heeft gesocht sijn burgers te behagen,*
En t'enemael sijn dienst hun gunst'lijk op te dragen;
  Sprak: 'tis mij niet genoeg dat ik 't Woord Godes preek,
  En tot der Eng'len choor met mijne stemme breek:
'Twoord komt tot veelen niet, en loopt voor by haer oren;
Veel willen na geen klagt en na geen smeken horen:

En of schoon onse Kerk is groot en ruym van sael,
So is dan noch die plaetz te kleyn voor altemael.
Hoe veele worden ook door yver-sucht gedreven,
En willen voor den Heer op hunne wijse leven!
Laet alle door mijn pen gediend sijn, en gesticht,
En houden sich aen mij en mijne pen verplicht.
Ik wil dan onse Stad, en haere eerste palen,
En al den waerden roem van haeren naem verhalen,
De daeden die sy heeft in aller aengesicht
Of hier, of hier ontrent, of buytens lands verricht.
Dit sprak hy by sich selfs: en dan op dat de tijden
Die noch te komen staen sich hier in ook verblijden,
En dat dit altemael van allen sy bedacht,
So heeft hy al dit werk in grooten vlijt volbragt.
Nu konnen wy van Lem, en 't Huys van Haerlem lesen,
En hoe hier 't Prinzen-hof der Graven plag te wesen;
En hoe dat Diamant op Nili bracke kreek
Voor hunnen sterken arm en kloeken moed besweek.
En nu verwonde'ren wy haer liefelijke wegen,
Haer lijftocht, haer gemack, haer lust, en haer zieraed
Van boomen, wild, en veld, van duynen, see, en saed.
En nu verwond'ren wy de konst van boeken-drucken,
Een tack die Duytschland soekt van onse kroon te rucken,
Waer me de Stad van Mentz haer naem so ruchtbaer maekt,
So toch een dief die konst van ons hier heeft geschaekt.
Daerom so heb ik ook, tot een voorseker teken,
Mijn Kosters-Lauren-Kranz *aen Ampzings werk gesteken,*
Het welke nu genoeg tot dese sake doet,
So dat een yder ons die ere geven moet.
VVy trachten dan de Jong te volgen naer behoren,
En sijne stappen meest sorgvuldig na te sporen:
En 't gene dat ik hier tot dese sake doe,
Dat staet so Ampzing me van ganscher herten toe.
Daerom so weet ik nau hoe hy sijn vlijtigheden
En kostelijken tijd veel beter kon besteden,

En sijne waere liefd en trouwe sucht met-een
Meer tuygen aen de Stad, meer tuygen aen 't gemeen.
So tracht hy dan het volk met sijnen mond te stichten,
En ook met sijne pen een-yder te berichten,
Op dat een-yder ook hem in gelijke trou
Hem in gelijke liefd met recht gedenken sou.
De stee van sijn geboort, de plaetze van sijn leven,
Die heeft hem tot dit werk geport, en aengedreven;
De liefde tot de eer van sijne lieve Stad
Die jaegt hem dat hy loopt op dit gewenste pad.
En dat met allen recht: VVant heeft Vlysses 't roken
So graeg begeerd te sien van sijne stad, en koken;
Sal Ampzing dan sijn lust in Haerlem niet versaen?
En haeren roem en lof met meerder recht bestaen?
So veel als Sparens-stad, so lustig van waranden,
So vruchtbaer ende vet, meer is dan dorre stranden,
En 't nest van Ithaca: so yverd hy te meer
Tot lof van Kenemers, en sijner ouders eer.

LEGENDO ET SCRIBENDO.

In Descriptionem Harlemi, *à Clarißimo Viro* D. Samvele Ampzingio, Ibidem Ecclesiaste, concinnatam, *Carmen Heroicum.*

QVI Patriae leges & plebisscita tuetur.
Libertatis amans, contempto jure Tyranni,
Proque focus arisque mori, & decernere ferro
Pulchrum & dulce putat: trepidisque occurrere rebus
Qui satagunt, multoque animam cum sanguine fundunt,
Illos aeterna celebrandos laude fatemur,

Et clypeo ornandos Argivo, & marmore dignos:
Atque adeo in caelis, aut caeli in parte locandos.
Sic Spartana fides, sic Codri heroica Virtus
Nubila tranavit pernicibus acta quadrigis;
Et Decijs quaesitus honos, natoque, patrique:
Nec non Attilium, Fabios, atque Hectora magnum,
Theseaque, & pressos terrarum mole Philenos
Sustulit in caelum pietas, & ad aethera fortes
Vexit amor Patriae, Laudumque immensa cupido.
Nec minimum meruere decus qui signa secuti
Thespiadum, fato eripiunt mortalia gesta,
Quique Cleantheas studijs impendere noctes
Invigilant, vitamque alijs producere scriptis.
Et pius ille labor Patriae qui dicere laudes
Ardeat, & cantu celebrare domestica facta.
Hanc tenuere viam fatis levioribus usi
Historiae pater, & tot vatum numen Homerus
Maeonides, & qui Grajis Musa Attica dictus
Socraticus Xenophon, & claro natus Holoro
Milciades, Crispusque, & Romae conditor alter
Livius, & doctae felix AEneidos auctor,
Bellaque in AEmathijs plusquam civilia campis
Qui cecinit, famamque astris aequavit Olympi.
At tibi, quem placido nascentem lumine vidit
Melpomene, AMPZINGI, cui pridem Belgica Cleio,
Cui Phaebi cortina patet, sanctique recessus
Pieridum, haud minor est pietas, primordia gentis
Dicere, & antiquos Lemi memorare Penates,
Nam quanto dulcis Patriae tangaris amore,
Natalisque urbis, quae te de matre cadentem
Excepit, natumque tulit sub luminis auras,
Ingenij monumenta tui, chartaeque loquuntur;
Pieriusque labor, nullo delebilis aevo.
Nam licet ingentes ad sacra negotia curae
AEtneâ sub mole premant, animumque fatigent,
En sonti pro plebe preces, caelique potentes

Sceptriferae claves, aut quos Ecclesia fasces
Sustulit, & clausi limen reseravit Olympi;
Diversumque trahant puri praeconia verbi:
Tu tamen & Patriae, & rebus caligine mersis
Sedulus incumbis, Lemi incunabula pandens.
Regalesque lares, & Sparni ad fluminis arces
Maenia, & antiquis habitatam regibus urbem;
Signaque, & annosae depingis brachia quercus,
Et scutum ense minax, Eois nobile stellis;
Heroumque genus Frisiorum, ad sceptra vocatos,
Serratamque ratem, & captivum in gurgite Nilum;
Bellaque victuris audes committere chartis.
Hinc laudum tibi surget honos, & gloria vivax,
Praemiaque aeternae contingent debita famae,
Macte esto AMPZINGI caeloque attollere nomen,
HARLEMVMQVE tuam fastis, annisque sacrare;
Sic Patriae solvas quae debes munia vitae,
Grataque sic reddat, quam debet, Patria vitam,
Festaque post cineres celebrent AMPZINGIA cives.

Quod voveo & auguror
T. SCHREVELIVS.

Theodori Schrevelii *Eer-Dicht* Op de Beschrijvinge der Stad *Haerlem,* Van Samvel Ampzing, Predikant aldaer, Bearbeyd, ende in het licht gebragt.

D*ie voor 't gemeyne best en vaderlijke wetten*
Om hunne Vrijicheyd hun lijf en leven setten,
En vechten tot der dood voor God, en voor het Land,
Die roemd de luyde faem, en draegtze op de hand.

So weetmen van de trou van Sparten noch te spreken,
So sietmen Codri *roem het hoofd noch boven steken,*
De Roomsche Decios*, en* Hector *den Trojaen,*
En and'ren, die met hun in eene ere staen.
En so is ook altijd hun Lauren-kranz gebleven,
Die oyt der Helden doen door hunne pen beschreven.
En vrijden hunnen roem der daeden van den dood.
Op dat de duyst're nacht die niet in 't graf besloot.
Ook ist een nutte vlijt sijn Vader-stad te prijsen,
En sijne sucht tot haer daer mede te bewijsen,
'T sij datmen haeren roem door verzen ende dicht,
Oft door een rijken vloed der vrije reden sticht.
So heeft Homerus *sich een dapp'ren lof bekomen,*
So worden Xenophon, *en* Livius *vernomen,*
En Maroos *waerde naem, die groote Roomsche Swaen,*
En and'ren, die met hun het selve werk bestaen.
Dus hebt gy, Ampzing, *ook u hier toe gaen begeven,*
Bysonder tot de konst van Neerlands rijm gedreven.
Hoe toont gy uwe liefd en trou aen uwe Stad,
Als gy haer eersten grond in uw gedicht vervat!
Want hoe u 't predick-ampt en swaere lasten drucken,
En uwe siel nu hier nu daer verscheyden rucken,
Noch set gy uwe Stad so niet uyt uwen sin,
En dringt u over al ook in het duyster in.
En dus verhaelt gy ons de oude Lemsche Mueren,
Het Koninklijke Slot, en Sparens oudste bueren,
Van Prinzen van dit land in ouden tijd bewoond:
Wat Wapen Haerlem ook in haeren schild vertoond.
En dus verhaelt gy ons 'tgeslacht der Vriesche Heren,
Van Koninklijke stam, geboren te regeren:
En 't scherp getande schip, waer voor het yser sprong:
En hoe het Haerlemsch swaerd van-ouds den vijand dwong.
Hier is uwen eren-kranz, hier is u roem geboren,
Hier hebt gy rechten stof van eenen naem verkoren.
Op Ampzing, *maekt dan me dat Haerlem niet verga,*
En dat haer waerde naem in schrift versegeld sta.

Geeft so uw Vader-stad de vruchten van uw leven,
En laet uw Vader-stad u weder ere geven,
En uw gedachtenis behouden na den dood,
Als 't graf u sluyten sal in sijnen swarten schoot.

ΕΧΘΡΩΝ ΑΔΩΡΑ ΔΩΡΑ

Epigramma
Ad Reverendum Virum, & Symmystam Charissimum,
Dn. Samvelem Ampzingivm,
Verbi Divini Ministrum:
Descriptionem suam Vrbis suae Harlemi, *Edentem.*

QVum quantus latè diffusus limite longo
In terras protenditur Orbis
Ingens, ingentes & magni nominis Vrbes
Antiquiq*ue* & nobilis aevi
Clara suae per se praeconia laudis agentes,
Atque suos ultrò celebrantes
Gnatos, ingenij pollentes munere si qui
Matres concelebrare laborent,
Ostentet: quae te rerum concepta tuarum
Ampzingi fiducia tanta
Extulit, illustrem ut per tot jam saecula Matrem
Et tot nominibus celebratam,
Seque suâ magnum fundentem luce per orbem,
Amplius illustrare parares,
Atque tuis toto chartis ostendere mundo
Harlemum, quam fama vetusta
Summaq*ue* tam longo saeclorum ex ordine virtus
Fecerat innotescere Mundo,

Omnibus optatam studijs & mentibus, omnes
Quam propius cognoscere vellent?
Sensisti argutus, quem non facilè ulla fefellit
Res, aut intima notio rerum,
Innumerorum hominum spectandâ nobilis Vrbis
Notitiâ & propiore videndae,
Quanta forent desideria, & quae didita in omnes
Ingens esset gloria terras:
Quumq*ue* tuo insignem decorares munere Matrem
Officia illi debita pendens,
Ipsa tibi quanto rursum cum foenore quantum,
Matris more, referret honorem,
Callidus è celebris celebratâ laude vicissim,
Mutua laudis praemia captans:
Vt quanto *Harlemi* se tempore gloria tollat,
Ampzingi se fama perennet;
Alteram & alterius crescentis munere crescens,
Longum perpetuetur in aevum;
Mutuaq*ue* inter se sibi fit mamenta vicissim
Sufficiant implexa coronae.
Nam tibi debebit Mater, cui gloria crescet
Firmius, & sic nomen habebit;
Illius & per te crescenti ex nomine semper.
Succrescet tibi nomen in aevum.
Vnde etiam aeternae aeternatae munera Matri
Bebebis tibi reddita famae.
Laus tua laude tuae tibi crescet, luce perenni
Lux sua multiplicata vigescet.
Sensisti quam non tennis natura benigna
Addederit tibi dotis honorem:
Quamq*ue* sit opportuna tuam sustollere summi
Ingenij tibi gloria Matrem.
Scisti etiam summo quę detrimenta nitori
Adferat unquam longa vetustas;
Vrbibus & quamvis vivax sit gloria summis,
Et longum perduret in evum,

Si qua suę dedit experimenta, suęque
Virtutis documenta serena;
Attamen assiduo longi languescere lapsu
Temporis, atq*ue* obrepere sensim
Frigida pręclarè gestarum oblivia rerum,
Paulatimq*ue* labascere famam:
Sępe etiam ipsarum adversis decedere rebus
Obscurata luce nitorem:
Magnaq*ue* quę fuerant, sepeliri nomina tandem,
Lethęis immersa tenebris:
Ni chartis duranturis constricta, sagacis
Ingenij conamine certo,
Vindicijsq*ue* sacrae saeclis asserta Minervae,
Eripiantur dentibus aevi.
Sic tu laude tuâ Matris cum laude jugata*m*,
Consuluisti illique, tibique:
Quaeq*ue* tuis scriptis longum protendet in aevum
Vitam, magnae & nomina famae,
Ipsa tuis scriptis vitam dabit, ipsa perennis
Debita reddet praemia laudis.

Scripsit DANIEL SOVTERIVS,
Ecclesiae Harlemensis Pastor.

In hoc nostrae Civitatis Encomium, & Encomiasten.

QVIS nostram dignis extollet honoribus urbem?
Hanc quisnam meritâ dicere laude valet?
Quae Batavos inter Proceres vota altera profert;
Quae Kinheimariae est splendida Metropolis.
Tanta cui veterum, rerumq*ue* indago novarum?
Cujus tam largum flumen ab ore ruit?

En id magnanimo conatu *Ampzingius* audet,
Sacro natalis raptus amore soli.
Audet, & egregijs praestat successibus ausum,
Ingenij & genij dexteritate sui.
Hic spectare licet vigili congesta labore,
Nostrati & nitido carmine proposita;
De tenui exortu, & fęlicibus incrementis
Vrbis, quae Fasti commemorant veteres;
Quaeq*ue* ejus praesens facies, tractusq*ue* propinqui,
Debita notitiae posteritatis habent.
Sic nomen Vatis Patriae cum nomine claret,
Sic canit in Patriae laude Poëta suam.
Ergò ipsi, Cives, nunquam pereuntis honoris
Nectamus gratâ laurea serta manu.

HENRICVS GEESTERANVS,
Collega Auctoris.

Vanden Auteur, *Ende sijn Werk.*

I*N desen* Haerlems Lof *sijn med' aen hunne stede*
De Leraers *al vermeld met loffelijke rede,*
*Behalven d'*Auteur *self, die in sijn lof is stil,*
Gelijk geen deftig man sich selven prijsen wil.
Nochtans is hy alzins sijn lof en roem ook waerdig:
Die op de Preek-stoel is seer levendig, en aerdig,
Met yver, en vrijmoed: Ook wacker ende snel
In sijnen ganschen dienst, als een recht Samuel.
Die ook noch in't gemeyn 'tVolk Godes *tracht te stichten*
Met geen gering getal van Geestelijke Dichten,
Die hy so nu als dan laet komen in het licht,
Waer door hy in dees eeuw geen Duytsch Poëet *en swicht.*

Als ook niet in dit werk van onse Republijke,
Waer van noyt is geweest beschreven diergelijke,
'Twelk so volkomentlijk en konstelijk verbreyd
Al wat tot lof en eer der selfder diend geseyd.

Idem.

Honori D. Samveli Ampzingio, *Ecclesiasti Harlemensi,* Patriae suae Descriptionem & Encomium *Vulganti.*

ILlustres animas, & magnis pectora rebus
Nata, tulit Latium, Grajaq*ue* terra tulit.
Non sterilis Batavum tellus: habuistis Athenae:
Iam Batavus priscae munera gentis habet.
Quantus es Ampzingi! Tarpejas deijcis arces,
Dum trahis, & sacro nectare pascis oves.
Quàm tibi relligio, quam Christi Ecclesia curae est!
Et Patriae fastis non minus invigilas.
Harlemi laudes, priscaeq*ue* insignia gentis
Ad numeros revocas, Pindaricosq*ue* modos.
Et simul absq*ue* metris opus hoc, ut carmine, condis,
Pindarus ingenio, Tullius eloquio.
Ejà age, macte heros! Te Patrem Ecclesia gaudet:
Te Civem jactat Patria grata suum.

Amoris ergò ludebam
IOHANNES IVNIVS,
Ecclesiastes Aszendelphensis.

Lof-Dicht op den Autheur.

*K*Omt burger wie ghy sijt nieusgierig om te lesen
Vws Vader-stads gheboort, wat *Haerlem* plag te wesen,
En wat sy heden is, hoe rijk sy alles heeft
Daer in sy veer en na haer susters boven sweefd:
Dat geeft u hier te sien die siender door het duyster
Vw *Ampzing,* die haer geeft een aengenaeme luyster,
Niet van een vreemde glanz of elders veer gesocht,
Maer uyt haer eygen selfs in't dage licht gebrogt.
Die gheeftu hier te sien, dat hier toe was verschoven,
En onder stofheyds wolk van d'oude eeuw bedoven:
Die geeft u hier te sien dat eertijds was bedeckt,
Maer nu in desen lof breed voor u uyt gereckt.
Siet, hoort, leest, en bedenkt met alle uwe kragten,
En scherpt op desen lof met yver uw gedachten,
En denkt dan by u selfs, en segt met een daer by,
Dits mij een hooge eer, dat dees mijn moeder sij.
Want d'eer van onse Stad kroont burger ende woonder,
Die selfs wat eer maer heeft diens eer maekt sij noch schoonder:
De ere van een Stad, en van de burgerij
Sijn twee in een ghevlecht, en staen malkand'ren by.
De schrijver van dit boek verpligt u dan veelvuldig
Aen hem voor all dit werk in veel te blijven schuldig:
En so gy hem al schoon veel danks voor desen segt,
Soo is een bloote dank sijn waerde veel te slecht.
De lof van *Haerlem* selfs soo hoog van hem gepresen,
Sie sal soo breed als kan sijn eygen altijd wesen:
Wat gy dan *Ampzing* doet u Vader-stad ter eer,
Ontfangt dat voor u selfs en voor de uwen weer.
Het rechte Haerlems bloed moet nimmermeer verflouwen,
En nimmer worden sat dit werk wel waerd te houwen.
En wie met aendacht leest sal moeten aen't besluyt,
Heyl over desen man met weerklank roepen uyt.

H. BRVINING.

Cornelivs Iacobi Petraevs,
Aen Samvel Ampzing.

HOe hebt gy, waerde vrund, uw yver hier bewesen
Tot onse Vader-stad! nu kan men sien, en lesen
Een vol verhael van haer, tot haeren hoogsten prijs,
Want 't iszer alles in, en 't iszer met bewijs.
Laet and'ren dan vrij gaen na ver-gelege hoeken,
En schrijven van een Stad in 't Oost oft West te soeken:
'T sijn vreemden in haer land, sy schrijven ook onwis,
Ik prijse datmen weet wat van sijn eygen is.

Ter Elburg desen 23. Iunij 1628 stylo loci.

Eer-dicht
Op de Beschrijvinge, ende Lof der Stad Haerlem,
Door Samvel Ampzing.

N*V is* Haerlem *wel beschreven,*
Niets is inde pen gebleven
Dat tot haeren lof betaemd
Man en paerd is nu genaemd.
Alles is naer waerd' gepresen:
Alles is genoeg bewesen.
Wie had' oyt so veel verwacht?
Wie heeft oyt so veel bedacht?
So daer iemand heeft verlangen
Hoe de Stad is aengevangen;
'tIs hier met seer klaer bescheyd,
En op soeten rijm geseyd.
Wil hy tot den voordgang komen,
Hoe de Stad heeft toegenomen,
Hoese van een kleyn begin
Is vergroot, het staet-er in.
Hoese met den tegenspoede
Heeft geworsteld, en vol moede
t'Elken weer is opgestaen,
En al wijder uyt gegaen.
Vande Torens, vande Kerken,
En van al de stoute werken,
Van t'voornaemste dat de Stad
Binnen haere mueren vat.
Hoe sy buyten is gelegen
Met haer lieffelijke wegen,
Maer haer hoven, Hout, en Baen,
Daermen kan uyt wand'len gaen.
Al de wackere verstanden,
De geleerdste vande landen,
Die de Stad heeft voordgebragt,
Worden hier al mee gedacht.

Vande moeden onbesneden,
Vande kloeke dapperheden,
Vande borsten van bedrijff
Iszer ook een klaer beschrijff.
Vande kloekheyd, en hantering
Der inwoond'ren, vande nering,
Van so menig konstig man
Die sijn werk wel maken kan.
t'Iszer al, ook vande heren
Die de Stad so wel regeren,
Datmen in Godsaligheyd
Leven mag, en eerlijkheyd.
Boven al, dat in haer dond'ren
Gods genade, wet, en wond'ren,
Dat des Heren rechter hand
Daer de waerheyd heeft geplant.
Dan wie sal 't ons al vertellen?
Wie kan't op een ordre stellen?
t'Is in't Boek te saem vervaet
Op so soeten toon, en maet.
Koopt, 'ten sal u niet berouwen:
Leest, en wilt het wel onthouwen.
Dankt den Here voor het goed,
Dat hy ons, en d'onsen doet.

CORNELIVS IACOBI PETRAEVS, *Harlemensis.*

Reverendissimo Clarissimoque Viro,
D. Samveli Ampzongio,
Vrbis Harlemensis encomium edenti.

QVid jactat unum mente gratâ Pyrrhiam
Bovem benè merito immolasse antiquitas?
Tantumne caesae dignitatem victimae
Extollit; an grato dedit quod pectore,
Quo majus ipse nil requirat Iupiter?
Vtroque vincit Neriteniem *Ampzingiut,*
Scribens paternae sedis inclytum decus,
Canensque tauri cornibus perennius;
Grataeque tantis indicans mentis notas,
Quos ipse Momus prędicet, laboribus;
Rumpantur atrâ bile quamvis ilia.
I nunc, nec unum prosequare Pyrrhiam
Tandem supremis vana gens laboribus.
Locum meretur hâc in arce principem
Sursum vehendo corda voce *Ampzingius,*
Laudesque dignas efferendo Patriae.

I. Duyst à Voorhout.

Eidem.

QVis neget, *Ampzingi,* pectus gratumq*ue*, piumq*ue*:
Esse tibi? nemo, liber ab invidiâ.
Tu grato flagrans urbis natalis amore,
Das ipsi vitam, quam dedit ante tibi.
Tu prosa, vinctisq*ue* modis canis acta, domosq*ue*
Heroasq*ue*, urbi qui peperere decus.
Ostendis vitae exemplo, & sermone frequenti,
Quam tibi sit cordi relligio, & pietas.
Perge alacer, populumq*ue* datum tibi caelitus, usque
Caelestem patriam *tollere corda* doce.

Scribebat honoris & amoris testandi ergò.
ADRIANVS IEKERMAN.

Op het waerde Boek, 't Lof van Haerlem, Beschreven door den eerwaerdigen, wel-geleerden D. Samvel Ampzing, Bemind Predikant tot Haerlem, mijnen goeden vriend.

*W*il iemand met gemack een schoone *Stad* bekijken,
Een *Stad,* die in vermaek niet een' heeft haers gelijken,
Een wel gelegen *Stad,* een ere van het land,
Een oud vermaerde *Stad,* geboud met groot verstand?
Wil iemand *HAERLEM* sien, de pronk van alle steden,
Een Wereld van een *Stad* in konst, en wetenheden,
De *Stad* daer ik van spreek, de lust-plaetz die ik meen,
Die lese *'t Haerlemsch Lof,* dit Boek, en koper een.
Wil iemand eene *Kerk,* en *Torens,* en *gebouwen,*
So schoon als ergens, sien, een wonder aen te schouwen?
Die hoeft niet verr' te gaen, te reysen hier of daer,
En sich, met groote kost, te stellen in gevaer.

Die soete korts-wijl' soekt, dat korts-wijl recht mag heten,
En lustig wesen wil, en swaer gepeyns vergeten;
  Die al 't vermaek begeerd dat ergens is te sien,
  En in een Stad wil sien meer als in and'ren tien;
Die wand'len wil in't *Bosch,* of anders sich vermeyden
In vruchtbaer koren land, in groene soete weyden,
  Ja 'sWinters, buytens-tijds, gaen wand'len wil in't groen,
  Of anders aen het strand een soete speel-reys doen;
Wil iemand Duynwaerts in, Konijn en Haes sien lopen,
En hoe het krielend wild komt uyt sijn hol gekropen?
  Heeft iemand lust of treck te jagen door het sand,
  Of ook te wand'len langs een soete water-kant?
Wil iemand sien op 't land veel schoone Heren-huysen,
En horen 's *Vogels-sang* en sterke vluchts gedruysen.
  En braeve Dorpen sien, niet verre vande Stad,
  Des linwaerts wit gebleyk, en menig lieflijk pad?
Wil iemand, altijd an, een menigte van schepen
Sien varen uyt en in, en door het Sparen slepen?
  Die lese maer dit Boek, als voren is geseyd,
  Ampzingl Haerlemsch-Lof; naer *Haerlemsch* waerdigheyd
So aerdig afgemaeld, so levendig beschreven,
Als ofmen alles sag voor ogen in het leven.
  Komt Burgers al te *saem, u wel* ter degen quijt,
  En doet uw plicht en *Ampt; singt* yder wie gy sijt,
Hier voor tot *Ampzings* roem, die sich so heeft gequeten,
Dat niet een enkel punt van hem en is vergeten,
  Die onse Vader-stad gedaen heeft sulken eer,
  Als wel van iemand kan gedaen sijn immermeer.

D.V. HORENBEECK,
Schrijfmeester der Latijnscher Schole.
Een en genoeg.

Klink-dicht *Ter eren vande Beschrijvinge ende Lof der Stad* Haerlem, *Beschreven door den godvruchtigen ende welgeleerden* Samvel Ampzing, Bedienaer des Goddelijken Woords inde Gemeynte des Heren, in sijne Vaderlijke Stad.

W*At Heerlems-Stad nu is, dat sien wy voor ons ogen,*
Maer wat sy is geweest, wat sy was in 't begin,
Hoe 't haer voords is gegaen, daer van sal u den sin,
Daer van het recht bescheyd AmpzingI *pen vertogen.*
Dies is hy ere waerd, die toond naer sijn vermogen
De liefde die hy draegt tot sijne lieve Min,
Tot sijne Vader-stad, die ook tot ons gewin
Haer waerden naem en faem ten hemel gaet verhogen.
Komt Haerlem, *komt dan hier, en siet dijn eersten tijd,*
En siet hoe gy van kleyn so groot geworden sijt,
En hoe gy na veel ramp so magtig sijt verheven:
Dankt Ampzing *ook met-een, die door sijn vlijtigheyd,*
Die door sijn kloeke pen dijn naem en lof verbreyd.
Wilt van gelijken hem weer lof en ere geven.

WILHELMVS LEEMKVLIVS,
Liefhebber der vrije konsten.

Ode ofte Sang-gedicht, Aen den Eerwaerdigen D.S. Ampzing *Op sijn Lof-roeminge der Stad* Haerlem.

M*Ogt Heer-Lem* nu eens ontwaken,
Ampzing, om te sien uw lof,
Daer mee gy als uyt het stof,
Vw en sijn Stad groot gaet maken;

'kWeet hy hoog voortuygde strack,
Dat hem magt om dank gebrack.
  Tong en stem en pen te wennen,
Om dat naesten-nutte deugd,
Eeuwelijk sou sijn geheugd;
Iemands deugden wel t'erkennen,
En te rellen op een reek:
Is een dank-en lof-baer' streek.
  Die weldoenders so verheffen,
Dat hun deugde blijft vermaerd,
Sijn veelvuldig' ere waerd;
Maer wat ere sal hem treffen?
Die noch so veel boven dat,
Loofd de ere van een Stad?
  Is het nu en oyt gepresen,
Iemands wel-verdiende eer
Vyt te breyden meer en meer;
En indien noch boven desen
Word verheven steden-lof,
Als van uytgenomen stof:
  Wat voor eer sal die bekomen,
Die dan sulken lover loofd?
En belauwerierd sijn hoofd?
Die de leegheyd so kan tomen,
Dat sijn sterveloose lof
Reykt aen 't hoogste lauwer-lof?
  Gansch geen eer: want al sijn roemen
Is verplicht' erkentenis.
Dus elk die van HAERLEM is,
Laet uw niet ondankbaer noemen;
Maer looft AMPZING, wat gy meugt,
Voor dees' sonderlinge deugd.

I.M.

Klink-dicht.

G*Y Haerlemers en wilt u niet te seer vergapen*
Aen uw verweende Stad, aen uw verheve Kerk,
Uw Koninklijk Paleys, en uw voor-ouders Merk,
Aen uwen dorren Boom, en aen uw twede Wapen:
Maer heft het oog om hoog, *wilt daer uw vreugde rapen.*
Tracht so na Godes Stad, die onverwinlijk-sterk
In eeuwigheyd bestaet, maekt daer van wat meer werk,
Doet aen den nieuwen mensch, die naer God is geschapen,
So sult gy borgers sijn van't Nieu Jerusalem,
Waer toe u Ampzing *roept met sijne leer, en stem,*
Wel Samuel *genoemd, een vroom trou sielen-sorger.*
Want gy en hebt toch hier geen Stad gewis, en vast:
So siet dan niet op iet, maer elk sy hier een gast,
Een gast, en vreemdeling, en werde daer een borger.

H.D.R.

Eer-dicht; Aen *Haerlem,* en haere Beschrijvinge, *Gedaen door* D.S. Ampzingivs.

W*El geluckig sijn de Steden,*
Daer de kloekheyd, daer de reden,
Daer de liefd' en vreed' haer segen
Storten (als een vruchtbaer regen,
Die den landman 'thert verheugd.)
Daer't an wacker heyl-besorgers,
Daer't an trouw en vroome borgers,
Nimmermeer ontbroken heeft:
Daer't vol goe geleerdheyd-minders,
Daer't vol nutte konsten vinders,
(Tot al 'swerrelds voordeel) leefd.
Daer Natuer *aen alle kanten*
Heeft een Lusthof willen planten;
Tot vermaek der borgerij:
Tot verwondering der vreemden;
So van Bergen, Bosschen, Beemden,
Visch, *en* VVater-rijk *daer by.*
Niet mag sulk een Stad ontbreken,
(Dat m'haer niet geluckig reken',)
Dan alleen dit eene stuck,
'*Dat mag-schien niet wijd bekend is,*
Al't vermaek dat daer omtrent is:'
Sulkx was HAERLEMS *ongeluck.*
Hier af sal sy voords bevrijd sijn:
Hier om Haerlem *mag verblijd sijn:*
Hier af moet sy danken hem,
Die haer roem, *haer* eer, *haer* oudheyd,
Haer vermaek, *en* strijdbaer stoutheyd
Maekt roem-ruchtig, door sijn stem.
Alexander *wenst' (met treuren,)*
Dat hem (als Achilles*) beuren*
Mogt een ander Homerus;
Om sijn lof wel uyt te drucken.

Doch die wensch wil HAERLEM *lucken:*
VVant sy heeft Ampzingius.

P. VVils.

Nederlandsch Tael-bericht.
Aen Den Goedwilligen, ende verstandigen Leser, ende Lief-hebber van onse Nederduytsche *Tale.*

A L S O alle verstandigen op hunne sprake, + ende spellinge billijk behoorden goede acht te nemen, ende eenen vasten voet, ende stijl van spreken, ende schrijven te houden: nadien ook alle nieuwicheyd veel-tijds bedenkelijk ende opsprakelijk is, bysonder in den aenvang, eermen noch den grond ende reden van sulke veranderinge kan sien ende vernemen; waerom dan ook yder redelijk mensche so lang sijn oordeel daer over behoorde op te schorten: So hebbe ik dienstig, ja nodig geacht, dese reden ende rekenschap van mijne wijse ende maniere van spellinge, ende andere tael-bedenkingen onser sprake, tegenwoordig te geven, ende de selve gansch gaerne het gunstig oordeel van alle verstandigen te onderwerpen.

+ *Inleydinge*

Ende segge dan eerst dit weynige so slechts in 't gros, dat ik die + spellinge meest hebbe gevolgd ende waergenomen, die ik in de reden, ende het gevolg der woorden, ende in den aerd der sprake, ende de uytsprake, alder-eygenst ende bequaemst gegrond geoordeeld hebbe: de oude spellinge in ere ende waerde houdende, so veel ik vermogt hebbe, ende daer het de reden ende nodig onderscheyd heeft willen lijden, om geene veranderinge buyten nood te maken, ende de onse te gevoegelijker in te voeren. Maer de openbaere feyl-reden, ende tastelijke mis-slagen van de oude fleure so slechts ende blindelings willens ende wetens te volgen, ja te handhaven, dunkt mij (onder verbeteringe) niets anders te wesen, als sich selve*n* de ogen uytgraven, ende enkelijk niet willen sien. Daerom so en vermag by mij geen oude mis-bruyk iets ter wereld tegens de reden, ende waerheyd: En*de* dat en is voords (mijns bedunkens) niet te verwerpen, nochte verdacht te maken onder den naem van nieuwicheyd, het welke in de eygenschap der sake, ende de nature, ende aerd der sprake gegrond is. Gelijk ik niet gaerne sonder reden de oude gebruyken en vertrede: so kusze, ende omhelse ik ook immers so node, ende weynig de oude bekende ingere-

+ *Vande Tale en*de *Spellinge in't gemeyn.*

tene dwalingen. Ik en kan ook niet sien, dat wy tot noch toe eene sekere ende vaste spellinge hebben, de eene aldus, de andere also schrijvende, ja de eene ende de selve by sich selven niet seker zijnde, ende in het selve schrift, ja woord, van spellinge dickwils veranderende: dies wy ook niet eygentlijk en konnen geseyd worden van de oude spellinge af te wijken, als wy trachten onse spellinge vast ende seker te maken. Ik en binde mij dan ook aen niemand, maer volge slechts dat gene dat ik de reden, ende den grond onser sprake, achte alder gelijkformigst te wesen.

Nullius addictus jurare in verba Magistri.

Ik sie niet op die geen die iet-wat drijft, of seyd:
Maer wat de waerheyd is, en hoe de sake leyt.

Ende waerom en sullen wy ook niet pogen onse sprake allenthalven so veel lichts te geven als wy immermeer vermogen, ende lichter te maken voor de vreemdelingen, gelijk ook veele andere volkeren voor desen loffelijk ende profijtelijk gedaen hebben? Ik houdese ook prijs waerdig de welke arbeyden onse moederlijke tale suyver te spreken, ende te schrijven, ende ook niet eene enige letter te stellen, daer sy dies nood sijnde, geene reden ende rekenschap van en souden konnen geven: ende volgens trachten onse verlatene ende ongehavende, doch rijke ende zierlijke sprake, naer vermogen, op te helpen, ende tot haere volkomenheyd te brengen, haer, ende Gode dankbaer, diese ons gegeven heeft. 'Tis meer dan al te kennelijk, dat tot noch toe de meeste schrijvers hier op gansch niet, ofte geheel weynig, gelet hebben, ende even so luttel op de ¨ geslachten, ende het † buygen van de ‡ gevallen, in beyde de * getallen: waer in nochtans een groot zieraed van onse tale gelegen is. Ende (voorwaer!) het en sluyt niet veel, ende en is gansch niet ere genoeg, datmen over al te huys is in alle vreemde spraken, ende ondertuschen schier vreemd in sijne eygene ende moederlijke tale: so toch onse *Erasmus,* dat groote licht, ende zieraed van Nederland, heeft durven seggen *in sijn Boek van de rechte uyt-sprake van de Latijnsche ende Grieksche Tale: Foedum esse, hominem in eâ linguâ videti hospitem in quâ natus est.*

¨ *Genera*
† *declinatio*
‡ *Casus.*
* *Numeri.*

'Tis schande dat een mensch niet wel en is gegrond
En vreemd selfs in de tael van sijnen eygen mond.

So en is dit dan ook voords geene knibbelinge *de lanâ caprinâ,* als men seyd, ofte een geschil van eene nietige sake, maer een eerlijk ende prijzelijk voornemen.

Al ist geen stuck van saligheyd,
En daer so magtig veel aen leyt,
Al ist geen hoog en wichtig ding,
'Tis evenwel geen beuseling.

De mis spellinge in de vreemde talen word in de scholen voor eene groote mis-stellinge gerekend: ende wy achten dat in de onse niet eene siere. 'Tmoet daer op een tip en stip aenkomen: ende wy paszen by ons op geheele letters niet. Daer en is ook geen lanuner, ende onhebbelijker ding ter wereld in eene sprake, als de vermenginge der geslachten, ende de verbrabbelinge der gevallen. Behoord dan een yder rechtschapen, redelijk, ende verstandig mensche, ende voornemelijk die sich in andere spraken geoeffend heeft, sijne moederlijke tale niet wel so veel suchts toe te dragen, dat het hem wel de pijne waerd moste wesen, dat het hem niet even eens, ende gelijke veel en ware, hoe hy schrijve, ende spreke, ende sijne sprake, ende spellinge niet in't wilde, nochte op den dollen bof heen en slingere, maer die met bescheyd, ende naer den eysch, tot zieraed, ende ere omsichtelijk gebruyke? De Franzoysen, Italiaenen, ende Spanjaerden maken schier eenen afgod van de hunne: ende wy souden de onse by-na met vuyle voeten treden: daer dan noch de hunne eene opgeraepte ende verdorve sprake uyt de Latijnsche is (dat ik met hunner oorlof wil geseyd hebben) diese met de Romeynsche heerschappije hebben aengenomen, hebbende te gelijk hunne vrijheyd met hunne moeder-tale verloren, verdwaeld, ende verwiszeld, gelijk dat onder anderen ook de naem der Waelen selfs veel-licht betuygd, ende mede brengt: maer de onse is ons eygen, ende veel rijker ende heerlijker als de hunne. So wilde ik dan ook wel, dat wy van dese onse kostelijke ende loffelijke tale wat meer werks maekten, ende wat meer yverden voor haere ere, als wy wel gemeynelijk doen. Ja het is maer al te waerachtig, ende meer dan bekend, (voorwaer! een merkelijk ongeluck voor onse sprake) dat sy voornamelijk, ende doorgaens, van de geleerdsten selfs, die haer de hand mosten bieden, ende in ere houden, door vreemde ende uyt-heemsche woorden gansch verbastaerd, ende bedorven word, die dan eerst meynen geleerdelijk ende zierelijk te spreken, wanneer sy door gemelde opgeraepte, onduytsche, ende onbekende woorden, hunne moederlijke tale van onvolmaektheyd opentlijk brandmerken, ende beschuldige*n*, so sy toch is sich selven genoegzaem is, ende de hulpe van andere spraken geenzins van doen en heeft. Men banne die dan toch eenmael plotzelijk uyt onse tale, so veel mooglijk is. Wil yemand Franzoys, ofte Latijn spreken, dat kan hy ja immers wel doen: men late onse tale maer ongeschoffierd in haer geheel. 'Tis eene ontijdige geleerdheyd, die men (quanzuys) tonen, ende roemen

wil met schendinge, ende onteringe van sijne moeder-tale. Hier uyt is ook ontstaen, dat men de aengenomene vreemde woorden in de eyge namen in hunne gevallen naer de Latijnsche wijse liever heeft willen buygen, als naer onse eygene: so seggen onse geleerden, *Petrus, Petri, Petro, Petrum, Petre, Petro: Samuel, Samuelis, Samueli, Samuelem, Samuel, Samuele, &c.* dat dan immers geen goed Duytsch en kan wesen, also de gemeyne man, die immers sijn Duytsch kan spreken, ons hier in niet en kan volgen, ende niemand sonder kennisze der Latijnsche sprake magtig is sulkx waer te nemen, ende te gebruyken, sonder al te met schandelijk tegens de gevallen te lopen, ende daer over lelijk te vallen, het welke dan gansch onaengenaem is in alle geleerde oren: waerom ook selfs die groote verstanden *Daniel Heinsius,* ende *Hugo Grotius,* dese Latijnsche buygingen in hunne laetste Nederduytsche werken hebben nagelaten. Dat ik dan daerom segge, datmen niet en meyne, dat wy dit uyt botticheyd ende onwetenheyd doen, maer willens, ende wetens, ja dat wy het doen moeten om Duytsch te spreken: het welke de *E. Christiaen van Heule, Mathematicus, in sijne Spraek-konste* ook seer wel gemerkt, ende aengeteykend heeft. Ik en hore hier die geleerden niet, die hier op segge*n*, dat wy dan liever die namen van de Latijnsche uyt-sprake, als *Petrus, Paulus, Iohannes, Iacobus,* ende diergelijke behoorden na te laten, also wy de Latijnsche buyginge niet en willen, konnen, nochte mogen volgen, ende de Duytsche van Pieter, Pauwels, Jan, ende Jakob, in de plaetze altijd te gebruyken: want ik geef met waerheyd ter andwoord, dat die namen ook in onse moeder-tale sijn aengenomen. Meyne ook dat het vreemd in onse oren soude klinken van geleerde mannen also te spreken. Ja 't konde ook insonderheyd onsen luyde*n* aenstotelijk wesen de H. Apostelen also slecht heen te noemen: ten ware wy het woordeken Apostel daer altijd by deden, ofte het oude Paepsche Sinte weder opgroeven, dat dan in eene vrije rede wel geschieden konde, maer in den Rijm altijd geene plaetze en kan hebben. Anders in de gemeyne luyden kan ik onse Duytsche namen best lijden: ja meyne, datmen geene andere en behore te gebruyken. Het is geheel ongerijmd, dat sommige met een alhier voorgeven, dat wy dan ook den naem van *Iesus Christus* niet en behoorden te houden, maer in den Duytschen naem van Saligmaker ende Gesalfde te veranderen: want dit is de eygen naem, ende toenaem onses Heeren: ook mostmen dan op gelijken voet niet alleen geen *Petrus,* maer ook geen Pieter, maer [+] Steen seggen: ende waer sullen wy dan ook eyndelijk met alle de Bibelsche namen, voornamelijk in den Ouden Testamente, blijven, die vast alle by sekere gelegenheyd van ampten, plaetzen, tijden, geschiedeniszen, ende andere omstandigheden sijn gegeven? Maer dit overgeslagen. Dit misbruyk gaet ook noch so verre, dat wy die eyge namen, die wy naer de Duyt-

[+] *Ioh. 1. 42*

sche wijse in de gevallen buygen, evenwel op de Latijnsche maniere gebruyken, seggende: Het saed Abrahams, het huys Jakobs, de kinderen Israels, de Psalmen Davids, ende diergelijke, in plaetze van Abrahams saed, Jakobs huys, Israels kinderen, Davids Psalmen, dat onse tale geenzins lijden en kan: Want wy en seggen niet, het saed Jans, het huys Pieters, maer Jans saed, Pieters huys, ofte het saed van Jan, het huys van Pieter. Ik en steke hier niemand, ik spreke in't gemeyn, ja ook van mij selven. Ik weet ook wel dat ons dese maniere van spreken door lange gewoonte in de scholen, ende zedert, in den mond, ende oren so verstorven is, dat wy die in de gemeyne t'samen-sprake gansch beswaerlijk konnen ontwennen, dat ik mij ook schier niet eens voor en durf nemen: niettemin wanneermen wat sal schrijven, ende het licht laten sien, het welke de nakomelingen ook gebruyken sullen, so behoren wy vlijtig acht te nemen, ten eersten, dat wy Duytsch, ende daer na, goed ende suyver Duytsch mogten spreken: op dat de nakomelingen sich met der tijd daer aen mogten gewennen, ende onse tale toekomstig niet vervalscht, ende gebroken, maer oprecht, ende naer haeren oorspronkelijken aerd mogte uytgesproken worden. Wensche daerom van herten, dat wy niet langer so blindelings tegens malkanderen mogten lopen, ende stoten: maer dat wy onse tale met bescheyd, ende sekerheyd, naer haere*n* aerd, ende regelen, konden ende wilden spreken. Gelijk ik ook daer beneffens wel begeren soude, dat wy onse jeugd van kinds-been aen in de scholen daer toe konden gewennen. Ende dit en segge ik hier niet, als of ik meer mans wilde wesen, ofte meynen soude iets meer te weten, als een ander, ofte het *magnificat* gedenke te verbeteren, als men seyd: maer slechts ten besten: gelijk ik ook begere, datmen het mij ten besten af wil nemen.

Dewijl ik hier nu van de geslachten, gevallen, ende getallen gewag [+] gemaekt hebbe, so en kan ik hier so niet af-scheyden, of moet eerst den Leser mijne meyninge hier van een weynig openen, om dit niet blindelings te paszeren, ende den onwetenden even wijs te laten.

[+] *Van de buyginge der geslachten in hunne gevallen, ende getallen.*

De Geslachten dan sijn voornamelijk drie, het mannelijke, de ofte een man; het vrouwelijke, de ofte eene vrouwe; ende geenderleij, het ofte een kind: de Getallen twee, het eenvoud, ende meervoud: [+] de Gevalles ses, de noemer, bater, gever, aenklager, roeper, ende ofnemer. Waer van wy den Leser dit voorbeeld so in de selfstandige, als by-worpinge ofte by-voegelijke naem-woorden voor ogen stellen.

[+] *Genera: Maculinen, Foemininum Neutrum.*

[+]

[+] *Numeri; singularis & pluralis. Casus; nominativus, genitivus, dativus, actusativus & ablativus. Nomina: substantiva, & adjectiva.*

Af-beeldinge der buyginge der self-standige, ende by-worpige naem-vvoorden, door de gevallen, in beyde de getalen.

Enkelvoud.		**Meervoud.**	
N.	de, een, man.	*N*.	de mans, ofte mannen.
B.	des, eens ofte eenes, mans.	*B*.	der mannen.
G.	den, eenen, man.	*G*.	den mannen.
A.	den, eenen, man.	*A*.	de mans, ofte mannen.
R.	o man!	*R*.	o mans, ofte mannen!
O.	van den, eenen, man.	*O*.	van de, ofte den mannen.
N.	de, eene, { vrou ofte vrouwe.	*N*.	de { vrouwen.
B.	der, eener, { vrou ofte vrouwe.	*B*.	der { vrouwen.
G.	de, eene, { vrou ofte vrouwe.	*G*.	de { vrouwen.
A.	de, eene, { vrou ofte vrouwe.	*A*.	de { vrouwen.
R.	o! { vrou ofte vrouwe.	*R*.	o! { vrouwen.
O.	vande, eene { vrou ofte vrouwe.	*O*.	van de { vrouwen.
N.	het, een, kind.	*N*.	de kinders, ofte kinderen.
B.	des, eens ofte eenes, kinds.	*B*.	der kinderen.
G.	het, een, kind: ofte den, eenen kinde.	*G*.	den kinderen.
A.	het, een, kind.	*A*.	de kinders, ofte kinderen.
R.	o kind!	*R*.	o kinders, ofte kinderen!
O.	van het, een, kind: ofte vanden, eenen, kinde.	*O*.	van de, ofte den kinderen.
N.	de geleerde, een geleerd, man.	*N*.	de geleerde { mannen.

B.	des, eens ofte eenes, geleerden mans.	*B*.	der geleerde { mannen.
G.	den, eenen, geleerden man.	*G*.	den geleerden { mannen.
A.	den, eenen, geleerden man.	*A*.	de geleerde { mannen.
R.	o geleerde man!	*R*.	o! geleerde { mannen.
O.	vanden, eenen, geleerden man.	*O*.	van de geleerde ofte den geleerden { mannen.
N.	de, eene, { vroome vrouwe.	*N*.	de { vroome vrouwen.
B.	der, eener, { vroome vrouwe.	*B*.	der { vroome vrouwen.
G.	de, eene, { vroome vrouwe.	*G*.	de { vroome vrouwen.
A.	de, eene, { vroome vrouwe.	*A*.	de { vroome vrouwen.
R.	o! { vroome vrouwe.	*R*.	o! { vroome vrouwen.
O.	van de, eene, { vroome vrouwe.	*O*.	vande { vroome vrouwen.

N.	het kleyn, ofte kleyne een kleyn, kind.	N.	de kleyne { kindere*n*.
B.	des kleynen, eens ofte eenes kleynen, kinds.	B.	der kleyne { kindere*n*.
G.	het kleyn, ofte kleyne, een kleyn, kind: ofte den, eenen, kleynen kinde.	G.	den kleynen { kindere*n*.
A.	het kleyn, ofte kleyne, een kleyn, kind.	A.	de kleyne { kindere*n*.
R.	o kleyn ofte kleyne kind!	R.	o! kleyne { kindere*n*.
O.	van het kleyn ofte kleyne, een kleyn, kind: ofte van den, eenen, kleynen kinde.	O.	vande kleyne ofte den kleynen { kindere*n*.

Merkt I. De woorden worden gemeynelijk met dese [*] *Ledekens de, het, een, eene,* naer de Hebreeusche ende Grieksche wijse, ende het gebruyk van veele andere talen, uytgesproken, ende met ende door de selve in de gevallen gebogen. Deser worden *de* ende *het eygentlijke, een* ende *eene oneygentlijke* genoemd: nadien *de* ende *het* de geslachten eygentlijk onderscheyden: want so word *de* voor het mannelijke ende vrouwelijke geslachte gesteld, het welke in de buyginge die geslachten onderscheyd: ende *het* teykend het geenderleij geslachte uyt: daer en tegens so en onderscheyd het oneygentlijke ledeken *een* de mannelijke ende geenderleije geslachten niet. So is het ook wel so eygentlijk geseyd; de mensche is een edel schepzel, de mensche is van God geschapen, als een mensche. Behalven dat *een* ofe *eene* ook een [†] tellend By-woord is. Voords laten sy al te samen de woorden eygentlijk onbepaeld: als, de man is het hoofd van de vrouwe, de vrouwe is den man onderworpen: het kind staet onder sijne ouderen: een hond is een getrou beest: eene katte is in huys profitelijk tegens muysen ende ratten. 'Tgebeurd dan noch, dat de ledekens *de* ende *het* eene sake bepalen, in maniere van [‡] aenwijsende Voor-namen, voor die, ende dat, gebruykt: daer is de man, de vrouwe, het kind, dat is, die man, die vrouwe, dat kind, daer so veel van te seggen is. Maer de Voor-namen mijn mijne, dijn dijne, sijn sijne, haer haere, ons onse, uw uwe, hun hunne, heur heure, die, dese, dat, bepalen daerentegens altijd de woorden.

[*] *Articul*en *Merkelijke Regelen.*

[†] *Adverbium Numerandi.*

[‡] *Pronomino Demonstrativa.*

II. De eyge namen van mannen, vrouwen, etc. hebben gemelde ledekens niet van node, als Abraham, Isaak, Jakob, Samuel, David, Sara, Maria. So is het dan eene quaede aenneminge by veelen, als sy seggen, Saul vervolgde den David: David versloeg den Goliath: ten sij datmen sekeren persoon van anderen wil uytzonderen, als, dat is de (ofte die) Jan daer van wy spreken: ofte dat-

ter een by-worpig woord voor heen gaet, ofte een self-standig woord by-voegens gewijse: Saul vervolgde den onnoselen David: David versloeg den reuse Goliath. De rivieren, ende bergen willen dese ledekens wel lijden: de Rijn, het Sparen: de Alpes, de Witte-blink.

III. Het ledeken *de* word in den noemer van 't eenvoud van 't mannelijke, ende vrouwelijke geslachte voor alle letteren sonder onderscheyd, ook voor de * klinkers, ende de letter *(h)* gesteld: also onse tale van de ontmoetinge der klinkeren geenen af-keer en heeft, of schoon sommige geleerden dat sonder reden sich inbeelden. So spelle ik de arend, den outaer, den hemel: want so mosten wy anders, naer desen regel, ende grond, dese ontmoetinge der klinkeren ook in het meervoud, ende vrouwelijke geslachte, ende ten korsten over al mijden, seggende: den arenden, den outaeren, den hemelen: ja ook den aerde, den ere, den eeuwe, den olie, ende diergelijke.

*Vocales.

IV. Het ledeken *de* geeft den vrouwelijken uytgang van *e* inde byworpige woorden in den noemer des eenvouds aen man ende vrou gelijk; de geleerde man, de geleerde vrouwe: maer het ledeken *een* houd die geslachten aldaer ook onderscheyden: een geleerd man, eene geleerde vrouwe.

V. Het ledeken *het* voor een by-worpig woord gesteld, by een self-standig woord van't geenderleije geslachte, maekt dat self-standig woord geenderleij: het kleyn ofte kleyne kind: maer het ledeken *een* maekt het mannelijk, een kleyn kind.

VI. Daer sijn mannelijke woorden die in den aenklager, ende ofnemer des eenvouds *de,* en*de den* lijden konnen, sijnde aldaer beyde van't mannelijke, ende vrouwelijke geslachte, daer by blijkende, datze daer ook wel eene *r* willen aennemen, waer van de mannelijke woorden ende gevallen eenen natuerlijken af-keer hebben: so seydmen: hy is krank tot de, den, der, dood toe: 'tsal met de, den, der, tijd wel komen. In den gever wil *de,* ende *den* ook wel vallen: maer *der* so gevoegelijk niet.

VII. Het schijnt ook wel dat de aenklager, ende ofnemer der mannelijke woorden zomwijlen soeter vallen naer de wijse van den noemer uytgesproken: insonderheyd met een by-worpig woord te saem gevoegd: ende noch met-namen met het oneygentlijke ledeken *een* gebruykt: ik sie daer de man, hy komt met de man, ik sie daer de selve man, ik houde hem voor de selve man: ik sie na een vroom man uyt, ik ken hem voor een vroom man: voor datmen soude seggen, ik sie daer den man, hy komt met den man: ik sie daer den selven man, ik houde hem voor den selven man: ik sie na eenen vroomen man uyt, ik ken hem voor eenen vroomen man. Maer ik achte dat

onse Hollandsche verkortinge ende af-bijtinghe hier van oorsake is, ende dat sulke onse gewoonte dat onse oren ook daerom best doet gevallen: ende meyne oversulkx, dat wy onse monden, ende oren liever aen regelen behoren te gewennen, ende dat wy daerom insulke manieren van spreken matig moeten wesen, om den vasten regel niet te verbreken, tot nodig ende zierlijk onderscheyd der gevallen.

VIII. De eerste buyginge des gevers ende ofnemers van't geenderleije geslachte, het kind, van het kind, wort gemeynsaemer gebruykt: maer de twede, den kinde, vanden kinde, is eygentlijker ende zierlijker: also sy de gevallen beter onderscheyd. Daer sijn ook woorden van't geenderleije geslachte, die mede in den aenklager, gelijk in den gever ende ofnemer met *den* konnen gebogen worden: als aen den kruyze, door den gelove etc. welke woorden gemeynlijk in den noemer ook uytgerekt konnen uytgesproken worden, als het kruyze, het gelove. So seydmen ook hy is by den leven, by levenden lijve, ende diergelijke.

IX. Also onse tale de soetvloeijendheyd dapper bemind, ende vereyscht, so wil *de* meesten-tijd wel so aengenaem vallen, als *den* in den ofnemer van't meer-voud in't mannelijke ende geenderleije geslachte: als vande mannen, vande kinderen: so nochtans dat het andere, van den mannen, van den kinderen geenzins en mag verworpen worden.

X. De woorden van't vrouwelijke geslachte worden slechts in hunne ledekens gebogen, sijnde selfs in alle gevallen onbuygelijk. T'gebeurd dan noch dat sy zomwijlen eene *s* inden barer aen-nemen: in welken geval sy ook het mannelijke ledeken *des* gebruyken: ende ook liever voor als na hunne bygaende woorden willen gevoegd wesen: als des werelds begrijp, des wijsheyds rijkdom, des lochts regen, des sons stralen, des maens klaerheyd: voor het begrijp der wereld, de rijkdom der wijsheyd, de regen der locht, de stralen der sonne, de klaerheyd der mane: hoewel ik achte dat men dese wijse van spreken niet buyten nood, altijd niet lichtvaerdig, en behore te gebruyken. Ja waer toe dese vermenginge der geslachten buyten den rijm? Maer in den rijm moet het te met wesen, daer wy also (mijns oordeels) dickwils best spreken: want so klinkt het beter in mijne oren, des werelds rond, des wijsheyds schat, etc. als der wereld rond, der wijsheyd schat: maer het rond der wereld, de schat der wijsheyd, waer ongetwyfeld wel alderbest geseyd, doch het en wil altijd in den rijm niet. So houde ik dit dan liever ende eygentlijker voor eene wijse van spreken in maniere van rijm-verlof, by de Poeten gebruykelijk, als wel eene *Phrasis* ofte fraeijicheyd, quanzuys tot zieraed, buyten rijm, ende nood. Wil dan noch iemand dese maniere van spreken in eene vrije rede, nu, ende dan, ende by lust ende gelegenheyd gebruyken, dat kan ook met behoorlijke bepalinge in soberheyd wel gheschieden.

XI. Wanneer een by-worpig woord met een self-standig woord, van't vrouwelijke geslachte, met het oneygentlijke ledeken *eene* gebruykt, t'saem gevoegd gesteld word, so word het ledeken niet ongevoeglijk ook mannelijk *een* uytgesproken, insonderheyd in onse Hollandsche sprake, die tot verkortinge, ende uytbijtinge der zilben, ende letteren sonderling genegen is: als een vroome vrouwe, ofte vrou; een goede sake ofte saek: voor eene vroome vrouwe: eene goede sake.

XII. De by-worpige ofte * deelnemende woorden achter de vrouwelijke self-standige in rechter t'samen-voeginge gesteld worden mannelijk uytgesproken: de sake is klaer, de dochter is getroud. *Participia

XIII. De by-worpige woorden voor mannelijke self-standige vergrotens, ofte beswarers, ende uytdruckens gewijse gesteld, willen dickwils niet ongevoeglijk in den noemer, gelijk in den gever, ende aenklager, gebogen worden: het is so vroomen man als op voeten gaen kan: het is so trouwen knecht als men wenschen mag. De geenderleije woorden willen desen voet ook wel volgen: het is al te stouten kind. Maer ik achte dat het ledeken *een* in het by-worpig woord niet duysterlijk besloten, ende begrepen is: het is so vroom een man, het is so trou een knecht, het is al te stout een kind. Ja het schijnt ook selfs in de vrouwelijke plaetze te hebben: het is al te swaeren saek: Haerlem is so schoonen Stad.

XIV. De woorden van't vrouwelijke geslachte willen dickwils gaerne, ofte in hunne ledekens alleen gesteld, ofte in hunne bygevoegde woorden in verscheyde gevallen eene *r* aennemen: als, getrou tot der dood toe, uyt der stad, ter goeder ure, tot aller stond, uyt mijner hand, van dijner hulpe, in sijner onnoselheyd.

XV. Als de mannelijke by-worpige woorden by ende voor de self-standige gesteld worden in den noemer, ende aenklager van het meervoud, so eyndigen sy in *e*: als de geleerde mannen: maer als sy sonder self-standige woorden in plaetze van de self-standige selver self-standelijk gebruykt worden, so gaense in *en* uyt: so segge ik: de geleerden gevoelen dit eendragtelijk, ik meyne de geleerden van onsen tijd: op dat also dese gevallen van den noemer in't eenvoud mogen onderscheyden worden. So gebruyke ik ook den of-nemer des meervouds: ik spreke van de verstandigen: daer ik anders soude moeten seggen, ik spreke van de verstandige, ofte den verstandigen menschen. insonderheyd daerse dickwils sachter ende aengenaemer luyd: met namen in de woorden enige, sommige, weynige, alle, andere, ende diergelijke.

XVI. Ik onderscheyde ook den gever van een by-worpig woord self-standig gebruykt in beyde getalen aldus, seggende in't envoud den gelovige, *fideli,* in't meervoud den gelovigen, *fidelibus.*

XVII. De deel-nemende woorden die in *en* uytgaen laten in het meervoud, ende vrouwelijke geslachte so gevoeglijk (mijns oordeels) de *n* vallen, als sy eene *e* aennemen, ende daerom gebruyk ikze also sonder onderscheyd. *b.e.* bedrogen, bedroge ende bedrogene, gebonden, gebonde ende gebondene, gedwongen, gedwonge ende gedwongene, verslagen, verslage ende verslagene.

Dese dingen (voorwaer!) en sijn geen versierzelen, maer inder daed, ende waerheyd verzierselen van onse tale, uyt den aerd, ende grond der selve opgesocht, hoe vreemd sy ook veel-licht sommigen sullen mogen schijnen te wesen, door de ongewoonte, en*de* den ouden slof, waer door te wege gebragt is, dat wy op onse moeder-tale niets ter wereld gelet, ende nu dus, nu so, lof ende onvast gesproken, ende geschreven hebben. Derhalven wy ook geene nieuwe tale en smeden, maer arbeyden slechts deselve met regelen vast ende seker te maken, datmen ons sulkx voor euvel ofte ongoed soude willen afnemen.

In't bysonder moet ik hier noch voords voor-voets, slechts een [+] weynig vande Spellinge aenroeren, nu ik-er in ben.

[+] *Vande Spellinge in't bysonder.*

De *a* de hoofd-letter der letteren in alle talen, ende die voor alle andere voor aentreed, geeft ons aenvankelijk in haren tweeklank vrij eene sonderlinge opmerkinge: dewijl het seker is datter woorden sijn, [+] de welke naer de verscheyde *Dialectus,* ofte uytsprake onser Nederduytsche steden, ende landschappen, verscheyden oft met een vollen mond, ofte met eene dobbele tonge, ende op de wijse van het bl*ae*ten der schaepen worden uytgesproken. Men heeft in oude tijden, ende vorige eeuwen hier op gansch niet gelet, ende alle die woorden op eene wijse so maer heen geschreven: so het toch ongetwijfeld is, datmen de spellinge naer de tale ende uytsprake moet richten. So moeter dan onderscheyden geschreven worden. By dese geleerde tijd, in welke de sucht tot onse moeder tale daeglijkx merkelijk ende loffelijk groeijd, ende haere verbeteringe wacker in achtinge ende ter hand genomen word, hebben verscheyde dappere mannen ook op dit onderscheyd bescheyden beginnen te letten. Enige maken dit onderscheyd met *aa* ende *ae,* met *aa* de ronde volle uytsprake, ende met *ae* de andere uytdruckende, diese gelijk de Grieksche *Eta* gebruyken. Dit is al enige jaeren begonnen, maer naer den tijd weynig aengenomen: om dat andere ook geleerde ende verstandige luyden, ende mede liefhebbers onser moederlijke tale, achten dat sulke spellinge te wijd, sonder nood, van't oude gebruyk aftreed, ende de rechte uytsprake ook eygentlijk niet en treft, als de welke den mond te wijd opspard, ende te hard en*de* onaengenaem klinkt, van wegen de volheyd ende swaerheyd der letter *a*: daer anders de *e* inde *ae* naer de oude spellinge den mond weder watter treckt, ende de uytsprake merkelijk versacht: synde ook onder

[+] *ae, ae, aa, ae*

tuschen buyten twyfel seker dat de * twe-klank *ae* sijne volle uytsprake so wel kan bereyken als de andere tweklanken in *e* uytgaende *ie, oe, ue,* de hunne in hunne gelegenheyd: baer, bier, boer, buer. Derhalven of schoon dat gemelde gevoelen grootlijkx sijn bescheyd, ende groote auteuren ende voorstanders heeft, ende ik gaerne bekenne, die bedenkinge mede wel eer gehad ende gevolgd te hebben, ende noch daer van niet vreemd te wesen, so het maer gevoeglijk konde ingevoerd worden: te meer om dat ik de nieuwe ende onbekende maekzels, hoedanig de Latijnsche *ae* is, die wy hier anders tot onderscheyd gebruyken moeten, ofte iets diergelijke, niet heel gaerne toe en stae: evenwel op dat wy dan noch onse spellinge sonder de hoogste reden, voor de*n* gemeynen man niet ongesien ende afschouwelijk en maken, ende van't oude gebruyk, so veel mooglijk is, nergens af en wijken: so soude ik (de sake recht ende rijpelijk, naer mijn beste oordeel, ingesien) de voorslag, ende 'tgevoelen van den E. *Christiaen van Heule, Mathematicus, in sijne Spraek-konste,* om de minste veranderinge, mij tegenwoordig hier wel liefst late*n* gevallen: ende dien volgens de *ae* inde woorden van de volle uytsprake naer de oude spellinge laten blijven, ende de Latijnsche *ae* in die woorden gebruyken, die wat lijmende ende treckende worden uytgesproken: om datze niet veel en sijn. Ende so veel mij belangd, so en weet ik niet, dat ik enig ander woord ter wereld weet, als bl*ae*ten, dat ik also uytspreke, ende dat ook noch om dat geluyd der schaepen wel uyt te drucken: hoewel wy hier ook selfs wel souden durven blaeten ofte blaten seggen, ende schrijven: so dat ik dan dit nieu maekzel der *ae* ten hoogsten noch nergens anders als in dat enige woord en hebbe te gebruyken, ende daerom dan ook dit gevoelen noch dies te liever volge. Behalven dat het exempel van *Cornelius Kilianus* by mij ook seer veel geld, die dese spellinge in sijn *Dictionarium* ofte Woorden-lijste ook gebruykt: ende de oude Gentsche spelen ook vrij wat seggen, die gemelde *van Heule* mede aldaer aentreckt. Waer uyt ten minsten blijken kan, dat dit gevoelen nu niet eerst uyt de locht geraept en word, nochte nieu en is, maer dat dese bedenkinge al voor langen tijd inde molen is geweest, ende opentlijk gebruykt geworden. Dese twee dingen dan komen hier (mijns oordeels) in bedenkinge, de woorden vande onderscheyde uytsprake, ende het maekzel der uytbeeldinge, met veranderinge van het oud gebruyk, dat aen wedersijde, hoement ook neemt, en*de* doet, noodwendig (gelijk ook billijk) voorvalle*n* moet: want de dobbele *aa* is so nieu, als de *ae*: alleen is hier dit onderscheyd, dat de *ae* eygentlijk onse letter niet en is, daer de *aa* maer eene verdobbelinge van onse letter *a* is: daer-tegens so valt de *ae* in weynige woorden voor, daer de *aa* in ongelijke meer, ja ontallijke, veranderinge maekt. Dit staet so al vrij wat tegens malcanderen te heffen, ende te wegen. Ende of schoon de gekoppelde *ae* der Latijnen onse letter ey-

* *Diphtengus.*

gentlijk niet en is: lieve! wat reden even-wel, de minste ook, verbied ons de selve vande Latijnen te ontlenen, en*de* voor de onse aen te nemen, ende eygen te maken: te meer also sy met de losze *ae* seer groote gemeynschap heeft, ende sonderling geene veranderinge in het gesicht en geeft? behalven ook noch dat dese lijmende uytsprake sich merkelijk met *a* ende *e* vermengd, gelijk het fatzoen vande *ae* mede-brengt: maer de volle uytsprake vloeijd kennelijk ende tastelijk door die beyde letters sachtkens heen, ende valt vande *a* op de *e* met eene aengenaeme soeticheyd. Ende dan dat noch meer is, wat raed ook anders met die gene die de volle ende harde uytsprake vande dobbele *aa* in sommige woorden gebruyken, als in verscheyde plaetzen van Holland geschied? want willen wy hun de dobbele *aa* benemen, als wijse op die woorden paszen daer wy maer *ae* uytspreken, hoe sullen sy dan hunne gemelde harde uytsprake van *aa* uytbeelden, die sy daer toe nood-wendig moeten gebruyken? Hier op staet gewis wel dapper in desen ook te letten. Ten kortsten wy meynen het ter weder sijde goed, en*de* souden gaerne onderscheyden spellen, gelijk wy verscheyden spreken: het komt maer daer op aen dat wy dat gevoeglijkst doen, ende met de minste veranderinge, tot de meeste navolginge, ende ook sonder verkortinge van anderen. Ende dewijle wy tot noch toe noch maer aen't soeken sijn, ende gaerne in alles seker souden worden, so dienen wy na malkanderen wat om te sien, ende te luysteren, om 'tgevoeglijkste aen te nemen, ende na te komen: ende so en mag ook niemand sijne inbeeldinge voor eenen regel laten gelden, om sijn gevoelen met de tanden slechts vast te houden, naer 'tspreek-woord, *suum unicuiq*ue *pulchrum:*

> Men heeft dat meest wel best besind
> Dat yder in sijn herzens vind.

maer men moet het sijne gaerne om een beter geven, als men beter sien kan. So en is dat ook so vreemd niet, by wijlen te veranderen, eermen noch eenen vasten voet gegrepen heeft.

> Doorsoekt het al, en dan op't lest,
> Verlaet het slimst, en kiest het best.

Ook en moetmen niemand, slechts blindelings volgen, om dat hy het seyd, ἀυτός ἔφα (alsmen seyd) maer om dat het sijnen vasten grond heeft, ofte inden aerd der sprake, ofte in het gevolg, ofte inde onderscheyde uytsprake, ofte in het oud ende billijk gebruyk, ofte anderzins. Ende wat mij hier wederom aengaet, segge noch als voren, dat ik dit onderscheyd niet van doen en hebbe, dan veel-licht in dat gemelde enig woord: dies ik dan ook by de oude goede spellinge billijk blijve: laten-

de voords in sonderheyd sich malkanderen hier over wat nader verstaen, die dit onderscheyd naer hunne uytsprake wat meer gebruyken moeten, ende ondertuschen wachtende wat streek de geleerde*n* met der tijd meest sullen houden, om mij daer na, dies nood sijnde, als dan nader te schicken, ende te wenden: ende dat niet so seer, om mijne onderscheyde uytsprake: die ik sonderling niet en hebbe, gelijk nu meermaels geseyd is: maer om te verstaen te geven hoe ik die woorden uytspreke. Maer wat wil ik nu alrede om de uytsprake van anderen door onnodige veranderinge mijn werk by den gemeynen man onaengenaem maken? Ende dat ik hier aldus van mij segge, geef ik ook also voords onsen Haerlemmers, ende Amsterdammers al te samen te bedenken: al is schoon dit maekzel der *aa* alhier te Haerlem (meyn ik) van *Koornhert* eerst geboren, ende t'Amsterdam voords meest op gevoed.

Haec alternami potior sententia visa est.

Na bey-sijds overleg, en goeden rijpen raed,
So kies ik voor het best dat hier geschreven staet.

De † drie-klank *aey* wil ook aldus beter vlotten in kraeij, kraeijen, saeijen, maeijen: daer ik sie, datmen anders kraaij, kraaijen, saaijen, maaijen beswaerlijk durfd schrijven, houdende ook dat de tweeklank *ay* kraij, kraijen, saijen, maijen de uytsprake niet wel en voldoet. †*Triphtongus. aey, aay, ay*

†Eer ik van de *c* richtig ende bescheyden kan spreken, so moet ik te voren mijn gevoelen van de *z* openen; also ikze voor de klinkers *e,* ende *i* gelijk de *z* recht uytgesproken uytbrenge: alwaer ik dit dan eerstelijk segge, dat de letters *s,* ende *z,* verschedene letters sijn als dat immers niemand sal konnen, ofte durven ontkennen, ende daerom qualijk overhoop geworpen, ende onder malkanderen in't wilde, ende op den dollen bof, onder een gemengd, ende gebroud worden, so dat woorden van eene uytsprake, ja het eene ende 'tselve woord, nu met eene *s,* nu met eene *z,* sonder onderscheyd word geschreven, ook van luyden die letters gegeten ende herzens hebben, dat dan immers geenzins en kan bestaen. †*z, s.*

Wat nu voords de letter *z* aenlangd, segge daer van, dat ikze liever voor een soet-scherpe, dan doof-swaere letter soude konne*n* aennemen: of schoon het tegen-gevoelen in onse verdorve uytsprake vrij wat voets schijnt te hebben, en*de* dapper begint sonder wettelijk oordeel aengenomen en*de* gevolgd te worden. Ik segge eene soet-scherpe letter: dewijle *Fabius Quintilianus* haere uytsprake met de Grieksche *y* voor de aldersoetste ende aengenaemste aller letteren houd: *Iucundissimas (inquit) ex Craecis v & z literas non habemus, vocalem alteram, alteram censonantem, quibus nulla apud illos dulcius spirant: quas mutuari sole-*

mus quoties illorum nominibus utimur. Quod cum contingit, nescio quomodo bilarior protinus renidet oratio, ut in zephyris, zopyrisque: quae si nostris literis scribantur, surdum quiddam & barbarum efficient, & velut in locum earum succedent tristes & horridae, quibus Graecia carer. Lib. xii Cap. x. So dat wyse daerom geene seta, maer tseta, dat is zeta behoren te noemen, ende onse kinderen aen sulke uytsprake in de scholen te gewennen. Ik hebbe hier toe de meeste ende beste spraek-ervarenen opgesocht, ende met vlijt ende moeijte doorgesien, die ik hebbe konnen bekomen, als *Desiderius Erasmus, Iulius Caesar Scaliger, Theodorus Beza, Iustus Lipsius, Iacobus Ceratinus, Adolphus Mekerchus, Petrus Ramus, Petrus Antesignanus, Fridericus Sylburgius, Franciscus Sanctius, Iohannes Scapula,* ende meer andere: ende en kan niet wijser worden, of sy sijn meest, so maer niet al te mael, in dit gevoelen. Want dit staense eerst al te samen toe, dat de *z* iets meer gedaen heeft by de Grieken, ende Latijnen als de *s*, sijnde eene dobbele letter van kragt, ende uytsprake, als eene *d* met eene *s.* Ook stemmen sy vast al te samen daer in, dat de Latijnen die uyt-sprake beswaerlijk hebben konnen treffen, ook naer het getuygenisze van *Fabius Quintilianus* aldaer: dat ik dan daerom segge, dat het ons ook so vreemd niet en moet dunken, dat wy het ook so juyst niet en doen. Hier in komen sy ook meest al over een, dat de Italiaenen, ende Hoogduytschen de naeste ende rechtste uytsprake behouden hebben: dat wy insonderheyd en*de* voor al (mijns oordeels) hier wel merken moeten op dat wy onse uytsprake naer de hunne richten, ende daer mede vergelijken mogten. Ende op dat ik nu van de Italiaenen niet en spreke, die hier te lande so niet bekend en sijn, wie en weet niet, dat de Duytschen de *z* scherp uytspreken? ofte wie twyfelter ook aen, of de Hoogduytsche sprake is de moeder-tale van de onse, ofte, om beter te seggen, de eene ende de selve sprake: behalven dat syse wat hooger ende mannelijker uytbrengen, ende wy die wat laeger ende minnelijker spreken? Ende wat reden salder dan ook ter wereld wesen, waerom wy van de oorspronkelijke uytsprake van de letter *z* selve, ende van de uytsprake van onse moeder-tale sullen af-wijken, dat wy ons met de Hoogduytschen niet en souden vergelijken: te meer ook om dat de oude Romeynen, ende de nieuwe Latijnen, ofte Italiaenen de uytsprake van dese letter met de Hoogduytschen also gebruyken: dat ik nu van de Grieksche sprake niet en spreke, die immers de moeder is van de wereldsche geleerdheyd? Ende vrage, waerom toch wy hier liever willen alleen gaen, ende eene uytsprake op onse eygene hand hebben, dan wy ons met hun souden verenigen, ende vergelijken, dat ik in het minste niet en kan verstaen: also immers de enkele letters in de eene tale niet anders als in de andere, ofte ten minsten in alle, naer de oudste ende eygenste uytsprake, behoren te klinken? Ofte waerom willen wy de

rechte uytsprake deser letter verlaten, ende die de selve noch recht behouden, ende die te jagtig volgen diese den hals breken, ende qualijk uytspreken, selfs naer het gevoelen ende getuygenisze van hunne eygene tael-geleerden? Maer laet ons hier de tael-geleerden eens selver horen spreken, of iemand veel-licht dat van de gemelde talen ontkennen mogte. De wijd-beroemde *Theodorus Beza in sijn Boek vande vvaere uyt-sprake der Grieksche Tale,* dien de hoog-geleerde *Henricus Stephanus* over dit werk grooten lof geeft, *seyd, dat de Grieksche z van eene uytsprake is tot (ts) af-wijken, gelijk ook de Hebreen doen. Zeta (inquit) opposuimus Tsade Hebraeorum, non Zain. Latini declinant ad ts, sicut & Hebraei faciunt. Daer na: De Franzoysen* (seyd hy) *spreken de z uyt als eene gebroke s: maer de Hoogduytschen, ende Italiaenen hebben de rechte uytsprake behouden. Galli quidem ut s infractum sonant, Germani verò & Itali vel inviti veram pronuntiationem retinuerunt. Adolphus Mekerchus van Brugge, in sijn 18. Kap. De welke grof ende duydelijk leren, seggen, dat de z by na klinkt als (ts) by de Nederduytschen, dat sy seer lichtelijk uytspreken, als sy met twee zilben seggen* tsamen, *ende de Hoogduytschen* bezalen: *welk een lichte klank is, ende het geswerm ende gesnor der bijen seer gelijk. Het welke Q. Papyrius, Grammaticus, ook so schijnt te kennen te geven, als hy seyd, dat de z klinkt gelijk de t voor de i by de Latijnen doet, otium, justitiua, &c. de welke sy uytspreken als ts. Qui crassè docent, monstrant z propermodum sonare quod Flandris ts, quod illi facillimè sonant, cum duabus syllabis dicunt* tsamen, *id est simul, & Germani* bezalen, *solvere: qui sonus lenis est, apumque susurro persimilis. Quod etiam subindicare videtur Q. Papyrius, Grammaticus. In hic inquit syllabis sonus z litterae immistus inveniri tantumpotest, quae constant t & i, & eas sequitur vocalis quaelibet: ut Tatius, otia, justitia, et similia. Daer na. De Franzoysen spreken de z uyt als eene gebroke s, de Nederlanders ook, als sy seggen* zoeken, zomen, zieden: *de Hoogduytsche*n *ende Italiaenen hebben de eygene uytsprake behouden. Galli quidem ut s infractum sonant, et Belgae dum dicunt* zoeken, *quaerere, quod Graeci* ζητεῖν zomen, *circundare, circumsuere, a* ζωννύειν zieden, *fervere, bullire, quod Graeci* ζέσιν *Germani vere & Itali vel inviti veram pronuntiationem retinuerunt. Fridericus Sylburgius in het 1 Kap. van sijne Grieksche Spraek-konste: VVy Duytschen spreken de z uyt als ts. maer de Grieken wat sachter als ds. Nos Germani efferimus z per ts: Graeci verò mollius per ds.* Onse *Erasmus in sijn Boek vande rechte uytsprake vande Latijnsche ende Grieksche Tale: De Hoogduytschen gebruyken de z geluckelijk ende dickwils in hunne moederlijke tale: Eam (puta literam z) Germani feliciter et frequenter usurpant lingua vulgata.* Maer voor alle*n* spreekt de hoog-geleerde spraek-ervaren, ende groote ondersoeker, ende richter van de Grieksche ende Latijnsche oudheyd *Iustus Lipsius,*

die mij in desen alleen genoeg voor allen is, hier van gansch duydelijk *in sijn boek vande rechte uytsprake vande Latijnsche Tale, in het XVI. Kap.* daer hy aldus eerst *vande letter S* schrijft: *Laet ons haeren klank sien, die wat sachter en*de *soeter luyd als men die huyden uytspreekt. VVant wy verdickense, ende sprekense uyt niet wijd van ts, sonus, saccus, even of het tsonus, tsaccus waer. Maer de sachte uytsprake, die wy in't midden der woorden gebruyken, misi, Piso, asinus, is waerachtiger, de welke wy Nederlanders behouden, seggende,* sien, saek, sout, swijgen: *Ik en vrage na die geleerden niet, diese als de verdorve C willen uytgesproken hebben, Seleucus, simia, sanus. Qualijk. Sonum potius ejus videamus, qui lenior paulò quam hodiè efferunt, molliorque. Incrassamus n. & haud longè pronunciamus à TS, sonum, saccum &c. quasi esset tsonus, tsaccus. At lenis ille effatus verior est, quem servamus in mediis vocibus, misi, Piso, asinus. &c. ia margine habetur: quem Belgae retinent,* sien, saek, sout, swijgen. *Viros doctos non audio qui efferti ut corruptum illud C volunt, Seleucus, simia, sanus, malè: & transeunt in vitium quod* Συριγμὸς *Graecis. Terentianus à lenitate hac nostra est:*

agitur pone dentes,
Sic levis, & unum ciet auribus susurrum.

Vbi sic lenis malim, ex Victorino, qui ferè haec transcripsit. Ende daer na vande letter Z: Mij is de Letter Z noch overig, de welke voor ds eendragtelijk gehouden wordt: moet daerom also uytgesproken worden dsona, Dseno, dselus, madsa, Medsentius. VVy doen huyden gansch qualijk diese sachter uytspreken als de S selver, Superest mihi Z, quam valere DS. consensu tradunt: ideò et sic efferenda: dsona, Dseno, dzelus, madsa, Medsentius. Nos hodiè pessimè, qui mollius quam ipsum Sigma.

Dit is hier ook noch met-enen over de *Z* wel te merken, dat de selve sich nergens op doet, dan alleen voor de klinkers: want *nimmermeer kan eene dobbele letter in het hoofd van een zilbe gevoegd worden met eene andere* * *meklinker,* seyd de geleerde *Petrus Ramus in het III. Boek van sijne Spraek-konstige Scholen. Vitium (inquit) faciunt quiz antem schribunt: nunquam n. duplex in capire syllabae posita potest cum alia jungi consonante.* So kan dan volgens de *z* voor de *w,* ofte *wa,* (alsze sommige noemen) geene plaetze hebben in zwere*n*, zwijgen, etc. als nochtans aldus van sommige*n* gepleegd word. Maer ik gebruyke de letter *s* voor alle de meklinkeren.

*Consonans

Dit komt hier ook noch by ten overvloed in bedenkinge, dat wy so bijster veel *z* in onse tale sullen moeten gebruyken, so het tegen-gevoelen vande *z* stede grijpen sal, niet allen tegens onse gewoonte, maer ook tegens het gebruyk van alle andere spraken.

Ik konde ook dit ons waerachtig gevoelen met de praktijke van

onse voor-ouderen wel enigzins bevestigen: maer dewijle ik sie inde alder-oudste drucken, datze over-al sich selven niet gelijk en sijn, en*de* inde spellinge nergens seker, gelijk dat ook een gemeyn ende slordig gebreck tot noch toe doorgaens by ons geweest is, so houde ik mij liever geheel aende nature ende grond vande letter selve, ende haer wettelijk gebruyk in alle de voorgemelde talen.

Ik gebruyke dan de *z* met sulke uytsprake, als nu geseyd is, in alle Nederduytsche namen, ende in alle onse andere woorden: maer de oorspronkelijke Hebreeusche, ofte Grieksche eyge namen, ende alle andere woorden, die wy van elders ontleend hebben, schrijf ik naer hunne maniere, als uytheemsche, ende aengenomene, genaturaliseerde ende geene natuerlijke Duytsche woorden: op dat ikze daer mede uytsteke, ende hunnen oorsprong aenwijse: als Samuel, Salomon, Sara, item sacrament, secte, signet, somme, persoon, suppliant, en*de* diergelijke: die ik anders naer onse Nederduytsche uytsprake moste spellen ende schrijven, Zamuel, Zara, zakrament, zerte, zignet, zomme, perzoon, zuppliant. Want hoe seer ik ook alle vervalschinge, ende verbasteringe van onse tale vijand ben, so segge ik hier dan noch met den Roomschen Orateur *M. Tullius Cicero in het begin van sijn III. Boek van de eynden: Hoe vvel wy alle vreemde woorden der ouden voor Latijnsche* (ik segge nu Duytsche) *gebruyken, diemen nochtans wel soude mogen verlatijnen* (verduytschen) *als Philosophie, Rhetorijke, Dialectijke, Grammatijke, Geometrie, Musijke: niettemin aengesien sy by ons int gebruyk gekomen sijn, so houden wyse als voor de onse. ipsa Philosophia, ut Rhetorica, Dialectica, Grammatica, Geometria, Musica, quanquam Latinè ea dici poterant, quoniam usu recepta sunt, nostra ducamus.* Wil hier dan noch iemand inde spellinge recht door gaen, ende onse Nederduytsche uytsprake slechts volgen, ende uytbeelden, als ik voor desen ook al gedaen hebbe, dien kan ik de hand seer lichtelijk op het hoofd leggen, ende gansch gaerne sijn doen inwilligen, ende toe staen: ja meynde ook selfs, met goede redenen, sonder omsien, op dien voet noch te gaen, ten ware ik hier in mijne voornemen schier tegens mijnen dank en*de* meyninge, door raed van andere, geleerde mannen, die ik meer dan mij selven hebbe toe gegeven, ware wederhouden. Want om de waerheyd te seggen, dewijle wy geen Hebreeusch, Grieksch, nochte Latijn, maer Duytsch spreken, en*de* schrijven, behoord dan onse spellinge de oorspronkelijke Hebreeusche, Grieksche, ende Latijnsche uytsprake, die wy verlaten hebben (also wy Duytsche*n* daer in so wel onse vrijheyd hebben als de Grieken, ende Latijnen) ofte onse aengenomene Duytsche te volgen? Hoewel dit wederom daer tegens in bedenkinge kan komen, ende niet sonder reden ingebragt worden, dat de tweeentseventig vermaerde Grieksche Oversetters van den

H. Bibel, op de begeerte ende kosten van Ptolomeus Philadelphus, Koning in Egypten, uyt het Joodsche Land ontboden, ende van den Hogen-Priester Eleazarus afgesonden, ende binnen Alexandrijen om de gemelde oversettinge vergaderd, de Hebreeusche grondletters over al naer de eygenschap ende aerd der Grieksche sprake eygentlijk ende grondig hebben vertaeld, ende overgeset: waerom ook de Latijnen de selve in hunne oversettinge hebben behouden, ende de Grieksche Sigma *Σ* in hunne *S* veranderd: ende dat wy daerom ook sulke spellinge in onse tale behoorden aen te nemen, ende geene onnodige veranderinge ende afwijkinge buyten reden te maken. Maer ik segge wederom daer toe, dat wy dan ook onse uytsprake naer de hunne behoren te richten, ende hunne spellinge met hunne uytsprake te gelijk te volgen, ende geen Zamuel, Zalomon, Zymon, Zara, uyt te spreken, maer Samuel, Salomon, Symon, Sara, etc. dat wy nu niet en doen: want het is gansch seldzaem ende ongerijmd eene tale anders te schrijven, ende anders te spreken: ende also ook in tegendeel geen Asarias, Lasarus, Nasareth, maer Azarias, Lazarus, Nazareth, niet alleen te spellen, maer ook uyt te spreken: gelijk sommige geleerden by wijlen ook wel doen. Maer het is wederom beswaerlijk ende ongevoeglijk tegens de gemeyne uytsprake te worstelen. Het sal dan veel-licht noch wel best sijn (alles rijpelijk ingesien) desen middel-weg in te gaen, dat wy de Grieksche ende Latijnsche grondletters, ende spellinge behouden als uytheemsche woorden, ende dat wyse evenwel naer onse uytsprake om het gemeyne gebruyk uytbrengen, als ik nu ook doe.

Sic dies diem docet.

So leerd de een den and'ren dag,
En sietmen dat men niet en sag.

Ende also nu ook dese opmerkingen in mijnen so voor als by-naem plaetze hebben, op dat mijne veranderinge niemand veel-licht vreemd en dunke, ende die qualijk en duyde, so moet ik dit hier ook noch seggen, dat ik *Samuel* met eene *s* spelle, om de vermelde redenen, ende *Ampzing* met eene *z,* om de rechte uytsprake. Ik schrijf ook *Ampzing* met eene *g* op't eynde, ende niet meer met *ck*: want also ik de *c* van wegen haeren over-tolligheyd naer de rechte spellinge moste weg-werpen, (waer van terstond) ende also veranderinge maken, so hebbe ik de *g* in de plaetze liever aen te nemen, waer in sy toch in de Latijnsche sprake om der soeticheyd wille komt te veranderen.

Ik kome van de *z,* tot de *c,* ende eerstelijk voor de klinkers *e,* [+] ende *i*: also se daer van eene ende de selve uytsprake met de *z* wel, dat is scherp, uytgesproken, [+]*c, k.*
onder ons bevonden word: want so spreken

wy cedel, ende zedert, cieraed, ende zickel op eene wijse uyt. Derhalven hebbe ik de *c* in het begin dier zilben liever na te laten, ende de *z* in de plaetze te gebruyken, ende zedel, ende zieraed, ende diergelijke woorden, aldus met eene *z,* ende met geene *c* te schrijven: want wat behoeven wy twee letters van eenen klank? Ik vrage ook, waerom wy cedel, ende cieraed, met eene *c,* ende zedert, ende zickel met eene *z,* ofte naer het gevoelen van hun die de *s* scherp uytspreken, sedert, ende sickel, met eene *s* schrijven: ende waerom wy niet zedel, ende zieraed met eene *z,* ofte sedel, ende sieraed met eene *s,* ende cedert, ende cickel, met eene *c* spellen? Voor de klinkers *a, o,* ende *u,* en voegd de *c* ter wereld niet, ende en kan de uytsprake ganschelijk niet bereyken, die hier hard wesen moet, ende daerom ook als een *k* moet uytgesproken worden: quaed genoeg, of wy dan selfs geene *k* en hadden. Ende wilde hier wederom wel gaerne weten, welke ook de minste reden datter sij, waerom wy de *c* voor *e,* ende *i,* soet-scherp, gelijk eene *z,* ende voor *a, o,* ende *u,* hard, gelijk eene *k,* sullen uytspreken: het welke mij (onder verbeteringe) te gansch vreemd aenstaet, ende ongerijmd dunkt: also ik niet en kan sien, hoe dat de letters, die tot sekere bescheyde ende onderscheyde uyt-sprake gevonden zijn, van uytsprake konnen veranderen? Het is selfs onwaerachtig, dat de oude Latijnen dit gedaen hebben, naer het gevoelen van alle de kloekste spraek-ervarenen, de welke met goede redenen bewijsen, dat sy de *c* over al als de Grieksche Kappa gebruykt hebben: also sy geene *k* en hebben: gelijk de Grieken geene *c* en gebruyken. Ja *Quintilianus* selver verwerpt de *k* opentlijk, als eene vreemde en onnodige letter: also sy Latijnen de *c* in plaetze hebben, ende voor alle de klinkeren gebruyken. *Nam k quidem, (inquit) in nullis verbis utendum puto: cum sit c litera, quae ad omnes vocales vim suam perferat. Lib. 1. cap. xiii.* Waerom ook *Iulius Caesar Scaliger Lib. i. de Causus Linguae Latinae. Cap. x.* van sijne Franzoysen seyd, dat sy seer schandelijk doen, datze de *c* voor de *e* ende *i,* tegens haeren aerd, ende het gebruyk der Latijnen, met eene blasinge uytbrengen. Doch ik en wil hier evenwel van de Franzoysen, ende Latijnen, ende anderen niet spreken, die de *k* uyt het getal van hunne letteren hebben uytgemonsterd. Maer wat behoeven wy de *c* eenen tweederleijen klank aen te dichten, daer't ons aen geene eygene letters en gebreekt, ende daer van verschiets genoeg, ende de volle ruymte hebben, ende voor *e,* ende *i,* de *z,* ende voor *a, o,* ende *u,* de *k* gebruyken konnen? De *c* voor de me-klinkers in plaetze van de *k* te besigen, is al te vreemd, ende en staet anders niet, dan als of sy de *k* onder onse letters geene plaetze en wilden laten, ende de *c* over-al met geweld ruym baen maken, ofzer diend, ofte niet. So gebruyk ik dan de *c* nergens in het hoofd, ofte begin der zilben in onse Neder-duytsche woorden. In het laetste

der zilben mosten wy naer de konste, ende de rechte uytsprake, de *k* ook veel liever dan de *c* gebruyken: also de *k,* ende de *c* niet, in't meervoud, ende het vrouwelijke geslachte, op nieu opgenomen, ende verdobbeld word, als dikke, strikken; so ook in de * werk-woorden trekken, dekken: daer ik niet sien en kan, dat de verdobbelde *k* onhebbelijker ende wan-schickelijker staet, als de verdobbelinge van enige andere der me-klinkeren. Ende aldus konden wy ook met-enen eenparig, ende sonder om-sien, alle die woorden in't eenvoud slechts met eene *k* schrijven, die in't meervoud, ende vrouwelijke geslachte de *k* verdobbelen, ende den druck aller-wegen van die onnodige, ende over-tollige *c* verlichten: ende konden dik, ende bok, etc. so wel als dijk, ende boek, sonder *c* schrijven: daer wy nu anders dick, ende bock spellen moeten, om dicke, ende bocken, in het vrouwelijke geslachte, ende het meervoud, daer van te konnen maken: waerom dan *Iakob van der Schuere,* ende *David Mostart,* ende anderen, sulke spellinge met recht hebben aengenomen: die ik vastelijk gedacht hadde hier te volgen: also ik ganschelijk met hun in dat gevoelen ben: ten ware ik gevreesd hadde, dat alle dese veranderingen niet wel te gelijk over de brugge en souden willen: te meer, also de oude spellinge ook goed ende lijdelijk, ende in het gevolg gegrond is. 'Tsal mij ondertuschen genoeg sijn, de rechte streke aengewesen te hebben, dit alle verstandigen met der tijd, eens mogen na-sien, ende na-denken. Ook sal ik veel-licht dit ten minsten by alle buyg-saemen ende leer-gierigen door dese opmerkinge te wege gebragt hebben, dat sy sien ende tasten sullen, hoe overtollig wy dickwils dese letter *c* gebruyken, daerse niets ter wereld te doen en heeft, ende daer't de *k* alleen ten vollen kan beschicken, als in ik, ook, ende alle self-standige, ende by-worpige woorden, die in't meervoud, ende vrouwelijke geslachte de *k* niet en verdobbelen: daer ikze dan ook over al, als eene onnutte letter hebbe uytgeworpen. Dit heeft de geleerde *Pontus de Heuyter* ook al by sijnen tijd seer wel vernomen, datmen die beyde letters gantsch qualijk ende overtollig te gelijk gebruykt: maer hy heeft de *c* behouden, ende de *k* verworpen, schrijvende ic, ooc, alwaer sijne E. inde verkiesinge der letteren, naer uytwijsen van heure uytsprake, kennelijk ende gewiszelijk gemist heeft. De *c* dan heeft haere eygentlijke plaetze, ende gebruyk alleen in het midden der zilben, staende voor de *h,* ende dat, ofte achter de meklinker *s,* in schaden, scheren, schieten, schoren, schuren, etc. ofte achter alle de klinkers, in trachten, slechten, richten, vochten, suchten, ende diergelijke: waerom *David Mostart* de *c chi* noemd, om dese haere uytsprake uyt te drucken: hoe wel *Pontus de Heuyter* meynd, dat de *c* achter alle de klinkers overtollig is, ende de *h* alleen genoegzaem, schrijvende saht, sleht, liht, loht, tuht: welk gevoelen sijne bedenkinge ook wel waerdig is.

* *Verba.*

Dat ik van de *z* in de ontleende woorden geseyd hebbe, dat volge ik ook also op den selven voet, ende om de selve redenen, in de letter *c*: so schrijf ik Cicero, Cesar, calmus, ceremonie, credentie, civet, conscientie, consent, cubit, ende andere: ende niet Zizero, Zesar, kalmus, zeremonie, kredentie, zivet, konzienzie, konzent, kubit: gelijk ook de Romeynen het Grieksche woordeken *Kalendae* met de Grieksche Kappa mede gebruykt hebben. So spelle ik ook Marcus, ende Laodicea, ofte Laodiceen, ende niet Markus: om dat het eygentlijk een Latijnsche naem is: als-mede een Latijnsche uyt-gang ende buyginge: nochte ook Laodizea: om de Latijnsche uyt-gang ende buyginge: nochte ook Laodizea: om de Latijnsche aengenome spellinge: nochte Laodikea: om dat wy van de harde Grieksche uyt-sprake af-wijken. Dit doe ik nochtans also wederom, dat ik den genen, die onse Nederduytsche spellinge liever onbeschroomd mogte volgen, in't alderminste, nochte in geenderleije maniere, en begere tegens te spreken: want heeft het den Romeynen vrij gestaen, de Grieksche Kappa in calend*ae,* calamus, academia, ende andere, in hunne *c* aldus te veranderen, die dan noch by hen van eene uytsprake met de *k* was: waerom toch en sullen wy Nederlanders niet met gelijk, ja meerder recht, de uytheemsche woorden van de *c* met onse *k* mogen spellen: te meer, also onse *c* dien klank, die hier vereyscht word, geenzins en kan voldoen, ende de *k* hier de rechte letter is? Inde woorden die wy niet van de Latijnen, maer die sy ende wy van de Grieken ontlenen, die geene *c,* maer *k* hebben, wil ik ook de *k* alleen gebruykt hebben: als Katechismus, katholijk, akademie, katarre, klisterie, ende diergelijke. Dit wil ik ook also van hunne eyge namen achtervolgd hebben, als Korinthen, Kolossen, Kadmus, Nikolaes, ofte Niklaes, en*de* Klaes, Katelijn, ofte Katharijn, Jakob, Lukas, ende alle andere: die alleen uytgesonderd, daermen aen twyfelen mogte, of wyse van de Latijnen ofte Grieken ontfangen hebben, ofte wel Latijnsche namen sijn, maer in het Grieksche Nieuwe Testament gebruykt worden, en*de* van daer insonderheyd, tot ons overkomen, ende in onse Nederduytsche tale naer onse buyginge ende maniere van uytsprake sijn aengenomen, de welke men dan, naer gevallen, op beyde wijsen sonder onderscheyd konde gebruyken, als Cornelis ofte Kornelis, ende watter sulke meer mogen sijn: hoewel dit ondertuschen daertegens altijd vast ende seker blijft dat de *k* overal de uytsprake by ons best voldoet.

[+]Vande tweederleije *e,* de eene van sachter, ende de andere van harder ende dobbelder uytsprake, de eene de Grieksche *Epsilon,* ende de andere hunne *Era* [+]*e.*
niet ongelijk, eene anderhalve letter in kragt, ende waerde, en spreke ik hier tegenwoordig niet: also wy dat onderscheyd (mijns wetens) alhier te Haerlem niet en gebruyken. Diese dan noch hebben, mogen hunne *Dialectus* ofte maniere van uytspreken, billijk, vrijelijk uytdrucken: waer toe sommige eene geteykende *é,* ende som-

mige de Grieksche *Era* voorstaen, dat mij gelijke veel is, als sy het slechts eens konnen worden: altijd kan de dobbele ofte breede *ee* (alsze sommige noemen) hier niet voegen: alsose te breed gaet, ende sy eene derde uytsprake tuschen de enkele ende dobbele *e* hier mede willen uytdrucken. Wat mij aenlangd, ik schrijf over al eene enkele *e* naer mijne uytsprake, ende late het gaerne andere naer hunne uytsprake lesen: gelijk ik ook hunne spellinge, ende uytsprake naer de mijne moet uytbrengen, ende spreken.

De Twe-klank *eu* doet sich op in deugd, vreugd: waer voor sommige + den twe-klank *ue* gebruyken: maer ik meyne dat het buyten alle twyfel behoord te wesen, dat wy de *e* voor de *u,* in dien twe-klank hooren. +*eu.*

+De Twe-klank *ue* hoordmen in muer, suer, dien ik liever soude gebruyken, als de breede *uu*: om dat die den mond wat suer toetrekt, ende wat te hard schijnt te luyden, te meer om dat ik node vande oude spellinge onnodig afwijke: als mede, op dat ik desen twe-klank met de *ae* gelijk make. +*ue.*

+De *g* en gebruyken wy Nederlanders op de Fransche wijse niet onderscheyden, diese voor de *e* ende *i* sacht, en*de* voor de andere klinkers hard uytspreken, als die gene weten die de Fransche sprake verstaen: maer altijd harden, de op de selve wijse: waerom sy ook by ons geen *je* maer *ge* heet. So is het dan eene walsche ende valsche, ende onlijdelijke spellinge in onse tale, datmen Jillis met eene *g* aldus Gillis schrijft: ende vrage wat reden datter sij, waerom de *g* in Gijsbert hard, ende in Gillis sacht word uyt-gesproken? dat onse huys-luyden van Jisp wel beter weten, die Jisp, en geen Gisp en schrijven. Ja wy maken het hier ook noch veel slimmer ende slordiger als de Franzen: want daer sy de *g* verscheyden gebruyken voor verscheyde letteren, daer doen wy het hier voor de selve: ofte doen sy dat ook somwijlen voor de *e* ende *i,* so doen sy dat dan noch met bescheyd, reden, ende ordre, ende geven de nieuwe harde uytsprake met eene tuschen *u* te kennen, daer onse tale niets van en weet. So mosten wy dan dese openbaere malle ende lamme dingen afschaffen, ende nalaten, ende de *g* spellen, als wyse spreken, ende daer wyse spreken, ende elders afkeuren, ende uytmonsteren. +*g.*

De letter *h* is maer eene adem-halinge, ende aen-blasinge: waerom + sy by de Grieken onder de letters niet geteld en word. In onse sprake beslaetze de plaetze van eene letter, ende heeft haer merkelijk gebruyk, ende met namen staetze voor de klinkers in het hoofd der zilben: ook wilze gaerne achter de *c* gesteld worden, als recht, slecht, licht, etc. daerse met de *c* te samen een geluyd slaet als onse *g.* In de zilben met *sc* beginnende, wilse ook die meklinkers wel volgen om heure hardicheyd merkelijk te versachten, als schrijven, schamen, +*h.*

scheyden: ofte ook eene zilbe eyndigen, mensch, vleesch, visch. Met dese letter mallen wy te bijster, ende gebruykense gansch dickwils op ongevoeglijke plaetzen: veele en konnen niet eene *g* aen enige klinker hechten, of de *h* moeter tuschen staen pronken, dat een lelijk misbruyk van dese letter is: ja onse druckers misbruykense in plaetze van hunne *spatien,* ofte plaetz-vullingen, en*de* stoppingen der regelen. Maer wat maektze daerse geen gebruyk en heeft? ja wat maektze daerse de rechte uytsprake verderft? So heb ikze dan over al den voet gelicht daerse maer een druck-beswaerster, ende *o* n't zijfer, ende heel ende al onnut ende overtollig is.

+Wy hebben tweederleije enkele *i,* eene klinker *i,* en*de* eene meklinker staert-*j,* die wy *je* noemen tot onderscheyd. De klinker *i* kan over al inde zilben plaetze hebben, ende word gesteld ofte voor sich selven, ofte voor ofte na de meklinkers, ende ook voor ofte na de klinkers, in de twe ende drie-klanken: de meklinker *je* word alleen in het hoofd der zilben voor de klinkers gevonden. Dit onderscheyd moet in het schrijven wel waergenomen worden. Wy hebben ook eene dobbele *i,* die wy in't groot gelijk de Grieksche *Ypsilon Y,* ende in't kleyn gelijk hunne *Gamma* schrijve*n*: doch de uytsprake heeft daer mede geene gemeynschap ter wereld: want de Grieksche *Gamma* heeft eenen klank met onse *g,* ende de *Ypsilon* de selve uytsprake met onse *u.* Niettemin so schrijf ik de Grieksche woorden naer hunne spellinge, ende brengse uyt naer onse uytsprake, gelijk ik ook va*n* de *z,* en*de* de *c,* hier boven geseyd hebbe: als tyran, tyrannije, Cyprus, Symeon, ende diergelijke. Ik noemse eene dobbele *i,* ende geene enkele zieraed *i,* ende die niets meer en soude doen als eene gemeyne *i*: want so mostese by de enkele *i* in het *a b c* gesteld worden, ende niet achter aen onder de dobbele letters, daerse ook wel-eer inde scholen eenen bysondere*n* naem van *oy* ofte *oije* plag te dragen: nochte ook eene langdurige ende swaere *i,* om eene lange zilbe uyt te drucken: want dat en vereyscht (mijns oordeels) onse tale niet meer als de Latijnsche, ofte enige andere: behalven insonderheyd datmen inde *i* eenen voet moet houden met alle de andere klinkeren, die hierom niet verdobbeld en worden, gelijk het ook niet en behoefd te geschieden: waer uyt met-enen blijken kan, datze onse voor-ouders daer voor ook noyt en hebben aengenomen. Ende wat de langdurige ende swaere klank-zilben aengaet: die moeten de vreemdelingen door het gebruyk leren, gelijk wy ook in hunne talen moeten doen: ofte wy mosten anders de selve over-al en*de* in alle klinkeren eenparig met eene klank-mate op sijn Griekx teykenen, het welke by ons in geen gebruyk en is: gelijk het ook so bijster nodig niet en is. Dit verdobbelen, ende teykenen der swaere ende lange klinkeren is vervolgens vande oude Latijnen ook gebruykt geweest, maer sulkx is alle beyde ook noch in oude tijde*n* met der tijd verdwenen: waer van de

+*i, j, y, ij.*

hoog-geleerde *Lipsius in sijn voorverhaelde Boek vande rechte uytsprake der Latijnsche Tale* wijdluftig ende vernuftig handeld. T'is best dat wy dit in onse tale niet en beginnen, ofte so wy dan noch een van beyde doen mogten, dat wy dan ook over al gelijk gingen. Daer en is dan schier geene letter die wy beter koop geven, en*de* meer mis-bruyken als dese *y*: dewijlse doorgaens voor eene enkele *i* gesteld word, als't ons maer in 'thoofd schiet, ende inden sin komt: so wy toch op veele plaetzen de minste bondige reden niet en konnen geven, waerom wyse daer meerder als elders gebruyken, behalven noch dat wy 'tselve woord nu wel met eene *i*, ende nu weer met eene *y*, los ende onseker schrijven, ende daer wy de *y* ook nergens (mijns achtens) en behoorden in te ruymen, dan daerse haeren klank voldoet, dat is daer wy geen eene *i*, maer twee *ii* moeten uytspreken; ofte daer het gevolg vande dobbele *i* word aengewesen. Ik hadde mij wel vast voorgenomen alhier recht door te gaen, en*de* met dese letteren in het spellen also niet te spelen, en*de* beyde so onse enkele *i*, als de *y*, heure behoorlijke kragt te doen hebben, ende de selve naer heuren aerd, ende nature te schrijven, ende te gebruyken, dat is, de *i* so wel voor eene *i*, als de *a* voor eene *a*, de *e* voor eene *e*, de *o* voor eene *o,* de *u* voor eene *u*, ofte enige andere letter voor sulkx alsze is, te doen verstrecken, ende de *y* eene dobbele *i* te doen gelden, schrijvende gi, hi, si, wi, bi, twifelen, ider, idelheid, arbeid, syn, myn, dyn, schyn, pyn, etc. naer't voorschrift van verscheyde oude drucken, hoewel nochte eenparig, nochte overal: also dese letters immers geen meer bastaerd en sijn als de andere: ten ware ik bevonden hadde, dat de luyden sich voords aen een stroo stoten; ende dat de quaede gewoonte*n*, ende veroude misbruyken sulke ongetemde ende ongetoomde beesten sijn, datze niet gebreydeld, nochte bereden en willen wesen. *Frangas n. citius quam corrigas quae in pravum induruerunt,* seyd *Quintilianus in sijn* I*. Boek, in het* III*. Kap:*

> Gy kond in't oud mis-bruyk, en lang verloop der saken
> Eer alles stucken slaen, als 'tquaede beter maken.

Ende daer op het gemeyne *Spreek-woord* bedacht, en*de* betracht hadde:

> *Ne contrà fluminis ictum.*
>
> En roeijt niet tegens stroom, en vloed:
> 'Tis yd'le moeijte wat gy doet.

Ende den raed van *Horatius in Arte Poeticâ* geluysterd, ende gevolgd hadde:

> *Et quae*
> *Despero tractata nitescere posse, relinquo.*

Dat niet wil gaen,
Dat laet ik staen.

So laet ik hier dan den kloot lopen, niet willende eene bysondere spelling: op mijne eyge hand hebben, nochte nieuwicheyd invoeren, tot der tijd toe, dat veel-licht van de geleerden iets eendragtelijk in dese sake mogte voorgenomen, ende gedaen worden. Evenwel niet in 'twilde, nochte sonder bepalinge, onderscheyd, ofte reden: want ik soude gaerne alles sonder omsien, ende met volle sekerheyd schrijven, ende vast gaen, ende eenen eenparigen wiszen voet voor't slibberen grijpen, ende mij van alle twyfelingen geheel ontwarren: op dat, so ik veel-licht mijn doen anderen niet en konde doen bevallen, mij selven ten minsten mogte voldoen, ende in desen dienen. Ik hebbe dan geseyd dat wy eene dobbele *i* hebben, van fatzoen als de Grieksche *Gamma, γ*: ik hebber ten tweden by beweerd, dat sy inder daed eene dobbele, ende geene enkele *i* en is: doch dat sy ondertuschen allerwegen van alle man tot eene enkele *i* mis-bruykt word: ja hebber dat by bevonden, dat, daerse te rechte voor eene dobbele gebruykt word, ook voor eene enkele, berispens gewijse, gelesen word: waer over ik ook sie, datze sommige heel ende al uyt hunne werken hebben uytgemonsterd: so sy dan noch ook in de schrijf-konste daer voor is aengenomen. Maer het is al te mager om het maekzel van eene letter te knibbelen, ende strijd te voeren. Daer is ook noch dit ander fatzoen *ij*, dat van allen daer voor aengenomen is, daer veel-licht met reden veel meer konde tegen geseyd worden, indien het de pijne waerd waer, ende staende gehouden, ofte ten minsten met goeden grond, ende recht getwyfeld, ofze niet liever eene klinker *i*, ende me-klinker *je* en behore te gelden, die in geene eene zilbe te gelijk en konnen staen, of de *je* moste voorgaen, ende niet volgen: maer wel in twee zilben, de eene met de *i* besloten, ende de andere met de *je* begonnen. Konde daerom beter en*de* billijker (mijns oordeels) gebruykt worden in alle die woorden, in de welke de *i* voor eene klinker gesteld word in twee verscheyde zilben, in de welke dan de *i* by ons also word uytgesproken, als ofze in de volgende zilbe wederom op een nieu werde op-genomen: als prijeel, vijolette, pijonnier, vrij, vrije, alderleij, alderleije, bijen, dijen, keijen, leijen, meijen, gedijen, ende diergelijke: ende konde dan ook also de *y* haere oude kragt, ende waerde behouden: ende de enkele *i* haere volkome plaetze bekleden. Maer sal nu dat fatzoen *(ij)* de dobbele *i* verstrecken, wat reden iszer waerom de selve met dese hangende staerte word besloten? men konde haer immers veel liever dese staerte af-houwen, ende so dan dit maekzel *(ii)* voor de dobbele *i* gebruyken. Doch het schijnt dat sulkx nu al te laet is, ende

dat het nu al over-lang over-al de plaetze beset ende ingenomen heeft, door de druckers ende letter-gieters (acht ik) in het besit gekomen. So moeten wy dan nu ook van den nood eene deugd maken, als men seyd: dewijle het toch als noch anders niet en wil wesen. 'Tis ook even-veel wat fatzoen eene letter heeft, alze voor sulkx goed gekend, ende ook bekend word: so laet ikze dan ook gansch gaerne in heure waerde, ende wesen blijven. Maer dit moet even-wel ondertuschen vast gaen, dat wyse niet onder een en vermengen, maer yder op heure plaetze onderscheyden gebruyken. Ook moet het nodig gevolg heylig ende onverbrekelijk gehouden worden, als het welke eene bysondere natuerlijke eygenschap, ende groote kragt, ende aensien in onse tale heeft voor alle andere spraken.

Dewijle dan nu dit eerste maekzel maer eene enkele *i* sal mogen [+] gelden, (ofte eene durige ende swaere klank-*i*, ofte eene anderhalve, als andere spreken, daer ik ook te voren van gesproken hebbe) en*de* dat twede fatzoen, *ij,* de dobbele *i* sal moeten verstrecken; ende daerom ook om des gevolgs wille ter plaetze gebruykt worden daer maer eene *i* word uyt gesproken: als in het meervoud, ende vrouwelijke geslachte, der self-standige, ende by-worpige naem-woorden, voor-naem woorden, werk-woorden, ende andere, in pijlen, stijlen, rijke, mijne, sijne, lijden, etc. om 'tgevolg van pijl, stijl, rijk, mijn, sijn, lijd, strijd: so hebbe ik dan dese twee aldus onderscheyden gebruyken willen: te weten, dit twede maekzel, *ij*, dat voor de dobbele *i* word aengenomen, daer wy twee *ii* moeten uytspreken: ofte daer het gevolg vande dobbele *i* word aengewesen: als mede inde woorden in de welke de *i* de klinkers ontmoet in verscheyde zilben, ende sy naer onse uytsprake merkelijk verdobbeld word: ende het andere eerste fatzoen, *y*, op alle andere plaetzen, daer wy't ook wel, ja beter (mijns bedunkens) met eene enkele *i* konden beschicken: daer ik dan ook geheel gelijk, ende op eenen voet, rond ende algemeyn ga, in alle onse eyge Duytsche woorden van sulken grond, sonder onderscheyd. Want met wat reden sullen wy woorden van eenen aerd verscheyden schrijven? ofte waerom sullen wy viver, tiger, vileyn, rivier, linie, ende diergelijke, aldus met eene enkele *i* meer spellen, als de andere; ja nu ook met eene *i,* ende nu weer met eene *y,* als ik sie dat nu ende dan vast van veelen gedaen word in grooter onvasticheyd, ende ongestadigheyd? Gewis men moetze al te samen over eene kamme scheren. Derhalven een van beyde, ofte wy moetense al te mael met eene enkele *i* schrijven, het welke (mijns gevoelens) verre best waer: ofte en wil dat niet wesen, ende wilmen dit de oude sleure toe geven, so moetmen de *y* overal inhullen, ende plaetze maken. Maer also sommigen vyleyn, lynie, ende sulke meer, voor uytheemsche mogten keuren, ende daerom also de spellinge van hunne grond-tale met recht volgen: so moet ik dit

[+] *Van't gevolg der klinkeren, ende eerst van de i. Onderscheyden gebruyk van y, en*de *ij.*

hier eens seggen, dat ik mij in dese sake, tot eene bepalinge, voor ditmael, aen het oordeel van *Kilianus* gedenke te houden in sijn vermaerd ende loffelijk *Dictionarium,* waer in hy grooten vlijt gedaen heeft op de ondersoekinge van den rijken schat onser woorden, ende derhalven die alle voor de onse aennemen, en*de* als de onse spellen, die hy onder het getal der uytheemsche niet en rekend, ende inde lijste onser woorden als eygentlijke onse heeft opgeteykend, hoedanige onder anderen alle dese voor-gemelde sijn. Dat en sijn ook voords geene uytheemsche woorden, die met de uytheemsche enige gemeynschap hebben: also de selve grond-woorden in verscheyde talen konnen voorvallen. Keurd hy dan noch veel-licht enige weynige uytheemsche voor de onse, ofte onse voor uytheemsche, dat en kan in eene volle see van woorden niet veel maken, ende daerom ook het verschil dat hier soude mogen vallen niet groot wesen, nochte in den gemeynen regel sonderlinge inbreuke doen, ofte veranderinge veroorsaken: hoe wel dan noch hier op ook met-enen wel nader kan gelet worden.

Evenwel hebbe ik gansch beswaerlijk van mijn gemoed verkrijgen konnen dit oude misbruyk der *y* inde twe ende drie-klanken in te ruymen, ende de enkele *i* tegens alle reden, ende den bescheyden aerd, ende eygenschap der twe ende drie-klanken uyt te monsteren: also die immers in sich selven door hunnen dobbelen klank eene swaere en*de* lange zilbe maken (als men't daer op nemen soude) sonder datze daer toe in't minste enige versterkinge van buyten door verdobbelinge der letteren van doen hebben. Ende om de waerheyd te seggen, is het niet een nieu ende seldzaem verdichtzel, dat sommige de *i* so angstig ende beschroomd als eene halve letter maer uytspreken, ende de selve ik en weet niet wat voor eenen mierschen, vijsen, bekrompen, ongehoorden, valschen, mallen klank aendichten, ja dien den kindere*n* ook inde scholen soeken in te planten, die vande oudste Nederduytsche Drucken opentlijk word wedersproken, inde welke de *i* doorgaens als eene volslage letter plaetze grijpt: welke maniere ook van *Pontus de Hueyter* gevolgd, ende gebruykt word, die op onse tale wel de aldereerste (mijns wetens) aldus goede acht genomen heeft? Maer ik ben vast mede op de wagen, so moet ik ook mede varen: ende dewijle ik hebbe beginnen te wanken, so en kan ik het nu hier niet wederroepen. Dit ga dan noch so verre als het voeten heeft in die zilben die op den twe ofte drieklank rusten, als leyden, weyden: (want het schijnt toch dat dit de oorsake, ende reden van dese quaede gewoonte wesen moet: even of de *i* so vol niet en waer, ende so vast niet en stond als eene andere letter: want op haere magerheyd uytvlugt te maken, is mij al te mager om daer van te spreken, ende daer mede mijne*n* mond ende den goeden tijd te verslijten) maer het schijnt te gansch wijd buyten het spoor gehold, datmen de arme *i* ook kaszeerd, ende de *y* over al indringt in die zilben die

op den tweklank niet en blijven staen, maer op enige andere volgende letter voord rollen, als in geyt, guyt, gerechticheyd. Ende (lieve) waer om de *i* daer meer afgeschaft, als in den tweklank *ie*: want gelijk de zilbe daer op haer niet en rust, also ook hier niet. Doch ik en mag hier van geene woorden meer maken: alleen so mogen alle verstandigen hier op eens met der tijd by gelegenheyd, (so't hun gelieven sal) in ernst letten. Ondertuschen dewijle wy vast aen het toegeven sijn; maer evenwel gelijk ende vast gaen willen: so staet dan wederom daer op te letten, dat wy desen tweklank in alle onse woorden sonder onderscheyd also schrijven, ende het eene niet met *ei*, ende het andere met *ey*, ofte het eene ende selve met alle beyde: gelijk ik nu dickwils geseyd hebbe.

Ende dit wil ik also vande gemeyne ende kleyne letteren verstaen hebben, daer wy dese twee gemelde maekzels hebben: maer also wy in de Kapitaelen, ofte Hoofd-letteren slechts een fatzoen vande Grieksche *Y* hebben, so moeten wy ons daer mede over al behelpen.

Resteren noch de drie ofte meer-zilbige uytheemsche Grieksche, ende Latijnsche aengenome woorden daer de *i* plaetze heeft, ende staet te bedenken, hoemen't daer mede maken sal: want dewijle de selve naer den Griekschen *accent*, ofte klank-maet in de voor-laetste zilbe kort ofte lang worden uytgesproken, ende wy geene geteykende klank *i*, naer de Grieksche wijse, en hebben, ende niet-te-min wel diende onderscheyd gemaekt te worden, om den gemeynen man, die anders hier in licht konde komen te dutten, ende wy hier dan met de riemen souden moeten roeijen die wy hebben, ende ons met onse *i*, ende *ij* behelpen, ende daer-mede dit onderscheyd aenwijsen: so konden wy de *ij* in die woorden gebruyken die in de voor-laetste zilbe naer den Griekschen klank-maet eene lange *i* hebben, die wy dan ook so met eene *ij* uytspreken, also wy de letter *i* in de laetste zilbe naer den aerd van onse sprake in onse uytsprake schijnen wederom op te nemen, ende te verdobbelen: als Philosophije, Geometrije. Die wy daerentegens gewoon sijn kort uyt te drucken, als de Grieksche, akademie, blasphemie, tegens hunne uytsprake: ende de Latijnsche, victorie, glorie, naer hunne uytsprake: die kondemen met eene enkele *i* schrijven: daermen dan ook de twede *i* om de korte zilbe so niet en hoord, als wel in de andere. Gelijken voet mogtmen houden met de Bibelsche eyge namen: ende volgens Elijas, Hiskijas, Tobijas, Jeremijas, ende andere, aldus spellen: alsose gemeynlijk lang gebruykt worden. Maer de vrouwen-namen Athalia, Lydia, ende diergelijke, wederom op dese wijse: om datze naer onse aengenome gewoonte kort willen klinken, onaengesien datze de Grieksche *accent*, ofte klank-maet lang maekt: dewijle wy niet met de Grieken, maer met onse luyden spreken. So worden ook Tobias, Elias, Lysias, Gorgias, Ahasia ofte ias, Amasia ofte ias, etc. niet selden kort uytgesproken: daerentegens

word Marija altijd lang gebruykt. Die nu beyde sijds in't gebruyk sijn, kondemen schrijven naer datmense wil uytgesproken hebben. In de twe-zilbige woorden daer-men de klank-maet niet ofte weynig hoord, daer mogmen't by de Grieksche *Iota* sonder *accent*, ende onse *i* laten blijven, schrijvende Sion: als mede in die zilben daer de *i* in de klank-maet niet en komt, spellende diaken, diakenije. Dit is so maer mijn voorslag, dien ik in de schale van het gesonde oordeel aller verstandigen geve te wegen: om te sien wat de tijd hier ook allenskens sal willen toe-laten. Ondertuschen sal ik hier ook mijnen vorigen stijl houden, als ik in de uytheemsche woorden begonnen hebbe, ende de selve naer hunne gewoonte, ende spellinge, ende niet naer onse uytsprake schrijven, om die van onse inlandsche, ende eyge woorden, als boven, te onderscheyden. Onse luyden mogense middeler-tijd in de *Prosa*, ofte vrije rede lesen als sy konnen, ofte ook als sy willen: inden Rijm sal't sich selven genoegzaem wijsen, daerse na de pijpen van de maet sullen moeten danzen. Dit en doe ik nu ook niet alleen ten opsien van onse *ij*, maer ook van onse *y*: dat is, ik en schrijf de uytheemsche woorden, in de welke de *i* voor eene andere klinker komt in twee verscheyde zilben, ende daer wy naer onse spellinge de *i* weder opnemen, ende de *ij* gebruyken, niet alleen met eene enkele *i*, naer hunne wijse: als diaken, diakenie: maer ook die woorden, in de welke de *i* in't eynde der zilben staet voor eene me-klinker, ende daer wy naer onse vijse wijse de *y* besigen: als bibel, libel, librije. Dat ik nu daerentegens librije, ende niet librie, gelijk ook poesije, etc. spelle, dat komt hier van, om dat wy den uytgang van die woorden van elders niet en ontlenen, maer van ons selven hebben.

Dat ik van de *i* in de Latijnsche woorden, inde voor-laetste zilbe kort uytgesproken, geseyd hebbe, dat heeft ook also plaetze in de onse, die met gelijken korten klank aldaer in die zilbe gebruykt worden, die wy daerom met eene enkele *i* aldus moeten schrijven: berrie, besie, lynie, kastanie, malie, olie, tronie, ende andere: gelijk wy in tegendeel dit fatzoen der dobbel-*i, ij*, gebruyken, daer de uytsprake lang valt, naer den stijl der Grieken, uyt oorsake dat in sulke gelegenheyd de *i* om de volgende klinker in de uytsprake schijnt verdobbeld te worden, 'twelk anders in de korte zilbe so niet en geschied, als meermaels aengeroerd is: so spelle ik galeije, galerije, valleije, schalmeije, ende diergelijke.

[+]Wy hebben eyndelijk ook noch een maekzel van twe enkele *i*, aldus by malkanderen *ii,* in verscheyde zilben, van alle dese andere fatzoenen onderscheyden, die dan moet gebruykt worden, wanneer de eene zilbe met eene *i* eyndigd, ende de andere daer mede begint, als kleiig, vleiig, vloeiig, leiig, vriicheyd, draeiinge, vermoeiinge, ende diergelijke. Dit waer nu ook wel weer mijn gevoelen: maer also ik

[+] *ii, yi, yji. iji, ij, y.*

over al eenen voet moet houden, so moet ik dan ook alhier den twe-klank, ofte enige andere zilbe met eene *i* besloten, met eene *y* schrijven, als kleyig, vleyig, vryicheyd, etc. Ende of men ook inde volgende zilbe de *i* naer onse uytsprake schijnt op te nemen, ende de *je* sich hier naer de selve tuschen de beyde *i* merkelijk ende tastelijk voegd, ende indringt, daerom wy ook wel kleyjig, ende vryjicheyd, etc. schrijven konden: so soude ik dan noch die onnodige veelheyd der letteren vermijden: Dan noch so soude ik om gemelde wederopneminge der letter *i* inde volgende zilbe, kleijig, vrijicheyd, etc. op de wijse van prijeel, pijonnier, etc. wel liefst spellen: ofte ten minsten kleijig ende kleyig, vrijicheyd ende vryicheyd, sonder onderscheyd. Maer de *ij* in de gemeyne spellinge kleijg, vrijeheyd, dunkt my het rechte fatzoen niet te konnen wesen: om dat de staert-*i* de me-klinker *je*, ende niet de klinker *i* beteykend, ende beduyd. Dit hebbe ick also vande enkele en*de* dobbele *i* wel seggen willen tot merkelijk ende nodig onderscheyd.

De verdobbelinge van dese letter *i* hadde ons nu met de klinkeren [+] *a*, ende *o*, ende de twe-klanken *ae*, ende *ue*, de markt wel konnen ende behoren te setten, so wy de selve om der gewoonte ende des gebruyks wille, niet wat te ruym, ende al te veel hadden moeten toegeven. Wy willen dan slechts daer toe arbeyden, dat wy met gemelde twee andere klinkeren, ende twee twe-klanken te samen eenen gelijken voet mogen houden, op dat wy nimmermeer en behoeven om te sien, nochte te twyfelen, maer altijd seker mogen gaen, dat ik in de spellinge geheel nodig achte. Ende also de minst beswaerde ende geletterde zilben met recht de beste ende zierlijkste te achten sijn: so willen wy onse bedenkingen in dese spellinge daer na richten, so veel als gevoeglijk doenlijk sal wesen. Ende (lieve!) waer toe ook toch dese lastige verdobbelinge der klinkeren, *e*, ende *o*, ofte onnodige by-voeginge der letter *e* tot de *a*, ende *u*, inde twe-klanken *ae*, ende *ue*, als men het met de enkele letteren *e*, ende *o*, ende met *a*, ende *u*, sonder twe-klank, ten vollen kan beschicken? Ofte waer toe alle dese krabbelinge, ende brabbelinge, belemmeringe, ende beswaringe van den druck, als men't voor-by mag? *Quod fieri potest per pauciora, frustrà fit per plura.*

[+] *Van't gevolg der Klinkeren e, ende o, ende der tvveklanken ae, ende ue.*

> Het geen geschieden kan met minder even goed,
> Ist reden, datmen dat met meerder moeijte doet?

Ik verdobbele dan de gemelde klinkers *e* ende *o*, ende gebruyke ook die twe-klanken *ae*, ende *ue*, in alle self-standige naem-woorden van't mannelijke geslachte, in't meer-voud, om't gevolg van't eenvoud, daer die klinkers dobbel, ofte die twe-klanken gevonden worden: als aelen, steenen, boomen, bueren, komende van't eenvoud ael, steen, boom, buer. Weynige woorden uytgenomen, die vande Grie-

ken ende Latijnen tot ons over-komen, die in't eenvoud met die dobbele klinkeren *ee*, ende *oo*, ofte met die twe-klanken *ae*, ende *ue*, ingetrocken, ofte slechts met eene klinker *e, o, a,* ende *u* uytgereckt worden uytgesproken: als poeet, ofte poete, propheet, prophete, paep, pape, ende diergelijke, dieder meer mogen sijn: die dan ook int meervoud met enkele, ofte dobbele klinkeren, met twe-klanken, ofte anderzins, naer believen, konnen geschreven worden: poeten ofte poeeten, propheten, propheeten, papen, paepen. Onder welk vaendel der uytneminge ik ook met-enen soude begrijpen alle die woorden des mannelijken geslachts, die ook so wel verlangd, als verkort gebruykt worden: als naem ofte name, graef grave, heer here, neef neve, soon sone, persoon persone, ende diergelijke.

Alle de by-worpige naem-woorden verdobbelen die klinkers, ofte houden die twe-klanken in het meervoud, ende vrouwelijke geslachte, van gelijken, ende op de selve wijse, ende op den selven grond, ende om de selve reden, om datze in het eenvoud, en mannelijke geslachte, met verdobbelde klinkers, ofte twe-klanken worden uytgesproken: als swaer swaere, teer teere, hoog hooge, suer suere.

De voor-naem-woorden moeten ook op dese leeste schoeijen, ende naer desen regel gericht worden: haer haere: gelijk mijn mijne, dijn dijne, sijn sijne.

Maer in alle de self-standige naem-woorden van't vrouwelijke geslachte soude ik die verdobbelinge, ende twe-klanken na-laten, ende den druck van dese beswaringe ontlasten: so om de geslachten te onderscheyden, als ook voornamelijk, om dat die woorden eygentlijker ende zierelijker in't eenvoud meer-zilbig worden uytgesproken, ende daerom dese verdobbelinge der klinkeren, ofte twe-klanken, niet en schijnen so nodig van doen te hebben: als mage, ere, schole, hure: of men ook schoon maeg, eer, school, huer kan seggen; ja wy Hollanders liever also ingetrocken spreken: ende daer van ook de twe-woorden maeg-drank, eer-sucht, school-dienst, huer-huys gemaekt worden: want alsmen die woorden ingetrocken ende een-zilbig wil gebruyken, so brengense die dobbele klinkers, ofte twe-klanken merkelijk ende uytsprakelijk voor sich, datze twe-zilbig uytgetrocken, ende eygentlijk ende bescheyden uytgesproken, niet en doen.

Gelijk oordeel ende gebruyk vande uytgereckte woorden, die beyde van't vrouwelijke ende geenderleije geslachte sijn: als oge, ore, bore, spore, strale, ende andere.

In alle de * afkomstige woorden van alle de geslachten soude ik ook desen voet houden, ende de verdobbelingen, ende de twe-klanken afschaffen: als eenparig, enig, noodzakelijk, vrezelijk, smerig, nodig, dodelijk, geburig, gedurig, ende diergelijke: want wy en leren de † stam ofte grond-woorden uyt de afkomstige niet, maer recht anders.

**Derivativa.*

†Primativa

In de dobbele, ofte twe-woorden, soude ik ook desen gang gaen: ka-dijk, se-man, stro-halm.

In alle de werk-woorden soude ik ook desen regel volgen, schrijvende: gapen, leren, lopen, buren: also wy in den eersten persoon vande * verkondigende ofte aenwijsende maniere niet alleen en segge*n*, ik gaep, leer, loop, buer: maer ook ik gape, lere, lope, bure. Alleen den tweden persoon van het meervoud, in verscheyde † manieren, en*de* tijden uytgenomen, daer enig gevolg aen vast is: gy spaert gy spaeret, gy eert gy eeret, gy loopt gy loopet, gy buert gy bueret. Daer de *t* voorvalt die in *u* komt te veranderen, soude ik die verdobbelinge so nodig niet achten: om dat het gevolg toch evenwel door die veranderinge verbijsterd word: gy geeft gy gevet, gy gaft, ofte gaeft, gy gavet.

*Modus Indicativus.

†*Modi, & Tempora.*

In de veel-nemende woorden soude ik van gelijken doen: spellende, begraven, gegeven, gestoten, etc.

De ‡ werk-stammige woorden soude ik ook in dese vorme gieten: als vermaninge, beleninge, beloninge, besuringe: item, gaper, breker, loper, hurer, ende diergelijke.

‡*Verbalia:*

So moetmen ook alle de self-standige woorden, van alle de drie geslachten, daer geen gevolg en is, ongetwyfeld aldus met enkele klinkers spelle*n*, gelijk dat sich selven genoegzaem wijst, ende sulkx sonder seggen door moet gaen: als vader, banier, water, beker, keten, fenijn, horen, boter, koren, fluweel, rumoer, etc.

Het voor-naem-woord *(dese)* schrijf ik ook op dese wijse: dewijl het tot alle de geslachten behoord: waer voor ook het ingetrockene en*de* verkorte woord *(dees)* inden rijm kan gebruykt worden: gelijk ook ons voor onse.

Ten korsten alle woorden van alle * deelen van eene rede die buyten het gevolg sijn konnen hier naer gericht worden.

*Partes Orationis.

Die hier nu voor de *e*, ende *o*, in sommige woorden, pleyten willen, waer van hier boven in de *e* geseyd is, ende hier na in de *o* sal gesproken worden, die wijse ik daer henen: ende late hun gansch gaerne toe hunne uyt-sprake uyt te drucken: hoe wel de dobbele ofte breede letter *ee*, ende *oo*, (als sommige spreken) hier geene plaetze en behoorde te hebben, maer enig ander maekzel daer van onderscheyden: also de dobbele klinkers hier niet van node en sijn, ende sy ook eenen anderen klank van middel-matige uyt-sprake tuschen de enkele en*de* dobbele klinkers willen uyt-gebeeld hebben: gelijk ik ook in de letter *e* verhaeld hebbe. So en kan ik hun dan ook alhier met mijne spellinge niet dienen: want behalven dat de breede ofte dobbele letters, volgens mijnen vasten ende eenparigen grond, ende voet, overtollig sijn, so en sijn sy ook daer mede niet geholpen. Ook soude ik gestadig moeten dubben, ende dutten; ter wereld niet wetende waer ik naer hun

gevoelen eene enkele, ende waer eene dobbele letter soude stellen, ende schrijven? Tis dan best dat ik spelle, als ik spreke, gelijk dat meer als billijk is, ende dat ik mijne uytsprake slechts uytbeelde, latende eenen anderen voor de sijne sien, ende sorghen.

[+]Hier waer nu de plaetze wel by dese gelegenheyd van het gevolg der me-klinkeren ook een weynig te spreken, indien ik mij voorgenomen hadde so breed te gaen. Evenwel met een woord.

[+] *Van't gevolg der Meklinkeren.*

De verdobbelinge der me-klinkeren op het eynde des eenvouds, naer de Hoogduytsche maniere, om het meervoud aen te wijsen, met beswaringhe van den druck, in vreemder gestalte, en soude ik tegenwoordig niet konnen prijsen: also wy die letter geenzins en konnen uyt spreken, ende ook met weynige regelen in't gevolg wel kan versien worden. Meynd dan noch yemand den vreemdelingen daer mede te konnen dienen, dat mag ik seer gaerne lijden, ende kan hem sulkx heel wel ten goeden houden.

Maer de enkele gevolg letter des meervouds, op't eynde des eenvouds, achte ik geheel noodzakelijk, ende en kan niet sien, hoemen anders kan oordelen, als wy de reden plaetze willen geven. So schrijf ik hoofd hoofden, tand tanden, mond monden, heylig heylige, ende niet hooft, tant, mont, heylich, ende diergelijke, over al daer enig gevolg aen vast is: alleen de uytheemsche eyge namen eygentlijk uytgenomen, als Job, Jakob, ende andere: latende ondertuschen de onse, als Arnout, Arent, Barent, Evert, Lubbert, Geertruyt, Machtelt, ook vrij aldus te schrijven: om dat het gevolg hier niet breed en gaet, ende selden voorvalt: hoewel de *d* om des gevolgs wille van't meervoud alhier de eygentlijke letter is: gelijk ook de *p* in Jop, ende Jakop, welke spellinge ik ook geenzins en wil verwerpen.

So schrijf ik ook inde werk-woorden den derden persoon in't eenvoudig getal vande verkondigende maniere met eene *d*, om 'tgevolg van den eersten persoon in den [*] onvolmaekten tijd, in die woorden die dat gevolg hebben: als hij leerd, ik leerde: maer den tweden persoon spelle ik ofte met eene *t*, ende dat ofte om't gevolg vanden tweden persoon in't veelvoudig getal: gy stoot, gy stootet: ofte als de *t* wel eygentlijk geen gevolg en beduyd, maer slechts in beyde getallen op't eynde blijft, wordende het meervoud ghemaekt met byvoeginge van eene *e* voor de *t*: gy leert, gy leeret: ofte ook met eene *d*, om't gevolg naer den aerd der woorden: gy arbeyd, gy arbeydet.

[*] *Praeteritum Imperfectu*m.

De deelnemende woorden volgen ook desen regel des gevolgs: bemind, beminde.

Ende ofschoon de *d* swaerder ende doffer luyd als de *t*, ende daer om de rechte uytsprake so wel niet en schijnt te treffen: so kan dat immers met eenen gemeynen regel liever geholpen worden, te weten, dat de *d* in't eynde der zilben klinkt als eene *t*, (het welke de Franzoysen ook so

doen) dan dat wy dit nodig en merkelijk gevolg verachtende, de vreemdelingen verbijsteren, 'tgesicht verdwelmen, ende het papier tegens dit gevolg met ontallijke regelen overtollig bekladden. Waer in ons ook niet en behoord te verhinderen, nochte op te houden, dat enige woorden in *d* eyndigende also ook moeten uytgesproken worden: also die gansch weynig sijn. Ist ook niet wel haest ende met een half oog te sien hoe de *d* klinken moet, ende ofze maer slechts om't gevolg daer staet, ofte ook om de uytsprake? ja hoe nodig op dit gevolg diend gelet te worden betonen veele die sulke woorden met *dt* schrijven, de *d* om't gevolg, ende de *t* om den soeten ende lichten klank gebruykende: maer (lieve!) als wy door eenen gemeynen vasten regel, de *d* den klank van de *t* in't eynde der zilben verlenen, als geseyd is, wat behoeven wy hier dan met die onnodige *t* noch om te slepen, ende het gesicht te belemmeren, ende den druck te beswaren? Maer de *g* heeft in't eynde, der zilben het selfde geluyd met *ch*: waerom hier dan noch het gevolg geene plaetze gemaekt?

> Wat baet mij kaers of bril,
> Als ik niet sien en wil?

Ja dese gevolg letter maekt dickwils een heel ander woord ende van eenen gansch verscheyden sin: als wand, een muer, ende want, een handschoen; rat, een dier, ende rad een wiel aen eenen wagen; bloot, naekt, ende blood ofte blode, beschroomd: so onderscheydze ook de naem-woorden voet voeten, hout houten, van de werkwoorden voed voeden, houd houden, ende diergelijke.

Dat noch meer is de ‡ naemstammige woorden in *heyd* eyndigende dwingen ons genoegzaem tot dese spellinge, als naerstigheyd, voorsichtigheyd: want so wy de voorlaetste zilbe met *ch* op't eynde tegens het klaer gevolg immers spellen willen, so moeten wy twee *h* by malkanderen schrijven: also de laetste zilbe daer mede ook moet beginnen, als naerstichheyd, voorsichtichheyd, het welke noyt gesien en is. Hier tegens te willen seggen dat gemelde woorden niet in *heyd*, maer in *eyd* uytgaen, is (onder verbeteringe) maer eene ydele bemantelinge van eene overtuygde dwalinge, ende een tastelijke misslag: want so mostmen dan goedeyd, sterkeyd, wyseyd spellen. Dit geeft ons met enen merkelijk te sien, dat wy ook in alle de uytgereckte naem-stammige woorden in *heyd* uytgaende, de voorlaetste zilbe met eene *g* behoorden te eyndigen, ook daer geen gevolg van de *g* aen vast is: als slechtigheyd, dolligheyd, sloffigheyd, ende diergelijke: want slechticheyd en speld geen slechtigheyd, maer slechtic-heyd: ende en kan daerom de rechte spellinge ende uytsprake, die hier vereyscht word, niet voldoen. Doch ik en wil evenwel ditmael so scherp niet seylen,

‡ *Denominativa.*

maer om't onderscheyd des gevolgs wille de oude sleure hier ook noch wat houden, ende volgen. Want ik neme mij tegenwoordig maer voor het nodigste over al te veranderen, ende het andere slechts aen te wijsen, ende anderen in bedenkinge te geven.

+Wy hebben eene twederleije *o* van verscheyde uyt-sprake: als stock bock: sot, bot: hol, vol: volk, wolk: golf, wolf: sorgen, worgen: dat so seker, ende bekend is, dat wy ook sien, dat eenderleij woord door de verscheyde *o* eene verscheyde uytsprake, ende bysondere beteykenisze ontfangt: als een dol, de scheeps-devick, daer de riem tegens geroeijd word, ende dol, uytzinnig: so iszer ook een dobbelen met taerlingen, ende dubbelen: een jock ofte boerte, ende jock ofte juck der beesten, bol een kloot, ende bol vet, ende diergelijke. Hier hadden wy nu wel eenen Nederlandschen *Kadmus* van doen, (die ik niet en durf worden) die ons eene nieuwe letter mogte smeden: op dat wy onse woorden onderscheyden mogten schrijven: want *de letters sijn gevonden om het geluyd onser sprake te bewaren, ende als geleende panden den leser getrouwelijk voor ogen te stellen dat heur bevolen is,* seyd *Fabius Quintilianus in sijn* I *Boek in het* XIII*. Kap. Ego nisi quod consuetudo obtinuerit, sic scribendum quicquid judico, quomodo sonat. Hic n. est usus literarum ut custodiant vocem, et velut depositum reddant legentibus. Itaque id exprimere debent quod dicturi sumus.* Hoewel de penne over al de tonge so nau juyst niet en kan volgen, ende uytdrucken: maer de gewoonte, ende het gebruyk moeten ons ook wat leren. Doch niettemin moeten wy niet de spellinge so na aen de uytsprake komen als wy konnen. +*o.*

+Hier van daen achte ik ook het onderscheyd in de dobbele *oo* gekomen te wesen, die sommige, niet sonder reden, verscheyden uyt spreken, hoe wel wy dat alhier te Haerlem (mijns wetens) wederomme niet en doen: als hoop een stapel, een hoop (ofte hope) verwachtinge: kool warmoes, ende een kool vuers: nood swaricheyd, ende een noot, een vrucht: ende meer andere: waer toe sommige de Grieksche *Omega ω* gebruyken willen, die by hen eene anderhalve *o* sal uytleveren, ende die woorden uyt-drucken die van den rechten klank der *o* meest af-wijken, ende wat smeltende ende lijmende worden uytgesproken. +*oo.*

+Meyne van gelijken dat de haperinge, ende twyfelachtigheyd in den twe-klank *ou* mede van hier ontstaet: also der insonderheyd twederleije zoorten van woorden sijn die wy hier-mede met eenen verscheyden klank uytbrengen: so seggen wy doud, ende hy doud: hy schoud ofte siet, ende schoud ofte mijd, ende diergelijke: want de eerste zoorte met *au* op sijn Vlaemsch uyt te spreken, dauwen, schauwen, dunkt mij het rechte geluyd geenzins te treffen: also wy die zilbe niet met *a*, maer met *o* merkelijk uytbrengen. Wanneer wy de onderscheydene *o* sullen gevonden, ende in't werk gesteld hebben, so sullen wy ook in desen twe-klank geholpen wesen. Daer schijnt ook noch +*ou, oe.*

eene derde uyt-sprake van desen twe-klank *ou* te konnen wesen in bouk, kouk, souken, vlouken, welke spellinge vast veele geleerden volgen, ja dapper drijven: so dat wy dus doende driederleije maniere van uyt-sprake van desen twe-klank souden moeten hebben, als b.e. hy schoud sijne bouken om de strenge koude, *Devitat libros intensi frigotis ergò.* Wat my aenlangd, ik en begere wel dese spellinge niet te verwerpen, so om't aensien dat gemelde geleerden by mij hebben, als ook wel insonderheyd, om dat die sake mij so vreemd niet en schijnt te wesen, ende sijne bedenkinge billijk behoord te hebben: dewijle dese twe-klank *ou* also naer de wijse der Grieken kan uytgesproken worden, gelijkerwijs dan de Franzoysen, ende ook onse Vlamingen vast geene andere uytsprake van den selven en gebruyken: willende ook desen twe-klank *ou* den mond wel wat nauwer toe-trecken, die de *oe* wijder schijnt te openen: so dat wy op dese sake wat nader ende grondiger lettende, tuschen dese twe twe-klanken wel enig onderscheyd konnen vernemen. Maer evenwel dewijle het gansch gering is, ende wy so onderscheyden, als mooglijk is, behoren te spellen, so soude ik in alle diergelijke woorden den twe-klank *oe* liever gebruyken: want daer wy de vorige haperinge met eene verscheyde *o* konnen helpen, so en sie ik geenen raed met dese derde uytsprake, ofte wy mosten noch eene derde *o* verdichten, ofte ook eene nieuwe *u* smeden. Ook staen vast gemelde geleerden bekend, datter verscheyde woorden sijn, dewelke die twederleije uytsprake, ende spellinge konnen lijden, ende daerom so wel met *oe,* als met *ou* konnen geschreven worden. Doet hier ook met-namen by, dat de *oe* maer van eenderleije sekere uytsprake is, ende de *ou* van verscheyde, die daerom lichtelijk tegens de rechte uyt-sprake konde verdraeijd worden: so dat de vreemdelingen insonderheyd dickwils door dese spellinge konden verbijsterd worden, niet wetende, of sy goud ofte goed, sout ofte soet, hebben te lesen, ende uyt te spreken: gelijk ook *Pontius de Heuyter* die woorden al eens speld. Geve daerom allen verstandigen ende goedwilligen minnelijk te bedenken, of het hierom niet beter en sij, ons aen de *oe* te houden, die ja immers die uytsprake kan bereyken, ende sulke haperinge, ende verwarringe niet en is onderworpen. Men en kan ook op de *oe* geene pleyt soeken om de oude ende nieuwe uyt-sprake der Latijnen, die ons niet aen en gaet: want so kondemen dan ook op den tweklank *oy* uytvlugt maken om de Fransche uytsprake wille: ende op andere dingen meer. Maer die spraken en raken ons niet: so en lijmen wy ook onse tale niet, maer spreken alles rond uyt den mond, ende so als de letters leggen.

De Twe-klank *oy* komt hier mede op desen selven grond der verscheyde [+] uytsprake der letter *o* met recht in bedenkinge, ende meyne datmen de selve [+]*oy.*
aldus billijk mag schrijven, oyt, noyt, moij, ende de *o*

niet en behoefd te verdobbelen, ooyt, nooyt, mooij, gebruykende de rechte ende harde *o*, die in volk, kolk, tolk, ende diergelijke woorden plaetze heeft: gelijk men dan ook so altijd met goede reden heeft geschreven.

Vande groote ende Kapitaelen ofte Hoofd letteren.

+Dit moet ik ook noch van de spellinge seggen, dat de groote Kapitaele, ofte hoofd-letters in onse tale gemeynelijk seer misbruykt worden, als men schier yder woord daer mede begint: so men die toch niet gebruyken en moste dan inden aenvang van eene rede, ofte nieuwen sin: als mede inde eyge namen van menschen, beesten, steden, bergen, ryvieren, ende diergelijke: ofte ook om iets anders daer mede uyt te teykenen. So is dat ook altijd so by de Grieken, Latijnen, Franzoijsen, ende andere*n*, als ook by ons van ouds gebruykelijk geweest alle verzen met eene groote letter te beginnen, om den Rijm van de *Prosà,* ofte vrije reden te onderscheyden.

Vande Euphonia ofte soet-vloeijendheyd ende goed-geluyd.

+Dit moet ik hier ook noch vande *Euphonia,* ofte Soetvloeijendheyd, ende goed geluyd aenroeren, eer ik vande spellinge scheyde, dat wy veele twe-woorden, ofte dobbel-woorden niet naer hunne grondletters, maer naer den soeten klank uytspreke*n*, die wy daerom voords also niet en behoeven, nochte en behoren te spellen; hoe wel met onderscheyd: also de spellinge aldus de 'tsamenvoeginge, ende den grond der zilben dickwils grondig soude omkeren, het welke wy (onder verbeteringe) op't hoogste moeten mijden, daer het niet te lijden en is. b.e. so seggen wy: mette, metten, metter, mettet, dattet, wattet, datter, watter, mender, hebber, iszer, ikker, hijer, ende diergelijke, voor met de, met den, heb daer, is daer, ik daer, hy daer: alwaer wy dit dan wel bevinden, ja merkelijk gevoelen, dat de *d*, ofte *h* achter de *t* in twe verscheyde zilben gesteld, inde uytsprake in eene *t* komen te veranderen in mette, metten, metter, mettet, dattet, wattet: ja de *d* met de *a* in alle de andere exempelen gansch ende gaer te versmelten: het welke wy de soetvloeijendheyd billijk moeten geven: maer wy en moeten daerom, om de voor verhaelde reden sulke spellinge flukx overal niet goed kennen, ende inruymen. Segge oversulkx dit alhier van dese spellinge der soetvloeijendheyd met onderscheyd: dat de spellinge de uytsprake wel volgen ende uyt-drucken mag in alle oprechte en*de* waere twe-woorden, die uyt twee naem-woorden, werk-woorden, ofte andere deelen van eene rede genomen, ende te samen gevoegd worden, naer de wijse, ende nature der twe-woorden, die veeltijds tot veranderinge der letteren, in hun begin sonderlinge genegen sijn: ende dat ik dan ook volgens geene swaricheyd en soude maken, datter, watter, mender, hebber, iszer, ikker, hijer: ofte met dit teyken der twe-woorden, heb-er, is-er, ik-er, hy-er, ende niet met het teyken der uytbijtinge inde enkele woorden, heb'er, is'er, ik'er, hy'er, te spellen:

maer in *de*, ende *het*, die maer ledekens der naem-woorden, ende derhalven geen deel van eene rede sijn, ende dies ook geen deel van een twe-woord konnen worden, soude ik dese spellinge verwerpen, ende niet mette, metten, metter, mettet, dattet, wattet, maer met de, met den, met der, met het, dat het, wat het, etc. naer de grondletters schrijven.

Dese soet-vloeijendheyd in't verkorte, ende uytgebete by-woord daer, in datter, watter, mender, etc. voor dat daer, wat daer, men daer, schijnt al vrij niet weynig het oud gebruyk vanden vollen twe-klank *ae* te bevestigen: also wy niet en spreken dattar, wattar, mendar, etc. maer datter, watter, mender: dat ik dan so maer met eenen vinger aenwijse, ende met een woord in't voorby paszeren aenroere, ende allen verstandigen geve nader te bedenken. Waer wy ik ook dit met-enen by dese gelegenheyd moet seggen, dat de ingetrocke woorden versma'en, bela'en, bera'en, voor versmaden, beladen, beraden, ende diergelijke, het selve van gelijken doen.

Eyndelijk moet ik ook noch een woord ofte twee vande sake en*de* sprake [+] selver spreken, en*de* dat slechts over enige weynige bedenkingen. En*de* of mij hier schoon het oud ende gemeyn *Spreekwoord* wel bekend is,

[+] *Enige Tael bedenkinge.*

Sentiendum cum doctis, loquendum cum vulgo:

Gevoelt met hun die't hoofd om wetenschappen breken:
Maer voegt uw spraek en tael naer dat de luyden spreken:

Waermede *Horatius in arte Poeticâ* overeenstemd:

Multa renascentur quae jam cecidete, eadentque,
Quae nunc sunt in honore vocabula, si volet usus:
Quem penes atbitrium est, & jus, & norma loquendi.

De spraek die valt, en rijst, de spraek die komt, en gaet,
En hangt heel aen't gebruyk, in wiens gewelt sy staet:

So houde ik het nochtans voor eene groote volmaektheyd ende zieraed van eene tale, dat haere woorden wel onderscheyden worden. Derhalven behoren wy ook in de onse daer toe te arbeyden, de welke hier in voor geene en behoefd te wijken. Meyne daerom dat wy so aen 'tgemeyne gebruyk niet en behoorden gebonden te wesen, dat ons dat geheel ende al een regel, ende breydel van onse tonge sij. Ik beken wel met *Fabius in het* X. *Kap. van sijn* I. *Boek,* dat de gewoonte de sekerste leermeesterze van't spreken is: ende datmen de tale moet gebruyken als de gemeyne munte. *Consuetudo (inquit) certissima loquendi magistra: utendumque planè sermone, ut nummo, cui publica forma*

est. Ende *in het* XII. *Kap.* dat het schier belachelijk is, liever eene tale te verkiesen die de luyden gesproken hebben, dan diese spreken: ende dat de oude gewoonte van spreken de oude tale is. *Fuerit penè ridiculum, inquit, malle sermonem, quo loquuti sunt homines, quàm quo loquuntur. Et sanè quid est aliud vetus sermo, quàm vetus loquendi consuetudo?* Maer ik houde ook ganschelijk met hem, dat hier een wacker oordeel versocht word. *Omnia tamen haec exigunt acre judicium. Lib.* I. *Cap.* X. Ende dat de over-een-stemminge der geleerden de rechte gewoonte van spreken is. *Ergò confuetudinem sermonis vocabo consensum eruditorum: sicut vivendi consensum bonorum. Lib.* I. *Cap.* XII. So en is dan de gewoonte van den gemeynen man niet enkelijk het richt-snoer van de sprake, nochte hun mond de schat-kamer van de suyverheyd derselve: maer by de geleerden is het beste ende sekerste oordeel: so behoren die ook op de tale vlijtigst te merken, ende de selve suyverst ende bescheydenst te spreken.

[+]Ende so wenschte ik wel, dat de woordekens *dij*, ende *dijn*, in heur oud gebruyk mogten hersteld worden, ende dat wy *dij*, ende *u, dijn,* ende *uvv,* onderscheyden gebruykten: want *dij*, ende *dijn*, spreken van eenen, *u*, ende *uvv*, van veelen. *V*, ende *uvv*, schrijf ik ook onderscheyden: want *u* siet op de personen, ende *uvv* op hun besit: het is u goed, dat is profijtelijk, *vobis bonum est*: het is uw goed, dat is, het sijn uwe goederen, *vestra bona sunt*. Het afgeslete ende uytgediende *du* wil ik gaerne buyten het gebruyk laten blijven, om de hardicheyd des gevolgs wille die het in de by-gevoegde werk-woorden veroorsaekt: uytgenomen dat wy het sonder gemelde by-gevoegde werk-woorden met enige naem-woorden in't quade genomen zomwijlen loffelijk gebruyken konden: als du bengel, du boos-wicht, du verrader, du verleyder, etc. Hier voor hebben wy *gy* aengenomen: het welke of het schoon in't meervoud ook gy heeft, so worden nochtans door de self-standige namen, ofte werk-woorden, daer dat woordeken by gesteld word, de getalen genoeg onderscheyden. Wil dan noch iemand in't meervoud gy lieden, ofte gy luyden; ofte ook gy ly, ofte gy luy, naer de oude wijse, om de kortheyd, seggen, dat kan ik ook heel wel lijden.

[+]*Dij, dijn, u, uvv, du, gy.*

[+]Ik make ook onderscheyd tuschen *hem*, ende *hen*, ende *hun;* ende *haer*, ende *heur: hem* word van eenen man in't eenvoud, *hen*, ende *hun* in't meervoud: *haer* van eene vrouwe, *heur* van veele uyt-gesproken. Ook is *hen* het geval de aen-klager, *hun* de gever, ende ofnemer, in't meervoud, van't mannelijke geslachte. Gelijk onderscheyd moeter waer-genomen worden in de [*] besittende voor-namen *sijn sijne, hun hunne, haer haere, heur heure:* so word van eenen man geseyd: het is sijn vader, sijne moeder: van veelen, hun vader, hunne moeder: van eene vrouwe, haer vader, haere moeder: van veele, heur vader, heure moeder. De naem-woorden van het mannelijke, ofte vrouwelijke

[+]*Hem, hen, hun, haer, heur: sijn, hun, haer, heur.*

[*]*Pronominapossessiva*

geslachte volgen ook de mannen, ofte vrouwen: so seggen wy: de hond loopt na sijne staert om: de leeuwen loeren in hunne holen: de sonne steekt met haere stralen: de koeijen scheren het gras met heure tanden. Evenwel blijft het begaefde, ende beklaegde geval van hy hem, ende van sy haer, in't eenvoud, ende heur in't meervoud niet onderscheyden: maer men kan uyt den sin, ende by-gaende woorden de gevallen lichtelijk onderkennen.

De * aengehechte voor-naem *se* is ook van seer gemeyn, ende liefelijk, ende loffelijk gebruyk in onse sprake, inden noemer, ende aenklager, des eenvouds, van't mannelijke ende vrouwelijke geslachte; ende des meervouds, van alle drie de geslachten: ende word dan gesteld in de plaetze van hy, sy, hem, ende haer, in't eenvoud: ende voor sy, hen, ende heur, in't meervoud. b.e. In't eenvoud van't mannelijke geslachte, in den noemer, de brief, isze besteld? in den aenklager, ik hebse besteld, in plaetze van is hy besteld? ik hebbe hem besteld: doch dit en valt in de mannelijke woorden altijd niet voor. In't vrouwelijke geslachte, in den noemer, hoe komtze daer? inden aenklager, ik hebse gehaeld, voor, hoe komt sy daer? ik hebbe haer gehaeld: dit heeft in't vrouwelijke over al plaetze. In't meervoud van alle de drie geslachten, inden noemer, se sijn daer, mannen, vrouwen, kinderen, in den aenklager, ik hebse gesien, voor sy sijn daer, ik heb hen, ofte heur gesien: dat gaet ook doorgaens vast, ende seker.

*Se. Pronomen affixum Hebraeorum more.

Het woordeken *sich* behoord ook tot onse tale, ende heeft sijn merkelijk + ende nodig onderscheyden gebruyk: so segge ik, hy heeft sich bekeerd, dat is, sich selven; ofte hy heeft hem bekeerd, dat is, eenen anderen.

*Sich.

So soude ik mede voor goed achten, dat wy alle woorden, so veel + als mooglijk is, ende het gebruyk sal willen lijden, mogten onderscheyden uytspreken: als hayr *coma*, haer *illa*: heyr *exercitus*, heer *dominus*: meyr *lacus*, meer *plus*: beyr *aper*, beer *verres*: end *anas*, ende *et*, eynde *finis*: vier *quatuor*, vuer, ofte vuyr *ignis*: hert *cor*, hart *cervus*, hard *durum*: ende diergelijke: sonder nochtans de Poeten ofte Rijmers hier aen te binden, als het anders inden rijm te pas komt.

*Onderscheyde vvoorden.

Dese woorden worden ook onderscheyden gebruykt.

Rede, reden, *oratio*, beteykend een verhael: *reden*, redenen, *ratio*, + een bewijs.

Doe, cum, is een bywoord, ende beduyd als: doe Augustus Roomsch + Keyser was, is Christus geboren: *doen, facere,* is een werk-woord, ik sal dat doen.

*Rede, reden.

*Doe, doen

Doch, sed, geeft reden in't vervolg van eene rede, ende is so veel + als maer: het word so wel geseyd, doch ten gaet niet vast: *toch, sodes,* is een smeek-woord: doet het toch: ofte eene bevestinge: het is toch so als ik segge.

+*doch, toch*

[+]*Of, si,* beteykend een geval: of dat so geschiede: ofte eene wenschinge, *utinam*: och of dat so geschiede: *ofte, vel,* is een [*] scheydend koppel-woord: ofte Keyser, ofte niets.

[+]*Of, ofte.*

[*]*Conjunctio distunctiva.*

[+]*Noch, adhuc,* beduyd een vervolg: hy woond noch te Haerlem, *nochte, neque,* is een scheydend koppel-woord: daer is nochte trouwe, nochte liefde langer inde wereld.

[+]*Noch, nochte.*

[+]*Niet, non,* lochend de daed van eene sake: ik en hebbe dat niet ontfangen: *niets, nihil,* de sake selver: ik en hebbe niets ontfangen.

[+]*Niet, niets*

[+]*Oyt, ende noyt,* spreken vanden voorgaenden tijd: *immermeer, ende nimmermeer,* vanden toekomenden.

[+]*Oyt, noyt: immerm. nimmerm.*

[+]*Na* beteykend tot, *ad*: ga na hem: ofte achter, *post*: hy volgt na hem: *naer secundum,* iets daer men sich naer schickt, ofte iets naer doet: doet naer mijnen raed: naer dese, ofte die wijse.

[+]*Na, naer,*

[+]*Tegen, obviam,* beduyd eene ontmoetinge: hy komt my tegen: *tegens, contrà,* beteykend vijandschap: hy is tegens mij: *jegens ergà,* druckt vriendschap uyt: hy is tegens mij wel gesind. Maer het werk-woord *bejegenen* word beyde in't goede ende quade genomen.

[+]*Tegen, tegens, jegens, bejegenen.*

[+]*Tot,* ende *te* konden wy ook meesten tijd wel onderscheyden gebruyken, *tot,* om een beweginge na de plaetze, *te,* om eene ruste inde plaetze uyt te drucken: of daer schoon manieren van spreken voorvallen die dat onderscheyd schijnen weg te nemen.

[+]*Tot, te.*

[+]*Leggen ponere,* ende *liggen jacere,* sijn ook van verscheyde beteykenisze, ende gebruyk: so seydmen, iets aen sijne plaetze leggen, ende op sijn bedde liggen.

[+]*Leggen, liggen.*

[+]*Kennen noscere,* ende *konnen posse,* ik ken, ende ik kan, sijn van seer grooten onderscheyd, gelijk wy alle weten: doch worden dickwils onbedacht van den gemeynen man vermengd.

[+]*Kennen, konnen.*

Ende sulke opmerkingen van onderscheyde woorden sijnder meer.

[+]Inde [*] gebiedende ofte biddende maniere der werk-woorden segge ik in't eenvoud vanden tweden persoon geef, ofte liever geeft, neem ofte neemt, (sommige seggen ook geve, neme) in't meervoud gevet, nemet: ende niet geef ende neem, alleen in't eenvoud, ende geeft ende neemt, in't meervoud: om oorsake dat wy het onderscheyd der getalen alhier gelijk maken mogen met alle manieren in alle tijden: want so seggen wy: gy geeft, gy gevet: gy gaft ofte gaeft, gy gavet: gy hebt, gy hebbet gegeven: gy had gy haddet gegeven: gy sult gy sullet geven, och ofte gy gaeft ende gavet: op dat gy gaeft en*de* gavet: ende so voords want den tweden persoon in beyde getalen op eene wijse uyt te spreken is eene faute (onder verbeteringe) waer door het onderscheyd der getallen t'enemael word weggenomen.

[+]*Vande gebiedende maniere der vverkvvoorden.*

[*]*Modus imperativus.*

Daer sijn dan noch werkwoorden die desen regel niet en volgen: als sie, ende siet: doe ende doet: ga ende gaet: sta ende staet: etc. die dan ook alleen siet, doet, gaet, ende staet, hebben in den tweden per-

soon in beyde getallen van den tegenwoordigen tijd der verkondigende * ofte aenwijsende maniere.

*Tempii Praesens.

Ook sijnder noch andere die van desen regel afwijken, die in het eenvoud der gebiedende maniere mede maer eenderleijen uytgang hebben: als laet, laetet: praet, praetet: stort, stortet: bid, biddet, etc. maer dese onderscheyden de getalen in alle tijden.

Doch de Poeten ofte Rijmers en sijn hier aen niet gebonden, gelijk ook niet aen de gevallen in beyde getalen der voornamen, ende andere woorden: maer gebruyken doorgaens geeft voor gevet: vroom voor vroome ende vroomen: sijn voor sijne ende sijnen: want het verz en kan dickwils de twee zilben niet lijden, ende de konste en wil so nau niet bepaeld, nochte bedwongen wesen. De Poesije heeft altijd haere vrijheyd gehad: so en magmen haer ook by ons de schoenen so enge ende bekrompen niet snijden, datmen haer niet wat bots ende spelens en soude geven: sulkx waer de geesten maer quellen, ende den geest uytbluschen. Ik en houde het ook niet nodig de afgebetene woorden altijd met teykenkens uyt te steken tot merkelijke beswaringe van den druck: maer achte, dat sy die kloekheyd by sich hebben moeten die de Poeten lesen sullen, dat sy dat wel van selfs sien, ende verstaen konnen. Dese vrijheyd dan neem ik mij selven in't rijmen doorgaens aen, dat ik den tweden persoon in beyde getalen in alle de manieren opde wijse van't eenvoudig getal vermengd, ende niet onderscheyden en gebruyke: behalven dat ik inde gebiedende maniere den voet, ende wijse van geef, ende geeft, neem ende neemt meest arbeyde te houden, liever dan in beyde getalen geeft ende neemt te seggen: also de woorden van het veelvoudig getal gevet, ende nemet, over al inden Rijm niet en willen gebragt wesen: wel verstaende in die woorden die inde gebiedende maniere in't eenvoud den stijl van geef, ende neem willen lijden: also der woorden sijn die so gansch hard luyden. Ende dit dan noch ook so, dat ik mij hier aen niet en binde tegens de poetische vrijheyd, ende den eygentlijken eysch, ende zieraed van onse tale: maer buyten rijm daer de stijl vrij ende onbedwonge*n* is, sal ik van mijnen gesetten regel die inder waerheyd ende eygenschap onser sprake gegrond is, nimmermeer, en*de* nergens, een hayr-breed afwijken.

Maer als ik hier nu van *Poetische Vrijheyd* spreke, so en wil ik hiermede + niet, dat de Rijmers sich eene ongebonde ende onbepaelde vrijheyd sullen aennemen, ende onder dit deckzel alles doen wat sy willen, gelijk van veelen geschied: want men moet het *Rijm-verlof* niet misbruyken, nochte te verre trecken. Van allen Rijm-verlof en wil ik hier niet spreken. Twee zoorten sijnder voornamelijk die van veelen te gansch veel, naer mijn oordeel, misbruykt, ende verre buyten het recht van verlof getrocken worden: te weten: de Reckinge, ende de Krimpinge.

+*Vande Poetische Vryheyd, ofte Rijm-verlof.*

+De *Reckinge* maekt van eene zilbe twee, als in de deel-nemende woorden beminnet, vertroostet, voor bemind, vertroost, 'twelk gansch onzierlijk is, ende de nature, ende den aerd der woorden bederft: also het meervoud, ende vrouwelijke geslachte niet en heeft beminnette, vertroostette, maer beminde, vertrooste. Ofte ook in den * tegenwoordigen tijd van de verkondigende maniere in den tweden persoon van't eenvoudig getal, gy beminnet, vertroostet, voor gy bemint, vertroost, het welke ook behoord gemijd te worden, dewijle dat sulkx het onderscheyd der personen wegneemt, ende onder een mengd, en*de* verbrabbeld: want in't meervoud moetmen seggen, gy beminnet, vertroostet, maer in't eenvoud, gy bemint, vertroost. So ook inden derden persoon, hy beminnet, vertroostet, voor hy bemind, vertroost: want hier uyt vloeijd de onvolmaekte tijd, ik beminde, vertrooste, ofte vertroostede: ende de deel-nemende woorden, bemind, vertroost. In dese zoorten van woorden dan en soude ik dit verlof der Reckinge nimmermeer willen gebruyken, al is het schoon sommigen so gemeyn dat sy het ook buyten den rijm tegens het gemeyn ende wettelijk gebruyk altijd in den mond hebben. Maer ellef, sellef, Sauwel, arrem, vollick, ende diergelijke, voor elf, self, Saul, arm, volk, dat heeft sijn goed bescheyd, ende daer toe is het rijm-verlof. +*Reckinge. Diaeresis.*

Maer dat ik hier van den tweden persoon in de Reckinge geseyd hebbe, sal veel-licht niet wel schijnen te bestaen met het gene dat ik hier terstond te voren in maniere van Krimpinge hebbe toegelaten, ende self gedacht te volgen, daer ik gemelden tweden persoon in beyde de getalen van gelijken vermenge, als ik aen weder sijde inden rijm gy geeft, gy neemt, segge, daer ik in't meervoud gevet, ende nemet moste gebruyken. Ik andwoorde, dat wy om der kortheyd wille gemeynelijk ja gestadelijk in't meervoud ingetrocken spreken, gy geeft, gy neemt, *dat is, accipitis*: maer dat wy het eenvoud nimmermeer uytgereckt en gebruyken, gy gevet, gy nemet, *das, accipis*: ja en twyfele ook niet, of het sal veelen eene nieuwicheyd dunken in't meervoud selfs also te spreken, hoewel het selve tot onderscheyd der personen noodwendig diend. Ook konden wy gemelde vrijheyd, die ik mij in't rijmen aenneme, die, om 'tgemeyn gebruyk ook buyten den rijm, schier geene vrijheyd en mag genoemd worden, met een teykenken, so 'tnodig waer, te kennen geven, ende also het onderscheyd der personen uytdrucken: maer dese Reckinge gaet geheel tegens het gebruyk, ende en is ook nergens mede te helpen.

+De *Krimpinge* maekt daer-en-tegens van twee zilben eene, 'twelk veeltijds hard valt tegens de*n* ae*n*genaeme*n* vloed der Poesije: als werld, paerl, g'loof, g'rechtigheyd, voor wereld, parel, ofte paerle, geloof, gerechtigheyd: also en soude ik mij dit verlof ook niet wel durven aennemen. Noch word het meer misbruykt: als and'r, groot'r, uw'r, +*Krimpinge Synaeresis.*

sijn'r, voor ander, grooter, uwer, sijner: het welke nergens toe en deugd: om datmen dese woorden niet en kan uytspreken: nadien men sonder klinkeren geene zilben en kan maken. Item in twee verscheyde woorden: d'son, d'maen, voor de son, de maen: het welke ook geenzins door den beugel en mag: also de klinkers van de me-klinkeren niet en konnen uytgebeten worden. Maer kind'ren, hind'ren, 'sheeren, 'tvolk, t'saem, d'aerde, 'kben, ende diergelijke, voor kinderen, hinderen, des heeren, het volk, te saem, de aerde, ik ben, komt gansch niet hard, ende is so gemeyn, dat het ook wel buyten rijm, ende sonder poetisch verlof mag gebruykt worden. So seydmen ook niet alleen d'onse, voor de onse, maer ook wel d'onsen, voor den onsen. De uytbijtinge voor de *h*, indiense enigzins veel-licht te lijden is, so isze nochtans seer te mijden, ende niet lichtvaerdig te gebruyken: als d'Heere, voor de Heere, d'Hebreen, ende diergelijke, wil beter vallen: om datmen [+] ook Ebreen mag seggen, van Heber, ofte Eber.

[+] *Gen. 10, 21. 24.*

Geen weyniger misslag word-er in het stellen der by-worpige [+] woorden begaen, als de selve niet voor, maer achter hunne selfstandige woorden geplaetst worden: als een man groot, een kind kleyn, een paerd sterk, voor een groot man, een kleyn kind, een sterk paerd, het welke te gansch ongerijmd is, en*de* onder deckzel van rijm-verlof geenzins te lijden: want men en mag so niet rijmen datmen de tale geweld doet: ende dat geen goed Duytsch en is, kan dat wel goed rijm wesen? Wy en mogen ons hier niet behelpen met andere spraken. Ygelijke tale heeft haere eygenschap: maer de onse en kan dit niet lijden. Alleen seggen wy God Almagtig, ende ik en weet niet dat wy diergelijke exempelen meer hebben. Maer wanneer wy meer byworpige woorden by een selfstandig gebruyken, dan konnen de byworpige ook wel achter aen gesteld worden: als een ruyter sterk, en koen; een jonge kleyn, en teer. Waer by te merken staet, dat de byworpige woorden van't vrouwelijke geslachte in sulken geval ook mannelijk worden uyt-gesproken: als, een vrouwe, schoon, en vroom: een sode, versch, en goed. Dit kan ook wesen, wanneer de by-worpige woorden vergrotens, ende na-druckens gewijse worden voorgesteld: als, een held seer onvertsaegd: een heer geweldig rijk.

[+] *Plaetze der By-vvorpige Woorden in den Rijm.*

Van gelijken moet in het rijmen dapper acht genomen worden, [+] datmen de natuerlijke ordre der woorden niet en versette, maer houde so veel als immermeer mooglijk is, ende datmen onse tale niet en verwoeste, ende verderve, om rijm te maken, tot onere beyde van de tale, ende van den rijm. Ik wil de Poeten wel gaerne wat toegeven: sy moeten ook vrij wat hebben: ondertuschen *Deteriores omnes sumus licentià,* seyd *Terent. in Heaut.*

[+] *Vande natuerlijke Ordre der vvoorden.*

> De Vrijicheyd maekt wild, sy wil niet aen den band,
> Geeft gyse maer den duym, sy neemt de heele hand.

Wy willen dan dat onse Rijmers gedenken willen dese krom-tongige maniere van spreken na te laten: mij dese vrundschap doet: en wilt mij straffen niet: ik heb't genomen aen: want wy en walen ende mallen so immers met onse tale niet, maer seggen: doet my dese vrundschap: en wilt mij niet straffen: ik heb't aengenomen. Dit soude ik dan geheel verwerpen. So moet ook dese zoorte van rede in den rijm gemijd worden: geheyligd sij dijn naem: ik heb't gegeven hem: ik heb gebeden God: want men moet seggen: dijn naem sij geheyligd: ik heb't hem gegeven: ik heb God gebeden. Doch hier in kan men wel wat door de vingeren sien, als't maer niet te bont, ende te grof en gaet: ook slibberd het bywijlen dat het so wat heen paszeren mag: insonderheyd wanneer de naem ofte voor-naem-woorden met eene voorder rede bekleed worden, het welke in de scholen *Casus vestitus* genoemd word. So kan men seggen: geheyligd sij dijn naem, die groot en heylig is: ik heb't gegeven hem, die 'tmeest van node had: ik heb gebeden God, die in den hemel woond. Dese maniere van spreken kan ook plaetze hebben *in enumeratione individuorum, & rerum singularium,* in't verhael van verscheyde dingen: sy verdelgden met den swaerde mannen, vrouwen, ende kinderen: sy verbranden met den vuere steden, dorpen, ende sloten: de Here sal ten jongsten dage oordelen levenden, ende doden. Item in eene onderscheydende rede: het en is het boek niet van Jan, maer van Pieter. De jaer-getallen worden ook gemeynlijk in eene rede niet qualijk achter gesteld: geschied, gedaen, gemaekt op dit ofte dat jaer, op dien ofte desen dag. Daer en is schier niets dat in den Rijm minder word waergenomen, ja in de gemeyne ende ongebonde rede selfs meerder overgetreden. Ook sullen de geleerden dickwils wel meest tegens desen regel sondigen, ende aenlope*n*, die onse Duytsche tale naer de Latijnsche woord voor woord willen spreken, so toch die tale*n* in desen gansch van verscheyde nature sijn: getuyge verscheyde gedruckte boeken, dagelijksche predikatien, formulieren der opentlijke gebeden, gemeyne t'samen-spraken, ende diergelijke.

[+]De Rijm moet ook met eenen vollen ende gelijken klank op malkanderen vallen, ende sluyten: want daer van draegt het den naem van Rijm. So konnen dan aerden ende werden, hoop ende op, haest ende vast, altemael ende al, swijgen ende liegen, man ende gaen, here ende eren, pijne en verdwijnen, ende diergelijke, geene goeden nochte rechtschapen rijm maken.

[+]*Van den rechten en*de *eygentlijken Rijm.*

De naem-stammige woorden in *heyd*, gelijk uytgaende, ende voords nergens rijmende konnen het beste rijm ook niet maken: als heylig ende gewillig, gerechtigheyd ende barmhertigheyd: hoewel men dat in goede Poeten lichtelijk over het hoofd kan sien, als het maer niet al te veel en geschied: maer trouwicheyd, ende soeticheyd,

en kan niet verworpen worden: om dat de voorlaetste zilben bescheyden rijmen: so van gelijken dofficheyd ende slofficheyd, alwaer de eerste zilben op malkanderen sluyten.

Gelijk oordeel sij (mijns oordeels) van alle andere woorden van gelijken uytgang in't geheele, ofte ten deele, doch van verscheyden sin: want ik en kan daer in so grooten zieraed niet sien, om die met voorbedachten raed, ende willens, tot den rijm op te soeken: als hy staet in goeden staet, voorwaer 'tis waer, een vest wel gevest, tegenweer met geweer, ende diergelijke.

De verscheyde *o* word ook inden rijm geleden: als volk, wolk.

Op de *Caesura*, ofte *Standaerd* diend ook vlijtig gelet te worden, het [+] welk den rijm sonderling bevallig maekt. De verzen van dertien ende twaelf voeten rusten op de seste zilbe. [+]*Van den Standaerd.*

> Des Heren heyl is groot - voor al die sich bekeren.
> Gods toorne blijft op hem - die inde sonden leefd:

Die van elf ende tien voeten blijven op de vierde zilbe staen:

> So wie God eerd – dien sal God weder eren.
> Wel hem die sich – tot sijnen God begeeft.

Hoe der nu met den standaerd meer sins is, hoe die volder, ende de rijm zierlijker ende aengenaemer is. In verzen van minder voeten word geen standaerd vereyscht: also sy niet veel meer al halve groote verzen en sijn, ende al voord aenrollen, ende niet en rusten voor dat sy ten eynde lopen: ende daerom also sich selven voor eenen standaerd verstrecken.

Maer 'tis eenmael lang genoeg, so het maer niet al te lang en is: [+] want ik en neme mij hier niet voor eene *Grammatica,* ofte Spraek-konste te beschrijven. Ik en dachter ook inden beginne so veele moeijte niet om te doen, nochte so veele woorden den hals te breken, nochte mij sulken hoofd-sweer te maken: maer ik bevinde, als men daer aen komt, so iszer schier geen afkomen van: ende daer is (voorwaer!) so wat aen vast, als de onbeproefde sich niet lichtelijk en sal inbeelden, nochte gelove*n*. Ik en begere ook hier over met niemand te knibbelen, nochte iemand wetten te geven, nochte aen mijne bedenkingen te binden: maer gevese slechts allen verstandigen vrundelijk in nader bedenkinge: latende eenen ygelijken sijne vrijheyd, gelijk ik ook de mijne behoude. Alleen begere ik dit slechts van hem die mijne spellinge niet en beliefd te volgen, dat hy maer lijden wil, dat ik mij selven, ende ook veel-licht anderen, daer mede mag dienen. Ik en hebber niets anders ter wereld mede gesocht, dan mij selven [+]*Besluyt.*

eenmael, ende eyndelijk, na veel soekens, ende tastens, met pijnelijken arbeyd, ende verdrietige moeijte, ende geen kleyn hoofd-breken, seker te maken, daer ik tot noch toe in de spellinge so blind als een mol geweest ben, (dat ik gaerne beken) ende alles met groote onvastigheyd, ende loszicheyd, bekommerd, ende twyfelachtig geschreven hebbe: ende met-enen reden ende rekenschap van mijne stellinge gevende, ende mijne gronden openende, ofte anderen tot na-volginge te verwecken, ende met mij vast te maken, (also ik niet en meyne iets voord-gebragt te hebben dan dat op reden slaet) ofte ten minsten allen goedwilligen te verstaen te geven, dat ik met goede reden, uyt liefde tot onse moeder-tale, ende lust mijner gerustheyd, ende sekerheyd, en*de* sinnelijkheyd, ende niet door enige licht-vaerdigheyd, nieuws-gierigheyd, neus-wijsheyd, ofte sotten-waen van eyge kloekheyd hier toe gedreven ben. Ik sal mij ook houden wel gequeten, ende seer veel gedaen te hebben, so ik andere kloeker geesten nader opwecken, ende het spoor geven sal (gelijk andere mij hier hebben op-gescherpt, ende grotelijkx geholpen; insonderheyd de erentfeste ende wel-geleerde Here, *Mr. Antonis de Hubert,* Rechts-geleerde, mijn gunstige ende waerde vrund, die aldervlijtigst, ende bescheydenst op onse tale gelet, ende mij de opgen dapper geopend heeft: met wiens kalveren ik gaerne bekenne nu ende dan niet weynig alhier ook geploegd te hebben) om ons eenmael eenen nader, beter, sekerder, ende vaster voet te wijsen, daer ik seer na verlangen sal: ten hoogsten bereyd sijnde voor de reden, ende waerheyd, ten allen tijden, met dank-segginge, te wijken.

Si quid novisti rectius istis
Candidus imperti si non, his utere mecum.

Die ons wat beters heeft, die wil wat beters schrijven:
Die niet, die wil met mij in mijne meyning blijven.

Ondertussen,

In magnis voluisse sat est.
Si desint vires, tamen est laudanda voluntas.

In saken van gewicht, al heeftmen niet gedaen,
Het gene datmen wil, neemt daer de wil voor aen.

En*de* wat wonder waer't of men in so een open en*de* wijd veld, en*de* ruymen, en*de* ruygen dool-hof, en*de* rouwe ende verwarde sake, van duysenderleije over-legginge, daer men wel met honderd ogen als een Poetische *Argus* heeft toe te sien, hier ofte daer wat gedoold ende gemist hadde?

Quandoque bonus dormitat Homerus.

Een schutter schiet wel eenskens mis,
Alwaer hy ook noch eens so wis.

Et venia primum experienti.

Die sich wat dappers onderwind,
Al feyld hy eens die eerst begint,
Wie iszer van so kleyn bescheyd,
Die dat ten quaedsten overleyd?

So meyne ik dan sluytelijk gansch ernstelijk, dat, so ik hier mede geenen dank, nochte ere behaeld en hebbe, daer't mij niet om te doen en is:

(Vanitas vanitatum, & omnia vanitas.

Hy is met ydelheyd geplaegd,
Die wereldlijke eer bejaegd.)

Ten minsten ook geenen ondank, veel min smaedheyd, ende lasteringe, by alle redelijke ende verstandige menschen, met desen mijnen arbeyd verdiend en hebbe, naer't verz

Stank, geen dank, ondank, qua klank, *in sine laborum:*

daer ik met so grooten ende verdrietigen arbeyd, ende tijd-kosten, meest alle de auteuren hebbe doorgelopen, die oyt op onse tale geschreven hebben, ende hunne bedenkingen, ende de mijne, dickwils om en*de* wederom in alle vaten ende gaten gegoten, eer ik daer van te met goed garen (indien noch maer) hebbe konnen spinnen. Ende wat dan nu ook de *Momos,* ende *Zoilos,* de onvernuftige, domme, ende afgunstige berispers, ende bedillers belangd, gelijk ik van hun geenen dank, maer eer stank verwachte, so verachte ik ook alle hunne nakakelingen met eenen koelen moed, ende ongefronst voor-hoofd: wel wetende, dat sulke *fuci,* ofte weet-nieten niets anders en weten, nochte geleerd en hebben, dan den sueren arbeyd van anderen met tongen-fenijn te belonen, ende dat sy beter wat konnen berispen, als verbeteren. Ik en hebbe ook niet gedacht hier van iets meer na desen te seggen, ofte te schrijven. Ik later ook andere geheele boeken af maken die het gelegen is: wat my belangd, ik en hebbe daer toe nochte gelegenheyd, nochte genegenheyd. Mijn lastige dienst geeft mij de handen wel so vol werks, dat ik mijn hoofd met sulke letter-saken niet veel meer breken en mag: hoewel ik niettemin gansch gaerne sage, dat wy al te

samen, so veel mooglijk is, alhier eenen eenparigen voet mogten grijpen, ende houden, ende eenen selven weg gaen, datmen van ons niet en segge:

Quot homines, tot sententiae.

Een yder drijft dat hy geloofd,
En volgt het dichten van sijn hoofd.

Ende

Grammatici certant, & adhuc sub judice lis est.

De Schrijvers twisten noch, en leggen over hoop.
En 'trecht is niet beslecht, en hangt noch aen den knoop.

Ik bestede liever den tijd, dien ik mij selven, ende mijnen gewichtigen dienst, eenigzins ontbinden ende ontrecken kan, inde sake, dan in de woorden, inde pitte, ende kerne, dan inde schelle, ende schelpe. So hebbe ik dan ook den drift van mijne nature niet wederhouden, nochte versaken konnen, of ik hebbe in dese geluckige eeuwe der kloeke verstanden, ende wackere ende dappere Poeten (in welken deele wy voor de Grieken ende Romeynen ende alle andere volkeren, niet een hayr-breed en behoeven te wijken) ook een weynigsken naer mijn geringheyd ter handen halen, ende te voorschijn brengen moeten, niet om met anderen te monsteren (also ik mij hier mijner swackheyd ten vollen bewust ben, ende mij gaerne de minste erken) maer om de konste ook te eren, so veel ik konde, door't exempel van so veele dappere mannen opgeweckt; ende God, ende mijnen even mensche daer mede te dienen: hoewel ik mij hier slechts een kleyn besteck gemaekt hebbe (ist dat de Here wil, ende ik leven mag) dat ik niet en denke over te treden: *Nam haec aetas mores postulat.*

Mijn ampt, en dese tijd, veel-licht
Vereyschen wat van meer gewicht.

[+]Ook heeft het boek-maken lichtelijk anders geene eynde, naer het getuygenisze vanden H. Prediker, ende dat neem ik mij ook also voor, dat niets van mij het licht sien en sal, dan alleen dat gene dat ik meyne, dat yder verstandige, ende recht Religioens-verwant, ende goed Patriot, oordelen sal niet dan naer enkele ere Gods, ende Christelijke stichtinge aller vromen te sullen smaken, gelijk het mij betaemd, en*de* dat mijn dierbaer ampt, daer in ik voor Gode sta, in het alderminste niet alleen niet onteren, nochte verkleynen, maer ook selfs zieren, ende kronen sal. [+]*Ecc. 12. 12*

Nil me pravorum livor, clamorque morantur:
Vnica cura mihi, posse placere bonis.

Ik denke na't gekrijt der bosen niets te vragen:
Ik soeke maer alleen den vromen te behagen.

Valete, favete, & plaudite.

Sijt Gode bevolen, ende mijn voornemen gunstig.
Vwer E. toegedaen ende dienst-willige
SAMVEL AMPZING.

Encomivm Operis.

GRammaticos canones vulgari tradere linguâ,[+]
Ne vulgare putes aut leve, lector, opus.
Noris Grammaticam patrij sermonis ab ipso
Incoeptam Karlo, qui tibi Magnus erit.
Mensibus & Ventis Germanica nomina fecit,
Carmine quê Heroum gesta canenda dedit.
Livor, in Ampzingo noli reprehendere, tanquam
Indignum: certè est hoc mihi Caesareum.

[+]*Prodit memoriae Eginhardus Karoli magni Imperatoris Cancellarius, & Scriba, in ejus Vita circa annum* IↃCCC.

En acht het niet gering, noch met de voet te steken,
Sijn moederlijke tael naer wetten uyt te spreken,
En daer wat in te doen, dat alles wat men seyd,
Dat alles watmen speld, geschiede met bescheyd.
De Spraek-konst onser tael heeft Karel eerst begonnen,
De Groote recht genaemd, verwinner-noyt-verwonnen.
Hy heeft de Maenden ons de Winden ook genoemd:
Hy heeft der Helde*n* daed in Duytschen Rijm geroemd.
Sou dan de Nijdigheyd hier over *Ampzing* bijten,
En als een slechte saek sijn arbeyd hem verwijten,
Niet waerdig so een man, een Leraer van Gods-Kerk?
Ik houd het voor ee*n* Groot, ja voor een Keysers werk.

Aenden Erentfesten, Hoog-geleerden, ende seer bescheyden Here.

Petrvs Schriverivs.
Eerwaerde, seer waerde Vrund, ende Mede-Burger.

IK *hebbe de stucken, met uwer E. aenteykeningen, ende bedenkingen, de Historie van onse Vaderstad aengaende, door vrund aen mij geschickt, dese voorlede dagen wel ontfangen. Mij is hier mede groote dienst geschied, ende nieuwe moed gegeven, om nu noch te meer mijne tot twemael gesmede beschrijvinge ende lof onser Stad Haerlem ten derdemael by der hand te nemen. Ik houde mij daer door aen uwe E. hooglijk verplicht. Ook sal onse burgerije uwer E. dit alrede dank weten, indien maer mijn werk (gelijk ik hope) hun wel gevallen kan, ende het uwe mede dies te graeger verwachten, Ik verblijde mij ook seer, dat ik nu meermaels ogenschijnelijk ende handtastelijk gevoele, ende bevinde, dat uwe E. dit mijn voornemen geweldig gunstig is. Ik sal daerom ook ten hoogsten trachten, naer mijn gering vermogen, ende so veel ook als mijn lastige dienst lijden mag, dat ik mijne dingen wacker ende spoedig afvaerdige. Konde ik er onse Stad maer so mede dienen, ende gelieven, als mijn herte wel goed is ende ook uwer E. verwachtinge ter eren voldoen, als ik wel soude wenschen, ende begeren. Wil dat niet wesen, so laet mijn trouwe ende oprechte meyninhe, end uwer E. goede gunste, het gebreck van mijne krag-*

ten vervullen. Ik hope dan noch dit stuck (door Gods genade) met lust so te bearbeyden, dat het gewis uyt een ander oge sien sal, als voor henen, ja dat het genoeg een nieu werk sal schijnen te wesen. Want behalven dat ik den ouden Rijm in veel plaetzen versmede, ende ook met nieuwe verzen doorgaens vermeerder, so hebbe ik mede goed gevonden, verscheyde stucken ende bewijsen in Prosa *ende buyten Rijm in mijne verzen in te voegen: 'twelk ik hope, dat niet alleen den Rijm licht sal geven, maer ook het geheele werk te meer aengenaem maken. Ende dit gaet dan uwe E. wederom voor, op dat ik uwe E. verge, ende terge om te volgen, ende ons eenmael te geven, dat uwe E ons lang beloofd heeft, ende (in vrijicheyd gsproken) al te lang schuldig blijft. Ik lope het so wat* Poeticè *ter lichter hand met eenen gebonden ende gedwongen stijl over: uwe E. sal in* Prosa *wat breeder konnen afwaeijen, ende met eene vrije rede alles uytvoerlijker uytstrijken: ik segge het so maer met weynige woorden, uwe E. sal alles grondig bewijsen, ende met redenen onwedersprekelijk bekleden, ende bevestigen, waer na ik magtig sal verlangen, Vaert wel seer geleerde man, ende houd mij gunstelijk in het getal uwer vrunden. In onse Stad Haerlem, desen 1 Sprockel 1627,*

Vwer E. seer dienstwillige, ende toegedaen Vrund
SAMVEL AMPZING.
Leyden.

Eer-dicht
Op de Beschrijvinge ende Lof der Stad Haerlem van Samuel Ampzing.

KOnst-gierig leer-saem hert, hier siet gy voor uvv ogen
Een aerdig tafereel, 'skonsts uyterste vermogen.
Noyt gaf Apellis treck so levendig een druck,
Noch Zeuxis konst-pinzeel in enig schilder-stuck
Des levens beeld, en schijn: als vvy hier af sien malen
*Ampzing*l kloeke pen 't oud Haerlem met haer palen.
Wijkt Mome ver van hier, uvv tand en heeft geen vat:
Siet hier tot uvver spijt van dese schoone Stad
Een meesterlijk vertoog van binnen, en van buyten.
Wie sag oyt sulken vverk, so kort in een besluyten,
So levendig, en net, so vloeijend, end so reyn,
Een lichaem t'saem gevoegd uyt leden groot, en kleyn?
'Tis alles hier geraekt, 't is alles door gekropen.
Wie sou so grooten vverk so kort te samen hopen?
'Ten is geen dorre treck, geen schrapel doods-geraemd:
Maer al dat tot gestalt van sulken lijf betaemd,
Vleesch, bloed, en ingevvand, ja merg in't been besloten
VVord ko*n*stig hier vertoond. VVie kan dit vverk begrote*n*?
Een vverk met konst, en lust, een vverk door liefd gedae*n*,
Ee*n* vverk vvaer door de naem va*n* Haerlem hoog sal gae*n*.
Dus Hoofden onser Stad, dus Burgers, die beminnet
Met recht uvvs Stedes lof, nu vvederom versinnet
Vvv plicht der dankbaerheyd, vvat voor een ere*n*-kroon
De meester van dit vverk sal hebben tot een loon.
So hem uvv gunst besvvijkt: so sal hem noch verblijden,
Dat dit noch dienst kan doen voor sijne na-saets tijden,
En datmen vveten sal, de liefde die hy had,
De moeijte die hy de'e voor sijne Vader-stad.

H.S.

Ordre.
Beleyd, ende Inhoud van het geheele Werk.

I. ***V****OOR*-aen is een korte *Inleydinge* tot de gansche handelinge.

II. Word gesproken vande *Stichtinge der Stad Haerlem,* alwaer twederleij gevoelen voor-gesteld word: het eene van Lem, daer van ons Mark-veld, het Sand genoemd, gehandeld word: het andere van het geslacht van Haerlem, waer by de lijste va*n* die stamme ingevoerd word, so veel als men heeft konnen bekomen. By welke gelegenheyd ook gesproken word van 't Slot van Haerlem, by Heems-kerk van-ouds ook gesticht, ende vande verwoestinge van het selve, ende wat sich daer heeft toegedragen: mitsgaders van andere sloten, ende kasteelen, die wel eer in ons gewest van Haerlem in grooten getale hebben gelegen, van wegen den sonderlingen lust van onse land-streke: te meer also de eerste Graven van Holland Haerlem tot hunne woon-plaetze ende Hof sich hadden uytverkoren: waer-over ook gewag gemaekt word van de Grafelijke Huysen, Vogel-sang, Aelberts-berg, en*de* Bredenroede. Met-enen word hier *Bakenes in Haerlem,* ende het geslacht van den naem, verhaeld, waer van ook enige namen opgeteld worden diemen noch heeft konnen vinden. Ook word de oorsprong van dien naem opgesocht, ende ter deser oorsake van Kinheym, ende *Kermerland* gesproken, waer van *Haerlem de Hoofd-stad* is. Eyndelijk word de stamme van Aszendelf aengeroerd, om datze aen't huys van Haerlem is gehylijkt, ende daerom naer de wijse ende gewoonte der Edelen dat wapen ook voerd.

III. Word gehandeld van de *eerste beginzelen, ende gronden der Stad Haerlem,* ende waer die gelegen sijn: mitsgaders ook van haere *uytsettingen:* alwaer so wat ondersoek gedaen word, of Bakenes oud Haerlem sij, ofte niet: waer-over ook van Kijk-Bakenes word gesproken. Ook word ter eren verhaeld dat Koning Willem alhier geboren is, die Haerlem met veele ende heerlijke privilegien heeft begift. Met-enen word gehandeld van haere *veelvuldige vervvoestingen door brand, ende oorlogen,* ende haeren *tegenvvoordigen vvelstand, voorspoed, ende heerlijkheyd.*

IV. Word de *gelegenheyd van Haerlem binnen haere mueren* beschreven, ende aldaer gesproken van de straten, markt-velden, ende burgers-huysen. Daer na van de gemeyne Stads-gebouwen, als insonderheyd van de Groote Kerke, ende Toren, ende wat daer meer toe behoord. Item van het Stad-huys: alwaer bewesen word, dat het selve het oude Prinzen-hof van Holland is, ende de woonplaetze der eerste Graven. Dan van't oude Raed-huys, vleesch-hal,

visch-markt, waeg, poorten, kerken, torens, kloosters, prinzen-hof, klock-huys, ende klocken. Voords van het Sparen, ende Sparendam, ende wat daer aenkleefd: alwaer ook het Haerlemsch geslacht van den Spaerne word vermeld: mitsgaders de doortocht der schepen: ende onse vrijdom van loszen, ende laden, in Holland, Seland, ende West-Vriesland: item van alle tollen te water, ende te land. Ten laetsten van onse andere graften, oude Beek, ende soete wateren.

V. Word de seer vermakelijke *gelegenheyd van de land-streke der Stad Haerlem* levendig, ende overvloedig vertoond: ende aldaer gesproken van het Meyr, het Y, de See, van Sandvoort, ende de vischerije: van de duynen, ende konijnen, van de jagt, ende hartjes-dag, vogelen-vangst, ende swanen-drift, ende diergelijke. Vanden Witten-blink. Vande bleyken, landerijen, ackers, ende weyden: waer by ook de Deensche oszen-stal gedacht word, op onse Stads wal dit jaer 1627. opgericht. Ook worden de tuynen, ende hoven, ende de Stads cingelen verhaeld. Dan worden de Haerlemsche wandelingen buyten alle onse poorten enige mijlen in het rond in onse lieve land-streke, ende al dat alder vermakelijkst gewest met dorpen, gehuchten, heren-huysen, ende hof-steden wijdlustig beschreven. Eyndelijk word voornamelijk gesproken van den Hout, ende de Baen.

VI. Word vermeld, hoe alhier wel-eer eene *Hooge-Schole* werde voorgenomen van wegen het onuytsprekelijk vermaek van onse Stad, sijnde daer toe de alder-bequaemste ende gelegenste plaetze die men kan wenschen: uyt welker oorsake van onse *Geleerden* word gesproken, ende wat daer aen hangt. Van de *Librije, Anatomie, Garen-markt,* etc. ende *Blesers Graf-schrift,* in het *Pand.*

VII. Word de oude *vromicheyd der Haerlemmers* door veele dappere daeden beschreven, ende bewesen, ende wat daer toe noch meer diend.

VIII. Word gehandeld van den *aerd, kloekheyd, ende geestigheyd, handelinge, ende handteringe onser burgeren, ende de neringen onser Stad:* alwaer gesproken word vande *VVeverije,* ende de Haerlemsche waren, ende wat daer meer oploopt: vande *Brouwerijen,* de hoofd-neringe onser Stad: van de schrijf ende reken-konste onser vermaerde scholen: vande Musijke, ofte sang-konste, ende wat daer by komt: vande schilders, plaet-snijders, glase-schrijvers, en*de* diergelijke konstenaers, die hier overvloeijen: van de edele konste der *Boek-druckerije, alhier eerst gevonden.* Eyndelijk word daer ook een *Se-monster* gedacht.

IX. Word ter eren gesproken vande *hoogheyd, waerdigheyd, ende plaetze der Stad Haerlem ten Hove, in den Raed van de Hoog. Mog. Heren Staten van Holland, ende VVest-vriesland:* mitsgaders van de *Regeringe ende Regeerders onser Stede,* met de *Officieren buyten stad* in onsen land-begrijpe: beneffens de Regenten der onder-gevoegde ampten, de *subalterne officien* genoemd.

X. Word gedacht, dat onse Stad in den jare 1564. tot eene *Roomsche Bischoppelijke Stoel* is verheven, wanneer de nieuwe Pauselijke Bischoppen tot onderdruckinge van de goddelijke waerheyd der Evangelische Lere in de Neder landen sijn verkoren, ende in-gevoerd: by welke gelegenheyd dan van de *waere Christelijke Gereformeerde Religie* word gesproken, de alder-voornaemste ere, ende krone, heyl, ende segen van onse lieve ende waerde Stad.

XI. *Eyndelijk* word het geheele werk kortelijk *besloten.*

Beschryvinge ende Lof der Stad Haerlem *in Holland.*

W*E*L is met allen recht en van naturen wegen
Het menschelijke hert tot sijne Stad genegen!
So drijft mij ook mijn geest, en houd mij ongerust,
Tot dat ik mijne liefd heb in haer lof geblust.
O kond ik haere eer ter eren maer verbreyden!
Ja kond ik haeren roem tot inden hemel leyden!
En haeren waerden naem so steyl om hoog doen gaen,
Als wy de sterren sien van ons verheve*n* staen!
Dit pack valt my te swaer, mijn schoud'ren die beswijken,
Ik kander niet me deur, 'ksal 'tseyl licht moeten strijken,
En lopen tegens 'tland als d'onbedreve bloen.
Wat schaed het even-wel sijn alder-best te doen?
Mijn Stad en kan ik bij naer ere niet beschrijven,
(Wie iszer die dit kan?) noch sal mij d'ere blijven
Van goe genegenheyd, en dat ik mij so weer
So dapper als ik kan, mijn Vader-stad ter eer.
God, Schepper aller ding, die 'swerelds ruyme salen
In see doen sinken hebt op heure vaste palen,

HARLEMUM,
Civitas Hollandiæ per vetusta, ustiusque Kinheimariæ Metropolis,
speciosa, nitida, ampla, frequens, soleris, rara virtutis atque industriæ
laude nobilis, situque ac naturâ loci longè omnium prima.

HARLEMUM,
Civitas Hollandia per vetusta, ustiusque Kinheimaria Metropolis, speciosa, nitida, ampla, frequens, soleris, rara virtutis atque industriae laude nobilis situque ac naturâ loci longè omnium prima. P. Zaenredam. jnvent.
J. v. Velde sculp:

Siet hier een oude Stad, voor duysend jaer geboren,
En daeren boven noch wel honderd jaer te voren,
Het sy dat Ridder Lem, gelijk men meest so seyd,
Of liever 'tHaerlemsch Huys haer gronden heeft geleyd.

Hoe meen'ge schoone Kerk! hoe meen'gen hogen Toren!
Hoe menig heerlyk Huys! Te recht weleer verkoren,
Om haer zieraed, en roem, om haere deugd, en lof,
En wel-gelegenheyd tot onser Graven Hof!

Wie isser die de Stad naer waerde kan beschryven?
'K beken dat ik gewis te kort sou moeten blyven:
En kon ik so ik wou, so ik genegen ben,
So is de plaetz te kleyn, de plaet houd mijne pen.

HAERLEM.

1. *Groote Kerk*
2. *Klock-huys.*
3. *Stad-huys.*
4. *'t Sand.*
5. *Prinzenhof.*
6. *Sylkerk.*
7. *weeshuys.*
8. *S. Ursel.*
9. *Pesthuys.*
10. *S. Janskerk.*
11. *Fransche kerk*
12. *Bakenesser Kerk.*
13. *Kamper kerk*
14. *S. Elisabets Gasthuys.*
15. *Oude Mannen huys.*
16. *Nieuwe Doelen*
17. *S Annenkerk.*
18. *Werkhuys*
19. *Ossemarkt.*
20. *Oude Doelen.*
21. *Sparen.*
22. *Oudegraft.*
23. *Bakenesser graft.*
24. *Burgwal.*
25. *Raemgraft.*
26. *Volders graft.*
27. *Sydgraft.*
28. *Raekx.*
29. *Beek.*

P. zaenr. inv.

W. Akersl. sc̄

Dit's Haerlem so sy leyt in haere vest besloten,
Wiens deugden niemands mond noch penne kan begroten,
Gelegen in een Land de wereld door vermaerd,
En sy den meesten lof van alle steden waerd.

Oud, volk-ryk, schoon-geboud, vol-timmerd, wel-gelegen,
In't midden van het land, aen liefelyke wegen,
Aen veld, aen bosch, aen duyn, aen meyren, aen de see.
Voorwaer een Paradijs? ende een volmaekte Stee!

Haer daden syn bekent voor veele honderd jaeren,
Als veele steden hier noch ver te soeken waeren.
Noem ik de Burgery Raed Wetten Wetenschap,
Wat in en om haer is, is opden hoogsten trap.

Samuel Ampzing, *Beschryvinge ende lof der stad Haerlem in Holland*

En hebt den lieven mensch, geschapen naer dijn beeld,
Dijn handen meester-werk, daer rijklijk voord-geteeld,
En hebtze t'saem in een in goede tucht en seden
Vergaderd, en verknocht, in vlecken, en in steden,
Geef dat ik dij ter eer ons lieve Stad beschrijf,
En dat haer naem altijd in eer en segen blijf.
O konden gansche seen, en groote swaere stroomen
Van konst en wetenschap uyt mijne herzens komen,
Waer door mijn Vader-stad mogt worden hoog geeerd!
Mijn sterke liefd tot haer heeft mij als uytgeteerd.
Ik voel mij heel onsteld. Waer sal ik eerst beginnen?
En waer den aenvang noch, en waer het eynde vinnen?
Ik sie een groote see, en sie noch land, noch baek,
'kWeet nau hoe ik met eer uyt dese plas geraek:
Ik ben vast onder seyl, ik heb't ter hand genomen,
Ik hoop ik sal noch wel aen 'tland behouden komen,
En so mijn swacke schuyt te met wat qualijk vaert,
So is dan noch de wil of prijs of oorlof waerd.
Men seyd, 'tis mer geleen dan twalef honderd jaeren,
[+]Dat, daer nu *Haerlem* is, seer vaste mueren waren,
Van een onwinlijk *Slot,* seer dick gebollewerkt,
Met torens om en om onmenschelijk gesterkt,
Met graften wijd, en diep. Nu tegens dese vesten
Stond eene *Vyver-plas,* gegraven, so ten besten
En sterkte van het Slot, als tot een groot zieraed,
[+]Dat na met *Sand* gevuld, ons *Markt* dien naem noch laet;
[†]So mag ook wel die naem ons daerom sijn gegeven,
Dat onse Stad in't sand leyt hoog en droog verheven;
Of dat de Rijn sich hier in see heeft uytgestort,
En 'tsand hem hier wel-eer den loop heeft ingekort:
Waer van men het bescheyd van onse Beek kon vragen,
En van die [‡] plaetzen meer die hier den naem van dragen.
So heeft ook [*] 'tSticht een Sand, so [″] Catwijk op den Rijn:
Ist niet om dat de vloed hier wel verstopt mag sijn?
Dewijl ook hier ter plaetz goe ruymte was te rennen,
En tot het steek-gespelde paerden aen te mennen,
En 'tHof hier dickwils was, so heeft dan onse Stad
Of Markt-veld desen [†] naem veel-licht van daer gehad.
Of dat de papegaeij op't Sand hier is geschoten,
En ander tijd-verdrijf by d'edel-luy genoten,
En rijkste burgerij. Te Bruszel in de Baen
Word op het Savel ook die oeff'ning noch gedaen.
Nu so wy voords hier veel van d'eerste Graven horen,
Die dese onse Stad sich hadden uytverkoren

[+] *Lems Kasteel, ontrent het jaer cccc. Holl. Kron. Divis.* II. *Kap. xxv.*

[+] *Vyvver. Sand.*

[†] *Giszingen van P.S.*

[‡] *Sandvoort, Sandpoort, te Kastrikom op't Sand.*

[*] *t'Vtrecht tot S. Iakob.*

[″] *Tuschen Catwijk, en Rijnsburg.*

[†] *Arena Latinis.*

Van wegen haeren lust: waer't al so vreemd verstand[+]
Te meynen *Haerlem* sij het oudste 's*Graven-sand?*
Op dit gemelde Slot hiel d'onvertsaegde vechter
De Ridder *Lem* sijn Hof, een meesterlijk beslechter
Van krijg, en 'svijands roem. So was al-om het swaerd
So was al-om de vuyst van desen Held vermaerd.
Hy was een vrees en schrick van alle sijn vijanden:
Als nu in onse eeu, als nu in onse landen
Naszou, ons vroome Prinz: gelijk hy manlijk strijd,
So de die kloeke *Lem,* niet anders, t'sijner tijd.
Wat wonder iszet dan, so hier tot aller stonden
Stout, sterk, en dapper volk, en helden sijn gevonden,
Die met de kloeksten sijn gerekend, en geteld?
Wat wonder, so van ons veel wonders word vermeld?
Siet dese vrije vries van Koningen gekomen,
Die Prinz heeft onse Stad te bouwen voorgenomen:
Hier komen wy van af. Dus iszer volk en geld
En watter nodig was van *Lem* genoeg besteld.
Dus sagmen onse Stad het hoofd vast boven steken, [+]
De torens door de locht en door de wolken breken,
De kerken klommen op, de huysen in het rond
En daken toonden sich, en resen uyt den grond:
Niet anders als een woud, dat met sijn steyle boomen
Het hemels-blaeu bestormd, die uyt der aerden komen,
En dringen flukx om hoog, en slaen het hemelsch vocht,
En dreygen met hun top de sterren van de locht.
Geeft nu het kind sijn *Naem. Lem* wacht niet op het vliegen [+]
En vogelen bedied, noch 'tydel-guychel-liegen:
Hy noemd het *Heer-Lems-Stad,* die om meer soeticheyd,
Niet langer *Heer-Lem* nu, maer *Haerlem* word geseyd.

[+]*Haerlem het oudste en*de *rechtste 'sGraven-Sand.*

[+]*Stichtinge der Stad Haerlem van Lem, ontrent het jaer cccc.*

[+]*Naem.*

Stichtinge der Stad Haerlem van Lem.

Holl. Kron. Divis. II. *Kap.* XXVI. De Kasteleyn ofte *Burg-grave van Leyden* hadde by sijnen wijve veel kinderen, ende onder alle eenen soon, genoemd *Lem,* ofte *VVillem,* ende was een sterk kloek ende wijs man, so dat de *VVilthen* om sijnre vromicheyds wille hem koren tot eenen *Koning.* Ende van desen Burg-grave Lem sijn voordgekomen ende gesproten de Burg-graven van Leyden, de welke nu sijn de Heren van Waszenaer, die hen daer af vertytelen, ende schrijven, ende hebben noch de tolle ende gruyt-geld aldaer, ende de possessie van den Burg, ende plegen hier voor-tijden groote Heren van renten ende goederen te wesen, ende hadden groote heerschappije ende dominatie inder stede van Leyden, als Schout, Schepenen, ende Burgemee-

steren te setten, daer sy nu overmits partije af beroofd ende priveerd sijn. Dese Lem hadde een huys-vrou, ende was een reusinne, daer hy eenen soon by won geheten *Dibbalt,* ende werd namaels *Koning van Vriesland.* Dese Koning Dibbalt hadde ook een reusinne tot een wijve daer hy eenen sone by hadde, ende was genoemd *Lem,* en*de* was een sterk vroom *Ridder,* ende dese Here *Lem* dede bouwen ende maken een *fortresse ende sterkte,* ende dede dat na hem selven heten *Here Lems Stede,* ende dit is nu de *Stede van Haerlem,* ende is in langheyd van tijde een groote magtige stede geworden van begrijpe, ende bouwinge, ende is de hoofd-stede van Kenemerland, de welke altijd kloeke vroome mannen van wapenen geweest sijn, als men na horen sal.

[+]Doch and'ren wederom doorgronden en verhalen
Heel anders het begin en oorsprong onser palen,
En willen dat ons Stad van't *Haerlemsch* oud *Geslacht*
Van koninklijke stam de naem sij toegebragt.

[+] *Stichtinge der stad Haerlem van het Geslacht van Haerlem, ontrent het jaer* IↃVI.

Stichtinge der Stad Haerlem, van het Geslacht van Haerlem.

Had. Iun. Bat. Cap. XVII. *Inde Beschrijvinge der Stad Haerlem. Itaque rectius puto simpliciusque Harlemaeorum (quos nominatim in Catalogo illustrium familiarum inter antiquissimos invenio) stirpem è regio Frisiorum stemmate oriundam, tàm oppido, quàm arci à se extructis primum nomen indidisse, circiter annum à salutifero partu quingentesimum & sextum.* Ik meyne dan beter, ende eenvoudiger, dat het *Geslacht van Haerlem* (dat ik in't Register van de vermaerde geslachten onder de alder-oudste vinde) so de *Stad,* als het *Kasteel,* van hun geboud, den naem eerst gegeven heeft, ontrent het jaer onses Heren vijfhonderd ende ses.

Een Ridderlijk geslacht dat sich in sijne daeden,
So wel als in het bloed, ten vollen kon versaden,
En meen'gen wapentuer, en meen'gen vroomen held
Tot 'svader-lands behoud gebragt heeft in het veld.

Ridders, ende Stam-Lynie van het oud, edel, ende vermaerd Huys van Haerlem.
Vyt de Hollandsche Kronijke, ende andere oude Schriften, ende Boeken.

t.o. 4

S. SIMON. VAN HAERLEM.
INRIC VAN HAERLE*M.*

S^{V}. SIMONIS DE HARLEM. MILITIS.
1261

Dit plagt de Segel-ring van 'tHaerlemsch Huys te wesen,
Waerdoor hun naem en roem wel dapper word gepresen:
[+]En daerom word dit hier tot eer van dat Geslacht, [+]
En lof van onse Stad, van mij in 't licht gebragt.

[+]Zaenredam Inuent.
[+]Velde: sculp.

VVermbold, van Haerlem,

VVillem, van Haerlem,

Volbert, oft *Folbert van Haerlem,* worden gelijk gevonden in *oude schriften van't Klooster te Egmond,* voor het jaer MCXXIV.

Euerwaccherus, sone van *Galo, van Haerlem,*

VVillem van Haerlem, toegenaemd *Kinback,* ende *Everhard,* worden gelesen in *oude brieven,* voor 't jaer MCLXI.

Ysbrand van Haerlem, met sijnen broeder, in de *schriften van't Klooster t'Egmond,* in't jaer MCIXII.

Baldewijn, anders *Brandanus van Haerlem,* Bander-heer, is bekend op't jaer MCLXIII. *Hol. Kron. Divis.* XII. *Kap.* XXII. Te Schagen van de Vriesen verslagen in't jaer MCLXVIII. *Holl. Kron. Divis.* XIII *Kap.* V.

Ysbrand, ende *Gerrit van Haerlem,* gebroeders, hebben eenen *Vrij-brief van den Graef van Holland Floris de III.* onderteykend in't jaer MCLXIV.

Symon, Ian, ende *Ysbrand van Haerlem,* worden onder de Edelen ende Ridders van Holland geteld op't jaer MCCIII. *Holl. Kron. Divis.* XIV. *Kap.*XI.

Van *Symon van Haerlem* word wederom gewag gemaekt. *Holl. Kron. Divis.* XV. *Kap.* III.

Ysbrand van Haerlem, heeft een *verdrag tuschen den Abt en*de *Drost van Egmond* onderschreven, in't jaer MCCXCV. Ook eenen *Vrij-*

brief des Abts aen den Drost, gegeven in't jaer MCCXXVII. den welken *VVouter van Haerlem* ook onderteykend heeft.

Ysbrand, VVouter, ende *Bartholomees van Haerlem,* sijn gelijk bekend in een *Quijtantie,* ofte *Los-brief van't Klooster t'Egmond,* op't jaer MCCXXX.

Symon, ende *Ysbrand van Haerlem,* worden onder de Ridders ende Edelen van Holland vermeld, op't jaer MCC.XXXV. *Holl. Kron. Divis.* XVII. *Kap.* XV.

Symon word verhaeld als stichter van't Karmelijten Klooster binnen Haerlem, inden jare MCCXLIX *Holl. Kron. Divis.* XVIII. *Kap.* III.

Klaes van Haerlem, Perzijn genoemd, vermaerd Ridder, in't jaer MCCLV. *Holl. Kron. Divis.* XVIII. *Kap.* XXVIII. sterf in Velsen in 'tselve jaer.

Gerrit van Haerlem, van de West-Vriesen by Veronen geslagen, in 't jaer MCCLXXI. *Holl. Kron. Divis.* XIX. *Kap.* IX.

Dirk van Haerlem, sone van Heer Symon van Haerlem, bekend op 'tjaer MCCLXXVIII. op de *Leenkamer van Holland.* Na, so het schijnt, Drost va*n* Mude*n*, in't jaer MCCXCVI. *Holl. Kron. Divis.* XIX. *Kap.* XXVI. In Duyveland by Zierikze van de Vlamingen verslagen, in't jaer MCCCIV. *Holl. Kron. Divis.* XXI. *Kap.* XIII. Aen desen Dirk van Haerlem *verpande de Graef van Holland, Ian van Henegouwen, het Ambocht van Sloten,* met de rechten daer toe

behorende, voor 380. *fl.*. Holl. en*de* in gevalle hy 't selve binnen drie jaeren niet en quame te loszen, so soude het ten rechten Leen gehouden worden. Saterdags na S. Martens-dag, in't jaer MCCCIII.

Ysbrand, Gerrit, VVouter, ende *Bartholomees van Haerlem,* hebben eenen *Leenbrief van den Grave van Holland Floris de V.* aen Dirk van Waszenaer onderteykend in den jare MCCLXXXII.

Ian van Haerlem, schild-knaep, verkreeg in 't jaer MCCLXXXIX. van Graef Floris de V. het stuck lands buyten Haerlem, *Berkenroede* genoemd, *Eerste Here van Berkenroede.*

VVouter ende *VVillem van Haerlem,* Schild-knapen, broeders van Symon van Haerlem, waren *borgen voor de Aemstel-Heren* inde gemaekte vrede met den Grave van Holland, ende den Bischop van Vtrecht, in't jaer MCCXCI.

Symon van Haerlem, Ridder, word verhaeld in de *Holl. Kron. Divis.* XIX. *Kap.* XXI. op 't jaer MCCXCV. Bevestigd den *Brief vanden Grave van Holland* van de Vicarie in S. Marten t'Vtrecht, van hem gesticht, in 't jaer MCCXCVIII.

VVillem van Haerlem, Schild-knaep, is bekend op 't jaer MCCCV. *Holl. Kron. Divis.* XXII. *Kap.* XXIII. Word mede met sijnen broeder *Dirk van Haerlem* op 'tselve jaer verhaeld in eenen Brief va*n* Graef Willem III. by *VVouter van Gouthoeven.*

Floris van Haerlem, sone van Ridder Wouter van Haerlem, word gedocht op de Leen-kamer in't jaer MCCCXXVI.

Symon van Haerlem, sone va*n Henrick Diepenheym,* word het [+] *Huys te Bloot* By Rijswijk vande*n* Graef van Holland *ten Leen* gegeven in 't jaer MCCCXXIX.

[+]*Bloten, ofte Blotinge.*

Hugo van Haerlem, Abt van Egmond, sterf in 't jaer MCCCXLV.

Pieter van Haerlem, Ridder, ende *Henrick van Haerlem,* Schild-knaep, sijn bekend op't jaer MCCCLXXV.

Vrou N. van Haerlem word vermeld op 't jaer MCCCC. en*de* hadde te man Heer Gerrit van Aszendelf, Ridder, ende wan kinders.

Hier is het *Huys van Haerlem aen Aszendelf* gehylijkt: dies gemelde stamme haer schild met het wapen van Haerlem zedert heeft gevierendeeld.

Ian, ende *Koenraed van Haerlem,* leefden in 't jaer MCCCCVIII.

Ian van Haerlem, Raed in den Hove van Holland inden Hage, in't jaer MCCCCLXXXIX.

WY Florens Grave van Hollant maken cont [+] *alle dien ghenen die desen brief sien felen, ofte horen, dat wy Janne van Haerlem vooren A seyden sone onsen Knape gegeven hebben den campe die Willem Terniac bedolven hadde, die seghet by den Gasthuysen dat the Haerlem in den Hout staet, dat die* Berkenrode *heyt, also verre alse dat gast sijde thun gaet, ende haer floet te Haerlem in den Houte waert, ende alsoe verre als die Willem Terniac ende alsoe brech ghedolven hadde tote nortdikelhout waert, in dier manieren dat die Jan dien campe gebruke ende besighe vrighelike ende exflike. In orconde van desen so willen dat hem niment en hindere in desen voorgesegheden campe, die dat dade dede utlike tegens ons. Desen brief was ghegeven in die jare ons Heeren duysent tue hondert ende vur en tachtich, in Sente Niclaes avont.*

[+]Leen-brief van Berkenroede.

[+] *Arnout van Haerlem van Berkenroede,* Jans sone, voren Aleyden sone, leefde *anno* MCCCLVII.

Gerrit van Haerlem, van Berkenroede. Jans sone leefde *anno* MCCCLXXX.

Ian van Haerlem, van Berkenroede. Ridder, Gerrits sone, leefde *anno* MCCCCXX.

Gerrit van Haerlem, van Berkenroede, Jans sone, leefde *anno* MCCCCLXIII.

Gerrit van Haerlem, van Berkenroede, Ridder, Gerrits sone, leefde *anno* MCCCCLXXXVII.

Gerrit van Haerlem, van Berkenroede, Gerrits sone, leefde *anno* MCCCCXCVII.

Heyndrick van Haerlem, van Berkenroede, Gerrits sone, leefde *anno* MIↃXXXIV.

Dese teelde ses sonen: *Dirk van Haerlem, van Berkenroede,* Heyndricks sone, leefde *anno* MIↃXLVI

[+] *Rechte onverbroke Stam-lynie van Ian van Haerlem, eerste Here van Berkenroede, van vader op soon, tot den tegenwoordigen Here Dirk van Haerlem, van Berkenroede.*

Iohan,	{ van Haerlem, van Berkenroede.
Gerrit,	{ van Haerlem, van Berkenroede.
Zybrand,	{ van Haerlem, van Berkenroede.
Zybrand,	{ van Haerlem, van Berkenroede.
ende Adriaen,	{ van Haerlem, van Berkenroede.

Dirk van Haerlem van Berkenroede, Heyndricks sone, tegenwoordige Here van Berkenroede, Schoten vlieland, ende Linden: verlijd met de gemelde Leen-goederen, den 7. Mey 1621. jongman, ende enig mans-oor van dit oud, edel,

ende vermaerd geslachte van Haerlem, beneffens

*Heyndrick van Haerle*m*, van Berkenroede,* Adriaens sone, Oud-Burgermeester der Stad Haerlem, ende Hoog-Heym-raed van Rijnland: oud, ende ongetroud, sonder vrouwe, ende kinderen.

Had. Iun. Bat. Cap. XIX. *Batenburga progenies extrà controversiam, cum altissimâ antiquitate coniunctam habet nobilitatem: &c.*

*Harlemaea stirps pari quoq*ue *gloria innititur è regiâ Frisiorum stirpe originem ducens, quae de suo nomine arcem ad annum quingentesimum & sextum eondidisse legitur, de quâ copiosius in Harlemo anteà: nequè dubito, quin urbs illa eandem fermè vetustatem arrogare possit.*

Het geslacht van Batenburg heeft buyten twyfel sijnen adel met grooter oudheyd, etc.

De *Stamme van Haerlem* berust op gelijke ere, die haeren oorsprong neemt uyt de Vriesche Koningen, de welke geseyd word een Slot naer haeren naem gesticht te hebben ontrent het jaer IↃVI. Waer van ik hier boven in Haerlem overvloediger geschreven hebbe: ende en twyfele niet, of die Stad mag sich gelijke oudheyd beroemen.

Wie dacht dat dit geslacht van *Haerlem* noch sou leven?[+]
Wie dacht dat *Berkenro* ons desen naem kon geven?
  En dat daer Haerlem school? voorwaer! eer ik het sag,
  So dacht ik dat die staem voor-lang begraven lag.
Wat is dit dan een stam van so veel honderd jaeren,
Eer Haerlem was gesticht, eer onse mueren waren.
  Die stam mag by gebreck van mans-oor niet vergaen:
  Sy heeft daer toe te lang tot desen dag gestaen.
Wat is ook onse Stad in dit geslacht gehouden,
Wiens Vaders onse Stad, de Stad van Haerlem, bouden,
  Met hunnen naem genoemd, gelijk de [*] Jonge seyd,
  En [†] Schrijver ook gevoeld, met reden en bescheyd!
'THuys Haerlem voerd een *Schild,* om hun geslacht te weten,
Twaelf maerlen in het rood, beck poten afgesmeten,[+]
  Met noch *een silver kruyz:* gelijk die ere dan
  Den adel toebehoord met recht voor alle man.
En hebben dit also hun kind'ren, en nasaeten,
Tot hun geslacht-banier en wapen nagelaten:
  Misschien dan ook het eerst, dat namaels onse Stad[+]
  Omtrocken met een muer ten *wapen* heeft gehad.
Doch naderhand voorlang is ons noch daer beneven

[+] *Haerlem-Berkenroede.*

[*] *Had. Iun.*

[†] *Pet. Scr.*

[+] *VVapen schild van die Stam van Haerlem.*

[+] *Eerste vvapen schild der Stad Haerlem.*

+*Een sil're dorre boom in swarten grond* gegeven:
En of dit nergens word vermeld, noch aengeroerd,
So is dan noch dit schild by ons van ouds gevoerd:
En of wy d'oorsaek ook in geene boeken lesen,
So kon het mette min wel-licht een tuyge wesen
En teyken van ons bosch, als of daer door 'tgeteeld
Van ons geboomt en wild waer eertijds afgebeeld.

+*Tvvede vvapen-Schild.*

+*Het Schild van Berkenro* mag me niet sijn vergeten,
Dat dit geslacht van-ouds heeft met dien naem beseten:
Een bonte leeu van swart, en silver, rood van grond,
Sijn kroon, sijn klaeuwen goud, en tong ook, uyt den mond.

+*VVapen-Schild van Berkenroede.*

+Ook stichte dit geslacht een *Slot* met sterke wallen
Alwaer de snelle Rijn by Heemskerk plag te vallen
Door Egmond voords in see: daer noch een steen-hoop is,
En een verwoeste grond, tot sulk getuygenis.

+*Het Slot van Haerlem.*

Stichtinge van het Slot van Haerlem.

Had, Iun, Ibid. Arx Harlemaea secundum canalem qui Egmondam deferebatur sita, quasi ad perpendiculum rectà Harlemum respicit, non procul Heemskircha, ea fuit lapidea è lateribus coctis, qui pedem Romanum adjecto quadrante singuli longitudine superant, quincuncem crassi, dodrantali fermè latitudine: quod murorum ruinae firmissimae etiamnum docebunt.

Het Kasteel van Haerlem aenden oever des strooms die na Egmond vloeijde gelegen, siet op eenen rechten draed na Haerlem toe niet wijd van Heemskerk: het was van gebacke steenen geboud, dewelke eenen Roomschen voet een vierendeel inde lengde te boven gaen, een vijfste deel dick, bijna drie derden deels breed: dat de seer vaste vervalle mueren so noch uytwijsen.

Dit koninklijk gebou werd t'enemael bedorven,
'Tsij dat sijn Heer die straf verdiend had en verworven
Door sijne tyrannij: of 'svolks oproerigheyd
Aen dit, als and'ren meer, de handen heeft geleyd.

Verwoestinge van het Slot van Haerlem.

Had. Iun. Ibid. Cujus diruendae soloque aequandae occasionèm dedisse libido ac vis tyrannica arcis domini creditur, quamvis alij indomito nec ullis modestiae aut legum repagulis coercito populi in excidium Nobilitatis concitati furori vero similius id attribuant: quandò non una arx illud mali experta, sed omnes propemodum velut immani procellâ ac rurbine raptae pessumiverint.

Men houd het daer voor dat de schenderije ende tyrannije van den Heer van het Slot oorsake gegeven heeft, tot verwoestinge ende slechtinge des selven, hoewel anderen dat de onbezuysde ende onbedwonge uytgelate rasernije des volks, dat de uytrodinge vanden Adel gesworen hadde, waerschijnelijker toeschrijven: aengesien een kasteel alleen dat quaed niet beproefd en heeft, maer meest alle door eenen woedenden storm ende onweder sijn ter neder geworpen.

Want veelderleij gesticht van statige gebouwen
Verzierde onse Stad in lustige landouwen
  En beemden om en om: die alle door't gevecht
  Vervolgens nu en dan ter aerden sijn geslecht.
Dit word uytdruckelijk van veelen so geschreven,
Ja't word maer al te klaer te kennen ook gegeven
  Door menig woest verval, en afgeworpen steen,
  Door al het wijd gewest van onse landen heen.

Kasteelen ende Sloten aen den Rijn-stroom in't gewest der Stad Haerlem.

Holl. Kron. Divis. I. *Kap.* XIII. Ende is (de Rijn) van Battavoduren oft Wijk tot datze inde See loopt altijd aen beyde sijden met steden, dorpen, ende sloten betimmerd geweest, alst noch wel blijkt: want voord lopende van 'tmiddelhout tot der See, heeft die Rijn gelopen voor by Aelbrechtsberg, daer aen die sijde plag te staen 'tHof van Holland, dat nu inden Hage is, met veel schoone *Kasteelen ende Sloten* aen beyde sijden, als 't *Slot te Kleve, Bredenro, Velsen, Rinichom* daer nu 'tSlot tot Egmond staet, ende nam haer cours voord na die See.

Cornelius Aurelius Bat. lib. II. *In utrâque Rheni hujus tipâ, ab eo fermè loco, quo Cattos Rhenanos deserens, versus subsolanum in praefatum usquè tendit procursum, plurima olim visebantur castella, villae, pagiquè populosi, domus voluptuariae, quas à volucrum circumstrepentium garrit avium concentus vocabant. Hîc nemorenses horti, deliciarumquè monticuli, saltus innoxij, & omnium feratum genere offerti, fertiles agri & palustres, omnibus aucupijs, & leporum cuniculorumquè venationibus aptissimi. Hîc lacus piscosi, & torrentes refrigeratorij: ita ut alterum terrestrem non desideres Paradisum. Hîc domus illa stabat tributaria, quam Danorum Rex subactis sibi Frisiis ibidem erexerat, in quâ Regalis Quaestor censum quotannis ad jactam aerei scuti exigebat: de quâ Grammaticus Saxo miranda ponit in Historiâ suâ quam de Gestis Danorum accuratissimè edidit. Post hanc Lucus sequebatur Baccho dicatus undiquè vitibus ulmoquè consitus. Ejus loci incolae Bacchiades olim*

nunc Herlemij vocitantur. Gens dura, sed aequi tenax. Vbi adhuc nostrâ tempestate, cum nova erigendarum aedium fundamenta effodiuntur, certissimè constat ad humani penè femoris spissitudinem veterum radices vitium inveniri. His praeterea Praetoria accedit domus, et principale civilium causarum consistorium, quod tandem VVilhelmus Rom. Rex designatus & comes noster Hagam transtulit, erecto ibidem mirâ magnitudine & Imperiali quodam splendore Palatio, in quo de Patriae causis & negotiis tractaretur, cujus laquearia, & omnium tignorum ligna (mirabile visu) neque caties aut putrilago corrodere, neque aranea suis foedare telis cernitur. Huic in decessu plurimae adjacebant arces, domusque senatoriae, quarum vel prima fuit Baronum de latâ virgâ, qui legitimam à primis Hollandiae Comitibus progeniem ac stemmata ducunt: deinde Dominorum de Vellesonâ, & Beverevico, militum de Hemercâ vel Sutherâ, de Gastrico, de Limbâ, de Polanio, de Polenburgo, deque aliis plurimis (modò nobis sine nominibus) castellis & moenianis, quae jam partim vetustas, partim edax flamma consumpsit.

[+]Aen weder sijde van den oever van desen Rijn, ontrent van die plaetze af, daer hy de Rijnsche Catten verlatende, sich in't Oosten na gemelden loop uytstreckt, waren eertijds veele kasteelen, hofsteden, ende volk-rijke dorpen, ende speelhoven, de welke sy van het gesang der quelende vogelen den Vogelsang heten. Hier sijn boschachtige hoven, vermakelijke heuvelen, veylige boschen met allerley wild vervuld, vruchtbaere ende broekachtige beemden, seer bequaem tot den vogelvangst, ende het jagen van hasen, ende konijnen. Hier sijn visch-rijke meyren, ende verkoelende beken; so dat gy geen ander [+] *aerdsch Paradijs* en kont wenschen. Hier stond het Tolhuys, dat de [+] Koning van Denemerken na de overwinninge der Vriesen daer gesticht hadde, in't welke de Koninklijke Rentemeester jaerlijkx in eene*n* koperen becken de schattinge ontfing: waer van Grammaticus Saxo wonderlijke dingen verhaeld in sijne Historie die hy van de daeden der Deenen seer overvloedig beschreven heeft. Hier na volgde een [+] *Bosch Bacchus* gewijd, met wijngaerden ende olmen beplant. De inwoonders van die plaetze werden eertijds *Bacchiades* nu *Haerlemmers* genoemd. Een hard volk, maer oprecht. Alwaer noch by onse tijden, in't graven van nieuwe fondamenten der gebouwen, wortelen van oude wijngaerden, van dickte als eens mensches dije, gevonden [+] worden. Hier by komt het *Hof,* ende voornaemste Raed-kamer der burgerlijke saken, de welke Willem Roomsch Koning, ende onse [+] Grave na den *Hage* verplaetst heeft, een *Paleys* ter selver stede gesticht hebbende van wonderlijke grote, ende koninklijk zieraed, om aldaer de saken van het Vaderland te verhandelen, wiens welfzel ende balken (dat wonder om te sien is) nochte de worm nochte de verrottinge niet op en eet, nochte de spinne met haere webben verontreynigd. [+] Hier aen lagen inden nedergang veele Sloten ende Heren-huysen,

[+]*Vogelsang VVelige-berg, Duynen, Haerlemmer-Hout, Aerden-hout, Ackers, vveyden, Haerlemmer-Meyr, Y, 7c. Beken,*

[+]*Haerlem een aerdsch Paradijs.*

[+]*Tolhuys der Deenen*

[+]*Bakenes in Haerlem.*

[+]*Stad-huys van Haerlem 'tHof van Holland.*

[+]*'tHof inde*n *Hage.*

[+]*Edele Huysen in Holland.*

waer van wel het voornaemste was het Slot vande Banderheren [+] van *Bredenroede* die hunne wettelijke afkomste ende stamme van de eerste Graven van Holland rekenen: daer na der Heren van *Velsen,* ende [+] *Beverwijk,* ende der Ridderen van *Heemskerk,* ofte *Sutherem,* van *Kastrikom,* van *Limmen,* van *Polanen,* van *Poelenburg,* ende veele andere Kasteelen ende Sloten (wiener oude namen ons nu onbekend sijn) die ten deele door den tijd, ten deele door brand vergaen sijn.

[+] *Brederode*

[+] *Velsen, Bevervvijk, Heemskerk Sutherlem Katrikom Limmen, Polanen, Poelenburg.*

Wel had de Adel dan alhier sich neergeslagen,
Om allerleij playsier van rennen ende jagen!
Wel aen den stroom des Rijns hun woning vast geplant,
Om al dien vollen lust van desen onsen kant.
En so de Graven ook wel meest in oude tijden
In dese onse Stad sich plagten te verblijden,
En hielden veel-tijds hof of hier of hier ontrent,
Ist vreemd dat d'adel ook sich hier heeft heen gewend?
Ook wil een ygelijk daer liefst sijn woning maken,
Alwaermen lichtlijk kan aen alle ding geraken,
Daer goede lijf-tocht is. Is hier geen land, en see?
Ja watter ergens is, dat hebben wy hier me.
De liefelijkste streek die oyt een mensch mogt weten,
Daer niets ter wereld is, ook 'tminste niet, vergeten,
Rijk in't soet-pluymig-volk: so dat een deel voor lang
Hier van gekregen heeft den naem van *Vogel-sang:* [+]
Dat dan met *Aelberts-berg* by yder plaetz geleken
In lust en in vermaek so ver heeft uytgesteken,
Dat beyde langen tijd voor allen alder-meest
Ja 't enig lust-vertreck der Graven sijn geweest.
Het *Huys te Vogel-sang* leyt t'enemael geschonden, [+]
De heuvel en de grond word maer alleen gevonden:
De naem sou ook vergaen, ten waer't nu door de Jong
Weer uyt der aerden rees, en tot den hemel drong:
'Tword weder als het was, so heerlijk opgetogen,
'Tword weer een Graven-huys voor onser aller ogen.
'Twaer jammer dat de naem van't Huys sou ondergaen.
Ook blijft de Jong sijn naem so lang dit Huys sal staen.

[+] *Vogelsang Aelberts-berg.*

[+] *Huys te Vogelsang*

Van het Grafelijke Huys te Vogel-sang.

Holl. Kron. Divis. XIX. *Kap.* XV. Dese *Grave* [*] dede maken veel kostelijke hoven, ende ridderlijke woningen, als *'t Huys te Vogel-sang* in 't Haerlemmer Hout, daer hy stadelijk met Heren, ende Ridderen, vrouwen, ende jonk-vrouwen plag te hoveren, vliegen,

[*] *Floris V.* XIX. *Grave van Holl.*

ende jagen, ende ridderlijke oeffeningen van steken ende tornoijen te hanteren.

Het kleyne Kronijkxken van Holland. Dese *Grave Floris* hadde veel oorlogen ende strijden op die West ende Oost-Vriesen, die hy alle bedwang: hy dede maken vier kasteelen, als Medenblick, Enigen-burg, Middel-burg, ende Nieu-burg, om die Vriesen daer mede te dwingen, hy dede ook maken dat *Huys der Vogelen-sang* in't Haerlemmer Hout, ende dat Hof in den Hage maekte hy grooter ende beter dan 't was.

AElbrecht, etc. Doen cond allen luden dat wy gegeven hebben, ende geven mit desen brieve voor ons ende voor onse Nakomelingen onsen lieven ende getruwen Hae'n Reynoust Here van Bredenroede ende Ghennip, alse om menigen truwen dienst die hy ons gedaen heeft, ende noch doen sal onse Hof-stede ter Vogelensang *mitter uterste grafte also alsze gelegen is. Voord so hebben wy hun gegeven, ende geven hun ende sijnen Nakomelingen, of den genen die dese voorschr. Hof-stede ende grafte van Hae'n Reynoust Here van Bredenroede, ende van Ghennip voorschr. hebben, of besitten, dat sy hoir koeijen, paerden, schapen, ende varkens, ende andere beesten sullen laten gaen in onsen houte weyden sonder enig weder-seggen van ons, of van onsen houtvester die nu is, of namaels wesen sal, sonder enigen pacht, of duun-gelt daer of te geven, ons, noch onse Nakomelingen, durende tot ewigen dagen. In orconde, etc.*

Gegeven inden Hage opten XIII. *dag in Aprille, in 't jaer ons Heren* MCCC *drie en tachtich.*

[+]Het *Huys te Aelberts-berg* is ook so noch in't leven,
Dat vrij wat heerlijk ouds noch over is gebleven.
Is [†] *Zuyker* ook sijn lof en ere niet wel waerd,
Die aen sulk oud gesticht geen kosten heeft gespaerd?
En [‡] *Valkenburg,* die't nu met landen ende hoven
Voor sich bekomen heeft, is waerdig me te loven:
Als die een huys, en hof, van sulken naem, als dit,
Van ouds des Graven-huys, en 't Hof van't Land, besit.

[+]*Huys te Aelberts-berg: nu Bloemendael.*

[†]*Nikolaes Zuyker.*

[‡]*Lukas van Valkenburg.*

En meer noch dat ick hier met namen ook moet setten,
Dat hy d'afgoderij tracht plotzlijk te beletten,
Die 't blinde volk daer drijft met eene * *Pieternel.*
Dit yverd voor den Heer, en 'twaere Israel!
Indien sy over-al naer dit exempel deden,
Men sou d'afgoderij wel haest met voeten treden,
So sou 't met Godes Kerk in 't land wel beter staen,
En 'tRijk des Antichrists sou anders onder-gaen.

*Afgodinne Petronella.

Van het Grafelijke Huys t'Aelberts-berg.

Dit *Huys* schijnt gesticht te wesen by *Graef Floris de II.* toe-genaemd *de Vette,* de XI. Graef van Holland: want de *Ongenoemde Klerk* getuygd *in sijn geschreve Kronijk,* dat Graef Floris de Swarte oorlogende tegens sijnen Broeder Dirk, Graef van Holland, (beyde sonen van Graef Floris de Vette, ende Petronella) onder anderen Graef Dirks woninge t'Aelberts-berg in Kermerland verbrande. Dese Ongenoemde Klerk leefde ten tijde van Hertog Willem van Beijeren, den XXV. Graef van Holland.

Hy schrijft aldus: *Graef Dirk had eenen Broeder diemen Floris de Swarte plag te hieten, die versette hem in deser tijd [ontrent het jaer* M.CXXXII.*] tegens sijnen Broeder den Grave, so dat hy daerom Holland rumede, ende voer in VVest-vriesland, ende werd der Vriesen hulper tegen Grave Dirk sijnen Broeder. Ende stichte corts daer na een reyse, ende quam mitten Vriesen voor Alkmaer, ende verbrande die stede, ende die kerk. Ende hy oorlogde met die Kermers een heel jaer lang, overmits veele gemeene volkx dat hy by gecomen is Dese Floris verbrande op eenen dag alle 'tland daer ontrent, ende mede Grave Dirkx wooninge tot Aelbrechts berge, al tot Haerlem toe.*

Dit *Huys* schijnt naderhand *weder opgeboud* te wesen, ende by de Graven van Holland bewoond: also *Graef Floris de V.* verscheyde brieven ende handvesten in den jare MCCLXXXIV. LXXXVIII. XCI. XCII. *&c.* t'*Aelbertsberg* besegeld heeft. Als ook *Graef Jan de II.* Gr. van Henegouwen, van Holland, etc. in den jare MCCCIII. *Vytvvysende gemelde geschreve Handvesten van Kermerland.*

Maer (laes!) dat *Bredero* so ook is omgekomen!+
Wie heeft toch sulk geweld en moedwil voorgenomen?
En kan't dan mooglijk sijn dat sich het dul gelaet
Van den beseten krijg so ver te buyten gaet?
'Twas ook een Graeflijk Huys veel ouder me van jaren,
Veel meerder van gebou als oyt die and're waren,
Van Arnout eerst gesticht, de derde Graef van't Land,
Een lust-hof op den Rijn, een lusthof in het sand.

+*Huys te Brederode.*

[+]De *Naem* selfs leefd dan noch, en sijn oud heerlijk wesen,
Van dien gemelden Graef van Holland uyt geresen:
So is de hoogste plaetz der Ed'len noch by haer,
En voerd *het Schild van't Land met eene blaeuvve baer.*
Die Stam heeft groot gebied in ons gewest, en landen,
En heeft veel [*] Dorpen hier om onse Stad in handen,
En groote magt in duyn, en heeft ook selfs in Stad
Wel-eer, maer nu niet meer, wel enig recht gehad.

[+]*Geslacht ende vvapen schild van Brederoede.*

[*]*Overveen, Sandvoord, Velsen, &c.*

Hans Wolphertz, Here van Brederode, etc. Van het Grafelijke Huys, ende Geslacht van Brederoede. P. Bockenberg, in het Geslacht van Brederode. Vyt Iohannes à Leidis Chron. Holl. Divis. viii. Cap. iii.

Zyphridus, Arnoldo, Tertio Hollandiae Principe, & Lutcharde, Theophani Impetatoris Graecorum filiâ genitus, quod amicitiâ Theodorici, Secundi Hollandiae Reguli, & genere nobilem quendam virum, in ipsâ Theodorici Avi sui Aulâ inter jurgij maledicta confecerat, apud Gosuinum Staverenum in Frisiâ Vlteriore, potestate dignitateque praecipuum, & (ut creditur) D. Gondeboldi regio genere illustrem, diu egit extorris: cumque filij suavitatem apud eum obtineret, [†] *Terburgae formosissimae filiae quoque potitus conjugio, filium suscepit Theodoricum. Avo a. anno nongentesimo octuagesimo octavo à Christi nativitate, gravissimâ tandem atate mortuo,* [+] *cum Arnoldus Hollandici Imperij haeres, Theodoricum filium Vitilhildi Secundi Othonis Imperatoris & Saxoniae Reguli filiae in matrimonium daret, quò plenae forent nuptiae dignitatis & gaudij, Germanorum aliorumque principum virorum hortatu, etiam Zyphridum filium inter alios solemniter invitatos adesse jussit, praesentemque ab olim contractâ culpâ* [+] *absolvens, humanissimo complexu & osculo gratula bundus suscepit: inde inter epulas fortè, petentibus amicis, ut de fortunis & possessionibus pro dignitate ei provideret; dabo ait filio meo Zyphrido nostrâ in regione agros sufficientes, & latis geometriae intervallis dimensos; idque verbis vernaculae linguae facetè promittens ambiguis;* ik sal mijnen Sone breede roeden geven. *Cum ipsi Zyphrido alijsque vocabulum* Brederoede *jucundissimum videretur, & memorabile, quò sempiterna ejus foret memoria,* [+] *Castro ejus praecipuo & amplissimo non procul Harlemo, ab Arnoldo adificari coepto, & regiè à Zyphrido consummato, cum primis est inditum, Idem refert Had. Iun. de Stirpe Brederodia: Bat. Cap* XIX.

[†]*aliàs Tettae*

[+]*Nuptiae Theod* IV. *Holl. Reguli.*

[+]*Brederodici nominis origo.*

[+]*Arx Brederodei.*

Zicco, geboren van Arnout, de Derde Graef van Holland, ende Lutchardis, dochter van Theophanus, Keyser der Grieken, is eenen langen tijd balling geweest by Goswijn van Staveren, Potestaet van Vrtesland, ende (als men seyd) van koninklijke stamme van Sinte Gondebold, om dat hy een treffelijk Edelman, ende grooten vrund van Diderick, de Twede Graef van Holland, onder twist en*de* scheld-woorden selfs in het hof van Diderick sijnen groot-vader verslagen hadde: by wien als hy als een sone gehouden was, hebbende ook sijne over schoone dochter Tetburga ten houwelijk gekregen, heeft eenen sone Diderick gewonnen. Als nu sijn groot-vader in den jare 988. na Christus geboorte over-leden was, ende Arnout, nu erfgenaem van't gebied van Holland, sijnen sone Diderick aen Vitilhildis, dochter van Otho de Twede, Keyser, ende Hertog van Saxen, ten houwelijk bestede, op dat de bruyloft haere volkomene waerdigheyd ende vreugde mogte hebben, heeft sijnen sone Zicco, door raed der Duytsche ende andere Vorsten, onder anderen statelijk doen nodigen, ende hem tegenwoordig van sijne oude schuld ontslaende, met minnelijke omhelsingen ende kuszen met geluck-wenschingen ontfangen. Ende als nu onder de mael-tijd de vrunden so by gelegenheyd begeerden, dat hy hem naer sijnen staet van goederen ende middelen versien soude: so seyde hy, ik sal mijnen Sone Zicco in mijn landschap genoegzaeme landen ende groote ruymte geven; sulkx hem belovende met boertig-twyfelachtige woorden in de Duytsche sprake: *ik sal mijnen* [+] *sone breede roeden geven.* Als Zicco ende anderen het woordeken *Brederoede* genoechelijk ende ook gedenk-waerdig scheen te wesen, op dat sijne gedachtenisze mogte gedurig sijn, so is die naem sijn voornaemste ende magtigste Slot, niet wijd van Haerlem gelegen, van [+] Arnout begonnen, ende van Zicco voltrocken, voor-eerst gegeven.

[+]*Oorsprong van Brederode.*

[+]*Het Huys te Brederode: ontrent het jaer 990.*

Iohannes à Leidis Chron. Holl. Divis. VIII. Cap. III.

Et addidit Gruutgelt *in multis locis, villasque multas cum magnis reditibus, &c. Ditatus est ergò Zyphridus Dominus in Brederoeden, ut dicatur habuisse in certis perpetuis reditibus annuè ultrà quadraginta, millia florenorum. Quare & multi opinati fuerunt eum fuisse primogenitum Arnulphi Comitis Hollandiae.*

Arnulphus dede by het in-komen van Zicco het *Gruyt-geld* in veele plaetzen, ende veele dorpen met groote renten, etc. So is Zicco Here in Brederoeden rijk geworden, so dat geseyd word, dat hy veertig duysend Florijnen ofte guldens tot een seker ende gedurig jaerlijkx inkomen gehad heeft: Waer uyt veele gemeynd hebben dat hy de oudste sone van Arnulphus Grave van Holland geweest is.

Rein. Snoyus. *Adjecit &* in Herlem *atque alijs locis frumenti vestigal, Teutonicè het* Gruytgelt, *nec non pagos aliquot, &c.*

Arnulphus heeft tot het in-komen van sijnen sone Zicco gevoegd de *schattinge van't gemael in Haerlem,* ende andere plaetzen, in Duytsch *Gruytgeld* genoemd; ende ook noch enige dorpen.

Brederode verwoest, ende afgebrand in't jaer MCCI.

Holl. Kron. Divis. XV. *Kap.* III. Ende als dit geschied was, en duchten die † Grave van Loon noch die ‡ Bischop voor niemande, en*de* togen voord tot Egmond daer sy in den wege branden S. Aechten-dorp, dat nu Beverwijk heet, ende Here Aelbrechts Banyaerts woninge van *Bredenroede,* ende hebben aldus al Holland aen hen bedwongen, ende onderdaen gemaekt, dat in * twee partijen stond, so dat geen van haer weder-partije hem enige were vermat, dat onlang duerde:

†*Lodowijk, Man van Ada, xv. Gr. va*n *Holl.*

‡*Dirk, Bischop van Vtrecht.*

**Tuschen Lodowijk va*n *Loon, ende VVillem de I.* XVI. *Gr. van Holl.*

Wederom afgeworpen voor het jaer MCCCCXXXVI.

Holl. Kron. Divis. XXVIII. *Kap.* XXXVII. Dit voorseyd aldus geschied wesende, namen die Kermers van der Hertoginne wegen tot eenen Kapiteyn ende Hoofd-man Willem Nagel, ende togen uyt, en*de* destrueerden dat Slot tot Heems-kerk, om dat die van Haerlem daer te voren verwoest ende vernield hadden die Sloten van *Bredenroede,* Heemstede, ende Aszendelf.

Weder opgemaekt voor het jaer MCCCCLXXII.

Holl. Kron. Divis. XXXI. *Kap.* XLIV. Die Oversten der Stede [Haerlem] senden terstond eenen bode tot den Stad-houder die op dese tijd sat ende at op 't *Huys te Bredenroede* by sijnder nichten vrouwe Yolent der Jonkeren van Bredenroede moeder.

Die drie dan waren oyt der huysen waerdste lichten,
Die onse Graven hier in oude tijden stichten
In't Hollands Paradijs, tot Haerlems eer, en roem:
Waerom ik hunnen naem alhier met-namen noem.
Doch om nu tot dit Slot van Haerlem weer te keren,
Staet hier een wonder-stuck van echte trou te leren
In deses Heren vrou, wel nodig aengeroerd,
En waerdig alle-tijd in onsen mond gevoerd:
Als dan 't gemelde Slot van boeren ende knapen,
Van 'twoest onstuymig graen, met speer, en boog, en wapen,

Was heftig aengestast, en anders niets bereyd,
En nau en na beset, en om en om beleyd,
En hun nu kost ontbrack daer binnen om te leven,
En dies door hongers nood sich mosten overgeven:
Bedong die kloeke vrou dat sy haer beste schat
In eens uytdragen mogt, en 't liefste dat sy had:
En is so met haer man in eene mael versteken
Met hulpe van haer maegd ter poorten uytgestreken,
Verkiesende voor't goed haer lieve bed-genoot,
En eenen naekten hals voor sijne straf, en dood.
Dus heeft *VVelphs VVijf* haer man ook op den hals genomen,
Met *Keyser Koenraed* me in sulk verdrag gekomen:
So droeg de gansche rest ook me ondeckt en bloot
De mannen op de rug, en kind'ren in de schoot:
Sso dat sijn majesteyt heur siende dus behangen,
Hen flukx te samen heeft weer in gena ontfangen, [+]
Ende in de plaetz van straf en wraek hun toegeleyd,
De tafel, en den disch, en vreugde toebereyd.

[+] *Dit is voor VVeyns-berg geschied an. 1140. Chr. Car. Lib. 4.*

Gedenk-waerdige Geschiedenisze in't Overgaen van het Slot van Haerlem.

Had. Iun. ibid. in Harl.

Portò arcis hujus mentio suggerrit mihi insigne & dignum cujus memoria literis consignetur facinus, inter rarissima conjugalis amoris exempla numerandum: ad quod diverticulum ab instituto si paulisper digrediar, cogitent lectores levandi taedij gratiâ id esse factum. Etenim cum loci dominus ob vim & effraenatam violentiam justum omnium in se odium contrxisset, arctissimâ obsidione in arce suâ premi coepit, quae cum in longius traheretur, praeclusâ omni effugij spe, ac deficiente jam re cibariâ in summâ egestate atque iuopiâ, cum deditio pararetur, uxor, singulare pietatis & amoris in maritum decus, ad eam pactionis cum hoste formulam descendit, ut semel exportandi sibi quae charissima haberet facultas daretur. Quo ex conventione pacto confirmato observatoque, conjugem bulgae inclusum, adjuvante onus pedissequâ, extrà arcem exportavit, neglectis charioribus utensilibis, cimilijsque: pari cum laude efferenda cum Guelphi Baioariae Ducis pientissimâ uxore, quae post similem obsidionem ad deditionem compulsa, cum Conrado Suevo Imp. ad eas pacti leges accessit, ut ipsa nobiliumque uxores efferrent res quasque pretiosissimas. Credente hoste sequuturam opum exportationem, visum fuit foemineum agmen, Principis foeminae exemplum imitans, maritos suos de humeris pendentes, dulcia onera, subvectare, ac in sinu parvos liberos gerere.

Voords het gewag van dit Slot, doet mij een heerlijk feyt gedenken, dat waerdig is om beschreven te worden, ende te rekenen onder de alderselsaemste exempelen van echte trouwe: waer toe als ik een weynig af-trede, sullen de Lesers gelieven te gedenken, dat sulkx uyt lust gedaen is. Als dan de Here van dese plaetze door sijn geweld ende ongetoomde moedwille aller rechtvaerdigen haet op sich geladen hadde, is hy in sijn Slot seer nau belegerd geworden: welke belegeringe so sy lange duerde, alle hope van ontkomen afgesneden sijnde, ende den mond-kost nu ook ontbrekende, als sy't nu op-geven mosten, so heeft sijne huys-vrouwe, een zieraed van godsaligheyd, ende liefde tot haeren man, dit verdrag met den vijand ingegaen, dat sy het alderliefste dat sy hadde nu eens mogte uytdragen. Het welke haer beloofd ende gehouden sijnde, so heeft sy haeren man, in eene male besloten, met hulpe van haere staet-joffrouwe buyten het Kasteel gedragen, verachtende alle haere lieve juweelen, ende huys-raed. Eene vrouwe met gelijken roem te prijsen met de godsalige huys-vrouwe van Welphus Hertog in Beijeren, de welke na gelijke belegeringe tot overgeven ook gedwongen sijnde, met * Keyser Conradus Suevus mede is over-een-gekomen dat sy ende alle de edele vrouwen souden uytdragen wat sy kostelijkx hadden. Als nu de vijand meynde dat daer op eene torzinge der goederen soude volgen, so is daer een vrouwen-leger gesien, het exempel vande Hertoginne navolgende, heure mannen, soete lasten, aen den hals op de schouderen, ende de jonge kinderen in heuren schoot dragen.

*Conr. III. de CXI Keys.

+Gelijke kloeke greep is na noch eens gebleken,
Wanneer *Milanen* was van † *Freedrick* afgeweken,
Gedwongen met geweld, gewonnen met het swaerd,
So heeft een Nonne ook haer broeder dus bewaerd:
Want overmits dat sy door hem afvallig waren,
So wou de Keyser dan dat ‡ burgers hoofd niet sparen.
Siet so is dese daed, so kloekelijk bedacht,
Van and'ren naderhand dus heylsaem me betracht.
Dit is van onsen naem. Wil iemand mij nu vragen,
Wat hier de waerheyd is? ik wilde dat wy't sagen.
Men vind ook *Haralem,* en *Herlem* me gespeld,
En ik verhael u maer het geen men ons vermeld.
Als Schrijver komen sal, die sal u 't sijne seggen,
En sterken met bewijs, en 'tand're weder-leggen.
Is wijs u dan tot hem: gaet, port hem dat hy schrijf,
+Op dat so dienstig werk niet langer na en blijf.
Noch moeten wy alhier met-enen dit ook stellen,
'tGeen * and'ren ons noch meer van onse Stad vertellen,

+*De oude Kronijk van Keulen Fol. 147.*

†*toegenaemd Barbaroßa.* CXII. *Keys.*

‡*Burgermeester.*

+*Bakenes.*

**Gevoelen van Corn. Avrel.*

En seggen dan dat hier een groote hoek van't land
Met VVijngaerden te saem *en Olmen* was beplant,
Een Bosch 'twelk 'tHeydensch volk naer hun afgodisch wesen
Hun *Bacchus* had gewijd, hun *Bacchus* uytgelesen:
Dies werden wy van ouds genaemd *Bacchiades:*
'tWelk sou veranderd sijn by ons in *Bakenes.*
En tuygen dan dat ook in't graven deser gronden
Veel wort'len nu en dan van wijngaerd sijn gevonden,
Tot sekerder bericht, en vast getuygenis
Dat even dan also de saek gelegen is.

Van Bakenes.

Cornelius Aurelius Bat. Lib. I. Cap. IV.

Quibus ex verbis hoc breviter citrà omnem injuriam inferre possumus, ut si qui nobis Bataviam praeripere gestiunt, doceant imprimis necessum sit, Caninefates sibi esse finitimos, urbemque ipsorum notissimam, & ipsis AEgyptijs atque Heliopolitanis formidatam, Herlemum nunc dicunt, olim Bacchi Sylvam vocit abant.

Vyt welke woorden wy kortelijk buyten allen ongelijk konnen besluyten, dat die gene, die ons va*n* Batavien af-scheuren, eerst bewijsen moeten, dat de Kermers hun naest gelegen sijn, als mede hunne seer vermaerde Stad, selfs van die van Egypten en*de* Heliopolis gevreesd; sy noemen haer nu *Herlem,* eertijds *Bacchus bosch.*

Idem Bat. Lib. II.

Post hanc lucus sequebatur Baccho dicatus, undique vitibus ulmoque consitus. Ejus loci incolae Bacchiades olim, nunc Herlemij vocitantur. Gend dura, sed aequi tenax. Vbi adhuc nostrâ tempestate, cum nova erigendarum aedium fundamenta effodiuntur, certissimè constat ad humani penè femoris spissitudinem veterum radices vitium inveniri.

Hier na volgde een *Bosch, Bacchus* gewijd, met wijngaerden ende olmen beplant. De inwoonders van die plaetze werden eertijds *Bacchiades,* nu *Haerlemmers* genoemd. Een hard volk, maer oprecht. Alwaer noch by onse tijden, in 't graven van nieuwe fondamenten der gebouwen, wortelen van oude wijngaerden, van dickte als eens menschen dije, gevonden worden.

Hoewel de luyden meest van 'kweet niet wat een *Baken* [+]
Den naem van *Bakenes* gemeynlijk willen maken:
'tSij dat de Toren dan, de Toren daer ter stee,
Of so wat, sij geweest die bake in de see.
Maer soude 't niet veel-licht de waerheyd nader schijnen,[+]
Te brengen *Bakenes* van het gewest der swijnen:

[+] *Gemeyn gevoelen.*

[+] *Geszingen van P.S.*

Nadien dat † *Baek,* een swijn, en *Nes* (naer sin en luyd
Van d'oude tael) een streek van vochtig land beduyd?
Ook sietmen dat de Stad hier leegst leyt ingesonken,
Ja dat de landen ook wel liggen heel verdronken
Aen dit oord buyten Stad, wanneer by winters-tijd
De hemel al te veel door swaeren regen splijt.
So ist ook kennelijk dat altijds veele * boszen
Om Haerlem om en om, en daer ook sijn gewoszen:
Ook weetmen datmen daer het best-gemeste swijn
Wel aldermeest verneemt daer d'ekels 't meeste sijn.
Het schijnt ook datmen dit ons dwaeslijk heeft verweten,
En 'kweet niet wat een † schimp ons hierom opgesmeten:
Voorwaer! een slecht verwijt, en kinderlijke smaed,
Die maer den kind'ren spijt, maer ons niet aen en gaet.
Doch hoemen ons begin te dieper wil verneren,
Hoe wy met allen recht noch hooger onse veren
Opsteken in de locht: en dit is ook gewis
Dat onse heerlijkheyd dies maer te meerder is.
Ten waer dat iemand dit noch beter kon behagen
Dat *Bakenes* den naem van onse *Beek* sal dragen,
+Die uyt den Duytschen Rijn, die 't land hier heeft ververscht
Door't dringen van den duyn met magt is uytgeperst.
Hier komt ons nu 't *Geslacht van Bakenes* voor ogen
+Oud, edel, en vermaerd, en heerlijk sich vertogen:
'Twelk had in blaeuwen grond in eenen gulden band
Drie kruyzen rood gemaeld tot hunnen adels pand.
Men weet niet waer die Stam haer oorsprong heeft genomen,
Waerschijnlijkst dat sy is van *Haerlem* afgekomen:
Want overmits dat Huys was *Kinback* toegenaemd,
Maekt *Backenes* daer van, en 't is niet vreemd geraemd.
So kon ook wel dat land van dat geslacht beseten,
Van *Kinnebackens* naem sijn *Backenes* geheten,
En namaels *Bakenes,* gelijk van tijd tot tijd
Een naem by wijlen wast, of ook by wijlen slijt.

† *Ofte Bake.*

* *Getuyge Sparenwoude, Houtweg Houtstraet, Houtvaert, &c.*

† *Speck-eters*

\+ *Bake, Beke gelijk Lake, Leke: :dat is Lecke.*

\+ *Geslacht en*de *Wapen-schild van Bakenes.*

Namen der Jonkeren van Bakenes in Oude Schriften bekend.

Klaes van Bakenesze, in de rekeninge van 't Haerlemmer Hout bekend in den jare MCCCXXXIV. en*de* als Schepen in Haerlem voor't jaer MCCCXLVIII. ende ook in't jaer MCCCLVIII.

Iakob van Bakenesze, onder de Hollandsche Schild-knechten geteld in den jare MCCCXLII. *Holl. Kron. Divis.* XXII. *Kap.* XXIV.

Ioffr. Lijsbet van Bakenesze, met haeren sone *Dirk van Bakenesze,* sijn bekend op het jaer MCCCXCV.

Bertout van Bakenesze, bekend in't Register vanden Ommeset over de Stede van Leyden in't jaer MCCCCXXXIII. wonende op Rapenburg.

Iakob van Bakenesze, Schild-knape sterf *anno* MCCCCLV. ende werde te Haerlem begraven.

Katharina van Bakenesze hadde ten man Frank vander Bouchorst. *anno* MCCCCLVII. op welk jaer sy haer testament gemaekt heeft.

Adriaen van Bakenesze, Ridder ten Heyligen Lande, sone van Jakob van Bakenesze voorsz. geteeld by Joffr. N. van Heemskerk. Hy selue hadde getroud de Suster van Meynaert van Heuszen, te Haerlem. Ende Katharina van Bakenesze voorsz. was sijne Suster.

Baertout van Bakenesze, Heren Adriaens voorsz. Soon was Hofmeester Grave Jans van Egmond, ende hadde te wijve Joffr. N. Sonke te Delf, maer sterf sonder wettige kinderen, de leste van dese stamme ontrent het jaer MIↃXIII. nalatende eenen onechten sone *Pieter van Bakenesze,* gestorven *anno* MIↃLXI.

Sou *Kinnebacken* ook van *Kinheym* niet wel komen,[+]
Een Vloed die hier ontrent wel eertijds is vernomen,
Die hoe ook al dit Land dien naem heeft opgeleyd?
Na sijn wy *Kinnemers,* en *Kermers* ook geseyd.

[+] *Kinnebacken, Kinheym, Kinheymer, Kinnemer Kermerland.*

Van Kinheym, Kinheymer, Kinnemer, ende Kermerland.

Holl. Kron. Divis. V. *Kap.* XX. *Kunnen* is een vloed of water,

[+] gelegen tuschen Alkmaer ende dat Slot Middelburg, van welken vloed die plaetze oft hoeke lands sijnen naem heeft, ende is genoemd Kunnemaria, dat is 'tGraefschap van Kennemerland.

[+] *Kinheym.*

Regino, Abbas Prumiensis in Chron, suo ad annum IↃCCCLXXXIV. *qui circà illa tempora vixit. Nortmanni, qui in Kinheym è Danamarcka venerant, adsentiente Godefrido, Rhenum navigio ascendunt.*

De Nortmannen, die uyt Denemerken in *Kinheym* gekomen waren, voeren te scheep den Rijm op met toelatinge van Godefridus.

Theofridus, Abbas Epternacensis, qui vixit sub Henrico IV. *Imp & vitam S. VVillebrordi scripsit. In Chron. suo M.S.*

Carolus, Pipini filius, Major-domus, avus Caroli magni apud Treviros consistens IV. *id. Maij. integram villam,* [*] *Adrichaim in* [†], [‡] *Pago Kinheym, super fluvium* [*] *Velisenam, ubi mare fluit in parte altera, sitam regio donavit testemento [Clero nimuum Trejectensi ad annum circiter 730.]*

[*] *Adrichem*
[†] *Frisia,*
[‡] *Territorio,*
[*] *Velsen.*

†Carolus, de Sone van Pipinus, Hofmeester, de grootvader van Carolus de Grote, te Trier sijnde, heeft den XXII Men de geheele Hofstede Adrichem, in Vriesland gelegen, inde Land-streke *Kinheym,* boven de ryvier van Velsen, daer de see aende andere sijde vloeijd, gegeven door een koninklijk testament.

†*Martellus toegenaemd. Siet de Kron. van Car. onder Leo de III.*

+*Had. Iun. Bat. Cap.* III. *Ditionem hanc Kinheim dictam invenio ad annum salutis octingentesimum octogesimum quintum, quo tempore Nortmanni, qui è Cimbricâ Chersoneso sive Daniâ oram solverant, cum classe in Kinheimariam appulerunt.*

+*Kinheymum regio.*

Ik vinde dat dese landstreek in't jaer 885. *Kinheym* geheten is, op welken tijd de Noormannen, die van Denemerken t'seyl gegaen waren, met hunne vloot in Kermerland sijn aengekomen.

+*Id. ibid. Cap.* XIV. *Hos [Caninefates] portum habuisse, alveum quo Kinhemus defluebat, non procul Crabbedamo existimo, quandoquidem Caninefatos appulisse Nortmannos Danosve cum classe ante annos fermè septingentos Regino Prumiensis testatur.*

+*Kinhemus flav.*

Ik meyne dat dese [Kermers] niet wijd van Krabbendam eene haven gehad hebben ende eene groeve daer *Kinheym* in vloeijde, also Regino Prumiensis getuygd, dat de Nortmannen ofte Deenen met eene vlote by de Kermers sijn aengekomen ontrent seven honderd jaeren geleden.

Het kan ook lichtlijk sijn, en 'tsou geen wonder wesen,
Dat *Haerlem,* een geslacht so oud, en so gepresen,
En van so hoogen naem, alhier wel-eer gevreesd,
En van een groot gebied en aensien sij geweest.
+En so heeft *Haerlem* ook, in *Kermerland* gelegen,
By ouds den naem van't *Hoofd van Kermerland* gekregen:
En even als men dit uyt oude boeken weet,
So ist ook dat sy noch by onsen tijd so heet.

+*Haerlem de Hoofd-Stad van Kermerland.*

Haerlem de Hoofd-stad van Kermerland.

Holl. Kron. divis. II. *Kap.* XXVI. Haerlem is de Hoofd-stede van Kermerland.

Had. Iun. Bat. Cap. XIV. *Caninefatum caput est Harlemum.*

So seggen voords alle Schrijvers, ende daer voor sijn wy ook noch by allen bekend.

+De Graven van dit land, de alderoudste Heren,
Die hebben hierom ook om onse Stad te eren
In dese lieve plaetz de stoel van't recht geplant,
Het alderhoogste recht in't gansche Kermerland.

+*Haerlem van ouds de hoogste Vierschare in Kermerland.*

Haerlem by-ouds de hoogste Vierschare van Kermerland.

Oude geschreve Kronijk. In welker Stede [Haerlem] alsoe [de Graven] besitten horen rechteliker stoel, hebben geset ende geordineert al dien * onwoonachtigen Kermaers een *Huus* genoemt gemeenlike die *hoechster vierschare der Kermaers.*

**Ten platten Lande wonende.*

Men vind ook *Bakenes* niet wijd van Bodegraven, +
Gelijk de kaerten ons wel-eer te kennen gaven,
  En noch de beste doen: alwaer de plaetz ook leyt,
  Die 'thof, dat is het slot, noch huyden word geseyd.
Hier door word dit geslacht gewis ook seer gepresen,
Hier door haer heerlijkheyd niet weynig aengewesen,
  Als 'twelk door haer besit, so hier, so daer in't land,
  Haer magt so heeft betoond, en naem so heeft geplant.
Hier van ook diende wel een weynig noch gesproken,+
Dat, als een sek're tack heeft manlijk oor ontbroken
  Van 'tHaerlemsch oud geslacht, de *Aszendelfsche Stam*
  Haer met besit en schild door houlijk overnam
Die Stam heeft desen naem van *Aszendelf* bekomen,+
Alwaer de grond van't *Slot* noch huyden word vernomen,
  Het *Hof* ook noch genaemd: misschien om dat het Recht
  Hier ook wel-eer den twist der Kermers heeft geslecht.
So plag dan dit geslacht * *gevierendeeld het teken*
Van Haerlem, en haer Dorp, ten wapen uyt te steken,
  In eenen rooden grond een gaende silver paerd:
  Waer door die ed'le stam noch huyden is vermaerd.
De dienst, dien Aszendelf het Haerlemsch Huys voor desen
Door houlijk heeft betoond, word haer nu weer bewesen:
  Als het *Huys Renes* haer ondergang me wreekt,+
  Nadien ook dese tack hier manlijk oor ontbreekt.

+Bakenes by Bodegraven

+Geslacht van Aszendelf.

+Aszendelf.
Het Slot ofte Hof van Aszendelf, geslecht voor het jaer 1436.

**Gequarteleerd.*

+Geslacht van Renesze

Nikolaes van Renesze, Here van Aszendelf.
Van het Geslacht van Aszendelf.

Had. Iun. Bat. Cap. XIX. *A quâ stirpe [Harlemaeâ] mutato nomine + descendens Assendelfia domus, haereditatem illam adijt, & insignia in hunc usque diem praefert. Et paulo post: Porrò Assendelfia progenies nominis sui ortum habet à dominio, quod perpetuaria possidet, Assendelfo pago potente & opulento, quem olim ante quingentos annos Aschmannedilf + vocitatum scriptumque in codicibus veteribus invenio.*

+Assendelfia Stirps.

+Assendelfum pagus.

Van dit geslacht van Haerlem de *Stamme van Aszendelf* met veranderde name afkomende, is in dat erf-besit, ende voerd de wapenen noch op desen dag. *Te weten, door houwelijk, ofte gebreck van mans oor van eene lynie van de stamme van Haerlem. Ende daer na:* Het *Huys van Aszendelf* voerd den naem van sijne heerlijkheyd *Aszendelf* een magtig ende rijk dorp, dat het erfelijk besit, het welke ik in oude geschreve boeke*n* voor vijf honderd jaere*n* vinde *Aschmannedilf* geheten te hebben.

Siet hier dan (hoe't ook sij) mijn Burgers, en gy mede
Van waer, en wie gy sijt, en sit by ons in vrede,
Siet d'oorsprong uwer Stad, ja siet het oud begin
Met vreugd en herten-lust van uwe Moeder in.
'tWas alles kleyn, en reyn: ook al't geweld der steden
Die oyt de wereld sag in bloeij, en die noch heden
In doen en wesen sijn, die sijn te samen meest,
Als d'ons ook, in't begin de grootste niet geweest:
Gelijk van voor-voets af de kinders wasdom krijgen,
En met der tijd in't woud de boomen opwaerts stijgen:
So gaet het met de steen. Eerst wast een open vleck,
Versien met wal, noch muer, noch diergelijk besteck,
[+]*Een Dorp, en heerlijkheyd:* maer sijnde na gekomen
Aen't Land en Graeflijkheyd heeft dapper toegenomen:
Voords met een muer omvat, en met een wal bekleed,
[+]Word *Bakenes een Stad,* 'tgeen noch *Oud Haerlem* heet.
Dit is de oude roep. Maer [‡] and're willen seggen
Den grond van onse Stad op and're oord te leggen,
En evenwel gesticht ontrent des Sparens kant,
Maer op het hoog en droog, en op het beste land.
De naem *Kijk-Bakenes* en kan ook 'toude menen
Geen sekerlijk bewijs noch vasticheyd verlenen:
Het wijst maer *Bakenes,* maer 'tmaekt haer geene stad:
So seyd dan noch 'tgemeyn en 'toude seggen wat.
En waerom sou de Stad sijn *Bakenes* geheten,
So't *Haerlem* moste sijn? dat diende me geweten.
Schijnt *Bakenes* dan niet daer na eerst ingehaeld?
Wie siet de waerheyd hiet? ik laet het onbepaeld.
Of sal de *Oude Stad,* op't lage aengevangen,
Den naem van *Bakenes* eerst hebben na ontfangen?
Wie iszer die dit weet, also't ons niemand seyd?
Het sij dan hoe het sij, ik sie geen vast bescheyd.
So was dan't Graven-hof ook buyten Stad gelegen,
Ja't Raedhuys desgelijkx aen weyden, ende wegen:
Het eerste kan wel sijn, maer sluyt het ander me?
Waer is het Raed-huys oyt gelegen buyten ste?

[+]*Haerlem een Dorp ende Heerlijkheyd der Haerlemmers, vvord eene Stad.*
[+]*Bakenes oud Haerlem.*
[‡]*P.S. Kijk Bakenes.*

Men seyd te met wel wat, maer 'tis van horen seggen,
Doch wil men't inde schael van grondig oordeel leggen,
So ist maer opgeraept. Een ding krijgt wel een naem,
Maer dickwils ist niet veel, niet eygen, niet bequaem.
Kan ook *Kijk-Bakenes* dien name niet wel dragen,
Om dat de mueren daer na *Bakenes* toe lagen,
En sagen op dien hoek? Dit sij dan raek, of mis,
Ik laet het altemael voor't gene dat het is.
De waerheyd leyt so diep in't duystre weg geschoven,
So datmen niet en weet wat dat men sal geloven:
'Tis jammer dat het so met dese dingen gaet,
En dat men't niet en siet, en datmer maer na slaet.
Dit diend nu ook hier niet vergeten noch verloren,
Dat *Koning VVillem* hier te *Haerlem* is geboren:[+]
Die daerom onse Stad veel goeds heeft doen geschien,
En onse burgerij van voorrecht wel versien.
Hy heeft ons aldereerst het burgers recht gegeven,
Ja boven alle steen en burgers hoog doen sweven,
En so sijn eyge Stad, sijn eyge burgerij
Met alle eer begaefd, met magt, en heerschappij.

[+] *Haerlem de Geboorte-Stad van Koning VVillem.*

Haerlem de Geboorte-stad van Koning Willem: ende daerom eerst van hem met burgers recht ende privilegien begaefd.

Vyt tvvee oude geschreve Boeken.

Inden jaere ons Heeren MCCXLV. Willem die viertiende Graeve van Hollant ende inden twintichsten jaere sijnre geboerten uytvercoeren Coninc der Romeynen by raede sijnre eedelre luyden heeft hy ghegheven die van Hrlm op die [*] neghende kalende van der maent December ghenoemt gratioelike vryheeden ende overdraeghende schoenheit der privilegien willende was dat souden burgers hieten ende genoemt sijn ende dan selve burghers van Hrlm voir alle die in Hollant insatig waeren ende woenachtich om die voerste eerste wtnementheyt eersaemigher burgherschap, die die van Hrlm gratiolic alsoe dairom want hy in den selven dorpe of stede [†] sijn beghinsel boertelic man ende uyttrac mede dairom want hy aldaer [‡] omer sijnen eedelen luyden ende joncfrouwen in heymelicheden des boschs ende wildernisse stadelic van sijnen kinsschen daegen ende jaeren feestelic gehoeft heeft ende [*] gheselschap in groeter vroelicheit ende ghenoechten.

[*] *Dat is den 23. Novem. ouden stijl. Op Sinte Clemens dag, binnen Harlem, seggen de Privilegien selfs in de Secretarije onser Stad berustende.*
[†] *Sijn beginsel ende uytkomen geboortelijk nam.*
[‡] *met.*
[*] *geselschapt.*

+Nu so de Stad ook is uytnemend wel gelegen,
So heeft sy met der tijd een meerder naem gekregen,
  En grooter burgerij, en is dan so te met
  Door 'twaszen van haer volk en poorters *uytgeset:*
+Sulks dat sy na geen stad in grootheyd heeft geweken,
Maer alle and're selfs ver over 'thoofd gekeken,
  En doorgaens overtreft: tot dat Amstelredam
  De magtigste der steen haer hier te boven quam.
Ook sijn by onsen tijd, geen langen tijd geleden,
+*De Ramen* opgeboud, een graft daer door gesneden,
  Een kerke daer gemaekt, een toren opgericht,
  En menig heerlijk huys getimmerd en gesticht.
Hoe onse lieve Stad haer mueren heeft gespleten,
+Wanneer en hoe vergroot, en kan men niet wel weten:
  Alleen so iszer blijk, en geen gering bescheyd,
  Dat onse mueren sijn tot twemael uytgeleyd.
Men kon wat vaster gaen indien wy seker sagen,
Waer dat hier aldereerst de oude mueren lagen,
  Of Bakenes dat is, of eer een and're streek,
  Daer 'tHof en 'tRaedhuys is, gelegen by de Beek.
+Komt Bakenes die eer, so komt ons naest voor ogen,
Dat al de Oude Graft *voor eerst* sij ingetogen,
  En dat de oude Beek die uyt de duynen vliet,
  Daer sy de Raekx nu heet, aen onse mueren stiet.
Of heeft de Beek van-ouds om onse vest gelopen,
So leyd de saek aldus voor ons bescheyden open,
  Dat Bakenes daer na *voor eerst* is ingehaeld,
  En d'Oude Graft in't rond, en Haerlem so bepaeld.
+De *tvvede* wijst sich selfs, en daer heeft niemand tegen,
Dat die de selve is so Haerlem is gelegen,
  En so de Stad nu is getrocken in het rond:
  Dit seg ik spreekt de saek so selfs met vollen mond.
Ik wilde dat ik dit wat vaster kon bevesten:
Dat ik niet meer en kan, dat hou men mij ten besten:
  Dat wy niet seker sijn, dat komt by mij niet toe:
  En neemt het ook voor lief dat ik mijn best hier doe,
De sekerheyd hier van is door den tijd vergeten,
Of d'ouders hebben't ons niet duydlijk laten weten,
  Of't is daer na versloft, en niet getrou bewaerd,
  Of ook door brand vernield, door ongeval, en swaerd.

+*Vytsettingen der Stad Haerlem.*

+*Haerlem Langen tijd de grootste Stad van Holland: nu minder dan Amsterdam.*

+*De Ramen betimmerd.*

+*An. 1610 Haerlem tvvemael vergroot.*

+*Eerste Vergrotinge.*

+*Tvvede Vergrotinge.*

Vande Vytsettingen der Stad Haerlem.

Seker Octroij ofte Vrij-brief van Philips II. *de* XXXII. *Grave van Holl.* in Madril gegeven den XXVIII. Maert des Jaers MIↃII. handelende van het afquijten ofte loszen der renten staende op de huysen ende erven binnen Haerlem, inde Secretarije onser Stad berustende, maekt gewag van *tvvee Bepalingen,* waer na de renten meerder ofte minder geschat worden, van wegen de beter ofte slechter gelegenheyd vande huysen, ende erven. Alwaer de *eerste bepalinge* gerekend word vande Kraen ende so voord de selve sijde alomme streckende langs de Oude Graft so voord rondom komende weder van Bakenesze tot aen de Kraen. Derhalven de *tvvede Bepalinge* sich voorder streckte tot aende mueren vande Stad.

Had. Iun. Bat. Cap. III. *Ditionem autem illorum (Caninefatum scilicet) fines terminasse videtur rivus (Becam nominant) qui civitatis moenia quondam alluebat, nunc mediam urbem in fori aedisquè primariae vicinia*[+] *secans, Sparnum amnem intrat.*

Een rivier schijnt het gebied der Kermers bepaeld te hebben (sy noemense de *Beek*) de welke *eertijds aen de mueren vande Stad spoelde,* nu snijdze de Stad by de Markt ende Kerk midden deur, ende vloeijd in het Sparen.

[+] *De Beek.*

Vermeerder noch (mijn Stad) en breek uyt dijne mueren,
En treck dijn wallen wijd meer als dijn nagebueren,
Klim op, klim hooger op: en als de nieuwe maen,
Laet daeglijkx meer en meer dijn eer veel hooger gaen.
So wil dan God de Heer met allen swaeren regen
En vollen overvloed van sijnen rijken segen
Voords comen over dij! gelijk men dit vast siet
Dat dij des Heren gunst met allen heyl begiet.
En wie had oyt (mijn Stad) wie had dit konnen dromen,
Wie had dit oyt gedacht, dat sy so op soud komen[+]
Na sulk verwoest gestalt (niet eens!) door vuer, en swaerd?
Ey bloeijt nu voords van God voor sulk verderf bewaerd
O wel-geboude Stad en vol aen aen alle sijden!
Gy die dus klaer getuygt de beterschap der tijden,
En desen handel Gods, dat hy na swart tempeest
En menigvuldig slag sijn kind'ren weer geneest.

[+] *Haerlem dickwils afgebrand belegerd ende verwoest.*

Brand, Belegeringe, ende Verwoestinge der Stad Haerlem, ende des Landschaps hier ontrent, op veele ende verscheyde tijden.

Int jaer ons Heeren MCCCXLVII. op Sinte Olofs dag was een groote[+]

[+] *Brand an. 1347.*

lastige *brand binnen Haerlem,* waer van dat die geheele stede verbrande, ende daer en was niet gebleven een was geraekt vanden brande. *Holl. Kron. Divis.* XXI. *Kap.* IV.

Inden jaere ons Heren [*] MCCCXXVIII. *die* [†] *poirte van Haerlem verbrande* doirgaende met eenen onleslijken brande, welke stede in eenre corter stont van eenen vier ten lesten is barnende worden met eenre gruwelike destrueringe ende nederval mit allen kerken, bedehusen, ende capellen, ende viertien menschen binnen der stede verbrant. [‡] Die capelle sekerlike der saliger Maget Marien buten onder die stede als wy hopen by haire hulpe bleef onverbrant. Welke capelle by Willem Coninck der Romeynen gefondeert was ende by Innocenctum den vierden oversten bisschop Paeus mit aflaet graeien ende privilegien versiert was ende begavet. *Chron. M.S.*

[*] *of* MCCCXLVII.
[†] *Staed.*
[‡] *Ecce fidem catholicam: scilicet.*

[*]*Op desen tijd den xx. dag in Iulio* was een groote lastigen *Brand binnen Haerlem,* ende het waeijde seer op desen tijd, so datter groote weer ende kragt gedaen werd datter niet meer schade en geschiede, nochtans branden wel acht of negen goeder huysen, ende was smorgens inden dageraet. *Holl. Kron. Divis.* XXXI. *Kap.* LXXXIII.

[*] *Brand. an. 1493. Anno* MCCCCXCIII

[+]

Holl. Kron. Divis. XII. *kap.* VIII. *op't jaer* MCXXXII. De *Vriesen* togen met desen *Floris* met heyrkragt ende met al die van *Kenemerland,* ende *vervvoesten alle t'Land, ende verbranden alle die oude Sloten ende Kasteelen* den Grave van Holland toebehorende *tot Haerlem toe.*

[+] *Land-verwoestinge an. 1132. van Swarte Floris met de Kermers.*

Oude Holl. Rijm. Kronijk onder Graef Diderick VI.

In't jaer ons Heren min no mee
Elf hondert dertich ende twee. etc.
Graef Diederick had een broeder
Sijns Vaders Kint ende fire moeder,
Die Graven Florens hiet die swerte,
Ende was van fieren Herte,
Welsprekende ende hoesch sere,
Ende staende na der warelt ere. etc.
Die Vriesen senden tot Florens boden,
Ende deden hem haer hulpe noden. etc.
Dus was hy met hem een jaer,
Sinen broeder fel ende swaer,
En hy dede daer toe sinen lande
Waer hy mochte schade ende schande. etc.

Daer quamen si met gewapender hant
Beide bi water en op't lant
So machtich dat den Grave dochte,
Dat hise verweren niet en mochte.
Ende brochten Florens wien lief of leet
Al te Haerlem toe geleet.
En hebben ts'Heren huse verbrant,
Waer so si stonden in Kenemerlant,
Die waren der ouden Graven. etc.

Holl. Kron. divis. XIX. *Kap.* VIII. *opt jaer* MCCLXVIII. Ende also + Grave Floris noch jong was, so sijn die *Kermers* opgestaen tegen den Edelen, ende *hebben met grooter vermetelheyd veele Sloten, Burgen, Kasteelen, ende Huysen der Edelen met grooter verwoedheyd neder gevvorpen, ende verdestrueerd.* Ende die Edele mannen Ridderen ende knechten sijn gekomen, ende hebben hen gebergd in die Stede van *Haerlem,* op dat sy aldaer dat verwoede ende ongetemde volk stoutelick mogten wederstaen.

+*Item an. 1268. van de Kermers.*

Daer na: Ende aldus by rade van Gijsbrecht van Aemstel, vergaderden + die *Kermers* alle haer volk by een, ende keerden weder in Kermerland, ende als sy quamen by *Haerlem, beleyde* sy die stede, ende *bestormde* die sonder ophouden met schieten ende werpen van steenen, also dat sy veele luyden met haeren schutten ende slingeren ter dood toe quetsten. Ende die Poorters metten Edelen die daer in geweken waren weerden hen vromelik ende beschermden die stede stoutelicken met schieten ende werpen van steenen. etc.

+*Belegeringe der stad Haerlem vande selve op den selven tijd*

Holl. Kron. Divis. XXVIII. *Kap.* XXXV. Opten vierden dag van + Aprille in't selve jaer van XXXVI. vergaderde *Vrouwe Iacoba* een groot heyr van volk uyt der Stad van Vtrecht, vander Goude, Schoonhoven, ende Oudewater, ende is met schepen gevaren tot Heemstede by Haerlem, ende van daer opten selven dage quam al dat heyr *voor Haerlem,* ende beleyden die stede, ende daer quam mede Jonkheer Willem van Bredenroede metten Kermers, ende die van Alkmaer, ende beleyden ook die stede met Vrou Jacoba. Die van Haerlem die dit over-lange tijd wel te voren wisten, hadden by hen doen komen Jonkheer Jakob van Gaesbeek Stedehouder, ende Heer Roeland van Vytkerken met veele vroome wapentuers om de stede te bewaren. *Die van Haerlem hadden af doen houwen alle dat boschagie, ende boomgaerden die ontrent haer stede stonden,* op dat sy daer uyt geen schade en souden lijden van die van buyten, die stede bleef gesloten, en*de* die poorters metten anderen vreemden zoudeniers bereyden hen om

+*Item van Vrouwe Iacoba* XXVIII. *Gr. van Holl. an. 1436.*

die van buyten vromelick te wederstaen. *Die van buyten verbranden alle de huysen ende die molens die buyten der stede stonden, ende die Kermers branden al de voorstede buyten de Kruyzpoorte ende de S. Ianspoorte.* Daer en boven so en ruste dat heyr niet te schieten nacht ende dag buszen ende vier-pijlen in die stede om die te winnen, maer die poorters ende andere weerden hen vromelick, ende keerden haer vijanden vanden mueren ende toornen met buszen ende bogen, ende met menigerleij instrumenten, andere stonden stadelick op die mueren bereyd met water om den brand te leschen die daer geviel van't inschieten van den vierigen pijlen.

Stads ende Lands verderf van het Kasen-broods volk, anno 1492.

[+]*Holl. Kron. Divis.* XXXI. *Kap.* LXXVI. *Inden jaer* MCCCCXCII. *den derden dag in den Meije,* als des heylig Kruyz dag, *des avonds ontrent acht uren, sijn die van Alkmaer met sommige uyt Noord-holland voor die Stad van Haerlem gekomen,* met een groote menigte, want sy terstond na dat die Stad-houder ontrent Alkmaer geweest hadde weder van nieuwes een vergaderinge van volk maekten, verduchtende datze noch overvallen souden worden, ende begeerden binnen die stede te wesen. Die Overste ende Regenten van der stad metten rijkdomme ende Vroedschappe concludeerden ende sloten eendrachtelick dat mense om alle best willen niet inlaten en soude, om die stad in geene rebelligheyd noch in meerder last te brengen, ende dit werd dus opentlijk van der Stad-huys gekondigd. Ende die Heren hielden spraek met hen buyten der stede, ende lietense daer buyten blijven, ende en woudense niet in-laten. Maer terstond als die Heren binnen waren, ende die poorten gesloten hadden, so sijn enige gekomen van binnen, ende *sloegen de Kruyz-poorte met magt op,* ende lieten inkomen alle die inkomen wouden. Ende dese *Kenemers oft Kasen-broods-volk* hebben terstond groot aenval gekregen van die van binnen, want men altijd veel luyden vind die tot een qualick-varen ende destructie van eender goeder stad wel bereyd ende geneygd sijn, ende quamen gedringen na die markt toe, daer een grooten hoop van den besten ende Oversten van der Stad vergaderd stonden, ende sijn sommige van desen uyt vresen, niet wetende waer te vlien, op dat Stad-huys gelopen, ende sloten dat vast na hen toe. Die ander dit siende *liepen na dat Stad-huys toe, ende sloegen die deuren met bijlen ende hameren aen stucken,* ende schoten met kloveniers, ende worpen so vreeslicken met steenen dat niemand een hoofd uyt-steken en dorst, ende deden veel weers om op dat Stad-huys te wesen. Die ander ontrent veertig daer op wesende dit merkende, ende siende datze geen weer by hen en hadden, ende dat hen niemand te ontzet en*de* hulpe en quam, hebben sy begeerd sprake met hen te houden, ende hen op geleije ende gelove behouden 'tlijfs dat huys te openen: daer sy in consenteerden, ende beloofden hen niet te misdoen. En*de* in deser maniere ende op goeder geloven deden sy dat Stad-huys open, daer sy terstond met grooter menigten op liepen, en*de*

vreesden veel poorters dood te slaen, *ende sloegen met grooter nijdigheyd ende verwoedheyd ter dood Klaes van Ruyven Schout vander Stad van Haerlem, ende een Schepen van der Stad genoemd Pieter Thomasz. ende sijnen broeder Andries Thomaszoon,* ende was des avonds tusche*n* acht ende negen uren. Ende des nachts hebben die sommige, ende waren meest van binnen der Stad woonachtig, veel onstuers ende woesticheyds bedreven, ende *liepen in der grooter luyden huysen, ende maekten't seer lelicken, slaende in stucken al dat sy binnen den huyse vonden, van bedden, stoelen, ende banken, ende hebben't ook uyten huyse genomen, ende t'huyswaert gebrogt al dat hen diende, der luyden brieven gescheurd, ende die segelen afgetogen, ende groote onprofijtelijke schade gedaen: Ende desgelijks op het Stadhuys, daer sy al die sloten opsloegen, ook die Tresoriers kamer, ende der wees-kinderen kiste, daer sy veel schaden van brieven, quitancien, registeren, en*de *in anderen dingen deden,* dat sy met allen recht ende reden, indien't iemand van buyten hadde gedaen ende bedreven, gekeerd souden hebben: Also dat niemand van namen binnen sijn selfs huyse blijven en dorste om der grooter onsturigheyds ende verwoedheyds willen, ende hebben hen verborgen gehad tot des anderen dages dat die hetten over was. En*de* des anderen dages worden vier Kapiteynen gemaekt, die elkx dertig mannen onder hen hadden, om voord meer alle quaed ende oploop te beschutten, also datter gekondigd werd, wie dat verborgen was dat hy te voorschijn komen soude, datmense geleijen soude. Ook werder gekondigd, wie datter enige goeden genomen, geroofd, ende geplonderd hadde, dat hy die te voorschijn soude brengen, op die verbeurnis van sijn lijf, en*de* daer werd een galge op't Sand geset om die quaden ende rebellen te kastijen.

Kap. LXXVII. Dit aldus binnen der stede geschied wesende, so sijn alle dage binnen der Stede van Haerlem groot volk uyt Noord-holland gekomen ende toegevallen, ende maekten groote gereedschap om voord te trecken, en*de* hebben die beste ende eerbaerste mannen vander stede daer toe gedwongen om met hen voor die Stede van Leyden te trecken.

Daer na: so sijn dan dit volk metten banier van Haerlem ende van Alkmaer, boven dry duysend stark wesende, op den VIII. dag van Meije uytter Stede van Haerlem getogen, ontrent vijf uren in den avond, ende quamen tot Noordwijk in't dorp daer sy des selven nachts bleven. Ende des anderen daegs ontrent middage quamen sy voor die stede van Leyden, ende vielen terstond gelijk aen dat block-huys, ende wonnent vechtender-hand.

Daer na: Als dit volk aldus gescheyden was, so bleven noch sommige van de Kenemers binnen Haerlem, ende sonderlinge die van Alkmaer, want sy uytter stede niet en wouden, verduchtende dat sy niet weder binnen komen en souden. Ende binnen desen tijden heeft die * Hertoge van Sassen groot volk van wapenen in den landen van

*Aelbrecht van Saßen,

†Holland gesonden, ende quamen in't dorp van Noordwijk, daer sy veel onsturicheyds bedreven, ende quamen voord te *Sandvoort daer sy die kerk ende 'theele dorp beroofden, ende namen veel beesten ende gevangen ontrent Haerlem tot Tetroede toe,* ende sijn aldus voord-gegaen metten roof na dat groote dorp van die *Beverwijk* omme dat in te nemen: ende die van Beverwijk stelden hen ter weer al te vromelicken, menende dat volk ende knechten uyt te keren, en*de* te rugge drijven, maer die knechten vielen ende stonden malkanderen so vromelicken by, en*de* dat sy in grooter getalen ende menigten waren, dat sy't daer tegen niet houden en mogten, ende wonnen hen dat dorp met kragt ende stormender hand af, ende *sloegen in die hetten veele van den ingeseten dood, ende maekten't seer schandelicken, want sy plonderden ende pilgeerden dat dorp nemende al datter was, ende alle 'tman-volk datter te lijve gebleven was, ende niet ontkomen, worden gevangen, ende saerlick geranzoeneerd, ende geschat, daer dat dorp alte grotelicken by verarmd ende bedorven werd:* ende dese knechten hebben hen daer gebolwerkt ende stark gemaekt om daer te blijven. *Dit werk dus hangende heeft hem die Stede van Haerlem in groote last bevonden te wesen, aengesien dat sy van den opsette niet en waren, ende seer gaerne tuschen beyden stille geseten hadden, hadden die sommige gedaen die de poorten opsloegen, en*de *den Oversten vander Stede daer toe dwongen om dese rebelligheyd aen te nemen.* So ist so verde gekomen datmen binnen der stede ontbode*n* heeft vree*m*de knechten te komen, alst geschiede, ende quamen in grooter menigten om dese knechten in die Beverwijk te wederstaen. Ende korts hier na is die Hertoge van Sassen selver in Holland gekomen, ende quam in den Hage. Die Stede van Haerlem schickten haer gedeputeerden eerbaere notabele mannen aen hem, om geleyde te mogen hebben, ende met hem te spreken, 'twelk also geschiede, en*de* quamen inden Hage, ende tracteerden also dat hy die stede in † gracien nam, behoudelijk so woude hy in die stede wesen om den goeden te beschermen, ende den quaden ende rebellen te corrigeren. Aldus so werdet geordineerd dat hy binnen der Stede van Haerlem komen soude met gemoede en*de* vriendschappe, daer die Kenemers met die van Alkmaer, ende meer ander binnen Haerlem niet wel in te vreden en waren, overmits dat sy meer quaeds verduchtende waren.

†*Stadhouder Generael uyt den naem va*n *Maximiliae*n *Roomsch Koning, als Voogd, ende sijnen Sone Philips de II Graef van Holland: de welke dan geen voogd va*nde*n Graef, veel min Graef selfs, maer alleen Stadhouder sijnde, in Holland seer wredelijk heerschte, en*de *de ingesetene door swaere onverdragelijke schattinge*n *perste, ende uytputte. Siet het* LXXXJ. *Kap.*

†*Duc d Alfs genade, ende trouwe.*

Daer na: Daer na opten XV. dag van Meije *quamen die knechten uytten Beverwijk door 'tdorp van Velsen, ende plonderden dat, ende voord tot Schotan, ende tot voor die poorten van Haerlem, ende staken dat vier inde huysen ende namen mede al dat sy dragen mogten, ende roofden koeijen, paerden, ende schapen, ende drevense weg ende verkoftense, ende gaven goeden koop.* Die van Haerlem dit merkende waren seer begaen omme dat die knechten aldus begonnen te barnen, ende enige goede mannen tracteerden seer naerstelick van der Stede van Haerlems wegen, als dattet geordineerd was om alle best willen, ende om

die Stede van Haerlem te bet te ontlasten, dat alle vreemde gasten, te weten die uyt Kermer-land binnen Haerlem lagen metten anderen ruyteren knechten, uyt die stede gaen moesten, ende dit werd aldus metten kloeke afgeluyd, ende gekondigd, daer die Kenemers niet wel in te vreden en waren, dat sy aldus die stede ruymen moesten. Ook warender veel knechten uytten lande van Gelre ende van Kleve gekomen die ontrent die stede lagen, ende gaerne binnen geweest hadden om zondije te winnen, maer alsoo't in state van tracteren was om ten payse te komen, so en werden sy niet ingelaten. Des anderen dages quam die Hertoge van Sassen, ende wer van alden geestelickheyd ende van de Vier biddende Oorden met processien met grooter eren inne gehaeld, ende die poorters quamen al in swarten gekleed volgende die processie, ende vielen hem te voet, presenterende die sleutelen van der stede. Ende alle die gene die binnen der stede waren, ende die poorten aldus op-geslagen andere veel onsturicheyds bedreven hadden, ende den goeden luyden 'thaer ontnomen ende beroofd hadden, liepen alle te samen uytter stede eer dat de Hertoge quam. En*de* terstond werd een galge ende een schavot op't Sand gemaekt om correctie te doen, ende veel poorters waren op dit pas uytter stede gegaen om der twedragt willen die binnen der stede was, duchtende geslagen te worden, ende worden al te samen weder ingeboden te komen op die verbeurniszen van haer goede*n*, die veel weder in quamen. Maer die principaele die de poorten op-geslagen, ende die onsturicheyd des nachts als sy die poorte op-sloegen bedreven hadden, liepen weg, want henluyden, ende alle die gene die in die stede niet blijven en wouden van vrese haer lijf te verliesen geleyde gegeven was vrij uyt de stad te gaen eer de Hertoge binnen quam. *Ende dit feyt van die poorte op te slaen heeft die van Haerlem in grooten lasten gebragt, want sy den Hertoge van stonden aen geven moesten tot emende voor haeren misdaed ende rebelheden* XXXVIIM. *Andries guldens, also dat die poorters haer silveren schalen, koppen, lepelen, ende andere kleynooden ende juweelen opter Stad-huys brogten, overmits dat sy so veel gelds niet en hadden te geven, daer elk op geset was, dwelk deerlick was om te sien, aengesien dattet een neringloose stede is, ende die poorters niet en wonnen van geenen dingen. Ende die rentenaer kreeg quaede betalinge, ende so veel te quaeder om datter ontrent Haerlem al afgebrand was, ende alle die beesten tuschen Haerlem ende Alkmaer geroofd waren, ende 'tvolk meest dood geslegen ende gevangen waren, dien hen selven svvaerlick kopen moesten, daer sy luttel tegen hadden, vvantet hen al benomen vvas dat sy vveg dragen mogten ende verkoftent ende gaven goeden koop.*

Kap LXXXIII. *Op dese tijd moesten die van Haerlem haer banier,* * *privilegien ende handvesten voor den Hertoge brengen, die hy na hem genomen heeft, allegerende dat sy die verbeurd hadden, ende niet meer gebruyken en mogten.* Ook worden op dese tijd veele dagvaer-

*Van Karel V. wedergegeven.

den binnen Haerlem gehouden van den anderen steden van Holland, *ende die steden van Holland hebben lacen die goede Stede van Haerlem niet voor-gestaen in haer ongeval,* [*] *maer meer hinderlick gevveest dan behulpelick, alst dickvvils gebeurd, dat die eene om des anderen qualick-varen lacht, ende hem daer in verblijd, dat nochtans so niet en behoord.* En*de* in't leste vanden Meije-maend heeft die Hertoge een groot swaer *Block-huys* doen maken binnen der stede tot bewaernisze vander selver stede, daer hy die stede mede dwingen mogt indien sy voord meer rebelleerden, ende dit werd geordineerd ende gemaekt *in der Schutters hoven, daer die selve hoven ende andere boomgaerden mede bedorven vvorden.*

[*] *Vyt eenen ouden pick. Siet* LXIJ. LVXXJ, LXXXV *Kap.*

Daer na: Opten lesten dag van Meije heeft die Hertoge eenen Schout binnen der stede geset: ende daer toe Burgemeesters, Schepenen, Tresoriers, ende andere Officieren die haeren eed opten selven dag deden, ende dese veranderinge ende mutatie geschiede overmits dat hy die stede van Haerlem haer privilegien ende handvesten benomen hadde.

Daer na: Ende op dese tijd werd al by wijlen justicie gedaen binnen Haerlem, van den genen die de poorte opgeslagen hadden, en*de* die van't opzet wisten, ende ook van den genen die des nachts groote onsturicheyd binnen der luyden huysen bedreven hadden.

Kap. LXXIX. Hier na opten achten dag van Junio is die Hertoge van Sassen uyt Haerlem getogen, ende des selven nachts so sijn *alle die buszen groot ende kleyn die der stede toe-behoorden vveg gevoerd,* want terstond als die Hertoge binnen Haerlem quam, worden alle die buszen die omme die stede in de poorten, toornen, ende aen die mueren lagen, van haer plaetze genomen, ende voor dat Stad-huys gebrogt, die daer na in't Block-huys gevoerd worden, ende van daer uytter stede. Ook moesten die poorteren alle haer harnas ende geweer geheel ende al opter Stad-huys brengen, eer die Hertoge in der stede quam, en*de* doe die Hertoge weder uytter stad getogen was, doen haelde elk sijn wapenen weder, ende die Hertoge is met al sijn volk uyt Haerlem ende uyt Noordholland ende Kenemer-land getogen na Seland.

Dese Oploop van het Kasen-broods-volk word alhier in de Kerk in een glas al dus vertoond.

Als men negentig twee duysend vier honderd teld'
Den derden Meij ook me sijn haestig met geweld
De poorten van Haerlem oproerig opgeslagen
Van 't Kasen-broods-volk stout, dat uyt Noord-holland quam,
'Twelk Klaes van Ruyven Schout haest met sijn dood vernam,
VVaer af van ouds dit glas ons seker deed gewagen.

Wat heeft ook onse Stad, noch by verscher gedachtenisze, *in den* + *jare* 1572. ende 1573. inde laetste strenge *Belegeringe vande Spaenschen onder don Frederico à Toledo,* Sone van Ferdinandus, Hertog van Alba, niet wel voornamelijk uytgestaen, ende geleden: waer van wy hier na in dit werk spreken sullen? *Besiet de Historien van dien tijd.*

+ *Belegeringe der Stad van de Spaenschen an. 1572. ende 1573.*

Korts daer na *inden jare 1576. den 23 Octob.* werde de Stad in eenen grooten storm uyt den Noord-oosten, vande Hoogduytsche Zoldaten, + die hier in garnisoen lagen, door hun vrezelijk stoken in hun wachthuys by het Slepers-hoofd, genoegzaem moedwillig aengesteken: waer door 449 *huysen verbrand* ende vernield werden, *behalven S. Elisabeths Gasthuys, S. Gangolfs Kerke, S. Maertens Hofken, ende 'tBarvoete-Susteren-Klooster. Memorien van dien tijd.*

+ *Brand an. 1576.*

Pieter Bot in sijn Negende Boek vande Nederlandsche Oorlogen.

Binnen de Stad Haerlem in Holland hebben de Hoogduytschen aldaer in garnisoen leggende in haer wachthuys staende dicht by het Sparen daer den Anker uything sitten drinken, ende vol ende dronke*n* sijnde quam ofte door versuymenisze ofte moedwille het wachthuys aen brand, ende deur dien het sterk uyt den * Noord-westen waeijde, ende de wind sich meer en meer verhief, so *branden daer in korter stond, ontrent vijfhonderd huysen af,* 'twelk een groote ellende veroorsaekte onder de arme uytgeputte burgerije, bysonder over de gene die dit ongeluck overquam, want de brand snel voordging dat sy weynig van haer meublen konden bergen, ende het liet sich aensien als of de geheele stad afgebrand soude hebben. De schade van de gebrande huysen is geestimeerd geweest op meer als vier honderd duysend guldens.

* *Noord-oosten.*

Den dr*I*e en t*VV*Int*IC*hsten *V*an O*C*tober
*VV*as tot Haer*LeM* de *V*re*VC*hde sober:
*VV*ant het *VI*er heeft *V*ers*L*onden
B*II VI*if honderd h*VII*sen *I*n *C*orter stonden.

Hoe volkrijk is de Stad, by datze plag te wesen!+
Met nering overschud, en dapper opgeresen!
Als God het volk hier sond als gras, en als het sand,
Wanneer hy hier sijn woord en kerke heeft geplant.

+ *Bloeijende segen der Stad Haerlem.*

Tegenwoordige Segeninge der Stad Haerlem.

Vyt oude ende nieuvve Memorien.

Als *inden jaere 1545. de tvvede-tiende penning van alle koopmanschappen ende goederen* by die van Holland ingewilligd was, weren alhier te Haerlem maer ses koopluyden gevonden dewelke 89 guld.

4 stuy. opbragten.

So bragt ook *de tvvede-tiende Penning vande hueren vande huysen* in de*n* selven jare alhier te Haerlem niet meer op dan 931 guld. 13 stuy. 3 pen.

Wat brengt nu daerentegens, ik en segge niet de twede-tiende, dat is de twintigste, maer de duysendste penning; ende wat de verpondinge der huysen alhier wel op! Ik swijge noch vande andere schattingen. Als onlangs *inden jare 1622.* het *Hoofd-geld* by de E.H.M. Heren Staeten van Holland beraemd ende goedgevonden was, sijn alhier te Haerlem 39455 hoofden bevonden: ende inde 36 Dorpen onder onse Stad gelegen 30150: te samen 69605.

Rente-meesters der Stad Haerlem.

Abraham de Blocq. Ontfanger der gemeyne Lands middelen over de Stad ende het Quartier van Haerlem.

Iohan Kokerman, Rentemeester van Kermerland.

Iillis de VVild, Ontfanger van den duysendsten penning.

Gerard van Teylingen, Tresorier der Stad Haerlem.

Iohan de VVael, Rentemeester vande Geestelijke goederen.

Lukas Sebastiaensz. Ontfanger vande verpondinge der Huysen inde Stad, ende den Vrijdom van dien.

Verheft dan 'tsaem uw hert, verheft hier uwe ogen,
En siet hoe wy van God, hoe wy sijn opgetogen,
Doorloopt ons oud verdriet, en denkt dan, en beschout,
Hoe nu de Heer ons huys in alle weelde boud.
Ja denckt te recht hoe hoog de volgewasze stroomen
Van Godes segening ons hebben opgenomen,
En drenken onse Stad met alderhande goed
Met on-gemete maet, en diepen overvloed.
En wie toch sal alhier sich willen dit beroemen
Een sulken rijkdom Gods doorgrondelijk te noemen?
Gods goedheyd over ons heeft eynde, noch getal.
Wel 'tvolk dat maer den Heer weer dankbaer wesen sal!
Het was dan noch wel-eer, en in voorlede dagen,
Vrij beter als het is, als al de steden klagen,
En als het gansche land dat ook bekennen moet.
Maer (lieve!) is het niet de sonde die dit doet?
Wilt dan des Heren woord en heyl'ge vrees betrachten,
En met een meerder vlijt op sijne wegen achten,
En wand'len so voor God. In Godes hooge hand
Bestaet het goed en 'tquaed van 'tlieve Vaderland.

Wy sijn van ouds vermaerd veel honderd jaer geleden, +
En over al geteld met onse rijkste steden,
  En sijn door onse magt, en inkoop, ende vent,
  Voor eene *Koop-stad* ook voor langen tijd bekend.
En sijn wy dies berucht voor veele lange jaeren,
En doe wy nergens na so groot en magtig waren,
  Hoe sijn wy nu daer voor gehouden, en geeerd,
  Nu onse Koopmanschap so dapper is vermeerd?

+ *Haerlem eene oude vermaerde koop-stad.*

Haerlem van-ouds eene vermaerde Koop-stad.

Oude Brieven ende Registers getuygen dat van oude tijden in alle saken den *Koop-handel* betreffende, de Steden van *Haerlem,* Delf, Leyden, Amsterdam, ende Briele tot dien eynde sijn verschreven, en*de* by een geroepen.

Wanneer inden jare 1439. de Landen eenen krijg tegens die van Hamburg wilden aennemen, sijn gemelde vijf steden tot dien eynde vergaderd.

Inden jare 1457. hebben die van Lubeck aende genoemde vijf steden geschreven van wegen seker geschil over de *Koopmanschappen.*

*Videatur quoq*ue *Crantzius circà annum 1440. Sax. Lib.* XI. *Cap.* XXIX.

So heeft ook onse Stad, van-ouds, voor alle steden,+
Den Grafelijken eysch, de Grafelijke beden,
  Naer haere meeste bloeij, naer haere meeste magt,
  De meeste vande steen, wel aldermeest volbragt.

+ *Ende de magtigste der Hollandsche Steden.*

Haerlem van-ouds de rijkste der Hollandsche Steden.

Als inden jare 1426. ten tijde van Hertog Philips van Borgondien en*de* Vrou Jacoba Grav. van Holl. eene Settinge ofte Schattinge gedaen was van 30000 schilden op te brengen om 500 man te wapene*n*, sijnde van des Heren wegen Kapiteyn de Here van Liledam: so werde de Stad van Haerlem de eerste geset op 5000 schilden, die sy den Here Tresorier van Holland, Seland, ende Vriesland den Here Boudijn van Zweeten geheel betaeld heeft: ende de andere Steden werden ter dier tijd naer dese taxe van Haerlem ongelijk minder geset, en geschat, als Delf op 4250. Leyden 3500. Amsterdam 3000. Rotterdam 1250. ende andere voordaen naer haere magt, ende grote. *Oude Registers.*

Ik tre wat nader toe, en wil de Stad beschrijven,
En binnen het begrijp van haere mueren blijven,+

+ *Binnen-Stads gelegenheyd*

En spreken daer van haer, en haer gestaltenis,
En seggen wat in haer al groots te vinden is.
[+]Men siet de *Straten* hier, seer schoon, en breed, met hopen
Op't Kerkhof ende Markt in een en t'samen lopen: [+]*Straten.*
Sy sluijten op malkaer, en paszen als een bus,
En komen daer te gaer als met een minne-kus.
Die wy verscheyde meer seer schoone wijde plecken
Van *Markten* in't begrijp heurs loops noch in sien trecken,
[+]'t*Vervvelf,* en *Osze-markt,* en *Kroft:* de laetste twee
Ten hoop voornementlijk geeygend van het vee. [+]*Vervvelf.*
[+]En wat de *Markt* belangt, wie sag oyt diergelijken, *Osze-Markt.*
So treflijk, en so ruym? waer rondom staet te kijken *Kroft.*
'sStads magtigste gesticht, der Heren trotz Paleys, [+]*Markt-veld, 'tSand*
De groote stoute Kerk, en Hal van vis, en vleys. *genoemd.*
Daer toe een goed getal van magtige gebouwen,
Vytnemend op sijn ouds, als yemand kan aenschouwen,
Gelijk dan allezins, en waer gy dij ook wend,
Hier meest de *Huysen* sijn beknopt en schoon bekend,
[+]De *Gevels* wel gemaekt, en net, en hoog verheven,
En zierelijk besneen, ook is nau iets gebleven [+]*Huysen.*
Dat langer niet en deugd, gy siet geen ouden bras, *Gevels.*
En vind een prinzen-hof daer voor-tijds riet-dak was.
[+]Het *harde dak* is goed om vuer en brand te mijden,
En d'uytgeslage vlam haer voedzel af te snijden, [+]*Hard-dak.*
En haeren woesten loop: g'lijk Haerlem dan wel meest
Voor desen menigmael so is besocht geweest.
[+]Kom tot *'tGemeyn Gebou,* kom tot de hooge kerken,
En torens hemel-steyl, en and're stoute werken [+]*Gemeyne Gebouvve*n
Van groote konst en kost, en stucken van geweld:
En hoor eens wat men al van onse *Kerk* verteld:
[+]Het is een *magtig vat,* het welk met sijnen toren
En ongemeten kap de locht schijnt door te boren, [+]*Groote Kerk.*
En dreygd het firmament, en watter in en op,
Gesaeijde sterren sijn met sijnen steylen top.
O roem van onse Stad! o kroon van onse Landen!
O alderstoust gesticht gemaekt van menschen handen!
O wonder hoe het is van menschen voordgebragt!
Ja wonder hoe het is van menschen oyt bedacht!
'kHeb ook so wat besocht, en mede door-gelpen
Veel landen ende steen, en wel gesien met hopen
Veel kerken wel geboud: maer geen so *kloeken vat,*
So *luchtig,* en so *schoon,* en dat een *Toren* had
[+]So swaer recht *boven op,* gesteld op vier de binnen-
Pylaeren vande kerk, en op den top, en tinnen, [+]*Toren.*

Die met sijn fondament, en met sijn ruyme plat
De rugge vande kerk so in haer hoeken vat;
Noch ook so *Overvvelfd;* noch op een hoop *Pylaeren*[+]
So grof en dick geboud als of't selfs kerken waren:
En kom hier wie gy wilt, en toon ons diergelijk
In alles, so gy kont, in't gansche Christen-rijk.

[+] *Welfzel. Pylaeren.*

Vande Groote Kerk, Sinte Baven genoemd.

Had. Iun. in Harlem. Bat. Cap. XVII. *Templum habet architectorum judicio celeberrimum, pulcherrimumquè opus, firmissimis innixum columnis, fornice laqueatâ ex intestinâ materiâ, quod spatioso & quadrato imminet foro.*

Haerlem heeft eene *Kerke* naer het oordeel der Fabrijken een seer vermaerd ende heerlijk werk, staende op seer vaste pylaeren, 'tverhemeld verwelfd en*de* doorvlochten van ingeleyde stoffe, tegens over een ruym ende vierkant markt-veld.

Wanneer dese Kerke is begonnen te stichten, en hebbe ik nergens konnen vinden: alleen verhaeld *Petrus Montanus in sijne Byvoegzelen tot Guiccardin,* datze *in't jaer 1472* is *voltrocken, Hy seyd aldus:* Dese Stad metter tijd meer ende meer aenwaszende, so is aldaer eenen heerlijken Tempel gesticht, ter eren van Sint Baven, de welcke *volmaekt* is geweest *in het jaer 1472.* door hulpe van Hertog Aelbrecht van Beijeren, verwervende vanden Paus Bonifacio groote aflaten, verbreyd door al het land. Waer door uyt alle hoeken des lands een groote menigte van volke tot Haerlem alle jare Sondaegs na Pinxsteren overquam om aflaet te verdienen, ende mildelijk tot opbouwinge des voorseyden Tempels te contribueren: de welke groot profijt inbrogten.

Dit is de summa des al der volkomelijkste aflaet van pijne ende van schuld, als die originele Pauslijke Bulle, van onsen alderheyligste Vader Bonifacius de negende, Sixtus de vierde, ende Innocentius de achtste inhoudende sijn.

INden eersten alle Kersten gelovige menschen die met [+]warachtigen berouwe gebiecht sijn versoekende die Prochie-kerke van Haerlem, leggende in't Bisdom van Vtrecht op den eersten Sondag na Pinxteren vanden eene*n* Vesper tot den anderen Vesper nu besloten devotelijk den selfde Kerke jaerlijkx visiteren, ende tot reparatie en*de*

[+] *Que mica hic Christianismi? i. Ioh. 1. 7.*

Sic mundus vult decipi. 2 Thes. 1. 11. 12.

conservatie ofte timmeringe haer behulpelijke hand sijn reykende, verdienen volkomen aflaet van alle sonden, gelijkerwijs als die gene verwerven die jaerlijkx op den eersten ende anderen dag in Augusts onser liever Vrouwe Kerke in Portiuntula geheten vande Engelen buyten de mueren van Aszijs welke aflaeten die heyligste Vader Franciscus van God Almagtig verworven heeft.

Item op dat alle Kristen gelovige menschen mannen ende vrouwen jong ende oud te beter expedicen mogen hebben, so hebbe gegond ende gegeven magt onse alreheyligste Vader bove genoemd, dat die Rector vande Prochi-kerke van Haerlem sal mogen setten also veel Biechtvaderen, geestelijke ende waerlijke als hem van nood sal donken te wesen, die twee ofte drie dagen voor den eersten sondag na Pinxsteren ende ook op den selven sondag den Christen gelovige menschen die dat aflaet verdienen willen van Pauselijke magt absolvere*n* en*de* ontbinden moge van alle sonde*n*, overtredinge, versuymenisze, en*de* breuke*n*, hoe die wesen moge, alwaren sy also datmen den heyligen Stoel tot Romen daerom versoeken moste, ende daer voor salige penitentie setten, uytgesonderd alleen die sake die onthouden sijn indie bulle diemen plag te publiceren inden dag des Avondmaels ons Heren.

Item so mogen dese Biechtvaderen aldus geordineerd van den Rector vande Prochi-kerke van Haerlem twee ofte drie dagen voor den eersten sondag van Pinxsteren ende ook op den selfden sondag den Christen-gelovige menschen uyt Pauslijker magt te absolveren ende ontbinden van alle haere sonden als voorschreven staet niet alleen inder Prochi-kerke voorsz. in haere*n* ommegang, mer ook moge sy dat doen door alle de gansche Prochie.

Item so moge dese Biechtvaderen ook alle beloften ende bevaerden die die menschen geloofd mogen hebben veewandelen in andere goedertieren werken, uytgenomen bevaerden te Jerusalem, tot St. Peters ende Pauwels te Romen, ende tot den Apostel Gods Sinte Jakob in Compostella, ende ook uytgenome*n* die geloften van geestelijke oorden aen te nemen.

Item uyt sonderlinge magt van onsen alreheyligste Vader Clemens de vijfste so magmen tot timmeringe vande Prochi-kerke van Haerlem geven alle gevonden goeden, geroofde goeden, of onbehoorlijke gekregen, sonder eenig restitutie oft wederkeringe te doen, also verre alsmen den rechten erfgenaem niet en weten.

Item noch vanden selfden Paus Clemens de vijfste is gegond den Prochi-kerke van Haerlem, dat so wie den selfde Prochi-kerke van Haerlem te hulpe comt met aelmiszen uyt sijns selfs goeden die hem God verleend heeft, of die den selfde Kerke jaerlijkx doet enige weldaed, verdiend uyt den stoel van Romen quijtscheldinge des sevenden deels vande ingesettet penitentien, ende noch daerboven een jaer ende xl. dagen.

Die Historie van den aflaet datter is in onser Vrouwe Kerke de Angelis of de Portiuncula, buyten die mueren van Aszijs also genoemd.

*K*Ennelijk sij allen Kersten menschen die desen brief sullen lesen of horen lesen dat de Paus Honorius die derde also geheten, heeft gegeven aflaet van alle sonden alle den genen die met berouwe ende wel gebiecht besoeken de Kerke van Onser Vrouwen de Angelis voorsz. op den eerste*n* dag in die Oogstmaend van die een Vesper tot den anderen inbesloten jaerlijkx durende eeuwelijk. Mer dat gy mogt weten waerom dat die Paus alsulken grooten gracien in die voorsz. Kerke heeft gegeven, so suldij aenmerken de sake, want sonder sake en geeft die Paus alsulke grooten aflaet niet tot geen steden of plaetzen, die sake dan waerom dat die Paus dat groote aflaet daer gegeven heeft is dese: In dien tijden doe die heylige man Francisus die Kerke van Onser Liever Vrouwen d'Angelis wederomme gemaekt hadde die te voren vervallen lag, ende hy uyt sonderlinge devocien ende yverigheyd een celle getimmerd hadde by die Kerke voorsz. om daer vieriglijken aen te roepen Gode van Hemelrijke, ende Mariam sijnre waerde Moeder, Koninginne der Engelen: So gebeurdet op eene nacht als Fraciscus was in sijne vierige gebeden, dat hem geopenbaerd werd hoe dat Jesus onse Here ende sijn lieve Moeder ware gekomen in die voorsz. Kerke, terstond is Franciscus opgestaen vervold met den geestelijke blijdschap, ende getreden in die kerke, ende als hy sag onse Here Jesus, met een groote schare der Engelen, ende sijn waerde Moeder ae*n* sijnre sijde, viel hy neder ter aerde, met groote reverentie aenbad hy Jesus onsen Here, ende sijne waerde moeder Mariam. Doe sprack Jesus tot Franciscum, ende seyde: Francisce Broeder, bid om een bede van mijn, tot saligheyd der menschen, ende ter ere Gods, ik salse u geven. Siet doe begeerde Franciscus van onse lieve Here dat hy woude geven aflaet van alle sonden alle den genen die met berouwe van haer sonden in die kerke voorsz. quamen. Onse lieve Here heeft sijn gebed verhoord door bede van Maria sijnre lieve Moeder, die Franciscum hulp bidden by haer lieve kind, dat dit aldus soude geschieden, so is Franciscus gesend tot den Paus Honorium den Stadhouder Jesus om consent van hem te hebben van de voorsz. aflaet. Als Franciscus consent verkregen hadde vande aflaet voorsz. ende hy op wege was weder t'huys te komen: So werd hem geopenbaerd door den Engelen Gods dat aflaet dat die Paus hem

gegeven ende geconfirmeerd hadde, ook mede geconfirmeerd was van God inden hemel. Hier suldij merke dat Franciscus geen seker dag en hadde van onsen lieven Here daermen dit aflaet in verdienen soude, daerom so word hem geopenbaerd op een tijd een seker dag van onsen lieven Here in aldusdanige maniere: Onse lieve Here Jesus met sijn moeder Maria waren anderwerf gekomen inde kerke als Franciscus groote penitentie dede buyten sijn celle ende sijn lichaem toog met geweld door distelen ende branden tot den bloede toe. Siet doen sag Franciscus by de kerke een schoon licht ende een groote menichte van Engelen, ende by hem daer hy stont sproten op schoon rosen, wit, ende rood, schoon van verwe, ende soet van roke, hem verwonderende seer waer op die tijd rosen quamen want het was onse Lieve Vrouwe dag te Lichtmisze inde Winter doen dit geschiede. Ende in dese verwonderinge so hoorde hy dat die Engelen tot hem spraken, ende seyden dat hy haestelijk indie kerke soude gaen, want hy was geropen van onsen lieve Here. Franciscus onderdanig sijnde, ging haestelijk inder kerke, ende nam met hem xij vande rosen voorsz. ses rood, ende ses wit, ende die leyde hy op de*n* outaer. Doe sprak onse Here Jesus tot Franciscus, seggende: siet Franciscus broeder, ik heb door bede van mijn lieve Moeder u begeert vervold, ende heb gegeve*n* dit groote aflaet in dese Kerke, mer daer en is noch gee*n* seker dag toe geordineerd om dat aflaet te verdienen, ende en is noch niet gekondigd den mensche: aldus so is mijn wille dat dit aflaet sal wesen op den eersten dag Augusti (dat is inden Oogstmaend) van die eene Vesper tot den anderen.

Hierom so wil ik dat gy gaet tot den Paus dat hy mede consente daer toe geve, ende dat hy ook helpe dat dit aflaet gekondigd werde den mensche, ende op dat hy's gelove dat ik u tot hem gesend hebbe, so neemt tot een teyken der waerheyd vande roosen die gy inde winter gepluckt hebt. Aldus is Franciscus tot den Paus gekomen, ende die Paus heeft hem dit aflaet selve laten verkondigen in tegenwoordigheyd van ses Biscoppen. Die Bischoppen als sy hoorde die groote gracie die de Paus gegeven hadde so lieten sy hen dunken dattet betamelijk waer also grooten aflaet te kondige buyten Romen, ende sy meende het en waer die Paus sijn sinne niet, sy woudent plat wederroepen, ende woude kondige tien jaer aflaet, en*de* niet meer. Sy ginge te werk d'een voor die ander na tot sesze toe elk om strijde om te kondige tien jaeren aflaet, ende te wederroepen dat aflaet dat Franciscus van Gods wegen ende uyt bevel vanden Paus gekondigd hadde, en alleen te kondige tien jaer aflaet, ende niet meer. Daer werden haer tonge gewend dat sy allegader kondigden dat selve aflaet dat Franciscus gekondigd hadde, ende en konden anders geen aflaet buyten monden brengen, noch kondige. Siet aldus bleef dat aflaet dat

Franciscus gekondigd hadde van waerden, ende die Biscoppen gingen van daer beschaemd.

Hier uyt, ende uyt aenmerken des godlijke verleninge, bysonderlinge vanden aflaet voorsch. ende uyt yverigheyd beroerd ende ontsteken die edel ende hooge van bloede ende van geboorte Here Albert Hartoge van Beijeren, Grave van Holland, om die timmeringe des Prochi kerke binnen der stede Haerlem, die in sijn heerschappije gelegen is in Holland, ende seer kostelijk getimmerd werd, ende niet volbragt en mag worden in een korte tijd tot een bequaem volmaektheyd dan overmits hulpe der gelovige mensche om die voord te setten op dat eerbaerlijke versocht werd, ende bequamelijke volmaekt ende gehouden in raek ende in dake: So heeft die Hartoge voorsch. met ootmoedigheyd (als dat betaemd) gebeden den aerdschen Vader de*n* Paus Bonifacium die negende, dat hy wilde geven eens des jaers dat aflaet voorsch. tot Haerlem inde Prochi-kerke, op dat die gelovige menschen also veel te williger souden worden met yverigheyd die voorsch. kerke te versoeken, ende haer hulpelijke hand te reyken om die timmeringe te volbrengen, ende staende te houden, aengesien dat sy daer also groote gracie soude mogen verdienen, als aflaet van allesonden. Waerom onse alreheyligste Here ende Vader die Paus voorsch. aenmerkende die voorgenoemde punten, ende die goedertieren begeerte des edele Prinze ende Hartoge Albert voorsch. sachtmoedelijk beroerd ende bewegende tot een eeuwige memorie gehoechenisze uyt sijn groote mildheyd en*de* uyt sijn eygen magt, so verleent hy allen den genen die waerachtige penitentie doen, ende gebiecht hebbe, die op den sondag naest-volgende na Pinxster-dag, dat is octave na Pinxstere, versoeken met yverigheyd die Prochi-kerke van Haerlem vanden eenen vesper tot den anderen in besloten alle jare eeuwelijk gedurende, ende haer behulpelijke hand daer te reyken, om die Kerke voorsch. te timmeren, ende houden staende, dat selve aflaet ende vergiffenisze van alle sonden dat die geen verdienen die versoeke die Kerke van Onser Liever Vrouwe de Angelis, of de Portiuncula staende binnen de mueren van Aszijs, een stede also genoemd, op den eersten dag van Augusto, dat is van die Oogst-maend. Ende die Paus voorsch. geeft magt ende bevel den Pastoor van de Kerke voorsch. oft den Regeerder die nu ter tijd is oft hier namaels wesen sal, dat hy schicke ende ordinere twee oft drie dagen te voren voor den dag des aflaets verscheyden biecht-vaderen beyde waerlijke Priesteren en geestelijke also veel alst hen goed dunken, ende van nooden wesen sal, die biecht horen sullen van die geen die daer sullen komen om dat aflaet te verdienen, ende absolveren van alle sonden, ende penitentie setten, met alsulke magt als die originael Paus Bulle begrepe*n* heeft, die gansch heel ende ongequetst is, metten loden segel hangende aen een sijde koorde rood ende geel wel besegeld

Ende dese voorschreven bullen ende aflaet heeft vernieuwet geconfirmeerd ende bevestigd met vervollinge van alle gebreken, of daer enige nu mogte sijn bygevalle, Sextus die vierde Paus onder sijnen loden bullen, in't jaer ons Heren duysend vierhonderd twee en tseventig in sijn eerste jaer, ende Innocentius die achtste Paus heeft dese selve gracie mede geconfirmeerd inde jare ons Heren duysend vier honderd en tnegentig in sijn sevende jaer na dat inhoud van die diverse bullen die daer af sijn.

Dit is voords uyt het werk selver seker, ende bekend, dat het by twee verscheyde meesters is opgemaekt: het-*Oosteynde,* te weten, het koor, ende de voorder helft tot het stenen-verwerfzel onder den toren, van den eenen, ende het *VVest-eynde* van den anderen, seer konstig, ende zierlijk gemetzeld, met-namen het Oost-eynde, het werk seer meesterlijk uyt malkanderen waszen*de*, tot groote verwonderinge van alle konstenaers, ende verstandige fabrijken.

De *stenen verwelfzels der panden* aen beyde sijden in't Suyden en*de* Noorden sijn gemaekt *anno* MCCCCLXXXIII. Het *houte ingevoegde vvelfzel van de beuk der Kerke in't Oost-eynde* is begonnen *anno 1530,* voltrocken tot het stenen-welfzel onder den Toren toe *anno 1532.* Het *stenen-boogwerk-onder den Toren* in't midden van de Kerke is gemetzeld *anno 1535.* Het *houte vvelfzel* van de mid-kerke voordaen *in het VVesten* is met een ander fatzoen van werk voltoijd *an.* MDXXXVIII. *Ende dit alles volgens het letter ende zyfer-getal op dese gemelde stucken selfs in de kerke geteykend.*

1. Sept. 1480. is het Kruyz-werk vande Kerk besteed te maken den voet om 3 guld. *Oude memorien.*

Holl. Kron. Divis. XXXII. *Kap* XXIV. *In dit jaer van* CIↃ IↃ II. werd begonnen die *stenen Toren* te maken op Sinte Baven-Kerk binnen Haerlem. Ende *inden jare van* CIↃ IↃXV. werd die selve Toorn weder *afgebroken,* want die kerke den last niet dragen en mogte, mitsdien welken veel verloren kosten gedaen worden.

Petrus Montanus schrijft hier van aldus in sijne boven-gemelde Byvoegzelen: *In het jaer 1502,* op de Groote Kerke eenen *stenen Toren* midden op de kerke begonnen werde. Maer eenen pylaer te swack bevonden sijnde, ende door de swaerte den steen van des Schilders outaer geborsten, die noch ligt op het graf van den Ley-decker die den krack hoorde, door dies eenes mans lengde hoge wesende, is [+] weder afgebroken, ende konstelijk *in het jaer 1515.* van nieus eenen *houten Toren* geheel met lood bekleed zierlijk daer op gesteld werd.

18. Sept. 1519. is het Kruyz op den Toren gemaekt, wegende 1627. pond, opgericht den 25. Sept. 1520. *Oude memorien.*

[+] *Herbergen ende Tap-huysen aen de Groote Kerke van ouds, ende nu.*

Hoe waer heeft *Iunius* by sijnen tijd bevonden!
Hoe-wel met-een bestraft, dat hier veel huysen stonden

In't rond om onse Kerk, alwaer men teerd, en smeerd,
Alwaermen drinkt, en klinkt, en ticktackt, en verkeerd!

Hadriani Iunij Epigramma, ex Schedis ipsius M.S.S. quae sunt penes P. Scriverium, in multiplices Tabernas Templum Harlemaeum obsepientes.

Gnosiaca haud lucet stellis tot picta corona,
Quam, stupri pretium, Liber in astra tulit:
Quot clara hoc nostrum stipant insignia fanum.
Multa popina, mero multa taberna madens.
Verticulum, Gallus, Siren, Leo plurimus, Orbis,
Tempe, Anglus, super haec Vellus Iäsonium.
En tibi tendiculas pietati, obicesque paratos,
Delubri probibent qui superare fores,
Sic nebulae turdis, nodosaque retia pisci,
Tenditur indago sic sinuosa feris.

Hadrianus Iunius tegens de menigvuldige Tavernen rondom de Haerlemsche Kerke.

De Ariadnes-kroon die Bacchus heeft verheven
Ten teyken inde locht met lichten een en seven,
Heeft so veel sterren niet, als in het ronde perk
Herbergen by ons sijn aen onse Groote Kerk,
Herbergen, daer de luy met spijse sich versaden,
Herbergen, daer de luy met drank sich overladen.
**Haen, Treck-net, Meremin, Vlies, Tempe, Engelsman,*
De VVereld, menig Leeu, 'tkomt hier op een niet an.
Siet voor de vrese Gods so veele binder-staken,
Om in des Heren Kerk niet wel te konnen raken:
So word de snip de vloeg, so word den visch het net,
So word het arme wild het loose strick geset.

**Nu sijn't de Gulde Druyf, het Vlies, de Pellikaen, De Reyger, 'tSpijker-vat, de Rijn-stroom, en de Haen.*

'tSand, Smestraet, Schoolsteeg meest (hoe na ook by de Kerk:) En roer ik noch niet aen, o heyloos droevig werk;

Hoe veel te min kan ik dit laten aen te wijsen?
Hoe kan men't oversien? of sal ik het ook prijsen?
Neen seker, by Gods Kerk en voegd niet datmen tapt,
Dat daer het ticktack-bord, dat daer de kanne klapt.
Het schandelijkste is het drinke-broeders teken
Den kan in't openbaer ten gevel uyt te steken

Tot eenen Bacchus-strick. De huyskens van taback
En allen brande-wijn die geef ik ook den sack.
So pleeg de Satan staeg sijn hutten op te richten,
Daer God sijn lieve Kerk en heylig Woord wil stichten.
Wat helt gy na de kroeg? treed liever in de Kerk:
En word daer vol des geests. Dat is een heylsaem werk!
En dit en seg ik niet om onse Stad t'onteren,
Die plaeg is toch gemeyn: maer om dit quaed te weren,
Dat wy de beste sijn: want dit toch niet betaemd,
Want dit toch niet en deugd, en ook sich selven schaemd.
Daer is meer plaets in stad, alst immes so moet wesen:
En 't wettelijk gebruyk en word ook niet mispresen:
Daer moeten huysen sijn alwaer de vreemde man
Alwaer de wandelaer sich wat verquicken kan.
[+]En nu ik dit verhael, so dien ik tot de graven
Der doden in de kerk en 't kerk-hof voord te draven,
Dat op den Paepschen voet, naer 'tPaepsche mis-verstand,
Alhier in stad geschied, gelijk in 't gansche land.
Wy weten hoe sy hier afgoderij bedrijven:
Wat willen wyse noch in dese blindheyd stijven?
[*]Veel beter groefmen ook dien stank, en vuylnis-vat,
Naer't loflijk oud gebruyk, in't veld, en buyten stad.

[+] *Graven en*de *begraveniszen der doden inde Kerken, en*de *op de Kerkhoven.*

[*] *Gen. 23. 19 ende 25. 9. ende 35. 20 ende 49. 31.*

Mar. 5. 2. 14.
Luc. 7. 11. 12
Iob. 11. 30. 31. ende 29. 40.

Dese Verzen sijn op de Deuren van't Kerk-hof aen de Visch-markt geschreven.

De dood waerachtig
VVeest dit indachtig
Een doorgang is
Tot God Almagtig
VVeest niet weerslachtig
Dit gaet gewin.

Dese Verzen sijn boven de deuren ter weder-sijde in harden steen met gulde letteren uytgehouwen.

DE LEEV VAN IVDA GOED
HEEFT OVERVVONNEN VVEL
HEL, DVYVEL, SOND MET SPOED,
EN DOOD VERSLONNEN SNEL.

Wat wil ik hier nu voords van and're stucken spreken?
Ik mocht met allen recht de rest wel laten steken:
Mijn Burgers, eers genoeg, de geen men *Haerlem* geeft,
Dat sy so stouten stuck, en puyk der kerken heeft.
Gewiszelijk! mij dunkt, ik kon genoeg met eren
Al onse Kerken meer en Huysen hier paszeren:
Een Kerk is ons voor al die'k niet vol-prijsen kan:
'Klaet dan al 'tand're staen, ik kom-er ook niet an.
Beschouwt dan noch 't *Paleys* daer onse Heren rechten, +
En alle burg'ren twist en qua krackelen slechten,
En letten in goen ernst op 't geen dat onsen staet
En burgerij betreft, en wat daer henen gaet.
Dit was eerst 't *Prinzen Hof:* also van vele ouden
Lands-Graven hier ter ste wel-eer is Hof gehouden:
Als sijnde recht een Stad met vollen lust verrijkt,
Die van den Edeldom en Prinzen best gelijkt.

+ *Stad-huys, ofte Raed-huys: van ouds 'slands Prinzen-Hof.*

Haerlem van-ouds het Hof van Holland.

Oude geschreve Kronijk. Om die schoenheit ende soeticheit der Stede hebben *die Voirste Princen van Hollant* mit genoechte *hoeflike woeninge in Haerlem* eerst uitvercoren.

Graef Floris d'achtste Graef, *de Vette* Graef geheten, +
Is hier so met sijn hof te Haerlem neer-geseten,
Hoewel de eerste niet, en heeft met rou en leed
Sijn dochter *Hadewij* alhier ter aerd besteed.

+ *Floris de II. an.* MXCI.

Oude geschreve Kronijk. Florijs, wairlic genoemt *die Vette,* die achte Grave van Hollant; also die voirste Princen van Hollant daden, heeft hy oick stadelic sijn woenstat bewoent ende gehouden. Die welke *Florijs* sijn eenige dochter (overdragende schone joncvrouwe) genoemt *Hadewigis,* als een Prochiaen inder kercken van *Haerlem* heeft begraven.

Rein. Snoyus Lib VI. *in Florentio Crasso, fol. 70 Vxorem habuit Petronellam, Sororem Lotharij Imperatoris, ex quâ nati Theodoricus haeres, Florentius Kinheimariae Princeps, Simon, & Hadewigis, Herlemi, dum ibi mansitaret, majoriin Ecclesiâ tertae condita.*

Hy [Graef Floris] heeft Petronella, de Suster van den Keyser Lotharius, tot eene huys-vrouwe gehad, waer uyt hem geboren sijn Diderick de erfgenaem, Floris Prinze van Kermerland, Symon en*de Hadewigis,* te *Haerlem,* terwijl hy daer woonde, in de groote kerke begraven.

Archiv. M.S. Haec mutuatio confirmata ac stabilita est praesidente ac

favente Domino nostro Florentio Comite, legitimâque conjuge Dominâ nostrâ Petronellâ volente, in loco Harlem nominato, Kal. Oct. coram magna multitudine de Kennemerlande.

Dese verwiszelinge der landen is bevestigd van onsen Here Graef *Floris,* ende sijne gemaelinne, onse vrouwe, *Petronella,* in de Stede *Haerlem* voorn. den eersten Oct. [het jaer word verswegen] in tegenwoordigheyd van eene groote menigte van Kermerlanders.

[+]Als *Ada* aen't gebied van Holland was gekomen,
En tegens Staeten dank sich had een man genomen,
Graef Lodowijk van Loon, en Willem, nu haer oom,
Met veeler wille, stond na 'slands bewind, en toom:
So hebben sy sich hier met hunne hof-gesinden,
En wie hun gunstig was, te Haerlem laten vinden,
Tot dat sy uyt der Stad door vrees, en krijgsgerucht,
Een yder sijnes wegs, in haest sijn weg-gevlugt.

[+]*Ada. xv. Gr van Holl. an.* MCCIII

Holl. Kron. Divis. XV. *Kap.* II. Hier en binnen sijn Wouter van Egmond, ende Aelbrecht Banyaert, Ridders, getogen metten Kermers binnen die Stede van Haerlem, ende maekten daer sulk geschaf, ende storm, tegens den *Grave van Loon,* ende *Alijt* der weduwen van Holland, die daer doe waren, also dat sy, ende Gijsbert van Aemstel, ende andere die met hen daer binnen waren, van vresen ende angst die Stede ruymden, ende togen in den donker nacht tot Vtrecht, om hen daer te onthouden. *Ada* die jonge maget bleef binnen Haerlem onlange, ende ruymde ook van daer met Rogier van der Meere, Otto van Vueren, ende meer andere Ridderen, ende knechten, die den Grave van Loon toebehoorden, ende quamen met angste binnen den vesten van Leyden om daer onthoud te hebben, ende tegen haer vijanden te verweren.

[+]*Graef VVillem* onse Held, die in verscheyde tochten
In't *Heylig Land* met ons so dapper heeft gevochten,
En sich voor *Damiaet* so mannelijk betoond:
Ist wonder dat hy liefst heeft onder ons gewoond?
[+]Dus had *Graef VVillem* ook, *Roomsch Koning,* sich tot desen
Dit Hof en onse Stad voor alle uytgelesen:
So dat op huyden noch tot sulk getuygenis
De [*] *Straet* daer aen de naem daer van gebleven is.
Ja so't nu huyden staet word meestendeel bevonden
Ten Koninklijk *Paleys* op onder Graven gronden
(Gelijk men't nu ook noch verstaen kan uyt 'tgesicht
Der Schilden op het Sand) te sijn [†] van hem gesticht.

[+]*VVillem de I. de* XCJ. *Gr. va*n *Holl.*

[+]*VVillem de II de* XCJIJ. *Gr. va*n *Holl.*

[*]*Koningstraet.*

[†]*Ontrent het jaer* MCCL

P. Zaenredam jnuent.
J. v. Velde. sculp.

Hier siet gy dat paleys dat Willem, Graef en koning
Heeft tot sijn Hof gesticht, en Koninklijke woning:
Gelijk soo voor als na het Grafelijke Hof
Te Haerlem is geweest tot onser eer en lof.

Nu is het Raed-huys hier daer van der Stede wegen
Der Raed en besig sijn om goeden raed te plegen,
Daer't recht gewesen word wanneer der twist onstaet,
En daer die word gestraft die sich te buyten gaet.

Hoe kan een Land bestaen, al waer de goede seden
Al waer der wetten-tucht met voeten word getreden?
Gelijkerwys de siel het lijf is 'slevens band:
So is gerechtigheyt het leven van een Land.

Graef Floris heeft ook me met alle sijne Heren[+]
Met al sijn hof-gesin meest willen hier verkeren,
Als mede op sijn land en Huysen hier ontrent,
Eer hy door Velsens hand sijn leven heeft ge-end.
Hy heeft by sijnen tijd een stuck van't Hof gesneden,
Gelijk sy datmaels veel voor't geestelijke deden,
Hoewel in by-geloof, en heeft also't [*]*Convent*
Der [†] *Heren Predikers* met sijn selfs Hof belend.
So heeft dan ook de [†] *Straet,* aen dit Convent gelegen,
Der *Iakobijnen* naem van dit Convent gekregen,
Die sich in't Oosten streckt tot in de Koning-straet,
En tot de Oude-Graft in't Westen henen gaet.

[+]*Foris de V. de xix. Gr. van Holl.*

[*]*Klooster der Predikaeren, dat is, Predick-Heren, ofte Iakobijnen.*

[†]*Iakobijne-straet.*

[†]*Iakobijne-straet.*

VVilhelmus Procurator in Chron, suo M.S. fol, XXXVIII. *b. Nota,* [+] *quod à Comite Florentio Fratribus Praedicatorum Ordinis in villa quae Harlem dicitur, fundus, tribuitur, ubi, pro ut cernitur, Claustrum & Ecclesia praedictis fratribus ordinatur.*

[+]*Inter an.* MCCLXXXVII *&* MCCXCIV

Merkt dat den *Broederen vande Ordre der Predikaeren* van *Graef Floris* in de Stad *Haerlem* een grond verleend word, alwaer, alst blijkt, een *Klooster* ende *Kerke* voor gemelde Broederen bereyd word.

Graef Ian me, die dien naem de eerste heeft gedragen,[+]
Bereykte desgelijkx hier 'teynde sijner dagen,
En woonde onder ons, tot dat hy weg gehaeld
Door een onrijpe dood is in het graf gedaeld.
Hy had sich voor een tijd den last van't land ontslagen,
Om in sijn jonge jeugd te vliegen, en te jagen,
In't Haerlemsch duyn, en bosch: de laetste van de stam
Van't oude Graven bloed, waer na een and're quam.

[+]*Ian de I. de xv. Gr. van Holland.*

Rein. Snoyus Lib. VIII. *pag. 107. Proinde Iohannes [Comes Hollandiae] dum animadverteret, cum propter Florentij Patris, tum VVolferdi facinora, ejusque interitum, à se nunquam sat ad obedientiam subditos posse cogi, mittere ad Iohannem Hannoniensem legatos, & ob praeclarè ejus resante gestas, & prudentiam singularem deprecatum, factam ipsi à VVolferdo injuriam, oratumque ut redire in Hollandiam deque manu nepotis Dijs auspicibus tutor gubernacula vellet Comitatus suscipere. Qui venire Dordracum, ubijuvenis Comes ei occurrit, rescribitque ad quadriennium Comitatui, fractoque sigillo, tabulisque universis à morte patris revocatis. Herlemumque se ad otium ac venationem conferebat. Rebus a Hollandiae per Hannoniensem compositis redire is quoque ad suos, cum Iohannes Comes febrim mollitiemque alvi passus mori humanae salutis anno millesimo undetricesimo quarto, Calend. Decemb. non sine veneni suspicione, atque Hannoniensis procuratione, quò ad Comitatum melius*

properaret, postquàm anni dimidium, praeter integros tres alios, gubernasset.

Als *Ian* [Graef van Holland] bemerkte, so om de moord van sijnen Vader Floris, als om Wolferts, dat hy sijne onderdaenen nimmermeer en soude konnen onder sijne gehoorsaemheyd brenge*n*, so sond hy gesanten tot Jan van Henegouwen, hem te bidden, gemerkt sijne vorige goede diensten, ende sonderlinge wijsheyd, dat hem geliefde (van wegen dit aengedaen ongelijk in Wolfert) in Holland weder te keren, ende uyt de hand van sijnen neve, in Gods name, de regeringe van het Graefschap als Voogd aen te nemen. Hy quam te Dordrecht, alwaer hem de jonge Grave tegenging, ende ontsloeg sich het Graefschap voor vier jaeren, sijn segel gebroken, ende alle sijne brieven ingetrocken hebbende, die hy zedert den dood van sijnen Vader gepaszeerd hadde*n*, ende *sette sich te Haerlem neder tot ledigheyd, ende jagen.* Als nu de Henegouwer de saken van Holland beslicht hadde, so keerde hy wederom tot de sijnen, ende Graef Jan gevoelende koortze, ende weekheyd in den buyk, sterf in den jare onses Heren 1299. den 28. Decemb. niet sonder vermoedinge van vergift, ende bestellinge van den Henegouwer, op dat hy te beter aen het Graefschap soude komen, na dat hy een half jaer, behalven drie geheele andere jaeren, geregeerd hadde.

Holl. Kron. Divis. XX*. Kap.* XIII*.* Inden jare ons Heren MCCC. was *Grave Ian tot Haerlem,* daer hy seer siek werde, ende starf aldaer op den IV. Kalende van November, als hy dat Graefschap van Holland ende Seland hadde geregeerd ontrent vier jaer lang.

[+]De *Twede* eer hy noch het Graefschap had gekregen,
En 'tLand so maer besat van Jans, des Graven, wegen,
Die datmael met sijn Bruyd in Engeland noch was,
Onthiel sich ook alhier te *Haerlem* op dat pas.

[+]*Ian de II. de xxj. Gr. van Holl.*

Holl. Kron. Divis. XX, *Kap.* VI. Die *Grave Ian van Henegouwe* wesende tot *Haerlem,* als hy verhoorde dat Jonk-heer Jan sijn neve uyt Engeland over was gekomen, heeft hy hem also sere gehaest als hy mogte, ende is gekomen tot Dordrecht, ende hy sonde notabele Heren ende mannen tot Jonkheer Jan sijnen neve dat hy quam tot Dordrecht, hy woude hem die heerlijkheyd ende dat regiment van Holland resigneren, ende overgeven.

[+]En als *Graef VVillem* me, *de Derde,* ten Lands-here
En Graef hier was gehuld, is hem doe sulke ere
In onse Stad geschied, als nimmer voor, noch voord,
In't land, van enig Heer gesien is, noch gehoord:
Een Prinz van hoogen moed, seer kloek en wel bedreven
In krijgsche handeling, noch meer in deugdzaem leven,

[+]*VVillem de III. de xxij. Grave van Holl.*

En in gerechtigheyd, als dat de Waerheyd leerd,
Die hem dan ook hier voor den naem van *

*Toegenaemd de Goede.

Holl. Kron. Divis. XXII. *Kap.* II. Dese *goede Graef VVillem* dede in't eerst sijnder dominatien een kostelijk *Hof* beroepen binnen *Haerlem,* daer waren vergaderd xx. Graven, C. Baenroetzen, en*de* M. Ridderen, met ontallijke veele Vrouwen, ende Jonk-vrouwen, edele Schild-knechten, ende geboortige mannen, ende dit Hof duerde een heele weke lang, ende worde met uyt der maten groote zierheyd ende kostelijkheyd gehouden, met steken, tornieren, hoveren, ende danzen, ende met andere ridderlijke oeffeningen.

Ook is de *Vrede* tuschen *Graef VVillem de Goede* ende de *Oostvriesen* na eene swaere oorloge binnen *Haerlem* besloten in den jare MCCCXXVIII. *Holl. Kron. Divis.* XXII. *Kap.* XXVII.

Wat wil'k den *Beijer-vorst, hen* † *tween,* hier ook vertellen?
Of wat den ‡ *Goeden* Heer *Philippus* daer by stellen?
En and're Prinzen meer, die t'saem in onse Stad
Ook hebben hun vertreck en hun vermaek gehad?
En geven dit ook niet hun *beelden,* die noch huyden+
Hier aen de puije staen, genoegzaem aen te duyden,
Die van de *Graven* selfs, voor 't grafelijk gesticht,
Voor't grafelijke hof, sijn eertijds opgericht?
Hier-tuschen was het *Huys* van onse Magistraeten,
Ter hand'ling van het Recht van hunne ondersaeten,
Dat treffelijk gebou, dat aen de Smede-straet,
En op den hoek van't Sand, of Markt, noch heden staet,
Noch heden in't geheel, en word door sulken wesen
En dicke mueren licht een oud gesticht bewesen:
Wel-eer *Surenus* huys, so ook door hem gekroond:
Nu van ‡ *Schonaeus* Soon, mijn waerde vrund, bewoond.
Ook is by onsen tijd een werk ter hand genomen
Tot *meerd-ring van't Stad-huys,* en tot den eynd gekomen, +
En kloeklijk uytgevoerd, dat ver in sijn zieraed
En pracht en mogendheyd het oud te boven gaet.
So mag dit stuck wel me: ja mag ten desen tijden
In ouder heerlijkheyd met alle steden strijden:
Maer so gy het dan noch de Kerk hier vergelijkt,
Een kind wijkt so geen man, als dit dat selfde wijkt.
'kVerswijg dan nu so voords al't geen ik meer kon noemen,
En 'tgeen met allen recht waer sonderling te roemen,
En alle ere waerd: als onse trotze *Hal,*
Wiens g'lijken dat ik meen men nergens vinden sal.

†*VVillem de V. ende Aelbert, gebroeders, Hertoge*n *in Beijeren, de xxv ende xxvj. Gr. van Holl.*
Philips de I. de xxix. Gr. van Holl.

‡*So bygenaemd.*

+*Graven-beelden aenden gevel van het Stad-huys, Oud-Stad-huys.*

‡*Iakob Schonen.*

+*Vergrotinge van't Stad-huys, an. 1620.*

+Ik swijg ook vande *VVaeg* voor alle onse waren,
Van harden blaeuwen steen getimmerd op het Sparen;
  +Ik swijg ook so met een van onse *Markt van vis,*
  Die seer uytnemend schoon dicht by de vleesch-hal is.
+Ik laet ook willens na de *Poorten* aen te roeren,
En hunner aller naem in mijnen mond te voeren,
  Tot tien toe in't getal, of nergens door den band
  So schoone poorten sijn in ons geheele land.
+De *Poort* die *Sparenvvou* den name heeft gegeven,
In't Oosten vande Stad, is dapper schoon verheven;
  +De twede die de *Poort van Schalkvvijk* word geseyd,
  En is so vreemd ook niet, die in't Suyd-oosten leyt.
+De *Poorten* in het Suyd en na den Hout gelegen,
Die daerom vanden *Hout* den name billijk kregen,
  +Hoe heerlijk sijnse wel, so *groot,* als *kleyn,* genaemd?
  De kleyne maektze al, ja overal, beschaemd.
+De *Raempoort* mag wel me, in't Suyden, en in't Westen:
+De *Sijl-poort* geeft het niet, die aen de Stad haer vesten
  Na See en 'tWesten siet: te meer so fraeij als noyt
  +Op desen tijd geboud, en heerlijk opgetoijd:
'Tis ook een dobb'le poort, en dies te meer te eren,
En rondom overal versien van onse Heren:
  Ook hebben wy geen poort so konstig, en so sterk,
  Met eene ronde schanz, en magtig bollewerk:
Van waer hier in't beleg de stucken vreeslijk branden,
En speelden op het heyr van onse dood-vijanden,
  En gaven groulijk vuer, en spogen rook, en vlam,
  Dat dickwils 'tSpaensch-gebroed niet al te wel bequam.
+De *Kruyz-poort,* in het Noord, gekruyst in ons beleggen,
Kan noch al vrij wat meer van haere schoonheyd seggen,
  Daer 'tkruyz is in gesneen, na dat sy was verlost,
  En heeft wel menig kruyz en menig duyt gekost.
+De *Poorte van Sint Ian,* die hier ook word gevonden,
En me in't swaer beleg was t'enemael geschonden,
  En in den grond vernield, is ook de minste niet:
  Wanneer gy op't gebou van haere torens siet.
+De *Boomen,* so genaemd, de poorten van het Sparen,
En daer de schepen Suyd en Noorden henen varen,
  Na't Meyr, of na het Y, die seggen ook al wat,
  En sijn geen geen kleyn zieraed en eer van onse Stad.
+In't Suyden staet de Suyl van d'oude hooge Molen:
+In't Noorden blijven flukx *tvvee Torens* niet verholen,
  Die op het water staen, waer by ik *Damiaet*
  Niet selden en gedenk, en onse vroome daed.

+*VVaeg. An. 1598.*

+*Visch-Markt. An. 1603.*

+*Poorten.*

+*Sparenwouder-poorte.*

+*Schalkwijkerpoorte.*

+*Groote Hout-poorte. An. 1590.*

+*Kleyne Hout-poorte. An. 1571.*

+*Raempoorte. An. 1610.*

+*Sijlpoorte.*

+*An. 1627.*

+*Kruyz-poorte. An. 1594.*

+*Sint Ians poorte. An. 1590.*

+*De Leydze ende Amsterdamze Boomen, ofte Water poorten, An. 1582.*

+*Toren van de oude hooge Molen.*

+*Twe torens. An. 1589.*

Doet hier de *Torens* by *van Kalis,* en de *Papen,*[+]
En and're *Torens* meer. Maer 'ksou dit laten slapen
Gelijk ik had geseyd, en al dit laten staen.
Wat mag ik noch so breed in dese dingen gaen?
'Khael dan geen *Kerken* op; 'kwil van geen *Torens* talen;[+]
Noch and're werken meer van swaer gebou verhalen,
Die noch na't streng beleg, en laetsten grooten brand
In staet gelaten sijn, of staen door dijne hand
[†]*Keij.* wackerste Fabrijk, in sijn fatzoen en wesen:
Adieu dan *Bakenes,* ten vollen noyt gepresen,[+]
Ten vollen noyt doorsien, ten vollen noyt gekend.
Wel staet gy huyden noch geheel, en ongeschend![*]
O alderoudst gesticht! wel hebben onse Heren
Dij weder toegesteld Gods woord daer in te leren:
Also de Sone Gods, die hier sijn schaepen hoed,
Veel sielen meer en meer tot sijn gemeynte doet.
Ik sou *Sint Annen* ook haer ere wel bewijsen,[+]
En haeren *Toren* meest met vollen monde prijsen:
So van gelijken me de *Kerk Sint Ian Baptist:*[+]
Maer toontze by de Kerk: eylieve! segt wat ist?
Wat 't*Sint Ians Huys* belangd dat komt de Stad door 'tsterven[+]
Des laetsten [*] Heer van't Huys heel onlangs noch te erven:
Een prinzelijk gebou, een bogaerd ruym en wijd.
Gaf God maer eens gena tot bet'ring van den tijd!
So kon daer menig huys in plaetze vande boomen
En voor de lege plaetz veel woning plaetzen komen:
Ook is 't*bemuerde Pleyn der doden* by de kerk[+]
Een voorbeeld van die saek, en voorspel van dat werk.
Die *Erven* desgelijkx, verkocht en uytgegeven,[+]
Alwaer de huysen nu vast worden opgeheven
Gedijen me daer toe, die tot een groot zieraed
Staen harde by de poort, en aen de volle straet.

[+]*Kalis-Toren. Papen-Toren.*

[+]*Kerken. Torens.*

[†]*Lieven de Keij. sterf den 17. Iul. 1627.*

[+]*Bakeneszer Kerk.*

[*]*2 Sep. 1620.*

[+]*S. Annen Kerk. Toren. An. 1613.*

[+]*S. Ian Baptist An. 1317.*

[+] *S. Ians Here huys. An. 1595.*

[*]*Andries van Souwen sterf den 9. Iul. 1625.*

[+]*Nieu Kerk hof. An. 1626.*

[+]*Vytgegeven Erven. An. 1627.*

Van het Klooster van de Sint Jans Heren.

Het Kleyne Kronijkxken van Holland. Ontrent het jaer MCCC. began die oorde van S. Jans Heren, ende sy wonnen dat Eyland van Rodes, met meer landen van den Turken.

Holl Kron. Divis. XXII. *Kap.* IV. In't jaer ons Heren MCCCXIII. op S. Marien Magdalenen avond, doe quamen allereerst binnen Haerlem die Heren van den Hospitaliers S. Jans Baptisten in haer huys tot Haerlem, welk huys ende *Klooster* allereerst Heer Jakob van Denemerken, Bischop van Suden, ende Gwije, Bischop van Vtrecht, ende Commenduer des huys van S. Katrijnen t'Vtrecht,

ontfangen ende aengenomen hadden van Meester Gerrit van Tetrode, Kanonick tot S. Marien t'Vtrecht, ende heeft dat gefondeerd ende gewijd inder eren Gods Almagtig, sijn lieve moeder Marien, ende S. Jan Baptisten. Die Heren van den Templiers *(vvelke oorde op dien selven tijd in alle landen op eenen dag te niet gedaen vvas, als sy* CLXXXIV*. jaeren gestaen hadde. Het kleyne Kron. van Holl.)* die buyten Haerlem in die boschagie woonden, sijn gegaen met alle haer goeden tot der voorseyden huyse van S. Jans door raed ende toedoen des Edelen mans Willem van Egmond. Daer na inden jare MCCCXVI heeft die selve Here Jakob, Bischop van Suden, een koninklijke *Sale* binnen Haerlem getimmerd, ende gemaekt. Des jaers daer na, heeft dese voorseyde Bischop Jakob van Suden doen maken in dat selve huys een schoone verzierde *Kerke* met eenen schoonen omgang, ende worde des jaers daer na volmaekt. In welke kerke God die Here, met sijne lieve moeder, ende sijn voor-loper J. Jan Baptist seer geeerd worden, ende Here Dirk van Bredenrode die goedertieren begaefde dese Kerke met eenen gulden kelke van klaeren fijnen goude.

Register van de Commandueren ende Preceptooren van de S. Jans Heren binnen Haerlem, van den eersten tot den laetsten.

I.	1310.	*Heer Arent* de eerste Commanduer.
II.	1327.	*Heer Diderick.*
IIII.	1334.	*Heer Maerten.*
IV.	1341.	*Heer Hugo van Koukerk.*
V.	1348.	*Heer Maerten van Kampen.*
VI.	1353.	*Heer Hugo van Seland.*
VII.	1355.	*Heer Iohan van Leijen.*
VIIII.	1365.	*Heer Iohan Gaude.*
IX.	1375.	*Heer Iohan vander Heyde.*
X.	1380.	*Heer Willem van Scoten.*
XI.	1383.	*Heer Iohan van Aernem.*
XII.	1385.	*Heer Rutaxe Pauvvelszen.*
XIII.	1405.	*Heer VVillem van Scoten.*
XIV.	1428.	*Heer Gerrit van Scoten.*

XV.	1460.	*Pieter van Schoten,* Commanduer, ende
	1469.	de eerste Preceptoor.
XVI.	1472.	*Niklaes van Schoten.*
XVII.	1484.	*Heer Iohan VVillem Ianszen.*
XVIII.	1514.	*Heer Symon van Sanen.*
IX.	1542.	*Heer Heyndrick van Svvol.*
XX.	1571.	*Heer Philips van Hogesteyn.*
XXI.	1575.	*Heer Tymon van VVou.*
XXII.	1605.	*Heer Kornelis Iakobszen vander Goude.*
XXIII.	1618.	*Heer Andries van Souvven,* laetste Commanduer, ende Preceptoor.

De Monnicken voords al, die't al quanzuys verlaten,[+]
En niets ter wereld meer dan quaede dagen haten,
Besaten hier al't best, naer hunnen vollen sin,
En hadden menig huys en magtig *Klooster* in.
Want waszer oyt een stad daer meerder *Kloosters* waren,
(Gelijk die Broeders liefst in goede steen vergaren)
Van alderleij fatzoen, van alderleije zoort?
Maer dit en roem ik niet: so ga ik dan al voord.
Adieu dan *Kerk* wel-eer en *Klooster der Bagijnen,*[+]
Daer hier de Franzen nu voor hunnen God verschijnen:
[*]En daer ik in het jaer van tien en tienmael acht
Der laetst voorlede een ben in het licht gebragt.
Wat mag ik mij so diep in dese dingen steken?
Wat tegens mijn besteck van mijn geboorte spreken?
Of waerom roer ik noch 'tBagijnen-klooster aen,
Daer 'thier met Paep, en Knaep, en Nonne is gedaen?
Of spreek ik al te breed? Het moste dan so wesen:
Men most de menschen niet, men most den Here vresen.
Nu voord dan niet een woord. Adieu en weg *Michiel,*[+]
Dat onsen ouden schuts tot eenen Doelen viel.
En weg Sint *Vrsel* me met dijnen stenen *Toren;*[+]
En *Sijl* ook, tot een Hof van groten uytverkoren,[+]
Alwaer de Paltz-gravin by ons te wonen plag,
Hoe zierelijk dan noch dijn *Toren* wesen mag.

[+]*Kloosters.*

[+]*Groot Bagijn-hof.*
Franze Kerk.
Besiet Hadr. Iun. Bat. Cap. XX.
[*]*22. Iun. 1590.*

[+]*Michiel: Nieuwe Doelen.*

[+]*Vrsel.*
[+]*Sijl.*

Amelia, door Gods genade Paltzgravinne by den Rijn, Churfurstinne, Hertoginne in Beijeren, weduwe, geborene Gravinne tot Nieuwenaer, ende Limburg, Vrouwe ende Douagiere van Bre-

denroede, Vijanen, Ameyden, Bergen, ende Kalantsoge. etc.

[+]Weg dan ook *Minnebroers,* daer't siek-volk is versonden,
Als Lijsbets Gasthuys was door swaeren brand verslonden.
[+]*Mindere Broeders: S. Lijsbets Gasthuys.*

[+]En weg me *Cellebroers,* alwaer de jonge jeugd
Nu opgetrocken word in wetenschap, en deugd.
[+]*Cellebroeders: Latijnsche Schole.*

[+]En weg ook *Iakobijns,* ten *Prinzen-hof* genomen,
Als enig Prinz of Vorst tot ons mag overkomen:
[+]*Iakobijns. Prinzen hof.*

Een treffelijk gebou, vast tegen aen de wand
Van't Koninklijk Paleys van onse Stad geplant,
Met eenen schoonen Hof, en mits den rijken segen
Van sonne ende locht uytnemend welgelegen:

[*]Daer ik mijn woning heb, mijn tuyn, en mijn vermaek,
So ik maer weer so breed mag gaen in dese saek:
[*]*1. Meij 1627.*

Met hoog en wijd gebou van poorten afgescheyden,
Daer onse burgerij de vreemden dickwils leyden.
Hier plagt het Huys te staen, alwaer de harde steen
Werd tot het metzel-werk behouwen, en besneen:
Nu ist op Bakenes daer komt de steen met schepen,
En so behoefdmen die met paerden niet te slepen.

[+]Hier is nu 't*VVapen-huys,* alwaer het krijgs-gevaert
Alwaer het grof-geschut ten oorlog word bewaerd.
[+]*VVapen-huys.*

God wil het nimmermeer ons daer toe laten komen!
Geen vijand werde hier tot een'ger tijd vernomen!
Het ongeacht vergaet: *Bartholomeus Veer*
Heeft opsicht op den *Hof,* en houd het *Huys* in eer.
Ik moet ook van dit Hof die ere openbaren,

[+]Dat hier de Predikers van't *Synodus* vergaren,
Als dat gehouden word op onse beurt alhier,
[+]*Synodaele Vergader-plaetze.*

Het jaerlijksch Synodus van Hollands Noord-quartier.
Het welk dan eens geschied na ses verlope jaeren,

[*]Gelijk sy so nu laest alhier vergaderd waren,
Den tienden vanden Oogst Hoe kan Gods kerk bestaen
[*]1627.

Indien de Leraers haer niet vlijtig gade slaen?

[+]De *Commissarisen van alle kleyne saken*
Die plegen twemael 'sweeks hier ook die af te maken.
[+]*Item der Comissarisen.*

[+]So komt de *Heymraed* ook by wijlen hier by een,
En and'ren desgelijkx, tot besten van't gemeen.
[+]*Heymraden, Scholarchen, ende Anderen.*

Bartholomeus Veer, Hofmeester.
Iakob de Witte, Kasteleyn.

[+]'Kmoet eynd'lijk me *het Huys daer onse Klocken hangen,*
Waer van't den naem ook draegt, in onse Kerk vervangen:
[+]*Klock-huys.*

En seggen dit hier by, dat selden eene stad
Of swaerder of van klank veel schoonder *Klocken* had.[+]
Een diend alhier verhaeld die niemand heeft te wijken,
Voor wien selfs over al de klocken moeten strijken,
De *Slag-klock van het uer,* de brommer onser Stad, [+]
Die ik van klaer en swaer geluyd uytnemend schat.

[+] *Klocken.*

[+] *Slag-klock van het uer*

Het *Klockhuys* is in Meij 1479. van Gerrit van Vy volmaekt.

Holl. Kron. Divis. XXXII. *Kap.* XXV. In't jaer ons Heren MIↃIII. opten XXVI. dag van December werd tot Haerlem gegoten een groote *Vierklocke,* ende was genoemd *Roelant die Grote,* ende werd in den toorn gehangen boven op der kerken, maer werd namaels afgebroken om der grooten swaerten willen als voorseyd is: ende de Klocke was XI. duysend pond swaer, ofte weynig [*] min, ende was gegoten nader formen ende grote als de Vierklocke binnen Gent.

[*] *500. meer. O.M.*

Roelant die groot is mijn naem,
Tot Goods dienst ben ic bequaem,
Ic luyde zomtijts ten brande,
Of alst faem is van vijanden.
Gerijt van Wou die mij goot
Mccccc ende drie na Goods geboort.

Ter eren van Marien ben ic gheghoten[+]
Doe MCCCCLXXI. werd ghesproken,
Mijn Heer Cristoffel Vyleyn halp mij besteden te dien tijen,
God wil sijn ziele verblijen.
Henric Waghenens heeft mij ghemaekt,
God heb lof, ende wel geraeckt.

[+] *Slag-klock van't half uer.*

5. Octob. 1527. is te Haerlem de *Tonne* ende het *Voorslag* op de Kerke gemaekt.

11. Decemb. 1572. is te Haerlem de *Klocke geschort om 't Beleg* tot [*] S. Margrieten toe 1573. *Oude Memorien.*

[*] *13. Iulius.*

En komen ook alhier die *Klockjes* sijn verswegen,
[+]
Die wy van *Damiaet* tot een triump verkregen,
Van sonderling geluyd, van kostelijk metael?
Dus overtreffen sy de klocken altemael.
Op dat nu dese Kerk, een werk van sulker eren,
Een werk van sulken naem, niet quam vast uyt te teren,

[+] *Damiaetjes.*

Niet quam door weer en wind allenskens te vergaen,
+So nemen vier des jaers de sorge hier van aen.

+*Kerk-meesters.*

Kerk-meesters.

Lubbert vander Weyden.
Iohan Damius.
Bartholomeus Veer.
Iillis de Wilt.

Dat d'and're werken ook niet quamen te beswijken,
+So hebben wy daer toe verscheyde *Stads-Fabrijken,*
Die maken 'twerk gereed, of nemen 'twerk in acht,
En hoe het arbeyds volk den arbeyd daer betracht.

+*Stads-Fabrijken.*

Stads-Fabrijken.

Opsienders der Stads-werken.
Kornelis Out.
Barent Mool.
Meester-Timmerman.
Klaes Pieterszen Bagijn.
Meester-Metzelaer.
Teunis Willemszen.
Meester-Steenhouwer.
Pieter Reijerszen de Lange.

+Kom hier nu *ô Ryvier,* die door de Stad gaet vloeijen,
En met dijn frischen stroom de wallen hier besproeijen,
Kom *Sparen,* Stads zieraed, kom dochter vanden Rijn,
Ryvier een vande schoonst die inde wereld sijn.
En of gy *Spaerne* sult, of *Spierne* moeten heten,
Wat hebben wy daer van d'onsek'ren grond te weten?
Wy sparen dan die moeijt, om wijders voord te treen,
En houden met den naem van *Sparen* ons te vreen.

+*Sparen.*

Vande Ryvier Sparen.

Had. Iun. in Harl. Bat. Cap. 17. Vrbem interlabitur amnis navigabilis

hâc tempestate, post auctum magnâ virium accessione lacum, Sparnus, * *dictus à nobis apud Sparnodamum Tyi brachio accipi, quem Spirnerum consonâ etymo verioti voce dicendum autumo rectius, ut palustribus cannis, & arundinetis, è quibus Spiras, hoc est, calamorum radices, esui gratas, juventus colligit, densum: atque ità in Trajectinis diplomatibus scriptum invenio, ubi de Ecclesiâ Spirnewalt, quam Sparnowoudam nunc vocamus à Sylvâ amni vicinâ. Hoc flumen è Rheno reverà corrivatum, tamen è lacu immensum aucto ortum habere videtur: idem, euntium redeuntiumque navium continuo procursu ac commeatu amoenum, incolarum utramque ripam obsidentium oculos jucundo prospectu pascit.*

* *Hoc eodem Cap. in Sparendamo.*

Door de Stad loopt een Revier, het *Sparen,* by desen tijd seer bevaren, na dat het Meyr dapper hadde toegenomen, ‡ het welke wy geseyd hebben dat hy by Sparendam van eenen arm van het Y ontfangen word, het welke beter *Spierne* konde genoemd worden met een gevoeglijker woord des rechten oorsprongs, om dat het vol is van biesen ende rieten, uyt de welke de jeugd *Spieren* pluckt, dat is rietwortelen, aengenaem om te eten. Ende so vinde ik inde Vtrechtsche gesegelde brieven geschreven, daermen vande Kerke *Spirnewalt* leest, die wy nu Sparenwoude noemen, van het bosch by de revier gelegen. Dat water waerlijk uyt den Rijn gekomen, schijnt dan noch sijn oorsprong uyt het Meyr grootlijkx vermeerderd, bysonderlijken genomen te hebben: het selve is seer genoeglijk door den gedurigen vaert der schepen die heen ende weder seylen, ende vermaekt door een lieflijk uytsicht de ogen der inwoonderen die aen weder sijde van den oever sitten.

‡ *Hier rechts voor in Sparendam.*

Spierinx-meyr, ende *Spierinx-horn* schijnen desen naem *Spieren* ofte + *Spierne* te bevestigen, halfweg tuschen Haerlem, ende Amsterdam gelegen, behoudende also misschien het meyr ende land den naem van dese Ryvier die veel-licht aldaer in oude tijden heeft gelopen: ende niet van spiering visch.

+ *P.S.*

Dit water snijd de Stad in twee voornaemste leden,
Met eenen krommen arm als ‡ twee verscheyde steden,
En schiet in't Suyden uyt na't Meyr, en Noorder sij
Na sijn verlaet, en †*dam,* en vloeijt daer in het Y,
Door dapper *Sluysen*-werk en schrickelijke gaten
Met groot gedruys en kragt van water uytgelaten:
Waer door het water hier voor 'tquaed der bracke staert
Van onse soute see sorgvuldig word bewaerd.

‡ *Gelijk Groot ende kleyn Basels Geneven ende S. Gervais, &c.*

† *Sparendam*

Van Sparendam.

Had. Iun. Bat. Cap XVII. *Sparendamum, pagus Harlemo propinquus, nonne manifestum nominis sui indicium profert emissione Sparni rivi,*

‡*si non potius Spirneri (de quo paulò inferius dicam) in sinum Tyum illic excurrentis per plura emissaria?* ‡*In Harlemo*

Sparendam, een vleck dicht by Haerlem, heeft het niet een blijkelijk teyken van sijnen naem, door het uytlaten vande reviere Sparen, ofte Spierne (waer van † terstond) inden boesem va*n* het Y aldaer uytlopende door veele sluysen? †*In Haerle*m.

Dese Verzen staen in de Nieuwe Sparendamsche Kerke.

+*De oude swacke Kerk is 'snachts door swaere vlagen*
Van harden Noorden-storm gestort, en ingeslagen. +*Den 12. Ian. 1626.*
+*Dirk, Pieter, Abraham van Beaumont leggen 'twerk*
Een, twee, en derden steen, 'tbeginzel deser Kerk. +*Den 20. April 1627.*

Wij-gebed tot God voor dese Kerke.

Wy hebben dese Kerk (o Here,) dij doen stichten,
Om dijnen Godes dienst daer suyver te verrichten:
Laet dijne ogen staeg daer over open staen,
En laetze noch door brand, noch oorlog ondergaen,
En wiltze alle tijd voor ongeval bevrijden:
Voor-al en wilt gy toch in eeuwigheyd niet lijden,
Dat sy door valsche leer, en door af goderij,
Door mis, door beelden dienst een sielen-moord-kuyl sij.
Maer laet dijn heylig woord daer altijd suyver leren,
Op dat wij dij alleen in dijnen Sone eren,
En salig mogen sijn door sijnen waerden dood:
Beneemt ons nimmermeer dijn heyl, en hemelsbrood.

'Tgebeurd dan noch dat hier, de hooge water-vloeden,
Door storm op een gejaegd, seer dapper heftig woeden,
+Dat onse *Velserdijk* voor 'twater wijken moet,
Dat dickwils aen het land seer groote schade doet. +*Velserdijk.*
+Dies heeft de *Heymraed* hier getrouwe sorg gedragen,
En tot der landen heyl een goeden raed geslagen, +*Hooge Heymraed van Rijnland.*
+Dat achter desen dijk een *Slaper* is bereyd,
Die 'twater keren sal alst sich wat neder leyd, +*Slaper. An. 1627.*

Ik kan dit niet voorby, ik moet dit mede raken,
Hoe sy met groote kost den *hoogen-dijk* vermaken, +
En sterken tegens 'tY *met harden blaeuwen steen,*
So treffelijken werk als oyt Monarchen deen.

+*Muer-vverk aen den Hoogen-dijk tegens het Y. Begonnen An. 1613.*

Hooge-Heymraeden van Rijn-land.

Ionker Nikolaes vander Bouchorst, Here van Noordwijk, Dijkgraef.
Ionker Iohan van Duyvenvoorde, Here van Duyvenvoorde, ende Voorschoten.
Ionker Iakob van VVijngaerden, Here van Benthuysen, ende Wijngaerden, ende Ambochts-Here van Soetermeer.
Ionker Iakob van Duyvenvoorde, van VVoude, Here van Warmont.
Ionker Heyndrick van Haerlem, van Berkenroede, Oud-Burgemeester der Stad Haerlem.
Ionker Geleyn vander Laen, Here van Vyterbuert.
Ionker Iohan van Schagen.
VVillem Ruychaver.

Deser sijn altijd ten minsten twee van Haerlem uyt kragt van seker Handvest gegeven by Maria Koninginne van Hongarijen, Regente vande Nederlanden, uyt den name vande Keyserlijke Majesteyt Karel V. 15. Oct. 1545.

Hadr. Iun. Bat. Cap. XVI. *Habet eadem Regio, ut est palustris atq, eluvionibus obnoxia, ac propterea uti cogitur aggerum obicibus è vivo cespite aut algâ aequoreâ constructis, quibus tanquam firmissimis corporis sui propugnaculis adversus amnes Oceanumque se muniat, eâ videlicet parte quâ colles arenarios natura negavit, habet, inquam, chomarchos, sic voco aggerum praefectos & curatores, quos promiscuum vulgus Dijkgravios,* + *seu aggerum Comites, qui sedulam suis quique locis curam reficiendorum aggerum gerunt, rusticis & colonis opus quotannis imperant, saepius collustrant, ex arbitrio & aestimatione judicum firmitatem molium altitudinemque exigunt, rebelles mulctis onerant, quod publica salus ab illis pendeat, & è neglectu incuriâque hominum in discrimen venire possit ac*

+*Dijkgrave*n.

periclitari. Quorum in numero sunt praecipuae ex omnibus[+] dignitatis, splendidisque orti natalibus viri, qui VVilhelmi Romanorum Regis, aliorumque Hollandiae Principum privilegijs compluribus aucti, cum publicâ auctoritate praesunt aggeri perpetuo, qui Caninefates intersecat medios, Amstelodamo Velsenum usque pagum, vernaculâ voce ex re[+] impositâ Heimradi dicti, quasi domestici consultores, aut (ut ipse Caesar augustius interpretatur in suo diplomate) communes terrae consiliarij, quod in commune rebus ipsius tanquam frugi & utiles oeconomi consulere teneantur: quorum immutabile arbitrium & sacrosancta auctoritas regio-diplomate non uno communita sunt, quo insuper sibi ipsi & posteris retractandae revocandaeque voluntatis aut sententiae arbitrium adimit. Ii Septemviri sunt quidam septenario numero constituti.Quorum ad exemplum Sciedamensis & Delphensis tractus singuli Quinqueviros aggerum tuendorum curae praefecerunt.

[+] *Heymradij Rijnlandia à VVilhelmo Caes. privilegijs honorati.*

[+] *Heymraed.*

Dat selfde Landschap [Holland] (gelijk het broekachtig is, ende overspoelinge van wateren onderworpen, ende daerom genoodzaekt dijken ende dammen te gebruyken, van groene soden ofte see-wier opgemaekt, waer mede het sich als met sterke voorschanzen tegens de revieren ende see wapend, te weten aen die sijde daer de nature de sandduynen heeft geweygerd) heeft Dijk-oversten, die over de dijken als versorgers ende opsienders gesteld sijn, gemeynlijk *Dijkgraven* genoemd, die op't vermaken der dijken, yder op sijne plaetze, vlijtig acht nemen, den huysluyden 'twerk jaerlijkx bevelen, dickwils besichtigen, naer goedvinden der verstandigen, de swaerte ende hoogte der werken belasten, de wederspannigen met geld-boete straffen, om dat het gemeyne beste daer aen hangt, ende door het versuym ende de nalatigheyd der menschen in gevaer konde komen. In welker getal wel-geboren ende voornaemde luyden sijn, de welke met veelvuldige privilegien van Koning Willem ende andere Graven van Holland gesterkt sijnde, door publijke autoriteyt over den dijk gesteld sijn, die midden door Kermerland van Amsterdam tot Velsen toe henen loopt, ende worden in Duytsch *Heymraeden* genoemd, als huys-sorgers, ofte (als de Keyser selfs in sijnen Brief noch heerlijker verklaerd) raedsluyden van't gemeyne land, om dat sy in't gemeyn op 'slands saken als suynige ende profijtige huys-vaders moeten letten: welker onwederroepelijk oordeel ende autoriteyt met veele magt-brieven des Konings sijn bevestigd, waer mede hy sich ende sijnen nakomelingen het recht end de vrijheyd beneemt, om sijne meyninge te wederroepen, ofte wille te veranderen. Dese sijn *Seven-mannen* op sulken getale van seven gesteld. Naer welker exempel die van de landstreke van Schiedam ende Delf Vijf-mannen tot Dijk-graven geordineerd hebben.

Dese Edele Heren Heymraden, in verscheyde handvesten der Graven gemeynlijk *Heymraeden van Rijn-land* geheten, vvorden ook *Heymraeden van Sparendamme* genoemd in seker Handvest van VVillem III. xxii. Gr. van Holl. gegeven in den Hage des sonnedaechs op Sinte Ians dach Evangelist in die Kers-dage in't jaer ons Heren Mcccx.
VVorden doorgaens van de Graven in hunne Handvesten genoemd *VVel-gebore Heymraeden, Hooge Heymraeden, onse geminde Heymraeden, &c.*

WILLEM *by der genaden Gods Conink der Romeynen* * *altoes oeckende, allen den genen die dese letteren sullen sien, sijn gratie ende alle goet. Totter kennisse uwer gemeenlickhede willen wy dat comme dat wy oirconden slechs mitter hebbinge deerre letteren alsoe dat wy van gemeenen raede onsen dienstelick den edel ende onedel in Hollant, ende by raede ander goeden luden, die den staet des lants begeren goet te wesen, sullen ordonneren ende doen maecken eenen water-ganck, diemen hiet een spoije, of een gat, hebbende in den wijde vier en twintich voet, daer de meere schepe mit heure laste lichtelicken mogen doerlijden totten Sparen-damme, of daer by, so waer dat wijs te rade worden, &c.*

In oirconde des dinges soe hebben wy doen segelen dese letteren mit onsen segele ende mit onser broeders segele Florens die daer toe gaf sijn consent deser tegenwoordiger letteren. Gegeven tot Leyden des vijfsten Idus van Aprille opte xj. Indictie in't jaer ons Heeren duysent twee hondert ende drij en vijftich.

* *Semper Augustus.*

WIllem by der genaden Gods Coninck des Roomschen Rijcks altoes vermerende allen den genen die dese letteren sullen sien sijn gratie ende alle goet. Wy die seer begerende sijn nutschap oirbaer ende gemack onser getruwer ondersaten voir haeren gemeenen oirbaer hebben gewaerdicht te keuren ende te ordineren na inhoud desen tegenwoordigen letteren, getugende ende vastelick belovende als dat wy genen ganck of deurganck der wateren, die spoije in't gemeen is gehieten, by Sparendam en sullen gehengen te maecken, noch oick mede iet verwandelen of doen by Spaernendam, Sijtwinde, Sedijck, ende Swadeburgerdam sonder des gemeen lands Raets-luden, *die geheten sijn* Heem-rade, *der geenre die nu sijn, of in toekomende tijden wesen sullen. In getuychnisse ende claer geheugenisse der saecken voorsch. ende op dat alle punten voorn. vast ende onvercrachtelick sullen blijven, soe hebben wy uyt dien dese tegenwoordige letteren geboden te schrijven, ende mitten segel onser mogentheyt te doen vestigen. Gegeven tot Leyden opte vijfte Idus van October opten xiiij. Indictie in't jaer ons Heren twaelf hondert vijf ende vijftich.*

WY Florens Grave van Hollant maecken cont allen den genen die dese letteren sullen sien of hoeren dat wy by raede onser goeder luden van onsen lande oorlof hebben gegeven over te slaene een water heitet die Spaerne, dair die wilde see in vloeijde, ende veele ons lants plach te verderven, &c Voort soe hebben wy oirloff gegeven dien ommedijck van den lande te makene alsoe lanck ende alsoe breet ende alsoe hoich alse hem die Heemraeden *vinden by hoeren ede die daer toe gesworen*

hebben, &c. Voort soe willen wy dat dese Bailju machtich sy in te panden alle boete die die Heemrade vvijsen *opten genen die't* behoe'n, &c. Gegeven in onsen Heeren jaer duysent twee hondert ende vijf ende tachtich des manendaechs nae Sinte Valentijns dage in onsen woninghe ter Hage.*

**Eehoeven, verbeuren.*

WIllem by der genaden Gods Palensgrave opten Rijn, Hertoge in Beijeren, Grave van Henegouwen, van Hollant, van Seelant, ende Heere van Vrieslant Ontbieden ende gebieden mit sonderlinge ernste allen onsen goeden luden ende ondersaeten geseten tusschen onser stede van Aemsterdamme ende Sparendamme, ende voort allen den genen die daer tusschen eenich lant leggende hebben, wie sy sijn, geestelicke personen, of wairlicke, poorteren, of lant-mannen, ende elcken bysonder dat sy volcomelick houden alle keuren die onse vvelgeboeren Heemrade van Rijnland voor dese tijt gevvijst ende gekeurt hebben ende noch keuren sullen met hoeren Dijckgrave tot onsen ende ons lants oirbaer sonder daer tegen te doe*n*, of in eniger vvijs te breken, *want wy by niements eenwillicheyt onse lant verloeren noch immer ongedijckt en willen laten.* Ende soe vvie die keuren ende vonnisse voorsch. niet en hielde die verbeurde altijt die hoichste beute die onse Hee*m*raet voorsch. vvijsen mogen, dien vvy die ofgenomen vvillen hebben sonder verdrach, *want wy immer willen dat heur keuren ende vonnisse voorsch. voort ganck hebben sullen, ende des en willen wy van niemant enich ander vervolch hebben van den genen die binnen hoere schouwe voorsch. geseten sijn. In oirconden desen brieve, ende onse signet hier op gedruckt. Gegeven inden Hage opten xvj. dach in*

Meije in't jaer ons Heeren duysent vier hondert ende seven.

Van eenen ende selven in-houd ende sin sijn veele ende verscheyde andere Handvesten der Graven.

Nu kanmen tot vermaek alhier aen alle kanten
[+]De *Cingels* om de Stad met groene boomen planten:
Nu kan men alle tijd op alle wegen gaen,
Daer nu geen water meer sal komen op te staen.
Want sullen wy't vermaek van onse Stad besnoeijen,
En niet veel liever dat noch meerder aen doen groeijen?
Of waerom souden wy ook in het minste deel
De minste willen sijn? De Stad is al te eel.
De Burgers onser Stad gaen dickwils sich vermeyden
Aen deses waters kant ontrent de groene weyden,
En sien 'tgevlerkte hout weg-vliegen door den stroom,
Of by het stille weer voord-kruypen met den boom:
[+]Sy gaen ter Meyr-vaert uyt door *Schalkwijk* sich verlusten,
Of over't Veer geset in't groene Hout wat rusten,
Of so hun lust hen ook na Sparen-dam toe jaegt,
[+]Of daer de plaetz den naem van *Seven-molens* draegt.
[+]Hier kan ik nu 't*Geslacht van Spaerne* niet vergeten,
Wel-eer van desen vloed van't *Sparen* so geheten,
Hoe wel niet magtig oud, noch sonderling vermaerd,
En niettemin nochtans dit mijn verhael wel waerd.

[+]*Stads-Cingels, ofte omgangen*

[+]*Schalk-vvijk.*

[+]*Seven-molens.*

[+]*Geslacht vanden Spaerne, ofte Sperne ende van Sparenvvoude.*

Dirk vanden Spaerne, Schepen in Haerlem, is bekend in eene Schepen-kennisse ten behoeve van de Vrouwen-Broeders te Haerlem op't jaer MCCCXLVIII.

VVillem van Sparewoude, Florisz. gebruykt sijn eygen segel in het jaer MCCCCLIV.

Ian van Sparnewoude, Klerk, woonde by Heer Symon vander Horst, Priester te Haerlem in't jaer MCCCCLXII.

Ysbrant van Spernewoude besegeld met sijn eygen segel als borge van Willem van Adrichem eenen brief te Leyder-dorp, in het jaer MCCCCXCI.

VVillem, ende

Ysbrant van Sparenvvoude, beyde Leen-mannen van de Graeflijkheyd van Hollant in't jaer MCCCCXCVII.

Gerrit van Spaervvoude, Leen-man vande Graeflijkheyd van Holland, in't jaer M IↃ XX.

En so ik spelen wou op desen naem van *Sparen,*[+]
So sprack ik van sijn goed sorgvuldig te bewaren:
Het *Sparen* loopt hier door, maekt u het goed niet quijt,
Spaert voor den ouden dag, spaert voor den quaeden tijd.
Spaert voor de armen wat, om mildelijk te geven,
Spaert voor de arme wat, op dat sy mede leven,
Spaert voor uw huysgesin, en uwen naesten wat,
En leert so sparigheyd by 'tSparen onser Stad.

[+]*Sparen leerd Sparen.*

Wat is hier groote *Vaert,* en swaere tocht van kielen,[+]
Die gansch ontallijk veel steeds in dit water krielen!
Nau meerder vaert in't land, nau meerder schepen-jagt,
Waer door ons rijkdom word en nering toegebragt.

[+]*Schepen-doortocht.*

Graef [*] *Maximiliaen* heeft ons dit recht gegeven,
En is van Graef tot Graef, van tijd tot tijd gebleven:
Die ons dat nemen sou, neemt dat ons is gejond,
Dat niemand nemen kan, en 'tbrood uyt onsen mond.
Mijn Heren staet het quaed in sijn beginzel tegen,
Daer is de burgerij te dapper aengelegen,
En houdt ons ons voorrecht vast, en word door niemands magt
Van die gerechtigheyd toch nimmer afgebragt.

[*]*Man van Maria, de XXVIII Gr. van Holl.*

[†]*Koppier,* begon dat eens, schier honderd jaer geleden,
En brack den *Billerdam,* gestijfd door and're steden:
[‡]Maer most door last van 'tHof, dat sulkx so niet verstond,
Dat alles wederom so maken als hy 'tvond.
En overmits wy hier van onsen Schip-vaert spreken,
So diend ook aengemerkt, dat wy me 'thoofd op steken
In dese vrijtcheyd, dat onse burgerij
Mag *laden over al* gansch onbelaen, en vrij:[+]
Want daer de and're steen na't loszen hunner waren
Gansch ledig wederom na huys toe moeten varen,
So mogen onse luy naer nieuwe vracht weer staen,
En doen een dobb'le reys met loszen, ende laen.
Hoe kan ik ook dit recht hier laten te begroeten,
Dat wy (gelijkmen seyd) begaefd met witte voeten
Van alles *Tol-vrij* sijn in't land van ons gebied,[+]
Te water, en te land, en geven nergens iet?

[†]*Iakob Koppier, Ambachtsheer van Kalslage.*

[‡]*Den 31. Ian. 1529. Stilo Curia.*

[+]*Vrijdom van laden in Holland Seland, en*de *VVest Vriesland.*

[+]*Vrijdom van Tollen.*

Ons andre *Graften* meer van 'tSparen afgesneden[+]
En door de Stad geleyd, als Sparens vrucht, en leden,
En dochters uyt haer heup, en kinders van haer lijf,
Sijn Haerlem tot zieraed, en ons tot groot gerijf:
Met onse oude *Beek,* die onder onse straten
En huysen henen vliet: en sijn so t'saem verlaten
Tot suyv'ring onser Stad, en groote puntigheyd:
Gelijk sy dan ook hier voor veelen eer in leyd.

[+]*Graften.*

Ik ga so niet voorby, komt weder al te samen,
En komt in mijn gedicht met uwer aller namen,
En sijt so me bekend, en sijt so me geacht.
[+]Wie sal de eerste sijn? komt *Bakeneszer Gracht,*
Beslaet de voorste plaetz, de oudste van hun allen,
En die gelopen hebt aen onse eerste wallen.
[+]En dan gy *Oude Graft,* en daer gy bij de vest
[+]Sijt *Kraeijen-horst* genaemd, gemeynlijk *Kraeijennest.*

[+]*Bakeneszer Graft.*
[+]*Oude Graft.*
[+]*Kraeijen-horster-Graft, vulgo Kraeijen nest.*

Gerrit van Kraeijenhorst was een vande verraders, die met Gerrit van Velsen, Herman van Woerden, Gijsbrecht van Aemstel, Arent van Benschop, Willem van Teylingen, Willem van Saenden, ende anderen, Graef Floris de V. vingen ende vermoorden in den jare MCCXCVI. *Holl. Kron. Divis.* XIX. *Kap.* XXIV.

[+]En gy die van een Burg de *Burgvval* sijt geheten,
Hoewel wy geen bescheyd van desen Burg en weten,
En sijn gelegenheyd, of by, of op de wal
Of waer de naem van komt, dat ik niet seggen sal.
[+]En die den name voert van d'ingetrocke *Ramen,*
En dan eerst sijt gemaekt als die betimmerd quamen;
[+]En voords de *Volders-Graft;* en *Sijd-graft* aen de sij;
[+]En daer de Beek in *Raekx* veranderd ook daer by.
[+]Maer most ik onse *Beek* van d'eerste niet verhalen,
De welke liep en stiet aen onse oude palen,
Die uyt de duynen valt, en vliet so na de Stad,
En loopt daer onder heen door een verborgen pad?
[+]Ik kan de *Putten* me hier in met-een begrijpen,
[+]De *Pompen* ook daer uyt geleyd met lode pijpen,
Van liefelijke wel, van klaeren grond van sand,
Van suyv're soete smaek, als ergens in het land.
Dit is so vande Stad, en binnen onse wallen:
Daer konde noch veel meer hier van te seggen vallen,
Ook dat ik niet en sie, en dat ik niet en weet.
Mijn Stad ik blijf altijd dijn Burger, en Poeet.
God die het aerdrijk hebt doorsaeijd met kruyd en boomen,
En hebt door dijne kragt de bergen voord doen komen,
En 'twater om en door de aerde hebt gespreyd,
[+]Geef dat ik voords verklaer ons Stads gelegenheyd.
[+]Ten Suyden leyt het *Meyr,* ten Noorden *'tY,* ten Westen
De groote [†] *Oceaen,* die t'saem tot onsen besten
En rijken onderhoud den *visch* seer versch en goed
Ons burgers mede-deeld in vollen overvloed.

[+]*Burg-vval.*
[+]*Raem-graft.*
[+]*Volders-graft.*
Syd-graft.
[+]*Raekx.*
[+]*Beek.*
[+]*Putten.*
[+]*Pompen.*
[+]*Buyten-stads gelegenheyd.*
[+]*Meyr.*
Y.
See.
[†]*De groote See, die de geheele wereld omloopt: ons de Noord See.*

Hier is den burg'ren lust na 'tMeyr of 'tY te seylen,
Met *jagjes* door den stroom der golfjes heen te keylen:[+]
Hier is der burg'ren lust met *Karritjes* na See[+]
Na *Sandvoord* heen te slaen 'tSe-dorp van onse Ste.[+]
Ist niet een lust sijn sorg somwijlen te vergeten,
En groot vermaek aen see de versche sood' te eten,
En op't beschilpte strand des groenen Oceaen
De *Pinkjes* met de Maets sien se-waerd in te gaen?[+]
Gy sietze dan ook diep in 'tgroote diep daer hobb'len,
En steyg'ren inde locht, en met de baren tobb'len,
En worst'len met den wind, en is de vangst gedaen,
Weer stranden aen het land met versche visch gelaen.
En siet hoe sy, so haest de banken hun beletten
Te nad'ren aen het land, sich flukx daer onder setten,
En paszen te gelijk wel op der golven slag,
Op dat hun schuytjen voords te beter stranden mag.
Siet dees ook tot den hals in see den garnaer vangen:
Dien and'ren uyt sijn boot den visch en vangst uytlangen:
Hier staense by de sood' in't rond een groote hoop,
Te mijnen dat hun diend in't afslaen, en den koop.
Hier sittense het want te boeten, en vermaken,
Daer hangense het weer te drogen op de staken:
Dees aest den scherpen hoek, waer aen de graege vis
In't listig net verlockt wel haest gevangen is:
Hier schrapense te saem de schilpen die hier stranden,
Om die tot kalk en asch in ovens te verbranden:
Daer kakense den visch, hier doense 'tboot om hoog,
En rollen 'tdiep op strand, en setten 'top het droog:
Of laten weer in see hun schuytjes neder dalen,
Om nochmaels op een nieu een goede sood' te halen:
Daer een behange vrou met kind'ren om en om
Die seyd haer man adieu, dees heet hem wellekom:
So spannen and'ren voords hun paerden in de wagen,
Om hier en wijds en sijds den visch te koop te dragen:
Dit komt hun van hun sweet en sueren arbeyd in,
Tot hunner onderhoud, en van hun huysgesin.
Een arm en zimpel volk, met prael, en pracht, en prangen,[+]
En slimheyd deser eeu en boosheyd niet behangen,
Eenvoudig, slecht, en recht, vol trou, en sonder list,
En daermen minst de deugd, en meest de sonde mist.
In't midden tuschen weg van Ste en See sijn *Bergen,*[+]
Die met hun sanden kop en top den hemel tergen,
En stijgen in de locht, die tegens het geweld
Van't groote wilde diep als mueren sijn gesteld,

[+]*Visch lagjes.*
[+]*Karritjes.*
[+]*Sandvoort*
[+]*Pinkjes.*
Strand.
[+]*Se-luyden*
[+]*Sand-bergen, ofte Duynen.*

Dat met een grammen moed en opgeblase baren
En uytersten geweld op hen te met komt varen,
Maer breekt sijn slag daer op, of't hun so vinnig driegd,
Dat ook het witte schuym de bergen overvliegt,
En sijnen kragt verhaeld, en brengt sijn vloed op hopen
Om met een meerder see de duynen af te lopen.
En rust dijn dollen kop verwoede Oceaen,
En leert eens binnen 'tperk van dijn besteck te gaen.
Al-om in dit gebergt sijn lang-geoorde dieren,
[+]Die grimm'len allezins, en krielen als de mieren,
En lopen overhoop. Wat menig schoon *Konijn*! [+]*Konijnen.*
Men weet niet hoe alhier so grooten hoop mag sijn.
'Tgebergte loopt schier weg. Gemeyn en lecker eten:
[+]Waer van wy *Kermers* volk *Caninefates* heten,
Van [†] d'Ouden so benaemd: om dat om onse Stad [+]*Kermers Caninefates.*
'Tvolk veel konijnen eet, of veel konijnen vat. [†]*Plinius & Tacitus.*

Vanden ouden Naem der Kermers Caninefates.

Had. Iun. in Bat. Cap. XIV*. Ad Caninefates nostros venio. Eorum etymon è locorum & regionis quam incoluerunt naturâ ac conditione conjecturâ colligo, quandoquidem Vera nominum impositio cum rerum ac gentis ingenio convenire ad quadrum solet: eam verò cuniculorum esse [*] refertissimam feracis simamq*ue *utalio loco à me commonstratum est, nemo ità peregrinatione alienus est qui nesciat. Itaquè jam tum à prisco saeculo Caninefates audivere, ut cuniculorum raptores, hoc est, Caninefates, mol li pronunciationis lege ad Frisicum idioma proprius assonante, à praehendendis cuniculis, vel per convicium, quod eos in cadis condirent, ac victorum more compingerent ad usum servandos: nisi exterminatâ caninâ litera per Romanos pronunciationi ineptos Caninefratores, ut cuniculorum comedones helluonesquè nominati fuetint.* [*]*Cap. III.*

Ik kome tot onse *Caninefates.* Ik neme hunnen grond-naem af uyt de nature ende gelegenheyd vande plaetzen ende het landschap dat sy bewoond hebben, aengesien de waere oplegginge der namen met der dingen ende des volks aerd plegen juyst over een te comen: Nu en niemand is so vreemd, die niet en weet, dat dit landschap seer rijk en vol van konijnen is, gelijk ik elders hebbe aengewesen. So sijn sy dan al van ouds *Caninefates* geheten, als konijnen-rovers, dat is, *Caninefates,* met ene sachte uytsprake op de Vriesche wijse trecke*n*de, van het konijnen-grijpen [*Caninevaters*] ofte in schimp ende verwijt, om dat sy de konijnen in aerde vaten souteden, ofte in tonnne sloegen om te bewaren: ten ware sy *Caninefraters,* als konijne-freters ende slockers sijn geheten van de Romeynen, de honden-letter (r) uyt latende, die sy beswaerlijk uytspreken.

Of and'ren schoon dien grond der *Kermers* naem versaken,
En eerstlijk *Kinheymers* van *Kinheym* liever maken,
  En *Kermers* voords verkort. Wat van dien naem mag sijn,
  En blijkt so merklijk niet als 'tlang-geoord konijn.
En wie en siet ook niet dat beyde waer kan wesen,
En dat hier geen verschil, geen strijd en is in desen?
  Twee namen van een volk, en in verscheyde spraek,
  En om een ander ding, en heel verscheyde saek.
De eene brengt den naem van wat'ren, en revieren,
De and're van't gekriel en 'teten deser dieren.
  Wel laet het beyde sijn, so scheyden wy de lien:
  En 'tis ook beyde wel, ik kan niet anders sien.
Nu dat ik heb geseyd van't leger der konijnen,
En van hun groot gekriel, kan daer uyt klaerlijk schijnen,
  Behalven dat wy t'sien, om dat by ons * *een dag*
  In't jaer bevonden word dat elk *vrij jagen* mag.
Ook sult gy alle daeg in duyn veel *Hasevvinden*
By d'ed'len onser Stad, of rijke burgers, vinden,
  Die dese oeffening van jagen is vereerd:
  Ook † 'tvolk dat tenemael sich by de jagt geneerd.
Dees siet gy dan alhier met magt van ongebonden
En tot de jagt en vangst nu los-gelaten honden+
  Na-trachten 'tdwalend wild, en soekende de lucht,
  En vallen't op het lijf, of vatten't inde vlucht.
Een ander wederom gaen drijven met sijn *Fretten*+
Het wild de holen uyt in sijn gespanne *netten.*+
  O arm onnosel volk, dat daer den dood ontloopt,
  En noch met sulke vlucht hier weer den dood bekoopt!
So hoort gy ook met een 'tbenarde wild daer schreijen,
En siet het wederom gevangen hier ontweijen,
  En hangen aen den stock: en so den weyman gaen
  Met vreugde weer na huys met sulke proij gelaen.
Ja wy en konnen hen altsamen niet vertieren,
So siet gy hen van hier na and're plaetzen stieren
  Door ons geheele land: en so word menig dis
  Met ons konijn versien daer geen konijn en is:
Ook selver daerse sijn, die selfs konijnen vangen,
Die sullen evenwel na onse noch verlangen,
  Om hunne meeste deugd, en alderbesten aerd,
  Door onse milde wey begeerd, en seer vermaerd.
Daer by verneemtmen ook hier meer en meer de *Hasen*+
Tot op de Stad te met te laven, en te grasen:
  Beneffens datmen me noch menig *Hart* en *Hind*+
  In onse tuschen-wey van onse duynen vind.

*Hartjes dag, de eerste Maendag na Marien Hemelvaert als men't na de Paepsche stijle noemd.

†*Duyn-maeijers,*

+*Hasewinden*

+*Fretten.*

+*Netten.*

+*Hasen.*

+*Harten.*
Hinden.

[+]Hoe dickwils komt de Prinz in Breroos wijde palen?
Hoe dickwils menig wild uyt onse duynen halen?
Hoe meen'ge snelle Hind, hoe menig wacker Hart
Word op der Heren jagt gevangen, en benard?
[+]En hier vandaer so schijnt ons *Hartjes-dag* te komen,
Al word hier van ook schoon geen vast bescheyd vernomen:
Want als de Graef hier joeg in't recht zaeijsoen van't jaer,
Wie twyfeld of dat was met toeloop vande schaer?
Dit is het oud gebruyk, 'tis so, en 'twas voor desen,
Daer groote meesters sijn, daer wil 'tgepeupel wesen:
De Graef teeg op de jagt, sy joegen met den Graef,
En blijven in't besit van die beleende dag.

[+]*Meren-jagt.*

[+]*P.S. Giszinge.*

Van't Zaeijsoen van't Jagen.

Inden jare MCCCXXXV. *is den jagers uytgheven tot haren wedden van dien dat si quamen an dien hout metten honden ind saeijzoen van den hert tijd, dat is in Sinte Laurens daghe durende tot Sinte Lambrechts dage, dat loopt* V. *weken, ende* II *dagh.* Dus verre in de *oude Memorien* van dien tijd. Waer uyt blijkt dat het zaeijsoen van't jagen by ouds inging op Sinte Laurens dag, wesende de 10. Aug. ende uytging op Sinte Lambrechts dag, den 17. Sept.

Dit is nu vanden duyn, en van het wild te jagen:
Wie sijnse die ook oyt en elders steden sagen,
[+]Daer sulke volheyd was van alle *kleyn-gebeent,*
Van alle *vog'len* vangst, als hier de Heer verleend?
En wild ik my den weg tot meerder dingen banen,
[+]En dacht ik breed te gaen, ik sprak ook vande *Svvanen:*
Gewis! hier is een drift, so in, als om de Stad,
Dat niemand ergens oyt in't land een beter had.
Dus sietmense seer veel in onse graften drijven,
En door goe toeversicht in onse palen blijven.
[+]Hoe zierlijk ook het *Huys der Svvanen* is gemaeld,
Is waerdig datmen't ook ter eren hier verhaeld.

[+]*Vogelen, ende alle kleyn gebeente.*

[+]*Swanen-drift.*

[+]*Swanen-huys.*

Rutgert Janszen van Vienna, Pluym-graef.

De Vorst nu van't gebergt, de hoogste onser sanden
[+]Die heet de *VVitte-blink:* dewijl hy staet te branden
Te blinken in de son: [†] of dat veel-licht de Heer
Van Heemste, Ridder *VVit, op desen duyn* wel-eer

[+]*VVitte-blink.*

[†]*P.S. Giszinge.*

[*]Gesien is van ons Stad met blinkende banieren,
Vytwaeijend aen de steng den Leeu der Batavieren
Tot ons ontzet, en heyl, als 'tleger van [‡] Dampier
Noord-Holland had verheerd, en meester was tot hier.

[*]*Komende van Sandvoort.*

[‡]*Sone van den Graef van Vlaenderen.*

Holl. Kron. Divis. XXI. *Kap.* XV. *op het jaer* MCCCIV. Gwije Dampier dit vernemende is van stonden aen getogen met gewapender hand, ende is gekomen binnen der Stad Vtrecht, ende heeft aldaer Schout ende Schepenen geset, die uyt sijnen name de Stad regeren souden, ende heeft naerstelijk gearbeyd aen die Ecclesie ende Kapittel van Vtrecht, datmen Bischop Gwije afsetten wilde die gevangen was, ende dat sy kiesen wouden tot haeren Bischop Heer Willem van Gulick, dat welke hy by avontueren soude verkregen hebben, en hadde *Heere VVitte,* de bastaerd van Haemstede, wijlen Grave Floris Soon van Holland van Zierikzee op die see *tot Sandvoort* niet gekomen.

Oude Holl. Rijm-Kronijk onder Graef Jan II.

Hier binnen ist also comen,
Dat Heer VVitte was gevaren
Wt Zierikzee met cleenre scharen,
Met eenen schepe ende niet me,
Voer hy buyten by der zee,
Ende quam an bi Zantfoerde,
Daer vernam hi ende hoerde
Dat Hollont al was verloren.

Een seer vermaerde duyn in't heele land, van wegen
Dat hy so magtig hoog en steyl ook is gelegen
By so beroemde Stad. Wat loopt sich menig moe
En dat met lust en vreugd na dit gebergte toe?
En klout'ren na den top op handen en op voeten,
En staen te martelen, te kruypen, en te wroeten,
En liggen afgemend te hijgen op dien duyn,
Eer sy dien [*] Altas sijn op sijnen kaelen kruyn.
En sien van daer ons Stad, en onse naeste steden,
Gelegen wjd van ons, ook veele duysend schreden,
De koopstad *Amsterdam,* 'twijs *Leyden,* en het *Meer,*
Ja *Alkmaer,* suyvel-rijk, by gunst van locht, en weer.

[*]*Een seer hooge berg in Mauritanien, die de Poeten daerom versieren den Hemel te dragen.*

So siet gy ook van daer de diepe blaeuwe baren,
En in de rijke *See* de groote *Schepen* varen,
  En 'tdorre *Sandvoort* me in duyn, en aen het strand.
  En wat een oog-geweij van al ons lieve *Land!*
Hier mald en maeld de jeugd: daer sietmer twee staen zollen,
En worst'len so om best; daer een van boven rollen;
  Dees vallen op sijn neus, en over hol en bol,
  En krijgen van't gul sand sijn hals en ogen vol.
+Aen deser duynen dan hun klaeren regen leyden,
  Die uyt haer ad'ren springt als een fonteyne doet,
  En met een soet gedruys uyt hunne borsten vloed.
Hier maektmen 'tlywaet wit, hier *bleyktmen* 'tgraeuwe garen,
En maekt de webben toe als of sy sneeu-wit waren,
  Ey! siet toch hoe hierom so menig knecht en meyt
  In't werk hier besig sijn in veel verscheydenheyd:
Hier loogtmen 'tlinnewaet, daer word het weer gesteken
Begraven inde melk de graeuheyd uyt te weken,
  Dees wasschen inde tob voordaen sijn blaeuwen huyd,
  En wrijven met de vuyst sulk overblijfzel uyt,
Die spoelen 'tweder op: en gaen't te velde brengen,
En maken 'tpennen vast, en staen het te besprengen
  Met silv'ren en regens dou, tot dat het wit en sacht
  Word vande bleyk gedaen, en weer na Stad gebragt.
+Ook sijn hier allezins seer lustige *Landouvven,*
Die vet en vruchtbaer sijn voor d'Ackerman te bouwen,
  En saeijen wat hy wil. Of groen geschilderd *Veld,*
  +Daer menig *os,* en *koe,* en *schaep* is opgesteld,
+En tieren wonder wel. De koeijen *suyvel* geven,
De *boter,* en de *kaes,* tot voedzel van ons leven:
  Maer d'os die word geslacht: stroopt hem dat dicke vel,
  En sout hem inde kuyp, dat komt de keuken wel
In 'swinters dorre tijd, wanneer de suere vlagen,
En stuere noorde-wind, en felle koude dagen
  Ons houden binnens huys. En wat veelvuldigheyd
  Van aengenaeme spijs word van het schaep bereyd!
Maer kan ik nu alhier met eren wel verswijgen,
+Dat wy de *Deenen* hier met hunne *oszen* krijgen,
  Waer toe alhier een plaetz en eene ruyme *stal*
  Bequaemlijk is bereyd op onse breedste wal?
En hoe en souden ook de Deenen hier niet komen?
Word ergens in het land een beter plaetz vernomen,
  Daer yder komen kan rondom van allen kant,
  Daer goe verversching is, in't midden van het land?

+*Bleyken.*

+*Landerije*n. *Ackers. Velden.*

+*Oszen. Koeijen. Schaepen.*

+*Suyvel. Boter. Kaes. &c.*

+*Deenen-oszen stal, tuschen de Kruyz en S. Ians Poorten op de stads wal opgericht. An. 1627.*

Hier siet gy Bredero geteykent naer het leven,
So aerdig als't ons' pen of stift sou konnen geven,
So't tegenwoordig noch verwoest bedorven leyt,
Wat is al 'smenschen doen toch maer dan ydelheyt.

Gy siet wel aen 'tgewest der mueren ende steenen,
Dat dit Kasteel wel eer wat wonders heeft geschreven,
Aen d'oever vanden Ryn van onsen Graef gesticht,
Waer't weder als' het was! waert weder opgericht.

Gy siet met eenen ook een Lange Laen met bomen,
Eer dat gy hier aen't huys van Bredero kont komen,
Die tot de Woning leyt van Burgermeester Loo
Hard tegen aenden Duyn, en dicht by Bredero.

Noch al meer fraeijicheyd: So sijn noch hier en boven[+]
Rondom de Stad seer veel en schoone *Burgers-Hoven,*
Ook aen de *Cingel* selfs, en harde by de vest,
En dat aen menig oord, en menig stads-gewest.
Gewis! en ist geen lust, en sijn't geen heren-saken
Sich op sijn eygen erf en grond te gaen vermaken,
En plucken al het geen waer na sijn siele vast,
En dat in sijnen tuyn, en eyge hove wast?
Of is het me geen lust in blijde groene weyden
Langs heen den water-kant sich wat te gaen vermeyden,
En sien daer in het gras so menig welig dier,
En beesten op hun dreef, en in hun beste tier?
Ist ook niet recht een lust te wand'len tot sijn oren
In't midden door het groen, of 'tgeel gesengde koren,
En door het swang're graen, en 'tsling'ren van't gewas,
En door de blaeuwe bloem van't groene jonge vlas?
Of ook een groot vermaek te sien met groote hopen
En doorgaens bol en dick in't wild de k'nijntjes lopen
De holen in en uyt, te sien dat licht gevaert
Te spelen hier en daer, te wep'len met de staert?
Kan ook 'tgebergte niet ons sinnen tot hen trecken,
En sonderlingen lust in onse siel verwecken?
En 'tbeken soet gestreuyl en lockt u dat niet uyt?
En sijt gy niet vermaekt door 'tlieve stroom-geluyd?
'tIs lust dan om de Stad na veele schoone *vlecken,*[+]
En menig *Heren-Huys,* en and're fraeije *Plecken,*
Te wand'len door't *gesaeij,* of door het *groene land,*
Langs meen'ge klaere *vaert,* of langs den *duynen-kant.*
Kom hier dan Wandelaer, 'tgesicht dat is ten besten,[+]
En dijn vermaek is dijn, door-loop al ons gewesten:
Het is voorwaer een lust langs heen de *Klever-laen,*[+]
Na *Duyn,* na *Aelberts-berg,* na *Bloemendael* te gaen:
Daer kond gy so gy wilt *Vergrafts Fonteyn* sien springen,
En blijven dan noch droog, indien gy't kont bedingen:
En seker sijn gesticht, en woning, die hy boud,
Is waerdig dat gy die wel deur en deur beschout!
En dat dat [*] *Graeflijk Huys,* van *Valkenburg* beseten,
Moet om dien ouden naem veel minder sijn vergeten,
so weynig als een huys dat hier ook ergens staet.
Gaet dan na *Bredero* voordaen de rechte straet:[+]
Een graeflijk oud gesticht, nu jammerlijk geschonden
Door oorlog en geweld, en met der tijd verslonden[+]
Door 'tongeval des tijds. Een al te schoon gebou,
En van te hoogen naem, dan 'tso vervallen sou!

[+]*Hove*n *ende Thuynen.*

[+]*Dorpen.*
*Gehuchte*n.
Heren-Huysen.
Hofsteden. &c.

[+]*Siet de Kron. van Gout-hoeven. pag. 79.*

[+]*VVandelingen.*
*Kleverlae*n.
Aelbertsberg.
Bloemendael.
Vergraft.

[*]*Huys t'Albertsberg.*

[+]*Bredero.*

[+]*Siet Had. Iun. Batav. Cap. xviij.*

+Siet daer ook 't*Huys van Loo*: dan kond gy wat beneden
Een weynig van der hand na *Stuyf-sand* dij vertreden:
Voords *Sand-poort* hooger aen, en daer door 'tsnoode feyt
Van Gerrit den verraer 't*Huys-Velsen* stucken leyt,
Tot sijne schand, en smaed, en tot een eeuwig teken
Hoe Prinzen-moorderij den moorders op sal breken:
Dan *vander Mijlens-Huys,* en *Triers* daer an met een,
T'saem op den grond gesticht van't *Slot van Groene-veen.*

+*[Loo.]*
Stuyfsand.
Sandpoort
Huys te Velsen.
Vander Mijlen,
Trier.

Had. Iun. Bat. Cap. XVIII. *Arx Velsena disjecta laceras ruinofasque parietinas adhuc ostendit, ob particidiale in principem foedè trucidatum nefas communibus Hollandiae Selandiaeque armis expugnata atque eversale. Cujus exauguratae fundum Ianus Dousa, Musarum delitiae, possidet: atque in ejus viciniâ ad teli jactum paucis abhinc annis egregiam Villam castelli modo latâ fossa circumdatam ab Adriano Groenevenio Harlemensi cive exstructam videmus.*

Het af-geworpen *Huys van Velsen* vertoond sijne vervalle mueren noch, van wegen de schandelijke vader-moord des Graven door de gemeyne wapenen van Holland ende Seland bestormd, en*de* verwoest. Wiens grond de liefelijke poeet *Ianus Dousa* besit. Alwaer wy sien dat ontrent eenen stenen-werp van daer een heerlijke *Hof-stede* Kasteels-gewijse met eenen breeden graft omvangen van *Adriaen Groeneveen van Haerlem* voor weynige jaeren gesticht is.

+Ook vander *Ster,* en *Kies*: noch kont gy wat te wijken
Na dijne rechterhand, het *Huys te Hulst* bekijken,
+En *Backer* harde by, en so daer over weer
+Het *Huys te Haszelaer*, en diergelijke meer.
+Dan hooger na *Bresaep,* en so ter sijd na *Velsen,*
+En daer de Duyn, en 't Y de *Bevervvijk* omhelsen,
En perszen in der engt, een seer gelege Ste,
Gelegen op het Y, gelegen by de See.

+*Ster.*
Kies.
+*Backer.*
+*Haszelaer.*
+*Bresaep.*
Velsen.
+*De Stede Bevervvijk.*

Van de Stede Beverwijk.

Had. Iun. Bat. Cap. XVII. *In his [municipijs & pagis vicus nomina finit] primum se offert Bevervicum, quod sonat Bavatorum, qui, & Bajoarij, vicum, sedem, & perfugium: (videntur n. Francorum Reges, possessâ Hollandiâ, militibus veteranis, aut emeritis, qui sibi militarant, nominatim vicos agrosque habitandos dedisse, usque inde nomen fecisse) municipium duobus Harlemo milliaribus disjunctum, loco opportuno ad sinum Tyum adsidens, duobus passuum millibus ab Oceano distans, amoenissimas nobilium villas in viciniâ prospectans.*

Onder dese [steden ende vlecken die in Wijk eyndigen] vertoond

Bevervvijk sich aldereerst, het welke een *Wijk,* plaetze, ende vertreck der *Heijersche* beteykend: (want het schijnt dat de Fransche Koningen, als sy Holland besaten, den ouden ende afgesloofden zoldaeten, die hun gediend hadden, dorpen ende landen gaven te besitten, die sy daer van benaemden) eene stede twee mijlen van Haerlem gelegen, op eene bequame plaetze aen den boesem van het Y, twee duysend treden van de See, hebbende voor sich veele seer-vermakelijke Heren-huysen in 'tgesichte.

Regeerders der Stede Beverwijk.

Schout, ende Baeljuw.

Koert van Yperen.

Burgemeesters.

Ian Barentszen.
Ioris Korneliszen.

Schepenen.

Lambert Ianszen Kotgen.
Gerrit Laurenszen Gael.
Gerrit Outgertszen.
Iakob Ianszen Slommer.
Ioost Ianszen.
Iakob Outgertszen.
Willem Klaeszen.

Hier diende *Kies* weer niet, noch *Schilperhoef* vergeten,
[+]
Dat *Teylingen* besit, en daerom so kon heten,
En *Koeymans.* ende *Baek,* en and're diergelijk.
Die al gelegen sijn ontrent en by de *Wijk.*
Dit is een lustig land. Hier worden Hollands palen
Op't aldersmalst gesien, die scherp een mijle halen.
Houd dan de rechte streek, alwaer sich voords vertoond
'THuys t'Adrichem, dat nu 't*geslacht van Burg* bewoond,[+]
Waer na't ook word genaemd.

[+]*Kies.*
Schilperhoef.
Koeymans
Baek
Holland op sijn smalst.

[+]*Adrichem.*

Had. Iun. Bat. Cap. XVIII. *Habuit & Adrichemia familia turritam arcem Bevervico vicinam, per Frisiorum incursiones solo aequatam, in cujus ruinis villam suam egregij operis circumduxit Antonius à Burgo per matrem Adrichemiae haeres.*

Ook heeft het geslacht van *Adrichem* een *Huys met torens* gehad dicht by de Beverwijk, door de invalle*n* der Vriesen geslecht, op wiens

ruwijnen *Antonis van Burg,* van sijns moeders wegen erfgenaem van de stamme van Adrichem, een Huis van heerlijk gebou gesticht heeft.

Gaet dan na 'theel vervallen
[+]*Huys Oostervvijk-Foreest:* en *Merensteyn,* van allen
Niet slechtelijk versien. Treed voord, en siet ook me
Hoe't *Slot* leyt omgekeerd *der Stichters onser Ste.*
Ja siet hoe droevig daer de afgeworpe steenen
Den ondergang van 'tSlot van't Haerlemsch Huys bewenen,
Heel jammerlijk vernield, en schandelijk verheerd,
En sucht, en denkt, hoe kan ook alle ding verkeren!

[+]*Oostervvijk-Foreest. Merensteyn. Slot van Haerlem*: *Het Huys ter Leck na ook genaemd*

Had. Iun. Bat. Cap. XIX. *Ejus arcis insanae substructiones, peramplae & munitissimae atque opportuno loco positae murorum reliquiae, deformesque ruinae se ostendunt non procul Hemeskirchâ.*

Het vervaerlijk gebou van dit Kasteel, de wijde ende seer sterke vervalle mueren, op eene seer gelege plaetze begrepen, ende de woeste ruwijnen vertonen sich niet verre van Heemskerk.

Doch siet daer [*] *Aszumburg* het Haerlemsch Huys ter eren
Opstijgen inde locht: voorwaer! een groot zieraed
Der huysen hier ontrent, of waer gy henen gaet.
En wel tuygt *Aszumburg* aen liefelijke wegen
En loffelijken oord, by 'tAszum-veer gelegen,
Met sijne heerlijkheyd, en sonderlinge pracht
En opgestegen kop den roem van dit geslacht!

[*]*Ofte Huys t'Aszum.*

Had. Iun. Bat. Cap. XVIII. *Assenburgum arx est dynastae Assendelfi peculium, ultrà Bevervicum, opportuno loco & amoeno situ nobilis.*

Thuys Aszumburg is den Heren van Aszendelf sijn eygendom, verder dan de Beverwijk, door sijne bequaeme ende vermakelijke gelegenheyd vermaerd.

Idem Ibid. Cap. XIX. *Accepi, hujus, qui nunc vitam vivit, Nicolai Assendelfi (quem ob singularem & praestantissimam virtutem honoris causâ nomino*) *patrem, serâ & perinde inutili poenitentiâ indoluisse, haud exstructam à se fuisse arcem (quae ab ipso aedificata ab ipsis fundamentis Assenburgum nuncupatur) in verusto haeredio, in firmissimis illis parierinis, & fundamentorum ruderibus, ut stirpis gloriam antiquitatis memoria vetusque recordatio ab oblivione vindicaret.*

Ik hebbe verstaen, dat de vader van desen Nikolaes van Aszendelf, die tegenwoordig leefd (dien ik om sijne sonderlinge deugde ter eren noeme) door een laet ende onnut berou sich beklaegd heeft, dat hy sijn Slot (dat van hem geboud voords van den beginne Aszumburg

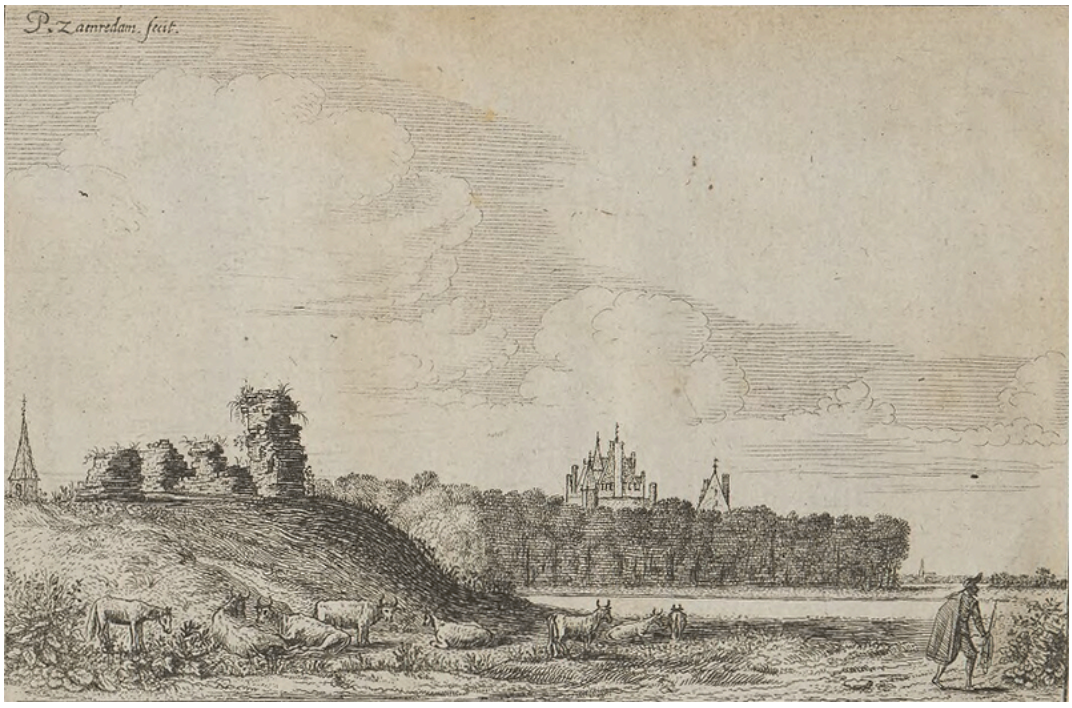

P. Zaenredam. fecit.

Hoe pragtig staet dit Slot van Assumburg verheven!
Maer waer is't oud Kasteel van 'tHaerlemsch Huys gebleven.
So oud als Haerlem is! naer Junius bericht
Heeft dese Stam dit Huys en onse Stad gesticht.

Eylaes! hoe deerlijk leyt dat heerlijk Slot geschonden!
Maer siet wat word daer by een nieu Kasteel gevonden!
Het Assendelfsche Huys is aen die Stam getroud,
Dies heeft die Stam haer Slot by dat Kasteel geboud.

geheten werd) niet gesticht en hadde op de oude erf-plaetze, op die seer vaste mueren, ende vervalle fondamenten, op dat de gedachtenisze der oudheyd, de ere van die stamme vande vergetenheyd soude verloszen.

So staet dan 'tHaerlemsch Slot (hoewel schoon afgebroken)
Daer door weer opgericht, door Aszumburg gewroken
Van't ongelijk des tijds: het een een stenen-hoop,
het ander een kasteel: dit's 'twereldlijk beloop.
Dit moet ik ook hier noch van Aszumburg verklaren,
Hoe sy het *Hals-recht* voerd voor veele honderd jaeren,[+]
Hoe sy in hooger magt een hooge vierschaer spand,
Tot straffe van't geboefd, tot suyv'ring van het land.
Beklaegt dan *Rewijk* voords, en *Poelenburg* met-enen,[+]
Een steen-werp maer van daer, en beyde niets dan steenen,
En een vervalle muer, en jammerlijk ruwijn,
Die van d'onvasticheyd ons doens getuygen sijn.
't*Huys Heemskerk* rest hier noch, by *Konig VVillems* tijden[+]
Ten *VVapen-huys* gesticht, de landen te bevrijden
Voor bloedig krijgs-verderf, voor moord, voor brand, en vier,
En vijands overval van't volk van't [†] Noort-quartier.
So kan't gemelde Huys noch huyden dijnen ogen
Veel teyk'nen van haer eer en ouden naem vertogen:
Gelijk het geenzins is het minste oud gesticht,
Dat hier om onse Stad wel-eer is opgericht.
Doch ere komt [‡] *Marquet*, die dit oud heerlijk wesen
En koninklijk gebou voor sich had uytgelesen
Tot sijn vermaek-vertreck, en vrij in eren hiel:
Dies ook met allen recht de [*]naem op hem verviel.
So ist ook merkens waerd, hoe 'thuys ter krijg geboren,
Van sulken krijgs-heer was ter woning uytverkoren:
So dat ook dus haer val haer rijklijk word geloond,
En hy so met het huys, en 'thuys met hem gekroond,
Tis recht dan dat die Heer aldaer ook na sijn sterven
In *Heemskerk* heeft gewild den aerden schoot beerven:[+]
Waer toe de plaetze word, naer sijne heerlijkheyd,
Naer sijnen staet, en huys, getimmerd, en bereyd.
[*]Sijn Soon de jonge Heer, die ook in wetenschappen
Van wap'nen ende krijg sijns Heren Vaders stappen
Met dapperheyd betreed, die houd ook in dit vleck,
En op dit heerlijk huys te met sijn lust-vertreck.
Dit kan ik van dit Slot ook niet te seggen laten,
Hoe dat het is begift van onse Heren Staeten
Met magt en met geweld, met *Hals-recht* als men seyd,[+]
So yemand strafbaer waer in sijne heerlijkheyd.

[+]*Hals-recht van Aszendelf.*

[+]*Revvijk. Poelenburg.*

[+]*Huys te Heemskerk.*

[†]*VVest-Vriesland.*

[‡]*Daniel de Hertaigne, Here van Marquette, &c.*

[*]*Huys te Marquette*

[+]*Begravenisze van den Here van Marquette.*

[*]*VVillem de Hertaigne, Here van Marquette, &c.*

[+]*Hals-gerecht van het Huys te Marquette.*

Van het Huys te Heemskerk.

+*Holl. Kron. Divis.* XVIII. *Kap.* XIII. Na desen dede hy [*Koning VVillem*] ook maken dat *Huys tot Heemskerk* tegen de Westvriesen, daer hy eenen geheten Heer Gerrit van Heemskerk Kasteleyn of maekte met conditien dat hy de Vriesen altijd in roere houden soude, ende nimmermeer laten rusten, met seker getal van kloeke mannen en*de* zoudenieren, ende daer voor soude hem de Koning doen geven 300 ponden tsjaers, en*de* maekte hem daer toe Baeljuw van Kermerland, om des wille oft sake geweest waer dat hem last van den Vriesen aen gekomen hadde, dat hy dan 'theele Bailjuwschap hadde moge*n* uytbieden om dien last ende nood te wederstaen. +*Ontrent het jaer MCCI.*

Belegerd van den Heer van Polanen, uyt name van Hertog Aelbrecht XXVI. Gr. van Holl. ende *gevvonnen* na elf weken, in den jare MCCCLVIII. *Holl. Kron. Divis.* XXVI. *Kap.* V.

Afgeworpen in het jaer MCCCCXXXVI.

Holl. Kron. Divis. XXVIII. *Kap.* XXXVII. Dit voorseyd aldus geschied wesende, namen die *Kermers* van der Hertoginne wegen tot eenen Kapiteyn ende Hoofdman *Willem Nagel,* ende togen uyt, ende *destrueerden dat Slot tot Heemskerk,* omdat die van Haerlem daer te voren verwoest ende vernield hadden die Sloten van Bredenroede, Heemstede, ende Aszendelf.

By overgifte heeft Jan van Henegouwen, Grave van Holland, Heer *Dirk van Haerlem* overgegeven de *tienden van Heemskerk* in erfleen inden jare MCCCIII. *Oude Registers.*

+Ook ist de pijne waerd dien *Heuvel* na te draven,
En die verheve plaetz, alwaer wel-eer de Graven
Tot Heren sijn gehuld, tot Heren sijn gesteld,
Van't Kermerlands gebied, van't Kermerlands geweld.
De Graven mosten ook op desen Heuvel sweren,
Den Bischop van het Sticht van Vtrecht niet te deren
In sijn gerechtigheyd, den Bischop niet te schaen,
En 'tgeestelijke recht in alles voor te staen.

+*Hul-toneel der Heren van Kermerland.*

Hul-toneel der Graven van Holland over Kermerland.

Had. Iun. Bat. Cap. III. *Ostenditur adhuc isto saeculo*

in Kinnematiâ medio fermè itinere inter Harlemum & Almeriam extrà regiam viam seclusus tumulus in agris editior, ab aratri profanoquè usu hactenus liber, quem Principis inaugurationi consecratum olim fama posteris nobis per manus tradidit.

In dese eeuwe word noch een verheven *Heuvel* in Kermerland halfwegen tuschen Haerlem en Alkmaer ter sijden van den Heren-weg in't veld gewesen, tot noch toe vrij van den ploeg, ende ander gemeyn gebruyk, de welke eertijds geheyligd is geweest tot de inhullinge van den Prinze, gelijk ons nakomelingen dat also van hand te hand overgegeven is.

Id. Ibid. Cap. 14. Illud verò memoratu dignum est, non procul Heemskercka, tumulum acclivem visi, in omnes aequaliter partes editiorem, in ipso fermè soli Caninefatum meditullio situm, in quo retrò-actis saeculis soliti sunt Hollandiae Comites, ut Kinheimariae Domini, in frequentiae solenni popularium & nobilitatis conventu inaugurari ditioni illi, ac mutuo sacramento imbui cùm Principem, tùm nobiles cum vulgo.

Dit is verhalens waerdig, datter niet wijd van Heemskerk een scheuyns-opgaende *Heuvel* gesien word, over al even hoog, ontrent in het midden van Kermerland gelegen, alwaer in voorgaende eeuwen de Graven van Holland gewoon sijn geweest, als Heren van Kermerland, over dat gebied gehuld te worden, in eene groote ende statelijke by eenkomste van de edelen, ende de gemeynte, ende door onderlingen eed verplicht te worden, so wel de Prinze, als de edelen met het volk.

En lust dij hooger aen te sien de oude gronden
Van *'tHuys te Kastrichom,* so jammerlijk geschonden,[+]
Na *Kronenburg* genaemd, so segt in dijn gemoed,
Niet iszer dat de tijd niet met der tijd verdoet.
So kont gy wederom niet min ter and're sijden
En na het *Suyden* uyt ten vollen dij verblijden,
Lust dij den *Sijl-weg* langs door 'tpeul-rijk *Overveen,*[+]
En *Tetroos* wijd gewest dij wat te gaen vertreen.
En sien daer by de *Vaert,* hoe wonderlijk de landen
Daer groeijen uyt de spa, daer waszen uyt de sanden,
Hoe alderleije saed, op meen'gen schoonen kamp
Van sulk gewonnen land wel tierd by *'tHuys van Ramp.*[+]
Dit is een kloeke *vond,* om lichtlijk land te maken,
En daer beneffens ook aen geld noch toe te raken,
Van onse *Gasthuys-vaers* hier aldereerst bedacht,
Waer door dit armen-huys groot goed is toegebragt.

[+]*Huys te Kastrikom ofte Kronenburg.*

[+]*Overveen. Tetrode.*

[+]*Ramp, by-ouds Rolland.*

Holl. Kron. van *Gouthoeven pag 565.* Also Holland in veele plaetzen door turf-graven ende steken als mede door af-spoelen der binnen-

meeren, ende door inbreek van water-vloeden, als ook door 'tstuyven van't sand uyt de see gesmeten, nu tzedert meer dan 100. jaeren herwaerts seer verminderd was van mergentalen, so is ontrent dese tijd een nieuwe vond gevonden, om weder ander vruchtbaer landen te maken: onder ander is geweest een oud *Hoveling,* volgende het Hof vanden Hertoge Philips van Oostenrijk, desen willende in sijn oude dagen leven sonder gebreck ende in ruste, is overkomen met de *Gasthuys-meesters van Haerlem,* dat hy de middel wist om het Gasthuys 'sjaers duysend gulden rijker te maken, mits dat sy tot dankbaerheyd vast souden staen hem sijn leven lang te besorgen een eerlijk onderhoud: ende treckende te hove, heeft hy voor't Gasthuys voorsch. verkregen tot een geschenk alle de duynen liggende tuschen het Haerlemsche bosch ende 'tgerechte: ende wederkomende heeft dit de Gasthuys-meesters aengediend, ende vertoond dat nu maer nodig was alle het sand weg te voeren, ende 'tselve die van Aemsteldam te verkopen voor ballast, ende aldus wierden daer seer goede weyden gemaekt. 'Tselve is naderhand met groot profijt in Rijnland mede gedaen. etc.

Octroij, ofte Vrij-brief van Hertog * Philips van een stuck vervvaeijde Sand-duynen, inden Ban van Heemstede, voor S. Elisabets Gasthuys binnen Haerlem.

*Philips de I. de XXIX Gr. van Holl.

P*HILIPS by der gracien Gods Hertoge van Bourgondien, van Lotharingen, van Braband, ende van Limborg, Grave van Vlaenderen, van Arthois, van Bourgondien, Palatijn van Henegouwen, van Holland, van Seland, ende van Namen, Markgrave des H. Rijks, Here van Vriesland, van Salines, ende van Mechelen, etc.*

Doen kond allen luyden: Also die Gasthuys-meesters van S. Elisabetten Gasthuyse binnen onsen Stede van Haerlem, *aen ons hebben ootmoedelijken doen bidden tot behoefdes Gasthuys voorn. dat ons believen woude hun lieden te willen gonnen, tot een erfpacht, een vierkant stucke* vervvaeijde Sand-duynen, *gelegen* inden Banne

van Heemstede, *tuschen die Here-weg aen die Westsijde, Heemsteder-weg aen die Oostsijde, den voirhout aen die Noordsijde, ende van die Gasthuys land roeijaen recht Oostwaerts aen totten Kruuze toe, ende aen die Suyd sijde, die Trappel-berg roeijaen tyseren kruus laen toe, onverminderd altijds den here-weg sijnen gewoenlijken pad, welk sandduyn die voorsch. Gasthuys meesters begerende sijn, om 'tsand dair uyt te voeren, ende te oirbair op hoirland, die sy dair ontrent leggende hebben, 'twelke in korten jaeren mit allen vanden selven sande verwaeijd, ende gesien was vergankelijk te wesen, ende van 'twelke wy nye proufyt gehad en hebben, nochte geschepen waren te hebben, maer alleenlijken ware om hoir voorsch land al dair te beschudden vanden sande voorn. als sy seyden.*

Dair op dat wy om die rechte wairheyd dair af te weten ons hebben doen informeren tot twee stonden, te weten eerst by onsen Houtvester Jan van Rietvelt, ende onsen Rentmeester van Kenemerland Aelbrecht van Raephorst, ende na by onsen Rentemeester generael van Holland, by welke informacien wy bevonden hebben, dat die Gasthuys-meesters voirsch. ons die wairheyd hier af aen gebragt hebben, als dat wy nye proufyt van dat selve sandduyn gehad en hebben, noch geschepen en waren te hebben, maer souden als wy verstaen wael geschepen wesen, hier namaels in onse voirhout groote hinder ende schade dair by te lijden, die grotelijken mitten sande bestoven ende verderflijken werden soude. So ist dat wy genegen sijnde totten voirsch. Gasthuyse, de welke grotelijken ten achter gekomen is mits hoire nieuwe tymeringe als wy verstaen, gemerkt oik dattet voirsch. sandduyn niemand dienen en soude dan den Gasthuyse om hoire voirsch. land te beschudden van't verwaeijen van den sande als voirsch. is, by advijse ende goeddunken van

onse Stedehouder Generael, ende Rade, die meesters van onse rekeninge, ende onsen voirsch. Rentemeester van Holland, dair toe onsen Houtvester, ende Rentmeester van Kenermerland, dair toe gesien die quijtscheldinge van Jan van Heemstede als Ambochts here al dair, van't geent dat hun aengaen soude mogen, dair afgedaen den Gasthuys-meesters onder sijnen segel, dairom dat 'tselve vierkante stucke verwaeijde sandduynen boven genoemd, ende also dat inder manieren voirsch. belend staet uyt gegeven hebben ende uyt geven mitsdesen onsen brieve sinte Elisabetten Gasthuyse binnen onser Stede van Haerlem voirn. tot eenen erflijken pacht om viertig schellingen Hollands sjaers, die 'tselve Gasthuys onsen Rentemeester van Kenemerland inden tijd wesende jairlijkx ende ewelijken gedurende, tot onsen behoef uytreyken ende betalen sal, diere ons voord goede rekeninge ende bewijsinge of doen sal. Gelovende voor ons ende onsen erven ende nakomelingen 'tselve Gasthuys van Sinte Elisabetten desen erfpacht voirsch. te waren tegens eenen ygelijken tot ewigen dagen. In oirkonde desen brieve besegeld mit onsen segel hier aengehangen. Gegeven opten vijfsten dag in April in't jaer ons Heren duysend vier honderd een ende tsestig. Onder op te ploije stond geschreven By mijnen Here den Hertoge ter relacije vanden Stedehouder ende Rade van Holland dair over geroupen, de luyden vande rekenijnge, ende den Rentmeester van Holland, ende geteykend

Lodijk.

[+]Of neemt gy *Rolland* voor, en *Vollemeer* voor ogen,
Daer *Sompels* nieuwe dak en boomen sich vertogen,
En wilt gy so met een na *Riethorn* hooger aen,
Als ook wat vander hand na *Bentveld* henen gaen.

[+]*Rolland, Vollemeer Sompel. Riethorn Bentveld.*

Of is na d'[*]*Aerden-hout,* en verder dijn begeren,
Of wilt gy *Okerveld* sien waszen, en vermeren,[+]
Door't nieu gebou van *Kies,* en nemen dijnen gang[+]
Na *Alkma,* langs de *Knip,* en *'tHuys te Vogelsang.*[+]
Of wilt gy aen de sij *Ruychavers Hof* paszeren,[+]
En Voords door *Bennen-broek* na *Haerlem* wederkeren,[+]
Of langs den *VVeelgen-berg* die recht daer voor dy leyt,[+]
Daer ik verhalen moet het gene datmen seyd:
Te weten, dat alhier de nieu-getroude Bruyden
Den tweden bruylofts dag met heure jonge luyden
Vergaderden voor 'tlaetst, om onder 'trecht voordaen
Om onder 'tlieve jock van 'techte bed te staen.

[*]*Aerden-hout. Dat is anderden, ofte tweden Hout.*
[+]*Okerveld.*
[+]*Kies.*
[+]*Alkmade.*
Knip.
Vogelsang
[+]*Ruychaver*
[+]*Bennen-broek.*
[+]*VVelige berg.*

Vanden Weligen-Berg.

Had. Iun. Bat. Cap. III. Tumulum a. Delitiosum nomino cum vulgo (qui Welige-berg *vocatur) quod veteri religione ac ritu novae nuptae cum aequalibus eó solent altero nuptiarum die quadrigis pervehi, velut valedicturae solatiis turbae puellaris, actaequè hactenus cum illis consuetudini, tanquam matrimonium nunc religiosum ipsis sit amare, parataequè sint illic obruere anteactae vitae oblectamenta, domesticis rei familiaris curis jam initiatae, vagis amoribus imposito modo.*

Ik noeme desen heuvel met het gemeyne volk den *VVeligen-berg,* om dat de nieu-getroude bruyden met heure speelnooten op den tweden dag des bruylofts naer ouder gewoonte daer plagten met wagenen gevoerd te worden, om heur vermaek ende geselschap met de maegdekens op te seggen, als die nu alleen werk maekten het houwelijk te beminnen, ende die nu bereyd waren heuren lust van heur vorig leven af te breken, de sorgen ende bekommerniszen van de huys-houdinge ingelijfd sijnde, de wilde ende vliegende liefde een eynde gemaekt hebbende.

Of doet gy *Heem-stee* op, vast aen het duyn, en tegen[+]
'Twijd water van het Meyr, in't vlacke veld gelegen,
Een dorp dat sijns gelijk van lustigheyd niet heeft,
En ons in overvloed seer soete *rapen* geeft:
Alwaer het Heren-huys, seer schoon, en hoog verheven,
(Waer vande naem haer is van't *Hooge Huys* gebleven)[+]
Ver boven het geboomt, van't vliegend-wild bewoond,
Seer prachtig inde locht sijn steylen kop vertoond.
Dit mag ik van dit Huys niet laten aen te roeren,
Hoe dat het vrijheyd heeft en recht het swaerd te voeren,
Hetgeen men *Hals-recht* noemd, dat Koning Willem daer[+]
Gesticht heeft voor die geen so wie dood-schuldig waer.

[+]*Heemstede.*
[+]*Het Hooge Huys te Heemstede.*
[+]*Hals-recht van Heemstede.*

Van het Hooge Huys te Heemstede.

Holl. Kron. Divis. XXVI. *Kap.* XLIII. Het *Huys te Heemstede* werde beneffens meer andere *ter neder geworpen* van Koenraed Kuyser uyt last ende magt van Aelbrecht van Beijeren XXVI. Grave van Holland, van wegen de moord aen Alijt van Poelgeest dochter van Jan van Poelgeest, Schildknape, des Hertogen boel, ende Willem Kuyser, des Hertogen Hofmeester, inden Hage, op des Heren Hof en*de* plaetze, op S. Mauritius nacht begaen, aen welke moord Here Jan van Heemstede beneffens veel anderen schuldig was, in't jaer MCCCXCII.

Holl. Kron. Divis. XXVI. *Kap.* LVIII. In dat selfde jaer [MCCCCIV] worde dat *Huys te Heemstede* buyten Haerlem *weder* gedestrueerd, ende *ter neder gevvorpen.*

Adriaen Pauw, Ridder, Here van Heemstede.

En nademael ik hier van *Heemste* kom te spreken,
Hoe sou mijn rede niet gedenken uyt te breken
Van dat by onsen tijd hier onlangs is verricht,
Als daer het *Predick-ampt,* en *Kerke* sijn gesticht?
Daer onse [*] *Campius* den dienst heeft aengevangen,
En *Bruno* korts daer na het eerst beroep ontfangen,
En *Plancius* na hem: nu is na sijn vertreck
Cornelius de Dieu Pastoor in't selfde vleck.
Sy sijn wel meest verstockt, en stoppen hunne oren,
Noch word Gods Woord gepreekt, al willen sy't niet horen,
Dat sy niet waerdig sijn: so gaet het ook in Stad,
So gaet het overal. Wy sijn al vol, en sad!
Wat is hun 'twoord des heyls, het woord van't eeuwig leven
Een reuke tot der dood? Moet God sijn woord hier geven
Tot een getuygenis, tot oordeel, tot gericht?
Daer is geen swaerder straf. Hoe achtmen't hier so licht!
[+]Besiet dan ook het Huys dat *Fabri* sich voor desen
Dat *Fabri* sich ook noch ter woonst heeft uytgelesen,
De Vader, en de Soon: het Huys en Hof van lust,
Daer *Fabri* van't gewoel der Stad in vrede rust.
Dit is een lustig land, gelijk de Papen weten,
Dies werd het ook wel-eer van *Bernaerts* volk beseten:
Want hun het beste toch en 'tvetste toebehoord:
So had het ook by hen den naem van [‡]*'sHemels-poort,*

[*] *12. Iun. 1622. Text. Luc. 15. 1---10*

[+] *Fabri: eertijds Beraar dijter Monicken Klooster.*

[‡] *Porta coeli.*

P. Zaenredam fecit.

Dit is een Graeflijk leen, 't Slot Berkenro geheten
Het welk het Haerlemsch Huys van dien dag heeft beseten,
Dat Jan van Haerlem dat van onsen Graef ontfing,
Aen wien van Velsens hand de vader-moord beging.

Daer woond die Stam noch op, door Berkro schier vergeten,
Hoe na is ook die Stam genoeg tot een versleten!
En't slot is meest vernield! Ik wensch dan om dien dag,
Dat God die ed'le Stam, en sy 'tSlot bouwen mag.

P. *Zaenredam inv. J.v. Velde Sculp.*

Dit is het Huys te Kleef so't huyden word gevonden,
In ons Beleg vernield, in ons Beleg geschonden:
Daer Frederico lag als hy de stad besloot,
Daer Frederico lag als hy de Stad beschoot.

Wie dattet heeft gesticht, kan niemand seker weten,
Maer hoe het is verwoest en is noch niet vergeten,
Foey Spanjaerd die ons land soo deerlyk hebt geprangd!
En foey hem die ook noch na syne komst verlangd!

Wat dit nu voor een huys mag syn geweest voor desen
Begrypt een yder licht die op syn huydig wesen,
En hoog en wyd begryp syn wacker oge slaet!
Waert soo weer opgeboud, het waer ons lands zieraed.

In't jaer MCCCCLVIII. werde gefondeerd ende gesticht dat *Klooster te Heemstede buyten Haerlem van S. Bernaerts oorde* van den eerbaeren mannen Mr. Huyge van Aszendelf, en Mr. Jan Klaeszoon, beyde Priesteren. *Holl. Kron. Divis.* XXIX. *Kap.* XXXI.

Ook kont gy *Spieg'lenburg,* gedoken inde boomen,[+]
Dicht by den Aerden Hout, door onsen Hout bekomen,
Of door het groene veld, voorby den water-kant,
Of wilt gy, door het graen, door duyn, en door het sand.
En hout gy dan de *Vaert,* laet *Berkenro* niet leggen:[+]
Met-namen moet ik hier van dit Kasteel wat seggen,[+]
Met-namen van dit Slot, dat onse ed'le *Stam*
Van Haerlem tot een leen van onsen Graef bequam.[+]
Dies heeft sy dan dit leen en desen naem beseten,
En werd so *Berkenro* gemeynelijk geheten:
Ja so ook dat de naem van dit vermaerd geslacht
Door desen tweden naem schier was tot niet gebragt.
Laet Berkenro dan vrij by dit geslacht beklijven,
Maer laet de waerde naem van Haerlem eeuwig blijven.
'Tis *Haerlem-Berkenro*: het een is van het bloed
Het and're van dit leen, en van dit Graven-goed.
Mag hier nu ook van mij dit recht wel sijn verswegen,
Dat dese heerlijkheyd van Willem heeft verkregen,
Den tweden van dien naem? ik meyn het *Hals-gericht,*[+]
In dese heerlijkheyd en op dit Slot gesticht.
So is dan dit geslacht nu ellef honderd jaeren
(En watter voor dien tijd veel-licht meer eeuwen waren)
So langen tijd in acht, so langen tijd in eer.
Voorwaer! 'tgebeurd niet veel, 'tgebeurd al selden meer.
Foeij Spanjaerd, dat gy ook dit Huys hebt neergesmeten,
(Hoe kan men al sijn quaed en tyrannij vergeten)
Maer denkt (o ed'le stam!) gy waertet niet alleen:
Gy had dit ongeval met uwe Stad gemeen.
Kont langs den *Kruyz-weg* ook dij sonderling vermaken,[+]
En op een stenen-vloer tot *Sieken* toe geraken;[+]
En daer seer harde by een weynig voordgegaen
Het *Huys te Kleef* besien, en daer wat stille staen,[+]
En seggen in dijn hert: Die droevige ruwijnen
En steenen overhoop noch vrij wat wonders schijnen,
En tuygen 'toud zieraed, en (laes!) het groot verdriet
Dat over land en luy het bloedig oorlog giet.
Het *nieu gebou* dan noch, het welk hier is te kijken,
Van *Bredero* gesticht, wil vrij weer wat gelijken,

[+] *Spiegelenburg, eertijds Nuyzenburg.*

[+] *Vaert.*

[+] *Berkenro.*

[+] *De stam van Haerlem Heren van Berkenroede.*

[+] *Hals-gericht van Berkenro.*

[+] *Kruyz-weg.*

[+] *Sieken.*

[+] *Huys te Kleef.*

'Twelk sich aensienelijk van buyten aen vertoond,
Alwaer d'[*]Ontfanger nu van sijn Genade woond.

[*] *Iohan van VVijngaerden van Vollenho.*

Van het Huys te Kleve.

Misschien van Adelheyd dochter van Diderick Gr. van Kleve huysvrouwe van Diderick VII. XIV: Gr van Holl. Ofte van Margareta, dochter van Adolf, Gr. van Kleef, twede huysvrouwe van Aelbrecht Hertogin Beijeren, XXVI. Gr. van Holl. ontrent het jaer MCCCXCIII. *gesticht;* ende in't Beleg der Stad *verwoest.*

[+]Kont ook dijn wandeling na *Schoterbos* vergroten,
Huysduynen, Druyvensteyn, met *Berk'ro, Peuyner, Schoten,*
Fonteyn, en *Sparendam,* en nemen dijnen wijk
Na 'toude *Sprarenvvou,* door't veld, of langs den *Dijk.*
Daer *Klaes de Reus* ontfing sijn wesen, locht, en adem,
En daer sijn lengte blijkt by't *teyken van sijn vadem,*
Een seer vervaerlijk mensch van wesen en gebaert,
En evenwel niet quaed, niet straf, noch wreed van aerd.

[+] *Schoterbos.*
Huysduynen.
Druyvensteyn.
Berkenro.
Peuyner.
Schoten.
Fonteyn.
Sparendam.
Sparenwoude.
Hoogedijk.

Vanden Reuse Klaes van Kieten, van Sparenwoude.

Holl. Kron. Divis. XX. *Kap.* XIV. [*]Ontrent desen tijd was een man geheten *Klaes van Kieten,* geboren van kleyne ouders in een dorp geheten *Spaernewoude* by Haerlem, wiens stature ofte lichaem by andere menschen niet en was te gelijken, want onder sijn uytgereckte arm so ging wel die langste man door die in't land was, ende onder een schoe van sijnen voete so worden wel vier voeten onder bedeckt, die schookinderen gaende oft komende vander scholen sagen hem wel aen van achteren, maer van voren en durfden sy hem niet aensien, ende nochtans so was dese Klaes en sachtmoedig ende goedertieren man, ende en was niet fel en quaed, dus waert sake geweest dat hy so stout, kloek, ende vroom waer geweest van herten ende van moede als hy groot ende stark was van lichaem, hy soude alleene die vijanden met sijnen gesichte ende tegenwoordigheyd hebben verjaegd.

[*] *An. 1300.*

Als de Edelen van Holland Heer Dirk van Brederode, Floris Regael Abt des Kloosters van Egmond, Heer Henrick Burggrave van Leyden, ende Heer Willem van Egmond, met anderen na Engeland togen om Graef Jan van Holland na de moord sijns vaders Graef Floris de *V* in Holland te halen, so hebben sy desen *Reus Klaes van Kieten* tot eene vreemdicheyd met sich genomen. *Holl. Kron. Divis.* XX. *Kap.* V. *Hujus Nicolai meminit quoque Had. Iun. Bat. Cap.* II.

Houd dan den *laegen dijk,* alwaer by somer tijden,[+]
Of alst droog weder maekt de wagens veylig rijden,
  En siet daer *Pennings-veer,* en *Lie,* en *Fuyk* daer by,[+]
  Vijf-huysen, Rustenburg, aen d'een en d'and're sij.[+]
Gy kont van *Sparendam* ook aen de *sij van't Sparen*
(Indien gy *Sparenwoud* gedenkt te laten varen)
  Langs heen den *Somer-weg* wel gaen na *Penningsveer,*[+]
  En dan voorby de *Waert* na Stad, en niet na't Meer.[+]
En lust dij na het *Meyr,* en *Vogel koij* te lopen,[+]
So leyt de *Spykerboor* voor dijne ogen open,[+]
  Voords *Schalkwijk, Scholenaer,* en *Amsterdamsche Hof,*[+]
  Dien [*] *Vlaming* nu besit. Breekt so dijn wand'ling of.
Ik kon de *Ovens* ook *van Kalk* hier wel gedinken,[+]
Maer toch, wat doen sy meer dan inde Stad te stinken,
  'Twaer beter datmen die wat verder van de Ste
  Voor desen had gekeurd, of dat men't nu noch de.
Wat dunkt dij Wandelaer? sijn dit geen fraeije wegen?
Sag iemand oyt een stad so magtig wel gelegen?
  Ik roerse noch maer aen, en haelse over hoop.
  Gy siet wel dat ik hen maer lichtjes overloop.
En 'tis ook so genoeg. Wie kan de plaetzen tellen?
Wie kanse op een rij te saem in' ordre stellen?
  En al die wandeling, alwaer de wandelaer,
  Sich hier verlusten kan tot allen tijd van't jaer?[+]
Het meeste volgt dan noch. Ten Suyden by het Sparen
Rijst steyl tot inde locht, of't Noordsche masten waren,
  Een dick en dicht geboomt, met groenicheyd bekleed,
  Het welkmen 't*Bosch,* of meest *den Hout van Haerlem* heet.
Ey lust-hof onser Stad! prieel niet om verschonen
Voor ons en die om ons aen alle kanten wonen!
  ey eensaem stil vertreck, en heymelijk playsier,
  Vrij van het stads-geraes, en ongerust getier!
Wat is hier groot geweld van boomen schoon gewaszen,
Die op malkand'ren recht gelijk een lynt palzen,
  Op ord're net geplant van alderhande slag,
  Al watmen in een bosch tot lust begeren mag!
Wat sijnder allezins bly-groen gevlochte wegen,
Met blad'ren overwelfd, ook voor een swaeren regen,
  En 'tsteken vande Son. De schaduw van de blaen
  Staet inden somer-tijd den wandelaer wel aen.
Lust dij in't klav'ren-gras, en inde bloeme-dalen
Dijn swaer-beladen hert en siel wat op te halen?

[+]*Lagendijk.*

[+]*Pennings-veer.*
Lie.
Fuyk.
[+]*Vijfhuysen.*
Rustenburg.
[+]*Somerweg*
[+]*De VVaert.*
[+]*Vogelkoy.*
[+]*Spykerboor.*
[+]*Schalkwijk.*
Scholenaer.
Amsterdamsche Hofstede.
[*]*Dierick de Vlaming.*
[+]*Kalk-ovens.*

[+]*Hout. 1582.*

Vermaekt dij 'tlief gequeel, en 'tvog'len tierelier?
Gaet henen na den Hout. Waer hebt gy 'tmeer als hier?
Dus laten veel sich ook aldaer gestadig vinden,
Om hun gemoed en geest van sorgen los te binden,
Dus sietmen alle daeg op dese groene paen
In't ruyschende geboomt groot volk uyt wand'len gaen.
Os so 'teen yder dan van hun mag best gelusten,
In eenen klav'ren-dal sijn moede leden rusten,
En peus'len uyt de mand van 'tgene dat het wijf
Van huys heeft me-gebragt tot hunnen tijd-verdrijf,
Of liggen op de sij, of sitten inde weyden
Het hellen van de son en d'avond stond verbeyden,
Of om sijn meer vermaek, en om sijn meer gemack
By eenen schoonen boom, of groene else-tack,
Of aen des oevers kant van't by-vervlietend-Sparen
In't groen de scheepjes af en aen sien komen varen,
[+]Of spelen op de *Baen,* met pijl, of kloot, of bal.
Een yder dat hem lust, en naer sijn wel-geval.
[+]Hier kon ik *Lusten-burg* ook in mijn rijm vervaten,
[+]Hier kon ik *Spruytenbosch* met-een niet achterlaten,
Met and're huysen meer, gelegen op de baen,
Gelegen inden hout: maer 'kheb genoeg gedaen.
Hoe kan ik ook alhier de huysen al verhalen?
Gewis ik moster in verwarren, en verdwalen!
De huysen hebben hier noch eynde, noch getal.
Wie is hy diese mij te samen noemen sal?

[+]*Baen*

[+]*Lusten-burg.*
[+]*Spruytenbosch.*

Bartholomeus Veer, Houtvester.
Van't Haerlemmer Hout.

By acte van renonciatie heeft Dirick van Teylingen gerenoncieert tot profijt van vrouwe Aleyde van Henegouwe, te voren Vrouwe van Jan d'Avesnes, alle 'trecht dat hy was hebbende tot het *Bosch van Haerlem.* In't jaer MCCLXXV. *Oude Memorien.*

In't jaer MCCCXIV. heeft Willem de III. Graef van Holland aen H. Gijsbert van Yzelsteyn jaerlijkx beloofd te geven een *Hart uyt 'tHaerlemmer Hout. Oude Handvesten.*

In't jaer MIↃVI. werd dat *Bosch ende VVildernisze van Heemstede* al heel verkoft metten grond by consent der Raedslieden van Holland. *Holl. Kron. Divis.* XXXII. *Kap.* XXXIV.

Dit Bosch van Haerlem is in oude tijden van sulken naem ende aensien geweest, dat de *Hout-vester van Holland* daer van *Hout-vester*

van Haerlem is genoemd geweest.

Copien van oude Ordonnantien vanden Grave van Holland.

WI WILLAEM *Grave van Heynn. van Holl. ende Here van Vrieslant, maken cont allen luden dat Willaem die Clerc onse* Houtvoester van Hairlem *ons ghelevert heeft bi Jans hant van Kuixgies ons Clercx dier ons of rekenen zal hondert pond Holansche ende van alsoe vele zullen wi hem quiten in sijnre eerster rekeninghe med desen brieve bezeghelt met onsen zeghele. Ghegheven tote Valencijn des vridaghes voir Meije in't jaer ons Heren dusent drie hondert vive en dertich.*

WI Willaem Grave van Heynn. van Holl. ende Here van Vrieslant, maken cont allen luden dat onse Houtvoester van Hollant *ons ghelevert hebben in ghereden ghelde bi Jans hant van Cuxgijs ons Clercx diere ons af rekenen zal twintich pond Hollansche den groten* * *overachte penninghe gerekent ende van also vele sullen wi hem quiten in huere erster rekeninghe met desen brieve beseghelt met onsen zeghele. Ghegheven tote Berghen in Heynn. des manedaghes na sinte Marien Magdal. dagh in't jaer ons Heren* MCCC. vijf en dortich.

*voor.

Had. Iun. in Harl. Ante urbem nemus est, à luco (nisi abesset religio) propter opacitatem non multum recedens, in promiscuo usu prodeambulationi, voluptati, deliciis, exercitiisque dicatum, secessus suos habens à concursu profani vulgi ac strepitu separatos, dignissima Musis contubernia, * *unde exulant cauponae, & Sileni stabula, nequitiae officinae, & flagitiorum diversorta.*

**Hen quondam! quantum mutatum ab illo!*

Voor de Stad is een schaduwachtig *Bosch,* tot een gemeyn gebruyk van wandelingen, lusten, vermaken, ende oeffeningen geeygend, hebbende heymelijke vertrecken, van den toeloop ende 'tgeraes van't gemeyne volk afgescheyden, seer waerde plaetzen voor de geleerden ende studenten, † alwaer geene taphuysen en sijn, nochte stallen van ‡ *Silenus, winkelen daer boosheyd, ende herbergen der schelmstucken.*

†*Hy spreekt van sijnen tijd.*

‡*Opvoeder ende Leermeester van Bacchus beyde Heydensche Afgoden.*

Van de Baen buten de Houtpoirte der Stede van Haerlem ten Spoelvelde gegeven.

A E L B R E C H T *by Godes genaden Palensgrave op ten Rijn, Hertog in Beijeren, Grave van Henegouwen, van Hollant, van Selant, ende Heer van Vrieslant, doen cond allen luden, dat wy aengesien hebben menigen truwen dienst die ons onse lieve ende getruwe stede van Haerlem gedaen hebben, ende noch doen sullen, ende hebben hem gracie gedaen ende gegeven die* Baen *die leit buten der Houtpoirt ten Houtwairt, dat die bliven sal leggende tot eenen* Spoelvelde *sonder eenich ander oirbaer daer op te doen ten eewigen dagen also groet en also cleyn als sy nu ter tijt dair leit. etc. Ende om dat wy willen dat dese voirsch. punten alle gehouden worden onser Stede van Haerlem van ons ende van onsen nakomelingen tot ewigen dagen toe, so hebben wy desen brief besegelt mit onsen segele. Gegeven inden Hage opten twintichsten dag in Febr. in't jaer ons Heren* MCCCLXXXIX. *na den lope van onsen Hove.*

+*O Haerlem Soeten-dal!* van ouds also geheten,
Gelijk ons dat also de Ouden laten weten:
+*Sut-Herlem* is dijn naem voor seven honderd jaer.
*Dat is geen *suyd,* maer *soet,* en dit is openbaer.
'Tkan geen gelegenheyd van ons gewest beduyden:
Wy liggen so wel Noord, en Oost, en West, als Suyden:

+*Haerlem Soet-Haerlem.*

+*Sutherlem*

**Giszinge van P.S.*

Maer om dijn lustigheyd (mijn Stad!) en soeten lucht
En sijt gy niet vergeefs met desen naem berucht.

Haerlem Soeten-dal.

De Rijm-kronijk inde verhalinge der goederen waer mede Graef Diderick de II. het Klooster van Egmond heeft verbeterd, seyd:

En * *meersede haer goed* † *nochtan*
In Schagen, en in Haregan,
Tot Egmonde, en in Kinnegem,
By Eemskerke, en te Sutherem.

*Vermeerderde.
†Noch an.

'Tmoet *Sutherlem* wesen, als 'tblijkt uyt de oude geschreve *Kronijk van Egmond* op het jaer 977.

Inter villam Elibentem Emerke, & Sutherlem mansus IIII. *& dimidium.* Tuschen de Hofstede Elibentem in Heemskerk, ende *Sutherlem,* vier woningen, ende eene halve. So verhaeld ook *Heda* in sijne oude geschreve Kronijk *Sutherem,* dat is *Sutherlem,* onder het inkomen vanden Dom Sinte Marten t'Vtrecht: welker register hy verhaeld in't leven van den Bischop Odilibaldus, die den 10. Dec. in't *jaer* 900 is gestorven. Hy maekt daer by ook gewag van *Haralem,* ende Velesan, ofte Velssan, dat is Velsen, die hy te samen voegd. Wil iemand daer uyt meynen, dat *Sutherlem,* niet van de Stad, maer van het Huys Haerlem, moet verstaen worden, so komt dat toch op een uyt: also beyde de Stad ende het Huys van't geslacht Haerlem naer het gevoele*n* van Had. Junius sijn gesticht: waerom ook 'tHuys veel-licht vande Stad also werde geheten. Het welke ook de oude Kronijk van Egmond schijnt te bevestigen: want die seyd inde voor-verhaelde woorden: *Inter villam Elibentem Emerke, quae nominatur & Sutherlem &c.* tuschen de hoeve Elibentem ende *Heemskerk die ook Sutherlem genoemd word:* daer hy Sutherlem ende Heemskerk voor een neemt, om dat de Kerk van't Dorp en 'tHuys Haerlem seer dicht op een liggen, en't Huys in het Dorp: so dat ook het Dorp wel schijnt van dit vermaerd Huys benaemd geweest te sijn, also het Huys van Haerlem wel-eer van veel meerder naem was als het geheele Dorp van Heemskerk selfs.

Mijn Stad! gy hebtet al, van buyten, en van binnen,
Al wat een stad vereyscht, by dij ist al te vinnen,
En hebt so schoonen lust, daer by de lucht so soet,
Dat yder plaetz van't land dij ere geven moet,

Ja * *Tempe* wijd berucht, en † *Daphne* breed gemeten,
Lijd't dat gy verre sijt beneden ons geseten,
En schoon *Italien,* de wereld door vernaemd,
Toont ons ook eene plaetz die onse Stad beschaemd.
O puyk van alle steen, van die tot aller stonden,
Of huyden op den dag ook worden noch bevonden
In 'swerelds ruyme schoot! *ô kostelijk juweel!*
O aerdsche paradijs! ô zierelijk prieel!
Wel heeft *Aurelius* dit selfde me gedreven,
+Wel heeft hy onse Stad haer rechte eer gegeven,
Wanneer hy ons gewest so magtig heeft geroemd,
Ja dat een *Paradijs op aerden* heeft genoemd.

*Een Paradijs van Theszalien.

†*Een lustdal buyten Antiochien.*

+*Haerlem een aerdsch Paradijn.*

Cornelius Aurelius Bat. Lib. II. *Plurima hîc olim visebantur castella, villae, pagique populosi, domus voluptuariae, quas à volucrum circumstrepentium garritu Avium concentus vocabant. Hîc nemorenses horti, deliciarumque monticuli, saltus innoxij, & omni ferarum genere offerti, fertiles agri & palustres, omnibus aucupiis, & leporum cuniculorumque venationibus aptissimi. Hîc lacus piscosi, & torrentes refrigeratorii: ita ut alterum terrestrem non desideres Paradisum.*

Hier waren eer-tijds veele kasteelen, hofsteden, ende volk-rijke dorpen, ende speel-hoven, de welke sy van het gesang der quelende vogelen den Vogelsang heten. Hier sijn boschachtige hoven, vermakelijke heuvelen, veylige boschen met allerleij wild vervuld, vruchtbaere ende broekachtige beemden, seer bequaem tot den vogelvangst, ende het jagen van hasen ende konijnen. Hier sijn vischrijke meyren, ende verkoelende beken; so dat gy geen ander *aerdsch Paradijs* en kont wenschen.

Letterlijke Beduydinge der Stad Haerlem, uyt een oud geschreven Boek.

Harlem.

H	{ Locus }	Honorandus.
A	{ Locus }	Amandus.
R	{ Locus }	Recommendandus.
L	{ Locus }	Laudandus.
E	{ Locus }	Exaltandus.
M	{ Locus }	Magnificandus.

H. Honorandus. *Nader eerster lettere* eerbairlike stede, *in dien om der genoechliker schoenheit des bosches ende wildernisse die dair an wassende sijn.*
A. Amandus. *Nader ander lettere,* een vvairdige minlike stede, *om gracelike vetticheit der weyden ende groijende marassen.*
R. Recommendandus. *Nader derder lettere,* overdragende ende loflike stede *te prisen, om vol-vruchtbairlike drachticheit der ackeren aengelegen.*
L. Laudandus. *Nader vierder lettere,* vvairdich te loven, ende te prisen. *om die menichvuldicheit der versker voetselheit ende lijftocht.*
E. Exaltandus. *Nader vijfter lettere,* een stede vvairdich te prisen ende te verhogen, *om die gracioseliker vroelicheit ende betaemliker ende eerbairliker gesellen gesellicheit.*
M. Magnificandus. *Nader sester lettere,* vvairdich dat sy groetbarich ende machtig sij, *om die dierbair vriheid der inwonachtiger poirters.*

Al dair om die schoenheit, ende soeticheit dusdaniger stede sonder wonderheit die voirste Princen van Hollant mit genoechte hebben hoeflijke vvoeninge in Haerlem eerst uitvercoren. *In welker stede alsoe (sij) besitten horen rechteliker stoel, (hebben) geset ende geordineert al dien onwonachtigen Kermaers een* Huus *genoemt gemeenlike die* hoechster Vierschair der Kermaers.

[+]

Dit had *ons* [†] *Prochiaens, d'Artoyschen Bischops,* ogen
Wel-eer te recht bestraeld, wel eer te recht bewogen,
Te trachten dat door gunst van [‡] *'sKeysers Majesteyt*
Een *Hooge-school* voor't Land alhier mogt sijn bereyd.

[+] *Voorgenome Hooge Schole.*
[†] *Antonius Perenotus, post Cardinalis Granvellanus.*
[‡] *Carolus V. de XXXII. Gr. van Holl. de CXXIX. Keyser.*

Voorgenome Hooge-Schole.

Had. Iun. in Harl. Harlemum inter caeteras Hollandiae civitates

amplitudine facilè superior, aedificiorum cultu nonpostrema, situs amoenitate & coeli salubtitate vel inter primas censetur. Est n. aër liber à lacuum marisque offensâ ac gravitate secretus, inter fructuosa praedia, villas sub-urbanas, saltus umbrosos, castella non infrequentia, pagos elegantes, agris editioribus perflatilis. Abest ab Oceano Britannico ad V.P.M. qui marinorum piscium genus omne abundé subministrat: ad Euronorum Lacus est amplissimus, versus Aquilonem Tyus sinus, uterque bené piscosus, ita ut opportunus mirum in modum loci situs existat undecunque, soli coeli & aquarum bonis circumfluens. Cuniculorum nusquam fermè totâ regione major frequentia est. Cujus abundantiae occasione, sedem hanc constituendae Academiae, ubi Musarum alumni & cultores in leterario otio vixissent, legere & Caesareo beneficio confirmare decreverat Atrebatum Praesul hujus Ecclesiae tunc Curio: sed ubi nonnullorum qui à liberali cogitatione animadvertisset, destitit, ne apud ingratos & invitos benficium malè collocaret.

Haerlem is lichtelijk de grootste van alle de steden van Holland, in zieraed van huysen de minste niet, in wel-gelegenheyd, ende gesondheyd van locht, ruym onder de voornaemste. Want de locht is vrij van alle schade ende hardicheyd der moraschen ende der see, tuschen vruchtbaere ackers, naburige speel-hoven, dichte boschen, veele sloten, lustige dorpen, ende hooge landen. Is vande Noord-see vijf duysend treden gelegen, die alderleije zoorte van see-visch overvloedig geeft: in't Suyden leyt een groot Meyr, tegen't Noorden het Y, beyde wel visch-rijk, so dat de gelegenheyd vande plaetze aen alle sijden wonderlijk bequaem is, van de goederen des aerdrijks, des hemels, ende der wateren overvloeijende. Daer en is geen meerder menigte van konijnen in het gansche land. Om welker dingen volheyd wille de Bischop van Artoys, doe Prochiaen van dese Kerke, voorgenomen hadde, dese plaetze tot eene Hooge-schole uyt te kiesen, ende door de Keyserlijke gunste te bevestigen, alwaer de voedster-kinderen ende liefhebbers der vrije konsten in stilheyd mogten leven: maer also hy merkte dat sommige die inde regeringe saten, de geleerdheyd niet seer toegedaen, sijn goed voornemen niet gunstig en waren, so heeft hy sulkx nagelaten, op dat hy sijne weldaed aen de ondankbaeren ende onlustigen niet en soude qualijk besteden.

[+]Maer ofschoon doe ter tijd dit werk is nagebleven,
So sietmen hier dan noch sich veel tot konsten geven,
  En veel na kennis staen door eenen hoogen geest,
  Veel, seg ik, die hier sijn, en eertijds sijn geweest.
Hoe menig dapper man kan ons dit openbaren,
En dat voor langen tijd, voor veele honderd jaeren!

[+] *Geleerden der Stad Haerlem.*

Ik maek hier noch van leer noch leven onderscheyd:
Maer sie maer op de konst, en op de wetenheyd.

Geleerden der Stad Haerlem.[+]

[+]*Hugo van Haerlem.*

Van wien toch sal ik hier, van wien toch hier beginnen?
Ik kan geen ander Heer als onse *Hugo* vinnen,
Die Abt van Egmond was, en van't Huys Haerlem quam.
Neemt dan de eerste plaetz om dijne konst, en stam.

Hugo van Haerlem, ejus nominis primus Abbas Egmondanus, in serio Antistitum XXIII. *Obiit an. 1345. 16. Cal. Sept. Hoc Epitaphio insignitus.*

Laurent. Octa. Iesu semel M. ter C. nonies V.
Est populus moestus, moritur quia largus, bonestus,
Hugo Mensonis, exemplum dapsilitatis,
Mitisvalde bonis, ultor durus sceleratis,
Nobilibus charus, rerum fuit ordine gnarus,
Hic vitam duxit, quod dormitoria struxit,
Et terras emit, violatos jure redemit,
Flent verecundantes inopes, victumque rogantes,
Tali privati qui pronus erat pietati,
*Vivendi nornia fuit atq*ue *gregi bona forma,*
Nam fuit Abba Pater, claudatur ei locus ater,
Et sit pro meritis conjunctus in aethere choris.

Volg dan *Oloutius,* Doctoor van 'sPaus decreeten[+]
Te Room in't openbaer, en t'Egmond na geseten
Als Abt ook in die stoel.

[+]*Iohannes Oloutius,*

Iohannes Oloutius Harl. literarum causà Romam excurrens, tantum profecit, ut ibidem publicus Decretorum Doctor magno cum applausu audiretur, indeque in Abbatem Egmondanum anno Christi 1351. domum vocaretur: quo munere per biennium egregiè defungens, obiit anno Domini 1353. 18. Cal. Oct. Fuit a. in serie Antistitum Egmondanorum XXV.
Scripsit Praelectiones, & Epistolas ad familiares.

Kom *Symon* tuyg dat me,[+]
Van't Karemlijten volk in dijne Vader-ste.

[+]*Symon Hermannus*

Symon Hermannus, Harl. Coenobij Carmelitici Monachus non indoctus. Claruit an. 1460.
Scripsit Copulara Sermonum lib. I. *& alia nonnulla.*

+En *Aelberr,* Karmelijt, Doctoor in Godes boeken,
Wy komen ook by dij die eer ten rechten soeken.

+*Albertus Iohannis.*

Albertus Iohannis Harl. è Carmelitico ordine, S.S. Theologiae Doctor, Theologiam Lovanij professus.
Scripsit Quaestiones in Magist. Sententiarum. Lib. IV.
Lecturam in Ecclesiasticum. Lib. I.
In Canonicam Iohannis primam. Lib. I.
Sermones & Lecturas Lib. II. *& alia typis nondum edita.*
Obijt Mechliniae an. 1496.
Van desen getuygd *Guicciardin in Haerlem.* Van Haerlem is geboren *Aelbrecht Ianszen,* een Vrouwen-broeder, een hoog-geleerd man, die veel verscheyden boeken heeft gemaekt.

En *Niklaes* ook by dij, ookme een Karmelijt,
Die seker dijne eer alhier wel waerdig sijt.

+*Nicolaus Symonis Harl. Carmelita, & sui ordinis apud Harlemenses Prior, ac Provincialis.*

+*Nicolaus Symonis.*

Scripsit Sermones de Tempore, & Sanctis, quos inscripsit Vade mecum.
Chronicon Temporum. Lib. I.
Disputationes.
De Potestate Papae, Imperatoris, & Concilij, in Lib, II. *Decretat.*
De Foro Comper. C. Si quis contr1a Clericum.
Vitas S. Patrum Lib. I.
De Sacris Mulieribus Lib. I.
Vitam D. Annae. Lib. I.
Vitam D. Cyrilli Lib. I.
Historiam Ordinis sui. Lib. I.
Farraginem Fragmentorum. Lib. I.
Conciliorum volumina duo.
Item Repetitiones, & alià.
Obijt senex Harlemi. an. 1511.

Van desen getuygd *Guicciardin ook in Haerlem,* Van Haerlem is geboren *Nikolaes Symonszen,* een seer geleerd ende eerwaerdig Prelaet.

+Gy ook *Ian Gerbrandszoon,* te Leyden wel geboren,
Maer sijt alhier by ons een Vrouwen-broer geschoren,
Dies sijt gy onse me. Voorwaer dijn groote vlijt
En kloekheyd is bekend, o Schrijver van den tijd!

+*Iohannes Gerbrandus à Leydis.*

Iohannes Gerbrandus à Leidis, Carmelita Harlemensis, Sub-prior, & poste ã Prior sui Ordinis.

Dese is de *Auteur vande groote Hollandsche Kronijk,* die hy in't Latijn heeft beschreven. So lopender ook hier ende daer wat Monnikx-fabelen, ende vermeynde beuselachtige mirakelen onder.

Collegit idem ex diversorum. ut ait, Historiographorum scriptis, Chronicon Episcoporum VItrajectensium, & Comitum Hollandiae, à S. VVillebrordi temporibus ad annum 1480. in quo opere decennium & amplius elaboravit, ut ipse initio testatur. Scripsit quoque

Historiam sui Ordinis. Lib. X.
Collationes Sanctorum.
De Festis Deiparae. & de doloribus ejusdem.
Sermones de Tempore, & Sanctis, aliaque.
Obiit Harlemi. an. 1504.

Ook moet ik *Diderick* in mijn gedicht vervaten:[+]
So kan ik *Floris* me alhier niet achterlaten:
Karthuysers inde kap, uw schriften ende pen
Doen dat ik uwer hier ook me gedachtig ben.

[+] *Theodorus Harlemius.*
Florentius Harlemius.

Theodorus Harlemius, S.S. Theologiae Licentiatus Parisiensis, & Carthusiae Coloniensis alumnus,

Reliquit nonullos Sermones.
Epistolam de Solitudine, ac Silentio.
M.S. adservantur Coloniae, vixit circà an. 1508.

Florentius Harlemius, Carthusiae Lovaniensis Prior, vir non contemnendae eruditionis.

Scripsit Belgico Idiomate de Christianae Vitae Institutione Lib. V.

So kan ik dijner ook, *ô Vincent,* niet vergeten![+]
Hoe na van't Haerlemsch Huys *de Harlem* toegeheten?
'Kweet niet, geleerde man, of gy van onse Stad,
Of van het Haerlemsch Huys den naem *van Haerlem* had.

[+] *Vincent de Harlem.*

Vincentius de Harlem, sacrarum literarum & bonarum artium studio deditus.

Edidit Libros IV. *Sententiarum, cum Commentario antiqui Doctoris Petri de Palude, circà annum 1300 defuncti, eumque diligenter cum Venerâ editione contulit, atque in multis locis emendavit, & illustravit, anno 1514.*

Hoe kan ik dijnen naem *ab Heemste* hier ook sparen? [+]
Hoe kan ik dijnen naem *ab Heemste* laten varen?
Al vind men schoon van dij geen schriften in het licht,
Erasmus geeft dan noch van dij hier goed bericht.

[+] *Iohannes ab Heemstede.*

Iohannes ab Heemstede, Harl. Ordinis Carthusiae Lovanij.

Ad hunc aliquot Epistolas dedit magnus Erasmus, in magno Epistolarum volumine ad an. 1525. & 1533. De obitu, & scriptis non constat. Sed virum doctum fuisse, ex Erasmi familiaritate apparet.

+En *Petrus à Montfoort,* ik moet op dij ook letten,
Licentiaet in't recht, en in de burgers wetten,
Genegen tot de konst, en geen gering Poeet,
Gelijkmen dat genoeg uyt dijne verzen weet.

+*Petrus à Montfoort*

Petrus à Montfoort, Harl. vir bonarum literarum studiosissimus, & juris utriusque Licentiatus.

Scripsit Carmen Gratulatorium in novum Praesulem Leodiensem, D. Cornelium à Bergen, Baronem Sevenbergensem, circà annum Christi 1538.

+*Iohannes* diep geleerd in veel verscheyde talen,
Ik moet ook dijnen naem met-namen hier verhalen,
Die dapper sijt gebruykt in't koninklijke werk
Van *Arias* gesticht tot nut van Godes kerk.

+*Iohannes Harlemius*

Iohannes VVilhelmi Harlemius, è Societate Iesu, quam stylo Anti-christi vocant, & dictae Societatis Lovanij Rector, Philosophus & Theologus Pontificius non vulgaris, S.S. Theologiae Licentiatus, multarum linguarum peritissimus. S. Scripturae & Hebraicae Linguae apud Lovanienses in Collegio Buslidiano Professor, Vir de Bibliis Sacris Regiisque Plantini typis editis optimè meritus.

B. Ariae Montani de hoc Iohanne testimonium in Praefatione alterâ ad Lectorem, in quâ de totius operis usu, dignitate, & apparatu ex ordine disseritur. Imprimis (ait) Sacrarum Literarum studiosi Augustino Hunnaeo, & Cornelio Goudano, duobus Lovaniensis Gymnasii luminibus, S. Theologiae Doctoribus, & publicis Professoribus, ac toti rei literariae addictissimis, ingentes habeant gratias. His n. propter insignem eruditionem, & sacrarum linguarum non vulgatem cognitionem optimi Regis mandato hoc opus evolvendum & diligenter examinandum à Lovaniensi Academiâ commissum est. Qui quidem quo sunt felici ingenio & maturo, & ad gravissimas quasque res apto judicio (adhibito ad eam rem Iohanne Harlemio, S. Theologiae Licentiato, in omni linguarum genere exercitatissimo, S. Scripturae & Hebraicae Linguae apus Lovanienses in Societate Iesu Professore) suo munere, ut à tantis viris exspectari poterat, cum summâ laude perfuncti sunt.

Gijsberti Schook. Vniversitatis Lovaniensis Rectoris, de hoc eodem Iohanne judicium in Praefatione suâ, & aperturâ totius negotij, in Capite

Bibliorum versionis Xantis Pagnini interlineatae, studio atque operâ B. Ariae Montani recognitae. Atque ad eam (inquit) versionem examinandam, caeteraque omnia quae per dictum D.B. Ariam Montanum proposita fuerant, rectè atque ex sententiâ Regiae Majestatis exequenda nostro judicio ac caeterorum omnium concordibus suffragiis censores delecti sunt venerabiles & eximij viri D.D. Magistri Augustinus Hunnaeus, Regius & ordinarius, & Cornelius Reyneri Goudanus, ordinarius in dictâ nostrâ Academiâ S. Theologiae Professores. Qui eam commissionem cum reverentiâ suscipientes omnem solicitudinem, diligentiam, atque operam ad dictum opus Regium consummandum promptè & libenter promiserunt. Atque ut munus sibi commissum melius & perfectius explerent, celeriusque & expeditius absolverent, honorabilem virum Dominum & Magistrum Iohannem VVilhelmi Harlemium, S. Theologiae Licentiatum, ac Societatis Iesu in dicto opido Lovaniensi S. Scripturae & Hebraicae linguae Professorem publicum, nec non quinque linguarum ad eam Dictionariorum, Grammaticarum, & versionum examinationem, de quâ suprà diximus, faciendam necessariarum peritissimum, sibi socium & adjutorem assumpserunt.

Sic pleraque quoque passim in oc opere cum Augustino Hunnaeo, & Cornelio Goudano noster Iohannes calculo suo approbavit.

Collegit ibidem Indicem Biblicum, qui res eas, de quibus in Sacris Literis agitur, ad certa capita, alphabeti ordine digesta, revocatas, summâ brevitate complectitur.

Item Varias Lectiones in Latina Biblia editionis vulgatae, ex vetustissimis M.S.S. Exemplaribus collectas, & ad Textum Hebraicum, Chaldaicum, Graecum, & Syriacum examinatas, edidit.

Discessit Lovanij. an. 1578.

Klaes Floriszen, men mag dijn naem ook billijk noemen,[+]
Om dijne wetenschap die veel geleerden roemen:
Voor al bestede gy dijn arbeyd, ende vlijt,
Tot kennis van het doen en konst van d'oude tijd.

[+]

Nicolaus Florentius Harl. summus antiquarius, cujus Hubertus Goltzius meminit in antiquitaribus suis, & Iulio Caesare; Lipsius in Amphitheatro; & Smetius in antiquis inscriptionibus; aliique. Vixit circà annum 1560.

Talesius, 'ksou ook van dij wel willen spreken.[+]
Och, waert gy nimmermeer in't vangen-huys gesteken!
Wel-eer een Burgers-hoofd van dese onse Stad.
'Tis droevig dat gy hier so droevig eynde had.

[+] *Quirinus Talesius.*

Quirinus Talesius Harl. Vir doctissimus, & consularis, vixit Iuvenis

apud Erasmum, & aliquamdiu domesticus & amanuensis maximi vici fuit. Scripsit ad ipsum Epistolam Erasmus. an. 1538,

Nederlandsche Geschiedenissen door Ellert de Veer, in't vervolg vande Holl. Kron. inde Belegeringe der Stad Haerlem, den IX*. Meij des jaers 1573.* Daer worden ook op den selven dag gevangen genomen, ende in bewarender hand gehouden *Mr. Quyrijn* ende Mr. Lambrecht, eer-tijds Burgemeester, met ook de Dochter van Mr. Quyrijn, ende werden inde Stadskelder gesteld, om datze suspect waren van verraderije diese mogten stichten.

Op den XXVII*. Meij,* hebben de Spanjaerds des avonds ten acht uren een galge opgerecht op het bollewerk, aen de welke sy een deel zoldaeten ende burgers, diese twee dagen te voren gevangen hadden, gehangen hebben, enige aen den hals, andere by de voeten. Dit heeft den zoldaeten vander Stad also verdroten datze ook een galge hebben gerechtet op haer bollewerk, daer datze den Spanjaerds aldermeest in de ogen soude staen, ende hebben daer aen doen hangen Mr. Lambrecht, *M, Quyrijn,* ende eenen Paep, Adriaen van Groenentuyg, en*de* een Jonge, die van den Houte gevangen gebrogt was niet tegenstaende dat de twee laetste verwesen waren gegeeszeld te worden, ende dat de Jonge soude daerenboven in het aengesicht gebrand-tekend worden. Met desen werden ook gehangen vijf andere zoldaeten, die ook uyt den Voorhoute gevangen gebrogt waren. De Dochter van M. Quyrijn met een Walinne, die ook vanden Houte gevangen gebragt was, werden in de Bakenesze Graft versmoord. Dese twaelve werden sonder consent van de Magistraet ofte Raedsheren gedood, oft ook sonder consent vande Kapiteynen.

[+]*Van Suren,* waerde man, gy sijt ook waerd te eren,
Een hoofd van onse Stad, een licht van onse Heren,
Met groot verstand begaefd, die op dijn eyge hand
Door dij een druckerij had binnens huys geplant.
Wat hebt gy menig schrift en treflijk boek geschreven!
Maer waerom is de druck tot nochtoe na gebleven?
En menig boek vermeld, en (laes) daer gy beweert
Dat Haerlem ons de konst van drucken heeft geleerd?

[+]*Iohannes Surenus.*

Ian van Suren, van Haerlem, een seer geleerd ende aensienlijk man, hebbende eene eyge druckerije, in sijn leven Burgemeester deser Stad.

Veele sijne *geschreve Boeken* berusten noch by sijne kinderen, ende erfgenamen, sommige geheel, ende sommige gescheurd, ende geschonden.

Sterf den 10. Meij 1591. oud 74. jaeren.

Versus in Effigiem Iohannis Sureni.

Corporis effigiem expressit quam Goltzius aere,
Heemskerkus doctâ pinxit & antè manu.
Tunc inerat formae florenti gratia major:
Plurima nunc faciem ruga senilis arat.

Verzen op de Afbeeldinge van Jan van Suren.

Van Surens wesens beeld, van Goltzius gesneden,
Heeft Heemskerk ook gemaeld een goeden tijd geleden.
Doe was sijn jeugdig hoofd meer schoonheyd toegevoegd:
Nu ist met menig vou een rimpel doorgeploegd.

Wat kan ik *Berensteyn* veel minder hier gedenken?[+]
En sijn gelerden naem aen mijne verzen schenken?

[+] *Kornelis van Berensteyn.*

Kornelis van Berensteyn, van Haerlem, veeler jaeren Hofmeester van Marquis d'Astorges in Spanjen.

Heeft veele ende verscheyde boeken uyt den Spaenschen in Neder duytsch ende Latijn overgeset.

Sterf te Haerlem in't jaer 1595.

Verdiend ook *Sovius* niet sonderlinge wel[+]
Dat ik hem in't getal van onse lichten stel.
Sijn Broeder had dan noch een meerder naem gekregen,
En waer hy niet so vroeg in't swarte graf gesegen:
Twee mannen van verstand, gelijk dan Amsterdam
(Hoewel een kleynen tijd) aen beyde wel vernam.

[+] *Symon Sovius.*
Bartholomaeus Sovius.

Symon Sovius, Harl. Vir apprimè doctus, & Poeta non infelix: Rector quondam Scholae Amsterodamensis Veteris Lateris.

Scripsit Rudimenta Grammatices.

*Nonnulla alia ejus monumenta inedita affervantur apud haeredes, eaq*ue *pleraque carmine conscripta.*

Obiit Harlemi 1625. aetat. 73.

Bartholomaeus Sovius, Harl. Frater natu major, ibidem antè ipsum Rector, vir summae eruditionis, & maximae spei.

Obiit in flore aetatis, annorum 29. an. 1573.

Maer kom hier *VVertelo,* die so had toegenomen[+]
In oeff'ning van verstand, en sulken naem bekomen,
En sulke wetenschap, so dat ik nau en weet
In dees geleerde een veel levender Poeet.

[+] *Georgius Benedictus VVertelo.*

O jong en dapper man, dien wy te recht beklagen
So spoedig weg geruckt in't bloeijen dijner dagen!
O overvliegend geest, die met dijn rijp verstand
Tot vrundschap hebt verweckt de kloekste van het land.
Wien waert gy niet bekend van alle de * geleerden,
Die dij om dijnen geest en diepe wijsheyd eerden?
Wien waert gy niet van hun lieftallig, ende waerd?
Wie was in dijnen dood niet droevig, en beswaerd?
So hebben veele ook, dijn vrunden, die Poeten,
Dijn jammerlijken dood heel bitterlijk bekreten,
En met een treurig hert door groote rou gescheurd,
Met klachelijk gedicht hun ongeval betreurd.
Voorwaer! indien de Heer dij had tot meerder jaeren
En hooger ouderdom het leven willen sparen,
De faem had dijnen naem ter wereld wijd en breed
Voor die oyt sijn geweest met roem en eer bekleed.
Veel vruchten uyt dijn geest en herzenen gesproten,
Veel verzen uyt den vloed van dijn vernuft gevloten
Sijn hier by *Schrijver* noch, die Gruter na sijn dood
Van Heydelberg hier sond in onse *Schrijvers* schoot.
Ik hebse me gesien, en ook ten deel gelesen,
Hoe mogense so lang verdruckte weeskens wesen?
Wie sal noch peter sijn? Wat weygert hun den druck?
Mijn *Pieter* geeft hun toch en ons ook dat geluck.

* *Ianus Dousa.*
Iustus Lipsius.
Paulus Melissus.
Ianus Posthius.
Ianus Gruterus.
Scipio Gentilis.
Hieronymus Commelinus

Lambertus Pithopaeus.
&c.

Georgius Benedictus VVertelo, Harl. Poeta elegantissimus, & felicissimus.
Edidit Poemata de Rebus Gestis Illust. Pr. Guilelmi Comitis Nassovii, &c. Lib. II.
Item Epigrammata.
Et Epitaphia. Lugd. Bat. an. 1586.
Supersunt adhuc multa ejus Poemata inedita apud Clarissimum Virum P. Schriverium, quae accepit Heidelbergâ, ubi obiit 3. Martij. aetat. 25. 1589.

+Mijn *Schrijver* kom voor al (hoe kan ik langer swijgen?)
O groot en kloek verstand! die so een naem gaet krijgen
Als iemand oyt voor heen, so dat gy niemand saegt
Die so te recht sijn naem als gy van't schrijven draegt.
Met recht mag onse Stad in dij sich wel verblijden!
Met recht in dij in roem met alle steden strijden!
Geluckig is sy ja, geluckig recht geacht,
Geluckig driemael noch die dij heeft voordgebragt!
Me-burger 'kweet gy kont die aenspraek niet verdragen:
Maer lieve, laet mijn roem dij gunstelijk behagen

+ *Petrus Scriverius.*

Ter eer van onse Stad: en gaet hem voords so aen,
Dat onse Stad met dij mag door de wolken gaen:
En dat gelijk voor-heen, met sulkx in't licht te geven,
Waer door dijn naem altijd, en onse Stad sal leven:
Voor al 'tbysonder boek, dat dijne dapperheyd
Ter eer van onse Stad en 'tLand heeft aengeleyd.
Mijn *Schrijver,* brengt het voord, en stelpt toch ons verlangen:
Daer-tuschen hebben wy dit onse aengevangen,
In rijm, niet sonder dij, en maken't kort, en slecht,
Tot dat dijn kloeke pen ons breeder onderrecht.

Petrus Scriverius, natus Harlemi 12. Ian. 1576. Prima studiorum tyroncinia fecit Harlemi, praeeunte Cor. Schonaeo, celebri Comico, de quo mox. Iuri civili Lug. Bat. operam daturo amoeniores illae Musae velut manum injecerunt. A foro iràque alienus, privatus & lare secreto degit, Vir doctorum ac bonorum amicitiâ dignus: Historiographus, Philologus, ac Poeta insignis.

Edidit Vegetium, Iulium Frontinum, & alios, de Re Militari, è M.S. Codicibus emendatiores. Lug. Bat, 1607.

Bataviam illustratam.

Aquilij Gelriae Chronicon, cum Observationibus. Ibid. 1609.

Out Batavien met de Graven van Holland. te Arnhem. An: 1612. ende 1614.

Animadversiones in Martialem. Lug. Bat. 1619.

Eundem secundò recenfuit. Ibid. 1621.

In Senecam Philosophum Notarum Spicilegium. Ibid. 1619.

Collectanea veterum Tragicorum, cum Seneca Tragico, & circà ipsa Notas breves, Ibid. 1620.

L. Apuleium seriò castigavit, semel iterumque editum Lugd. & Amst. 1622. & 1624.

Edidit tribus singularibus libris Iohannis Secundi, Iani Dousae, & Iosephi Scaligeri Poemara.

Ejusdem Scaligeri Anthologiam Epigrammatum Graecorum ex Martiale.

Aliaque vulgavit dissimulato autore.

Adornat Miscellanea Philologica, & novam editionem Martialis sui, & Senecae Tragici.

Item Hollandicarum Rerum Scriptores Veteres, cum Notis.

Annales Hollandiae uberiores, & seorsim Patriae suae Harlemi descriptionem & enucleationem luculentam, & copiosiorem.

Vltrajecti & Hollandiae Selandiaeque Diplomata vetustiora, & Hedam, Becanumque correctiores, aliaque.

Poemata ejus variè sparsa digna erant quae in unum fascem colligerentur, junctìmque ederentur.

In Effigiem Petri Scriverij.

Illius ora vides, qui publica munia vitans
Aonias proprio vindicat aere Deas,
Secretosque Lares amat, haud mercabilis ulli,
Civibus impendens otia tota suis,
Dum Veterum culpas, blanditaque somnia damnat,
Ardet & in laudes ire Batave tuas.
Magna crepent operae magnis mercedibus emptae,
Libera veredicum dextera panget opus.

Verzen op de Afbeeldinge van Pieter Schrijver.

Hier siet gy eenen man, die al sijn tijd van jaeren
Den opentlijken dienst heeft willens laten varen,
En op sijn eyge kost de konsten hoog geeerd,
En altijd voordgeset, en heuren lof vermeerd.
En woond so op sich selfs, en wil sich niet verkopen,
En houd al sijnen dienst voor sijne burgers open:
Terwijl hy menig feyl en ouden droom verkragt,
En 'tlof der Bataviers heel yverig betracht.
Laet and'ren dier gekocht met giften, ende gaven,
Meer snorken als 'tbetaemd, en al te moedig draven:
Dees Schrijvers vrije hand, aen niemands loon verplicht,
Brengt met een trouwe pen de waerheyd in het licht.

Haec est nota tui lector Scriptoris imago,
Hoc illi Phaebus nomen habere dedit.
Cui patriam debet Batavus, cui Martia Roma
Quicquid habet: nulli notior illa fuit.
Defuit ingenio pictor: minus aspicis illo.
Non facit ad laudes corpus & umbra viri.
Scilicet ut geminâ spectatur imagine Ianus,
Hic quoque plus unâ conspiciendus erat.

Daniel Heinsius.

Dit is't bekende Beeld, ô Leser, van uw Schrijver,
Dien naem gaf Phoebus hem van wegen sijnen yver:
Dien Holland schuldig is haer vaderland, en eer,
En Romen watze heeft: wie kende haer oyt meer?
De Schilder blijft te kort, gy siet hem niet ter degen,
In't lichaem vanden man en ist niet al gelegen:

Maer so als Ianus beeld twehoofdig is geweest,
So siet hem twezins ook, sijn lichaem, en sijn geest.

In Effigiem ejus, anni 1620. malè pictam.

Mendosè pictus tabulâ *Scriverius* istâ
Cernitur, & solum nomen amare potes.
Verior Historiae, quam digerit auctor, imago.
Quid tabulam spectas? inde petenda fides.

Scriverius *en is hier niet geraekt naer't leven,*
Dit Tafereel kan u sijn naem alleen maer geven.
De boeken die hy schrijft, die sijn sijn beeld gewis.
VVat siet gy op de print? siet daer wie dat hy is.

Haec est Battaviam vatis scribentis imago:
Sic poterit peregrè, sic placuisse domi.
Ostia cui Rhenus, cui debet Corbulo fossam,
Et Dominos dictant saecula prisca suos.
Illa manus toties maduit Permesside lymphâ,
Notaque per totum vox Helicona fuit.
Bilbilicos legimus tali censore lepores;
Et lumen Senecae grande cothurnus habet.
Tempora qui reddit, nulli sua tempora pendit,
Ingenioque cupit liberiore frui.
Scilicet Aonias gratis qui vindicat artes,
Praemia doctrinae despicit empta suae.

Casparus Barleus.

Dit is dies Schrijvers *beeld, die Holland heeft beschreven,*
So sal hy buytens-lands en hier te lande leven.
Dien Corbulo sijn graft, en dien de Rijnsche vloed
Haer stroomen schuldig is, en hem dies danken moet.
Door hem ook geven ons de Eeuwen hunne Graven.
Hoe dickwils heeft sijn geest gaen baden, en sich laven
In aller konsten beek? Hoe dapper ist geraekt
'Tsij dat hy prosa schrijft, of dat hy verzen maekt?
VVy lesen door sijn vlijt den Spaenschen grille-dichter,
Het werk van Martiael, veel beter ende lichter,

So heeft ook Seneca met sijnen hoogen stijl
Door hem een ander oog, en eene fijner vijl.
Die ons den tijd beschrijft, wil sijnen niet verpanden,
En blijft sijn eygen man, en vrij van alle banden:
VVant seker die sijn konst om niet ten besten geeft,
Verkoopt sijn wetenschap aen niemand die daer leefd.

Hos vultus gerit in vili *Scriverius* aere,
Signaque dat genij, sed minus apta, fui.
Nil tabula est. Frustrà spatiis concluditur istis,
Quem nimis angusto limite mundus habet.

Idem.

Aldus is Schrijvers *beeld in't koper uytgesneden,*
En tuygd, doch onvolmaekt, sijn geest, en dapperheden:
Het tafereel is niets. VVat sluyt gy daer dien man,
VViens naem dit groote rond selfs niet begrijpen kan?

Flos ô virorum, saeculique, *Scriveri,*
Cultor Suadae, laudis atque virtutum
Exemplar ingens, quem malignitas aevi
Nunquam retrorsum flexit à gradu recto,
Nec laudis umbra gloriaeve permovit
Servire cuiquam, juris atque privati
Laris aestimator, nulla te licet tangat
Cupido honoris, attamen tuum latè
Tam fulget aere nomen. At quid est illud?
Perenniorem gloriam dabunt Fasti.

Theodorus Schrevelius.

O Schrijver, *mannen kroon en bloem!*
O Schrijver, *onser eeuwen roem!*
O minner vande konst, en leer!
O voorbeeld vande deugd, en eer!
Dien't quaed van dit verkeerd geslacht
Noyt heeft van't rechte pad gebragt;
Die noyt heeft yd'le eer gesocht,
Noch sich aen iemands dienst verknocht;
Die sijnen eygen haert meer acht,
En sijne vrijicheyd betracht:

Al hebt gy d'ere noyt gevrijd,
Noch breyd dit beeld die breed, en wijd.
Maer wat is dit? maer wind, en stof:
Dijn wercken geven meerder lof.

Ergò quid inditium est tanti Scriptoris imago?
Cur fuit artificis non rudis arte manus?
Nil opus artis ope est, nil est opus indice vultue
Auctorem loquitur pagina docta suum.
An quia fama viri tristi quoque corpora morti
Invidet, & totum vult superesse sibi?
Scilicet excultâ docti mens alta *Scriveri*
Vivet in historiâ, corpus in effigie.

G.S.

VVat wil alhier het beeld van desen Schrijver *seggen?*
VVat heeft des meesters hand sijn konst in't werk
Daer is geen konstenaer, daer is geen beeld van doen,
Sijn schriften sijn genoeg om sijnen naem te voen.
Of wil de Faem sijn lijf ook voor den dood bewaren?
En hem geheel en al voor sich alleen so sparen?
Te weten Schrijvers *geest, die in sijn boeken speeld,*
Sal leven door sijn werk, sijn lichaem door sijn beeld.

Scriveri, Latiae decus Camoenae!
O sacrum caput! haccine in tabellâ
Tam parvâ regione contineris?
Lumen Battaviae vetustioris!
Lumen Battaviae recentiorus!
Haec umbra est tua: sed sereniorem
Solem Pieridum chorus reservat,
Vt toti rutilans redundet orbi.

I.A.B.

O Schrijver, *op den hoogsten trap*
De roem der Roomsche wetenschap!
Sijt gy, die door de wereld gaet,
Begrepen in die kleyne plaet?
Die't licht der Batavieren sijt
Van d'ouden ende nieuwen tijd?

'Tis maer de schaduw van dien Heer:
De sonne blinkt in sijne leer,
En schitterd door des werelds rond,
En woond in aller luyden mond.

Harlemum dedit hoc lumen, *Scriverius* audit;
Nec temerè: Batavae conditor Historiae.
Nomen & omen habet. Quis scripsit doctius illo?
Quin genij dotes exprimit effigies!

Sursum Animus.

Dit's Schrijver *met den naem, dien* Haerlem *heeft gegeven,*
En Schrijver *met der daed, in alle konst bedreven,*
Al wat de wereld weet. Siet, Leser, op sijn beeld,
Gy siet wel dat de geest uyt sijne ogen speeld.

Het oog om hoog.

[+]En Here *Iakob Dijk,* hoe kan ik ook vergeten
Dijn lof naer dijn verdienst in desen uyt te meten, [+]*Iakob van Dijk.*
Die hier in 'sGraven-Haeg, van sijne Majesteyt
Van Sweden tot Legaet voor desen sijt geleyd?
So heeft dijn kloek vernuft en veel-beproefde sinnen
Geweten 'thert en gunst dijns Konings te gewinnen.
Het was voorwaer vrij veel van een so vreemden kant
Hier afgeschickt te sijn tot dijn selfs Vaderland.
O aldergrootste Soon van eenen grooten Vader,
Van eenen kloeken held, en moedigen groot-dader.
G'lijk dan door 'sVaders hand het land is voorgestaen,
So is sulkx door 'tverstand des Soons ookme gedaen.
En g'lijk dijn vader was door kloekheyd opgekommen,
So sijt gy door dijn deugd so hoog me opgeklommen:
Ook is een aldermeest ten rechten dan geacht,
Als hy't door sijne deugd selfs heeft te weeg gebragt.
So sijt gy naderhand noch meer en meer verheven,
Wanneer dijn koning dij sijn plaetze heeft gegeven
In sijne nieuwe [*] Stad, alwaer hy het geweld
Alwaer hy het gebied heeft in dijn hand gesteld. [*]*Gortenburg.*
O alderwaerdste man, Stads eer dan, en verlangen!
Wel hebt gy hier by ons dijn leven aengevangen!
En alderwaerdste Stad dat dijne ere leefd,
Daer over dat gy 'tlicht so groote lichten geeft!
[†]So is ook dit een eer in so geleerde Heren
De konst in and'ren selfs te minnen, en te eren, [†]*Doctorum virorum Maecenas.*

Te tuygen datmen hem van herten heeft gesind,
So wie de vrije konst, so wie geleerdheyd mind.

Iakob van Dijk, te *Haerlem* geboren in't jaer 1567. Ridder, Here in Salneck, Raed ende Ambassadeur van sijne Majesteyt van Sweden, Gustavus II. by de E.H.M. Heren Staeten Generael der Verenigde Nederlanden voor desen, tien jaeren lang, Burggrave van Gottenburg, ende dat gansche Land-begrijp: Sone van Nikolaes van Dijk, veeler jaeren Kapiteyn, ende eyndelijk Commendeur te Ereveceur gestorven den 14. April 1616. Oud 69. jaeren.

Dus *(Massa)* moetmen't ook dijn deugd en kloekheyd wijten,[+]
Dat gy den Groten-Vorst en Tczar der Moscovijten
Gesonden sijt geweest tot meermaels ten gesant
Voor allen uyt dit ons Verenigd Nederland.

[+] *Isaak Massa.*

Isaak Massa, Harl. Gesant der E.H.M. Heren Staeten Generael der Verenigde Nederlanden aen den Groot-Vorst van Moscovien Michael Foedrowits, inde jaeren 1614. 1616. 1618.

Linschoten so sal ook dijn naem insegen rusten,[+]
So lang het stoute schip de wijd-vermaerde kusten
Van Indien beseyld, waer van op dijn besicht
Ons allen dijne pen volkomen heeft bericht.
En wie sal dij hier voor dijn eer niet moeten geven?
So sal dan ook dijn lof in aller monden leven,
So lang de wereld me bekend sal sijn dat land
Daer dij de koud' verkleumd, en son heeft swart gebrand.
Het *Kake-been* dat gy by *VVaygats* hebt gevonden,
En dijne vader-stad vereerd, en toegesonden,
Hangt hier noch inde sael van't koninklijk Paleys,
Ten eeuwigen getuyg en lof van dijne reys.

[+] *Ian Huygen van Linschoten.*

Ian Huygen van Linschoten, van Haerlem, seer vermaerd door sijne reysen op de Indien, ende de Noordsche Landen.

Heeft geschreven *Itinerario, Voijagie, ofte Schipvaert na Oost ofte Poortegaels Indien.*

Item *Historie Naturael ende Morael vande VVestersche Indien* uyt den Spaenschen overgeset.

Sterf t'Enchuysen den 8. Feb. 1611. oud 48. jaeren.

Baptista, sijt gy schoon heel wijd van ons geseten,[+]
So hebben wy dan noch dijn naem hier niet vergeten,

[+] *Iohannes Baptista Hansenius.*

Heeft Vrankrijk lust in dij, en gy in haer gehad,
Gy sijt noch waer gy sijt een burger onser Stad.

Iohannes Baptista Hansenius, Harl. I.C. & Professor Tolosae apud Gallos, antiquitatis omnis gnarus, & potissimum Romanae, quâ in urbe annos aliquot egit, & amicos magnos coluit, inter quos Baronium Cardinalem. Sed & nomen famamque meruit edito De Iurejurando Veterum Commentario, quod ex Electis ejus singulare caput est. Cusum Tolosae 1614.

[+]Maer sal ik dij hier ook *Luctatius* verhalen?
Gy sijt wel in't besteck van mijn gesette palen,
Maer dat gy't weten meugt, sy sijt wel een Poeet,
Doch 'tis niet evenveel wat verzen dat men smeed.

[+]*Luctatius Petraeus Andreades*

Luctatius Petraeus Andreades, Harl. sed Branbantinis oriundus.
Lusit Acanthides Aspricolles. Mechlin. 1617.

[+]*Ian Gael,* ik moet alhier ook dijnen name spelden,
En dijn geleerdheyd me in mijne verzen melden,
Die gy in dijnen boek volkomen openbaert:
So sijt gy dan ook hier dijn plaetz en ere waerd.

[+]*Iohannes Gael.*

Iohannes Galius Harl. I.C.
Scripsit inter alia Tractatum de Testamentis & jure Codicillorum Lugd. Bat. 1617.
Obiit 3. Iun. an. 1621. aetat. 46.

[+]Die dij ook *vander Hoog* ter eren sal verhogen,
Die sal't met eren doen, en hier niet me bedrogen
Noch ook verlegen sijn, 'tis waerheyd, en geen rook,
Geen wind, noch ydelheyd: dijn werken tuygen't ook.

[+]*Nicolaus Vander Hoog.*

Nicolaus Vander Hoochius, sive ab Alto, Albuinus, sive Harlemensis, jura Lovanij didicit, & Doctoris titulum in Andegavensi Gallorum Academiâ meruit, Patronus causarum Mecliniae in Concilio Belgico, dum fata Deusque sinebant. Obiit n. Harlemi 31. Oct. 1624.
Prodiere ab illo Singularia juris, seu Doctorum dicta memorablia. Antverpiae 1620.

[+]En *Koopal* kom hier ook, en *Noom,* twee Roomsche Papen,
De eene voor een tijd, de and're korts ontslapen,
In't Pauselijke recht bedreven, en geleerd:
Gy waert meer ere waerd, waer God door u geeerd.

[+]*Guilhelmus Copalsius. Nicolaus Nomius.*

Guilhelmus Capallius, Harl. S. Th. Licentiatus, primus sedis vacantis Harlemensis Vicarius Generalis, ut habet Effigiei ejus mirabilis & intolerabilis Inscriptio.

Hy heeft geschreven *eene lieflijke Oeffeninge op die weldaden Gods, het lijden Christi, ende sijne waerde Moeder Maria:* meest al getrocken uyt de H. Schrifture. Mitsgaders *enige heylige Lofsangen,* ende *Gebeden.* Gedruckt tot Loven an. 1590.

Obiit anno 1599.

Nicolaus Nomius, S. Th. Licentiatus.

Obiit 21. Oct. 1626. aetat. 44.

En seker *Teylingen,* dij most ik niet vergeten,[+]
En dijne wetenschap alhier ook laten weten,
O loflijk Medicijn! om dijn vermaerd geslacht,
En oud en edel huys, en konst en deugd geacht.

[+] *Augustinus Teylingius.*

Augustinus Teylingius, Alcmar, Medicinae Doctor.

Composuit Librum diversorum morborum, ac curationum eorum, qui adhuc ineditus latitat apud haeredes.

Obiit 28. Aug. 1625. aetat. 76.

Versus in Effigiem Augustini Teylingij.

Sic Augustinus Teylingius ora ferebat
Iam senior: species gratior antè fuit.
Expoliit juvenem morum probitate Duacum,
Pollentem Medicâ fecit & arte virum.
Quam sic exhibuit cunctis operâque fideque.
Summa sit ut Patriae laus columenque suae.

Symon Sovius.

Verzen op de Afbeeldinge van Augustijn van Teylingen.

Dit is van Teylingen, nu oud, en grijs van haeren:
Sijn wesen leefde meer in sijne jonge jaeren.
Douay heeft sijne jeugd in konst en deugd beschaefd,
En met den naem en daed van Medicijn begaefd.
Nu so hy sijne konst in alle trouwicheden
Aen yder wie hy is so willig gaet besteden,

So mag hy een zieraed en steunzel onser Stad
Van wegen sijnen dienst met recht wel sijn geschat.

[+]*Pontanus,* of gy schoon by ons niet sijt geboren,
So sijt gy evenwel voor d'onsen uytverkoren,
Die van een Haerlemsch Heer geteeld sijt inde Sont,
Als hy van wegen 'tLand en Staeten sich daer vond.
So sal dan onse Stad in dij sich billijk roemen,
Dien wy met goeden recht den onsen mogen noemen,
So sal dan onse Stad in dij, so hoog geleerd,
En so vermaerden man, ook waerlijk sijn geeerd.

[+]*Iohannes Isacius Pontanus.*

Iohannes Isacius Pontanus, ità dictus quod in Ponto Danico, sive de Sont sit natus Patre Harlemensi. Reipub. Bat. nomine in illas oras Ord. Legato. Vit doctissimus, & clarissimus, qui varia regna, ac loca, Germaniam, Galliam, Italiamque, (reportato indè Medici Doctoris titulo) doctorumque inibi bibliothecas diligentissimè perlustravit, & Lugd. Bat. aliquamdiu subsistens Lipsij ibidem auditor fuit: posteà secundò eandem Musarum sedem repetens.

Edidit typis Raphelengianis Macrobium auctiorem, ex primâ ingenij faeturâ. 1596.

Posteà ab Ordinibus Geldriae vocatus ad illustre Gymnasium Hardrovicenum illustrandum Physices ac Mathematices Professor,

Conscripsit ibidem Itinerarium Galliae Narbonensis: adjecto Glossario prisco Gallico, seu Dissertatione de veterilinguâ Gallorum. apud Commelinum 1606.

Rerum & Vrbis Amsterodamensium Historiam. Lib. III. *Amst. 1611.*

Originum quoque Frnacicarum Lib. VI. *Hardrov. 1616.*

Vulgavit quoque Disceptationes Chorographicas de Rheni ostiis adversus Philippum Cluverum Amsterd. 1614.

Item Disceptationum Chorographicarum novam Syllogen adversus eundem. Hardr. 1617.

Notae ad M. Ann. Senecae Controversias ad Petrum Scriverium. Lugd. Bat. 1619.

Notae in Tragoedias L. Ann. Senecae, & aliorum, ad Eundem. Ibid. 1620.

Notae in veterum Historicorum Lat. Fragmenta, apud Commelinum, 1622.

Notae in Apuleium P. Scriverii exstant, hactenus in editae apud Eundem.

Degit adhuc Hardrovici totus in conscribendis Annalibus Geldriae, atque edendis rerum Danicarum monumentis, utpote Historigraphus Regius.

O *Glarges!* laet dijn naem ook immer sijn gepresen,[+]
So lang de waere deugd in achtinge sal wesen,
  So lang de vrese Gods, so lang de vromicheyd
  En liefde tot behoud des lands is eer bereyd.
Wel heeft ons Vader-stad dijn kloekheyd waergenomen,
En voor sich uyt het Hof dij weten te bekomen!
  Die dan dijn wetenschap, die al de wereld siet,
  En rijp-ervaren raed geluckelijk geniet.
De God in Israel die wil dijn graeuwe haeren
En goeden ouderdom tot een veel hooger sparen,
  Tot veele nuttigheyd, en zieren die so voord
  Met deugd, met sijne vrees, en liefde tot sijn woord.

[+] *Iillis de Glarges.*

Iillis de Glarges, Here van Eflesmes, Doctoor inde Rechten, Raed ende Pensionaris der Stad Haerlem, ende Curator ofte Opsiender der Hooge schole binnen Leyden.

Hoe kan ik *Pieter Bor,* hoe kan ik ook met eren,[+]
(O vroome oude man!) dijn naem alhier paszeren?
  O eer en licht van't land! die 'tleven van den tijd
  So rijklijk ons beschrijft met sulke trou, en vlijt.
Veel dingen waren niet bekend, of lang vergeten,
Indien't ons dijne pen niet hadde laten weten:
  Leef lang, en schrijf al voord. Och of het mogt geschien,
  Dat wy tot desen dag dijn werk noch mogten sien!

[+] *Pieter Bor.*

Pieter Bor, van Vtrecht, Histori-schrijver.

Heeft beschreven ende uytgegeven den *Oorsprong, begin, ende vervolg der Nederlandsche Oorlogen* tot het jaer 1590. ende vervolgt als noch de voordere beschrijvinge der gemelde geschiedeniszen.

Heeft ook het selve werk in *Liedekens* vervaet tot het jaer 1574.

'Tvervolg vande Kronijk van Carion onder de Keyseren Rodolphus de II. ende Matthias de 1.

Twee Tragi-comedien in Prosa, d'eene van Apollonius Prinze van Tyro, ende d'andere vanden selven, ende van Tarsien sijne Dochter.

En Hollands eer *de Iong,* dien Hoorn ons heeft gegeven,[+]
Maer hebt alhier by ons veel liever willen leven,
  Hoe kan ik dij voorby? o roem van onse Stad
  Slechts daerom datze dij heeft binnen haer gehad!
Want heeft het land wel-eer en in voorlede dagen
So groot en kloek verstand tot een'ger tijd gedragen,
  So door en door geleerd, en so ervaren man
  In alle wetenschap, als nimmer wesen kan?

[+] *Hadrianus Iunius.*

Gy hebt alhier de jeugd in konsten onverwesen,
Wanneer alhier te land de krijg was opgeresen,
Waer by gy groote scha in dijne boeken leed,
Alst hier de Spanjaerd al om veer en stucken smeet.
Maer (laes!) en waren toch die boeken niet gebleven,
Die boeken, die gy selfs gemaekt had, en geschreven!
Eylaes! dat sy het licht niet hebben mogen sien!
Eylaes! most dij dan juyst dit ongeval geschien!
[+]Hier waer dat groote licht geen minder licht geboren,
En had hy maer den krijg en waep'nen niet verkoren.
Ook heeft hy hier ter ste sijn vrou ter aerd gebragt,
En met een graf-gedicht onsterfeljk gedacht.

[+]*Pet. Iunius Harl.*

Theodorus Velius Hornanus, Med. D. schrijft aldus van desen *Adriaen de Iong in't Vierde Boek vande Kronijk van Hoorn.* Hy is geboren tot Hoorn in't jaer 1512. den 1. dag Julij; ende werd van jongs op in die studien opgevoed, eerst tot Haerlem, daer te dier tijd een goede wel geregeleerde Schole was: alwaer hy by sijn meester overmits sijne scherpsinnigheyd ende kloekheyd in't andwoorden voor een licht ende enige Phoenix des selven schools al in dese sijn tederheyd gehouden werd. Van daer trock hy te Loven. etc. Werde eyndelijk tot *Haerlem* beroepen, ende daer met seer eerlicke conditien gesteld tot een *Regent over de Latijnsche Schole.* Seyd ook dat hy acht verscheyde talen kende.

VVouter Gouthoeven van den selven. Woonde daer na tot *Haerlem,* daer hy edele oft rijke-luyden kinderen de *Latijnsche tale* leerde: maer voor't beleg der selver stede week hy na Delf: ende Haerlem gewonnen sijnde, lede hy groote schade in sijne schoone ende wel gestoffeerde Librarije. [Verloor daer onder anderen sijne *Commentaria sive Animadversiones in Plinium, Flaccum, aliosque plures auctores veteres.*] Ende van daer vertrocken sijnde is hy in Seland tot Arnemuyden overleden, ende begraven inden jare 1575. oud 63 jaeren.

Hadrianus Iunius, Hornanus, Medicus, Historicus, Poeta, & Polyhistor incomparabilis, alterum ab Erasmo Hollandiae lumen. Vir in quo omnia excellebant, Medicinae, Historiae, Aniquitatis peritia, ingenium ad Poesin factum. Linguas praeter vernaculam septem tenuit, Graecam, Latinam, Italicam, Gallicam, Hispanicam, Germanicam, & Anglicam.

Scripsit varia ut ingenij erat varij, & magni:

Philippeidem, seu Carmen Heroicum in nuptias Philippi II. *Pr. Hisp. ac Mariae Reginae Angliae, Londini. 1554.*

De anno & mensibus Commentarium. Item Fastorum Librum, sive Ημερολόγειον *Bas. 1556.*

De Fungo Phalli, in sabuletis Hollandiae nascente. Delp. 1564.

Nomenclatorem. Typis Plant.
Animadversionum lib. VI.
De Coma, Commentarium. Stromateum, opus eximium.
Emblematum, & AEnigmatum libellum, Typis Plant.
Adagiorum post Erasmum Centurias VIII.
Epistolarum volumen ingens. Anastaurosin Christi.
Bataviam, foetum posthumum.
Poemata sacra & profana, posthuma quoque, Plant. Typis excusa 1599.
Cornu Copiae, sive Eustathii Compendium.
Scholia in L. Ann. Senecae Ludum Claudii Caesaris.
Observationes breviores in Planti Comoedias.
Plutarchi Symposiaca Latina fecit, cum scholiis brevibus.
Cassij Iatro Sophistae Problemata cum Latinâ Interpretatione: & Graeci exemplatis Castigationibus.
Hesychium Milesium de claris Philosophis cum versione Latinâ, & Notis.
Eunapium de vitis Sophistarum cum Latinâ Interpretatione.
Nonium Marcellum, & Fulgentium Placiadem de prisco Sermone ope veterum codd. restituit. Apud Plant. 1565.
Lexicon Graeco-latinum multis vocibus locupletavit. Basil. 1548.
*Iohannis Ravisij Textoris Epithetorum Epitomen recognovit, auxitq*ue

Mortuo Epitaphium hoc illi à Filio positum est.

HADRIANO IVNIO HORNANO PHILOSOPHO MEDICO ET POETAE CELEBERRIMO BATAVIAE HISTORICO FIDELISSIMO CVIVS IN OMNI DISCIPLINARVM GENERE EXQVISITA ERVDITIO SINGVLARIS INDVSTRIA INFINITAE LECTIONIS PRAESTANTIA MVLTIPLEX LINGVARVM SCIENTIA PARI CONIVNCTA COMITATE DOCTORVM ONMIVM ADMIRATIONEM LAVDEMQVE MERVIT POST VARIA INCOMPARABILIS INGENII MONVMENTA QVIBVS AETERNAM SIBI MEMORIAM COMPARAVIT SVB HOC MARMORE CONDITO PATRI OPTIME DE SE MERITO PETRVS IVNIVS MAESTISS, PIETATIS ERGO P.C. VIXIT ANN. LXIII. OBIIT XVI. SIBI COGNOMINIS MENSIS ANNO SALVTIS CHRISTIANAE CIↃ IↃ LXXV.

Epitaphium,
Quod ipse uxori hîc posuit in Templo Magno.

MORS IANVA VITAE.
D.O.M.
MARIAE GVILELMAE CAESARINAE PVIDCITIAE MODESTIAEQ. VNICO
EXEMPLO CONIVGI AMANTISS.

HADRIANVS IVNIVS
MEDICVS AD POSTERORVM MEMORI
AM MOESTISS.

P.C.

VLTIMA IN AVGVSTI RAPTA EST SPES VNICA NOBIS
CONIVNX: AH PROPERAE SORS TRVCVLENTA NECIS!

Versus in Effigiem Hadriani Iunij.

Hoc decus Harlemi latitat? Coelestibus irae
Tantae! qui dignus luce, alioque loco est?
Sed ridet fumos, solidâ virtute superstes.
Historiis patriae nonne supremus erit?

Benedictus Arias Montanus

Verzen op de Afbeeldinge van Adriaen de Jong.

Sit dit so groot zieraed dus eensaem en verschoven
Te Haerlem in een hoek? O toorne van daer boven!

Is dan dat groote licht den dag en 'tlicht niet waerd,
En eene and're plaetz, meer kondig, en vermaerd?
Maer hy veracht den rook en wind van yd'le eren,
En houd sich aen de deugd, en aen de vrees des Heren.
En krijgt hy niet met recht voor allen d'overhand
Door sijne wetenschap van't Oude Vaderland?

Van Duyk, gy volgde hem alhier noch by sijn leven,[+]
En hebt dij in dien dienst ook voor't beleg gegeven;
En *Ketel* ook na dij, hoewel een kleynen tijd:
Dit maekt dat gy by mij verhalens waerdig sijt.
Schonaeus, groote siel, de hoog-geleerde giften[+]
Van dijnen kloeken geest, en dijne dapp're schriften
Getuygen dijn verstand. Verblij dij hier toch in,
Verblij dij o Der-Gou, en Haerlem gy niet min.
Regeerder onser school tot dijne oude dagen,
So lang als gy den last van't school hebt konnen dragen,
Ja selfs noch langer ook, uyt liefde van de jeugd,
Die dit noch wel gedenkt, en sich in dij verheugd.
Voorwaer! gy mogt te recht voor allen sijn beleden
Een planter van de konst een meester vande seden.
Ook heeft *Terentius* so wacker noyt gespeeld,
Of gy hebt hem dat me seer aerdig nagebeeld.
Dies is dij ook daer door sijn naem noch by dijn leven
Sijn naem *Terentius,* maer *Christelijk,* gegeven.
So hebt gy me dijn geest door menig verz betoond,
En dijnen grooten naem daer door met lof bekroond.

[+]*Cornelius Duykius. Cornelius Ketelius. Rect. Harl.*

[+]*Cornelius Schonaeus.*

Cornelius Schonaeus, Goudanus, Gymnasiarcha Harlemensis ad annos 36. Vir doctissimus, ac nobilissimus Comicus ad imitationem & similitudinem Terentij, undè Terentius Christianus dici meruit: Poeta item elegantissimus.
Scripsit Comoedias Sacras, Terentij Christiani titulo posteà donatas & insignitas.
Et varia Poemata.
Item Rudimenta Grammatices ex decreto Illust. Ord. Holl.
Obiit Harlemi 23. Novemb. 1611. aetat. 71. decoratus hoc Epitaphio à CL.V. Theodoro Schrevelio.

Rector juventae, Musici ductor gregis,
Schonaeus egifabulam fictam prius;
Veram peregi: summus hic actus mihi.
Scenam relinquo: vos valete, & plaudite.

Ik Schonen leyder van de jeugd,
En van de Comicijnsche vreugd,
Heb eerst wat spelen afgebeeld;
Nu heb ik 'trechte uytgespeeld:
Mijn laetste hand'ling, ende deel.
En so verlaet ik het toneel.
Gy spelers die hier blijft in't spel,
Geeft vreugden teyk'nen, en vaert wel.

Versus in Effigiem Cornelij Schonaei.

Hîc vividam Schonaei imaginem vides,
Qui Christianus à viris Terentius
Est nominatus eruditis: quod sacras
Afri simillimas Poetae scripserit
Magno lepore & gratiâ Comoedias,
Casto cuilibet legendas pectore.

Verzen op de Afbeeldinge van Kornelis Schonen.

Schonaeus wesen is aldus,
Der Christenen Terentius
By onsen tijd te recht geseyd.
Om dat hy met een aerdigheyd
Terentius heeft uytgebeeld
In heyl'ge spelen die hy speeld,
Die yder met een vroom gemoed
En heylig herte lesen moet.

[+]Wat toef ik ook gewag van *Schrevel* hier te maken?
Sou ik mijn Meester dan noch langer hier versaken,
  En sijnen trouwen dienst, en vlijt, dien hy ontrent
  Sijn toevertroude jeugd altijd heeft aengewend?
Voorwaer! geleerde man, men moet dij billijk eren,
So over dijn vernuft, als over 'tkinder leren.
  Wie was dij oyt gelijk om wetenschap en deugd
  So streng en so beleefd te planten inde jeugd?
De kloekheyd dijner pen is ook door menig teken
En tuyge dijns verstands gansch over-klaer gebleken:

[+] *Theodorus Schrevelius.*

En Damiaets-triumph, in verzen ingevat,
Getuygd dijn trouwe sucht tot onse Vader-stad.
Ga voord, ga dapper voord door dijne groote werken
Van dijn geslepen geest dijn naem en roem te sterken,
En breng vast meer en meer dijn vruchten aen den dag,
Waer door dijn dapperheyd en kloekheyd blijken mag.

Theodorus Schrevelius, Harl. Vir omnis humanioris scientiae peritissimus, morumque artiumque ingenuarum in juventutem propagator acerrimus: Scholae quondam Harlemensis, nunc Leidensis Trivialis Rector.

Lusit heroico carmine Trophaeum Pelusiacum Harlemensium. Harl. 1598.
Et alia sparsim Poemata.
Ediditque Syntaxin contractam Graecam. Lugd. Bat. 1608.
De Patientiâ Lib. IV. *Lugd. Bat. 1623.*
Palaemonem, sive Diatribas Scholasticas, & Zodiacum, sivè de Corona anni. Ibid. 1626.

Petrvs Scriverivs ad Harlemvm Cum Theodorvs Schrevelivs Trophaeum Pelusiacum Harlemensium ederet.

O Vrbs à magno celebrari digna Marone!
Mentior, an Patriae fallor amore meae?
Pelusi portus virtus tua fregit aduncâ
Holcade, veliferis concidit hostis equis.
Magna equidem virtus! Andinis digna Camoenis:
Sic mihi, sic visum municipique meo.

O Stad die waerdig sijt van Maro selfs gepresen!
Of mis ik, sou ik wel door liefd bedrogen wesen?
Dijn vromicheyd besprong de Stad van Damiaet,
En drong den haven in, en baende so de straet.
De vijand werd geveld met seyl-gewiekte paerden.
Voorwaer een kloek bestaen! een daed van grooter waerden!
Die Maroos pen verdiend: 'twelk dan mijn Burger de.
Het dachte hem so goed, en ik gevoel so me.

Idem Alivd.

Ausa urbs HARLEMVM Pharios attingere fines,
Et trabe Nile tuae findere tergus aquae:
Ausaque serrato perrumpere ferrea rostro
Vincula, & obstructi frangere claustra freti.
Magnamina Vrbs! magnae Damiatae moenia coepit,
Victricique tulit fercula laeta manu.
Horruit AEgyptus, devotaque pectora Marti
Mirata, illorum sub juga colla dedit.
Quae dum das luci victuris indita chartis,
Schreveli, Patriae consulis Historiae.
Grande operae-pretium! hoc facinus non debuit altâ
Nocte tegi; hei! torpor, delituisse, fuit.
Rem Cedri dignam tabulis, temploque Monetae!
Quae ne post lateat tu Theodore facis.
Ecquid erit praemi tandem? num Patria munis,
Nomen ut accepit, sic dabit ipsa tibi?
Auguror: & (nobis sic Diva Amathuntia praes sit,
Sic ego sim foelix, tuque in amore potens,)
Spondeo, te pennâ solvi metuente, Poetam
Fama, ultrà Eoos, Hesperiosque feret.

O Haerlem! gy bestond Egypten te bestrijden,
En met dijn schip den Nijl de rugge te berijden,
En sneed met dijne saeg de ketens vande ree,
En brakt de sloten op der toegestopte see,
O aldervroomste Stad! gy hebt de stad genomen,
Gy hebt van Damiaet een eren-kranz bekomen:
Egypten was verschrickt, het volk tot moord, en bloed,
Tot krijgen opgebragt, viel dij vertzaegd te voet.
O Schrevel! als gy dit dus heerlijk gaet beschrijven,
So doet gy dese daed van dijne Stad beklijven.
'Twas wel de pijne waerd. VVat school dit inden nacht?
'Tis traegheyd dat het niet is eer in't licht gebragt.
Een feyt dat roem en lof diend eeuwig te verwerven!
O Schrevel! 'tkan nu ook door dijn gedicht niet sterven!
VVat komt dij tot een loon? sal onse Vaderstad
Dij geene ere doen, als sy hier ere had?

Ik sie't mij in't gemoet, en kan't dij wel beloven,
En 'tkan niet anders sijn, de Fame sal dij loven,
En voeren dijnen naem door al dit groote rond,
En 'swerelds woest begrijp in aller menschen mond.

Versus in Effigiem Theodori Schrevelij.

Cum tot dura vagae frenaverit ora juventae,
Viribus eloquij, Palladiisque minis;
Dignus erat Mathame tuo Schrevelius aere,
Dignus & haec curae praemia ferre suae:
Vt si quandò aetas obliteret invida nomen,
Dissimuletque virum, posset imago loqui.

Verzen op de Afbeeldinge van Theodorus Schrevelius.

Nadien Schrevelius met woorden van vermogen
So meen'gen steegen hals der jonkheyd heeft gebogen;
So was hy ô Matham dijn sne in kop'ren-plaet
Om sijne sorg wel waerd, tot loon van sijne daed:
Op dat indien de eeu, met nijdigheyd beseten,
Sijn name met der tijd mogt komen te vergeten,
En loch'nen desen man, sijn beeld dan spreken mag,
En brengen sijnen naem en ere voor den dag.

Hoe kan ik *VVaszenaer* ook laten aen te roeren,[+]
En sijnen lieven naem in mijnen mond te voeren,
Mijn meester ook wel-eer alhier in onse school?
Wie was oyt meerder Griek indien ik niet en dool?
So heeft hy het Beleg van onse Stad beschreven,
So heeft hy ons daer van een werk in't licht gegeven,
Met een Homerus stijl, waer door hy 'tmoedig feyt
Van onse vroome Stad heeft eeuwig lof bereyd.
Hy tracht die dingen nu die overal geschieden,
De heele wereld door, de wereld aen te bieden,
Hy schrijft nu onsen tijd, so dat hy ons verslaet
Wat onse wereld doet, hoe't inde wereld gaet.

[+]*Niclaus à VVaszenaer.*

Niclaus à VVaszenaer, Amst, olim Conrector Scholae Harl. Medi-

cinae Doctor.

Edidit Enarrationem Obsidionis Vrbis Harlemi. Lugd. Bat. 1605.

Artem Medican, ofte Genees-kunst van Rembertus Dodoneus, van Sebastiaen Egbertszen verrijkt, ende van hem met aenteykeningen vermeerderd. t'Amst. 1624.

Beschrijft nu ook de *jaerlijksche Geschiedeniszen* van onsen tijd door de gansche wereld, die hy nu enige jaeren heeft achtervolgd.

Daniel Heinsivs In Obsidionem Harlemensium A Nicolao VVassenario descriptam.

Harlemi, decus, inclytamque laudem,
Et notam nimium fame fideque
Fortunam, veteri parem Saguntho,
VVassenarius, eripit tenebris;
Non Musis Latiisque, Barbarisque,
Sed Graijs, quibus est nihil negatum.
Gaude non peritura quae peristi:
Iam vinces superata. Sic Homero
Grajo carmina dividente plectro,
Troja quae periit perire nescit.

De eer van Haerlem wijd vermaerd,
Door ongeval van krijg, en swaerd,
Door trou en honger wel bekend,
Gelijk met oud Sagunthus end,
Brengt VVaszenaer hier in het licht,
Met geen Latijnsch, noch rouw gedicht,
Maer in het Griekx, dat vrijer singt.
Verblij dij die door 'tswaerd vergingt,
Dijn roem en naem blijft alle tijd,
Gy wint, die eerst verwonnen sijt.
So heeft Homerus ook gedaen,
Dat Troijen niet en kan vergaen.

Ad Harlemvm Patriam svam Petrvs Scriverivs ex tempore.

NEmpe illud verum est, & livor dicere possit,
Hoc quod jampridem testificatus eram:
Harlemum docto nunquam caruisse Poetâ,
Sive hic verna foret, sive aliunde domo.
Vt multos taceam, scelus est tacuisse [*] Georgi
In vidiam contrà tot Bene dicta tui.
Qui licet Vrbis erat cortinipotentis alumnus,
Non minus ille tuus VVertelo civis erat.
Phoebi amor, & quondam generosi gloria Dousae,
Magnus Hiantaeae VVertelo potor aquae.
Dum licuit, nunc ne Lethes novus incola fiat
Danda opera, ecce illud flagitat ipsa cinis.
Tam procul à nobis, procul à genitalibus arvis
Condita [†] Lubdini, non inhonora tamen.
Posthius officio non defuit, ille Phalaecus
Haud illaudatum sivit abire virum.
Ivit & exequias lacrimis Gruterus obortis,
Inque Elegos moestus coepit abire modos.
Atque ego docta mei Benedicti carmina civis
Posthuma collegi, multaque in ora dedi.
Pluraque adhuc restant, tristem indignantia noctem,
Digna vel à serâ posteritate legi.
Quare age municipem, pia Patria, suscipe Vatem.
Si placet, auspiciis prodeat iste tuis.
Sat tua cinxerunt victricia tempota quercus,
[‡]Delphica nunc circum tempora laurus eat.
Siquid opus fuerit, scis hunc non esse rogandum
Qui patriae semper flagrat amore suae.
Hic mihi ad hoc carmen celebrandos suggerit illos
Ingenio claros & pietate viros:
Qui Musas Phoebumque tuâ coluere sub umbrâ,
Vmbrâ, quam Patriis antetulere focis.
[*]Iunius hic faciles solet insectare Napaeas,
Silvicolasque inter dulce sonare melos.

[*] *Georgius Benedictus VVertelo, Poeta Harlemensis, Mecoenates habuit, dum viveret, Del phenses: reliquit praelara ingenii sui monumenta, quorum quaedam edita, quaed am inedita adhuc, faventibus aliquando amplissimis Patriae Patribus à me pub licabuntur.*

[†] *Hoc vetus Heidelbergae nomen divinè, ut omnia exvetustatis reliquiis monachorumque quisquiliis eruit nuper Marquardus Frehetus Nobilis Palatinus, & Friderici Electoris Consiliarius.*

[‡] *Alludit ad civitatem nostram Delphos.*

[*] *Hadrianus Iunius Hornanus Medicus & Polyhistor incomparabilis. Obiit an. 1575 mensis sibi cognominis dic 16.*

Herbarum citharaeque potens, quem saepius aegris
Non piguit certam ferre medentis opem.
Qui si quando aliquis faceet Deus otia Vati,
Mergere se Clariis non dubitavit aquis.
Et petere ex ipsâ Musarum sede coronam
Posset Apollineas quae decuisse comas.
Sed fuit hic nostri vir praestantissimus fuit.
Non etiam Gaudae felicibus editus astris
[*]Schonaeus Patriae luxque decusque meae!
Et vivat valeatque diu, ter Nestora dignus
Vivere & AEmonii secla recocta viri.
Hic prope ter denis recreavit messibus urbem,
Exposuitque ipso Comica scripta foro.
Durat adhuc crocini suavissimus imber odoris,
Pulpitaque ex isto lubrica rore madent.
Huic quoque victuris committere [†] Dramata chartis,
Inque alias oras spargere cura fuit.
Vnde aliquod nomen, nostrique Terentius aevi
Ilicet à pucris coepit ubique legi.
Hocne illi satis esse rear, quum carmina nulla
Amplius extrudat? vel nimis esse senem
Suspicer, ut cujus jam vena exaruit omnis,
Et cui non illud quod solet uber adest?
Di melius! certè senio non desinit esse
Qui juvenis primo flore Poeta fuit.
Hoc age Corneli, (lepidae risere Camoenae,)
Ad veteres lusus priscaque sacra redi:
Crede mihi, senibus tibi quae dictantur in annis
Pierio semper sunt placitura gregi.
Sed placitura magis, quam quae jam viderat olim
Scripta verecundis undique plena jocis.
Sic melior cantus quem propter amoena Caystri
Flumina diducit jam moriturus olor.
Ne tamen Aonio mea defraudetur honore
Patria, qui carmen concinat ecquis erit?
Scilicet, involvi tenebris Harlemica facta
[*]Schrevelt sacrum non patietur epos.
Ille ubi vim virtus vicit, serrataque dicet
Rostra cathenatum perdomuisse vadum.
Ille suae Patriae veteres reparabit honores,
Ille novos etiam mittet in ora virûm.
Ad partes veniet vicinâ natus in Vrbe
[‡]Victor, Homeriacâ sed comitánte tubâ.

[*] *Cornelius Schonaeus Ludi Literarii Rector, & Poeta non è multis, Praeceptor de me optimè mevitus.*

[†] *Sex priores Comoediae aliquoties sub titulo Christiani Terentii in Germaniâ & alibi excusae.*

[*] *Theodoricus Schrevelius, virprobè doctus, & Patriae apprimè studiosus, edidit Pelasiacum Trophaeum, Harlemi anno 1598.*

[‡] *Nicolaus à VVaszenaer Amstelrodamaeus, Poematis de Obsidione Harlemensium auctor, mihi saepius saepiusque meriti ergò laudandus.*

Sic visum Superis, hâc nemo fortius illo
Personat, aut Grajo doctius ore canit.
Ecce quod affirmo, quum paucis constitit ante,
Perspectum cunctis jam satis esse potest.
Dum canit Harlemum, quaeque Vrbs animosa sub Albae
Imperio nuper fanda nefarida tulit.
Dum tot pro Patriâ defunctis ritè parentat
Civibus, & Martis tollit in astra genus.
Queis captis volvenda boni nihil attulit * Eos,
Dum pars ense cadit, pars sepelitur aquis.
Macte Heros Ripperda, tibi nunc militat iste
Victor, ab hoc qui sis Fama loquetur anus.
Atque aliquis sacro commotus Carmine dicet,
Hei mihi, quam saevus Dux Fredericus erat!
Alter ab Hispano melius nihil esse Tyranno
Sperandum dicet, sic fuit, est, & erit.
Ni Deus esse suum volet, atque hos miriget aestus,
Nunquam erit ut cesset sanguinolentus Iber.
Orandum est igitur, sacer & venerande Senatus.
Mutet ut hanc illis mentem animumque Deus.
Quod licet, intereà fugientes sistite Musas,
Et mancat studiis inviolatus bonos.
Sitque viris doctis pretium non vile laborum,
Ne quis fors coeptum deserat auctor opus.
Hinc vobis speranda dies, mihi credite, Patres,
Quas datis, has solas semper habetis, opes.

* *Allusum ad nomen Albae, quae vox Italic & Hispanic Auroram significat, & pariter cum sensus retorfione ad superbum Ducis Albani symbolum statuae aeneae in arce Antwerpianâ erectae incusum:* ἈΛΛΕΞΙΚΑΚΟΣ ἩΩΣ.

SCRIBENDO ET LEGENDO.

Petrvs Scriverivs aen *Haerlem Sijne Vader-stad, Als* Nicolavs Wassenarivs *sijne Beschrijvinge vande Belegeringe der Stad Haerlem in't licht bragt.*

T*E weten dit is waer, en niemand kan't ontleggen,*
Het geen ik onlangs noch voor desen plag te seggen,
Dat Haerlem t'aldertijd Poëten heeft gehad,
'Tsij dat het vreemden sijn, of burgers van de Stad.

VVant dat ik and'ren nu voor dese reys laet varen,
Hoe kan ik VVertelo *alhier niet openbaren?*
VVant of dat groot verstand te Delf is opgevoed,
So is hy niettemin dijn burger even-goed.
Al Phoebus eer, en lust; dien Dousa plag te minnen,
Een sonderling Poeet, en dapper kloek van sinnen,
So lang hy 'twesen kon: nu moetmen daer na staen,
Dat sijn gedachtenis toch niet en mag vergaen.
Sijn stof vereyscht dat ook, te Heydelberg, daer boven
In't land, so ver van hier, met eer, in't graf geschoven:
VVant so heeft Posthius sijn ere wel betracht,
En Gruter verzen ook met tranen toegebragt.
Ik heb sijn verzen ook, na sijnen dood gevonden,
Ten deel by een geraept, en in het licht gesonden:
Daer sijnder ook noch meer, van goeden stof, en aerd,
Het lesen en het licht van al de wereld waerd.
O heyl'ge Vader-stad, wilt dijn Poeet ontfangen,
En hem en sijnen vrucht het licht en leven langen:
Gy hebt den eykentack so lang om 'thoofd gesvvierd,
'Tsij met de Delfsche kranz van lauren nu verzierd.
Indien gy 'twerk begeert, gy hebt hem niet te vragen,
Die sijne Stad altijd heeft trouwe sucht gedragen:
Die drijft mij nu ook me, dat ik nu altemael
De lichten onser Stad ter eren hier verhael.
De Ionge *pleeg alhier in't groene bosch te spelen,*
En daer met lust en vreugd een soet gedicht te quelen,
Poeet, en Medicijn, die 'tvolk dat bedde-re
Met siekt bevangen lag gewisze hulpe de.
En nu en dan weer viel op 'tlieve verzen-maken,
So haest hy maer wat kon aen ledig tijd geraken.
Een aldermeest zieraed van onse eeu, en tijd.
O Hoorn, hy was dijn glanz, dies gy geluckig sijt!
Is Schonen, *die Der-Gou heeft 'slevenslicht gegeven,*
Geen licht ook onser Stad? lang moet hy hier noch leven!
Hy heeft by dertig jaer den school-dienst wel betracht,
En menig wacker spel op't hoog toneel gebragt.
Die ader vloeijd ook noch. Dus heeft hy sijne spelen
Gedruckt, en uytgestroijd. So is hy flukx van veelen

Gelijk Terentius gelesen, en gebruykt,
En so is uyt sijn werk die rechte naem ontluykt.
Maer meyn ik, dat hem dit nu so genoeg sal wesen,
Om dat wy nu van hem geen verzen meer en lesen?
Of dat nu met der tijd sijn aer is opgedroogd?
En volle borst wel-eer als-nu niet meer en soogd?
Neen seker! die van-ouds een licht was der Poeten,
VVord met den ouderdom niet oud, en niet versleten.
Tsa Schonen, *vang weer aen, en kom weer tot het spel,*
'Tsal wesen als het was, eerst goed, na evenwel.
VVat van dij komen sal in dijne oude jaeren
Sal ons so seer als oyt dijn kloekheyd openbaren,
Ia meerder als voor-heen, geloof mij, twijfel niet:
VVant als de swaen haest sterft, so singt sy 'tbeste lied.
Maer dat nu onse Stad dien roem niet kom te derven,
VVie sal door sijn gedicht dien naem niet laten sterven?
Te weten Schrevels *pen vermeld de kloeke daed*
Van onse vroome Stad voor't sterke Damiaet.
Vermeld, hoe onse moed de magt heeft omgestoten,
En ons getande schip den haven opgesloten
Hy brengt dan onse eer met eren aenden dag,
En sa't noch meerder doen so veel hy immer mag.
En nu sal Nikolaes, *tot Amsterdam geboren,*
Met een Homerus trom sich magtig laten horen.
VVie ging hem oyt so aen, als VVaszenaer *wel doet?*
VVie sprak het Griekx so licht, wie song het Griekx so soet?
Het gene dat ik seg kan nu een yder weten,
Als hy van Haerlem singt, hoe sy was opgegeten
Van Albaes tyrannij, als hy dat volk verhaeld
Dat so gevochten heeft, en met den hals betaeld.
Duc d'Alf bragt hier geen goed! Een deel in't Meyr verdronken!
Een deel door't scherpe swaerd de hoofden afgeklonken!
Held Ripperd houd een moed, Niklaes *die vecht voor dij,*
Nu word door hem verbreyd wat Haerlem is, en gy:
En licht seyd iemand ook die komen sal na desen:
Eylaes! mogt Frederick so wreed en bloedig wesen?
Daer word niets goeds verwacht, niets goeds van dien Tyran,
Hy is noch die hy was, en blijft de selve man.

VVil God dit niet versien, wil God de saek niet wenden,
So sal de sno Maraen sijn tyrannij niet enden.
God moet gebeden sijn, ô heyl'ge wijse Raed!
Dat Spanjen sijn geweld en bloedig woeden laet.
Hier-tuschen wilt de vlucht der vrije konsten weren,
En wilt den goeden dienst van uw geleerden eren,
En met uw dankbaerheyd vergelden wat sij doen,
En hunne lieve sucht met uwe gaven voen:
Dat niemand immermeer sijn werk en kom te staken,
Dit kan uw Stad en u tot grooter ere maken,
Mijn Heren, dat gy geeft aen hunnen trouwen vlijt,
(Gelooft maer dat ik seg) dat hebt gy alle tijd.

[+]So mag ook *Damius* niet minder sijn gepresen
So mag sijn naem van mij hier niet verswegen wesen, [+]*Matthias Damius.*
Ook meester mijner jeugd: die veel hier de'e, en le'e,
Wanneer Arminius de Kerke Gods bestre'e.
So laet hy noch niet af sijn valscheyd te ontdecken,
En 'tloose mom-gesicht die secte af te trecken,
Die noch niet rusten kan, maer al gedurig wroet,
Met een verbitterd hert, en een verstockt gemoed.
Ja houd sich niet te vreen voor dat hy ook de treken
En helsche ketterij van Vorst heeft doorgestreken,
En kragtig wederleyd. So Doctor hou dij kloek,
En geef ons tegens hem een onverwinlijk boek.

Matthias Damius, Palatinus, Medicinae Doctor.
Edidit Anti-Barlaeum.
Animadversiones Apologeticas in Grotij Pietatem.
Antidotum, ofte Hert-sterkinge tegens het schadelijk recept van Johannes Wtenbogaert, Moderatie genoemd.
Mysterien des Nieuwen Harminiaenschen Vrede Vaens.
Ende diergelijke verscheyde meer.

[+]So moet ook onse Stad, *Iohannes Middelhoven,*
Van dijn *Rectoos*-bewind sich altijds wel beloven! [+]*Iohannes à Middelhoven,*
[+]So koom uyt dijne school, en goede tucht, en leer,
Die't lieve Vaderland na sijn tot nut, en eer! [+]*Groote Stads-Schole.*
[+]Dus sietmen ook by ons de *leugd* in deugd vermeren,
Dus sietmen haer in *School* de vrije konsten leren, [+]*Meesters. Scholieren*

Dus word haer wetenschap, dus kennis, en verstand,
En waere vrese Gods van *Meesters* ingeplant.

Meesters der opentlijke hooge Stads-Schole.

Rectoor.

Iohannes à Middelhoven.

Con-Rectoor.

Iustus Duyst van Voorhout.

Ondermeesters.

Adrianus Iekerman,
Iohannes Pollanus,
Iacobus Grimarus,
Adrianus Rooman,
Sibrandus van Burum.

Schrijfmeester.

David van Horenbeek.

En dan op datsy dat te vlijtiger betrachten,
En op de jonge jeugd te beter souden achten,[+]
En alles in de school geregeld toe mag gaen,
So sijnder die hun doen en wesen gadeslaen.

[+] *Scholen-Opsienders.*

Scholarchen, ofte Scholen-Opsienders.

Iillis de Glarges.
Henricus Geesteranus.
Nikolaes Le Febure.
Nikolaes van Krabbenmorsch.

Ook kan ik hier voor al de stichtelijke gaven
En rijke wetenschap dier Mannen niet begraven[+]
Die God sijn dierbaer Woord heeft onder ons betroud,
Door wien hy sijne Kerk in sijnen Sone boud.
Word van *Souterius* Gods woord niet voorgedragen[+]
Met eene yver-stem van swaere donder-slagen?
Maekt boeken sonder end, en vult den aerden kloot,
Met menig dapper schrift, en leeft so na dijn dood.

[+] *Harders des Volks.*

[+] *Daniel Souterius.*

Daniel Souterius Flandro-Britannus.

Sijne Schriften sijn dese: Noodwijser des Goddelijken Woords. Leyd. 1606.

Lof-predikatie uyt den 122. Psal. vers. 6. 7. 8. 9. over den twaelf-jarigen Treves. Kamp. 1609.

Waeren Kerkgang. Amst. 1611.

Lib. de Officiis Mercatorum. Leyd. 1615.

Praxis Bancaeruptorum. Ibid. 1615.

Mastix Fallitorum. Ibid. 1619.

Palamedes, sive de tabulâ Lusoriâ, aleâ, & variis ludis. Lib. III. *Ibid. 1622.*

Pharmacum afflicti animi. Ibid. 1622.

Paedagogus Divitum de usu & abusu opum. Ibid. 1622.

Breydel voor de ongebonde Tonge. Rotterd. 1623.

Nuchteren Lot, inhoudende 28 Predikatien over de Dronkenschap. Haerlem. 1623.

Breda, ofte Vertroostinge voor alle Christenen in belegerde steden. Haerl. 1625.

Historisch Verhael met Christelijke Bedenkingen over den Dood ende Begravenisze vanden Doorl. Pr. Mauritius. Haerl. 1626.

Exequias Regales Iacobi Regis Magnae Britanniae sub praelo habet.

Edidit & quaedam Anonyma.

Et quae Iuvenis in Academiis lusit.

Versus in Effigiem Danielis Souterij.

Haec patris, ô nati, in senium vergentis imago est.
Ore hoc, Souteri, pignora chara doces.
Ore hoc Christicolis divina Oracula pandis,
Iamdudum pastor Hillegomensis agri:
Post Isalae Campis decimus tibi transiit annus:
Nunc demum Harlemi pascis ovile sacrum.
Voce tonans, calamoque potens, famaeque probatae.
Mactè operum! & natis vive beate pater.

Verzen op de Afbeeldinge van Daniel de Souter.

O kind'ren, dit is't beeld van Souter *uwen vader,*
So hy den ouderdom vast komt alleenskens nader.
Dus leert gy binnens-huys, ô Souter, al dijn volk:
Dus leert gy Godes kerk op stoel als Godes tolk.
Aenvanklijk Predikant aen d'Hillegomsche sanden:
Daer na tien jaeren lang, aen d'yzels groene stranden:

Te Kampen binnen stad: nu word des Heren schaer
Door dijnen dienst gehoed te Haerlem menig jaer.
Swaer-donderend van stem, en magtig-kloek in't schrijven,
Vanl loffelijken naem, die eeuwig-lang sal blijven.
Ga met dijn schriften voord, en roem dij vrij daer in!
En leef tot nut en heyl van al dijn huysgesin.

Ik roem *ô Geesteraen* dijn vol en deftig spreken,[+]
En meer dijn kloek verstand, en klaer diep-sinnig preken:
Voorwaer! men hoord dij niet so seer een Predikant,
Als wel een Professoor, en school-Theologant.
Dit heeft alhier van ouds door menig merklijk teken
Gedurig en genoeg aen dij in school gebleken:
En hebt te Leyden dat wel meest geopenbaerd,
Dewijl gy [*]*Meester* sijt *der konsten* daer verklaerd.
Wanneer het *Synodus van onse Noordsche Steden*
Alhier gehouden werd ses jaeren nu geleden,
So gafmen dij 'tbewind, so gafmen dij 'tbeleyd,
So gafmen dij 'tbestuer, om dijne dapperheyd.
Wie sag oyt op den stoel so aengenaeme seden,[+]
Bevallig aengesicht, en liefelijke reden?
Wie stroomd so luchtig heen, wie vloeijd so sacht en soet,
Als onse *Swalmius* met sijne tonge doet?
Hoe deftig sijn sijn reen, hoe grondig me bevonden!
Hoe hangt en kleefd het al! hoe ist te saem gebonden
Hoe seyd hy wat hy wil, dat alles klemd, en sluyt!
En druckt so rijk en klaer sijns herten meyning uyt!
Als hier het *Synodus* weer binnen onse mueren
(Op dat de goede stand der kerke mogte duren)
[*]Nu laetst vergaderd was, so is 'tbeleyd daer van
In dijne hand gedaen, o alderwaerdste man!
En doe Sabina was te Delf den dood gestorven,
So heeft sy eer van dij en gy van haer verworven,
Door dijn geleerd Sermoen, en treflijk *Lijk-vermaen,*
Als sy in Beijerland ter aerden is gedaen.

[+] *Henricus Geesteranus, Batavus.*

[+] *Henricus Svvalmius*

[*] *Magister artium.*

[*] 1627.

Henricus Swalmius. Batavus.

Heeft uytgegeven *Christelijke Verklaringe over de woorden des H. Apostels Pauli 2. Cor. 5. 1. in forme van eene Lijk-predikatie over 'tafsterven ende begraven van de doorluchtige ende hooggeborene Vrouwe, Vrouwe Sabina van Egmond, geborene Prinzesze van Gavren, Gravinne van Egmond, &c.* Te Rotterdam 1615.

De yver tot den Heer, en tot het huys des Heren
+Doet sich in *Campius* seer kragtig op in't leren:
Ook word van sijnen mond op stoel niets voordgebragt,
Of 'tis wel doorgewrocht, en heylsaem diep bedacht,
+*Iacobus Campius Campensis*

+*Iosephus* word met recht om sijnen aerd gepresen,
En vrundelijk gelaet, en vrij en stemmig wesen,
Om sijn bedaerden stijl, en om sijn goed beleyd,
En redens overvloed, en trouwe vlijtigheyd.
+*Iosephus vander Rosieren Harl.*

+*De Seins* ook, hier gesteld de Fransche Kerk te stichten,
Wat gaven heeft hy niet Gods volk te onderrichten?
Wat gaven van den Geest? de gaven sijn veel meer
Dan sijne jaeren sijn, de gaven vanden Heer.
+*Iohannes de Seins, Capensis*

+Maer sal ik ook alhier mijn eygen name spellen,
En onder het getal van mijne broeders tellen?
'Tis waer, ik sta hier me, de minste onder hen,
Gods knecht in sijnen oogst, dat ik niet waerdig ben.
+*Samuel Ampzing Harl.*

Edidi Tractatus Patris adversus Anabaptistas, ex Belgico Sermone libero stylo in Latinum conversos, nonnihil locupletiores. Lugd. Bat. 1619.
Rijm-Katechismus. Ibid. 1624.
Christen-Hoog-tijden. Ibid. 1625.
Tegenwoordige Beschrijvinge ende Lof der Stad Haerlem. te Haerlem 1628.
Nonnulla sequentur, si Dominus dederit.

+Dus sietmen dan by ons het Huys des Heren bloeijen,
Dus sietmen Godes volk hier waszen ende groeijen,
In kennis, en in deugd, getal, en overvloed,
Wat weer de duyvel ook door swaerd en leugen doet.
+*Christelijke Gereformeerde Gemeynte.*
O Christus, Heer des Oogst, laet voords de rijke stroomen
Van dijnen Heyl'gen Geest op dijne knechten komen,
En segent hunnen dienst, en laet dijn lieve werk
Gelucken tot dijn eer en nut van dijne Kerk!
Maer rust gy van uw sweet, en van uw woelig draven,
En van uw sueren last, en al uw pijnlijk slaven
Getrouwe Kampioens, die nu uw kroon erlangt,
En uwen grooten loon van uwen God ontfangt.

+O *Bogaert*! 'kspreek met dij, so moet ik met dij spreken:
Also dijn deugden mij noch diep in't herte steken:
Also des Heren volk dijn arbeyd niet vergeet,
Dien gy in trouwen vlijt aen haer hier hebt besteed.
+*Iohannes Bogaert.*
En seker! heeftmen oyt het heylig woord des Heren
So deftig, kort, en klaer van iemand horen leren,

Als gy veel jaeren hier te Haerlem hebt gedaen?
Dijns naems gedachtenis en kan hier niet vergaen.
Gy hebt by dijnen tijd met schrijven, ende preken,
Met penne, ende mond, de valsche Paepsche streken,
Hun leugen, en vergift, met groote dapperheyd,
Als ook dijn boek noch tuygd, wel grondig wederleyd.
En als Arminius de kerke ging beroeren,
En als Arminius de luyden ging vervoeren,
So sijt gy inden Haeg van wegen dese saek
Met sommigen gebruykt in eene tsamenspraek.
Laet dan Arminius van dijne kloekheyd spreken,
Laet Godes volk alhier daer aen het segel steken,
Dijn schriften doen dat ook seer overvloedig kond,
So scheyde ik-er af, en sluyte mijnen mond.

Iohannes Bogaert, van 'sGravenhage.

Heeft in't licht gegeven *Schriftuerlijke Fondamenten* tegens de sonderlingste Argumenten, daer door de Pauselijke Leraers ende Jesuwijten (onder den tytel der oude Apostolijke lere) verscheyde dwalingen ende verkeerde opinien der Pauselijker Kerke pogen te verdedigen. Haerl. 1603.

Versus in Effigiem Iohannis Bogardi.

Bogardus hic est, ille, qui manu Dei
Brugis subactis hostium evasit minas,
Christi satelles, unicâ tutus fide.
Erravit exul, donec Harlemi sacrum
Iubente Christo pascere occepit gregem,
Et pro virili veritatem pandere.

Verzen op de Afbeeldinge van Johannes Bogaert.

Dit's Bogaert, die des vijands hand
Ontquam, als Brugge was vermand,
Gods Knecht, in Gods geloof bevrijd.
Hy svverfde balling tot der tijd
Hy t'Haerlem heeft Gods Kud geweyd,
En waerheyd magtig uytgebreyd.

+*Tetroden,* 'kmeyn dij me: hoe kan men dij vergeten?
Hoe kan men dij geen dank voor dijne diensten weten?
O trou-volstandig man! die meer geoeffend sijt
Den tijd dijns wandelings als iemand inden strijd.

+*Adrianus Tetrodius. Harl. obiit 7. Iulij. 1618.*

+De roem van *Crucius* sij ook alhier beleden:
Ik denk noch aen sijn stem, en liefelijke reden,
En ongeveynsd gemoed. Hoe trou voor Godes Kerk!
Hoe trou voor't Vaderland! nu kroond de Heer sijn werk.
Ook moet ik hier van hem niet laten uyt te meten,
Dat hy op't Synodus te Dordrecht heeft geseten,
Wanneer Arminius vergift daer is beproefd,
Waer door hy Godes Kerk en 'tLand so heeft bedroefd.
Hy heeft ons nu en dan uyt and're vreemde spraken
Een boek van grooten nut, van goddelijke saken,
In onse tael gebragt, en gaf met vlijt, en trou,
Het gene dat hy wist dat ons wel dienen sou.

+*Iohannec Crucius.*

Iohannes Crucius, van Rijszel.

Heeft de *Boetvaerdigheyd des Levens van Ian Taffin* overgeset uyt Fransch in Duytsch.

Het *Ampt der Kerken-dienaeren &c. door Antonius VValaeus* uyt Duytsch in't Frasch.

Koninklijke weg, uyt Latijn in Fransch.

Onpartijdigen Rechter beyde in Duytsch, ende Fransch.

Begin, ende Voordgang der Kerkelijke beroerten in Holland door Frederick de Vrij, uyt Duytsch in't Fransch.

Sterf den 7. Feb. 1625.

Graf-schrift van Johannes Crucius.

*Io*hannes *C*r*VCIV*s r*V*st h*I*er *I*n God onts*L*apen,
O*V*d *VY*f en tsest*I*g *I*aer: a*L*s h*I* eerst *C*hr*I*st*V*s s*C*haepen
Haest *VY*f en dert*I*g *I*aer, Met groote naerst*I*ghe*I*d,
En sonder een'ge t*WI*st, *I*n *LI*efde, had ge*W*eld.

Versus in Effigiem Iohannis Crucii.

En Crucium, cum jam Christi sex lustra Satelles
Dulciloquo sacrum pasceret ore gregem.
Exhibet ora quidem sculptor tibi, caetera verò
Artificis poterit reddere nulla manus.

Verzen op de Afbeeldinge van Johannes Crucius.

Als Cruel soete stem tot Haerlem was gehoord
Nu vijf en dertig jaer naer luyd van Godes woord,
Doe heeft des Kunst'naers hand dit beeld gemaekt naer 'tleven,
Maer 'slevens kragten selfs de kunste niet kan geven.

Siet Crucius, als hy, Gods Knecht, des Heren scharen
Had met sijn mond geweyd schier vijf en dertig jaeren.
De Schilder geeft u wel sijn beeld, maer sijn verstand
En kan niet sijn vertoond door enig Meesters hand.

Hoe deed *Acronius* noch korts sijn wijsheyd blijken![+]
Wiens tonge moster niet voor sijne tonge wijken?
Hoe branden sijne reen door yver opgestookt!
Hoe dickwils heeft de stoel gedaverd, en gerookt!
De schriften die hy heeft in druck in't licht gegeven,
Met-namen tegens 'trijk des Antichrists geschreven,
Getuygen van sijn geest, en van sijn kloek verstand,
Dat God door sijnen geest had in sijn breyn geplant.
De dood die heeft hem ook met sijnen schicht geschoten,
De dood die heeft hem ook in't swarte graf gestoten:
Dus is sijn aerden-hut in d'aerde neergedaeld,
En sijne siel van God ten hemel ingehaeld.
Daer leefd hy by den Heer in alle eeuwigheden,
Met alle knechten Gods, die oyt den Heer beleden,
En streden voor sijn eer, daer blinkt hy voor den troon,
Met alle Sterren Gods, voor God, en sijnen Soon.

[+] *Iohannes Acronius.*

Iohannes Acronius, Frisius.

Heeft in't licht gegeven *Apologiam,* ofte Verandwoordinge des Edicts, welker van ein erbar Rhadt der Stadt Groeningen jegen der Wederdoper unde ander Secten onordningen ahm 7 September des jars 1601. geplublicieret, unde dorch einen ungenomeden Libertiner mit allerleije valsche unde nichtwerdige geschreij aengebellet is worden. Gron. 1602.

Erinneringe vande Beropinge der Prediger, wodanig, und dorch wehm de sulve geschen sal. Sampt ook wat van dem *Iure Patronatus,* ofte Collations-rechte over de Kerklicke Beneficien tho holden sij. Gron. 1604.

Syntagma Theologiae, seriem & connexionem praecipuorum Capitum Doctrinae coelestis perpetuis tabulis quam brevissimè ob oculos ponens. Gron. 1605.

Elenchum Orthodoxum Pseudo-Religionis Romano-Catholicae, plu-

rimos & gravissimos errores moderni Papatus de praecipuis Christianae Religionis Capitibus sic percensens, ut indè necessitas ejus deserendi & abrogandi, ac reformandae ab eodem Ecclesiae, sat omnibus appareat. Oppositus Papatui in Cliviâ. Davent. 1615.

Problema Theologicum de nomine Elohim. An eo personarum in Deo pluralitas insinuetur. Gron. 1616.

Problema de Studio S. Theologiae rectè privatim instituendo. Item de Concionibus Ecclesiasticis aptè formandis & habendis. Franeq. 1618.

Vytmonsteringe van verscheydene Dolingen ende ongerijmde opinie*n* der genaemde Luterschen, in dese landen onlangs in enige Chartabellen, om die eenvoudigen te verwerren, uytgegeven. T'Aernhem. 1625.

Sterf den 29. Sept. 1627.

Versus in Effigiem Iohannis Acronii.

Acer in adversos sic pugnat Acronius hostes!
Sic tonat ad linguae fulmina dia suae!
Verba sacer coetus coeli testantia zelum
Accipit, & pravas horret inire vias.
Ecqua tui merces, pastor reverende, laboris?
Cui Christus lucrum, divitis optet opes?

Verzen op de Afbeeldinge van Johannes Acronius.

So heeft Acronius in alle dapperheden
Der Secten wrevel-geest oyt mannelijk bestreden!
So donderd sijne stem, wanneer sijn yver spreekt,
En heylge blixems kragt uyt sijne lippen breekt!
Gods volk ontfangt sijn reen, die 'themels vuer getuygen,
En vreesd so quaed te doen, of sich daer na te buygen.
VVat sal dijn loon nu sijn, ô Harder hoog ge-eerd!
Is Christus dijn gewin? gy hebt dat gy begeert.

'Kvervang u allen ook die oyt stond hier ter stede,
En na verrichten dienst nu leeft om hoog in vrede,
En wiszelt uwe moeyt met allen herten-lust,
En uytgeslaefden last met uwes Heren rust:
Daer waer ons aller hert tot hem is opgeheven,
Die na gesmaekten dood nu leefd, en ons doet leven,
En yder vroome siel, door sijnen Geest geleyd,
Na uytgestreden strijd by hem sijn plaetz bereyd.

Naem-Register der Haerlemsche Predikanten van den beginne der Christelijke Reformatie tot desen huydigen dag.

Abrahamus Gallus.
Iohannes Damius.
Henricus Geesteranus.
Gerardus Blockhoven.
Lukas Hesp.
Iillis Stro.
Iohannes Ampzing, van Oetmarzen.

Heeft geschreven Kort onderwijs van Gods Verbond, so inden Ouden als Nieuwen Testamente: ende vande Versegelinge des selven. Waer in met grond der Schrift bewesen word, dat ook den onmondigen Kinderen der Gelovigen de Doop toekomt: met Wederlegginge der principaelste Argumenten, die van den Wederdoperen tegen den Doop der selver Kinderen worden voordgebragt. Besprecks gewijse ingesteld.

Verklaringe vande menschwordinge Jesu Christi. Alwaer onder anderen bewesen word, dat Jesus Christus sijn vleesch heeft aengenomen uyt het wesen ofte substantie der H. Maget Maria: met wederlegginge van't gene de Wederdopers gemeynlijk ende principalijk daer tegens voordbrengen.

Enige Propositien nopende de Kerkelijke Discipline, voorgesteld ende verhandeld uyt den woorde Gods: waer in't rechte gebruyk van die, ende 'tgroote misbruyck by de Vlaemsche Wederdoperen met grooter tyrannije, regelrecht tegen Gods klaere uytgedrukte woord, tegens nature ende goede Politije gedreven, seer levendig betoond, ende bewesen word.

Nonnullas Orationes, & Tractatus Medicos.
Iohannes Bogaert.
Willem de Hase.

Heeft in't licht gegeven *Een seer Noodzakelijk Leer-stuck,* in't welke alle vroome Christenen haer dagelijkx moeten oeffenen, om met een goede conscientie in den Here gesterkt ende wel getroost te werden in alle het lijden datze hier moeten dragen.

Item *Een Noodwendig Leer-stuck,* waer in de mensch grondig werd onderwesen van't eeuwige leven ons door Jesum Christum ver-

worven.

Iohannes Matthisius.
Adrianus à Tetrode, Harl.
Henricus Geesteranus.
Egebertus Verhoeven, Harl.
Isaacus Iunius.
Daniel Souterius.
Dionysius Sprankhuysen.

Heeft uytgegeven *Dankoffer.* Haerl. 1616.

Theodorus Schrevelius vande Lijdsaemheyd verduytscht. Delf. 1617.

Iacobus Campius.
Iohannes Acronius.
Samuel Ampzing, Harl.
Iosephus vander Rosieren, Harl.
Henricus Svvalmius.

Predikanten der Fransche Gemeynte.

Iohannes Taffin.

Heeft in't Franz geschreven *Boetvaerdigheyd des Levens.*

Vande *Merk-teykenen der Kinderen Gods,* ende vande *Vertroostingen in hunne Verdruckingen,* aende Gelovige Nederlanders.

Onderwijsinge tegens de dwalinge der Wederdoperen

Op de vier navolgende stucken:

I. *Vande Menschwordinge Iesu Christi, waere God, ende waere mensche.*

II. *Vanden Doop der jonge Kinderen der Christenen.*

III. *Van het Ampt, magt, ende autoriteyt der Overheyd.*

IV. *Van het sweren den welbedachten ende solemneelen Eed.*

Iohannes Crucius.
Iohannes de Seins.

Met recht ook moet ik hier die dapp're mannen eren,[+]
Die met de Predikers Gods Kerke hier regeren,
De *Oudsten* in Gods volk, al mannen van beleyd,
Al mannen van verstand, en van Godsaligheyd.

[+]*Ouderlingen.*

Ouderlingen der Kerke.

Iohan vander Kamere.
Kornelis Out.
Iaques Schot.
Kornelis Bol.
Gerrit Iakobzen.
Adriaen Weyns.

De achtste plaetze is tegenwoordig ledig door het afsterven van
Arnout Druyvensteyn.

Ouderlingen der Fransche Gemeynte.

Abraham Herselin.
David le Borgne.
VVillem Hofman.

Waer is een *Classis* ook (ik kan't met waerheyd tuygen)[+]
Waer uyt de kerken Gods meer nuttigheyden suygen,
En die de steden meer van Predikers versiet,
Als die van ons quartier, als die van ons gebied?

[+]*Classis.*

Predikanten vande Haerlemsche Classis.

Daniel Souterius.	{ Haerlem.
Henricus Geesteranus.	{ Haerlem.
Henricus Svvalmius.	{ Haerlem.
Iacobus Campius.	{ Haerlem.
Iosephus Rosarius, Harl.	{ Haerlem.
Samuel Ampzing, Harl.	{ Haerlem.

De sevende plaetze is tegenwoordig open door den dood van
Iohannes Acronius.

AEgidius de Breen.	Beverwijk.
Ian Maertenszen.	Velsen.
Petrus Facius.	Sandvoort.
Iohannes Iunius.	Aszendelf.
Cornelius de Dieu.	Heemstede.
Franciscus Stochius, aliàs Scipio.	Heemskerk, ende Kastrikom.
Simon Ockerszen.	Westzanen.
Matthias Hasard.	Wijk op See.
Balthasar van Beaumont.	Sparenwoude, ende Sparendam.
Henricus Bruiningius, Harl.	Akersloot.
Iohannes Crucius, Harl.	Zaenredam.
Henricus Crocius.	Jisp.
Abraham vanden Berg.	Limmen.
Iacobus à Tetrode, Harl.	Krommenije.
Iacobus Hoevius, Harl.	Krommenijerdijk, ende Knollendam.

[+]Eerste Predikant op die plaetze met der woon: sijnde te voren eene Conbinatie met Vytgeest. [+]*An. 1624.*

Abdias Widmarius.	Vytgeest.
Petrus Chevalius, Harl.	Oostzanen.
Levinus Beekmannus.	Wormer.
Petrus Alberti, Harl.	Aelsmeer.

[+]*De longe* laet mij toe dijn naem hier ook te spelden
Met-namen in mijn dicht, en dijnen lof te melden, [+]*Iohannes Iunius.*
Die Christus eer so kloek met Godes woord beweert,
En daer Socinus leer en grond te gronde keert.
En ga so dapper voord, gelijk gy hebt begonnen,
En geef Socinus ons vernield, en overwonnen,
En al dat slim gespuys, dat ook die noten singt,
En sich behendelijk in onse landen dringt.

Sub proelo habet Examen Responsionis Fausti Socini ad Librum Iacobi VVieki de Divinitate Filij Dei, & Spiritus S. Vbi simul nonnunquam aliorum etiam Samosateniorum rationes Discutiuntur.

Ook moet ik op *de Breen* en *Hasards* namen letten,[+]
Die zomtijds besig sijn met boeken-oversetten
Vyt Engelsch, en Hoogduytsch, en uyt de Fransche spraek:
Een prijzelijke daed, en stichtelijke saek.

[+] *AEgidius de Breen. Matthias Hasard.*

AEgidius de Breen, van Dordrecht.
Heeft inde Nederduytsche Sprake vertaeld uyt Hoogduytsch
Twee Tractaeten van Guilhelmus Perkinsius vanden Doop, ende het Avondmael.
Twee Predikatien van Rodolphus Hospinianus over den Parabel van den Verloren Soon.
Vyt Fransch, *Twede deel der Boersche Tsamensprekinge.*
Vyt Engelsch, *Thesaurus Ecclesiae door Andraeas VVilletus.*
De Lere des Bibels, ofte Vragen ende Andwoorden over het Oude ende Nieuwe Testament.
Matthias Hasardus, Flander.
Heeft in Nederduytsch overgeset *Aendachtige Meditatien* ofte Betrachtingen *over het Lijden van Iesus Christus,* inde Hoogduytsche Tale beschreven door *Martinus Mollerus.*
Item *Handboekxken vande Voorbereydinge ter Dood,* door den selven.

Beroepene Predikanten uyt de Haerlemsche Classis in Steden deser Provincien.

Rudolphus Petri van Zaenredam *t'Amsterdam* beroepen den 31. Jan. 1612.
Henricus Geesteranus van Aszendelf te *Haerlem* den 10 Jul. 1612.
Cornelius Dunganus van Zaenredam t'*Aernhem* den 25 Aug. 1617. Nu Predikant t'*Vtrecht.*
Isaacus Hagius, eertijds Predikant te Wormer, na te *Delf* beroepen 1618. ende aldaer gestorven 1624.
Dionysius Sprankhuysen te *VVoudrichem* beroepen 1619. Nu Predikant binnen Delf.
Iohannes Derramout, Harl. van de Beverwijk te *Leyden* den 24. Sept. 1619.
Iohannes Flamen van Zaenredam t'*Vtrecht* den 9. Jun. 1620.
Iohannes Follinus, beroepen vande E.H.M. Heren Staeten Generael tot Predikant op de *Naszousche Vlote onder 'tbeleyd van Iaques*

L'Heremite uytgevaren, an. 1623. 1624. 1625 ende 1626. van sijnen dienst te Sandvoort ontslagen den 7. Oct. 1622. Na Predikant te Palikatten in Oost-Indien. an. 1626.

Martinus Bruno van Heemstede t'*Alkmaer* den 13. Meij 1624.
Henricus Geldorpius van Oostzanen te *Leeuwaerden* den 16. Oct. 1625.
Isaacus Iunius te *Delf* beroepen 1626.
Isaacus Plancius van Heemstede *ter Goude* den 18. Maert. 1626.
Cornelius Petraeus, Harl. van Sandvoort *ter Elburg* den 1. Sept. 1626.

[+]'Twaer aerbeyd sonder end een yder te verhalen,
Geleerd in alle konst, geleerd in alle talen,
Bedreven in het *Recht,* en in de *Medicijn,*
Die hier by ons seer veel, en seer ervaren sijn.

[+]*Doctoren inde Rechten, ende Medicijne*n,

Doctooren ende Licentiaeten inde Rechten.

Iillis de Glarges, Here van Eslesmes, Raed, ende Pensionaris.
Iohan van Bosvelt, Harl. Secretaris.
Iohannes van Berensteyn, Secretaris vande Hooge Vierschaer van Kermerland, ende Brederode.
Paulus van Berensteyn, Harl.
Adrianus Kies. Harl.
Franciscus Kies, Harl.
Theodorus Ramp, Harl.
Egbertus Ramp, Harl.
Cornelius Dobbius, Harl.
Iohannes Vervver, Harl.
David van Waszenberg, Harl.
Adrianus van Selle, Harl.
Adrianus van Dorp, Harl.
Casparus Spaen.
Franciscus Valk.
Gijsbertus Melchior Appelman.

Advocaeten ten Hove.

Antonius de VVael, Harl.
Theodorus Boorten, Harl.
VVilhelmus Hulst, Harl.
Symon vanden Broek, Harl.

in vreemde Landen vertrocken.

Leonardus van Bosvelt, Harl.
Iohannes Halevvijns, Harl.
Iohannes van VVaszenberg, Harl.

Doctooren inde Medicijnen.

Matthias Damius.
Nicolaus Le Febure, Harl.
Gregorius vander Plasze, Harl.
Iohannes des VVatines, Harl.
Iohannes Bischop.
VVilhelmus Brouvver, Harl.
Henricus Braber, Harl.
Symon Rodenrijs, Harl.
Lukas Brandenburg. Harl. Peregré profectus.

Ook is sulkx aller aerd in dees geleerde tijden,
Dat wie geleerdheyd liefd sich moet in ons verblijden:
Want somen onder ons, of elders, steden vind,
'Tis Haerlem die de konst en wetenschap bemind.
Voor-lang is sy gewoon haer jeugd wel op te houwen,
Om sich, haer school, en kerk door haer volk op te bouwen,[+]
Voor-lang gansch over-mild de haere op te voen,
Om haer, haer school, en kerk, weer hunnen dienst te doen.
En sulk geneygd gemoed ter konst van onse Heren
Kan ook seer duydelijk, en overvloedig leren
Ons Stedes *Librarij,* en rijke *Boeken-kas,*[+]
Die daeglijkx meerder word door merkelijk gewas.
En dat op haer meer acht en opsicht sij genomen,
En dat daer meer en meer de nutste boeken komen,[+]

[+]*Stads Alumni, ofte Studenten.*

[+]*Bibliotheek.*

[+]*Bibliothecarij.*

En datze rijklijk sij van alles opgetast,
So word op haer van twee gedurig wel gepast.

Bibliothecarij, ofte Opsienders der Librije.

Henricus Geesteranus.
Nikolaes van Krabbenmorsch.

+De liefde tot de konst kan mede van gelijken
Vyt ons *Ontleden-plaetz* seer overvloedig blijken,
+Wel-eer in't *Pand* bereyd, by onse librarij,
+Daer ook de *Scherm-school* is gelegen aen de sij.
+Ook is in't Pand de *Markt en Koopmanschap van 'tGaren,*
Van Smallen, Legatuer, en onse and're waren,
Bequaem tot dese saek: op dat de Galerij
Die waren voor het quaed van 'tnatte weer bevrij.
+Ook is de *Loijerij van Noppen, ende Smallen,*
En diergelijk geweef, hier goede plaetz gevallen:
G'lijk op't *Bagijnen-hof* een deel daer van de Kerk
Hier toe geeygend is voor al het *Zaeijen-werk.*
+Hier is de *Kamer* ook *voor die de Brooden wegen,*
En *Vinders vande Smeen,* en 't*Backersgild* gelegen,
So me der *Chirurgijns:* de *Dragers van het bier,*
En *lywaerts Makelaers* vergad'ren ook alhier.
En nademael ik dit van't Pand heb laten weten,
+So kan ik *Blesers-Graf* voor-al ook niet vergeten,
Dat hier gevonden word, die honderd jaeren oud,
En tien, en een, daer toe, een huysvrou heeft getroud,
By welke hy in echt een dochter heeft gewonnen,
Die opgeschreven werd in het getal der Nonnen,
En heeft voords na dien tijd noch twintig jaer geleefd,
Gelijk sijn *Graf-schrift* hier van ouds te kennen geeft.

+*Anatomie.*

+*Pand.*

+*Scherm-schole.*

+*Markt van de Haerlemsche vvaren.*

+*Loijerij.*

+*Kamer van de Brood-vvegers, Vinders der Smeden, Backers, Barbiers, Bier-dragers, ende Vytdragers, &c.*

+*Blesers Graf, ende Graf-schrift.*

Het geen men ons van-ouds van Bleser hier liet weten,
En door den tijd nu was verduysterd, en vesleten,
VVord met dat oud gedicht op nieu weer voorgedaen,
Dat so denkwaerdig stuck niet kome te vergaen.

Graf-schrift van Dirk Ianszen Bleser.

Hier leyt begraven leser,
Den ouden Dirk Ianszen Bleser,

Honderd en elf jaeren
Was hy oud na sijn verklaren,
Doen hy eerst soude trouwen
Terecht een jonge vrouwen.
Den Pastoor seyde hem bout,
Gy Dirk sijt seker veel te oud,
En komt waerlijk veel te laet
Om te voldoen den echten staet:
Hy sprak Heer set ter sij
Die honderd jaeren vrij,
En die elf alleen behoud,
So en ben ik niet te oud.
Dit houlijk is al dus volbragt
Met liefden sonder klagt,
So hebben geleefd dese twee
Twintig jaeren met vree,
Een dochter gewonnen,
Geestlijk gestorven eener Nonnen.

[+]Ik kom ter stout bedrijf, en ter *Romeynsche daden,*
Van d'onsen aengericht door kloekheyd, en door raden:
En vinder onder veel insonderheyd dees twee,
'tBeleg van Damiaet, en van ons eyge Stee.[+]
Als *Keyser* [*] *Frederick* een groote magt van knechten
En een geweldig volk en leger op de'e rechten,
Ruckt [†] *Foris Hollands Graef* met *Haerlem* me te been,
Op dat sy eenen tocht op't land der Turken deen:
So sijn sy met geweld te samen met hun allen
En met gemeynder hand in [‡] *Palestijn* gevallen,
En hebben na veel spoeds, tot meermaels wel geluckt,
'Theyr in Egyptenland voor *Damiaet* geruckt,
Een Stad natuerlijk vast, mits op de *See* gelegen,
En aenden *Nijlschen vloed,* die ook noch meerder segen
Van sterkte aen sich had, door wetenschap verricht,
Door konst te weeg gebragt, en door praktijk gesticht:
Want in den mond des *Nijls twee Torens* aen de sijden
Belegerden den stroom, den ingang te bevrijden

[+] *Vromicheyd.*

[+] *Beleg van Damiaten.*
[*] *Fredericus toegenaemd Barbaroßo CXII. Keyser.*
[†] *Floris de III. de XIII Gr. van Holl.*

[‡] *Het Heylig Land.*

Met *ys'ren Keten-tuych,* dat onder inden vloed
Hun alle vrees benam, en d'onsen al den moed:
So dat sijn Majesteyt die Damiaet beleyde,
'Topbreken van sijn heyr daer over nu bereyde,
Met sijnen ganschen raed. Wie heeft die schand geweerd
Als onse burgerij, die yder heeft geleerd,
Wat kloekheyd, en verstand, vernuft, en geest vermogen,
Wat Helden al bestaen die maer na ere pogen?
En hebben met praktijk een stijve stale *Saeg*
Beneen aen't *Schip* gehecht, en aen de kiel om laeg,
En so dan in't gesicht van alle onse schepen
Door sterken wind gejaegd de ketens afgenepen
Met hun metaele kiel, en scherpen ys'ren tand,
En smeten met geweld de raekxen op het land.
Victori! 'Theyr dat volgd. Daer gaen wy henen strijken,
En vallen heftig aen, en doen de Turken wijken,
En slaense van de wal, en breken in de stad,
Die door dit moedig feyt den moed verloren had.
Ons burgers trocken in, ons vaendelen die vlogen,
Daer na quam al het heyr na ons voords ingetogen,
Ons burgers hadden d'eer, en d'eersten toch voor al,
Verwinners van de stad, verbrekers van de wal,
En 'svijands hoogen moed. Dies werd ons lof gegeven
Voor sulk kloek-sinnig feyt met sulken moed bedreven,
En ook een meerder Schild van sijne Majesteyt
In teyken en ter eer van noch meer vromicheyd:

[+]Want siet wy droegen nu alre 'tbekende teken
Van onse dapperheyd tot meermaels toe gebleken,
Dit tuygde *'tbloedig Veld,* dit yder *Ster* daer in,
En hadden al te saem, heur *vieren,* desen sin.
Sulkx dat de meerderheyd der Sterren t'onser eren
De wisze sekerheyd van onse kloekheyd leren:

[+] *Derde vvapen-schild der Stad Haerlem.*

En willen dan de vier, dat Oosten [*] viermael heeft
Voor 'tmoedige geweld van onse vuyst gebeefd.
Daer by dit vijfde komt en 'tmeeste wel van allen,
Dat hier voor Damiaet aldus is voorgevallen:

[*] *P. 8.*

[+]En so is doe ter tijd dit Schild ook noch vermeerd,
En met een *silver Swaerd,* en *Kruyz* daer op, vereerd.

[+] *Vierde VVapen-Schild.*

[+]Met dit *Devijs* daer by: *de magt is overwonnen*
Door moed, en dapperheyd, 'tgeweld is so verslonnen,
Het onvertsaegde hert heeft al des vijands pracht
En sijnen sterken arm en wal ten val gebragt.

[+] *Devijs: VICIT VIM VIRTVS.*

[+]Dit volle *Wapen-schild met Swaerd, en Kruyz, en Sterren,*
Met sulken naem gehaeld, en eeuwig lof van verren,

[+] *Vijfde ende Dobbel VVapen-schild.*

W. Akersloot sculpt.

Aldus lag Damiaet met Torens afgeschoten!
Aldus lag Damiaet met Ketens afgesloten!
Aldus voor vuer en vlam aldus voorspietz en swaerd,
Aldus voor krygsgeweld en ongeval bewaerd!

So heeft het Haerlemsch volk de schakels afgenepen!
So heeft het Haerlemsch volk de Turken aen gegrepen!
So hebben sy't geprang der raekxen door gesneen,
En al de magt en pragt van Damiaet vertreen!

So is der Turken trotz voor onsen moed besweken!
So hebt gy Damiaet de kroon van't hoofd gestreken.
O Haerlem vroomste Stad! Besegelt my dit feyt,
Dat dynen waerden naem door al de werelt spreyt!

Word *met den silv'ren Boom,* en daer aen vast gesnoerd,
Als *een en dobbel Schild* wel meest van ons gevoerd.
So heeft ook al ons volk, tot eer der Batavieren,
Tot eer van desen tocht, hun *Schilden,* en banieren[+]
Van daer te huys gebragt, als elk verkregen had,
Tot roem van sijn geslacht, tot roem van onse Stad.
Ook sijn hier noch by ons *twee Klokjes* in den toren
Van kostelijk metael, die wy noch daeglijkx horen
Vytroepers dies triumphs, die dan tot meer bescheyd
De *Damiaetjes* sijn van Damiaet geseyd.[+]

[+]*Damiaetsche Schilden vande Haerlemmers.*

[+]*Damiaetjes*

Triumph van Damiaeten. Op sich selven anders verhandeld gelijk die inde Glasen op de groote Sale der Heren Vroed-schappen der Stad Haerlem van Jan Bouchorst geschreven staet.

A*Ls* Keyser Frederick *voor enig honderd jaeren*
Een groot en magtig heyr te samen dee vergaren
Op't ongelovig volk den Turk en Saraceen,
Ruckt Floris Hollands Graef *ook al sijn magt by een,*
Met [*] VVillem *sijnen soon: bysonder 'tuytgelesen*
Van onse Burgerij, *en wat hier puyk mogt wesen,*
De bloem van onse jeugd. So sijn sy t'seyl gegaen,
En doen in Palestijn *de eerste haven aen:*
En setten voet op't land: en hebben steen met hopen
En sterkten met geweld en stormen afgelopen.
VVat leyter menig Turk en Saraceen in't sand,
Geveld en omgebragt door onser mannen hand!
En so nu 'tmoedig heyr vast alles had gekregen
Naer wil in't Heylig Land door Godes rijk en segen,
Ruckt wederom ter scheep, en drijft in d'oude vloot
Daer Damiaten *leyt aen* See *in* Nilus *schoot,*
Maer hier scheen 'tongeluck hun voor het hoofd te stoten
Also de Haven *was met* Ketens *toegesloten,*
En Torens *vast beset; ten waer ons volk alleen*
Met hun getande Schip *het tuych had afgesneen,*

[*]*VVillem de 1. na de XVI Gr. van Holl.*

En so den weg gebaend: daer op sy met hun allen
Van al de vloot gevolgd op Damiaten vallen
Met uytersten geweld, en nemen in't begin
En hitte vanden storm de stad met vechten in.
Mijn Stad, hier is dijn roem! mijn Stad! gy die het open
Al't leger hebt gemaekt de haven in te lopen,
Gy die de gansche vloot geleyd hebt tot de Stad,
Die niemand sonder dij veel-licht gewonnen had.
De Turken sagen dij op hunne ketens dringen,
En voor hun ogen die aen duysend stucken springen,
En konden voor dijn magt en kloekheyd niet bestaen.
Mijn Stad hier is dijn roem die nimmer sal vergaen!
Hier volgd nu krijgs gebruyk. Die hun partij verachten,
En 'tuyterste geweld tot hun perykel wachten,
Verkragen hunnen staet, en brengen kind en vrou
En sich en al hun volk in ongeval, en rou.
Dit is (ô Damiaet!) ook over dij gekomen,
Dij, seg ik, die dijn heyl niet wel hebt waergenomen:
So treed het moedig heyr dijn leven, en dijn bloed,
Dijn kroon, dijn eer, en roem, en schatten met de voet.
So sijt gy jammerlijk geplonderd, en geschonden,
So heeft het bloedig svvaerd dijn manschap gansch verslonden,
So heeftmen dijnen staet verdorven, en verheerd,
En inder asch geleyd, en grondig omgekeerd.
So heeftmen dij van haef en goed voor dijne ogen
(O jammerlijke stad!) beroofd, en uytgetogen,
En prijs en beuyt gemaekt. So is dijn roem, en magt,
Dijn pragt, en prael, en trotz, geheel tot niets gebragt.
Maer gy ô Bataviers! ô Helden! ô Landzaeten!
VVat hebt gy ons een eer en prickel nagelaten!
VVat hebt gy u en ons door uwe dapperheyd
VVat hebt gy onse Stad een naem en roem bereyd!
So Fama! *laet niet af ons lof-basuyn te steken,*
En doet so onsen naem hoog door de wolken breken,
En kroond ons gulden hoofd met lauren om dit feyt,
En laet dat over-al en wijd sijn uytgebreyd.
Ons [*] Klinkende metael *sal ook dit dapper teken*
Van onse vromicheyd met helle stemme spreken:

[*] *Damiatjes*

En't Nieuvve VVapen-Schild *sal onsen waerden prijs*
*Verheffen voord en voord: ook 't*Opschrift, *en* Devijs
†De Moed vervvint de Magt. *Het* ‡ Veld *en 't*Svvaerd *getuygen*
Dat Damiaet voor ons den hals heeft moeten buygen:
De Sterren *dat ons naem steyl tot de sterren gaet:*
*En 't*Kruyz *vermeld het eynd en oorsaek vande daed.*
De sekerheyd hier van behoefdmen uyt geen boeken
Noch schimmelig papier sorgvuldig op te soeken:
Getuygenis genoeg. Dit tuygd ook even seer
So menig VVapenschild van menig Bander-heer,+
Van menig dapper Held: de VVapens die sy voeren,
De VVapens sijn't die hier veel duysend tongen roeren,
Die roepen't luyds-keels uyt, die sy van desen tocht
Tot hunne eren-kroon met hebben t'huys gebrogt.
Getuygd dit Mostaert-*stam met dijn* drie Svvaerde-knuysten,+
Die gy so moedig vat in dijne sterke vuysten:
En gy die dijnen arm uyt 'shemels wolken steekt,
En eenen ridders Helm *met magt aen stucken* breekt:+
Getuygt dit desgelijkx tot dijn en onser eren
Vuyst-hamer met dijn vuyst *van het geslacht* Vervveren:+
Gy Knodsen *tuygt dit ook van uwe* Koddeus-*stam:*+
En Kogge-schip, *waer me der* Kogmans *vader quam:*+
'TSpin-rocken *van't geslacht en stamme vande* Knapen+
En laet ook desen lof der Haerlemmers niet slapen:
Dijn Pijlen alle drie, en Sterren, *huys van* Hals,+
En maken ook dit feyt en mijn bewijs niet valz.
Ook kan der VViszens *stam met hun* drie Boge-schichten+
En d'oude roem der Beetz *ons grondig onderrichten:*+
So me de vvitte Leen van Loo in't blaeuvve Veld:+
En menig ander Schild van menig ander Held.
Te recht dan plagten sich wel-eer in oude tijden
De burgers onser Stad hier over te verblijden,
En tuygden dese saek door teyk'nen openbaer
Met uyterlijk Triumph den eersten dag van't jaer.
Als onse Schutters hier uyt last van onse Heren,
In hunne monstering de wapenen hanteren,
So kon het ook alsdan wel staetlijk sijn gedaen.
Laet die gedachtenis toch nimmer ondergaen.

†*VICIT VIM VIRTVS.*
‡*Bloed-rood*

+*Haerlemsche Geslachten, en*de *VVapen-Schilden, van*

+*Mostaert,*

+*Helm-breker,*

+*Vervveren,*
+*Kodden,*
+*Kogman,*
+*Knaep,*

+*Hals,*

+*VViszen,*
+*Beetz,*
+*Loo,*

So dan mijn Haerlemmers, gy vroome Batavieren,
Set op uw jeugdig hoofd een krone van laurieren.
Iô triumph! iô en gy mijn Vader-stad
Versegelt dese daed voor dijnen besten schat.

Eerdicht op het Wapen der Stad Haerlem.

VVil iemand in sijn huys's Stads-vvapen *plaetze geven,*
Laet dese verzen dus daer onder isjn geschreven,
VVaer by men leren mag, tot ere van dit feyt,
Tot ere van de Stad, wat al ons VVapen seyd.
De Moed vervvint de Magt, *Het* Veld *en't* Svvaerd *getuygen*
Dat Damiaet voor ons den hals heeft moeten buygen,
De Sterren *dat ons naem steyl tot de sterren gaet,*
En't Kruyz *vermeld het eynd en oorsaek vande daed.*

Eerdicht op de Wapenen der Haerlemsche Geslachten.

Dit's Mostaerts VVapen-Schild, {
Dit's Hellembrekers Schild, {
Dit is Vervverens Schild, {
Dit is der Koddens Schild, {
Dit is der Kogmans Schild, {
Dit is der Knapen Schild, {
Dit is der Halsen Schild, {
Dit is der VViszens Schild, {
Dit is het Schild der Beetz, {
Dit is het Schild van Loo, { *het welk uyt geene hoeken*

Verdicht is opgesocht,
maer d'oude
VVapen-boeken
Getuygen't van dien naem:
het welk dat oud geslacht

Van Damiaten *heeft met*
eren megebragt.

Beleg van Damiaten, eertijds Pelusium.

Holl. Kron. Divis. XIII. *Kap.* XII. Hier na inden jare ons Heren *M* een *C.* ende *L*XXXVIII. Alexander die Paus van Romen, die derde, Frederick Keyser van Romen, die eerste, hebben geboden ende ingeset een generaele Kruyzvaert om weder te recupereren

ende in te winnen die H. Stad van Jerusalem. Ende sende tot Mentz op den Rijn een Legaet genoemd Henrick, die 'tvolk in Duytschland soude vergaren,

van welker heyrvaert die principael Kapiteynen ende Prinzen geweest sijn Frederick d'eerste van dien name Keyser van Romen, Philips Koning van Vrankrijk, Richaert Koning van Engeland. De Hertogen van Beijeren, ende van Saxen, Koenraed Hertoge van Oostenrijk, Frederick Hertoge van Swaven, Henrick Hertoge van Lottrick, ende Braband. Philips Grave van Vlaenderen, Floris Graef van Holland, Dirk Graef van Kleve, Otto Grave van Gelre, met veele andere Vorsten, ende Prinzen. Komende in Calabren, vraegde de Keyser Frederick vanden Abt Joachim, die seer geleerd was in die heylige schriften, ende begavet metten geest der prophecijen, hoe de Kruyzvaert vergaen ende voleynden soude. Hy antwoorde, ende seyde aldus: Op dit pas en sullen de Kersten Heren niet veel profijteren, oft voordgaen in't H. Land, want die tijd noch niet gekomen en is, dat God dat land van beloften vander Agarenen wilde verloszen. Ende gy Keyser sult verdrinken eer gy wederom thuys komet. De Keyser dit horende maekte sijn reyse metten Heren voornoemd door Bulgarien, ende toog boven S. Joris arm omme na't heylige land. Ende nam kragtelick in veele steden ende sloten totter woestijne toe Sur genaemd, maer die H. Stad van Jerusalem en mogt hy niet krijgen na der prophetijen des Abts Joachims voorseyd, waerom hy beleyde die starke stad van Egypten geheten *Damiaten,* gelegen op ter riviere vander Nijle, om altijd een haven te hebben in't heylige land te komen. Maer want die stad seer stark was van toornen, ende bysonder op die haven in't aenkomen van der stad, want daer ysere ende swaere metale*n* raekxen ende kettenen onder dat water gingen, vanden eenen toorne totter andere, mits welken die haven ende die stad onwinlick was, ende die burgeren des te stouter. So heeft ten lesten *VVillem Grave Floris ander Soon, met die van Haerlem eenen nieuwen raed gevonden, ende dede maken onder aen den rugge van sijn schip een stalen sage met scharpe tanden, ende verwachte den wind ende stroom, ende quam kragtelick geseyld op die kettenen vander haven, ende overmits den grooten last van't schip borsten die kettenen in stucken, en*de *brogte*n *also alle der Kerste*n *Prinzen schepe*n *in die have*n *van der stad van Damiaten.* Die Keyser aenmerkende dat alsulken swaeren en*de* onwinnelijke stad door kloekheyd ende wijsheyd Willems Grave Floris Soon ingenomen was, begaefde hy hem met keyserlijke giften, ende maekte hem Ridder, ende beval den Prinzen ende Graven van Holland onder des Keysers bannier te rusten, ende te staen. *Voord gaf hy den vroomen kamp-vechters ende poorters van Haerlem totten vier Sterren die sy in haer Schild voerden een silveren Swaerd, ende die Patriarch van Ierusalem gaf hen daer toe dat Kruyz, om dat sy hen also kloekelick ende Vroom gehad hadden in't land van beloften, ende in't innemen vander Stad van Damiaten.*

Had. Iun. in Harl. Hanc urbem sequitur capti novo consilio Pelusij (Damiatam nominant, inclytam AEgypti urbem) gloria, cujus cum traheretur in longum obsidio, portum urbis transversâ catenâ ferreâ inter duas validas turres munitum, unâ atque alterâ holcade, quarum carinas & proras serrâ in crenatos dentes limatâ obmunicrant, Harlemaei qui in eâ expeditione militabant, observato vento secundo atque opportuno invadunt, diffractâ catenâ interiorem in sinum penetrant, sicque parefacto portu Classi Christianae rei benè gerendae occasionem aperuerunt, captâ deditâque urbe munitissimâ, copiosissimâque. Cujus rei memoriae sempiternae institutum reor, moremque per manus in hunc usque diem traditum observat Harlemaea pubes, ut Cal. Ianuariis (quae an hujusce stratagematis testes fuerint clam me est) naviculas serratis protis instructas, imaginesque victoriae argumenta, bacillis suffixas, in publicis supplicationibus circumferat. Certiorisque fidei testimonia supersunt ex aere Corinthio tintinnabula seu aeramenta bina, quae in editissimae turris fastigio suspensa, arguto tinnitu latè perstrepunt, à re Damiaticâ nuncupata.

Dese Stad heeft de ere van het innemen van Pelusium door eene nieuwe behendigheyd (sy noemense *Damiaten,* eene vermaerde Stad in Egypten) de welke als sy lang belegerd werde, so sijn de *Haerlemmers,* die ook in die Kruyz-vaert dienden, met eene hulke ofte twee, welkers kielen ende voorstevens sy met eene sage met gevijlde tanden versien hadden, met eenen sterken voor-wind, op de haven der stad aengekomen, de welke tuschen twee vaste torens met eene ysere dwersketen sterk gemaekt was, ende sijn also, de keten afgebroken hebbende, tot inden binnensten boesem toegedrongen, ende hebben also, de haven geopend sijnde, de vlote der Christenen gelegenheyd gegeven om hunne sake voords uyt te voeren na het overgeven ende innemen van die vaste ende magtige Stad. Tot welker sake eeuwige gedachtenisze, ik achte dese maniere ingesteld te wesen, die van hand tot hand tot desen dag overgeleverd is, die de jeugd van Haerlem noch onderhoud, dat sy den eersten dag van Januarius (de welke of sy van dese daed getuyge geweest sij, en weet ik niet) enige scheepkens met gesaegde voorstevens, ende beeldekens op stockxkens gesteken, getuygen van dese overwinninge, inde opentlijke ommegangen omdraegt. So sijnder ook noch twee klockjes tot sekerder getuygenisze, van koper van Korinthen, die in den top van den seer hoogen toren opgehangen, door een schel ende helder geluyd wijd ende breed klinken, die van dese sake *Damiaetjes* genoemd worden.

HIc depicta vides clari monumenta trophaei,
Prolata inlucem, atque annalibus eruta priscis:
Vt constet cunctis invicto robore virtus
Quid valeat munita. Vides encandide lector

Armatam mitis serrato dente carinam
Instructamque modis: cui nec nodosa resistunt
Vincula, nec solidae dura adstrigmenta catenae.
Invia virtuti nulla est via: quodlibet illa
Intrepidè perrumpit iter, secura pericli,
Contemnensque gaves aditus, subiensque molestos,
Horribilesque aliis infractâ mole labores.
Quos Harlemensis pubes sibi vindicat ausus,
AEternum meditata decus, facinusque perenne,
Dum Pelusiacas classe est invecta per undas:
Vt nobis veterum testantur scripta virorum,
Egregioque docent insignia parta triumpho.

Cornelius Schonaeus.

HI*er siet gy afgemaeld een overwinnings teken,*
En op't tonee gebragt dat oude boeken spreken,
Op dat een yeder sie gelijk den klaeren dag
VVat onverzaeg bedrijf, wat kloekheyd al vermag.
Gy siet een wonder schip aen Nilus dorre stranden,
Gewapend aen de kiel met scherpe ys're tanden,
VVaer voor geen keten-tuych, geen schakels van metael,
Geen raeckxen en bestaen, maer wijken altemael.
De vromicheyd breekt door, sy dringt door alle wegen,
En is voor geen gevaer, voor geen geweld verlegen,
Niets iszer dat sy sich niet manlijk onderwind,
VVat svvaricheden ook een ander daer in vind.
Dit deed het Haerlemsch volk door sucht van eer gedreven,
VVanneer't na Damiaet te water aen quam streven:
Gelijk veel schriften ons dat hebben doen verstaen,
En 'tnieuwe VVapen-schild voorlang heeft kond gedaen.

D*Er stad Haerlems vermaerde oude vroomheyd,*
Lust mij haer ten eer figuerlijk t'openbaren,
Hoe sy 'tjegenwoordig VVapen verkregen door een kloek feyt,
Om 'tgeloof gestreden, so ons de Kronijk uytleyt.
Doemen 1100. schreef en achtentachtig jaeren,
Dede Frederick, d'eerste van dien naem, Roomsch Keyser verklaren
Een generaele Kruyzvaert, om 'tChristenrijk te vermeren,
En om Ierusalem te verloszen, so sagmen vergaren
Veel magtige Potentaeten, ende Heren.

In dese Kruyzvaert was den Keyser present,
Met Philippus Koning van Vrankrijk verkeren,
Richard Koning van Engeland heeft hem derwaerts gewend,
Met den Hertog van Beijeren, en Saxen hoog geboren,
Den Hertog van Oostenrijk, den Hertog van Swaven, wilt horen,
Met den Hertog van Braband, en Lotharing waerachtig,
Graef Floris van Holland, die hem willig ging sporen,
Met den Graef van Vlaenderen: dees waren al eendragtig,
Om't geloof te bevrijden voor God Almagtig.

Een groote heyrkragt nu sijnde versaemd,
VVonnen sy veel steden ende sloten bysonderlingen,
Met grooter Victori, tot der woestijne toe Sur genaemd.
Maer de heylige stad Ierusalem befaemd
('Twas haer gepropheteerd) mogten sy niet bedwingen,
Daerom sy haer gereed maekten om te bespringen
Een sterke stad in Egypten, Damiata geheten,
Die onwinlijk scheen om t'onder te bringen:
Maer hoogmoed vergaet door Gods hand, hoe sterk geseten.

Met schepen en galeijen vol krijgs-volk geladen
Sijn sy voor Damiaten triumphelijk gekomen:
Die van binnen siende dese groote armaden
Stelden haer kloek in de wapen sonder schromen,
De Christenen bespied hebbende dat dees stad uytgenomen
Qualijk was te winnen, alsomen wel sag,
Hebben raed gehouden, gelijk den vromen,
Om de stad te bestoken, al sonder verdrag.
Goeden raed in sulken staet men niet ontberen mag.

VVant de stads haven vastelijk was geboud
Met wallen ende torens aen beyde sijden,
En 'twater den Nijl genaemd, besloten voor jong en oud
Met yseren ende metalen raekxen, om de stad te bevrijden:
Maer VVillem Graef Floris soon heeft in die tijden
Met de borgers van Haerlem een nieuwe raed versind,
Een staelen saeg maekten sy onder 'tschip al sonder mijden,
Ende seylden de ketens aen stucken en met eenen sterken wind.
Voorsichtigheyd baerd kragt, als men 'trecht begint.

Men sag Graef VVillem eerst in de stad arriveren,
Met die van Haerlem, als Hollandsche leeuwen vermaerd:
De Keyser verheugd sijnde begaefde hem met eren,
Ende die van Haerlem kregen dit VVapen expaert.
Vier sterren in een rood veld, ende een silveren svvaerd,
Ende de Patriarch schonk een kruyz daer boven tot een memori,
Aldus word dit wapen noch huyden bewaerd,
Als met eren verkregen door dese victori:
Daer af sij God den Heer dank, prijs, eer, en glori.

God is ons Prinz.

In Expeditionem Damiaticam Harlemensium.

Quattuor excellis Harlemum nobile stellis,
Et cruce signaris, erectoque ense ‡ notaris.
Sanguineâ in parmâ, vicit vim virtus, & arma,
Cum rate serratâ patuetunt ostia lata
Nili, septenis fuerant quae clausa catenis.
Invia virtuti nulla est via suntque saluti
Fortibus, haud fraudi, sed victa pericula laudi.

‡*Minaris.*

Symon Sovius, Harl.

O Haerlem wijd vermaerd,, door Sterren, Kruyz, en Swaerd,
In eenen grond van bloed,, de magt week voor den moed,
VVanneer de Nijlsche re'e,, sich voor ons open de'e,
Als onse scherpe kiel,, op hunne ketens viel.
Voor moed en vromicheyd,, is alle weg bereyd.
De prijs en eren kroon,, is onder helden loon,
En't uytgestaen gevaer,, maekt onse kloekheyd waer.

Kom nu tot *onse Stad,* 'tbestormen onser wallen:+
Wat? lieten wy den moed hier ook in't minst wel vallen,
En d'oude vromicheyd? Het Spaensch vergoten bloed
Het Spaensch hovaerdig hert heel anders tuygen moet.
Ons burger swichte niet, selfs niet wanneer met hopen
De ys're vyand quam de vesten af te lopen,
En stormde op de Stad, ja trock de wal te grond,+
Alwaer ons moedig volk in hun slach-ordre stond.
Ons burger swichte niet, wanneer de kogels kleefden
Gedreven inde wal, dat 'taerdrijks gronden beefden
Door 'tdond'ren van't geschut, so dat elk een beducht
En wel verzaegd mogt sijn voor sulken kog'len vlugt.

+*Beleg van Haerlem, door Fredericus à Toledo, Sone van Ferdinandus Hertog van Alba, den* 11. Decemb. 1572.

+*Stormen, ende Aenvallen.* 20 Dec. 31 *Ian. &c, Schoten,* 10402.

Ons burger swichte niet, gelijk dan die daer vechten
Voor hunnen Godes-dienst, hun Vrijheyd, ende Rechten,
Maer gingen goedes moeds op hunnen vijand aen,
Om hem van hunne Stad en wallen af te slaen.

[+]Hoe dickwils heeft ons wel de Spaensche hoop besprongen,
Maer sijn so weer begroet, dat sy de handen wrongen,
En vloden van de Stad? Hoe dickwils heeft hun haer
En swarte kop geweest of't niet dan bloed en waer?
Hoe dickwils sijnse wel van onse wal gesmeten,
Doorkorven, en doorhackt, dats' om genade kreten?
Hoeveel van dat gespuys, dat steeds so gierig haekt
En dorst na Christen-bloed, sijn hier om hals geraekt?
Hoe veel met onse spietz door-stoten, en door-regen,
Of hebben met het swaerd den laetsten klop gekregen?
Hoe veel sijn met ons roers en kogels doorgeboord,
En inde graft gestort, en in hun bloed versmoord?

[+]*Spaensche nederlaeg. Doden gedurende de belegeringe ontrent 12. duysend. Pieter Bor.*

[+]Hoe veel sijn door't gedelf van menig Mijn bedrogen
Seer schricklijk inde locht in stucken opgevlogen,
En sijn op onse wal en vest so onverwacht
In d'hitte van den storm en aenval omgebragt?
Gelijkmen 'sSparens stroom door onse Stad siet vlieten;
So sagmen 'tSpaensche bloed voor onse Stad vergieten:
So dat de Spanjaerd noch voor ons wel schrickt, en vreesd,
En wel indachtig is dat hy-er is geweest.

[+]*Mijnen.*

[+]Maer dit was noch al meer, dat wy uyt Stad selfs vielen,
Hem ook in sijn trenceen en tenten te vernielen,
En dreven hem met magt, en jaegden hem daer uyt,
En plonderden sijn heyr, en sijnen ganschen buyt.
Wast niet een kloek bestaen den vijand te verraszen
In sijne leger-ste? en op hem niets te paszen
Ook daer hy meester was? Te komen van den strijd
Na Stad met roof gelaen tot sijn oneer, en spijt?

[+]*Vytvallen: waer onder eene de voornaemste den 25. Maert.*

[+]Maer dit wast aldermeest, selfs quamen onse Vrouwen
Als mannen op de wal den vijand stucken houwen,
En gingen hem met vuer, met zulfer, peck, en teer,
Met sonderlingen moed, en wond'ren lust te keer.

[+]*Vrouvven kloekheyd*

[+]O *Kennau,* vroome vrou! dij moetmen ere geven,
Gy die so menig stuck van kloekheyd hebt bedreven.
Heldin van't Nederland! gy gaeft dij op den tocht,
En socht den vijand selfs, daer hy dij niet en socht.
So heeft dan onse Stad ook desen roem verkregen
(Behalven dat voor lang ons naem de wijd gelegen
Gewesten is bekend) dat inden quaeden tijd
De vrouwen sijn als mans, ja leeuwen inden strijd.

[+]*Kennau Symons, Oud 46. I. An. 1573.*

Wat wil de Spaenjaerd dan? Wat mag hy toch beginnen?
Meynd hy de Bataviers met wapenen te winnen?
Mijn vriend, t'is hier te heet, dijn hoofd is veels te groot,
Man, Vrou, wie datter is, die sweren dij den dood:
Packt dij in tijds dan weg, laet *Holland Holland* blijven,
Raekt haere *Vrijheyd* niet; gy sult toch niets bedrijven:[+]
God strijd voor Israel: dus stelt het op den loop,
Of raekt flukx om den hals: Spaensch bloed is hier goed koop.

[+]AVRIA LIBERTAS.

In Kennaviam.

Dum celsas Harlemum animas, dum procreat acres,
Martia corda, viros, animosae prodiga vitae,
Haec levis est, inquit, nec me laus digna, virilis
Inspiranda anima est mulieribus, et nova virtus
Haec ait, & dictis respondent facta, facitque
Foeminei sexus Mavortia gesta referri.

VVanneer ons Haerlem gaf seer dappre kloeke mannen,
Bereyd voor't Vaderland hun kragten in te spannen,
In allerleij gevaer kloekmoedig uyt te staen,
Sprak Haerlem, dat is niets, ik moeter anders aen:
Ik wil ook in het hert van alle mijne wijven
Een mannelijken moed en helden kloekheyd schrijven.
Sy sprak't, sy deed het ook, en gaf ons een geslacht
Dat inden quaeden tijd een mannen aerd betracht.

Quid natos ad bella viros, quid Martia Belgas
Fulmina, foemineo Marte lacessis Iber?
Aspice ut infesto ruat in te foemina telo?
Hoc muliebre genus Battava terra creat.
Aufuge mollis Iber. Quid? si te militis ardor
Et robusta viri cuspide dextra petat?
Aufuge, nullus eris. Quid Battava respicis arva?
Actum agis, in Batavos nil tibi juris erit.

VVat mag de Spanjaerd doen? wat mag hy 'tvolk verstoren,
En tergen tot den krijg, een volk tot krijg geboren?
Siet Spanjaerd, hoe een Vrou sich tegens dij ook spand:
Dit is der vrouwen aerd alhier in Nederland.
Loopt Spanjaerd wat gy meugt! VVat wilt noch met dij worden,
VVanneer de mannen selfs hun svvaerden sullen gorden?

Weg Spanjaerd al dijn best, en liefst ter eerster uer!
VVat siet gy Holland aen? die druyven sijn te suer.

Quid Batavum infestas imbelli Marte Leonem?
Belligeramque petis promptamque in proelia gentem?
Vah! insanis Iber. Batavorum heroica virtus,
Excelsae vires, & mens proclivis in arma,
Vsque adeò est ignora tibi? fuge mollis Ibere.
Quid tibi cum invictis Batavis? Huc Martia Roma
Huc transportavit sedem Mavortia pubes:
Quin & Amazonides, genus insuperabile bello,
Hîc castra hîc fixere pedem: Kennavia gestis
Hoc probat, hoc ausis ingentibus Heroina.
Ad Styga mollis Iber, fuge perfide, desere Belgas,
Non seritur tibi, non metitur, non spes potiundi est.

Hos in Gymnasio versus lusi puer olim.

VVat wil de Spaensche bloed den Leeu van Holland quellen?
En tegen sulk een volk van wap'nen sich gaen stellen?
VVel Spanjaerd sijt gy dul? en is hun moed, en lust,
En kloekheyd in den strijd dij anders niet bewust?
Loopt wat gy lopen meugt! Hier wonen Roomsche Helden,
En die sich oyt en oyt met magt te were stelden:
Hier sijn d'Amazones, hier woond een vrouwen-aerd,
Die ook in tijd van nood haer ere wel bewaerd.
Bewijst dat Kennau *niet met haere manne-daeden?*
Haes-op dan, weg Maraen! en wil dij so beraden.
VVeg, weg! daer is voor dij in Holland niet gesaeijd.
VVeg, weg! daer is voor dij in Holland niet gemaeijd.

[+]Quis Belgas neget esse viros? haec foemina plus quàm
Vir, magis & quam tu, miles Ibere, vir es.

[+]*Ennius.*
Vos animos geritis muliebres,
Illa virago viri.

Paulus Melissus.

VVie seyd mij dat het volk in Nederland geboren
Geen mannen souden sijn? wie lochend voor mijn oren
Dien roem der Bataviers? voorwaer! dit wijf is mij
Veel meerder als een man, en Spanjaerd, meer als gy.

'Kkom weer tot onse Stad, en tot dit swaer beleggen.
Wat sal ik meer (mijn Stad) wat sal ik van dij seggen?

'Tis waer gy Spaensch gedrocht gy quaemter in Maraen,
Dit heeft des hongersswaerd, maer dijn swaerd niet gedaen,
Wie sal de bangicheyd, en 'tuyterste beswaren
Des swarten hongers-nood met tong of pen verklaren?[+]
En waer toe heeft ons niet gebreck van spijs en brood
Ja waer toe niet gebragt? voorwaer in allen nood.
'Twas schier niet menschelijk het geen men heeft gegeten,
Paerd, hond, kat, rat, en muys, was wild-gebraed geheten,
Mout, raep, en kennip-koek, en wijngaer-blaen daer by,
Ja een gesouten huyd was spijs, en leckernij.
Mijn burgers (lieve) wilt dit nimmermeer vergeten,
En weest so dertel niet in drinken, noch in eten:
Gedenkt dit swaer beleg, en dien benouden tijd:
So geeft de Heer ook meer als gy wel waerdig sijt.
Wat wast dan van de Stad als haer de lijf-tocht miste?
Ook miste het ontzet, het welk de burger wiste,[+]
'Theeft dan ook onsen [*] Prinz niet aen de wil ontbroken,
En vaderlijke sorg, dat wy niet sijn gewroken,
Dat wy niet sijn bevrijd van al dat boos geweld:
Maer Godes swaere hand was tegens ons geveld.
Dan noch verdiend uw dienst, en trouwe daed beschreven,
O bloem van [‡] Jongemans! gy die uw dierbaer leven
Vrijwillig, wel gemoed, en blijd, en onverzaegd,
Vyt enk'le liefd tot ons hebt voor ons Stad gewaegd.
Getrouwe Bataviers! hoe sijt gy omgekomen?
Had [†] *Batenburg* sijn stuck wat beter waergenomen!
Ten schorte niet aen u, uw moed, en vromicheyd:
Maer al de faute was by faute van beleyd.
Daer by quam eyndlijk dit, dat ons gevlerkte-Posten,[+]
Die maer door d'op'ne locht her-over vliegen kosten,
Beloofden kranken troost, en soberlijk bescheyd.
Maraen gy quaemter in, ten kortsten uytgeseyd.
Doe heeft ons eerst een see van jammer overlopen!
Hoe dier most hier ons volk het Spaensche bloed bekopen? [+]
So raekte de soldaet me deerlijk in't verdriet,
Die sich op't Spaensch gena vrij al te veel verliet.
Men mag dien wreen Tyran geen deugde toe-betrouwen,
En op sijn woord so veel, als op het water, bouwen.
Waer is by dij gena? Men is sijn vrijheyd quijt,
(O bloed-hond!) goed, en bloed, daer gy de meester sijt!
Ach! moste dan ons volk, de schrick van hun vijanden,
Een on-verwinlijk volk noch sterven door hun handen?

[+] *Hongers nood.*

[+] *Gemist Ontzet.*

[*] *VVillem van Naszou Prinze van Oranje*n*, &c.* PATER PATRIAE.

[‡] *Verstaet de Burgers der Steden onder den Prinze van Oranjen met namen die van Delf*

[†] *VVillem van Batenburg.*

[+] *Duyven stads bode*n*.*

[+] *Veroveringe der stad Haerlem. 13. Iulius 1573.*

Spaensche Tyrannije.

En die de honger had verschoond, en 'svijands swaerd,
Dan noch van't swaerd des beuls en bast niet sijn gespaerd?
En most het waerde bloed van burgers en zoldaeten
So wredelijk gestort noch roken op de straten,
Getrocken totter dood door een so snooden feyt:
Niet anders als een schaep ter slachting word geleyd?
Hoe veelen heeft Maraen in't water ook verdronken,
Voor wien hem wel de moed te voren was ontzonken:
So woed hy meesten tijd, die selfs niet voor den man
En voor de vuyst 'tgesicht eens mans verdragen kan.
[+]So liet *Bordet* sich dan van sijnen knecht doorschieten,
Als d'and'ren sich vergeefs op 'tSpaensch gena verlieten:
Voorwaer een krijgsmans feyt, en een Romeynsche daed,
Maer die het Christendom te wijd te buyten gaet?
[+]O *Ripperd,* most gy ook dijn hals voor't swaerd noch buygen,
Van wiens kloekmoedigheyd de Spanjaerd moet getuygen
Hy wil, hy wil ook niet, so lang als onse daed
So lang als onse naem door aller monden gaet?
Dus maekmen ons niet wijs hy sou veranderd wesen,
Men hebbe nu niet meer den leeu en wolf te vresen;
De leeu speeld wel den vos, doch houd der leeuwen aerd:
Maer wel 'tgeluckig volk dat God voor bey bewaerd!
So heeft ons burgerij in't heetste van die tijden
[+]Voor het gemeyne best dus veel dan willen lijden,
En heeft voor d'ere Gods, en't lieve Vaderland,
Ook alles wat sy had, en goed, en bloed, verpand.
Dit kon 'them wel doen: noch heeftmen ons in teken
[+]Van opperst overlast met vuer ook aengesteken.
Denkt hier dan (Patriot) op dees voorleden stand,
Och! wat een huys hier lag, hoe woest, door krijg, en brand.
Ja even dat verdriet, en dat benoude wesen,
En angstig ongeval, dat wy van Troijen lesen,
Dat druckte onse Stad, of als Carthagoos magt
Van Romen door het swaerd en vuer is omgebragt.
Wy hebben 'tdan besuerd ons broeders so ten besten,
En onse nabuer-steen, om sich terwijl te vesten,
Te sterken, te versien van alle 'tgeen waer aen
Een stad gelegen is 'tbeleggen uyt te staen.
Wat had de vijand al te Sutphen bloed vergoten,
[+]Te Naerden desgelijkx? Hier heeft hy 'thoofd gestoten
Noch moedig van't geluck, en sijnen goeden spoed,
Hier is sijn kragt gestut, hier lag sijn hooge moed:
Gelijk de wilde see sich stoot aen harde rotzen,
De rotzen die 'tgeweld der stoute baren trotzen.

[+]*Bordet.*

[+]*VVybald Ripperd Vriesch Edelman, Gouverneur.*

[+]*Schade des Belegs 1283000. Guldens.*

[+]*Moedvvillige Brand 23. Octob. 1576.*

[+]TEGEN-STAND.

P. Zaenredam Invent: W. Akresloot sculpt.

TBELEG VAN HAERLEM

1. *Afgescotenes lans*
2. *ende Kruyz poort*
3. *Overveen.*
4. *walen onder Capres.*
5. *Eerste wachte*
6. *Huys te Kleef, leger plaetze van Don Frederico.*
7. *Spaensch Leger onder Noircarmes*
8. *ende 'tLeger van Bossu.*
9. *Leprosen.*
10. *Reguliers,*
11. *'s vijands brugge over tsparen*
12. *Lie.*
13. *Fuyk.*
14. *Scheeps strijd op't Meyr.*
15. *Rustenburg.*
16. *'s vijands ander brugge.*
17. *Heemstede.*
18. *Duytschen onder Oversteyn en*de *walen ond'r Ligues*
19. *Noch duytschen*
20. *Spanjaerds de S. Liga.*
21. *Sandvoort.*

A Prinzenschanze
B 'svyands schanze
a. gewissene hooge Molen
b. Schutters toren

Siet hoe de Spanjaerds hier de Haerlemmers benouwen!
En hoe't de Haerlemmers so seven maenden houwen,
En dat vijandig heyr van hunne wallen slaen!

Noch most die vrome Stad door honger overgaen!

Gy hebt den Spaensch'n arm voor uwe Stad gebroken,
O vrome Bataviers! en sijnen trotz gewroken,
En 'tgantsche vaderland een seker heyl bereyd.
Die krone komt u toe voor uwe dapperheyd!

Gy weet wat Spanjen is, en wat wy daer verwachten,
Graveert dat in uw hert, en houd't het in gedachten,
Doet als gy hebt gedaen, en sterkt uw' moed, en hand,
En offert goed en bloed voor God, en't vaderland.

HAERLEM.
Verwoest door Beleg, ende Brand: ten tijde als sy wederom gekomen was onder de Regeringe vande Prinze van Oranjen

A°. 1578.
Eerst gedaen door Thomas, Thomassen ende Joannes à Doetekum.
Nu verkleynt door Pieter Zaenredam, ende Willem Akersloot.

A°. 1628.

1 Huys daer de brand begon.
2 Halvemaen.
3 Afgeschote kruys
4 ende S Ians poort
5 S. Cecilien Kloost.
6 S. Ian Baptist.
7 S. Marien.
8 S. Nikolaes kerk.
9 S. Augustijnen.
10 S. Antonis.
11 Karmelijten.
12 Minrebroeders.
13 S. Claren.
14 S. Michiel.
15 S. Annen.
16 Doelen vande oude Schuts.
17 Ramen.
18 Barvoete Susters.
19 Oud Pesthuys.
20 S. Gangolfs afgebranden kerke.
21 Oud verbrand Gasthuys.
22 Vel huys.
23 Vrou morissen
24 Jakobijnen.
25 Sijl.
26 S. Katharijn.

27 S. Ursul.
28 Witte Heren.
29 S. Magdaleen.
30 Sinte Margariet.

Siet hier de goede Stad van Haerlem als gestorven!
Siet hier de goede Stad tot inden grond bedorven,
En heel en al verwoest door't bloedig swaerd, en vier!
Wat is de krijg een pest, en al-vernielend dier!

Maer sietze nu eens aen. O wat een heerlijk wesen!
Hoe isze uyt haer val en jammer opgeresen!
Besiet haer groeij en bloeij, en loffelijken stad,
Door Godes segening, en vaderlijke hand!

Maer laet des Heeren naem niet meer door onse sonden
Niet meer door ons en stank en grouw'len syn gesebonden!
Het oude is genoeg: wy syn genoeg geleerd:
Tís best dat wy den Heer en dat hy ons ook eerd!

‘*Van Haerlem mag dan wel ten rechten sijn geseyd,*
Dat sy de moeder is van onse vrijicheyd.’
Ook heeft de tyrannij van 'svijands volk bedreven
De and'ren afgeschrikt sich immer op te geven,
†En namen inden sin, en waren eer beraen
Van honger al gelijk en kommer te vergaen.
Siet Spanjaerd, wat gy kont door tijrannij verwerven,
Veel liever willen wy op onse wallen sterven,
En tot den laetsten man dij manlijk tegenstaen,
Dan wy door duysend doon dijn moorders-hert versaen.
Moord vrij gy moordenaer met worgen, ende branden,
Wy houden ons by een, wy vlechten onse handen:
Vervolgt des Heren Kerk, vertreed ons met de voet,
Gy bind ons so te saem, en doet ons so maer goed.

†*Exempel Leyden.*

Beschrijvinge der Belegeringe der Stad Haerlem.

Also dese Belegeringe onser Stad Haerlem eene vande aldergedenkwaerdigste is die inde Nederlandsche Oorloge is voorgevallen, so en sal't niet vreemd nochte ongeraden wesen, dat ik het voornaemste inde selve geschied buyten rijm met eenen onbedwongen stijl daer by voege: op dat de burgeren in dese onse Beschrijvinge ende Lof onser Stad al het bysonderste Kronijks-gewijse in't korte by een mogen hebben, wat van onse Stad kan geseyd worden, ende buyten onse Beschrijvinge nergens iet naemkundigs en behoeven te soeken. Ende nadien ook voor 'tBeleg in dese Nederlandsche Beroerten nu ende dan iets gepaszeerd is dat onse Stad in't bysonder betreft: so sullen wy dese sake een weynig hooger opnemen, op dat wy niets onberoerd en laten.

Wanneer door Gods sonderlinge genade de waere Christelijke Gereformeerde Religie tot voordplantinge van de H: Waerheyd, ende saligmakende kennisze, ende tot afbreuk vande Pauselijke superstitien, ende afgoderijen, in dese lieve Nederlanden daglijkx meer ende meer doorbrack, ende sich door het gansche Land als een blixem verspreyde, ende door de Antichristische bloedige vervolgingen gevoed ende gevorderd werde, wat straffe Plackaeten de Keyser Karel V. den 29. April 1550. ende Philips II. Koning van Spanjen in December des jaers 1555. daer tegens binnen Bruszel hadden gegeven, ende wat ook Margriete van Oostenrijk, Hertoginne van Parma, Regente van dese Nederlanden uyt den naem van den Koning, door list ende geweld daer tegens dede: ende derhalven Ferdinandus Alvares à Toledo, Hertog van Alba, vanden Koning met swaer krijgsvolk in + dese Nederlanden was gesonden tot straffe van't gepaszeerde, waer onder de *Beeld-storminge* het minste niet en was, in meest alle de Provincie*n* en*de* stede*n* in't jaer 1566, gelijk ook binne*n Haerlem,* voorgevallen,

+*Beelden-storm binnen Haerlem.*

ende tot uytrodinge vande Christelijke Religie, ende vertredinge van de Wetten, Privilegien, ende Vrijheden van de Landen, ende daer mede nu sterk besig was, hebbende tot dien eynde alle de vaste plaetzen van het Land met sijn nieu vreemd krijgsvolk beset, ende verkragt, nieuwe kasteelen ende sterkten in verscheyde oorden opgeworpen, de voornaemste Edelen verjaegd, ende omgebragt, veele duysenden der vroome ingesetenen om het stuck der Religie op menigerleije wijse door't gansche Land als slachtschaepen gedood, den Prinze van Oranjen Willem van Naszou geslagen, ende verdreven: So sijn eyndelijk, na de veroveringe van den Briel door Willem Grave vander Mark, veele Steden van Holland, Seland, Sutphen, Overijszel, Vriesland, ende andere, den Here Prinze van Oranjen, tegen den Hertog van Alba, tot weringe van de Spaensche Inquisitie, en*de* tyrannije, toe gevallen, waer onder Haerlem mede is geweest, het welke in deser voege is toegegaen.

Pieter Bor in sijn Seste Boek der Nederlandsche Oorlogen. Binnen [+] *Haerlem* sijn gekomen Gerrit van Berkenroede (geweest sijnde Kanonick) ende Hans Kolterman, met brieven van den Gouverneur Jonker Diederick Sonoy, ende hebbende aldaer gevonden Pieter Janszen Kies, die aldaer van Leyden gekomen was daegs te voren, so hebben sy haer commissie die sy van den Prinze van Oranjen hadden, in date den lesten April 1572. te werk gesteld, ende haere brieven van den Gouverneur Sonoy overgeleverd aende Magistraeten, versoekende daer op andwoorde, dan en kregen voor eerst geen andwoorde na haeren sin, niettemin sy bleven aldaer in der Stad, ende naer enige moeijten datmen henluyden wilde uyt der stede doen vertrecken, so sijn de Magistraeten gewaer geworden dat sy so veel aenhangs binnen der Stad hadden, dat sy luyden bevreesd wesende, den derden Julij de Vroedschappe deden vergaderen. In welke vergaderinge Gerrit van Berkenroede, ende Hans Kolterman quamen, ende hebben aldaer haere commissie voor gehouden, versochten daer op een kort en*de* goed andwoord te hebben. Die van de Vroedschappe met den anderen gesproken en*de* de sake overgeleyd hebbende, hadden gaerne uytstel genomen, om te vernemen hoe dat het in alle d'andere steden stond, maer Kolterman en wildese niet langer uytstel geven dan tot 'sanderen daegs voormiddags. Eyndelijk sijn sy geaccordeerd op dese conditie: *Dat sy souden verplicht blijven inden eed die sy den Koning van Spanjen als Grave van Holland gedaen hadden, ende den Prinze van Oranjen gehoorsaem sijn als sijne Majesteyts Stadhouder, ende Gouverneur, datter geen veranderinge inde Wet ende Raed soude geschieden dan na ouder gewoonte, immers in allen gevalle niet voor ende al eer de Prinze van Oranjen selfs persoonlijk in't Land soude wesen, dat den Hertoge van Alva ende sijnen aenhang soude werden voor vijand verklaerd, dat niemand binnen der Stad of daer ontrent Geestelijk noch VVeerlijk en sou-*

[+] *Haerlem begeeft sich aende sijde vanden Prinze van Oranjen.*

de verkort worden in goed noch in bloed buyten treyn van Iustitie, diemen ordentlijck na behoren onderhouden soude, alle Religieuse personen souden binnen heure Conventen vrij onbeschadigd blijven in heure Religie, men soude geen zoldaeten in de Stad leggen dan met bewijliginge vande Magistraeten, doch so men most enige knechten hebben, datmen henluyden alsdan Ruychaver met sijn vendel soude seynden, ende wanneer de nood sulkx vereyschte, soudemen hen volkx genoeg tot haere bescherming doen hebben.

En als nu op dese veranderinge de Steden van Holland binnen + Dordrecht vergaderen in Julius 1572. *So senden die van Haerlem aldaer Ionker Iohan van VVoerden van Vliet, Burgemeester, ende Meester Geraert vander Laen, Secretaris, als hunne Gedeputeerden tot dese Vergaderinge ende Dagvaert der Staeten.* Alwaer de Here van Aldegonde verklaerde d'intensie van den Prinze te wesen dat gehouden soude worden vrijheyd der Religie, so wel der Gereformeerde, als der Roomsche Religie, ende dat een ygelijk in't sijne in't openbaer ende in Kerken, ofte Capellen, so dat gevoeglijkste by de Overheyd soude geordonneerd worden, souden gebruyken vrije exercitie der selver, sonder dat daer iemand empeschement, hinder, ofte moeijenisze gedaen soude worden, ende dat die Geestelijke personen in haer luyder staeten vrij ende onbekommerd blijven souden, ten waere sy luyden hen vertoonden vijanden, ofte hen mishandelden jegens het gunt voorschreven is, *ende dit al ter tijd ende wijlen toe dat by advijs vande gemeene generaele Staeten der Landen van herwaerts over anders soude mogen werden gëordonneerd,* met welke intentie van den Prinze de voorschreven Gedeputeerden in als henluyden conformeerden. *Idem Ibidem.*

+*Die van Haerlem senden hunne Gedeputeerden op den Dagvaert der Staeten van Holland.*

Ontrent desen tijd hadde Adriaen Janszen van Dort, Schout + van Haerlem, tot sijnen huyse een maeltijd op eenen Sondag savonds namentlijk den 20. Julij, alwaer de gansche Wet te gast was, ende Hans Kolterman, Commiszaris vanden Prinze van Oranjen, aldaer onder anderen mede genood was, dan hy excuseerde hem te komen, niettemin hy werd gedrongen aldaer te gaen, dan ontrent te tien uren inden avond iszer een Stedebode gekomen, seggende datter voor de Sijlpoorte eenen Edelman gekomen was met eenen Brabantschen wagen, genaemd Monsieur de Grave, de welke binnen begeerde te wesen, een vande Burgemeesters namelijk Meester Dirk Ramp seyde tegen de Bode, dat hy soude gaen op't Stedehuys onder seker Kuszen, daer soude hy de sleutelen vinden, ende dat hy die poorte soude openen, ende den Edelman inlaten. Daer op Kolterman seyde, dat hy de poorte niet wilde geopend hebben dan in sijne presentie, ende is also (niet jegenstaende men hem wilde dringen te blijven) opgestaen, en*de* met de Stedebode gegaen, en*de* die sleutele*n* gevonde*n* hebbende daer de Burgemeester geseyd hadde, heeft hy de voorsz. de Grave gebragt in*de* Herberge vanden Hollandschen Tuyn. En*de* hy is voords gaen doen de

+*Aenslag vanden Grave van Boszu op Haerlem door Hans Kolterman belet.*

ronden ende wacht visiteren, ende komende aende Sparenwouderpoorte en heeft geen ander wacht aldaer gevonden dan een jongman, ende voords gaende na de Schalkwijker poorte vond aldaer ook maer een man genaemd Tijs Floriszen, die met open poorte ontrent tusche*n* twaelf ende een uren op de valbrugge stond, hebbende het oog na den Sparendamschen Dijk toe, ende hem vragende waer die ander wacht was, seyde niet te weten, dan dat hy daer gekomen was om de melksters uyt te laten. Ende die voorschreven Kolterman bemerkende dat desen man het oog stadig na den hoogen Dijk hadde, so heeft hy mede na den selven Dijk toegesien, ende also hem docht dat hy schepen sag seylen, vraegde wat dat was dat de schepen so na aen den Dijk seylden: daer op hy andwoorde dat het vaendelen waren van den vijand. Kolterman dit horende verschrickte, ende seyde: gy schelm ende verrader, weet gy van sodanigen aenslag, ende meent gy ons so op den vleys-bank te brengen, ende wilde hem deursteken, maer hy ontliept. *Kolterman hem daer allee*n *vindende klopte de gebuere*n *op, die hem de val-brugge vande poorte holpen ophalen, ende de poorte sluyten, ende hy dede de burgeren daer ontrent alom lopen om Ruychaver met sijn knechten in wapenen te brengen, ende ook de burgerije in't geweer. De vijanden quamen al voords aentrecken menende de poorten open te vinden, dan Ruychavers volk (die tot dier tijd toe niet en hadden mogen aende poorte*n *waken) in wapenen sijnde, sijn uytgevallen, ende met schermutzeren inde weyden ende ontrent Ian Pietamen Hofstede, beletten sy dat de vijanden sterk wesende vijf vaendelen knechten, die by den Grave van Boszu om desen aenslag te doen aldaer gesonden waren, niet te Rustenburg en mogten komen, also sy luyden haere cours derwaerts namen, om deur de Schalkwijkerpoorte inde Stad te komen, dan siende den aenslag ontdeckt, togen weder na Sparendam toe.* Ontrent te negen uren des selven daegs vergaderde de Vroedschap binnen Haerlem, alwaer de voorschreven Commissaris Kolterman met de twee andere Commissarisen Berkenrode ende Kies mede verschenen, om de burgerije die seer verbaest was, wederom in ordre te stellen, ende goed contentement te doen. Want ter selver tijd het vaendel Spanjaerden van Don Rodrigo de Sappada mede uyt den Hage gekomen was inden Houte ofte het Bosch aende Suydsijde van Haerlem. Daer werd geresolveerd dat Kolterman met brieven van credentie ende supplicatie terstond soude reysen aen den Gouverneur ende Staeten van het Noorderquartier, omme tot ontzettinge der Stad so veel knechten ende volks te bekomen als hy konde. Also is hy vergeselschapt met Jan Robert Luytenant van Hopman Kabbeljau, ende Jan Michielszen Predikant van den selven Kabbeljau, terstond de Sijlpoorte met eenen Guide uytgereden deur de Duynen voorby het Huys te Brederode, ende komende ontrent Velsen, hebben sy op den weg gevonden eenen statelijken borger van Alkmaer gaende sonder mantel, ende sonder schoenen,

ende hem gevraegd sijnde waer hy van daen quam, seyde van Sparendam, ende dat hy aldaer dien nacht gevangen hadde geseten, ende dat hem de knechten sijn mantel met een paer trijpe toffelen hadden genomen, maer dat hy 'tnoch ontkomen was: ende hem gevraegd sijnde of hy niet en had gehoord watze in den sin hadden, andwoorde dat haer Overste genoemd was Christoffel d'Assonville, ende datze aldaer gekomen waren om 'snachts te twaelf uren in der Stad te komen, ende dat de Schout van Haerlem Adriaen Janszen van Dort hen beloofd hadde datze de poorten open vinde*n* soude*n*, maer dat het hen gefaeljeerd was, waer deur sy seer vloekten op den selven Schout. 'Twelk by den voorschreven Kolterman gehoord sijnde liet hem dunken 'tselve waerachtig te wesen, ende dat de voorschreven Schout tot dien eynde dese voorschreven maeltijd hadde gehouden. Doch wat daer van was ofte niet, so ist altijd seker, so de vijand een half ure vroeger gekomen ware, te weten recht op sijn bestelde ure, dat den aenslag niet en soude gefaeljeerd hebben. Die van Haerlem hebben naer't vertreck van Kolterman deur Berkenrode ook doen schrijven aenden Heer van Swieten, Gouverneur van der-Goude, om een vaendel knechten ofte twee te hebben. Kolterman is voords na Enchuysen verreysd aenden Gouverneur Sonoy, ende Staeten, ende heeft aldaer verworven dat den Overste Lazarus Muller met twee vaendelen elkx honderd ende vijftig man die van Haerlem te hulpe soude gaen, daermede sy luyden terstond met enige burgeren van Hoorn ende Alkmaer, die uyt eenen goeden yver met Hopman Klaes Rop mede trocken, na de Beverwijk sijn getogen, alwaer gekomen sijnde hebben vernomen hoe dat alle de Spanjaerden uyt den Hage mede voor de Stad gekomen waren, met den geheelen Raed Provinciael, ofte Hof van Holland, ende Rekenkamer, met alle de Registeren, ende Protocollen, ende ook haere meubele goederen, ende bagage, ende datze in den Houte lagen, daerom sy luyden terstond om meer volkx schreven aenden Gouverneur van Noordholland voorschreven, de welke enig versch volk gekregen hebbende van Oversee uyt Overijszel, die Zacharias van Glysenberg deur sijnen last aldaer opgenomen hadde, hem te hulpe sond, ende alle de huysluyden daer ontrent belaste het leger van den Prinze te victalieren, ende spijsen. Daegs daer na is Lazarus Muller met sijn volk inde Sandpoorte gekomen met den dageraet, die van Haerlem eerst van sijn komste ende voornemen veradverteerd hebbende, ten eynde sy ook haer beste doen souden, alwaer sy sagen vijf vaendelen knechten haerder vijanden van't Huys te Kleef komen trecken, ende sijn gekomen op den weg tuschen Sparendam, ende het Capelleken inde Sandpoorte, alwaer sy malkanderen al schermutzerende gemoeteden, ende ten lesten de voorschreven vijf vaendelen op de vlugt sloegen, so dat sy mosten op Sparendam wijken, met verlies van over de honderd mannen, die daer dicht onder

den Dijk dood bleven, met weynig verlies van Lazarus Mullers volk. Maer gelijk de fortune der oorlogen niet altijds even aleens is, so is de sake terstond veranderd, want alle de Spanjaerden met alle haer geselschappe der Nederlanders die inden Houte gelegen hadden, sijn strakx daer op gevolgd, sulkx datmen daer op een nieu wederom seer furieuselick bestond te vechten, alwaer die Spanjaerden, alle oude ende wel geoeffende zoldaeten wesende, Lazarus Mullers volk inde vlugt sloegen, ende verstroijden, so datter wel ses ofte seven honderd man op de plaetze in Velserbroek ende in't vlugten dood bleven, hebbende haer vlugt na Alkmaer genomen. Den Oversten Lazarus Muller heeft hem vromelijken gehouden, maer so wanneer het volk op de vlugt raekte, en heeft hy de selfde, wat moeijte*n* hy dede, geenzins konnen ophouden, so dat hy by na selfs mede gebleven hadden. Daer bleven twee van sijne vaendragers dood. Dit is geschied op den sevenentwintigsten Julij. De Spanjaerden sijn voords met alle haer magt, ende met haer den Raed ende Rekenkamer van Holland vertrocken uyt Holland, ende togen naer Vtrecht toe, dan die van Vtrecht (Duytsch garnisoen in hebbende) hebben den Spanjaerds den ingang geweygerd, want sy lange genoeg de onverdraeglijke moedwille der selver Spanjaerden hadden geproefd. Also verlieten de Spanjaerden van selfs geheel Holland sonder nood, ende ongedwongen. *Idem Ibidem.*

Vergadering van de H. Staeten van Holland binnen Haerlem.

[+]Als by desen tijd de Hertog van Alba Bergen in Henegouwen sterk ende nau belegerd hadde ende den Prinze van Oranjen met sijn leger daer by te velde lag, om de Stad te ontzetten, so waren de Staeten van Holland den tienden ende navolgende dagen van Augustus binnen Haerlem vergaderd om te beraedslagen vande saken ende middelen om't Land van Holland te beschermen voor den Hertog van Alba, ende de Spanjaerden: ende bysonder om middelen van geld te mogen vinden, ende Amsterdam te doen beleggen, daer de Grave van der Mark seer op aenhiel, also een goed deel burgers daer binnen sijnde (somen meynde) geheel op de sijde van den Prinze waren, ende niets anders en sochten, dan datmen daer voren komen soude, ende dat sy hen alsdan souden openbaren. *&c. Idem Ibidem.*

*Victorien ende Overvvinninge*n *vanden Hertog van Alba.*

[+]Wanneer nu de Hertog van Alba Bergen in Henegouwen bemagtigd hadde, ende de Prinze van Oranjen sijn krijgsvolk by gebreck van geld afgedankt, de Stad Mechelen den Spanjaerden van den Hertog was prijs gegeven, de zoldaeten des Prinzen de veroverde Landen ende Steden verlaten hadden, Sutphen van Don Frederico, Sone van den Hertog van Alba, was overvallen, ende jammerlijk mishandeld, ende uytgeplonderd, Naerden bedorven, ende alles daer in seer wredelijk vermoord, ende heel Holland in groote vrese: so is Don Frederico over Amsterdam met alle sijne magt voor Haerlem gekomen.

Te voren schreef *Maximiliaen, Grave van Boszu,* Stadhouder ende Kapiteyn Generael over Holland, Westvriesland, ende Vtrecht, aen die van *Haerlem* desen *brief.*

EERsaeme, lieve, seer bysondere goede vrunden, hoewel ik mij [+] *laet dunken voor God, ende de wereld genoeg ende ten vollen gedaen te hebben, in V.L. te adverteren van de armoije, ellende, en*de *bederfenisze, daer inne gy u vinden soudt, wijkende vanden eed ende onderdanigheyd die gy de Koninklijke Majesteyt schuldig sijt, naer uytwijsen van alle rechten so godlijke als wereldlijke, by den welken bevolen word den ondersaeten heuren Prinze ende natuerlijken Here in alles onderdanig te wesen. Ende hoewel ik verhoopt hadde, dat gy luyden u daer inne gequeten soudt hebben so't behoord, met belijdinge, ende berou van u luyden misbruyk: so ist nochtans dat gy u verlatende op sekeren sotten ende ydlen hope, tot nochtoe niet en hebt willen wijken van den quaeden weg die gy eens gekosen hebt. Nietjegenstaende nochtans dat uwe bederfenisze van dage te dage nader genakende is, omme 'twelke te verhoeden en hebbe niet willen laten (overmits die goede affectie die ik altijdt tot Holland en*de *namentlijk die Stede van Haerlem gedragen hebbe, ende noch drage, gelijk ik in verscheyden saken ende des occasie hebbende naer mijn vermogen bewesen hebbe) u luyden andermael te adverteren vande evidente ruwijne ende bederfenisze dit uit aenstaende, so verre gy persisteert in uwe voorgaende dwalingen, biddende u luyden seer vrundelijken te willen overleggen ende pondereren in watten labyrinth ofte dolinge, daer niet uyt te raken en is, gy u selven inne gesteken hebt, ende watten quaeden mangelinge gy gedaen hebt, te verlaten uwen natuerlijken Here ende Prinze, ende inde plaetze van dien aen te hangen een Vassael ende ondersaet, verdreven ter oorsaeke van sijne rebellie, ende in de plaetze van eenen magtigen Prinze te volgen eenen die gy luyden selfs moet onderhouden tot uwe grondelijke bederfenisze, en*de *excessijf verlies van uwe goederen, te verlaeten eenen sachtmoedigen en*de *barmhertigen Prinze, omme aen te hangen eenen die hem selven van te voren bedorven hebbende, niet anders en soekt dan met leugentaelen, en*de *onder een pretext ongefondeerd u luyden te abuseren, gebruykende daer toe jegens alle apparentie den name van den dienste van sijne Majesteyt, niet anders arbeydende dan om te stellen in de selve calamiteyt, verdriet, en*de *allende, daer hy hem selven inne gebragt heeft, gelijk hy*

[+] *Brief van den Grave van Boszu aen de Stad Haerlem.*

*ook gedaen heeft die Steden van Mechelen, Dermonde, en*de *Sutphen, sonder veele andere die hy selfs gepilleerd, beroofd, en*de *vernield heeft, gelijk hy ten uyteynde u luyden ook doen sal, anders geen remedie siende dan hem selven te salveren met het gunt hy u ende een andere sal benomen hebben, u al t'samen abandonnerende inde meeste tempeeste. Ende also ik niet jegenstaende al't gunt voorschreven is, mij versekerd houde vande gewoonlijke sachtmoedicheyd vande Coninklijke Majesteyt onsen genadigen Here, dat so verre gy luyden wilt kommen tot kennisse ende berou al eer sijn magt u nader komt, dat hy allegader sult worden ontfangen in genade, waer tote ik mij presentere tot eenen Intercesseur, deur welk middel gy luyden sult mogen blijven wonen, en*de *sitten in u luyden huysen, en*de *goeden, met uwe huysvrouwen, en*de *kinderen, daer ter contrarien, so verre gy de magte, die u opkommende is, en*de *gy luyden niet magtig en sijt eenen dag te weder staen, wilt verwachten, geschapen sijt te varen als die van Sutphen gevaren hebben, deur inductie ende veel schoone belooften van den Prinze van Oranjen so verre gebrogt sijnde, dat sy 'tuyterste hebben willen verwachten, sulkx dat daer door de voorschreven stede en*de *huysen van dien niet alleen gaschelijk geruwijneerd, ter neder geschoten, en*de *bedorven en sijn, maer ook alle die gene die daer binnen waren deerlijken heur leven daer gelaten hebben, enige met het scherp van den swaerde, ende enige metter koorde, waer aen gy u l. wel behoort te spiegelen, want het selve u l. mede is genakende, ende genoeg althans voor de poorte is, ende hoewel enige van u. l. by advonturen souden mogen te verstaen geven, dat sy te vreden waren te sterven, ende die dood niet en vreesden, de selve nochtans kommen de 'tperijkel nader, ende voorhanden, souden lichtelijken van andere opinien worden, te meer also de sake daeromme gy u l sooude laten bederven en*de *sterven sodanig is dat niemand met recht daeromme enig perijkel en soude willen lijden. Want ik en gelove niet dat gy luyden so verblind sijt, oft gy en verstaet wel dattet gunt dat gy doet, is jegens God, jegens uwen natuerlijken Prinze, ende 'tgemeen welvaren. Ende dat daer uyt anders niet en kan volgen dan een groote confusie vande Religie, Justitie, ende de geheele Politije, ende dat de saken in dier manieren niet en mogen beleyd werden, noch blijven staen, en*de *dat gy luyden soudt willen gelijken uwe magt, by de magt van de Koninklijke Maiesteyt, u fonderende op eenen Prinze van Oranjen, oft enige andere sijne geconfedereerde, soude 'tselve een*

*gehele ongelijke gelijkenisse sijn, also gy luyden (so verre daer enig verstand ende reden inne gebleven is) wel kont bemerken de ongelijkheyd van dien. Gy siet mede althans voor uwe ogen die groote Desolatie en*de *uyterste armoede daer inne 'tgemeen volk althans gekommen is deur 'tfaeljeren van de handneringe ende trafijke van koopmanschap, daer op 'tland van Holland gehelijken consisteerd, daer toe gy ook niet weder en kont geraken sonder weder te keren inde gehoorsaemheyd van uwen natuerlijken Here, en*de *blijvende 'tvoorschreven gemeen volk sonder neringe, sijt anders van hen luyden niet verwachtende, dan dat sy by gebreke van onderhoud ende deur den nood daer toe gedruckt sijnde, u. l. selve op sullen kommen, ende van't gunt gy luyden noch behouden hebt beroven. Dit is eersaeme, lieve, seer bysondere vrunden die vruchte die gy luyden sijt verwachtende van dese uwe rebellie, ende wederspannigheyd, 'twelk gy nochtans jegens noordelijken soude mogen vergoeden, doende als noch 'tgunt ik u van te voren geschreven hebbe, 'twelk ik u vrundelijken bidde te willen doen, belovende so verre gy 'tselve op mij versoekt sulkx voor u luyden te intercederen, dat gy bevinden sult mijne intercessie enige kragt gehad te hebben, en*de *also de sake geen langer deliberatie toe en laet, maer promptelijken moet werden geresolveerd, overmits de heyrkragt van den geheelen leger althans sijnen weg op Holland neemt, ende derwaerts geschickt werd, sult daeromme maken mij sonder enig vertreck andwoord te laten weten, van welk andwoord dependeerd uwe behoudenisze, ofte eeuwige verderfenisze, want naer dese mijne advertentie ik u luyden egten meer doen sal. Eersaeme, lieve, seer bysondere vrunden onse Here God verlene u luyden oprechte kenisze, op dat gy luyden moogt versoend werden met uwen Prinze, ende natuerlijken Here. Vytter Stede van Vtrecht den vijf en twintigsten van Novembre 1572, Ende wet onderschreven u luyden goeden vrund. Onderteykend*

Maximiliaen de Boszu.

Het Opschrift was:

Eersaemen, lieven, bysonderen, die Burgemeesters ende Gemeente der Stede van Haerlem.

Die van Amsterdam hebben ook secretelijk brieven geschreven aen [+]

die van Haerlem, haer waerschouwende hoe dat het Konings leger aldaer ontrent der Stad gekomen was, ende dat de meninge was hen luyden te komen belegeren, maer so verde sy by tijds quamen, aleer

[+] *Die van Amsterdam schrijven ook aen die van Haerlem.*

het leger voor haer Stad quam, genade versoeken, so stond de genade voor henluyden open, ende sy luyden wilden uyt goede nabuerschap intercesseurs wesen, ten eynde sy luyden tot een goed vast ende seker accoord souden mogen komen, rieden haer daerom dat sy haer selven niet en souden versuymen.

+De Magistraet van Haerlem was hier mede seer beladen, ende en wisten niet wat sy beginnen souden, sy hebben den derden December de Vroedschappe by den anderen geroepen, omme te beraedslagen, watmen in der saken doen soude. D'opinien sijn seer divers geweest, enige meenden men soude den Prinze terstond adverteren dat hy henluyden assistentie soude seynden, andere seyden dat het beter ware dat zy pardoen ende genade versochten, want men hadde gesien dat de Prinze van Oranjen geen steden en hadde ontzet, maer waren alles in des vijands hand en*de* geweld gekomen, ende seyden des Konings magt was te groot om tegen te staen, etc. Doch anderen seyden dat het des Konings werk niet en was, maer des Hertogen van Alva tegen des Konings wille, ende al waert schoon datze dese genade versochten, dat evenwel met henluyden soude werden gehandeld als met die van Mechelen, Sutphen, ende Naerden, andere seyden wederom dat men wel genade ende pardoen soude verkrijgen, indien men 'tselve terstond versochte, al eer de Stad belegen werde, om welke haere meninge te sterken voordgebragt werd eenen Brief vande Regeerders van Amsterdam voorschreven, mitsgaders eenen anderen *Brief* geschreven by + *Meester Iakob VVy, Pastoor van het Groote Bagijn-hof van Haerlem,* wesende binnen Amsterdam, aen sijnen broeder geschreven: inghoudende in effecte versekeringe van des Konings groote goedertierentheyd ende genade by aldien sy hen van selfs quamen presenteren ende overgeven aen den Hertoge van Alva, dat alsdan niet en soude gedacht werden van alle 'tgene was gepaszeerd, maer alles soude vergeven ende vergeten sijn sonder datmen een enig borger daer over soude straffen, reppen, ofte roeren, so gebleken was aende steden die hen goedwillig hadden komen overgeven, ende was alleen rigeur gebruykt tegens die gene die hertneckelijk waren gepersisteerd in haere rebellie, ende des konings heyrkragt hadden willen tegenstaen, ende weer bieden, hen radende over sulkx dese occasie niet te laten voor bij gaen, maer haere gedeputeerde te seynden, ende haer selven te presenteren ende over te geven, also sy toch des konings magt niet en konden tegenstaen, en*de* konden wel considereren hoe qualijken het hen vergaen soude indien sy hertneckig bleven, ende de selve magt souden willen versoeken ende experimenteren. Welken brief gelesen sijnde, so werd by de meeste stemmen omgevraegd watmen best doen soude. +Eyndelijk is besloten datmen *aen Don Frederico de Toledo Gesanten* soude seynden, om te handelen, ten minsten te versoeken uytstel van vier ofte vijf dagen, om van dees sake middelertijd met de Staeten te

+*Verslaginge ende raedslaginge binnen Haerlem.*

+*Brief van Iakob VVy Pastoor van't Groot Bagijn hof aen die van Haerlem.*

+*Gesanten van Haerlem aen Don Frederico.*

spreken. Hier toe sijn gecommitteerd geweest Jonker Christoffel van Schagen, Dirk de Vries, ende Meester Adriaen van Aszendelft, Pensionaris der voorschreven Stede van Haerlem, de welke secretelijk naer Amsterdam gereysd sijn ten eynde voorschreven.

Maer 'tselve vernomen sijnde by Hopman *VVibout Ripperda,* die daer binnen commandeerde, heeft des selven daegs des namiddags[+] tegen twee uren alle de schutters ende burgers doen verdagvaerden ende vergaederen inde Nieu Doelen binnen Haerlem, alwaer mede gekomen sijn de voorschreven Jonker Wibout Ripperda, Jonker Lancelot van Brederode, Adriaen Jansz. Schout van Haerlem, ende Gerrit Stuyver, mette Kapiteynen van de *Schutterije,* ende na dat Ripperda hadde gewenkt datze souden gehoor geven, so heeft hy tot henluyden gesproken in effecte dit navolgende.

[+] *Vergaderinge der Schutterije inden Nieuvven Doelen.*

GY vroome mannen, ende burgeren, d'oorsake[+] waerom gy alhier gekomen sijt is, om u te kennen te geven, hoe dat Don Frederico Sone van den Hertoge van Alva gekomen is ontrent Amsterdam, om dese Stede te kommen belegeren, nu ist so dat wy verstaen hebben als dat hier sekere brieven gekomen sijn aen de Wet, inhoudende als datter noch genade by Don Frederico te krijgen is, by al dien datmen die terstond doet versoeken, waerom die vande Wet contrarie haeren eed, als die gesworen hebben, sonder onsen weten, ende sonder weten van de seven Hoofd-Kapiteynen niet te handelen, secretelijk sonder ook u luyden weten na Amsterdam gesonden hebben Dirk de Vries, ende andere, om genade ende pardoen te versoeken: maer by so verre lieve burgeren, gy wilt bedenken die genade die wy van hem te verwachten hebben, so moogt gy overleggen ende u spiegelen aen die van Mechelen, Sutphen, ende Naerden, die ook genade ende pardoen toegeseyd is geweest, wat genade hen gebeurd is: wilt ook bedenken met wat ede gy den Prinze van Oranjen uwen Stadhouder sijt verbonden. Ik en twyfele niet of gy luyden dit voor ogen

[+] *Oratie ofte Rede van den Gouverneur Ripperda tot de Schutterije*

nemende, en sult u luyder eed ende ere (gelijk als ik) soeken te betrachten: want ik van wille ende meninge ben omme den laetsten druppel van mijnen bloede voor de Burgers ende Vrijheyd deser Stede te wagen: so gy luyden ook sulkx van meninge sijt te doen, ofte niet, dat wilt nu vrijmoedig sonder schromen seggen, ende verklaren, want wy hopen dan met hulpe des Almagtigen sulken ordre te stellen, dat onse vijanden, die ons menen te krenken, aen ons alhier geen ere en sullen behalen.
Hier mede sweeg hy stille.

[+]Op welke redenen de burgers meestendeel met luyder stemmen geroepen hebben, datze lijf, goed, end bloed met hem voor de gemeene welvaert ende de Stad wilden wagen, ende sijn met sodanigen resolutie, ende na enige goede ende vrundlijke vermaninge van den anderen gescheyden.

[+]*Manhaftig andvvoord ende voornemen der Haerlemmers om den Spanjaerd tegens te staen.*

Ende dewijle dese Stad de eerste geweest is die den Hertoge van Alva heeft durven wachten ende tegenstaen, als hy in sijne principaelste victorien was, so sal ik de sake ter eren der vroome Haerlemmers sonder partijschap wat brede beschrijven.

[+]Die voorschreven Ripperda ende andere hebben terstond brieven gesonden aenden Prinze van Oranjen, hem te kennen gevende die gelegenheyd ende staet van de voorschreven Stad. Van gelijken sijn ook secretelijk brieven gesonden aen de Oversten Lazarus Muller, leggende op den Nieuwen Dam, ten eynde hy henluyden terstond enige vaendelen knechten soude seynden tot henluyder assistentie, gelijk hy gedaen heeft, want den vierden Decembris daer binnen gekomen[+] sijn vier van sijne vaendelen, namentlijk het vaendel van Hopman Jakob Steenbach, sijn Luytenant, Christoffel Vader, Lambert van Wirtenberg, ende Maerten Pruys, altsamen fraeije kloeke zoldaeten, daer door die van Haerlem goeden moed kregen, hopende datze hen lijven ende goederen ende die stede wel souden bewaren, ende beschermen: nochtans bleef onder veele noch al een groote vrese, maer sy en dorsten haere herten niet openbaren, vresende voor suspect gehouden ende qualijken getracteerd te werden. Aldus werd vast van binnen alle gereedschap gemaekt, en alle naerstigheyd gedaen omme de Stad te beschermen, ende Don Frederico tegen te staen, indien hy daer voor quam. *Idem Ibidem.*

[+]*Die van Haerlem trachten sich van Krijgsvolk te versien.*

[+]*Krijgen meerder volk in.*

[+]Op den selfden dag als dese knechten ingekomen waren, is Ripperda met sijn volk na de Groote Kerke gegaen, ende hebben de beelden aen stucken geslagen, ende de kerke van den afgoden-dienst gesuyverd, ende voor de Christelijke Gereformeerde Religie geopend. *Memorien.*

[+]*De Groote Kerke vvord van den Beeldendienst gesuyverd.*

Gedurende de Belegeringe sijn die van de Stad dickwils met versch[+] volk ontzet: so dat het hun daer aen niet en heeft ontbroken.

[+] *Garnisoenen binnen Haerlem.*

Den 28. Decemb. kregen sy *drie vaendelen VVaelen* in, over welke *Hieronymus Seraes* Commissaris was, *Michiel, Couzijn,* ende *Vimi,* Kapiteynen.

Den 5. Ian. een vaendel zoldaeten onder Kapiteyn *Mandares.*

Den 10. Ian. sijnder 'snachts wel *twee duysend zoldaeten, Engelschen, Schotten, Duytschen* ende *VVaelen* de Stad te hulpe gesonden, maer misten den weg door den grooten mist, hoewel daer een fackel uyt den toren gesteken werde, ende eene klocke luyde: so datter weynige in de Stad quamen, ende sommigen in den Hout, by 'tHuys te Kleef, ende aen Duyn verdwaelden, ende meest alle na't Prinzen-leger wederkeerden.

Den 11. Ian. quam daer *een vaendel* binnen onder Kapiteyn *Iasper.*

Den 17. Ian. een vaendel onder Kapiteyn *Schram van Bruynswijk.*

Den 28. Ian. vier vaendelen, de Guarde ofte lijf-wacht van den Prinze van Oranjen onder Kapiteyn *Margotin,* de Guarde van den Grave van der Mark onder Kapiteyn *Vardeur,* een Vaendel Engelschen onder Kapiteyn *Summado,* ende een vaendel Schotten onder Kapiteyn *Beaufort.*

Den 31. Ian. een vaendel VVaelen, onder Kapiteyn *Iean Mauregnault,* met *eene Bende Ruyteren* onder Ritmeester *Enchuysen,* tot een convoij ofte geleyde van sommige sleden met victualie, ofte mondkost.

Den 14 Feb. 40. haek-schutten ook tot een convoij.

Den 17. Feb. 500 zoldaeten, daer onder 300. dobbele zoldenaers, onder Kapiteyn *Christoffel Gunter,* mede tot een convoij.

Den 8 Maert twee vaendelen Engelschen, ende *drie Franzoysen,* die korts daer na wederom vertrocken, om datter krijgsvolk genoeg in Stad was, te weten ontrent *vier duysend.*

Den 9. Maert is Ritmeester *Enchuysen* met sijne *ruyteren* ook te scherp gegaen na de Kage. *Memorien.*

De voorschreven Gedeputeerden van Haerlem, die na Amsterdam[+] getogen waren, voor Don Frederico aldaer gebragt sijnde, toonden hem haere commissie die sy van den Vroedschap hadden, ende versochten pardoen voor de Stede, ende alle den burgeren, ende ingesetenen van dien: waer op hy andwoorde, dat hy blijde was datze haer schuld bekenden, ende remissie versochten, hy soude terstond aen den Hertoge sijnen vader schrijven, ende de sake so by den selven recommanderen, datze in genade ende gratie ontfangen souden werden, sy soude*n* wederom trecke*n*, en*de* terstond de zoldaete*n* daer uyt doe*n* vertrecke*n*.

[+] *Andvvoord van Don Frederico aen de Gesanten van Haerlem.*

Den vijfden sijn wederom van Amsterdam gekomen twee der[+] Haerlemscher Gedeputeerde, namentlijk Jonker Christoffel van Schagen, ende Mr. Adriaen van Aszendelft, de Pensionaris, achterlatende Dirk de Vries haeren mede-gedeputeerde, de welke tot Am-

[+] *De Gesanten van Haerlem trecken vvederom van Amsterdam na huys.*

sterdam gebleven was om nader bescheyd te verwachten, ofte om dat hy siende het gereedschap dat aldaer tegen haerluyden gemaekt werd, vreesde daer weder binnen te komen.

+De voorsz. Gedeputeerde werden terstond gevangen genomen, en*de* met schrijven van Ripperda gesonden deur Mr. Willem Bordesius, ende sekere andere gesanten, op Leyden, ende so voords naer Delf aen den Prinze, de welke dese daed der Gedeputeerden seer evel heeft genomen, vermits sy desen handel voorgenomen hadden sonder weten van Ripperda, ende de Hoofd-Kapiteynen der Schutterije, sulkx dat naer ernstige proceduren daer jegens gehouden de voorschreven Mr. Adriaen van Aszendelft den vier en twintigsten December binnen Delf is opgehangen, ende sijn hoofd twee uren lang op een staek geset, ende de voorschreven van Schagen is inde gevangenisze gestorven.

+*VVorden gevangen ende tot de*n *Prinze gesonden, en*de *gestraft,*

Den selven vijfden Decembris iszer een Brief aende Burgemeesteren, Schepenen, ende Raed van Haerlem inde Stad gebragt, die by Dirk de Vries gesonden, doch by verscheyden uytgewekene van Haerlem was geteykend, namentlijk aldus, L'Estannier, J. Sperwoude, Dirk Jakobszen (dat is de Vries) Jakob Klaeszen Wy, Wamelen, E. van Nesze. Welken Brief een sacke-drager hadde aengenomen te bestellen, ende hoewel hy den selven niet en heeft durven brengen, maer door een boer doen binnen brengen, so is hy nochtans daer over mette galge geexecuteerd geworden, bekennende dat hy van Dirk de Vries om een daelder daer toe gekocht was. De *Brief* luyde aldus,

+*Brief van Dirk de Vries aen den Raed van Haerlem.*

+*EErsaeme, lieve, bysondere, uwer l. is kennelijk dat dit gansche leger en*de *magt van de Ko. Ma. alhier is, ende sy luyden alle uren meer ende nader genaekt, want alrede binnen den dorpe van Sloten eensdeels gearriveerd is, en*de *die reste terstond volgd, want die Geusen van den Nieuwen Dam al geweken sijn, ende die Geuse schepen nu onder handen en*de *bekomen sijn, so dat gy de eerste wesen sult diemen benouwen sal. Waerom gy luyden u grootelijkx te haesten hebt om uwe Stede met die inwoonders van dien van een onsprekelijke verderfenisze, (u luyden seker impenderende) sonder vertreck te bevrijden. Want wy verhopen ende sekerlijk weten, dat gy luyden als noch genade verkrijgen sult. Ik en twijfele niet (waect u luyden kennelijk, dat sommige van onsen Heren als mijn Heer den Deken, en*de *Heer Adriaen Kanonick metter daed arriverende by aenschijn gebleken is, hoe datter met Naerden gehandeld is, d'welk u luyden in bas van weygeringe ook te verwachten staet) gy soud anders niet peysen dan uwe Stede inde gehoorsaemheyd van sijne Ko: Ma. te-*

*leveren. Ja dat meer is, u voor desen tegenwoordigen nood geraden is, he sij met gemoede, oft met wapenen, u selven van den rebellen te vendiceren, denkende beter te wesen voor die Religie des Ko. Ma. ende 'tVaderland met een goede en*de *oprechte sake uwen persoon te hasarderen, verhopende also te triumpheren, en*de *van uwen rechten Landshere gepresen te werden, dan by gebreken van dien metten rebellen als medeplegers ende complicen overrompeld ende vermoord te werden, ende uwe huysen metten inboel van dien tot pilgeringe ende brande overgegeven te werden. Hier mede een eeuwig adieu tot den jongsten dage toe. Eersaeme, lieve, bysondere, God sij met u allen. Vyt Amsterdam, den vierden Decembris, by uwen hersgunstigen vrienden Lestannier, J. Sperwoude, Dierick Jakobszen, Jakob Klaeszoon Wy, Wamelen, Fenesze. De superscriipitie was: Waerdige, onse seer lieve ende beminde Burgemeesteren, Schepenen, ende Raed der Stad Haerlem.*

De Prinze van Oranjen, ende de Staeten van Holland verwittigd sijnde[+] vande gestaltenisze van Haerlem, ende wel merkende niet mogelijk te sijn om die Stad genoegzaem (wesende de krankste van geheel Holland) tegen den vijand te houden, ende beschermen, ten ware datter menigte van zoldaeten binnen waren, daer beneffens vresende, dat de burgeren ongaerne so groote menigte van zoldaeten souden inne begeren te nemen, *hebben aen die van Haerlem geschreven,* dat sy haer vromelijk souden houden, haer eer ende eed betrachten, ende haere getrouheyd laten blijken, die sy den anderen lidmaten tot Dordrecht beloofd hadden, sy en souden aen haere sijde in geen gebreke sijn om haerluyden met alle middel te assisteren, ende te ontzetten: belovende ook dat alle die kosten die de Stad ende burgeren van dien tijde vande zoldaeten ende krijgsvolk gehad ende geleden hadden, ende noch hebben ende lijden souden, hen luyden by 'tgemeene Land weder betaeld ende goed gedaen soude werden.

[+] *Schrijven van den Prinze en*de *Staeten aen Haerlem.*

Als nu Don Frederico verstond dat die van Haerlem gesind waren[+] de Belegeringe te verwachten, so is hy seer gestoord geweest, ende heeft enige Spanjaerden gesonden die haer vertoond hebben opten sesten Decembris ontrent Sparenwoude, alwaer enige kleyne schermutzinge gevallen is tegens die van Sparendam.

[+] *Don Frederico op die van Haerlem toornig, send enige Spanjaerden na Spare*n*dam: alvvaer eene Schermutzinge voorvalt.*

Die van Haerlem wel wetende hoe veele hen aende voorschreven[+] sterkte van Sparendamme gelegen was, hebben aldaer den sevenden gesonden tot assistentie ende ontzet Gerrit vander Laen met drie honderd schutten, met Hopman Maerten Pruys.

[+] *Die van Haerlem senden die van Sparendam hulpe.*

Ook hebben die van Haerlem den achtsten dag uytgesonden gehad enige zoldaeten ende borgeren met graven, houwelen, schoppen,

*Trachten den Hooge*n *Dijk door te steken: maer vergeefs.*

spaden, ende andere instrumenten omme den Hoogen Dijk tuschen Sparendam ende Sparenwoude door te steken, ende op te delven, ten eynde het land van het water onderlopen soude, dan also 'tselve niet diep nochte wijd genoeg en was gedolven, hebben die Spanjaerden 'tselve lichtelijk op den selven dag weder doen stoppen.

[+]Den negenden is Jonker Philips van Marnix, *Here van St. Aldegonde tot Haerlem* met commissie van den Prinze van Oranjen gekomen, ende heeft den elfden *de VVet* aldaer *vernieud, ende veranderd,* ende sijn enige van den ouden Wet, die in de reyse, om aen Don Frederico te trecken, geconsenteerd hadden, in haere huysen bewaerd, en*de* werden van nieus tot Wethouders by den voornoemden Here van St. Aldegonde gesteld tot Burgemeesters, *Ionker Ian van Vliet, Klaes vander Laen, Gerrit Stuyver,* ende *Pieter Kies:* ende tot Schepenen, *VVillem Adriaenszen, Iakob van Heusen, Kornelis Rijken, Pieter Bal, Klaes Mattheuszen, Adriaen van Berkenrode,* ende *Mattheus Augustijnzen:* en*de* dit alles onverminderd de Privilegien van Haerlem, so hy expresselijk verklaerde, maer om de jegenwoordige nood der stede voor dien tijde te beter te voorsien. Daer na den 1. Januarius is de Here[+] van St. Aldegonde by nacht na het Meyr uytgeleyd, ende by den Prinze gekomen.

[+]*De Here van St. Aldegonde komt binnen Haerlem, ende veranderd de VVet.*

[+]*Ende vertreckt na den Prinze.*

[+]Den tienden Decembris, 'snachts was het so kouden nacht, dat het Sparen, ende het Y, wesende wateren aende Suyd ende Noordsijde van *Sparendam,* dewelke deur het openen vande sluysen inden anderen lopen, seer hard toegevroren waren, in sulker voegen dat die Kapiteyn Juliaen de Romero, die welke de sorge bevolen was om te besien ofmen van op het ijs de sterkte van Sparendam niet en souden mogen beschadigen, ende winnen, bevindende het ijs sterk genoeg te sijn, die Spanjaerden van achteren ende van voren aen allen kanten heeft doen aenvallen, ende daer op gestormd, 'twelk die van Haerlem uyt de Stad van verre siende, hebben een vaendel schutters ende een vae*n*del zoldaeten tot ontzet van die van Sparendam uytter Stad gesonden, dan de selve en konden so geringe niet komen, of de Spanjaerden en hebben so dapperlijk aengevallen, dat die aldaer in garnisoen waren, na datze hen kloekelijk verweerd hadden, haer op de vlugt hebben moeten begeven, gaende oft lopende over het ijs naer Aszendelft, Beverwijk, ende elderwaerts, maer weynig sijn behouden overgekomen, sommige sijn in het ijs gebroken, ende verdronken, ende andere sijn van de Spanjaerden dood gesmeten. Hopman Maerten Pruys is aldaer mede gebleven: dan Kapiteyn Michiel ende Verlaen met enige andere sijn't ontkomen. Die gene die uytter Stad tot hulpe van die van Sparendam getogen waren, sijn al schermutzerende wederom binnen Haerlem gekomen.

[+]*Spare*n*dam van de Spaenschen bestormd, ende veroverd.*

[+]Als nu Sparendam ingenomen was, heeft Don Frederico den elfden den Kapiteyn Don Diego de Corvajal met 500. Spaensche

[+]*Sieken, ofte Leprosen vanden vijand ingenomen.*

Harquebusiers gesonden om het *Leproos-huys* inne te nemen, ende 'tselve met garnisoen te besetten, want hy achte 'tselve nodig te wesen omme die Stad te benauwen: waer tegen die van Haerlem uytgetogen sijn, ende schutgevaert gehouden hebben, maer en werde niet anders uytgerecht dan dat die Spanjaerden 'tselve innamen.

Daer na is *Don Frederico* self in persoon voor Haerlem gekomen,+ ende heeft sich op het *Huys te Kleef* onthouden, by sich hebbende den *Grave van Boszu,* Gouverneur van de Provincie van Holland. Hy hadde voor eerst by hem een en veertig vendelen Spaensche voetknechten, twee en twintig vendelen Waelen, daer Kolonels afwaren de Heren van *Noircarmes, Capres,* ende *Liques,* sesthien vendelen Hoog-duytschen, daer over dat commandeerde de *Grave van Oversteyn,* ende enige onder 'tgebied van de *Baron Despergu,* twee compaingien Harquebusiers Spanjaerden te paerde, ende twee compaignien lanciers van *Don Ioan de Pacheco,* ende *Don Antonio de Toledo,* ende noch ontrent twee ofte drie honderd andere ruyters.

+*Krijgsmagt van Don frederico voor Haerlem.*

Als de selve nu rondom de Stad waren gelogeerd naer sijn sinne,+ *so heeft Don Frederico de Stad doen opeyschen,* maer sy luyden (suspect hebbende het Spaensche gelove) hebben prijselijker geacht, voor de bescherminge van haer Stad, lijf, leven, vrouwen, ende kinderen, het alderuyterste te verwachten, ja de dood te verdragen, dan haer op te geven in handen van de wreede vijanden. *Also en hebben sy haer niet*+ *begeren op te gevewn:* maer hebben met eendragtiger stemmen besloten de Stad na haer beste vermogen van alle perijkelen te defenderen, en*de* de vijanden met magt ende strijd van haere mueren te weren: 'twelk by Don Frederico verstaen sijnde, so is hy met sijn volk nader gekomen, om hem rondom te *beschanzen,* 'twelk sy, mits het mistig weder+ was, seer bequamelijken konden uytrechten, niet jegenstaende de naerstigheyd van die van Haerlem daer jegens: daeromme hebben die van Haerlem, merkende dat het haer nu wilde gelden, alle naerstigheyd gedaen om haer van binnen te sterken, ende voorsien.

+*Haerlem vvord op geeyscht.*

+*Maer geeft sich niet over.*

+*De Spaenschen beschanzen sich voor Haerlem.*

De Grave vander Mark is op den 12. Decembris, naer dat de Spanjaerden+ Sparendam veroverd hadden, des naernoens uyt Leyden getogen met een deel krijgsvolk om in Haerlem te trecken, ende om het Bosch inne te nemen, eer die vijand het voordeel daer van inne nam: maer hy quam te laet, want het krijgsvolk van Don Frederico daer van geadverteerd sijnde hadden het voordeel al inne, ende quame*n* boven dien den Grave onversiens opten dertienden bespringen met ontrent ses honderd paerden, ende drie duysend voetvolkx, met sulke snelheyd dat de Grave qualijken tijd hadde sijn volk in ordre te stellen, *sulkx dat de Grave vander Mark vvijken most met verlies ende schade van de sijnen, want daer wel vijf honderd of ses honderd dood bleven,* die meer in't vluchten dan vechten*de* verslagen werden, de reste werde*n* wederom by den anderen vergaderd, doch maekte 'tselve een groote verslagent-

+*Nederlage vanden Grave vander Mark.*

heyd. De vijanden kregen hier enige vaendelen, ende ook geschut. *Pieter Bor.*

+Den 13. deser maend heeft de vijand sijn volk inde schanzen gebragt, ende sijn quartier gemaekt hebbende alles na sijn gevalle, heeft op den 17. Decembris sijn geschut op de Stad gesteld om die te beschieten. Op den selven dag hebben die van de vijands sijde aen allen plaetzen veel spijtige woorden gesongen, als: *+De Vijanden maken hunne quartieren, ende stellen hun geschut op de Stad.*

Christus is opgestanden,
Te Haerlem is eenen buyt voor handen,
Dus willen wy alle gader vrolijk sijn,
Morgen sal de Stad ons eygen sijn,
Kyrie eleyson.

Ende diergelijke meer. *Ellert de Veer.*

Ik en hebbe niet voorgenomen in't lange te beschrijven wat yder dat gedurende de Belegeringe den tijd van seven maenden ende twee dagen is voorgevallen, waer van verscheyde Journaelen ofte Dag-registers in openbaeren druck uytgaen, gelijk ik ook een overvloedig ende bescheyden geschreven exemplaer van Kornelis Bartholomeeszen by mij hebbe, die selfs een belegerd ogen-getuyge van die beleg geweest is: maer van alles uyt alle Historien het voornaemste slechts in't korte by een te stellen, ende onsen burgeren mede te delen.

+Wanneer dan Don Frederico sijne loop-graven, schanzen, ende sterkten voor de Stad hadde volbragt, ende daer op 4. stucken grof-geschut doen planten, schietende 38. ende 40 pond ysers, so heeft hy den 18. 19. ende 20. van December seer vrezelijk de Kruyzpoorte, ende haere borstweringe, ende het Blockhuys doen beschieten tot 1514. schoten toe, loszende t'elke reyse die 14. stucken te gelijk, so dat hy de binne-poorte meestendeel onder de voet kreeg, heeft ook van gelijken de St. Jans poorte so getroffen, ende geraseerd, datmen de gevangenen van daer op't Stadhuys gebragt heeft: daertegens en hebben die vande Stad niet stille geseten, maer met ongelofelijken arbeyd, ende mannelijken moed, mannen, ende vrouwen, grote, ende kleyne, jong, ende oud, ende wiese waren (gelijk ook voords altijd gedurende de belegeringe) dapper gearbeyd om de gemaekte bresze, ende de beschadigde afgeworpene mueren met wolsacken, hout, aerde, steenen, ende watze krijgen konden, te vermaken, ende te sterken. Ende also de van buyten den 20. namiddags van 'tSieken met vliegende+ vaendelen quamen aentrecken, ende met eene groote magt van Spanjaerden ende Waelen op de Stad geweldig aen-dringen, ende stormen, wel anderhalf ure lang, den storm ten twedemael hervattende: ende + gestadig met versch volk de aenvallen seer heftig vernieuwende. so hebben die van binnen, burgeren ende zoldaeten met sulken leeuwen-moed *+Haerlem vvord beschoten.* *+Ende tvve-mael bestormd.* *+Ende mannelijk beschermd.*

ende overgroote vromicheyd, hunnen vijanden onder de ogen gesien, ende sich so mannelijk verweerd, dat sy dese stormers telke reyse van heure muere*n* afdreve*n*, en*de* eyndelijk gelijk inde vlugt sloege*n*, so datze met schade ende schande in hunne schanzen mosten wijken, latende de graften ende zingelen van de Stad met hunne doden ende gequetsten besaeijd, ende vervult, ende menigte van roers, spietzen, hellebaerden, helmetten, rappieren, ende ander geweer, den onsen tot eenen roof, ende triumphe. In desen storm en sijn niet alleen een groote menigte van zoldaeten, maer ook veel bevel-hebbers, ende groote meesters dood gebleven, ende veele gequetst, ende gewond, waer over groote rouwe gemaekt werde in 'svijands leger: ook sijn boven de ontallijke doden over de 300 gequetsten na Amsterdam gesonden: daer die van binnen ten hoogsten maer twaelf doden hadden, doch meer gewonden, het welke hun de moed grotelijkx dede waszen, Gode dankende voor dese overwinninge. De Kapiteyn *Steenbach* heeft sich met de sijnen seer mannelijk gequeten. Ende dit word in desen storm hem ter eren nageseyd, dat, wanneer een Spaensch vaendrager op onse wallen was gekomen, roepende *victoria, victoria,* hy *Steenbach* hem het vaendel moedig uyt de hand heeft gegrepen, met dese woorden op sijn Overlanders: *dat salst u liegen:* ende hem met sijn eygen vaendel doorstekende, voorders seyde: *wat maekstu in mijn logement, du Karel, du en bist hier nicht bescheyden, maer ik ben hier bescheyden.* Wanneer ook hy *Steenbach* in desen storm door de hand was geschoten, liet daerom niet af de zoldaeten ende burgeren, die by hem waren, een herte aen te spreken, seggende: hebt goeden moed, al ben ik door de hand geschoten, so lang mijn herte niet doorschoten en is, so en sal ik u niet begeven.

De Spaenschen dus voor de eerstemael gewellekomt, ende begroet[+] sijnde, en hadden voor eerst geenen moed om meer te stormen, maer lagen slechts so wat te grave*n* na't Bolwerk vande Kruyzpoorte. Het schieten vervolgde wel daeglijkx; maer daer en volgden geene stormen op: so dat die van binnen tijd ende gelegenheyd hadden hunne wallen ondertuschen te beter te versien, daer sy dapper ende gestadig nacht ende dag mede besig waren. Den 15. van Januarius maekte de vijand wel wederom eenen alarm, maer daer en werde niet sonderlings uytgerecht, dan dat de onsen eenen vaendrager het vaendel uyt de hand namen, ende inde Stad brachten.

[+] *De Vijand graeft na de Stad.*

Maer eyndelijk hebben de vijanden den laetsten der gemelde mae*n*d[+] des nachts eene nieuwe proeve gedaen met grooter behendigheyd: want sy over het ijs inde half afgeschote St. Janspoorte, ende elders op de wallen al heel sterk stillekens gekomen waren, al-eer onse schild-wachten hen vernamen, de Stad met twintig vaendelen Spanjaerden, Duytschen, ende Waelen, met witte hemden over hun harnasch bestokende, ende bestormende, so dat de Stad noyt in meerder gevaer

[+] *Derde Storm op de Stad vromelijk afgeslagen.*

en was van overrompeld te worden: maer de schildwachten, den onraed eyndelijk vernemende, maekten alarm, ende vielen, in alles over de zestig mannen niet sterk sijnde, so moedig ende vierig tot hunne vijanden in, dat syse voor eerst steuyteden, datze hunne victorie niet en konden vervolgen: ondertuschen liepen burgeren ende zoldaeten op den alarm na de wallen, ende bejegenden daer hunnen vijanden so mannelijk, dat syse uyt hun voordeel dreven, ende aen't wijken kregen, insonderheyd aen de Kruyz-poorte, daer sy het Bolwerk vande Stad alrede hadden ingenomen, het welke die van binnen tot eene mijne ondergraven hadden, de welke sy in dese gelegenheyd seer geluckelijk met buspoeder opbliesen, dat hunne vijanden geheel, ende aen stucken, armen, beenen, ende hoofden met grooter menigte seer schrickelijk inde locht vlogen: ende daer mede raekte de storm te niet, ende de vijanden te samen aen't lopen. Ten is niet te seggen, wat een tegen-weer de zoldaeten ende burgers deden, en*de* hoe onvertzaegd datze zich hielden: ja de *vrouwen* en waren ook niet stille, maer deden met[+] steenen ende peck-repen al wat sy vermogten. Onder andere kloeke[+] vrouwen was daer eene weduwe, *Kennau Symons* genaemd, oud ontrent 46. jaeren, die de andere in allen nood aenvoerde, ende veele mannelijke daeden boven vrouwen aerd op den vijand bedreef, als een man met geweer sich behelpende in vrouwen-klederen. In desen storm bleven wederom veele hoofden ende edelen van alle natien van den vijand dood, met meer dan 300 van de beste zoldaeten, behalven de menigte der gequetsten, daer die van binnen boven tien mannen niet en misten, daer onder Hopman Lambrecht van Wiertenburg, in den storm geschoten, ende korts daer na vande wonde gestorven.

[+]*Vroomheyd der Vrouvven.*

[+]*Kennau Symons.*

[+]Na dese nederlage der vijanden, waren veele onder hen van meninge, datmen 'tleger behoorde op te breken, ende den tijd ende het volk niet onnuttelijk te slijten, siende de Stad met sulke dappere mannen van oorloge so wel versien, ende die so moedig ende volstandig bleven hunne Stad te beschermen, ende hunne ere te betrachten, veel anders als sy sich hadden ingebeeld, ten hoogsten verwonderd over den grooten tegenstand die sy alhier vonden, dien sy niet gewoon en waren: ende sulkx gevoelden sy te meer, also sy niet wel en konden beletten dat de Stad daeglijkx toevoer gedaen werde van alle noodzakelijkheden van mondkost, ende van oorloge: daer by ook mede de ongelegenheyd van den strengen kouden winter quam, so dat de zoldaeten sich seer kommerlijk ende beswaerlijk in't veld konden houden, sonder van ongemack te vergaen. Maer Don Frederico stelde sich met magt hier tegens, als die sulken last van sijnen vader niet en hadde, lichtelijk verstaende dat sulkx tot kleyne ere van hem ende den Spaenschen naem soude gedijen, ende ook de afgewekene steden den moed maer te meer soude doen waszen, ende te stouter maken. So schreef ook de Hertog van Alba door Don Bernardino de Mendoza aen

[+]*Beraedslaginge der Spanjaerden na dese Nederlage.*

sijnen sone Frederico, dat hy de Stad niet verlaten en soude voor ende al-eer dat hyse vermeesterd ende veroverd hadde, of dat hy hem voor sijnen sone niet kennen nochte houden en soude: also sijne ere ende aensien ende de gansche Spaensche sake ende voornemen daer aen ten hoogsten was gelegen: ende so hy Frederico voor de Stad quam te sneuvelen, ende te blijven, dat hy dan selfs in persone soude komen, ende de belegeringe achtervolgen, ende voltrecken, tot dat hy de Stad eyndelijken soude dwingen: belovende dat hy op't spoedigste nieuwe hulpe ende ververschinge van volk soude senden. Derhalven werde van den ganschen krijgsraed eendragtelijk besloten de belegeringe te volduren, ende alle armoede, ongemack, ende moeijte gewillig ende geduldig uyt te staen, ende te verdragen, op hope van ere, ende goede vergeldinge, als sy de Stad souden hebben bekomen. Waer op Don Frederico dit voornemen, ende den staet der oorloge voor de Stad van Haerlem, sijnen vader voords heeft bekend gemaekt: de welke Don Bernardino flukx na Spanjen heeft gesonden, om den Koning alle de gelegenheyd der saken te boodschappen, die na ses weken spoedig weder-keerde, met eene groote somme penningen, ende toesegginge van 25. vaendelen Spanjaerden, die de Groot-Commandeur van Castilien, doe ter tijd Gouverneur van Milanen, uyt last van den Koning, tot hulpe van den Hertog, met den eersten in Nederland soude afvaerdigen.

Ondertuschen dachte het Don Frederico best te wesen, den voet[+] ende wijse der belegeringe te veranderen, t'enemael buyten alle hope sijnde de Stad met stormen ende met geweld te overvallen: maer nam voor de selve door beleg, ende benouwinge, door honger, ende gebreck te dwingen. So heeft hy dan zedert daer toe alle sijne raedslagen ende aenslagen in't werk geleyd, ende met-namen getracht hun het Meyr afhandig te maken: waer na dan de Stad van selfs hem in handen moste vallen.

[+] *De Spaenschen trachten Haerlem uyt te hongeren.*

Niettemin liet Don Frederico de Stad daeglijkx noch al beschieten,[+] ende bestoken, of hy die van binnen hier ofte daer door de gemaekte breszen enig voordeel hadde konnen afsien.

[+] *Beschieten ende bestoken niettemin de Stad dagelijkx.*

Doch het bestoken ende bestormen der vijanden heeft voords tot[+] den eynde toe gansch weynig te beduyden gehad. Op den 11. April sijn enige weynige met twee vaendelen aen't Blockhuys opgelopen, roepende *victoria, victoria, val aen, val aen, de Stad is ons,* meynende dat niemand daer ontrent op de wallen en was: maer de schild-wachten op hunne hoede wesende, hebben hun dien onbedachten roep ende roem wel haest benomen, ende sulke stoute ende dwaese vermetelheyd met den dood van beyde de vaendragers ende meer andere betaeld, ende uytgedreven: souden ook de vaendelen gekregen hebben, ten ware dat eene groote menigte uyt de schanzen hun waren te hulpe gekomen. Den 19. Meij quamen wederom wel enige op de wallen

[+] *Andere stormen ende aenvallen van den vijand.*

vande Stad, maer deden anders niets dan dat sy drie mannen schoten, ende eene jongedochter, de welke aerde droegen. So brachten sy der den 21. Meij ook negen om den hals, sonder iets anders op de Stad voor te nemen, ofte iets groots te verrichten. Sy hebben ook wel dickwils ja daeglijkx alarm gemaekt, bywijlen mede gereed gestaen om te stormen: maer siende de goede wacht, ende het kloek tegenweer van de onsen, hebben hun voornemen flukx veranderd, ende sijn sonder iets ter wereld te doen na hunne schanzen met schande geweken, ende afgedropen.

Insonderheyd schenen sy't den 2. ende 3. Julius hoog op te nemen, ende het uyterste te sullen wagen, om de Stad met geweld te vermeesteren: want den tweden hebben sy al't geschut uyt alle hunne schanzen voor de Stad gebragt, ende daer mede des anderen daegs 'smorgens ten vier uren op den Pijntoren, Ravensteyn, Sint Jans ende Kruyz-poorte seer vrezelijk beginnen te schieten, tot duysend ende acht schoten toe, meer als oyt te voren, daer de Stad nu al begon te parlementeren, ende van overgeven met verdrag te spreken, ende hebben den Toren van Ravensteyn, met een groot stuck muers daer ontrent, voor tien uren, ende den Toren aen St. Katharijnen Brugge, korts na den middag ter neder geworpen, ende veele huysen doorschoten, ende bedorven: maer sose nu al gereed stonden om te stormen, ende de Stads klocke vast alarm sloeg, so en sijnse niet aengevallen. Ende alsze des 'nachts daer aen twee vlotten inde Stads vesten bragten, om daer op bequaemer te stormen, ende die van binnen twintig mannen vernielden, so en iszer wederom niets opgevolgd.

Parturiunt montes, nascetur ridiculus mus.

De bergen sijn bevrucht, de bergen willen baren,
Een nietig dier, een muys, komt uyt de rete varen:
Men neemt wat wonders voor, daer alleman op siet,
En dan so ist maer wind, en een vergulde niet.

[+]Maer door het veelvuldig schieten heeft de vijand de Stad ende haere wallen dickwils grotelijkx beschadigd, ende eyndelijk die van binnen gedwongen het *Oude Block-huys* buyten de Kruyzpoorte den 17. Jan. te verlaten, het welke sy het *Moordhol* noemden, om dat so veele menschen daer op door 'tgrof geschut vanden vijand vermoord werde*n*, waer na sy voords des andere*n* daegs begonne*n* hebbe*n* de Kruyz-poorte met alle man ende magt, met aerde, tacken, wolsacken, paerdemis, ende diergelijke stoffe so te verstercken, dat sy onwinlijk scheen te wesen, de balken roosters-gewijse in malkanderen gevlochten, het welke seer vremd om sien was.

[+] *Gedurig schieten vande Spaenschen: waer door die van de Stad het Oude Blokhuys verlaten, ende de Kruyz-poorte versterken.*

Wanneer ook de *St. Ians poorte* door't Canon meest ter neder[+] was geworpen, so hebben die vande Stad den 6. Feb. het overblijfzel met geweld ingewonnen, ende selfs afgesmeten, ende geslecht, uyt vrese dat het anderzins door 'tgeschut van den vijand ingestort de graften van de Stad soude mogen komen te vullen, ende den vijand de brugge leggen om inde Stad te komen.

[+] *Ende de St. Ians poorte self afwerpen.*

Ende zedert lagen die van buyten ende binnen malkanderen so na[+] op de neuse, dat de een den anderen met sijn geweer bereykte, ende dat dickwils afhandig maekte. Waerom die vande Stad vresende, dat de vijand de oude wal mogte doen springen, waer van hy van langer hand ende al met der tijd sich meester gemaekt hadde: so hebben sy den 16. Feb. eene *nieuwe VVal* ontrent twee vademen breed, ende honderd treden lang, half-maens-gewijse afgesteken, de huysen in de Kruyzstraete afbrekende, die met beyde eynden inde oude wal uytliep, ende aende Westsijde tot den Craeijenhorster graft uytstack, ende aende Oostsijde ontrent halfwegen de St. Jans poorte, met een sterk bolwerk op beyde punten wel versien: het welke van alleman, burgeren, ende zoldaeten, heren, ende onderdaenen, groote, ende kleyne, jonge, ende oude, rijke, ende arme, met onuytsprekelijken vlijt ende lust in seer korten tijd voltrocken werde.

[+] *Die van Haerlem maken eene halve Maen binnen de Kruyz-poort.*

Ook hebben sy den 18. Jun. wederom eene *nieuwe VVal* niet vesten,[+] van St. Margrieten af tot de St. Jans poorte toe, begonnen, ende met gelijke eendragtigheyd ende dapperheyd geluckelijk volbragt.

[+] *Ende vvederom eene nieuwe VVal daer na.*

[+]Nadien ook de vijanden nu ende dan de wallen op liepen, ende sommige, ofte arbeyders, ofte wachten, quetsten, ofte doden: so hebben die vande Stad den 8. Jun. *twee Klockjes* met koorden langs de walle henen geschoren, op dat de schildwachten, op den Pijntoren, ende het Blockhuys van de St. Jans Poorte staende, onraed vernemende, die tot waerschouwinge der wachten klepten, ofte schelden.

[+] *Schellekens op de Stads vvallen tot waerschouvvinge ende hoede der vvachten.*

Als nu die van binnen het Ravelijn ofte Blockhuys van de Kruyz-poorte[+] verlaten hadden: so heeft Don Frederico, om de Stad noch meer te quellen, ende te beschadigen, al voorts den 9. Feb. eene groote hoogte van aerde, met balken doorvlochten, plats-gewijse, eene *Katte* genoemd, doen opwerpen, ende twee stucken geschuts daer op planten, waermede de vijanden die van binnen groote schade deden.

[+] *De Spaenschen maken eene Katte op't verlaten Blockhuys waer op sy twee stucken planten.*

[+]Ondertuschen hadden die van binnen ook wat *Geschut* ingekregen, als den 18. Feb. van Leyde*n twee metaele stucken,* schietende drie pond ysers, ofte daer ontrent. Den *19. tien ysere gotelingen,* so groot, als kleyn. Den 25. Feb. van Dordrecht *twee stucken* geschuts, het eene 44. ende het andere 15. pond schietende.

[+] *Geschut vande Stad.*

Welke stucken sy den 3. Maert hebben toegemaekt, ende op de wallen gebragt, om tegens den vijand te gebruyken: waer mede sy hem geenen kleynen afbreuk en deden. Hier by quamen na de *vijf*

dobbele bassen, ende *twee metaele stucken,* die sy den 25. Maert den vijand in het Bosch afnamen.

[+]Wanneer nu de Spaenschen met hunne twee gemelde stucken van de Katte daeglijkx van na by op de Stad speelden, ende daer mede veel quaeds deden: so hebben die van binnen hun geschut den 7. Maert seer geluckelijk daer tegens gebruykt, ende de stucken van den vijand vande Katte afgeschoten, ende onbruykbaer gemaekt: waer in Johan Kuningam, Luytenant vande Schotten, sich dapper heeft gequeten, so dat de ere daer van hem werde toegeschreven.

[+]Maekt des vijands geschut op de Katte schadeloos.

[+]De vijand hadde ook den 3. Junius een *Storm-huysken,* aen vier masten vast gemaekt, op het oude Blockhuys opgericht, achter vierkant, ende boven open, met gaten daer in, om daer door de strijkweringe van die van binnen te beschieten; waer tegens die vande Stad hun geschut ook wel te pasze quam: want als het nu om hoog was opgehijsd, ende de vijanden daer uyt nu twemael hadden los gebrand, so werden de touwen uyt der Stad door 'tgeschut afgeschoten, so dat het met de vijanden van boven neder storte, die door het vrezelijk laeg nedervallen seer luyde ende vervaerlijk kreten. Ende als het de vijand daer by noch niet en liet blijven, maer den 16. Junius het selve op een mast met vijsels veel vaster hadde te samen geschroefd: so hebben die vande Stad den 25. dito met eene kartouwe drie ofte viermael dwers daer door geschoten; ende werde voords den 3. Julius door eenen storm uyt den Westen neergeworpen.

[+]Storm-huysken van den vijand eerst door des Stads geschut, ende na door Gods wind neder-gevvorpen.

Schoten met Canon ofte Grof-geschut op de Stad van Haerlem, in het Beleg vande Spaenschen.

December. 1572.

Dagen.	*Schoten.*
18.	680.
19.	675.
20.	159.

Ianuarius. 1573.

8.	24.
9.	133.
10.	14.
11.	681.
12.	150.
13.	283.
14.	97.
15.	31.

16.	35.
17.	60.
18.	7.
19.	3.
20.	182.
21.	18.
22.	65.
23.	35.
24.	322.
25.	48.
26.	310.
27.	360.
28.	285.
29.	228.
30.	321.
31.	168.

Februarius.

Dagen.	*Schoten.*
1.	10.
2.	17.
3.	57.
4.	81.
5.	41.
6.	38.

7.	36.
8.	39.
9.	38.
10.	4.
11.	19.
12.	114.
13.	63.
14.	23.
15.	22.
16.	20.
17.	17.
18.	86.
19.	19.
20.	38.
21.	26.
22.	69.
23.	45.
24.	34.
25.	41.
26.	2.
27.	3.
28.	1.
	____
	1003.

Maert.

2.	76.
3.	8.
4.	2.
5.	13.
6.	20.
7.	199.
8.	55.

9.	153.
10.	33.
11.	19.
12.	27.
13.	16.
14.	19.
15.	18.
16.	48.
17.	60.
18.	111.
19.	46.
20.	26.
21.	28.
22.	33.
23.	12.
24.	35.
25.	47.
26.	6.
27.	3.
29.	4.
31.	19.
	___
	1136.

April.

1.	14.
2.	6.
3.	4.
5.	3.
6.	19.
7.	5.
8.	9.
9.	51.
10.	13.
11.	45.

12.	4.
14.	2.
15.	28.
16.	3.
17.	4.
18.	3.
20;	14.
21.	1.
22.	6.
25.	5.
26.	2.
27.	18.
28.	38.
30.	20.
	___
	317,

Meij.

Dagen.	*Schoten.*
1.	10.
2.	7.
3.	21.
5.	3.
6.	13.
7.	22.
8.	14.
9.	8.
10.	22.
11.	22.
12.	21.
13.	32.
14.	2.
15.	16.
16.	44.
17.	3.

18.	32.
19.	42.
20.	73.
21.	16.
22.	21.
23.	30.
24.	51.
25.	16.
26.	9.
27.	20.
28.	29.
29.	10.
30.	39.
31.	14.
	___
	682.

Iunius.

1.	10.
2.	15.
3.	21.
4.	6.
5.	15.
6.	26.
7.	47.

Dagen.	*Schoten.*
8.	29.
9.	11.
10.	14.
11.	9.
12.	3.
13.	29.
14.	5.
15.	32.
16.	6.
17.	8.
18.	12.
19.	8.
20.	6.
21.	10.
22.	3.
23.	6.
24.	24.
25.	33.
26.	3.
27.	9.
28.	12.
29.	2.
	___
	414.

Iulius.

Dagen.	*Schoten.*
1.	2.
2.	100.
3.	1008.
4.	358.
5.	8.

1476.

Somme van alle de Schoten, gedurende de Belegeringe.

10402.

+Den 22. *Meij.* hebben die van buyten *Vuerballen* inde Stad geschoten, waer van brand ontstond inde Koningstraet, op den hoeck van de Stoof-stege, na het Sand toe: maer werde terstond uytgeblust.

+Brand met Vuerballen inde Stad geschoten.

Gedenkwaerdige Schoten inde Stad.

+18. Decemb. werde den knecht van Borgemeester Jonker Jan van Vliet aende sijde van sijnen Here het hoofd afgeschoten, ende werde terstond in het Bolwerk gedolven.

+Gedenk-vvaerdige schoten.

Ook werde op dien selven dag eene jonge dochter de dienstmaegd van Frans Janszen, Komen inden Spiegel, inde Bagijnestraet, aende wallen aerde dragende, haere klederen achter van haer middel nederwaerts op haer bloote lijf sonder haer te quetzen afgeschoten, die de Burgemeester van Vliet met sijnen mantel bedeckte, ende so na huys versond.

Ten huyse van Willem Lakeman inde Bartel-joris-straet werde mede op dien tijd een schoorsteen afgeschoten, den kogel met meest alle de steenen, ende het vleesch ende speck inden schoorsteen hangende, op den haert nedervallende, alwaer drie ofte vier kinderen by 'tvuer saten, sonder dat iemand van hun in't minste beschadigd werde.

11. Jan. werde eenen man op't Sand gaende sijn been afgeschoten, waer van hy korts daer na sterf.

13. Jan. werde eene jongedochter aen het Bolwerk haer doekhuyf met eene hayr-tuyte door een musket-kogel weg-genomen sonder haer te verseren.

Op den selven dag werden twee luyden aen tafel sittende dood geschoten.

27. Jan. quam eene schote op't Sand in't Hartshoofd door de keuken, ende nam eene dienstmaegd het hoofd van 'tlichaem so sy de hoenderen van den spete af dede.

10. April. werde eene vrouwe Korneltsjen Koltermans, tot haer susters, op den hoek vande Oost-elleboge van de Kroft, recht tegen over de Kerke van het Weeshuys, vande solder de trappen afkomende, met eenen grooten yseren kogel tuschen haere beenen deurgeschoten, de klederen aen stucken, sonder haer te raken, welke kloot ende rock van haeren sone Jakob de Graef tot eene gedachtenisze sulker geschiedenisze tegenwoordig noch bewaerd worden.

Ook werde ontrent dien tijd een Canons-kogel geschoten inde soetemelkenwittebroods steeg inde ysere tralie van het huys van den Here van Schoten, de welke van daer voords inde sale vloog, ende speelde rondom boven op het bedde, alwaer Joffrou Magdalena van Schoten lag, sonder haer te beschadigen, ende vande bedstede afvallende, sijnen loop gebroken sijnde, smoorde inde selve kamer: welke kogel veele jaeren inde gemelde tralie aen eenen yseren keten ter geheugenisze heeft gehangen, ende word ook noch ten selven eynde van haeren sone Jonker Willem Vader bewaerd.

Haere suster Joffrou Maria van Schoten werden in haere stoepe voor't selve huys beyde beenen afgeschoten, datze voords besterf.

28. April. werde Jonker Gerrit van Schagen, vande wacht komende, op S. Katharijnen brugge, het hoofd afgeschoten.

Ook werden eenen man, Kornelis Jakobszen, beyde sijne beenen, op de Lange Brugge, op eenen tijd na huys gaende, weg-genomen.

8. Meij werde viermael door den Toren van de Groote Kerke geschoten, aende Noord-West-sijde, door het uerwerk, ontrent het getal van elven, sonder schade ofte verseringe van iemand.

Aensienlijke Personen door 't Canon omgebragt.

28. Decemb.	*Pieter Ianszen Raed,* Fabrijk vande Stad,[+]
27. Jan.	*Pieter Vlasman,* een der seven Kapiteynen van de Burgerije.
27. Maert.	*Dirk Brazeman,* Luytenant van Kapiteyn Lancelot van Bredenrode.
28. April.	*Heyndrick Ian Mathijszen,* Stads-Kapiteyn: ende *Ionker Gerrit van Schagen.*
10. Jun.	*Pieter Ianszen,* Stads-Fabrijk.

[+] *Aensienlijke Personen door 'tgrof geschut gedood.*

Graf schrift van Pieter Janszen Raed, aen eenen der Pylaeren van den Toren in de Groote Kerke,

Den XXIX. Decembris werde Pieter Janszen Raedt hier begraven.

QVâ ferVs InnoCVos IVgVLarat LVCe pVeLLos
ReX, heV fataLIs LVXIt & Ipsa MIHI!

De dag VVaer in VVeL-eer de kInd'ren sIIn gestorVen,
DIe door Herodes VoLk so sChendig sIIn VerdorVen,
DIe heeft MII ook aLhIer op onse Vest en WaL
Het LeVen gansCh beroofd door eenen IIs'ren baL.

Dit Graf-schrift staet daer boven: ik achte van sijne Huysvrouwe.

Anno XVc. LXIX.
Den XXIX. Julij is hier begraven Ermgaerdt Coenraedts dochter.

INGENIO COMIS, DEMISSA, ET PACIFICATRIX,
HEI NIMIVM CRVDO RAPTA PVER PERIO!

Een VroVVVe, Vroed Van aerd, niet trotzIg Van geVoeLen,
LIefhebster Vande Vre, en haetster Van het VVoeLen,
Van tVVIst, Van ongeMaCk; Is (Laes!) In kIndes nood
Van't LeVen VVeg gesCheVrd door een onrIIpe dood.

Middelertijd deden die van binnen daeglijkx anders niet dan op hunne vijanden met eene ongeloofelijke manhaftigheyd ende couragie uytvallen, op dat syse met schermutzeren moede maekten, ende krenkten, ende alle afbreuk deden waer sy konden: onder welke schermutzingen sy dickwils terwijlen hunne victualie ende nooddruft, ofte boden ende posten van buyten inkregen, ofte na den Prinze tot hunne bescherminge uytgeley deden.

Onder veele andere uytvallen is een van den 25. Maert verre de voornaemste, ende overwaerdig datze hier ter eren gedacht werde: also men van diergelijken ofte niet ofte weynig leest. Dit is dan aldus in't werk gegaen. Eerstelijk sijn des morgens ontrent 7. uren, 200. Waelen de Sijlpoorte uytgetrocken om met den vijand te schermutzeren inden Hout, den welken sy flukx uyt hunne eerste schanze dreve*n*: maer niet sterk genoeg sijnde quamen met verlies van twee mannen wederom in de Stad. De Heren Burgemeesteren met den ganschen krijgsraed uyt gemelde zoldaeten de gelegenheyd van dat quartier vernemende, hebben met gemeyn goed-vinden besloten datmen dat quartier na middag met 9. ofte 10. vaendelen soude pogen op te slaen, ende stormender-hand in te nemen, het welke ook ontrent vier uren op dese maniere geluckelijk is te weeg gebragt. Daer werden ses vaendelen meest al Bourgoensche met sommige burgeren de Leysche Waterpoorte uytgeset, waer by ook een Jagt was, ende andere schuyten van oorloge, ook trocken 200. Franzoysen ende Waelen ter Sijlpoorte uyt, om de schermutzinge aen te vangen, ondertuschen

quamen die andere mede in't garen, ende vielen op verscheyde plaetzen[+] te gelijk onvertzaegd aen. De Duytschen losten hun grof geschut op die vande Stad, maer met gering voordeel, ende verliepen daer op flukx ende verlieten alle hunne schanzen seer schandelijk, maer werden van de onsen snellijk vervolgd, ende achterhaeld, ende met honderden omgebragt, so lange tot dat sy over gene sijde vande Noordwijker-Hout-Vaert onder het geschut vande Spaenschen aen Duyn gevlugt waren. Die vande Stad staken over de 300. tenten aen brand, ende plonderden dat gansche Duytsche quartier uyt, met sich nemende vijf dobbele bassen, twee metaele stucken, veele koeijen, ende kalveren, met ontrent dertig paerden, ende veel buspoeder, met negen vaendelen, de welke sy des anderen daegs in teyken van triumphe, ende in spijt van hunne vijanden, op hunne wallen lustig lieten afwaeijen, ende voords eenen gansch swaeren roof van klederen, mantels, fluwele bonnetten, silvere schalen, goude ringen, ende ontallijke rustingen, storm-hoeden, roers, rappieren, ende diergelijken huysraed. Daer bleven van den vijand ontrent acht honderd mannen, boven de gequetsten, ende maer acht van die van binnen, waer onder een burger was, ende een vermaerd Walsch Kapiteyn, Derdeyn genaemd, die in't bouwen van de sterkten de Stad seer goede diensten gedaen hadde, ende in desen tocht sijn volk dapper aengevoerd: waerom hy vande Stad seer beklaegd werde. Don Frederico heeft na dese nederlage dat quartier der Duytschen met enige Spaenschen versterkt.

[+] *Gedenk-waerdige Vytval van die van Haerlem op het Bosch den 25. Maert 1573.*

Ik en kan niet nalaten, noch enige andere diergelijke *Vytvallen,*[+] *ende vroome feyten van wapenen,* van onse vroome burgeren, ende zoldaeten, gedurende dese onse strenge belegeringe, met sommige andere merkelijke geschiedeniszen naer waerheyd der sake tot lof van onse Stad te verhalen.

[+] *Andere Vytvallen ende vroome feyten van vvapenen van die van Haerlem ende andere merkelijke geschiedeniszen.*

Den 17. Jan. sijn enige van des Stads zoldaeten de Schalkwijker poorte uytgelopen, ende op *Rustenburg* seer mannelijk aengevallen, alwaer de Duytschen sich beschanst hadden, om gemelde sterkte te bemagtigen: ende hebben dan eerst de water-molen, die de vijanden verlieten, ingenomen, ende daer na *Rustenburg* gelijkenlijk gansch[+] moedig aengegrepen, ende stormender-hand ingenomen, ende alles van den vijand dood geslagen wat niet ontlopen en konde, ende de veroverde plaetze verbrand. Een Haerlemsch Vaendrager heeft eenen der vijanden het vaendel uyt de hand geruckt, ende den Vaendrager doorsteken. Ende sijn dan also met gemeld vaendel, drie trommelen, ende veel ander geweer, triumphelijk na de Stad wederom gekeerd.

[+] *Lopen Rustenburg af.*

Wanneer nu ook de vijanden in *Schalkwijk* begonnen te nestelen,[+] so sijn die vande Stad den 18. Jan. daer op aengevallen, ende hebben de vijanden in de vlugt gedreven, so dat veele van hun in't Sparen liepen, ende verdronken.

[+] *Drijven den vijand uyt Schalkvvijk.*

+Den 19. Jan. geleyden enige Adriaen van Berkenrode, Schepen vande Stad, met sommige sleden na den Prinze, alwaer sy van de vijanden uyt Schalkwijk, Haerlemmerlie, ende Vijfhuysen werden bejegend, ende bestreden. Maer de onse hebben den vijand vrijmoedig onder de ogen gesien, hoewel sy op verre na so sterk van volk niet en waren, ende hebbense strakx in de vlugt geslagen. Waer op sy hunne victorie vervolgende over de twee honderd der vijanden sloegen, ende *het Huys ter VVeuwen,* ende *Vijfhuysen,* met noch eene *molen aen brand staken,* wederkerende met eenen heerlijken roof van twee trommelen, ende veele harnaszen, roers, spietzen, ende andere wapenen, beneffens twee gevangens.

+*Verbranden het Huys ter VVeeuvven, ende Vijfhuysen.*

+Den 30. Jan. sijn die van de Stad wederom geweldig de Sijlpoorte uytgevallen, om het geschut van den vijand aldaer te vermeesteren, ofte ten minsten te vernagelen, het welke hun datmael ten besten niet en geluckte, also de vijanden in hunne schanzen gereed stonden om te stormen: dies de onse sonder iets uyt te richten wijken mosten met verlies van ses ofte seven mannen, ende ontrent 40. gequetsten, waer onder drie Kapiteynen ende een Vaendrager waren, te weten Hopman Wiertenberg met eene spere in sijne borst gesteken, Michiel in sijne hand gewond, Couzijn in sijne knie, ende sijn Vaendrager door dan arm geschoten.

+*Vergeefsche Vytval.*

+Den 4. Febr. sijn 40. ruyters de Schalkwijker poorte uytgereden met 4. sleden, ende twee baszen op de selve, met eenige teer-hoepen, ende hebben *Vyfhuysen* ten twedemael *afgebrand.*

+*Steken Vijf huysen wederom aen brand.*

+Den 10. Feb. hebben die van binnen de *Haerlemmer-Lie* bestookt, ende *afgebrand.*

+*Ende de Haerlemmer Lie.*

+Den 24. Maert. is het Leproos-huys, het *Sieken* genaemd, ten dele door ongeval *verbrand.*

+*Brand te Sieken.*

+Wanneer den 11. April 'sPrinzen schepen te Heemstede lagen, ende die vande Stad daer uyt meynden, datze volk landen ende opsetten wilden: so sijn sy met 140. zoldaeten uyt de Sijlpoorte, ende 600. uyt de Waterpoorte, ende noch 200. uyt de Schalkwijker poorte getogen, om die van de schepen in den brand niet te laten. Maer also de schepen niet aen en quamen, ende de vijanden op hun met aller magt geweldig aendrongen, so mosten de onse al schermutzende te rugge trecken, alwaer twee Kapiteynen van hunne eyge Duytschen geschoten ende gequetst werden, namelijk Steenbach in sijne lendenen, ende Christoffel Vader in sijn been.

+*Vergeefsche Vytval.*

+Den 19. April, 'snachts, is Kapiteyn Beaufort met sijne Schotten ende sommige Burgeren de Schalkwijker ende Sparenwouder poorte met witte hemden uytgevallen, ende hebben de *Schanze van Rustenburg* manlijk afgelopen, ende stormender-hand ingenomen, vernielende veele van hunne vijanden, ende met sich brengende vier gevangens, ende vier vaendels: welke Schanze die van de Stad ze-

+*Schanze van Rustenburg by die van Haerlem overvallen ende ingenomen.*

dert hebben ingehouden, onder welker bescherminge de *Koeijen van*[+] *de Stad* buyten de Sparenwouder ende Schalkwijker poorte uytgingen tot het eynde der belegeringe, gelijk ook buyten de Sijlpoorte, in spijt der vijanden, wat sy ok daer tegens deden: want hoe seer sy op de selve daeglijkx loerden, ende wat aenslagen sy daer tegens maekte*n*, so hebben sy oyt gansch weynig uytgericht: ook blevender meer vijanden om de beesten, als sy wel beesten kregen.

[+]*Koeijen van de Stad gaen uyt gedurende de Belegeringe.*

Den laetsten April vielen die van binnen wederom met vijftig[+] man uyt, ende schermutzeerden met de Duytschen in het Bosch: doch daer en werde hun hoofd ende aenvoerder Margotin, een vroom ende moedig Kapiteyn, geschoten, van welke wonde hy korts daer na in Stad is gestorven.

[+]*Vergeefsche Vytval.*

Den 23. Meij ontrent vier uren na den middag quamen de vijanden[+] sterk uyt de Fuyk ende andere schanzen hard op *Rustenburg* aendringen, in meninge die schanze te vermeesteren, ende de koeijen der Stad weg te drijven, ende nu alrede de loop-schanze ter sijden ingenomen hebbende tot hunnen grooten voordeel, waren al aende brugge vande voornaemste schanze: maer die daer binnen waren al aende brugge vande voornaemste schanze: maer die daer binnen waren hoewel seer weynig in't getal, weerden sich dapper mannelijk, ende ook insonderheyd Tseraerts met enige zoldaeten die hun te hulpe quamen. Daer bleef een groot meester der Spanjaerden, met eenen gouden keten om den hals, ontrent 300. goude kroonen waerdig, met noch enige andere hoofden ende aenvoerders, Kapiteynen, ende Sergeanten: waer van sy vier hoofden op korte pieken, inde ogen der Spanjaerden, op de wallen van de schanze, tot eene triumphe uytstaken. Sy souden den ganschen hoop meest al vernield hebben, ten ware by ongeval de brand in hun buspoeder waer gekomen, waer door Tseraerts met sommige anderen niet weynig verbrand ende verseerd werden.

[+]*Spaenschen Storm op Rustenburg afgeslagen.*

Wanneer die van binnen den 25. Meij door eenen vliegenden post[+] de wete kregen van seker merkelijk ontzet van poeder aen den oever van het Meyr, so sijnse des nachts in een groot getal met een vrezelijk geschreij de Schalkwijker poorte na de schepen uytgevallen, om de vijanden te verschricken: maer die met het poeder geladen quamen, meynende dat sy vijanden waren, schoten tegens de onse in, ende worpen het kruyd in't water, ende vloden van vrese, waer van enige verdronken, ende enige vande vijanden achterhaeld en*de* geslagen werden. Ook werde Ripperda selfs door een musket-kogel gewond: Sy bragten noch drie gevangens binnen, waer onder een Kapiteyn was. Daer werde middeler tijd dien ganschen nacht, door dit vervaerlijk geroep, rondom de Stad overal buyten ende binnen alarm gemaekt, met een schrickelijk gekrijt van val aen, moord, sla dood, ende diergelijke, tot verschrickinge van veele menschen.

[+]*Vergeesche Vytval.*

Vytvallen uyt de Stad.	*Aenvallen op de Stad.*
December. 20. 25. 31. twemael.	20. twemael.
Januarius. 1. twemael. 14. 17. 18. 19. 20. 21. twemael. 30.	15. 31.
Februarius. 1. 2. twemael. 3. 4. twemael.	
Maert. 9. 12. 22. 25. twemael.	
April. 7. 9. twemael 11. 19. 24. 28. 30.	11.
Meij. 7. 15. 16. 19. 23. 25.	19. 21.
Junius. 2. 9.	15.

Vytvallen uyt Rustenburg.	*Aenvallen op Rustenburg.*
April.	20. 25.
Mey. 17. twemael: want eerst hebben sy de Loop-schanze van de Fuyk afgelopen. Ende daer na 'snachts daer aen de Schanze van Jan Pietamen bestookt, twee Schildwachten doorsteken, ende eenen doorschoten, uyt beyde de plaetzen enigen buyt met sich nemende.	23.

Vytvallen der Vijanden op de Koeijen vande Stad.

Buyten de Sparenwouder ende Schalkwijker poorten,	*Buyten de Sijl-poorte.*
Meij. 6. 10. 23.	7. 13. 20. 24. 26.
Junius. 12.	12.

[+]In dese gemelde stormen ende uytvallen werden nu en dan aen wedersijde sommigen *gevangen,* die al voords sonder genade *gehangen,* ofte anders *gedood* werden, also der in die hitte der oorloge geen quartier en was: die wy dan ook de*n* leser alhier voor stelle*n*, om sommiger geschiedeniszen wille, die sich ontrent dese sake hebben toegedragen.

[+]*Gevangens aen vveder sijde sonder genade om gebragt.*

Omgebragte binnen Stad.	***Omgebragte buyten Stad.***	
December 21. is een zoldaet, daegs te voren na den storm onder de doden levendig gevonden, opgehangen.		
27. werde een gevangen Wael opgeknoopt.		
Januarius. 8. hebben die van de Stad eenen Corporael, dien sy den laetsten van December gevangen hadden, over het Blockhuys aen eene spriet opgehangen.		
16.	hebben de Spanjaerds een hoofd[+] uyt hunne schanze over het Blockhuys geworpen, alwaer sy in een briefken by schreven: *Dit is het hoofd van Kapiteyn Philips Koning, die u met tweeduysend ruyters ofte mannen soude ontzet hebben.*	[+]*Bittere schamperheyd van wedersijde*
Waer op die van binnen twaelf gevangenen ophaelden, ende ophingen, drie soetelaers van Amsterdam, eenen Wael, ende acht Hoogduytschen: waer van sy elf hoofden, de baert op sijn geus geschoren, in eene tonne gepackt, van het Bollewerk in der Spanjaerden schanzen afrolden, met dit schrift: *Draegt dese hoofden den Hertog van Alba, voor den tienden penning, waerom hy dese belegeringe voor de Stad begonnen heeft, ende also hy terstond niet en is betaeld geweest, so senden wy hem het elfde voor interest, ofte fret, so dat hy sich niet en heeft te beklagen.*		
Februarius. 1.	hebben de vijanden eenen Stads bode gekregen, ende te Hillegom opgehangen.	

10. is een pijonnier onder de Stads wal opgehangen.

21. sijn enige gevangenen van eenen Damloper vanden vijand, aenden Hoogen Dijk by de Fuyk opgehangen.

Maert 2. heeft Marinus Brand twee van des vijands volk by den Over-toom gevangen, ende in Stad gebragt, alwaer sy ondersocht ende gepijnigd sijnde terstond sijn opgehangen.

April 4. hebben die vande Stad elf gevangenen buyten de Schalkwijker poorte op-gehangen, ende eene vrouwe verdronken.

22. sijn noch drie zoldaeten gehangen.

Meij. 9. werde van den vijand wederom een hoofd aen't Bolwerk overgeworpen, met dese letteren daer by: *Dit is Kapiteyn Oliviers hoofd.*

27. hebbe*n* de Spanjaerds des avonds ten acht uren op het Bolwerk eene galge opgerecht, alwaer sy enige zoldaeten, ende burgers, die met kruyd inde Stad meynden te komen, so men vermoede, sommige aen den hals, ende sommige by de beenen ophingen.

Waer door de zoldaeten van de Stad verstoord ende verbitterd sijnde, hebben ook in't gesichte van den vijand eene galge gemaekt, en*de* Mr. Quyrijn, Mr. Lambrecht, eenen Paep, eenen jongen, ende [*]Adriaen van Groene-veen, met de beenen om hoog, ende voords tot elf toe opgehangen, ende Mr. Quyrijns dochter met eene Waelinne inde Bakeneszer grafte versmoord, ende gestenigd: en*de* dit alles sonder weten ofte consent van den krijgs-raed, ofte Magistraeten.

[*]*Gevangen den 20. Ian.*

Julius 1.	hebben de Spanjaerden op hunne Katte tien ofte elf personen opgehangen.
11. werde Maritjen, de dochter van Mr. Quyrijn, met de huysvrouwe van eenen koster van de Groote Kerke, vande zoldaeten doodgeslagen.	

Ook quamender by wijlen ter wedersijde enige *overlopen*: waer[+] van ik hier met-eenen de Lijste moet voordragen.

[+] *Overlopers aen wedersijde.*

Overlopers in de Stad.	***Overlopers uyt de Stad.***
Januarius. 17. is een, die den 10. Jan. door 'tmistig weder verdwaeld op't Meyr gevange*n* was, aen't Blockhuys, met andere pijonniers delvende, inde Stad over gekomen.	
19. is een Engelsman, in den mist vanden vijand ook gevangen, by Vijfhuysen van de onsen met andere gevangene*n* gekregen, ende verlost.	
Februarius. 20.	is een gevangen vrijgelaten Wael inden Hout na het Duytsche leger wederom overgelopen.
Maert 14. 'smorgens iszer een Wael uyt het Bosch overgekome*n*, ende is voords gevangen na den Prinze gevoerd.	
Meij 12. 'snachts iszer een gevangen op den Diemerdijk, van ee*n* vijands-oorlog-schip los gebroken, ende naekt in Stad gekomen.	
26.	is Mr. Dirk van Stompwijk, een burger, ende jongman, na Overveen by de Waele*n* overgegaen.
Junius. 8.	is een schipper uyt Stad na de Fuyk overgelopen.
26. is een dronke Wael, uyt de Fuyk tot Rustenburg overgekomen, in Stad gebragt, ende ge-	

vangen geset.

Julius. 10. is een zoldaet tot den vijand overgelopen.

[+]Onder dese stormen ende aenvallen van den vijand, ende uytvallen van die van binnen, sijn dickwils verscheyde *Mijnen* so vande Spaenschen, als vande Stad gesprongen, die sy van langer-hand gedolven, ende toegemaekt hadde*n*, ende by de beste gelegenheyd aen weder sijde met buspoeder werden opgeblasen. [+]*Mijnen.*

Mijnen vande Stad.	***Mijnen van den Vijand.***
Januarius. 30. 31.	
Februarius. 4. 5. 8. 10. 19. 28.	17.
Maert. 14. waer door sy eenen Spanjaerd levendig in de Stad haelden, maer sterf korts daer na.	19. 31.
20.	
April. 8. 28.	6
Meij. 14. is eene Mijne vande Stad door swaeren regen, ende het delven van den vijand ingevallen: waer door drie zoldaeten bevallen sijn, ende twee gewond.	
18. Op desen dag werde geordineerd, datmen wederom na buyte*n* uytwerken soude: dewijle de vijand by na door de wallen der Stad gedolven hadde: ende wonnenwederom de dickte van twee vademen.	
30.	dede de vijand eene Mijne springen, die drie zoldaeten dode: So waren ook de Kapiteynen Vimi ende Couzijn in groot gevaer, want de eene lieter sijnen mantel, ende de ander was met de aerde al bevallen, maer werde met noch eenen zoldaet, levendig uytgedolven.
Jun.	4.
7.	hebben die vande Stad eene Mijne van den vijand gevonden, ontrent negen vadem lang, vande

Kruyzpoorte onder de wal na de St. Jans poorte toelopende.

10. dede de vijand eene Mijne springen: ende die van binnen hebben door't behulp vanden rook eene andere Mijne van den vijand ingewonnen.

13. werde den vijand noch eene Mijne benomen.

15. heeft de vijand eene Mijne met buspoeder op-geblasen, die achter uyt berste, en*de* meer quaeds in sijn volk als inde Stad dede: en*de* des anderen daegs sijn twee zoldaeten van de Stad die besprongen waren noch levendig uytgedolven.

Ik hebbe boven verhaeld, dat Don Frederico, vernemende ende[+] gevoelende, dat hy de Stad met stormen ende geweld niet en soude konnen bemagtigen, voor sich nam den voet van oorloge te verandere*n*, ende de Stad rondom vastelijk te besluyten, ende door sulke benouwinge ende besettinge uyt te hongeren, ende te vermeesterten: want sy kregen daeglijkx grooten toevoer van alderleij lijfs-nooddruft, en*de* ammunitie van oorloge over het Meyr binnen, so eerst met sleden over 'tijs, als na met schepen by open water, het welke den Prinze seer licht om doen was, also hy't voordeel daer van in hadde, ende daer op sterk met oorlog-schepen was, onder den Admirael Marinus Brand, of schoon die van Amsterdam ook enige schepen ende galeijkens daer op hadden, waermede sy niets ofte weynig uytrichteden. Hier door was eenen geruymen tijd alle ding inde Stad wel te bekomen, ende van redelijken prijs, also dat die van binnen inden eersten weynig ordre op de mondkost stelden, op hope dat het hun daer aen niet en soude feylen, voornamelijk in den somer, als sy alles met schepen genoeg (so sy meynden) souden inkrijgen.

[+] *Ontzet en*de *toevoer van mondkosten, en*de *voorraed te*n *oorloge.*

Insonderheyd waszer den 21. Feb. ende ontrent dien tijd, so volle[+] overvloed als of de Stad niet en ware belegerd afgelesen. Ook werde den 7. Maert vrij excijs van alle dingen afgelesen. Niettemin so hadden sy nu al in den maend Januarius, hoewel eenen kleynen tijd, half rogge en garst, ende half rogge ende haver gebacken, ende moutkoeken gegeten.

[+] *Overvloed van lijftocht binne*n *Haerlem, ende vrije excijs.*

Den 29. Jan. werde vande peuije van het Stadhuys afgekondigd,[+] ende belast, dat de vleeschouwers het oszenvleesch niet dierder dan twee blanken 'tpond, ende het koeijevleesch eenen braspenning en

[+] *Ordre op den prijs vande eetbaere ware*n.

souden verkopen. Ende den derden Feb. daer aen, werde van gelijken scherpelijk bevolen, datmen een roggenbrood niet hooger dan op twee stuyvers, eene pinte soetemelk op eenen blank, een pond koeijen-kaes op negen duyts, ende een pond boters op twee stuyvers, en mogte houden.

Ontzet van krijgs ende lijfs nooddruft.

Januarius. 2. XII. Sleden. 5. XXVII. S. 9. VI. S. 11. XLVIII. S. 13. VI. S. 17. LXV. S. 20. S. III. S. 21. I. S. 22. XIII. S. 23. XXIII. S. 24. XXXI. S. 25. XXXIII. S. 26. XXXII. S. 27. XIX. S.

Februarius den 2. hebben enige Spaensche ruyters XIII. sleden met koren genomen: maer werden hun by die van Aelsmeer ontjaegd.

5. VIII. S. 7. CV, S.

12. iszer een schuyt met victalie van Leyden de Fuyk ingelopen.

14. sijnder 40. zoldaeten met zestig last rogge, tarwe, bonen, ende andere victalie in Stad gekomen.

15. een turf-schip van Aelsmeer.

16. een schip. 17. XXVIII. schepen. 18. V. schepen. 19. I. schip.

23. veel victalie. 25. V. schepen. 26. veele schepen.

Maert. 3. XI. schepen. 4. enige victalie.

12. 14. ende de navolgende dagen wederom.

22. iszer veel korens ingekomen met andere victalie van alles.

April. 2. 'smorgens ten 4. uren hebbe*n* die van de Stad eene schuyt met buskruyd over 'tveld ingekregen.

24. sijnder 25. borgers met kruyd de Sijlpoorte ingekomen, elk dragende 50. ende de sommige 60. pond.

27. sijnder vier met een schuyt met bospoeder de Schalkwijker poorte ingekomen.

28. sijnder acht met een schuytjen met kruyd met groot perykel in Stad geraekt.

Meij. 1. sijn acht mannen met brieven 'snachts ingekomen, achterlatende twee schuytkens met 800. pond boskruyd, die hun van den vijand ontjaegd waren.

Den 2. is 'snachts een iongen van 15. iaeren met 8. pond kruyds van den vijand de Sijlpoorte ingesonden, seggende dat hy van Leyden daer geschickt was, om des Stads-boden door het leger van den vijand den weg veylig te wijsen, menende also de selve in vijanden handen te brengen, doch werde niet geloofd, maer vast gehouden, en*de* na goed ondersoek ende bekentenisze veroordeeld om gegeeszeld ende gebrand-teykend te worden, hoewel hy na buyten ordre van justitie door de rasernije der zoldaeten met anderen den 27. Meij werde uyt de kelder gehaeld, ende opgehangen.

25. iszer enig kruyd ingebragt.

Gedurende de belegeringe sloegen die van Haerlem *vierkante ende*[+] *achtkante silvere munte,* gelijk dan in belegerde stede*n* van ouds gebruyklijk is, onder andere, stucken van 32. ende 16. stuyvers, *heele ende halve Haerlemsche Daelders* geheten, op de eene sijde met hun nieu eren-wapen van Damiaten geteykend, ende aende andere sijde blind.

[+] *Die van Haerlem slaen munte.*

De Prinze van Oranjen ende Staeten van Holland wel voorsiende[+] dat de Stad van Haerlem niet en konde behouden blijven, sonder dat sy het Meyr inhielden tot allen noodzakelijken toevoer ende ontzet van volk ende nooddruft, hebben gestadig veele *schepen* ende *galeijen* te water gehouden: want behalven de schepen van het Land, te Leyden meest toegerust, so hebben veele steden van Suydholland ook noch daerenboven eene goede *vlote* uytgemaekt, te weten Dordrecht 20. schepen, Delf 13. Rotterdam 15. Gorinchem 10. Schiedam 6. ende so voords andere ook enige, die sich alle meest in de *Kage* onthielden.

[+] *'sLands schepen op 'tMeyr in de Kage.*

Die van *Haerlem* hebben ook selfs *vier groote ende eene kleyne*[+] *Galeije* opgeset, diese inder haest voltoijden, ende op het Meyr bragten.

[+] *Galeije*n *van Haerlem.*

Den 21. Jan. is de eerste galeije, 84. voeten lang, begonnen te maken: den 30. dito de twede, 100. voeten lang: waer van de eerste den 18. Feb. de twede den 24. dito is uytgelopen. Den 6. Maert is de kleyne galeije na't Meyr gevaren. Den 29. dito is de derde galeije met eenen goeden sterken wind op't Meyr gebragt onder Kapiteynen Binkhorst, ende Mauregnault, met sommige burgeren, die by des Prinzen schepen na de Kage seylden. Den 15. April is de vierde galeije, 108. voeten lang te water gesonden.

Op dat dan nu Don Frederico tot sijn voorneme*n* mogte geraken, so[+] was hy geheel ende al daer op uyt, om die van de Stad het Meyr afhandig te maken: waer toe Amsterdam hem seer wel gelegen was. Hy trachtede eerst den 18. Feb. by *Penningsveer* door te delven, ende met de kleyne Amsterdamsche Galeije ende vijf andere schepen op't Meyr te komen: maer sulkx werde hem vande Haerlemsche Galeije, die te pasze gereed was, met enige andere schepen belet: so dat de Amsterdammers seyl maken ende doorgaen mosten sonder iets te verrichten. Ende als de vijand den 21. Feb. wederom met enige Amsterdamsche schepen meynde ter selver plaetze door te breken, sijn sy vande kleyne Haerlemsche Galeije met enige ponten, die de Sparenwouder-poorte uytvoeren, in haer voornemen so gesteuyt, ende verhinderd, dat de Amsterdammers een Damlooper met al het volk inden brand mosten laten, waer van de meeste op de plaetze werden doodgeslagen, ende de andere in de Fuyke opgehangen.

[+] *Don Frederico tracht die van Haerlem by Penninxveer het Meyr vergeefs af te nemen.*

Ondertuschen krabden ende streden partijen op het Meyr selfs,[+] om best ende om strijd, om het selve meester te worden, ende de anderen daer van af te sluyten. Insonderheyd is hier over den 26. Feb. een swaer gevecht te water gevallen. Want also de groote Galeije

[+] *Scheeps-strijden op het Meyr.*

van Haerlem voor de andere schepen voor uytgeroeijd was, so werde sy van negen Amsterdammers (die sy meynden dat vrunden waren) onversiens omzingeld, ende overvallen. De Kapiteyn Gerrit de Jonge, van Haerlem, jong, ende onverzaegd, werde gewond, ende viel met den Luytenant in het boot, ende ontquam: de schipper met de anderen weerden sich seer mannelijk tot den laetsten man, ende bleven alle. Als nu de kleyne Galeije van Haerlem, die daer op volgde, dit vernam, so heeft de Kapiteyn Jakob Teuniszen, een vroom, ende seer bedreven man ter oorloge, sijnen volke eenen dapperen moed aengesproken, ende vermaend om prijs ende ere tegens hunne vijanden in te leggen, ende heeft daer op de selve kloekmoedig aengegrepen, en*de* niet alleen de veroverde Galeije wedergekregen, die nu al over de twee uren inde magt vande vijanden was geweest, maer ook een Amsterdamsch schip daer by genomen: ende so de brand in het kruyd niet en ware gekomen, soudese alle vermeesterd hebben: want sy nu alrede van vrese niet eene schote en durfden schieten, nochte geene were bieden: so datter seer veele van de hunne sijn gebleven. De onsen namen vier gevangens mede, daer onder eenen edelman van Leuven, Ramschot genaemd, ende quamen met ere ende triumphe binnen Haerlem.

Des anderen daegs werde de strijd wederom vernieud: maer de Amsterdammers namen de vlugt, ende die van Haerlem hebben het gedolven gat by Penningsveer met schuyten, steen, ende peuyn weder dicht gemaekt, ende toegestopt.

[+]Niettemin nochtans heeft Don Frederico eyndelijk den 29. Maert den *Hoogen-dijk by het Huys ter Hart* door doen steken, ende is met eene sterke Vlote van 33. Amsterdamsche schepen ende 7. galeijen onder den Admirael Boszu by sijne andere schepen op het Meyr gekomen: het welke onse oorlog-schepen vergeefs sochten te beletten, de welke niets konnende verrichten na de Kage afweken.

[+]Don Frederico maekt sich meester van het Meyr.

[+]Als dan nu de vijanden aldus genoegzaem meester van het Meyr waren, so hebben sy voords des anderen daegs eene *Schanze aen de Fuyk* afgesteken, ende opgeworpen, tot bevrijdinge van hunne schepe*n*:[+] gelijk ook de *Prinze by de Tonne* ende voords van daer voor by het *Spykerboor* sijne *Schanzen ende Reduyten* ten selven eynde gemaekt hadde.

[+]Ende beschanst sich aen de Fuyk.

[+]'sPrinzen Schanzen ende Reduyten aen het Meyr.

[+]So hadde de vijand ook al den 1. Feb. door eene *Schanze by de Seven-molens* die van binnen vande Noordsijde benaud.

[+]'sVijands Schanze by de Seven-molens.

Gelijk hy mede aen weder sijde van de Stad ten Suyden, ende ten Noorde*n*, by den Hout, en*de* tusche*n* de Sevenmolens en*de* Sparendam,[+] *twee Bruggen over 'tSparen* geslagen hadde, so om te bequamer in alle*n* voorvallenden nood tot malkanderen te komen, als ook om die vande Stad te nauwer te sluyten.

[+]Ende twee bruggen over 'tSparen.

Door dese Amsterdammers op het Meyr, ende hunne Schanze by de Fuyke verloren die van Haerlem het water, ende mosten voordaen

alle toevoer alleen over onse schanzen ende sterkten te lande inkrijgen, waer door sy dapper benoud werden. Men meynd ende oordeeld niet sonder goeden grond, ende groote reden, so die van de Stad sich in tijds van de Fuyke versekerd hadden, ende voor den vijand waren gereed geweest, dat Don Frederico tot sijn voornemen niet licht en soude gekomen hebben, maer de Stad met schande soude moeten verlaten hebben. Doch als het te laet is, dan sietmen dickwils sijne mis-slagen eerst.

Middeler tijd trachte de Prinze van Oranjen het Meyr voor die[+] van Haerlem wederom te openen, ende schickte tot dien eynde den 9. April eene groote *Vlote schepen,* wel ontrent *hondert seylen* sterk, op het Meyr, om hun heyl op den vijand te soeken, die daer op uyt de Kage 'tMeyrwaert in na de Fuyk toeseylden. Als nu die van Haerlem sulkx sagen, verhopende dat sy wat bysonders tot hun ontzet verrichten souden, so manden sy ook inder ijl 12. schepen, en*de* arbeydeden van gelijken van hunne sijde om een open te maken, pogende de Brugge over 'tSparen weg te breken, ende stucken te seylen. So quamen sy dan met eenen gedreven Noord-oosten voor-wind met volle seylen aenstreven, hebbende een wijd groot sterk Water-schipi den voortocht, het welke op de Brugge so geweldig aen stiet dat het daer in bleef steken: het twede, een Korveel sijnde dreef aen lager wal. Hier tuschen waren 200. zoldaeten de Waterpoorte utygetogen, ende hielden met den vijand schutgevaert in het Bosch: maer also sy te swack ware*n*, ende het veels te quaed hadden, so mosten sy de vlugt nemen. Dies sprongen sommige van't Waterschip over boord, ende sommige quamen met eene schuyte aen't land: so volgden die van't Karveel ook, en*de* lieten de beyde schepen voorden vijand. De andere siende dat de Brugge niet en wilde wijken, ende dat hunne twee schepen inden loop bleven, weken al vechtende met verlies van ses ofte seven mannen na Stad. Des Prinzen schepen ende de Amsterdammers schermutzeerden ook wel een weynig op het Meyr, maer en hadde niet veel te beduyden: also sy door den sterken Noord-oosten wind niet recht aen malkanderen en konden komen: ende so werde tegens alle hope van die van de Stad gansch niet uytgericht.

[+] *Vergeefsche aenslagen om't Meyr t'openen, ende die van Haerlem te ontzetten.*

Den 19. April hebben 'sPrinzen schepen sich wederom laten sien, ende setteden aen den hoek vande Vijfhuysen 2000. man aen land, om tegens den vijand te staen: maer also die vande Stad in tijds niet bereyd en waren, so is die aenslag weder tot water geworden.

Zedert werde daer eenen geruymen tijd op't Meyr niets voorgenomen.

Maer eyndelijk den 28. Meij iszer een hard treffen gevallen tuschen 63. schepen van den vijand, ende de vlote van dese landen: waer van de uytkomste voor die van Haerlem seer droevig was: also de onsen met groot verlies van 21. schepen het Meyr mosten ruymen: van

welke victorie ende overwinninge de vijande*n* 'savonds, so inde Fuyk, als romdom de Stad, dapper triumpheerden, ende teykenen van blijdschap betoonden met los-branden van musketten, ende grof-geschut, so dat de Stad scheen in lichten brand te staen, tot groote smerte ende hertenleed van die van Haerlem.

De Haerlemsche Schanze aen het Meyr gaet aenden vijand over.

+Ook werde op den selven dag de Schanze der Haerlemmers aen den oever van het Meyr driemael van den vijand seer hard bestormd: waer tegens die vande Schanze telke reyse sich mannelijk weerden, ende den vijand onverwinnelijk afsloegen: maer siende datze van de schepen tenemael verlaten waren, ende dat sy ook nochte ammunitie van oorloge, nochte victualie meer en hadden, so hebben sy sich behoudens lijf ende goed aenden vijand overgegeven.

Groote verslagentheyd binnen Haerlem hier over.

+Dese nederlage heeft binnen Haerlem eene seer groote verslagentheyd gebaerd: also sy nu genoegzaem konden bemerken, dat hun alle hope van toevoer ende ontzet te water was afgesneden, ende dat hun nu niets meer overig en was dan dat sy der te lande doorsloegen, ofte in der vijanden handen vielen.

'sPrinzen schepen komen wel vveer op't Meyr, maer en rechten niets uyt.

+'Tis wel so dat 'sPrinzen schepen den 27. Junius sich wederom vertoonden, alst nu met de Stad op de heffe liep, waer op die van Haerlem met witte hemden buyten Schalkwijker-poorte in Rustenbrug togen, op dat sy gelijker-hand de Schanze vande Fuyk aengrijpen ende overweldigen mogten, ende also ontzet werden: maer also de schepe*n* niet eens aen en quamen, so sijn sy seer mistroostig wederom na de Stad gekeerd.

Des anderen daegs sijn die van de Stad wederom wel gereed en*de* gemoed geweest om op de Fuyk te stormen, begerende liever in't veld voor den vijand, dan van honger te sterven: maer de schepen hebbender wederom maer op liggen kijken, ende geen werk begonnen.

Eyndelijk sagmen de schepen noch eens den 5. Julius op den middag, waerom die van binnen wederom met magt uytvielen: maer de schepen en deden niets meer, dan of sy met de arme benoude Stad slechts gescherst ende gespot hadden.

De Diemer dijk vvord van Sonoy ingenomen.

+Eer dan noch de saken met de goede Stad van Haerlem dus wijd verliepen, ende de Spaenschen meester van't Meyr werden, so heeft *Ionker Diderick Sonoy,* Gouverneur van Noordholland, door last van den Prinze van Oranjen, den 12. Maert met drie oorlog-boots, vijf galeijen, ende vijftien ofte sestien krapschuyten, met een goed deel krijgsvolk, ende pijonniers, van Hoorn sich te water begeven na den *Diemerdijk,* om die van Amsterdam, ende volgens den Spaenschen in't leger voor Haerlem alle toevoer af te snijden, ende tot opbreken te dwingen. Dus is Sonoy op den Diemerdijk geluckelijk gekomen, ende werp flukx 800. zoldaeten met sijne delvers ende pijonniers aen 'tland, ende begroef sich met groote snelheyd tuschen sekere sluyse, die hy tot dien eynde opgebroken ende aen stucken geslagen hadde, ende

een gat, dat hy aende andere sijde gedolven hadde, ende bragt het werk in genoegzaeme beschermínge, eer die van Amsterdam sulkx gewaer werden. Dit was alrede een groot voordeel, ende seer veel gedaen voor de gemeyne sake: maer de Schanze moste ingehouden worden, soude het eynde ende oogmerk van den aenslag bereykt worden.

Non minor est virtus, quam quaerere, parta tueri.

Het is geen minder konst 'tverkregen te bewaren,
Als dat men niet en heeft met kloekheyd te vergaren.

Derhalven so reysde Sonoy den 14 dito 'smorgens vroeg na Edam, om hun alle mogelijke hulpe van volk ende nooddruft te besorgen, latende aldaer de vijf galeijen, ende drie vande oorlog-boots, met enige dier krap-schuyten tot hunne beschermínge. Die van Amsterdam[+] wel wetende hoe veel hun aen dien Dijk gelegen was, quamen voords noch des selven daegs na middag met 23. waterschepen, met volk ende geweer wel versien, ende overvielen de Sonoysche inder ijl ende onverwacht, ende drongen op de schepen, die voor de Schanze op de rede lagen, met hunne groote menigte in aller magt so geweldig aen, dat de Sonoysche de drie boots, ende twee der galeijen, ende eene vande krap-schuyten ruymen mosten, ende den vijand in handen laten, de andere schepen dicht aen den Dijk onder het geschut van de nieuwe Schanze ter nauwer nood sich bergende. Die van Amsterdam moedig door dit beginzel der overwinninge, trachten voords na de Schanze, om die te bemagtigen, eer Sonoy hun mogte opkomen, ende vernestelen, die aen alle sijden beleggende, ende sonder ophouden bestormende. Op den Dijk, so na Amsterdam, als na Muyden, beschanstense sich daer tege*n* aen, en*de* hadde*n* daer het voornaemste en*de* meeste van hun volk, ende geschut. Aende binnen-sijde bragtense verscheyde galeijen ende jagten op het Diemermeer, ende beletten daermede, dat niemand van dien kant in noch uyt en mogt: Op het Y lag hunne gansche vloot. Die vande Schanze weerden sich dapper mannelijk; so dat de Amsterdamschen met stormen veel volkx verloren, ende niets en vorderden.

[+] *Ende vande Amsterdam*mers belegerd.

Middeler tijd ruckte Sonoy met schrijven, bidden, ende dreygementen,[+] uyt Westvriesland, in eenen grooten halven dag tijds, met ongelofelijke haestigheyd, ontrent 40. Schepen by een, ende toog daer mede den 16. Maert als voor heen te water om de Diemerschanze te ontzetten; het welke hem wederom inden eersten so geluckte, dat de Amsterdammers voor onse vlote van vreze vloden: maer also die van Amsterdam hun volk enige groote schepen te hulpe sonden, so quam den Noordhollanders eene vrese aen, ende namen de vlugt, latende

[+] *Sonoy kom*t met nieuvve hulpe tot ontzet: maer nee*m*t de vlugt.

Sonoy die met eenen stijven Boeijer voor aen ende in't midden sijner vijanden was, in duysend perykelen, ende in groot gevaer, hoewel hy 'tnoch ten laetsten ontquam: ende hier door keerde sich de overwinninge aende Amsterdamsche sijde, die den Noordhollanders te voren genoegzaem seker was. Die vande Schanze siende hun ontzet komen waren wel gemoed, maekten hunne galeijen ende krapschuyten vaerdig, ende hijsden hunne seylen inden top, op dat de onsen van buyten sien mogten, dat sy ook haer best wilden doen, alst op een treffen soude gaen. Maer als syse nu sagen vlieden, so gavense den moed verloren. Niettemin so hielden sy't noch twee dagen tegens.

De Sonoyschen verlaten den Diemer-dijk.

[+]Daer na geene uytkomste sien, ende den honger so groot sijnde, dat sy nu schoen-solen, ende leder-riemen, ende andere diergelijke oneetbare dingen aten, sochten de Schanze met goed verdrag op te geven. Maer also de vijanden, hunnen soberen staet wel wetende, hun niet redelijks en wilden gunnen, so waegden sy't ten laetsten om door te breken, ende vielen in hunne galeijen ende krapschuyten, ende sette*n*'t des nachts tuschen den 18. ende 19. Maert door des vijands schepen heen dwers over op Waterland. Het meestendeel quamder van: onder anderen Jan Taemszen Schaft, Kapiteyn vande groote Hoorsche galeije, een vroom ende onverzaegd man, met sijn meeste volk, die sijn galeije noch eerst in't gesichte van den vijand in den grond hackte. Andere bleven dood, so inde schepen die genomen werden, als ook het land nu al bekomen hebbende: want also sy van den vijand vervolgd werden, ende van wegen den geleden honger van grooter flauwicheyd niet wel lopen en konde*n* so werdender veele achterhaeld, ende geslagen.

Vroome daed van Ian Haring.

[+]In dese vlugt queet *Ian Haring,* van Hoorn, sich seer manlijk, niet anders als een tweede Roomsche Corles: want hy hiel op eene engte vanden Dijk daer de selve aende eene sijde met het Y, ende aende andere sijde met een seker binnen-meyr besloten werd de voorlopers van den vijand eenen geruymen tijd alleen op, ende gaf met dese sijne kloekmoedigheyd veelen respijt ende gelegenheyd om te ontkomen, die anders noodzakelijk den vijand hadden moeten in handen vallen. Doe nu de drang en*de* 'tgeweld hem te sterk werde, sprong hy van bove*n* neder in't Meyr, ende swom behouden over de andere sijde, hoewel na hem dapper geschoten werde, ende liep voord het veld langs, tot dat hy by de andere vlugtige binnen Monickendam geraekte.

Erasmus van Bredenrode vvonderlijke verloszinge van den dood.

[+]Op desen tocht ende vlugt is noch een gedenkwaerdig stuck voorgevallen van *Erasmus van Bredenrode,* Adelborst onder Hopman Willem Lievenszen: want als hy Bredenrode in't vlugten geschoten werde boven door sijn slinker voet, waer van hy ter aerden nederstorte, ende niettemin wederom opkomende, sich na het Y begaf, van meyninge sijnde liever in't water te lopen, ende te verdrenken, dan gevangen, ende t'Amsterdam gehangen te worden, ende ondertuschen

met sijn slag-swaerd, in eene sloot beneden aen den Dijk, met het hoofd inden grond, geraekte te vallen, sonder dat hy sich konde behelpen, ende nu dachte also te sterven, ende te versmoren, so quam aldaer een Corporael van het selve vaendel, met twee ofte drie sijne medegesellen, de welke meynende dat hy vijand was, gedachte hem aen sijn spietze te rijgen, die hy inde hand hadde, maer stack hem inden wrong van sijne*n* broek, die met paerds-hayr gevuld was, ende quetste hem in sijn slinker lieze: ende so hy nu de pietze wederom na sich wilde trecken, dieder vast in gehecht bleef, so toog hy Bredenrode met den hoofde boven water, de welke sich gequetst voelende, seyde: *wat sijt gy voor een Martelaer, dat gy een lustig borst niet rustig en kont voord door helpen?* By welke woorden Bredenrode vande sijnen bekend sijnde, werde van hun uytgetrocken, ende op den Dijk gesteld. De bal van sijnen voet en was niet doorschoten, ende de brand vande wonde was door't water wat verkoeld, so dat hy met hun weder te been geraekte, ende te Vdam quam, alwaer sy by de vlugtende huysluyden door bede in eene schuyte vielen, ende quamen also te samen behouden binnen Monnickendam, alwaer Bredenrode na eenen geruymen tijd van sijn quetzure noch eyndelijk werde genesen.

Terstond na dese vlugt, eer dat de Schanze noch verlaten was,[+] werden de schepen wederom, door de naerstigheyd ende getrouwicheyd van Sonoy, by malkanderen vergaderd, waer by de Water-steden, door het hard ende gedurig aenhouden van den selven Sonoy, noch veertig andere deden, waer onder elf groote welgemonteerde Raseylen, veel Booten, ende Boeijers met boevenetten, ende de rest Karveels, Krapschuyten, ende Waterschepen waren. Dese versamelden alle t'Edam. Maer als dese *Vlote* nu gereed was om t'seyl te gaen onder 'tbeleyd vanden Vice-admirael *Pieter Franken,* quam de tijdinge dat de Diemerdijk al verlaten was: so dat dit twede voorgenomen ontzet al te laet quam. Niettemin voer de Vlote na het Y, ende verdreef de Amsterdamsche schepen uyt hunne plaetze, ende vervolgdese tot aen de palen voor de Stad.

[+] *Voorder ontzet van Pieter Franken komt te laet.*

Dit is de droevige uytkomste van den tocht op den Diemerdijk, tot den welken so God segen hadde willen geven, soude de selve ongetwyfeld Amsterdam seer beset, ende de benoude Stad van Haerlem verlost hebben: te meer also de vijand doe ter tijd vande Fuyke ende het Haerlemmer Meyr noch geen meester en was.

Als nu de Prinze van Oranjen, ende de Heren Staten van Holland[+] na het verlies van het Haerlemmer Meyr, met de goede Stad van Haerlem seer bekommerd ende verlegen waren, ende geenen naderen weg, nochte beter middel tot hun ontzet en sagen, als de veroveringe ende besettinge vanden Diemerdijk: so en hebben sy't by desen misluckten aenslag niet laten berusten, maer Sonoy andermael belast alle middelen te soeken om den Diemerdijk wederom in te nemen, ende beter

[+] *Sonoy neemt den Diemer-dijk ten twedemael in: maer sonder vrucht.*

in te houden. So trock dan Sonoy den 2. Junius ontrent middernacht uyt Waterland met vijf vaendelen knechten, veel pijonniers, ende ontrent 18. seylen, ende voer voor de twedemael van Schellingwoude, daer de voornaemste sterkte der Noordhollanders was, na den *Diemerdijk,* ende nam den selven in, met kleyn verlies van volk, in't aensicht van den vijand, stack den Dijk door, ende begroef sich aen weder sijde in grooten haest, ende vlijtigheyd, met ses sterkten, drie aende Amsterdamsche, ende drie aende Muyder sijde. Hy hiel den Dijk ook manlijk in tegens al 'tgeweld van den vijand, hoewel hy seer dickwils by die van Amsterdam, ende de Schanzen die sy daer ontrent hadden, dapper werde aengevochten.

Gevecht tuschen de VVaterlanders ende Amsterdammers

[+]Maer die van Amsterdam bragten terstond vijf galeijen met sommige kleyne oorlogschepen op het Diemer Meyr, om't besit van het selve in te houden. Waer tegens de Westvriesen ook wel meerder magt door't gedolven gat op't Meyr bragten, maer konden het selve geen meester worden, om die van Amsterdam, ende den vijand voor Haerlem hunnen toevoer af te snijden. Daer werde ondertuschen daeglijkx tuschen partijen op 'tMeyr gevochten, nu de Amsterdammers, nu de Westvriesen, ende dat meestentijd, boven liggende. Onder ander gevecht gevielt eens dat de kleyne Hoornsche Galeije de groote nieuwe Galeije van Amsterdam tegens quam, de welke met haer spottede, 'tschip dat niet al te groot en was, een wortel-schuyt noemende, ende roemende dat sy't selve wilden overhalen, ende binnen hun boord setten. Maer de Hoornsche vielen hun so dapper aen, dat sy met haer wortel-schuyt gemelde groote galeije innamen, ende eerst met veele gevangens aen hunne Schanze, ende daer na binnen Hoorn bragten.

De Diemerdijk vvord na het overgaan der Stad Haerlem, van Sonoy verlaten.

[+]Dewijle dan Sonoy van het Diemer-Meyr heel ende al geen meester en konde worden, so konde hy ook aldaer voor die van Haerlem weynig uytrichten, of hy schoon gemelden Dijk tot het eynde der belegeringe ende veroveringe der Stad inhielde: waerom hy ook den 17. Julius, na het overgeven der Stad Haerlem, door last van sijne Pr. Excellentie, op de begeerte der Noorder-steden, is opgebroken, ende in Noordholland wedergekeerd.

De Baron van Batenburg neemt Ouderkerk in: maer en kant niet houden.

[+]Terwijl dat nu Sonoy sich op den Diemerdijk beschanste, so nam *Ionker VVillem van Batenburg* den 10. Junius na weynige kleyne schermutzingen *Ouderkerk* in, alwaer hy sich ook terstond sterk maekte. Die van Amsterdam sonden des anderen daegs vijf vaendelen Spanjaerden, om de Batenburgsche daer weder uyt te drijven: maer de onsen daer van verwittigd sijnde, leyden enige in verborgene lagen ter sijden den weg dien sy langs henen mosten, ende gelieten sich met hunne voornaemste magt of sy de vlugt namen, tot dat de vijand de lagen gepaszeerd was. So keerden sy sich dan, ende klemden ende besloten de Spanjaerden van voren ende van achteren, en*de* grepense also

aen, dat sy se gansch vermelden, datter geen tien binnen Amsterdam weder en quamen. Door dit innemen van Ouderkerk kregen die van Amsterdam al eene goede ringe inde neuse, ende toom inde*n* mond, sijnde de pas tusche*n* hen en*de* Vtrecht hier door meest gesloten: so soude ook het leger voor Haerlem met der tijd gewis in groote benaudheyd geraekt hebben, in dien't met de Stad niet te verre en ware gekomen geweest, die't nu door den swarten honger niet wel veel langer en konde tegen-houden. Ook waren de Batenburgsche niet lang meester van Ouderkerk: also sy na weynige dagen, door kragt van volk, noch niet genoeg beschanst sijnde, met verlies van enige, waer onder *Antonis Olivier,* een dapper Kapiteyn, wijken mosten: te meer om dat Franciscus Baldeus, voor de komste van Batenburg, de Kerk ende het Kerkhof versekerd, ende sich aldaer begraven hadde.

So heeft Batenburg *Breukelen* daer na mede ingenomen: maer[+] wederom van gelijken verlaten.

[+] *En Breukelen: maer moetet vvederom verlaten.*

Ook sochte hy te *Nieuwersluys* sich te beschanzen: maer de Duytsche[+] knechten begonnen te muyteneren. So liept vast al te mael in't riet, ende de gansche aenslag ging verloren.

[+] *Nieuvversluys desgelijks.*

Hoe droevig dan nu de staet van de Stad was kan yder lichtelijk[+] genoeg bedenken. So klaegde *Ierusalem by den H. Propheet Ieremias: Van buyten vernield het swaerd, van binnen de dood.* Dat was het lot ende deel van onse Stad ook. Als dan de saken aldus met Haerlem verliepen, dat het Haerlemmer Meyr hun gesloten was, ende het ontzet te water tot wind ende water geworden, ende van daer ofte geen ofte geringe hope van verloszinge voor handen, so wast ja wel over tijd datter goede ordre op de victaie ofte mondkost, ende krijgs-nooddruft gesteld werde. So hebben dan de Heren van den gerechte den 2. Meij al het kruyd ende koren in de Stad doen beschrijven. Den 28. dito werde geordineerd, dat yder man, burgers, ende zoldaeten met een pond tarwen brood daegs moste toekomen, de vrouwen ende maegden met een half pond, drie kinderen met een pond, [*] hoeren en*de* jongens mosten moutkoeken eten: ende so wie met sijn bescheyden deel niet en konde strecken die mogte den hongerigen buyk met moud-koeken voord vullen: want daer en was geen roggen-brood meer in Stad. Ook werde den brouwers belast geen hooger bier te brouwen als de tonne van 20. stuyvers. Ende also het koren daeglijkx geweldig afnam, so werde den 6 Junius gekondigd dat de burgers met hunne vrouwen ende kinderen ook moutkoeken mosten eten, ende het brood voor de zoldaeten laten.

[+] *Ordre op 'slijfs ende krijgs nooddruft binnen Haerlem. Tren. 1. 20.*

[*] *Lev. 19. 29 Deut. 23. 17.*

Ook hebben sy den 29. Junius doen aflesen, dat de burgers hun[+] provisie ende voorraed van lijftocht aende Commissarisen daer toe geordineerd vertonen souden, om de moedwille der zoldaeten te verhinren, die onder deckzel van kost te soeken de burgerije beroofden, ende plonderden: want de moedwille der zoldaeten wies daeglijkx door de

[+] *Moedwille der zoldaeten.*

benoudheyd, ende den swarten honger. So hebben sy den 7. Julius alle kramers ende laken-verkopers huysen ende winkels met geweld beroofd, ende den Lombaert opgeslagen, ende over de dertig duysend guldens aen geld, silver, ende goud, ende andere waren genomen: gelijk sy ook al lang te voren, nu ende dan, hunne moedwille hadden gepleegd: want den 2. April hadden sy de St. Jans Kerke geplonderd, ende alles buyten ordre ende sonder last stucken geslagen. Den 1. Maert werde eene vrouwe in haer bedde dood gevonden, die de zoldaeten 'snachts om geld seer lastig gevallen waren. So was ook den 3. Januarius eene vermaerde vrouwe Maria Haringx van eenen zoldaet lelijken vermoord, ende doorsteken. Den 4. Meij waszer een groote beroerte onder de zoldaeten om dat Kapiteyn Vimi 'snachts te voren eenen Walschen zoldaet hadde doen ophangen: alwaer Dotin met een roer geslagen werde, ende Tseraerts in groot perykel van sijn leven was: so durfde Vimi ook langen tijd op straet niet komen, also sy gedreygd hadden hem te doorsteken. Ook doden sy den 27. Meij de boven-gemelde personen sonder kennisze ofte goedvinden van de Heren: ende namen daerenboven op den selven tijd Heer Jasper, Heer Reijer Roothooft, Doctoor Elsen, ende den Predikant van het Gasthuys gevangen. So vermoorden sy mede den 11. Julius Mr. Quyrijns dochter, met de huysvrouwe van eene*n* Koster vande Groote Kerke, als ik ook te voren verhaeld hebbe.

Nulla fides pietasque viris qui castra sequuntur.
De zoldaeten en sijn geene Kerk-meesters.

[+]Maer om tot de gelegenheyd ende den stand des noods der Stad Haerlem weder te keren, so werde de honger ende de benoudheyd met der tijd so swaer ende groot, dat sy al graeg ende met goede smaek raepkoeken ende kennipkoeken inwrongen. ja aten al wat niet eetbaer en was, van paerden, katten, honden, muysen, ratten, ende diergelijke ongedierten van ongebruykelijke ende walgelijke spijse: dat meer is, sy broeijden selfs den gesouten oszen en*de* koe-huyden het hayr af, ende slingerden die in't lijf: koolstruyken, ende wijngaerd-bladen, ende diergelijke groenigheyd diende hun voor een gericht van leckernije. Den 6. Julius hebben sy het vleesch, dat sy noch soberlijk hadden inde halle malkanderen met geweld benomen, waer uyt groote beroerte inde Stad ontstond. Den 30. Junius was eene vrouwe, die 'thuys vol kinderen hadde, die daeglijkx om brood riepen, dat sy hun niet en konde geven, so wijd gekomen, dat sy sich soude verhangen hebben, indien het niet en ware verhinderd geweest. Ja den 8. Julius storven veele menschen van honger weg. So lang hield't onse vroome Stad, eer dat sy't wilde opgeven. Geen geweld, geen swaerd,

[+]*Honger en*de *kommer binnen Haerlem.*

geen Spanjaerd konse dwingen: maer de swarte honger heeftze moede ende mat gemaekt. 'Twas langer niet te harden, sy mosten den vijand in handen vallen hoe manlijk sy sich den ganschen tijd gequete*n* hadden. Niettemin so en wilden sy't noch voor den vijand niet weten, ende bedeckten hunnen nood so lang als sy konden, ende hielden eenen goeden moed tot het uyterste toe. Ende als hun nu dickwils van den vijand verweten werde, dat sy langer brood nochte bier in Stad en hadden, so hebben sy hun den 9. Junius ander bewijs gedaen, ende buyten de Sijlpoorte t'ontbijten gegeven. Ook hebben sy den 20. Meij eenen gevangen, die 'snachts ingebragt was, met twee halve Haerlemsche Daelders in sijne borse, en*de* twee bollen broods, met een wit rijsken in sijne hand, vrij en*de* vrank na het Bosch tot de sijnen gesonden, tot eene getuygenisze dat sy noch geen brood gebreck en hadden: mitsgaders met eenen brief aenden Oversten daer by, van inhoud, dat sy hem gedachten te komen besoeken, eer hy dat brood hadde opgegeten, tot een bewijs dat hun oude moed ende dapperheyd noch niet verminderd en was.

Ondertuschen hadden de beleggers ook geene weelde, ende dickwils[+] niets gebreck dan alle dingen, boven het ongemack, ende de smettelijke siekte, die dickwils daer op volgen wil, het welke altesamen veel volks sleet. So mosten sy ook daeglijkx op de handen vande onsen paszen, diese door gedurig uytvallen geen ruste en lieten. Evenwel so was hun kommer, hun gebreck ende honger by die van binnen niet te vergelijken, so dat sy de belegeringe, hoewel beswaerlijk, hebben konnen uytharden.

[+] *Benoudheyd in 'svijands leger.*

Sy kregen hun toevoer van Vtrecht, ende van die landstreke al-om,[+] langs den Diemerdijk, over Amsterdam, ende den Sparendammerdijk in't leger, door eenen langen ende moeijelijken weg: den welken als Sonoy ende Batenburg, gelijk wy boven geseyd hebben, hun niet en konden afsnijden, so maekten niettemin de onsen ende insonderheyd onse vrijbuyters den selven seer onveylig, die de victualien die na't leger gingen, dickwils in hunne schanzen sleepten. Dit deden sy eerst 'swinters over't ijs op hunne schaetzen, ende daer na in open water met kleyne jagten, die sy seer snellijk roeijden. Sy gebruykten elk een lang roer, ende zomtijds twee, tot hun geweer, die sy, als 'tnood dede, op de rugge hingen, ende daer beneffens eenen verjager die hun voor eene spietze diende, ende voor eenen polz ofte stock om over sloten ende grachten te springen, waer mede 'tveld hier ende daer in dese lage landen van malkanderen is afgescheyden. Sy deden veele stucken verhalens waerdig, ende enige schier ongelooflijk, so van kloekmoedigheyd, als behendigheyd van oorloge. Wy sullender een tot een staelken verhalen dat bekend ende seker is.

[+] *De weg van hun toevoer, ende sijne gelegenheyd.*

Daer was in de maend van Martius recht na den vorst eene bende[+] Ruyters van den vijand, altemael Lanziers, tuschen Amsterdam ende het leger op den Dijk, ende trock daer met grooter moeijelijkheyd,

[+] *Vroome daed van't Hoen met sijn Vribuyters tegens de Spaenschen opden Hoogen-dijk.*

also de selve Dijk boven seer week, ende 'thel op enige plaetzen gedoijd op enige noch ongedoijd was, dat ook de paerden zomtijds tot aenden buyk in de modder schoten. Dit werde van eenen *Vrijbuyters Kapiteyn, het Hoen* genaemd, verspied, die by geval met twee Roeij-jagten met 17. ofte 18. manne*n*, ongevaerlijk, op het Y was, ende sag terstond middel om dit volk een voordeel af te sien. Hy wachte tot dat sy op eene plaetze quamen, daer geen uytvluchte aen de binnen-sijde en was, ende sond sijn eene jagt met de helft van't volk om den Dijk van achteren in te nemen: met het andere roeijde hy van voren, ende sich met de sijnen op den Dijk begevende, verwachte daer met sijn geladene roers tot dat de Ruyters aenquamen. Dese die veel-licht 125. man sterk waren, naer de grootheyd der vanen van dien tijd, maekten eerst weynig swaricheyds: maer doe sy nu hard aenden man quamen, so schoten die Vrijbuyters los, ende namen meest elk eenen man weg, ende velden daer op de spietzen voor uyt, de welke langer sijnde als de lanzien vande ruyters, ende de selve geenen vaert konnende maken van wegen den diepen ende quaeden Dijk, so drevense die lichtelijk met verlies te rugge, de welke sich na de ander sijde kerende, van de andere even-eens onthaeld werden. Middelertijd hadden de andere weder geladen, ende op hen gekookt, die sy desgelijkx groeteden, als sy weder quamen, gelijk sy eerst gedaen hadden. Ten korsten sy reden so lang tuschen beyden datter niemand en over en bleef. Door dit ende diergelijke feyten werde 'tHoen so vermaerd, dat de Here van Liques, een vande voornaemste hoofden van den vijand, begerig werde hem te sien, ende liet hem op vrij geleij voor sich komen, ende verstaende dat hy maer een slecht huysman was, verwonderde sich daer over, ende bood hem enige geschenken aen, die 't Hoen weygerde, seggende dat de tijd wel mogte komen, dat hy sijne gunste niet ontseggen en soude. De Here van Liques beloofde hem in alles sijnen dienst, dat het Hoen daer na wel te pasze quam: want door seker ongeluck vande Spanjaerden gevangen sijnde dede gemelde Here, dat hy niet alleen het leven behield, maer dat hy ook sonder ranzoen werde vrijgelaten.

[+]Als nu de Stad inde grootste benoudheyd was, ende ten uytersten gekomen, ende dat sy niets meer en mogten, so werde sulx door teykenen uyt den Toren den Prinze van Oranjen ende sijne schepen te kennen gegeven, de welke om spoedige hulpe ende ontzet riepen, ende schreijden. Den 2. ende 4. Julius lietense eene *swarte vlagge.* ende den 6. dito een *wit vaendel* tot dien eynde van den Toren afwaeijen. Den 8. dito stakense *twee swarte vlaggen* op de Sparenwouderpoorte na de Fuyk toe, ende lieten met-enen *een wit vaendel* van den Toren af vliegen. Ook hingense wederom den 12. dito *eene witte vlagge* den Toren uyt.

[+]*Die van Haerlem geven hunnen uytersten nood met vaendelen van den Toren te kennen.*

[+]Middelertijd, ende ook gedurende de gansche belegeringe, wer-

[+]*VVorden met brieve*n *van den Prinze versterkt ende getroost, eerst door boden ende poste*n*, en*de *na door duyve*n

den die van binnen van den Prinze door verscheyde brieven van sijn voornemen verwittigd, ende in hunne swarigheden gesterkt ende getroost, ende goede moed gegeven, voornamelijk in het uyterste, ende groote belofte gedaen van goede vergeldinge voor hunne kloekmoedige getrouwicheyd: waer door de goede hope der verloszinge in hun (doch, eylaes! te vergeefs) gestadig gevoed werde. Dit geschiede eerst door *Boden,* ende *posten.* Ende als nu de wegen so nau beset waren, datter niemand door en mogt, ende nu voor hun niets anders dan de locht open en was, dien de Spanjaerd niet sluyten en konde, so sijn de *Duyven* van de Stad hunne vliegende brief-dragers ende posten geweest: het welke op dese wijse in sijn werk ging. Die van binnen sonden nu ende dan, met sterken geleyde, na het Meyr tot de schepen, sommige met enige korven met duyven, die in Stad op de koten broeden, aen welker pootkens de Prinze van Oranjen, een kleyn briefken vast maekte, waermede sy wederom op Haerlem na hunne koten vlogen, alwaermen die gade sloeg, ende het briefken afnam. Een wetenschap eertijds in Oostindien ende ook by de Romeynen gepleegd, ende na in den jare 1574. van die van Leyden in hunne benoude belegeringe mede gebruykt, ende nagevolgd. Gelijk ook noch voorleden Somer inde Belegeringe van Grol geschied is, alwaer de onsen eene Stads-duyve hebben geschoten, ende bekomen, als ik van goeder hand sekerlijk bericht ben.

Boden ende Gesanten uyt gelopen, Boden ende Gesanten ingekomen.

Januarius. 19. is *Adriaen van Berkenroede,* Schepen, met enige sleden na den Prinze vertrocken.	21. I. B.
	22. is *Adriaen van Berkenroede* wederom gekomen.
31. II. Boden, die korts wederkomen, ende nochmaels na den Prinze verreysen.	23. enige boden.
	28. een bode, die terstond wederom na den Prinze is gesonden.
Februarius. 6. sijn *Adriaen van Berkenroede* ende Kapiteyn *Vimi* na den Prinze getogen.	
April. 10. VI. B. 17. III. B. 19. I. B. 20. IV. B. 22. 23. 29. wederom enige andere.	6. II. B. die terstond wederom vertrecken.
	13. I. B. 14. III. B. 15. III. B.
	18. is *Tseraerts* die sommige dagen te voren na den Prinze getogen was, *Rosigoi, Bordet, Dotin, Malignai,* ende meer andere tot 15 toe de Sijlpoorte ingekomen met

sich brengende sommige mannen met kruyd geladen.

23. IV. B.

Meij. 15. I. B.

1. VIII. B.

Boden met Duyven.

Meij. 8. IV. B. III. D. 23. sommige B. VIII. D.

Junius. 3. is *VVielemaker,* een burger, uytgelopen, ende twee andere, met enige duyven.

17. is *Tseraerts,* met *Houtijn,* Gouverneur van Vlissingen, na de Fuyk met 100. zoldaeten uytgeleyd met eenen korf met duyve*n*.

Julius. 6. werde Kapiteyn *Niklaes Bernaerts* met geweld van volk in eene schuyte na des Prinze*n* schepe*n* geholpe*n*, vier duyfkens met sich dragende, ende eenen brief ae*n* den Prinz, met hertelijk versoek, dat hy hun toch des dingdags-avond te schepe aen de Ton victalie wilde bestellen, also sy den honger niet langer en konden verdragen.

Duyven met Brieven.

12. I. D. 13. I. D. 19, I. D. 25. I. D.

8. I. D.

10. sijnder 16. mannen uyt de Schutterije verkoren, om de secreten mede te weten: also de Burgerije begon gaende te worden, ende weten wilden wat de brieven inhielden die de duyven bragten.

13. II. D. sonder brieven.

16. I. D. dieme*n* meynde dat uyt vijanden hande*n* quam om die van de Stad te bedriegen.

18. I. D. 19. I. D. 24. I. D. met twee brieve*n*. 27. I. D. 30. I. D. met twee brieve*n* va*n* goede belofte, waer van de Stad wat verquickte.

4. I. D. met twee brieven.

7. I. D. 8. I. D. 9. I. D. met eenen brief van droevige tijdinge van het gemist ontzet.

De *Boden,* die meest over ende weder over liepen, waren *Alewijn de lager, Pauwels Knieren, VVielemaker,* ende jonge *Keuijer.*

Also ik eenen der brieven hebbe bekomen, dien de Prinze van Oranjen,[+] door Tseraerts, aenden Gouverneur van Haerlem Ripperda, gedurende de belegeringe, heeft gesonden: so en hebbe ik niet ondienstig geacht, den selven onsen burgeren mede te delen.

[+] *Inhoud van sekeren Brief vanden Prinze door Tseraerts aen den Gouverneur Ripperda gesonden.*

Copie van eenen Brief van den Prinze aen den Gouverneur Ripperda door Tseraerts gesonden.

Die Prince van Oraengien, Grave van Nassou, &c. Heere ende Baroen van Breda, van Diest, &c.

EDele, eersaeme, ende besundere Alsoe onse soldaeten tot Bueren zekeren postbode met brieven comende uyt der vijanden leger nedergeworpen hebben, soe hebben wy wel willen zekere extraicten daer uytseynden aen Tseraerts, *ende hem bevoelen u die selve te communiceren, op dat ghy daer by moegt sien die aenslagen der vijanden,* ende hoe hoochelijk dat sy u achten, nijet twijfelende oft alle dat goede geselschap te Haerlem des te meerderen moet grijpen sal, *waer toe wy weten dat aen uwe naersticheyt nijet en sal gebreken, Ende wy sullen u poeder ende proviande beschicken soe veele moegelijck wordt. V hier mede den almogenden Heere bevelende. Gheschreven tot Delft opten iiij. dach Februarij. 1573.*

V Goede Vrint
Guillaune de Nassau.

Het Opschrift was.
Den Edelen eersamen onsen lieven besunderen Ioncker VVybolt van Ripperda Gouverneur, tot Haerlem.

Ianus Dousa
In Columbas Leydensium, solutâ secundâ obsidione.

At qui misellis haec bona civibus
Redux in urbem nuncius adferat
Est nemo. Ità omnes ex eodem
Fonte simul Stygii soporis

Oblivionis pocula quae vocant
Traxisse visi, & fors sapiunt suâ
  Sententiâ, ut qui ferre rursus
    Esuriem, obsidiumque nolint.
Quos esurisse (hei!) plus nimiò est semel,
Semelque passos obsidium satis.
  At non columbrae sic Diones,
    Quae cupidis sine fine solae
Mansêre fidae rebus in ultimis,
[+]Loïse, jussi dum memores tui
  Nexas pedi-ferunt tabellas.
    Quid vigil obsidio, quid arces,
Aut valla prosunt, per spatia invii
Eunte coeli nuncio? idem Harlemî
  Fecêre Bruti exemplo, ab acri
    Cum Mutinae urbs premeretur hoste.

[+]Ludoicus Boïsotus Pr. Auraici classis praefectus, Leidae Camillus alter, & Liberator.
Mutina, Italiae urbs, vulgò Modena.

Ianus Dousa.

Opden Duyven, de Posten van Leyden, ende Haerlem, als Leyden van haere twede Belegeringe ontzet was.

Daer was nu niet een post, die hun wat dede weten,
Eylaes! so schenen sy van yder-een vergeten.
  Dit dachten sy veel-licht niet sonder recht, en reen,
  Die lang genoeg 'tbeleg en svvarten honger leen.
Tis meerder dan genoeg den honger eens te smaken,
En eens den harden noot van 'tsvvaer beleg te kraken.
  De duyfkens bleven hun in hunne meeste rou,
  In hunnen hoogsten nood dan noch alleen getrou.
Sy hebben, Boïsot, dijn brieven, dijn behagen,
Sy hebben dijn bevel aen hunne poot gedragen.
  Wat helpt het streng beleg? wat helpt de nauwe wacht?
  VVat schanzen, wat geweld, wat sterkten, ende magt?
De post bevaert de locht, die weg blijft ongesloten,
So quamen sy ook eerst tot Haerlem aengestoten
  Op Brutus ouder vond, wanneer de gansche pas
  Na [*] Mutina beset en nau gesloten was.

[*]Na Modena.

Wanneer nu de vijand de locht van dese practijke inde neuse begon+ te krijgen, ende sekerlijk te vernemen, dat de Prinze van Oranjen en*de* die van Haerlem door gemelde duyven malkanderen onderling van alles bericht deden: so hebben sy daer op voords uytgeweest, dat sy de duyven met hagel in de vlugt mogten treffen, ende daer door de brieven bekomen, ende al de beraedslagen ende aenslagen vande onsen, ende de gansche gelegenheyd van de Stad, daer uyt verstaen, ende vernemen, het welke hun ook tot hun groot voordeel so naer wille geluckt is: want sy schoten enige duyven, ende verstonden uyt de brieven dat de Prinze van Oranjen ende de Staten van Holland eenen grooten hoop volks te samen ruckten, ende allen vlijt sochten aen te wenden, om de Stad met geweld door Gods hulpe te ontzetten. Derhalven+ so heeft Don Frederico sijnen Vader den Hertoge van Alba dit voornemen vanden Prinze inder haest aengeschreven, met versoek van nieuwe hulpe, om de onsen te wederstaen, ende het ontzet te verhinderen: die daer op sijnen Sone Frederico inder ijl meerder magt toeschickte, te weten den Baroen van Chevreaux met duysend Hoog-Bourgonjons, twaelf vaendelen uyt het Regiment van Lombardijen, ende dertien van Don Lopes de Figueroa, welke twee Regimenten der gemelde vijf en twintig vaendelen sy het eene het Regiment van S. Philips, het andere van S. Jakob noemden, ende daerenboven noch vier Vanen Ruyteren.

+*De Spaenschen schieten Stads duyven, ende verstaen het voornemen vanden Prinze, ende schrijven aenden Hertoge om meerder hulpe.*

+*Nieuvve hulpe der Spaenschen om het ontzet te beletten.*

Het liep dan nu vast met onse Stad ten eynde: so dat ook de gemeyne+ man ende alle de inwoonders van Holland groot medelijden met die van Haerlem hadden, ja opentlijk uytriepen, datmen voor die getrouwe burgeren ende zoldaeten niet genoeg en dede. Dat meer is veele burgers in verscheyde steden van Suydholland boden sich selfs aen, ende wilden hun leven niet verschonen om die van Haerlem te helpen ontzetten: so dat de Prinze van Oranjen ende de Staeten van Holland te meer gedrongen ende genoodzaekt waren het ontzet voor die van Haerlem by der hand te nemen, om de gemeynten alom te voldoe*n*, ende te stillen: hoewel het de Prinze tegens sijnen dank ende goedvinden inwilligde: also hy geenen raed en sag, ende geenen moed tot het ontzet en hadde, ende verklaerde sulkx geen werk van burgeren maer geoeffende zoldaeten te wesen: behalven dat het niet geraden en was de burgers der steden ende de vrijwillige in't veld voor den vijand also licht te wagen. Evenwel het werde voorgenomen: ja de Prinze presenteerde niettemin selfs mede te trecken, om den aenslag te beleyden, maer de Staten en konden het selve niet goed vinden, ja wilden geenzins toelaten, dat de Prinze sijn lijf en*de* leve*n* in so sorgelijke*n* aenslag soude hasardere*n*, en*de* in gevaer stelle*n*. So werde den Here Willem van Batenburg 'tbeleyd en*de* opperste gebied gegeve*n*. Die is dan den achtste*n* Julius ten drie uren na den middag met al sijn krijgsvolk van Sassem opgebroken, waer onder veel borgers van Delf, Leyden, Rotterdam, en*de*

+*Aenslag door den Baroen van Batenburg om Haerlem te ontzetten.*

andere steden waren, die goedwillig uyt eenen trouwen yver, ende enkele liefde, sonder loon ofte besoldinge, mede trocken, met een groot getal van wagenen met allerleij nooddruft geladen, ende is so met sijn leger te Noordwijkerhout gekomen, alwaer hy sijn volk wat dede rusten, ende God Almagtig opentlijk aenroepen, ende om sijnen vaderlijken segen bidden. Dit geschiede in aller stillicheyd, ende behendigheyd: evenwel so hadde de vijand alrede volkomen bericht ende wete*n*schap van dit voornemen, ende lag in sijn voordeel gereed om op de onsen te paszen: ja was nu al twee dagen ende nachten gedurig in wapenen ende slagorde geweest, om de onsen te verwachten, ende het ontzet te beletten. So quam dan de Here van Batenburg ontrent middernacht met sijn volk aen het Duytsche leger in't Bosch voor de Stad, ende vonden niemand inde eerste beschanzinge, dan eenen schildwacht, dien sy ombragten: waerom sy stoutelijk voord-trocken, meynende dat de vijanden gevlugt waren.

*Batenburg vvord geslagen.

+Als nu de Batenburgsche ter plaetze quamen daer de vijanden in hun voordeel getrocken en*de* gescholen lagen, so brande*n* de Spaensche*n* op de onsen voords heftig los, en*de* vielen tot hen onverwacht geweldig in. Hier over verschrickte de ruyterije door de ongelegenheyd vande boschagie, dat hun midden in den weg stond, ende vlugten dwers door het voetvolk, diese uyt alle ordre bragten: ook beschadigden sy malkanderen onwetens niet weynig door de donkerheyd des nachts, ende den rook van het schieten: waer op de vijand hun overkomende, hun lichtelijk meester werde, en*de* deerlijk verstroijde. De Spaenschen vervolgden hunne victorie snellijken so te paerd als te voet, ende achterhaeldense, ende sloegen 'tdood wat sy vonden. Daer blevender ontrent seven hondert op de plaetze, hoewel 'tgeruchte inden beginne veel breeder lieip: alsoder na veele te voorschijn quamen diemen meynde geslagen te wesen. De Baroen van Batenburg bleef selfs in de vlugt, van eene brugge, somen vermoede, gedrongen, en*de* in het water versmoord. So werden ook de Heren van Kloetingen en*de* van Karloo geslagen. Tseraerts ontquamt gequetst binnen Leyden. De duysternisze des nachts verschoonde veelen het leven, hoewel de selve na den tijd van't jaer niet lang en was Alle de wagens met het toevoer werden genomen, met negen vaendelen, die de vijanden des anderen daegs de benoude Stad in triumphe vertoonden. Sy kregen ook acht veld-stuckxkens, die sy op't Huys te Kleef bragten.

*Geblevene Borgers der Hollandsche Steden, ende meest van Delf, voor de Stad van Haerlem.

+Daer waren nu onder de doden veele burgers, meest van Delf, alle goedwillige, die uyt liefde, als geseyd is, op desen tocht ende aenslag dienden, ende hun leven so getrou voor ons Stad waegden, ende so onnosel lieten: die ik daerom overwaerdig achte, dat hunne namen alhier ter eren ende tot eene eeuwige gedachtenisze in eene lijste naer den A.B.C. in ordre vertoond ende voorgesteld worden.

Namen der verslagene Burgeren der Hollandsche Steden ende meest der Stad Delf, voor de Stad van Haerlem.

Mr. Abraham, Chyrurgijn.
Adriaen Antoniszen, Koekebacker
Adriaen Gerritszen, Backer.
Adriaen Heyndrickszen VVinter.
Adriaen Heyndrickszen, Boekprinter.
Adriaen, Hopkoper.
Adriaen Stompwijk, Bode.
Adriaen VVillemszen.
Albert Bruynebaert.
Albert Ianszen, inden Kloot.
Albert Klaeszen, Kuyper.
Andries, inden Burg.
Andries Huygen, de Soon inden Engel.
Andries Maertenszen.
Antonis Hendrickszen.
Baertout Korneliszen.
Bartholomeus Dammiszen.
Christiaen Klaeszen.
Dammis Symonszen, op Schie.
Daniel, Lantarenmaker.
Dirk Borstelman, inde drie Spykerboren.
Dirk Dorp.
Dirk Ianszen, Olijslager.
Dirk Klaeszen, Brouwer in den Anker.
Dirk Korneliszen, inde Roos.
Dirk Korneliszen Schrabelaer, Schoenmaker.
Dirk Roelen, Kuyper.
Duyst Ewouts.
Elleger, Opperbrouwer.
Foys.
Frank vander Eyk, met sijnen Broeder.
Frans Duyst Franszen.
Frans Klaeszen, Waerd inde Kaetsbaen.
Frans Lievenszen, Snijder.
Gerrit Dammiszen.
Gerrit Paschier.
Gijsbrecht Heyndrickszen Schout, Schoenmaker.
Harmen Ianszen, Inslager.
Heyman Klaeszen.
Heyndrick Dammiszen, Waerd in den Rosenboom.
Hillebrant, Snijder.
Huyg, Wever.
Iakob Hypolitus.
Iakob Ioriszen, Pijper.
Iakob van Lindenburg.
Ian Adriaenszen Vos.
Ian Bruynszen, de soon in den gulden Pot.
Ian Franszen, Kuyper.

Ian Franszen vander Hovebockel.
Ian Iakobszen, Brouwersknecht.
Ian Ianszen, Backer.
Ian Ianszen Verhey.
Ian Korneliszen Kerk, Kuyper.
Ian Pieterszen, Backer.
Ian Pieterszen, Kistemaker.
Ian Pieterszen, Molenaer.
Ian Pieterszen, Verdijk.
Ian, Timmerman.
Ieronymus Symonszen.
Ioost Bos.
Ioost Iakobszen, Brouwersknecht
Ioris Romboutszen, Hopmeter.
Ioris Korneliszen, Kuyper in de halve Maen.
Katogen.
Klaes Dirkszen Ket.
Klaes Huygenszen, Devicksnijder.
Klaes Korneliszen, Stoeldraeijer.

Klaes Tou.
Klaes VVillem Dankertszen.
Kornelis Adriaenszen, Stoeldraeijer.
Kornelis Arentszen.
Kornelis Bartelszen.
Kornelis de Boer, Kuyper.
Kornelis Dirkszen, met sijnen broeder.
Kornelis Iakobszen Pynaken.
Kornelis Korneliszen, Kuyper.
Kornelis Pieterszen Kluts.
Kornelis Pieterszen, Koster.
Kornelis Reijerszen, in't Weselken
Kornelis Rijkerszen Rijk.
Kornelis van Sweden.
Kornelis Vechterszen, Kuyper.
Kornelis VVillemszen Koper.
Kornelis Zenten, Appelman.
Lambrecht, Koekebacker.
Laurens Koeman, Wever.
Pieter Dirkszen Vytenbroek.
Pieter Harmanszen, Snijder.
Pieter Ianszen, Besemmaker.
Pieter Ianszen, Kuyper.
Pieter de Vries.
Pieter Korneliszen, inde Roos.
Pieter op de Watermolen.
Reijer Heyndrickszen met sijnen Broeder.
Symon Egbertszen, Schoenmaker
Symon Gerritszen Hartevlugt.
Symon Klaeszen.
Korte Symontjen van Voorburg.
Thomas Ian Borgertszen.
VVillem Ioriszen Deym.
VVollebrecht, Speelman.
VVouter Bruyn, Decker.
VVouter Pieter VVouterszen.
VVouter, Kuyper in Amersfoort.
VVouter, in S. Joris.
De *Soon* van den rijken Smit.

Dese namen hebbe ik uyt de Historie van *Pieter Bor* ontleend, ende uytgeschreven: meer sijnder nochte hem nochte mij bekend.

Dese nederlage verschrickte by na geheel Holland. De Baroen van Batenburg en werde niet seer beklaegd, overmits hy beschuldigd werde dat hy sijne commissie ofte last (door dronkenschap) niet wel en was nagekomen, ende daerom genoegzaem de oorsake van dese nederlage was, hebbende sich al te onvoorsichtig ende onbedacht te verre onder den vijand begeven: gelijk ook het paerde-volk grootlijkx te beschuldigen was. Anderen onschuldigden hem in tegendeel, ende getuygden, dat hy sich mannelijk gequeten hadde: maer dat de aenslag door enige ontrouwe verraders van hun eyge*n* vaderland aende Spanschen was ontdeckt. Het

sij hoe het sij, die van Haerlem lagen over al inde lij, ende het liep al in't riet wat tot hun ontzet ende verloszinge werde voorgenomen.

Sic erat in fatis.

Men de'e voor Haerlem, watmen de'e,
'Twas al om niet: Gods roe was re'e.

Het gevlugte volk werde wederom vergaderd, ende in garnisoen geleyd, ende het leger van Sassem verlaten, als ook al het platte land voor den vijand. De Prinze van Oranjen ende de Staeten van Hol-

land verloren hier mede genoegzaem den moed ende hope vande Stad te ontzetten: ende hoewel de Prinze van meyninge was de sake noch eens te wagen, ende sekerder te hervatten, so en iszer nochtans niets opgevolgd: also de gereedschappen tot sulken grooten werk so haest niet en konden bereyd worden, als de tegenwoordige hooge nood der Stad wel vereyschte.

Dese droevige nederlage werden den Haerlemmers van den Prinze[+] voords aengeschreven, ende door eenen vliegenden post bekend gemaekt: behalven dat sy sulkx uyt de triumphe der Spanjaerden ook verstonden.

[+] *'Tgemist Ontzet word die Haerlem door den Prinze aen geschreve*n.

Hoe den vroomen ende trouwen burgeren ende zoldaeten hier[+] over te moede was, kan yder lichtelijk by sich selven genoegzaem bedenken. Men konde de treurigheyd ende bedrucktheyd uyt aller aengesichten blijkelijk scheppen. Mannen, vrouwen, kinderen, jong, ende oud, waren al even-seer boven maten bedroefd, ende saten sonder alle hope van verloszinge, ende en sagen niets anders voor ogen, dan dat sy den moordadigen vijand in handen mosten vallen, van wien sy op de exempelen van Sutphen, Naerden, ende andere steden, niets goeds hopen nochte verwachten en konden. Ende wat soudense evenwel doen? De nood en*de* honger en was niet langer te lijden. Hoe was't ook over te komen, de arme menschen voor sijne ogen van honger te sien versmachten? 'Twas dan wel eene beklagelijke sake, dat sulke helden, die sich so mannelijk gequeten, ende hunnen eed ende ere so getrouwelijk betracht hadden, na dat sy den uytersten nood verdrage*n*, ende de Saguntische volstandigheyd betoond hadden, noch eyndelijk niettemin eene droevige proije der Spaensche bloed-honden mosten worden.

[+] *Mistroostigheyd binnen Haerlem.*

Als dan nu de saken in sulken ellendigen staet ende so gansch qualijk met de bedroefde Stad van Haerlem stonde*n*, en*de* sy nu niets anders dan den dood voor ogen en sage*n*, so trachteden sy, selfs met voorgaende bewilliginge vanden Prinze van Oranjen, om in een eerlijk ende redelijk verdrag met Don Frederico te treden. Dit bestonde*n* sy dan maer eerst inden hoogsten ende uytersten nood. Den 11. Junius sochte de Deken vande Kanonijken binnen Haerlem, Heer Joris van Geervliet, met meer andere Paepsche burgeren, die in't leger by den vijand waren, met die vande Stad wel sprake te houden, maer het en werde niet toegelaten. Ende als ook des anderen daegs een Wael van den vijand te Rustenburg was gesonden om eenen Kapiteyn te spreken, is sulkx mede afgeslagen. Allee*n* is den 22. Junius seker bevelhebber van den vijand, uyt den Hout komende, op seker sijn versoek ter andwoord gestaen, die voords wederom met sijn bescheyd vertrock. Middelertijd quam de knoop dapper aen den man, ende de last ende nood des hongers werde onverdraeglijk ende het beloofde ontzet vertrock van dag tot dag.

Durum telum necessitas.

De nood is wel een parz, en wel een hard gelag,
En dwingt ons datmen doet niet watmen wil, maer mag!

+So sijn derhalven den 1. Julius ten elf uren voor-middag de Kapiteynen Pellikaen, ende Kornelis Mattheuszen, met noch een ofte twee zoldaeten de Sijlpoorte uytgetreden, ende hebben met de Spae*n*schen op het Bleykers-veld gesproken, alwaer van des vijands sijde begeerd werde, dat hunne Oversten met de Oversten vander Stad mogten handelen, het welke na gedaene versekerheyd ter weder-sijde, des avonds ten vijf uren is geschied: want na dat de geweldige Provoost vanden vijand sijnen Bruynswijkschen hoed op sijn Provoost-stock tot een teyken gesteken hadde, so hebben eerst twee Kapiteynen met malkanderen gesproken. Daer na quam de Grave van Oversteyn sijn vijfder, vande Spaensche sijde, en*de* Burgemeester Jonker Jan van Vliet, Kapiteynen Steenbach, Rosoni, en*de* Pellikaen, uyt de Stad, ende hielden tuschen de kleyne Houtpoorte, ende de Leydsche Waterpoorte, wel eene geheele ure lang gespreck met malkanderen, yder partije tot drie verscheyde reysen met de sijnen sich beradende, eer dat sy scheyden: waer na sy met onderlinge statelijke eerbiedinge sijn vertrocken, sonder iets te verrichten. Den 3. Julius hebben partijen wederom malkanderen ter sprake gestaen, maer sijn als boven ongedaener saken gescheyden. Den 4. Julius werde het gespreck noch eens hervat tuschen de Graven van Boszu, ende Oversteyn, ende vier andere van de sijde der Spaenschen, ende Burgemeester Jonker Jan van Vliet, Kapiteynen Steenbach, Rosoni, Pellikaen, Sohey, ende Kornelis Mattheuszen, van 'sStads wegen: maer ook sonder vrucht: want die vande Stad en konden niets redelijks van den vijand bedingen, ende wilden geenzins sonder geweer ende wapenen uyttrecken.

+*Die van Haerlem parlementeren met de Spae*n*sch*e*n maer treffe*n *geen verdrag.*

+Dus satense dan vast als eene muys in de val, in Stad besloten, en*de* hebbende niets te eten, ende daer toe so wreeden ende onredelijken vijand onder de mueren, die hun geen billijk krijgs-verdrag en wilde toestaen. Noch en konde hun de moed niet ontzinken, of sy schoon nu geene uytkomste nochte verloszinge ter wereld voor ogen en sagen, en*de* daer toe so ellendig door de*n* honger gematteerd ware*n*. So name*n* sy dan den 7. Julius voor al te samen met vrouwen ende kinderen de Stad des nachts te verlaten, ende door den vijand te breken: waer op alle hoopmanschappen op den doelen ontboden ende gehoord werden, en*de* belast ladders ende deelen te dragen, om bequaemlijk over de sloten te geraken: also de vlugt buyten de Schalkwijker poorte door het veld na de schepen van de Prinze geordineerd was: waer toe sich de burgers nu al bereyd hadden, hebbende hunne klederen, die sy t'over hadden, den behoeftigen medegedeeld. Ja al de bruggen over 'tSparen wa-

+*Trachte*n *de Stad by nacht te verlaten.*

ren opgetogen, en*de* de planken vande Vischbrugge ende Langebrugge, die doe ter tijd anders als de andere bruggen gemaekt waren, opgenomen, om niet vervolgd te worden. Ook hadden sy alle de schepen aende over-sijde van het Sparen gebragt, ende sommige van die gesonken, ende in den grond geboort. Maer also sy des avonds eenen troost-brief van den Prinze door eene duyve ontfingen, van sijn voornemen om de Stad eerst-daegs te ontzetten, so is hun opzet nagebleven, ende het ontzet verwacht. Den 8 Julius werde het schrijven vanden Prinze vernieud, ende bericht gedaen, dat hy sulkx den aenstaenden nacht met Gods hulpe hoopte te wege te brengen, dat syne schepen eenen loosen alarm op de Fuyk souden maken, ende dat hy middelertijd met aller magt op het Bosch soude aenvallen, ende trachten door den vijand te breken, met last dat sy sich ook gereed souden houden, om ook alsdan op die sijde den vijand aen te grijpen, ende hem also van voren ende achteren gelijker-hand op te slaen: gelijk sy dan ook wel 2000. sterk met witte hemden over hunne klederen den ganschen nacht op de komste van het volk van den Prinz (maer vergeefd, eylaes!) wachteden: also de ontzetters van den vijand verslagen ende verstroijd waren. Derhalven so namen sy hunne toevlugt wederom tot hun voornemen van de vlugt: maer werden te rade, dat sy vrouwen ende kinderen in Stad wilden laten, also sy geen open en sagen met hun te ontlopen, ende te ontkomen: maer als sy dat nu den 9. Julius gedachte*n* in't werk te stellen, so iszer sulken gekrijt ende misbaer vande vrouwen ende kinderen opgegaen, dat sy't mosten nalaten. Daerom werde den 10. Julius sulkx noch eens met vrouwen ende kinderen voorgenomen, ende dese ordre op den tocht gesteld, om den weg te versekeren: sy ordineerden seven vaendels meest al haekschutten tot den voortocht, ende negen vaendelen tot den hindertocht, in't midden den Raed vande Stad, de Gilden, en*de* de Burgers met vrouwen ende kinderen: maer also der een zoldaet tot den vijand over-liep, so ist voornemen wederom niet uytgevoerd: also sy verstonden dat de vijanden in wapenen waren, ende op hunne komste pasten. Ook werde dien dag een brief van den vijand uyt het Bosch door eenen bode in Stad gesonden, waer op de Duytsche hopluyden ende zoldaeten sich voords verlieten, ende afvallig werden: welken brief die vande Stad des andere*n* daegs beandwoorden: so dat die bode twemael gins ende weder liep. De Waelen niettemin wel vier ofte vijf vaendelen sterk, ende veel burgers ende schutters, die den Spanjaerd niets goeds toevertroude*n*, trocken den 11. dito sonder weten vande andere de Schalkwijkerpoorte uyt, so datter nau yemand aende bresze ofte storm-plaetze en bleef: maer sy vlugtede*n* sonder ordonnantie, ende in grooter verbaesdheyd, eer dat de brugge-leggers noch gereed waren: dies sy ook met grooter beroerte ende verwarringe onder malkanderen een yder aen

sijne plaetze ende op sijne wacht wederkeerden.

Si Maurum ea cura subisset,
Rumpere claustra manu, sociosque immittere portis,
Vltimus ille dies urbi gentique fuisset.

So God de Stad datmael niet sonderling bewaerd en hadde, so soude de vijand de selve seer lichtelijk overvallen, ende alles op sijn Spaensch vermoord hebben: also de zoldaeten ende burgers maer eerst ontrent den middernacht op hunne wachten quamen. Hier op [+]werde den 12. dito het hoofd wederom na't accoord ofte verdrag gewend, om te sien waer toe de vijand noch eyndelijk verstaen mogte: so trocken twee Burgemeesters, met Steenbach, Rosoni, Vader, ende enige andere, de Sijlpoorte uyt, om met den vijand te handelen, ende een goed verdrag voor de Stad met hun te treffen: maer also sy niet verder komen en konden, dan op genade ende ongenade de Stad over te geven, 'twelk Rosoni niet en behaegde, so keerde hy wederom alleen met misnoegen te rugge, gevende sulkx dan anderen Walschen Kapiteynen te kennen, die sich voords met hem daer tegens stelden, ende de valbrugge optrocken, om die andere gesanten uyt de Stad te houden. Niettemin sy quamen noch eyndelijk binnen, na dat sy wel een ure lang voor de poorte gewacht hadden, ende spraken burgeren ende zoldaeten eenen goeden moed aen, niet twyfelende of Don Frederico soude meer genade bewijsen als men hem wel toevertroude: alleen den geenen die te Bergen in Henegouwen inde belegeringe geweest waren, ende beloofd hadden den Prinze niet meer te dienen, werde sonder genade alle genade opgeseyd. Hier op werde den 13. dito 'smorgens vroeg ten vier uren de trommel geroerd, ende de burgers aen een oord, ende de zoldaeten aen een ander oord van de Stad bescheyden, ende vergaderd, ende hun voorgehouden, ende afgevraegd, of sy liever op hope van genade inde Stad blijven wilden, ofte sonder geweer uyttrecken, ende sich ongewapend in vijanden handen geven: waer over sy voor best insagen boven hope op hope te leven, ende daer op in de Stad te blijven: want toch also den Duytschen ende Schotten wijs gemaekt was dat sy in genade aengenomen waren, so hebben de andere zoldaeten sich inde hand Gods moeten bevelen, ende op de genade wachten.

[+]*Parlementen vvederom.*

[+]Maer *Bordet,* een Franzoys Edelman, horende van genade ende ongenade spreken, wel-wetende dat hy uyt de genade gewiszelijk gesloten was, heeft sijnen dienaer een geladen roer inde hand gegeven met versoek ende bede dat hy hem doorschieten wilde, het welke gemelde dienaer na lange weygeringe, na dat Bordet sijn gebed tot God voor sijn bedde uytgestort, ende sijn hoofd in eene sluijer gewonde*n* hadde, eyndelijk volbragt heeft, hem door 'thoofd schietende, dat de

[+]*Bordet laet sich selven doorschieten.*

herzenen de bedstede besprengden, tot groote verwonderinge van Don Frederico: hoewel enige seggen wilden, dat hy door de onwilligheyd van sijnen knecht sich selven doorschoten hadde. Waer voor dit Sauls ende Catoos feyt te houden sij, laet ik Gode oordelen, die ons allen oordeelen sal. Ondertuschen heeft God den doodslag in sijne wet so streng verboden: ende indien aen anderen, hoeveel te meer aen ons selven? Of het ook selfs naer de wereld voor eene vromicheyd ofte kleynmoedigheyd te achten sij, konde ook billijk ondersocht worden.

Wij lesen bij *Egesippus* in sijn 3. Boek. Kap. 17. eene Historie van[+] *Flavius Iosephus,* Veldoverste, en*de* vermaerd Historij-schrijver der Joden inde Belegeringe van *Iotapata* voorgevallen, dat ons hier in dese sake sonderling dienen kan: want als *Titus* Roomsch-Keyser de Stad bemagtigd, ende over de 40000. menschen daer in dood-geslagen, ende Josephus sich met noch 40. Joden in eenen put verborgen hadde, en*de* hun te samen versekeringe des levens gedaen was, indien sy sich gewillig wilden overgeven, ende de sijne hem sulkx ganschelijk ontrieden, ende in tegendeel goedvonden dat sy sich selven al te samen liever souden ombrengen, dan inder Romeynen handen vallen, ja hem ook selfs in geval van weygeringe dreygden te doden, met uytgetrockene swaerden, ende dese harde bygaende woorden: *So gy lust hebt te sterven, so willen wy u als vrienden gaerne daer toe dienen, so niet, so willen wy ons aen u, als aen eenen Verrader, wreken.* So antwoorde *Iosephus: Niemand en betaemd lijf ende ziele van malkanderen te scheyden, dan alleen hem, welke die te samen verbonden heeft. De siele is natuerlijker wijse met den lichame verenigd. Wie heeft de nature geschapen, dan God selfs? wie durfd nu so stout sijn, dat hy de god-behaeglijke enigheyd des lichaems ende der siele delen ofte scheyden wil? Soude hy sijnen Here niet vertoornen, ende sich selven eene groote straffe op den hals laden, die sich selven sonder sijns Heren voor-weten ende believen vande banden, daer mede sijn Here hem gebonden heeft, ontledigen wilde? Nu sijn wy Godes eygendom, daerom moeten wy als getrouwe knechten hem, als onsen Here, schuldige gehoorsaemheyd bewijsen, de banden dragen, ende dat vertroude goed bewaren. VVie eens menschen gave veracht, die onteerd hem: hoeveel te meer sullen wy dat houden, dat wy van onsen God ontfangen hebben? Nu hebben wy van hem het leven ontfangen, daerom sullen wy dat selve ook behouden, so lang hy ons dat gund. Het is beyde een teyken van een ondankbaerheyd, ofte eer te willen sterven, ofte begeren langer te leven, dan hem behaeglijk is, die ons het leven gegeven heeft. Noyt en heeft iemand der heyligen de handen aen sich selven geleyd, ofte sich selven den dood voor den tijd aengedaen. So sterven een gewin is, so ist eene dieverije den tijd niet te verwachten. Is het leven goed, so moet het eene swaere sonde sijn, het selve sich te beroven, eer het ons wederom genomen word. Ik ben willig mijn leven naer krijgs-recht op te offeren, wanneer het de vijand begeerd, ende wan-*

[+] *Gedenkvvaerdige Historie van Flavius Iosephus.*

*neer mij de Romeynen (welken God de victorie tegens ons verleend, ende om onser sonden wille magt over ons gegeven heeft) met den swaerde doorsteken. Ik wil liever van hunne handen sterven, dan tot een moordenaer van mij selven worden. Ik worde tot eenen moordenaer, wanneer ik de handen aen mij selven sla: maer ik houde het voor een weldaed als mij de vijand ombrengt. Gy biedet u aen, dat gy mij met uwe handen willet ombrengen, als offer geen scherp-richter en ware, dat wy juyst malkanderen souden moeten richten. Ik en wil geen moordenaer van mij selven worden: ik en wil ook niet, dat gy u aen mij sullet versondigen: en*de *dat veel meer is, so en wil ik ook niet dat de eene aen den anderen sich vergrijpe, want dat waer eene rechte ende loutere moorderije.* Ende eyndelijk na andere reden ende onderhandelinge heeft hy dit *Gebed tot God* uytgestort: *Gy Almagtige God verleent mij toch eenen eerlijken dood, lost den band der nature op, ende voert mijne siele in haere ruste. Hoewel het volk omgekomen, alle gerechtigheyd verloren, ende de vrijheyd is verminderd geworden: So en wil ik nochtans dijne wet niet overtreden, ofte sterven eer het mij bevolen word. Ik wil op den tijd wachten, tot dat gy 'tmij heet: wanneer gy mij verlost, so ben ik willig te sterven. Gy hebter veele die dijn bevel volbrengen konnen: van dij wacht ik alleen het bescheyd, van eenen anderen de volbrenginge dijns bevels. Het is goed te sterven: maer ik begere te sterven als een Hebreer, ende niet als een eygen moordenaer, beul, ende vijand. Ik ben wel met krijgen overwonnen, doch ik wil niettemin de selve blijven welke ik geboren ben, ende onses Vaders Abrahams erfdeel niet verlaten. Ik kan mij wel met goeder conscientie, ende sonder schade van de religie, aen den vijand geven, op dat hy mijn doodslager werde: maer ik en kan niet sonder groote sonde de handen selfs aen mij als aen eenen vijand leggen.*

Welke godsalige rede, ende standvastig voornemen, ende heylig gebed God door de uytkomste gesegend heeft, latende hen allen in hun eygen swaerd vallen, ende *Iosephus* daer alleen afkomen, die niet alleen van den vijand verschoond, maer ook grootlijkx is geeerd geworden.

De H. Oud-vader *Lactantius,* schrijvende tegens de Heydenen, die dese goddelose daed voor goed, ja voor eene ere, en*de* middel eens onsterfelijken naems, hielden, seyd onder anderen *in sijn 3. Boek vande Valsche VVijsheyd,* van Eleanthes, Chrysippus, Zenon, Empedocles, Cato, Democritus, ende andere*n* aldus: *Sed tamen sponte suâ leto caput obvius obtulit ipse, quo nihil sceleratius fieri potest. Nam si homicida nefarius est, quia hominis exstinctor est: eidem sceleri obstrictus est, qui se necat, quia hominem necat. Imo verò majus esse id facinus existimandum est, cujus ultio Deo soli subjacet. Nam sicut in hanc vitam non nostrâ sponte venimus, ità rursus ex hoc domicilio corporis, quod tuendum nobis assignatum à Deo est, ejusdem jussu recedendum est, qui nos in hoc corpus induxit, tamdiu habitaturos, donec jubeat emitti. Et si vis*

aliqua inferatur, aequâ mente id ferendum est, cum exstincta innocentis anima inulta esse non possit, habeamusque vindicem magnum, cui soli vindicta in integro semper est.

Hy heeft sich selven omgebragt, boven welk feyt niet schelmachtigers en kan geschieden. Want is een doodslager een schendig misdader, om dat hy eenen mensche vernield heeft: so is dan die gene, die sich selven ombrengt, aen dat selfde schelmstuck schuldig, om dat hy eenen mensche dood. Ja men moet het voor een veel grooter misdaed rekenen, waer van de wrake God alleen toekomt. Want gelijk wy van selfs in dit leven niet gekomen en sijn, so moeten wy ook door sijn bevel uyt de woninge des lichaems niet verhuysen, die God ons te bewaren gegeven heeft, en*de* ons in dit lichaem gesonden heeft, om so lang daer in te wonen, tot dat hy ons daer weder uytroept. Ende indien ons geweld aengedaen word, so moeten wy dat geduldig dragen, aengesien de siele des onnoselen niet en kan ongewroken blijven, ende wy eenen grooten Verlosser hebben, die de wrake ten allen tijden in handen heeft.

Ja de Heydenen selfs hebben van dese sake niet Heydensch geschreven. *Cicero* heeft onder andere dese godsalige *Spreuke* in desen ons nagelaten. *Nisi Deus istis te corporis custodiis liberaverit, ad coelum aditus patere non potest: nec enim injussu ejus ex hominum vitâ migrandum est, ne munus affignatum à Deo defugisse videamur.*

De weg ende toegang tot den hemel en staet dij niet open, ten sij dat God dij van de gevangenisze des lichaems verlost: want men mag sonder sijn bevel uyt het leven der menchen niet verhuysen, op dat wy niet en schijnen ons ampt ende schuldigen plicht te verlaten, dien God ons bevolen heeft.

So schrijft ook *Martialis* aldus tegens *Cato* aen Decianus. *Lib.* I. *Epig.*

Nolo virum facili redimit qui sanguine famam:
Hunc volo laudari qui sine morte potest.

Ik hou niets van dien man, die met sijn bloed te storten,
Die met sijn eyge siel en leven te verkorten,
Sijn eer en naem (quanzuys) verdedigd, en verweerd:
Maer die sijn eer bemind, en ook sijn leven eerd.

So seyd hy ook in desen sin *Lib.* XI. *Epigr.* in Cheremontem.

Rebus in angustis facilè est contemnere mortem:
Fortiter ille facit qui miser esse potest.

Het is een kleyne saek het sterven licht te setten,
Als kommer en verdriet des levens lust verpletten:

Maer dit is ere waerd, en dat is eerst een man,
Die met geduldigheyd ellendig wesen kan.

Ja hy spot met eenen *Fannius* hier over *Lib.* II. *Epigr.*

Hostem cum fugeret se Fannius ipse peremit,
Hîc rogo, non furor est, ne moriare, mori?

Als Fannius de hand des vijands wil ontkomen,
So heeft hy niettemin self 'tleven sich benomen,
So vraeg ik, dit dan hier, is dit geen rasernij,
Te sterven, dat men sich voor 'tsterven so bevrij?

Maer ik scheyde hier van, ende late dit op de rekeninge van Bordet staen, ende tot sijne verandwoordinge.

[+]Als nu de Stadhouder Boszu, des anderen daegs in Stad komende, hem gesien hadde, so werde hy by de veste in eenen kuyl gesteken, ende begraven. *[+]Bordet word begraven.*

[+]So werde dan op gemelden dag het verdrag toegestaen, ende vande Borgemeesters, met Mr. Jan van Suren, ende Hieronymus Verlenius, des Bischops vicaris ofte stadhouder, buyte*n* de Sijlpoorte bevestigd: mitsgaders de plonderinge vande Stad (also de selve den zoldaeten tot een roof was beloofd, ende prijs gegeven) voor twee honderd ende veertig duysend guldens afgekocht, op drie termijnen of te stonden te betalen: waer vande eerste 100000. guldens binnen twaelf dagen mosten opgebragt worden, ende de reste binnen drie maenden eerstkomende. Ende hier mede moste de arme burgerije sich troosten, ende te vreden houden, hoe swaer ende onmogelijk het hun ook mogte wesen, door dit langdurig ende streng beleg ellendig uytgeput, ende t'enemael uytgemergeld, ende verarmd: so datze ook niets meer dan de eene paije ofte betalinge van 100000. guldens konden opbrengen, wat hen de Spanjaerds ook mogten perzen: also sy niets meer en hadden te geven. *[+]De plonderinge der Stad vvord voor 20040000. guldens afgekocht.*

[+]De Stad ook selfs was, so door dit beleg, als door 'tgene dat haer naderhand noch door brand ende anderzins overquam, so ellendig verwoest, ende bedorven, dat sy na inden jare 1579. in Raed van Staeten by goede rekeninge konde doen blijken, dat haer verlies ende schade voor 'tgemeyne besten geleden twaelf honderd ende drieentachtig duysend guldens bedroeg, waer van sy ook, volgens gedaene beloften, goede vergeldinge uyt haere geestelijke middelen heeft verkregen. *[+]Schade en*de *onkosten des Belegs van Haerlem.*

[+]Als dan nu de Stad van Haerlem in handen vanden Hertog van Alba geleverd was, so is terstond met de groote klocke afgelesen, dat alle de burgers ende zoldaeten hun geweer op het Stadhuys souden *[+]De burgers ende zoldaeten worden ontwapend, en*de *in verscheyde plaetzen vergaderd, en*de *in versekeringe genomen.*

brengen, ende dat de burgers daer op in het Sijl-klooster, de vrouwe*n* inde groote Kerk, ende de zoldaeten in Bakenes souden vertrecken: den Duytschen ende Schotten werde bevolen de mueren te bewaren tot dat de Spanjaerds inquamen.

Daer op is Philippus Matius, Commissaris van den Hertog, ende[+] oud-burgemeester der Stad Haerlem, by de burgers in het Sijlklooster gekomen, ende heeft de burgemeesters gebeden, dat sy toch de beloofde penningen, daer yder op getaxeerd ende gesteld was, met den eersten wilden opbrengen, om de Stad voor plonderinge te bewaren. Heeft ook eene bolle tarwen-broods van twee ponden onder ses mannen doen uytdeyle*n*. Maer den 15. daer aen is allerleije spijse overvloedig in Stad gebragt. Ook is hy des anderen daegs den 14. dito met Don Juliano de Romero wederom by de burgers ter selver plaetze gekomen, ende heeft hun goeden moed gegeven, ende het leven versekerd, indien sy maer de gemelde beloofde penningen tijdelijk opbragten, de welke den 17. dito sijn betaeld geworden, waer toe den 16. dito een yeder het geld dat in Stad geslagen was ten huyse van Zybrand van Berkenroede brengen moste, tot afkortinge van sijne schattinge.

[+] *Den burgeren vvord het leven beloofd, en*de *versekerd.*

Op den selven dag sijn de Spanjaerds in Stad gekomen, ende[+] hebben de wallen selfs in bewaringe genomen, doende de Duytschen ende Schotten ook hunne wapenen afleggen, ende op't Stad-huys brengen, ende hen gelijk de anderen, inde Kloosters van S. Katharijn ende S. Vrsel in versekeringe nemen. Ende daer op is Don Frederico, met den Grave van Boszu, ende sijne Edelen de Stad ingetreden.

[+] *Intrede va*n *Don Frederico met sijne Edele*n *en*de *zoldaeten binnen Haerlem.*

So quam ook de Hertog van Alba des anderen daegs van Amsterdam,[+] om alles van buyten te besien, rijdende rondom de Stad, sonder daer binnen te komen, ende de Katte met de andere sterkten ende schanzen besichtigd hebbende, vertrock so wederom na Amsterdam.

[+] *De Hertog van Alva besichtigd de Stad van buyten.*

Wie kan nu met drooge ogen verhalen ofte nadenken wat den vroomen zoldaeten doemaels eerst van den bloedige*n* Spanjaerden is overgekomen, na dat sy so veel door het swaer beleg den scherpen honger uytgestaen, ende geleden hadden, ende van drie duysend tot ontrent achtien honderd gesleten, ende geminderd waren.

Quis talia fando
Temperet à lachrymis?
Animus meminisse horret, luctuque refugit.

VVie kan sijn ogen (laes!) van traenen hier bedwingen?
Ik denk met schrick daer aen hoe sy te werke gingen.

Ende eerstelijk terwijl de burgers ende zoldaeten aldus noch in de[+] Kerken ende Kloosteren bewaerd werden, so hebben de Spanjaerds

[+] *De Spanjaerds plonderen ende beroven sommige huysen.*

sommige burgeren huysen beroofd, ende geplonderd, ende also in den beginne hun woord ende belofte degelijk gehouden.

[+]Voords so haest als Don Frederico in Stad was gekomen, so werden de Kapiteynen ende Vaendragers na 'tHuys te Kleef gevankelijk gebragt. Den 15. Julius hebben de arme zoldaeten de Spaensche genade beginnen te vernemen, ende te gevoelen, waer op de uytheemschen sich so onbedacht verlaten hadden: want daer sijn ontrent 300. Waelen dien dag op den vleeschbank gebragt, ende werden die gene die op sijn Paepsch biechten wilden op't Sand ofte Markt-veld onthoofd, ende de anderen opgehangen. Den 16. dito is de Gouverneur *VVybolt Ripperda* met sijnen Luytenant *Lodewijk Horenmaker,* van Gent, onthalsd. Ook werde de predikant van Steenbach gehangen. Ende als nu de scherprichters, die met hun vijven waren, van hangen ende onthoofden so vermoeijd waren, datze hunne armen langer niet roeren en konden, so werden noch 247. zoldaeten rugge aen rugge gebonden, ende in den mond van het Meyr verdronken. Den 17. werdender wederom enige buyten de Schalkwijker-poorte door het swaerd gedood. Den 18. nochmaels 300. ter selver plaetze, waer onder veele burgers waren, die sich onder de zoldaeten verme*n*gd hadden, om met hun uyt de Stad te trecken, ende so weg te komen. Ook werde de predikant *Symon Symonszen* op dien selven dag het hoofd afgeslagen. De Grave van Bossu dede mede uytroepen, dat niemand, op lijfstraffe, sekeren Edelman uyt Henegouwen, *Malignai* genaemd, herbergen en soude. Den 22. dito werden *Lanzelot van Brederode, Rosoni,* ende de Rentemeester van den Briel gevangen genomen, ende werden daer na den 18. Augustus te Schoten onthoofd. Den 24. sijn alle die gene, die te voren om de waerheyd uyt de Stad geweken waren, in versekeringe genome*n*, beneffens *Pieter Kies,* Burgemeester, *Iakob Gerritszen,* Tresorier, *Ysbrand Hageman,* Kerkmeester, *Adriaen,* Plateelbacker, *Arent Dirkszen,* Komen op de Beek, *Floris VVillemszen,* Schoenmaker, *Ian Michielszen de VVael, Schagen* Bosschieter: waer van de twee laetste den 28. dito wederom vrijgelaten werden, om dat de eene voor sijnen soon, ende de andere voor sijnen vader was gevangen. So werde ook den 25. met vier trommelen omgeslage*n*, datmen alle die om de religie uytlandig geweest ware*n*, ope*n*baren ende te voorschijn brengen soude, op de verbeurte van in sijn eyge deur gehangen te worden. Daer op sijn den 27. dese Heren gevangen genomen, *Adriaen Ianszen van Dort,* Schout, *Ionker Ian van Vliet,* ende *Gerrit Stuyver,* Burgemeesters, *Pieter VVillemszen Bal,* Schepe*n*, *Ian Aelbrechtszen Raet,* Secretaris, *Iohan van Duyvenvoorde,* Kolonel vande Schutterije, *Iakob Bartholomeuszen Pellikaen,* ende *Iakob Barentszen,* Stads-Kapiteynen, welke laetste korts daerna inde geva*n*genisze is gestorven, ende in Stad begraven, na dat de andere uyt de Stad gevoerd waren. Item *Ian Arentszen de Ionge,* Luytenant van

[+]*Mishandelinge der zoldaeten ende sommiger burgeren tot een spiegel der Spaensche Genade.*

Duyvenvoorde, *Ian Dirkszen Schatter,* ende *Pieter Dirkszen Haszelaer,* Vaendragers, ende *Ian Korneliszen Sael,* Onderschout. Den 7. Augustus werden de Duytschen met hunne Kapiteynen uyt de Stad na het Huys te Kleef gebragt. Den 8. dito werde *Symon van Schorel* gevangen, die den 18. daer na te Schoten ook gedood werde. Gemelden 8. dito sijn de Walsche Kapiteynen, ende de boven-genoemde gevangene burgers na Schoten geleyd. Den 11. werden de Engelschen, Schotten, Waelen, ende Franzoysen, die tot nochtoe gevangen geseten hadden, tot ontrent 300. toe, met den swaerde gericht, grootlijkx buyten hunne meyninge. Den 18. sijn te Schoten achtien van de Walsche Kapiteynen ende Vaendragers onthalsd. Den 19. dito sijn noch enige zoldaeten, die in't Gasthuys siek lagen, (o ongehoorde wreedheyd, en*de* onmenschelijke tyrannije!) op de werf van het Gasthuys met den swaerde omgebragt: sulkx datter meer dan 1200. zoldaeten van beuls handen sijn gestorven.

Quis funera fando
Explicet?
*Crudelis ubiq*ue
*Luctus, ubiq*ue *pavor, & plurima mortis imago.*

VVie weet de doden hier, wie weet de droeve lijken
Met penne ofte mond genoegzaem uyt te strijken?
Men sag maer schrick, en vrees, men sag maer angst, en nood,
En veelderleij fatzoen van eenen wreeden dood.

De burgers die te voren na Schoten uytgeleyd waren, werden wederom ingebragt, ende maer heen ende weer gesleept.

Ook werden dien selven dag dese burgers van nieus gevangen: *Baertout Ianszen van Nieuburg, Dirk Franszen,* Blokemaker, *Ian de VVael, Ian Gerritszen,* ende *Kornelis Gerritszen,* gebroeders, *Laurens VVynantszen, Loef Baertszen, Maerten,* Apteker, *Pieter van Paenderen,* al te samen Vroedschappen. Item *Dirk Arentszen,* Kistemaker, *Ian Van Sanen,* Koster, *Ian vanden Bosche* Linnewever, *Ian Heymanszen,* Seylmaker, *Klaes Pieterszen Groen,* Timmerman, *Pieter Govertszen Hooggeboren,* Smit: welke ses laetste den 21. dito op het Sand onthalsd werden. Ook storven inder gevangenisze (voorwaer! niet van weelde) dese boven gemelde burgeren, *Arent Ianszen van Dort,* Schout, *Iohan van Duyvenvoorde,* Kolonel, *Iakob Bartholomeuszen Pellikaen,* en*de Iakob Barentszen,* Kapiteynen, *Ian Gerritszen, Ian de VVael, Laurens VVynantszen, Loef Baertszen,* ende *Maerten,* Apteker, Vroedschappen, *Ian Korneliszen Sael.* Onderschout, *Arent Dirkszen,* Komen, ende *Arent* de Gorter. Siet hier dan de Spaensche genade, lieve vrunden!

Dat Cains gespuys en weet niet dan van vangen en*de* spannen, van hangen ende worgen, van roven ende moorden, en*de* diergelijke wreedheyd. Die van nu noch wederom na die wolven hier te lande verlangen, dat sijn wel een deel gespanjoliseerde gemoederen, ende gesworene vijanden van het gemeyne beste, ende van hun eygen Vaderland. Blinde bittere menschen die door verstocktheyd hun heyl niet en verstaen! Maer die maer een druppel recht Bataviers bloed in't lijf heeft, die sal die bloed-honden met goed ende bloed wederstaen, ende vechten so lang hy staen kan. Ik geloof voor seker indien die vroome burgers ende zoldaeten, ende de hoofden van de Stad, dese grouwelijke tyrannije voorsien hadden, dat sy sich om geene sake ter wereld opgegeven souden hebben, maer noch eyndelijk liever getracht om door te slaen, ofte in't veld voor de vuyst te sterven,, ende souden hun leve*n* dien bloed-dorstigen tyrannen op het dierste verkocht, ende sich niet levendig tot hunne moedwille overgegeven hebben, om so schandelijk ende moorddagig van beuls handen te sterven.

*O terq*ue *quaterq*ue *beati!*
Queis ante ora patrum Trojae sub moenibus altis
Contigit oppetere.
Vna salus victis nullam sperare salutem.

'Tis beter in het veld gelijk een held te sterven,
En met een eren-dood een naem en roem te erven,
Dan na gelijk een schaep onnoselijk geslacht,
En van de hand des beuls moordadig omgebragt.

Maer is het dus doende, wel wonder, Leser, dat die wreede Tyran van Alba over maeltijd durfde roemen, dat hy by de 18000. menschen door beuls handen hadde doen sterven, binnen den tijd van ses jaeren, gedurende sijne wreede regeringe, behalven die 'tswaerd noch inden krijg vernieldende verslonden hadde?

Egregiam verò laudem!

Voorwaer! een roem van een moordenaer, ende van geen Christen.

[+]So seyd de wijse Koning Salomon: *De gedachtenisze des rechtvaerdigen blijft in den segen: maer de name der godlosen sal stinken.* [+]*Prov. 10. 7.*

[+]Ik en kan hier niet nalaten in dese handelinge der Spaensche tyrannije een exempel ofte twee van wonderbaere verloszinge te verhalen. Daer was een burger *Reijer Symonszen,* Turfdrager, die sich uyt armoede, onder de zoldaeten in dienst begeven hadde, ende derhal- [+]*VVonderbaere Verloszinge van den dood.*

ven nu ook met anderen uytgeleyd werde om verdronken ofte onthalsd te worden, gaende drie ofte vier in gelede tuschen gewapende Spanjaerden. Dese inde Damstraet komende sag de deure van Haes Jan Verwers open staen, daer hy dickwils enig werk om loon hadde helpen doen, ende trad tuschen de Spanjaerden deur, ende ging sonder belet aldaer in huys, ende van niemand gevolgd nochte nageroepen sijnde, siende ook niemand in het voorhuys, liep inde kelder, ende verstack sich ten besten dat hy konde. Wanneer na de dienstmaegd in de kelder quam om te tappen, ende hem aldaer vernam, begon sy van vervaerdheyd seer luyde te roepen: maer hy schoot toe, ende greepse by de kele, seggende: indien gy roept, so sal ik u den hals afwringen: dies de maegd kort sweeg, ende vraegde hem hoe hy aldaer gekomen was. Hy verhaelde haer de gansche sake. Sy bad hem dat hy uyt gaen wilde, seggende: indien niemand gesien heeft, so sijn wy alle om den hals. Doch hy weygerde uyt te gaen, seggende, dat hy des nachts door de Beek uytgaen soude, het welke ook geschiede, ende quam also wonderbaerlijk uyt der Stad.

Daer was ook noch een ander, de welke beneffens veele andere buyten de Schalkwijker poorte gebragt was om geslacht te worden. Daer was eene groote Kuyle gegraven, daer de ellendige patienten voor knielden, ende onthoofd ingestoten werden. Dit slacht-schaep naekt uytgetogen, ende sijnen slag siende, ontsprong 'tmoeder-naekt over eenen sloot, ende liep te velde-waert in. Daer sprong hem een bloed-hond na, maer tot de oren toe in den sloot. Daer werde ook seer na hem geschoten, maer 'twas al mis. De ontvlogen vogel ontquamt voords met een kleyn boeren-melk-schuytjen, ende quam so naekt binnen Leyden.

De Duytsche zoldaeten van Lazarus Mullers regiment waren[+] nu noch alleen overig, sijnde tuschen de vijf ende ses honderd sterk. Desen alleen werde genade gedaen, om dat sy sich binnen de Stad tegens de burgers straffer ende wreeder als de anderen gedragen, ende geene kerken nochte kloosters beroofd nochte geplonderd hadden. Sy werden den 7. Augustus sonder geweer na het Huys te Kleef de Stad uytgebragt, en*de* na datze gesworen hadden datze den Prinze van Oranjen nochte sijne bondgenoote*n* tot geenen tijden meer dienen en souden, so sijn sy met ontrent 160. Spaensche ruyteren na Gelderland uytgeleyd. Wanneer sy nu ontrent Nieuwerkerk quamen, ende Sonoy die op den Diemerdijk noch lag, hunne komste vernam, so heeft hy drie galeijen onder Kapiteyn Wouter Hegeman den 11. dito daer hene*n* afgevaerdigd, de welke de Spanjaerds inder nacht onverwacht hebben overvallen, geslagen, ende verstroijd, so datter weynige door de vlugt ontquamen. De ontwapende verloste Duytschen werden met sommige genomene Spaensche paerden by Sonoy gebragt, die voords aende Noorder-steden om wapenen schreef, om gemelde Duyt-

[+] *De Duytschen krijgen alleen genade, en*de *vverde*n *ter Stad en*de *ten Lande uytgeleyd, en*de *den Spanjaerden ontjaegd.*

schen in 'slands dienst te houden, die sich daer toe seer willig toonden, verklarende datze sich aende Spaenschen wilden wreken, die met hunne mede-zoldaeten te Haerlem so eer-vergeten ende moordadig, ende tegens alle krijgs-gebruyk, geleefd hadden.

[+]Hier door raekten hunne Kapiteynen ende bevelhebbers, die te Haerlem noch gevangen sate*n*, in groot gevaer van hun leven, die Don Frederico om dit feyt wilde doden. Eyndelijk hebben sy noch gansch beswaerlijk ende met groote moeijte verworven, datze enige van hunne mede-gevangenen aen gemelde Duytsche zoldaeten souden senden, om hunnen dienst aende sijde van den Prinze te verhinderen, op dat hun de beloofde genade mogte gehouden worden. So hebben dan de Hopmannen Jakob Steenbach, Christoffel Vader, Schram van Bruynswijk, ende Christoffel Gunter, Johan Bebekoth, Luytenant, met Alexander Mordiaen Feltweyffel, afgevaerdigd, met drie brieven onder hunne handen, den eenen aen den Oversten, Hopmannen, Vaendragers, ende Bevelhebbers van't krijgsvolk des Prinzen van Oranjen in Waterland: den anderen aen Jochum Niesing, geweldige Provoost aldaer: ende den derden aen de Hoogduytsche krijgs-luyden die onder hun gelegen ende gediend hadden, van desen inhoud: Dat een ygelijk ke*n*nelijk was, hoe dat sy uyt hoogdringende*n* hongers-nood, ende mangel van toegeseyde ontzettinge, de Stad Haerlem aen Don Frederico hadden moeten opgeven, de welke om hunner nation, privilegien, ende alte krijgsgebruyk wille hun het leven genediglijk geschonken ende gefrist hadde, met die voorvaerde datze gedurende dese*n* krijg den Prinze van Oranjen tot geenen tijden en souden dienen, het welke die voorschrevene krijgsluyden aleer sy van Haerlem vertrocken, gesworen hadden: ende also sy nu verstaen hadden dat gemelde krijgsluyden sich wederom in dienst van den Prinze van Oranjen wilden begeven, so hadden sy hierom in groot perykel van hun leven geweest, gelijk sy ook noch waren, ten ware sy door voorbidden van enige Heren ende vrunden enige weynige dagen uytstels hadden bekome om middeler tijd gemelde krijgsluyden hunnen eed te doen gedenken, ende betrachten: derhalven sy luyden den voornoemden Jan Bebekoch, Luytenant, ende Alexander Mordiaen Feltweyffel hadden afgevaerdigd, om hunluyden hunne gelegenheyd te vermelden, ende vrundelijk ende ernstig te bidden, datze toch de gemelde krijgsluyden terstond van sich wilden laten vertrecken een yder sijns weegs, daer't hun goed dochte, op dat sy anderzins niet en werden onschuldig op den vleeschbank gebragt, het welke by geene natien ende volkeren voor goed gehouden nochte gepresen en soude worden: baden ook datze hunne gesanten niet en souden ophouden, maer met goed bescheyd binnen drie dagen wederom by hen laten komen, waer aen sy een eerlijk, billijk, ende roemlijk werk souden doen. etc. Hier door sijn veele der gemelde Duytschen beweegd geworden om niet te dienen, begerende

[+] *De Duytsche gevangen Hopluyden sijn hier over in groot gevaer van hun leven, en*de *brenge*n *door schrijve*n *te vvege dat hunne zoldaeten uyt den lande trecken, ende dat sy los raken.*

geene oorsake te wesen, dat hunne gevangene Hopluyden, ende Bevelhebbers om hunnent wille onschuldig souden sterven: ende also nu ook het meestendeel hierom onwillig was, is hun door schrijven van den Prinze aen Sonoy geoorloofd geweest die niet dienen en wilden te mogen vertrecken. Dus is de toorne van Don Frederico gestild, ende sijn de gevangene Hopluyden eyndelijk verlost.

Ondertuschen dat dit alles sich also met de arme burgeren ende[+] zoldaeten van Haerlem toedroeg, iszer groote muytenatie ende oproer buyten ende binnen Stad onder de Spaensche krijgsknechten om geld geweest, also sy wel achtentwintig maenden ten achteren waren, so dat die gene die buyten waren met geweld binnen wilden wesen, om den roof gelijkelijk te genieten, waer op die van binnen heftig schoten: eyndelijk niettemin quamender noch tuschen vijf ende ses uren des avonds over de vier duysend Spanjaerden in, de welke alle etmaelen hunne Kapiteynen ende Bevelhebbers uyt den ganschen hoop veranderden, hebbende de hunnen van sich gedreven. So is ook des anderen daegs eene bende ruyters in Stad gekomen: op welken dag sy twee ofte driemaelen alarm maekten om malkanderen aen te tasten, so dat de arme burgerije in groot gevaer was van ellendig uytgeplonderd te worden. Den 31. bragten sy 13. ofte 14. stucken geschuts uyt het leger binnen. Den 6. Augustus is Scipio Vitellus, Mark-grave van Centona, een oud ervaren krijgsman, binnen Stad gekomen om de zoldaeten te stillen, ende van wegen de Koninklijke Majesteyt over hunne betalinge te vreden te stellen. Maer niettemin was het alweer het oude spel: voornamelijk maekten sy den 6. 7. ende 8. inden naeren nacht gestadig sulke alarmen, met vervaerlijk geroep en*de* gekrijt, dat den burgeren de hayren te berge resen, vresende noch eyndelijk desen wolven een roof ende proije met goed ende bloed te sullen worden. Ten laetsten sijnse den 12. voor dertig kroonen de man verdragen: waer op sy hunnen veld-heer Don Frederico met grooter triumphe inhaelden. Den 17. hebben de Spanjaerden het bedongen geld ontfangen, ende sijn daer op uyt de Stad vertrocken, ende Hoog-duytschen in hunne plaetze in besettinge gekomen.

[+] *De Spanjaerds muyten binnen en*de *buyten Haerlem.*

Eene sake is in dese muytenatie (mijns achtens) grootlijkx te verwonderen, te weten dat de Spanjaerden die van Haerlem de voorder betalinge der bedongene penningen voor de plonderinge niet en hebben afgeperst: want sy hadden op de beloofde twee honderd ende veertig duysend guldens niet meer dan ses en 'tnegentig duysend acht honderd ende ses en 'tseventig guldens, so aen geld, als juweelen, ende waren, betaeld, ende opgebragt. Maer God heeft die arme vroome burgerije in genaden noch vaderlijk verschoond. Ende wat souden de Spanjaerds begonnen hebben? Daer niets en is, daer verliest de Schout sijn recht. Een steenen hart hadde ook selfs moeten schreijen, ende medelijden hebben met die overgroote armoede ende ellende der

verdruckte burgeren. Ja wast ook niet genoeg, ende meer dan genoeg ende onverdragelijk, datter ondertuschen, gedurende dese muytenatie, tuschen de drie ende vier duysend zoldaeten op der utygeputte en*de* beroijde burgeren hals lagen geheele seven weken lang, so datze nochte groeijen, nochte bloeijen, nochte sich selven met hunne vrouwen ende kinderen den mond naulijkx ophouden en konden?

[+]Dese muytenatie is gewis het heyl van Holland geweest, door Godes sonderlinge vaderlijke voorsienigheyd over sijne Kerke alhier te Lande: want het en is niet te seggen, wat eene groote verslagentheyd overal was van wegen de veroveringe van onse Stad. Middelertijd is de vrese wat bedaerd, ende men heeft eenen nieuwen moed gegrepen. Dewijle ook gemelde muytenatie wel seven weken duerde, so hadden sy overal tijd ende respijt om hunne steden ende wallen over al te sterken, ende van alle noodzakelijkheden te versien, ende nieuwe schanzen op te werpen, daer't van node was, het welke ook geschiede: so datze nu alte saem wederom wel getroost ende gemoed waren om den vijand te verwachten.

[+]*Ondertuschen sterken sich de andere Hollandsche Steden.*

[+]Ik hebbe boven verhaeld, hoe dat die van Haerlem, na dat sy voor genomen hadden voor de gemeyne vrijheyd den vijand het hoofd te bieden, ende tegens te staen, de Groote Kerke van den Paepschen beelden-dienst gesuyverd, ende de selve voor de rechtsinnige lere van Gods Woord geopend ende bereyd hebben. Derhalven wanneer nu de Spanjaerden de Stad vermeesterd hadden, so heeftmen de outaeren ende de godekens wederom opgericht, ende de Kerke met beeldekens ende ander zieraed gestoffeerd, ende opgepronkt, ende de Bischop Godefridus van Mierlo heeft den 15. Augustus de selve Kerke naer de Roomsche wijse gewijd, ende geheyligd, ende de Paepsche Misze daer in gesongen: alwaer Don Frederico ook tegenwoordig was: en*de* na dat het Euangelium gelesen was, heeft de Secretaris van den Bischop Don Frederico negen artykelen voorgehouden, die hy flukx voor den Bischop met ede besworen heeft.

[+]*De Groote Kerke van Haerlem word va*n *de*n *Bischop gevvijd, ende de Musze vvord daer ingesonge*n.

[+]Den 21. Augustus werde te Haerlem een algemeyn Pardoen ofte Genade voor de burgeren afgelesen, de welke van woord tot woord aldus luyde.

[+]*Pardoen voor de burgers va*n *Haerlem.*

Pardoen ofte Genaden-Plackaet van den Hertog van Alba voorde Burges der Stad Haerlem, den 21. Aug. 1573. afgelesen, ende aen geslagen.

WY Ferdinandus Alvares van Toledo, Hertog van Alba, Mark-graef van Corien, Graef van Salvaterre. Ridder van der Oorden van den Gulden Vlies, Stadhouder,

Gouverneur, ende Kapiteyn Generael van wegen des Konings ons genadigen lijfs heren in den Landen van herwaerts over, etc. allen den genen die desen tegenwoordigen sullen sien saluyt.

*Hoewel die van Haerlem uyt den Landen ende Graefschap van Holland hen so verre ende wijd verlopen ende vergeten hebben, dat sy den Prinze van Oranjen (Rebel sijnder Koninklijker Majesteyt) aengehangen, ook hen luyden ganschelijk begeven hebben tot rebellie, ende Crimen Laesae Majestatis tegens den Koning voorschreven, haeren natuerlijken Prinze, Souvereyn, ende Here niet achtende, ja versmadende die natuerlijke fideliteyt, ende getrouheyd, eed, plicht, en*de *verbontenisze, die sy syne Koninklijke Majesteyt, als des selven vassaelen, schuldig waren, en*de *gedaen hadden, makende secreete ciquenten, verbonteniszen en*de *conspiratien, animerende ook van gelijken te doen, tot dien eynde aennemende de wapenen, en*de *niet willende binnen de voorschreven Stad inne laten des Koninklyke Majesteyts, maer ter contrarie daer inne ontfangende des voorschreven van Oranjens krygsvolk, in seer grooten getale, van verscheyde vreemde Natien, ende ook onderdaenen ende rebellen, met de welke sy hen hebben gesteld, gehouden, en*de *getoond tegen den voorschreven Kapiteyn Generael sijnder Koninklijke Majesteyt, ende des selven Oversten, ende krijgsvolk een goed deel van dien, ende onder den selven sommige sijner Koninklijke Majesteyts notabele dienaers, omgebragt, ende voords anderzins alderleij vijandschap aengerecht ende geexerceerd hebbende in sulker voegen, datmen genodigd is geweest van wegen Koninklijke Majesteyt, hen te beleggen, te besluyten, ende met wapenen te bedwingen, als ook geschied is ontrent seven maenden lang, so dat sy ten laetsten (met Gods hulpe) so verre gebragt sijn geweest, dat sy hen in der selver sijner Koninklijke Majesteyts genade ende ongenade hebben moeten opgeven. Ende hoewel die voorschreven burgers, en*de *inwoonders, vrouwen, ende kinderen van Haerlem, by alle 'tgene voorschreven is, wel verdiend hebben alle strengicheyd, ende straffe: nochtans wel kennende ende wetende den wille ende nature van de Koninklijke Majesteyt, en*de *dat de selve gewoonlijk is in gelijken saken sijn eygen particulier niet aen te sien, maer te rugge te stellen, ende als een oprecht goed vader, ende goedertieren ende genadige Prinze sijne verdwaelde en*de *verloren ondersaeten, wederkerende tot kennisse en*de *schuldige gehoorsaemheyd, wederom aen te nemen, ontfangen, ende hen gratie voor rigeur te prefereren, en*de *willende den sel-*

*ven sijnder Koninklijke Majesteyts wille en*de *natuer tot die voorschreven van Haerlem (hoewel sy tot die voorschreven kennisse ende gehoorsaemheyd van selfs niet gekomen en sijn) die gansche wereld openbaeren verkondigen, en*de *dat in kragte des bevels, dien wy hebben van sijnder Koninklijke Majesteyt over de voorschreven burgeren, en*de *inwoonderen van Haerlem, so wel vrouwen, ende mannen, als kinderen, geremitteerd, ende vergeven, generalijken ende volkomelijken, uyt sonderlinge gratien, by desen, alle offensien, fauten, misdaeden, crimen, ende delicten, die sy uyt saken van tegens de selve Koninklijke Majesteyt gerebelleerd, ende den voorschreven Prinze van Oranjen gevolgd, aengehangen, ende die wapenen tegen de Koninklijke Majesteyt aengenomen en*de *gevoerd te hebben, gecommitteerd hebben: mitsgaders alle penen, boeten, en*de *amenden, corporelle, criminelle, ende civile daer in sy ter cause van den voorschreven offensien, fauten, misdaeden, crimen, delicten, rebellien, navolginge ende aenhanginge aen den voorschreven Prinze van Oranjen, armeringe ende voeringe van wapenen, gevallen mogen sijn, in wat manieren dattet sij tegen sijne Koninklijke Majesteyt, oft der Justitien. Ende uyt meerder gratie hebben wy den voorschreven van Haerlem, en*de *een ygelijk van den wedergesteld, ende gerestitueerd, stellen weder, ende restitueren by desen, tot haeren goeden name, fame, ende goederen, roerende, ende onroerende, in alder voegen ende manieren, als sy waren voor den toekomst van den dingen ende saken voorgeroerd: Ontlastende daer en boven den voorschreven van Haerlem by desen, ende elk van hen bysondere, van alle infamie, vlerke, ofte note, daer in sy ter cause voorschreven gevallen sijn ende imponerende voords hier op een eeuwig swijgen den Procureur Generael, ende allen anderen Richteren, Justicieren, ende Officieren wie die sijn: behoudelijk datze schuldig ende gehouden sullen sijn op te brengen, te forneren, ende betaelen de somme van penningen by hen geloofd tot redemptie ende afkopinge van de plonderinge der voorschreven Stad: behoudelijk ende wel verstaende, dat in dese gratie niet begrepen sullen wesen seven en vijftig burgeren ende inwoonderen der voorschreven Stad, die wy sullen doen uytkiesen, ende in gevangenisze bewaren, om te besien hoe hen die van de voorschreven Stad voordaen sullen regeren. Ontbiedende daerom ende bevelende in naem ende van wegen sijner voorschreven Koninklijker Majesteyt allen Presidenten, ende luyden van den Secreeten ende Raeden in Holland, ende allen anderen Konink-*

lijke Majesteyt Rechteren, Justicieren, Officieren, ende Ondersaeten hen Stadhouderen, ende ygelijk van hen bysondere, so hen toebehoren sal, dat sy den voorschreven burgeren ende inwoonderen van Haerlem, mannen, vrouwen, ende kinderen, van dese tegenwoordige gratie, remissie, ende pardoen, ende van allen den inhouden van dien na sijne forme, ende in voegen ende manieren voorseyd, doen laten, ende gehengen, ende volkomelijk vredelijk, ende eeuwiglijk, te genieten, ende te gebruyken, sonder hen te doen ofte laten geschien, nu ofte in toekomenden tijden, enig hinder, letzel, ofte moeijenisze ter contrarien, aen lijf, ofte goed, in eniger manieren. Dit is also sijnder Koninklijke Majesteyts wille, ende meninge. Des t'oirkonden hebben wy onsen naem hier onder gesteld, ende der selver sijner Koninklijke Majesteyts secreet segel, by afwesen andere segelen, hier onder aen doen hangen. Gegeven in die Stad Vtrecht, den sevenentwintigsten des Maends Julij, Anno 1573.

Onderteykend.
F.A. Duc de Alva.
Noch laeger
Berty.

Namen der LVII*. Burgeren ende Inwoonderen der Stad Haerlem, die in die Gratie oft Pardoen niet begrepen en sijn.*

Ende eerst die gene die gevangen sijn.

Arent Iantzen van Dort, Schout.
Ian Sael, sijn Substituyt.
Ionker Ian van Vliet.
Gerrit Stuyver.
Pieter Kies, Burgemeesters.
Pieter Willemszen Bal, Schepen.
Bartout van Nieuburg.
Dirk Franszen, Blokemaker.
Iakob Gerritszen de Ionge, Penningmeester.
Ian Gerritszen, aliàs Eeftszen.
Kornelis Gerritszen, sijn Broeder.
Ian de VVael.
Laurens VVynantszen.
Loef Baertszen.
Marten, de Apteker.
Pieter van Paenderen.
VVillem VViggertszen van Paenderen, Brouwer, Wethouders.
Ian Aelbertszen Raet, Secretaris.
Ionker Ian van Duyvenvoorde, Kolonel.
Ian Arentszen de Ionge, sijn Luytenant.

Iakob Bartholomeuszen Pellikaen.
Iakob Barentszen, Kapiteynen.
Ian Dirkszen Schatter.
Pieter Dirkszen Haszelaer, Vaendragers.
Ysbrand Staetszen Hageman, Kerkmeester.
Adriaen Bogaert, Geleijer-Plateel Backer.
Arent Dirkszen, Kome*n* op de Beek.
Arent, de Gorter.
Floris Heyn Loeven.
Ian Kies, van Amsterdam.
De *Soon* van *Klaes Verlaen.*

Noch dese navolgende Personen absent ende latiterende.

Klaes Mattheuszen, Schepen.
Ian Klaes Lotszen.
Ian Klaeszen, Scheepmaker.
Klaes Ysbrantszen.
Pieter Ysbrantszen Olij.
Symon Ianszen Schootjen, Wethouders.
Kornelis Mattheuszen, Brouwer.
Michiel de VVael, Kapiteynen.
Frederick Korneliszen Kouszebant.
Gerrit Pieterszen Ruychaver, noch in leven sijnde. Vaendragers.
Christiaen Ysbrantszen Olij.
Dominicus Ianszen.
Ian Korneliszen van Amsterdam, Kerkmeesters.
Alewijn de Iager, Dienaer van Lancelot van Brederode, en*de* Stads Bode in't Beleg.
Iakob Klaeszen, Timmerman, Wachter op den Toren.
Arent Meynartszen, Schipper.
Barent Gerritszen, Moutmaker.
Bartout Heyndrickszen, Schilder.
Dirk Ioosten, Kuyper.
Dirk Kater, van Amsterdam.
Klaes Sink, van Amsterdam.
Kornelis Gerritszen Ban.
Kornelis Pieterszen, Timmerman.
Steven Ianszen, van Amsterdam.
Mr. Tadink, Chyrurgijn.
Heyman Ianszen, Seylmaker.

Boven dese 57. burgers, warender noch ses andere gevangen, die in dit getal van 57. niet begrepen, ende tenemael buyten de genade gesloten waren, die dan ook korts voor't aflesen van't Pardoen op't Sand met den swaerde gedood werden, gelijk ik hier boven ook verhaeld hebbe.

Van dese gemelde 57. burgeren sijnder sommige door ongemack ende ellende inde gevangenisze gestorven, als ik hier te voren ook al geseyd hebbe.

[+]De *Soon van Klaes Verlaen* is uytgegaen tegens twee dochterkens van Sebastiaen Kraenhals.

[+]*De Soon van Klaes Verlaen vvord los gelaten.*

[+]*Ionker Ian van Vliet,* Burgemeester, is behendig uyt de Stad geholpen door eenen Aelbrecht Klaeszen, Molenaer, inde klederen van den knecht van gemelden Aelbrecht, met seer groot gevaer.

[+]*Ionker Ian van Vliet raekt behendig uyt, ende vveg.*

[+]De *andere gevangens* verwachteden alle uren den dood. Sy werden ontrent het begin van November, als arme slacht-schaepkens, aen malkanderen geketend, by nacht van Haerlem na Amsterdam gevoerd met een grooten hoop krijgsknechten diese bewaerden. Daer was

[+]*De anderen nu al ter dood veroordeeld komen door de gevangenisze van Boszu vrij.*

hunne offerhande nu al besloten, en*de* bereyd van den Tyran van Alba, ende het waer al flukx met hun geklonken geweest, sijnde nu al ter dood verwesen, ten ware dat God Almagtig, die de sijnen niet en verlaet, die op hem hopen, een wonderbaerlijk ende onverwacht middel tot hunne verloszinge geschickt hadde. Want also de Stadhouder Boszu, gedurende de strenge gevangenisze van dese vroome ende getrouwe Patriotten, door Godes wijse regeringe ende voorsienigheyd op de Suyder See vande Noordhollanders overwonnen, ende binnen Hoorn gevangen was: so heeft hy door ernstig schrijven, ende bidden, ende gedurig aenhouden van sijne vrunden, by den Tyran te wege gebragt, dat sy niet alleen wederom na Haerlem gesonden, maer ook aldaer beter gehouden ende onthaeld, ende eyndelijk los gelaten werden: want gewiszelijk, so Duc d'Alve met de Haerlemmers naer sijne voorgenomene moedwille ende moord-dadigen aerd qualijk geleefd hadde, dat en soude Boszu ende den sijnen te Hoorn geen goed gedaen, maer wel ter nagelen uytgesworen, ende suer opgebroken hebben.

Niet tegenstaende nu het boven gemelde Pardoen, so werden den[+] 12. September de *Schutters* vergaderd, ende uyt yder hoopmanschap ende vaendel twaelf by lotinge uytverkoren, de welke inde Belegeringe van Alkmaer, die de vijand nu al enige dagen voorgenomen ende begonnen hadde, voor *Pijonniers* mosten dienen, diese niet anders als honden en dreven. Ja na werde het getal noch vergroot ende beswaerd tot by de drie honderd toe, welk getal ook gestadig vol moste blijven, ende vervuld worden wanneerder enige gedood ofte geschoten werden. Ende als de Haerlemsche Burgers sich dies met recht beklaegden, als strijdig sijnde tegens die genade die hun toegeseyd en*de* vergund was, ende te meer also sy ook hun goed ende bloed door ranzoen vrij gekocht hadden: so werde hun ter andwoord gegeven, datme*n* hen hier toe niet en gebruykte om hen te straffen, ofte ter dood te brengen, maer op dat sy hunnen Koning dienst souden doen, voor wien sy schuldig waren lijf ende leven te wagen. En met sulken geschickten bescheyd mosten de goede burgers te vreden wesen, ja sulken Pharoos andwoord noch wel met suyker opeten.

[+] *De Burgers van Haerlem vvorden in de Belegeringe voor Alkmaer tot Pijonniers misbruykt.*

O Cives, Cives, haec meminisse juvet!

Laet ons den droeven staet van dien tijd niet vergeten,
En sien hoe mackelijk wy huyden sijn geseten,
En Gode dankbaer sijn, op dat ons sulken hoon
En angst niet meer en tref tot onser sonden loon.

Dat is de droevige ende deerlijke uytkomste van dese lange ende[+] strenge Belegeringe der Stad Haerlem voor die van Haerlem, die

[+] *De Stad Haerlem word door dit Beleg in de gansche Christenheyd vermaerd.*

den moedigen bloedigen vijand in't midden van sijne overwinningen so manlijk ende onverzaegd voor hunne wallen verwacht, ende so ridderlijk tot het laetste toe hebben tegengestaen, tot hun tijdelijk verderf, ende uyterste ellende, armoede, ende verdruckinge: maer tot heyl ende behoud van't gansche Vaderland, ende hunnen eygen eeuwigen naem, ende onsterfelijken roem. Want de roep van dit Beleg is voords door gansch Europen gevlogen, ende heeft onse Stad inde gansche Christenheyd vermaerd gemaekt: so dat ook Duytschen, Spanjaerden, Italiaenen, ende andere volkeren, dese geschiedeniszen in hunne talen, ontrent dien tijd, ende ook daer na wijdluftig beschreven hebben. Ik hebbe mede onlangs eene ge etste plate van ons Beleg by den konstigen ende vermaerden Plaetsnijder Jakob Matham gesien, inden jare 1573. van eenen Antonio Lafrery binnen Romen gedaen: het welke dan (voorwaer!) voor geenen kleynen lof van onse Stad, nochte geringe tack aen onse eren-krone en is te houden.

[+]Maer laet ons nu ook eens sien, wat sijde de Spanjaerd hier by gesponnen heeft, ende wat hy voor de Spaensche sake gewonnen ende gevorderd heeft. Voorwaer, gansch weynig! Want behalven dat de andere steden sich middeler tijd versterkten, ende versagen, die dan na voor hem ook niet geweken nochte besweken en sijn: so werde mede hier de loop sijner victorien gesteuyt, ende sijn aensien grootlijkx gekreukt, ende gekrenkt, ende bewesen dat het magtige vervaerlijke Spaensche heyr ook wederstandelijk, ende niet onverwinlijk en was: hoewel de opgeblasen Tyran van Alba, sijn drie *Tertios* Spanjaerden, die hy met sich gebragt hadde, noemde, het eene *Tales-quales,* vogels met becken, het andere *Invincibiles,* onverwinnelijke, ende het derde *Immortales,* onsterfelijke.

[+]*Spaensch aensie*n *voor Haerlem gekrenkt.*

[+]Ook heeft de Hertog voor onse Stad groot volk, ende sijne beste zoldaeten gelaten, so dat veele van sijn vogels met becken den beck daer in geschoten hebben, ende sijne onverwinlijke verwonnen, ende onsterfelijke gestorven sijn: want God en laet sich niet bespotten. Ook sijnder groot Donnen ende Meesters, ende dappere krijgs-hoofden niet weynig voor onse Stad gesneuveld, ende gebleven. Men seyde datter over de twaelfduysend so door't swaerd, als siekte van koude (de strengste by menschen gedenken) ende ander ongemack sijn gestorven: so dat het in dien tijd een gemeyn Spreekwoord is geworden, datmen seyde, datze na *Hael-meer* trocken, wanneer der nieu en*de* versch volk voor Haerlem werde gesonden.

[+]*Spaensch-verlies van volk voor Haerlem. Gal. 6. 7.*

[+]Vande *Grooten* sijn dese gebleven, ofte swaerlijk gewond.

Den 30. December bleven *Lukas Soynag* Kapiteyn, met *Andre de Bro,* sijnen Vaendrager. *Don Francisco de Vergas,* aenvoerder van desen dobbelen storm, werde dapper gequetst, met *Don Romero, Don Pedro de Venavides, Don Francisco de Valdez, Lama, Tovilla, Galeas,* ende andere.

[+]*Donnen en*de *groote Meesters voor Haerlem gebleven, ofte gequetst.*

Den 31. Januarius vielen *Don Diego Perez, Don Alfonso Mugnos, Don Lorenco, Perea, Don Stephano Illaves,* ende anderen, altemael vroome Kapiteynen. *Don Rodrigo de Toledo,* voornaemste beleyden van desen storm, werde met een musket-kogel in het dickste van sijn been geschote*n*, en*de* met een spietze in sijne dije en*de* aengesichte gesteken.

Den 25. Maert werden *Don Diego de Corvajal,* ende *Don Cresso neros,* overste van't geschut ende ammunitie van oorloge, inden vermaerden Haerlemschen uytval geslagen.

In andere Vytvallen, ende opblasen der Mijnen storven *Don Stephano Quixada, Don Ioan Vergas, Don Sanchio Lodon, Don Marco de Toledo, Don Bartholomeo Campocassio.* de welke met een musket geschoten werde: waer over de Spanjaerds groote rouwe maekten houdende sijnen dood voor een groot verlies voor den Koning, ende ook voor hun voornemen in dese Belegeringe, nadien hy vermaert was voor de*n* beste*n* ende ervarenste*n* Ingenieur, ende Meester inde Mathematische Konsten in sijnen tijd. Ook werden de Here van *Noircarmes, Don Ioan Ayala, Goign,* ende anderen gewond.

Sic victor victus dicatur, victaque victrix.

So soumen dan met recht van wegen dit beleggen,
Van Haerlem en Maraen met waerheyd konnen seggen,
Dat die verwonnen heeft verwonnen is, en meest,
En die verwonnen is verwinster is geweest.

Ja die van Haerlem hebben den Tyran van Alba de handen so vol[+] werks gegeven, ende hebben 'them door hunne dapperheyd so bang ende suer gemaekt, volgens het gene dat hy uyt het schrijven van sijne*n* Sone Don Frederico uyt het leger voor Haerlem verstaen hadde, na dat de derde ende laetste storm den 31. Jan. mannelijk was afgeslagen, die den kloeken tegenstand met der daed nu meermaelen hadde vernomen: dat gemelde van Alba, siende dat dese Belegeringe verre buyten sijne rekeninge vertrock, ende ook noch wel lang mogte duren, also de beleggers den moed ganschelijk verloren gaven de Stad met stormen te overrompelen, ende met geweld te vermeesteren, ende dat hy in de Steden van Holland so met kouszen ende schoenen niet en konde lopen, nochte hen so gereed met de wapenen dwingen, als hy sich in den beginne naer sijnen Spaenschen hoogmoed ende laetdunkenheyd wel ingebeeld hadde, genoodzaek ende gedwongen is geworden, sijn voszen-vel over sijnen leeuwen-huyd aen te trecken, ende de afgewekene steden door die van Amsterdam de genade aen te bieden, de welke van selfs souden komen sich aen hem overgeven, ende onder de schaduwe van sijne doornen sich vertrouwen: waer toe die van[+] Amsterdam sich lieten gebruyken, die hunne brieven met die van den Hertog aen verscheyde steden voords hebben gesonden: die ik om de ere wille van onse Stad dienstig geacht hebbe hier mede in te voegen.

[+] *Het Haerlemsche Tegenstand dwingt den Hertog van Alba de andere Steden de genade aen te bieden, die van selfs sich wilden overgeven*

[+] *Iud. 9. 15.*

Genaden-Brief van den Hertog van Alba voor alle de Steden die sich van selfs aen hem souden komen overgeven sonder sijne wapenen te verwachten, door die van Amsterdam aen de Steden over gesonden, gedurende de Belegeringe der Stad Haerlem.

*Don Fernando Alvares de Toledo, Hertoge van Alva, Marquise van Coria, Stadhouder, Gouverneur, ende Kapiteyn Generael. Lieve besundere, eenen ygelijken is kennelijk dat de Koning onse genadige liefheer die goedertierenste ende genadichste Prinze is diemen soude mogen vinden, nochtans hebben die Rebellen hen best gedaen met leugenen ende valsche persualien veele steden van herwaerts over een twijfel daer af te maken, ende in t hoofd te steken, om die tot hen ende uyt de gehoorsaemheyd sijnder Koninklijke majesteyt te trecken, als sy gedaen hebben, diesmen nochtans de waerheyd (so die gemeenlijk haer altijd ontdeckt) gesien heeft in 'tgene men gedaen ende gehandeld heeft met den Steden in den Landen van Gelre, Vriesland, Overyzel, ende Vtrecht, die afgevallen waren ende van selfs ende onbedwongen wederomme hen begeven en*de *gesteld hebben in de gehoorsaemheyd sijner Majesteyt, de welke noch eenen borger oft inwoonder der selver niet geroerd en heeft, maer laet die in haeren wesen, ende staet, genietende en*de *gebruykende haer goeden ende andere dingen gelijk als sy waren voor heur afvallen, ende is alleenlijk rigeur, gebruykt geweest tegens den Steden die demonstratie gedaen hebben van defensie ende weer te bieden ende doen: en*de *gelijke gratie als boven sijn wy, gansch gemeynd te bewijsen alle andere Steden van Holland die ook also selfs sullen komen hen wederomme geven ende stellen inde gehoorsaemheyd sijner Koninklijke Majesteyt sonder te verwachten de komste der selver heyrkragt: 'twelk wy in naem ende van wegen sijner Koninklijke majesteyt hen allen vastelijk geloven ende toeseggen by desen. Ende hebben u daer af wel willen adverteren, ten eynde gy sulkx voords te kennen geeft den Steden daer uwes dunkens hope soude sijn, dat sy hen souden reduceren, hen daerenboven vermanende ende exhocterende de tegenwoordige occasie waer te nemen, sonder die te laten voorby gaen en*de *verliesen, ende weder te keren inde gehoorsaemheyd die sy schuldig*

*sijn sijner Koninklijker Majesteyt heuren natuerlijken Here, in wiens genade ende gratie sy met alle burgers ende inwoonders der selver, hen komende presenteren binnen vijftien dagen na ontfang van uwe insinuatie, ontfangen sullen worden, sonder der dingen die gepasseerd sijn tot geenen dagen te gedenken ofte vermanen: 'twelk gy hen wel moogt vastelijk toeseggen, ende hen des versekeren van onsen wegen, nadien sulkx also sal geschien ende gehouden worden sonder enige faute ofte contraventie: hen daerenboven remonstrerende hoe grootlijkx sy dolen indien sy vermeynen des Koninklijken Majesteyts magt te mogen wederstaen, ende hoe qualijk dat het hen sal vergaen, so verre sy hardneckig blijven, ende de selve magt sullen willen versoeken, ende experimenteren. Lieve besondere God sij met u. Geschreven tot Nimmegen den tienden dag Februarij vijftien honderd drie en*de *tseventig stylo Curie.*

Ondergeteykend.
Fernando Alvares.
Noch laeger.
Berty.

Onsen lieven besonderen Burgemeesters, Schepenen, ende Regeerders der Stede van Amstelredamme. By gaende Brief van die van Amsterdam aen verscheyde Hollandsche Steden.

EErsaeme, discrete, ende voorsichtige onsen nabueren. Wy hebben ontfangen vande Excellentie van de Hertoge van Alva, Gouverneur van dese sijne Majesteyts Nederlanden, op den veertienden doser maend missive, in date den tienden der selver, by den welken hy ons schrijft, dat allen den Steden, so in den Lande van Gelre, Vriesland, Overyzel, ende Sticht van Vtrecht gelegen gerebelleerd hebbende gehad tegens sijne Koninklijke Majesteyt, ende wedergekeerd sijnde van haer luyder schuld ende misdaed sonder verwacht te hebben sijne Majesteyts heyrkragt, henluyden heurluyder misdaed ende rebellie vergeven is, ende den borgeren ende

*inwoonderen van dien niet misdaen is, maer worden toegelaten vrij en*de *onbehinderd haerluyder goederen, ende andere dingen te gebruyken, in sulken schijne als sy deden ende gebruykten voor heurluyder rebellie: ende is alleenlijk rigeur gebruykt tegens den Steden die geweer geboden hebben, ende sijne Majesteyts leger van heyrkragt verwacht: welke gratie sijne Majesteyt genegen is te gebruyken tegen allen Steden in Holland, die hen selfs sullen komen wedergeven inde obedientie vande Koninklijke Majesteyt, sonder te verwachten de komste van sijne Koninklijke Majesteyts heyrkragt, binnen den tijd van vijftien dagen na de receptie van desen onse missive ende waerschouwinge, welke sijne Excellentie in den name en*de *van wegen sijne Koninklijke Majesteyt heurluyden beloofd vast en*de *onverbrekelijk te onderhouden sonder enige faute, en*de *sonder enige der voorgaender dingen die gepaszeerd sijn, tot geenen dagen te gedenken, als uwer E. breeder sal mogen bemerken uyt Copie autentijk by eenen van onsen Secretarisen onderteykend hier by gevoegd, Ende also uwer E. meer dan kennelijk is, dat u luyden niet mogelijken en is te resisteren den magt vande Koninklijke Majesteyt uwen natuerlijken Landshere en*de *Prinze, die sonder twyfel om den laetsten man te verliesen de overhand van sijnen eygen patrimoniele Landen weer hebben sal: en*de *ook dat den genen die sijne heyrkragt verwachten (die groot en*de *sterk is) niet in genade genomen sullen worden, als geen gratie waerdig sijnde, als de gene die de selve versmaed hebben, etc. Es daeromme ons vriendelijken begeren uyt ganscher herten, ende nabuerschap, dat uwer E. de voorschreven gratie niet en wilt kleyn achten ofte versmaden, maer u selven wilt komen presenteren binnen de vijftien dagen naer de receptie van desen voor sijne Excellentie althans tot Nimmegen wesende, ofte Don Frederico sijnen Sone, ofte den Grave van Boszu Stadhouder van Holland, tegenwoordelijk sijnde in't leger voor Haerlem. Ende presenteren wy u Eerwaerdigheyd daer toe alle addresse ende hulpe te doene naer ons vermogen. Ende van des te doene en wilt in geene gebreke wesen, op dat uwen borgeren en*de *inwoonderen haer lijf ende goed niet heel en verliesen, maer ter contrarie het selfde doende van haerluyder lijf ende goederen gevrijd sullen blijven. Ende sullen ook uwen borgeren ende inwoonderen heurluyder neringe ende handwerk mogen doen onbehinded, ende heuren wijf en*de *kinderen den kost winnen, ende de selve onderhouden, ende op brengen in den dienste ende vrese van God Almagtig, daer sy luy-*

*den ter contrarie als nu eensdeels van honger ende kommer vergaen, ende opwaszen sonder enige vrese van God Almagtig, als Heydenen, en*de *woeste menschen. Ende onse Here God sij met uwer E. ende uwen behoeder, dien wy bidden uwe herten te willen wederkeren tot sijnder Koninklijker Majesteyt. Geschreven desen sestienden Februarij vijftien honderd* LXXIII. *stylo communi.*
Onder stond geschreven
Burgemeesteren ende Rade der Stede van Amstelredamme.
Onderteykend.
VV. Pieterszen.

Met dit schrijven heeft de Hertog van Alva niets uytgericht.

Quia me vestigia terrent.

Seyde de Vos van Esopus. Maer hier op is eyndelijk in druck geandwoord onder den naem van enige Liefhebbers van het gemeyne Vaderland, die onder de gehoorsaemheyd des Konings van Spanjen in alle eerbaerheyd ende gehoorsaemheyd naer de oude rechten ende privilegien des lands begeren te leven.

Andwoord van enige Liefhebbers van het gemeyne Vaderland op het Schrijven van den Hertog van Alba, ende der Stede Amstelredamme.

De korte inhoud was, als volgd, te weten:

*SY seggen dat het vertrouwen datze altijd op des Konings goedertierentheyd gehad hebben, ende ook noch hebben, veroorsaekt heeft datze het onbillijk en*de *tyrannnisch regiment met openbaere vernielinge van alle goede costuymen, wetten, rechten, usantien, privilegien, en*de *vrijheden der steden, ende des ganschen lands, van enige vreemde Natien ofte volkeren, tegens des Konings beloften, brieven, ende eed onlangs met geweld ingevoerd de Koninklijke Majesteyt noyt en hebben willen toeschrijven: nademael sy hem altijd voor eenen voorstander der gerechtigheyd, ende beschermer sijner onderdaenen bekend hebben ende niet en konnen geloven, dat hy soude toelaten, veel min gebieden, dat sijne erf-Nederlanden met vreemde Natien in ellenden en*de

*verderf souden gebragt worden: also de selve niet met den swaerde gewonnen, maer met vrundelijke alliantie aen de krone van Spanjen sijn gekomen Dat sy hunne sonderlinge affectie ofte genegenheyd en*de *trouwe tegens sijne Majesteyt ende sijne Majesteyts voorvaderen altijd bewesen hebben, het welke sy ook in den laetsten krijg met Vrankrijk genoeg betoond hebben, alwaer sy geen onkosten ofte moeijten gespaerd, maer tot onderhoudinge van dien tot inde vier honderd tonnen gouds op gebragt, ende voords in alle andere saken sijne Majesteyt goedwillige gehoorsaemheyd bewesen hebben: sulkx dat sy niet en geloven, des Konings wille te sijn 'tgene by de Albanischen met tyrannije gehandeld word, maer dat de selve des Konings name misbruyken. Sy ontkennen ook met veele redenen dat sy met leugenen ende valsche persuasien soeken den Koning een quaed geruchte te maken by de Steden ende Gemeynten des Lands, om also sijne Onderdaenen uyt sijne gehoorsaemheyd aen sich te trecken: nadien in alle de steden die van dese vreemde Tyrannen afgeweken sijn, niet een mensche en is, of hy bekend den Koning voor sijnen Here, ende wil hem niet alleenlijk in alles gedienstig wesen, maer ook sijn goed en*de *bloed in sijnen dienst opsetten. Seggen daerentegen dat sy sich tegens de moedwille van den Hertog van Alba gesteld hebben, ende stellen willen so lang als sy een droppel bloeds in't lijf sullen hebben. Verhalen daer op verscheyde daeden ende wreede handelingen, die by de Spanjaerden in veel Steden sijn bedreven, die nochtans tegens de selve niet en hadden misdaen. Besluyten daerom datze geene gratie nochte genade van hun en hebben te verwachten: en*de *dat het over sulkx niet dan enkel bedrog ende listigheyd en is al watze van hunne gratie en*de *genade schoon voorgeven. Dat hierom niemand en behoord dese belofte enig gehoor te geven, ofte gelove toe te stellen: maer veel eer ende meer de vrijheyd en*de *het welvaren des gemeynen Vaderlands met goed en*de *bloed ende alle mogelijke middelen tot den uytersten toe helpen voorstaen, en*de *beschermen: te meer also de Hertog van Alba en*de *de Spanjaerden sich houden voor Heren ende eygenaers van 'tlijf ende goed der ingesetenen van de Steden ende Landen, gelijk sy sich dickwils voor den afval der selver beroemd hebben. Sy spotten ook met de versekeringe die hun in desen brief beloofd word, te weten: dat de Hertog van Alba aen die van Amsterdam seyd, dat hy, in den name ende van wegen sijne Koninklijke Majesteyt, hun vastelijk beloofd en*de *toeseyd, en*de *hun sulkx heeft willen adverteren ende verwittigen, ten eynde sy luyden sulkx*

*voords te kennen souden geven: het welke dan pas sulke eene fijne versekeringe is, waer op een slecht en*de *gemeyn koopman eenen anderen niet eenen stuyver en soude willen lenen: hoeveel te min dan souden geheele steden ende landen daer op lijf ende goed betrouwen: dewijle sy dickwils inden name vande Koninklijke Majesteyt veel beloofd hebben, maer daer na weer 'tselve openbaerlijk gebroken, niet anders dan of sy met de Koninklijke Majesteyt hunnen spot dreven. So hebben sy den Landen dickwils beloofd datze met geene Spaensche garnisoenen ofte besettingen en souden beswaerd worden, ende dat de Spaensche Inquisitie in dese Landen niet en soude ingevoerd worden. So hebben sy den Edelen 'tverdrag in Augustus des jaers 1566. met de Hertoginne van Parma gemaekt ende gesloten met groote statigheyd beloofd te onderhouden. So hebben sy in desen laetsten krijg veel beloften van gelijken gedaen, namelijk aen die van Rotterdam, aen die van Bergen in Henegouwen, aen de Graven van Egmond, en*de *Hoorne, aen de Heren van Montigny, ende Berges, aen de zoldaeten van den Grave Ladron, diese alle niet gehouden en hebben. Geven ook te verstaen datmen aen hunne eyge woorden wel kan merken, datze geen gedagten en hebben om te doen het gene datze willen schijnen te beloven, aengesien sy selve geen versekeringe aen en bieden, nochte enige bevestinge hunner beloften en doen, maer alleen begeren ende belasten dat die van Amsterdam de Steden sulkx te kennen souden geven, ende van hunnent wegen vastelijk toeseggen: overmits (seyd te Hertog) dat wy u beloven ende versekeren by desen brief by ons onderteykend, dat sulkx also sal geschieden, so dat het die van Amsterdam ganschelijk op sich nemen souden. Seggen daerom: so de Steden hiet namaels sich beklagen mogten datmen hun geene belofte en hadden gehouden, datmen hun dan andwoorden mogte, waerom sy so sot geweest waren, datze die van Amsterdam, hunne vijanden, gelove gegeven hadden: dewijle de Hertog selve hun niets beloofd en hadde. Doender ook by, dat alwaert ook schoon, dat de Hertog self hun dese belofte moge gedaen, ende de selve met alderleije manieren van eeden ende verbinteniszen bevestigd hebben, datze evenwel daer op sich niet en souden konnen nochte durven verlaten: door dien in het Concilie van Constantz besloten is geworden, datmen den ketters geen gelove en behoefd te houden. Ende wat het laetste des briefs belangd, daer de Hertog seyd: datze groolijkx dolen die de magt van de Koninklijke Majesteyt meynen weder te staen, ende dat het hun qualijk sal vergaen, so sy hardneckig blijven,*

*ende de selve magt sullen willen versoeken: Geven daer op ter andwoord: dat sy altijd voor desen geprotesteerd hebben, ende noch protesteren, datze des Koninks magt noyt en hebben willen, nochte ook als noch en willen wederstaen: gelijk sy sich ook versekerd houden dat de Koning sijne eyge en*de *getrouwe onderdaenen niet en begeerd te vernielen, gevende desen vreemden Tyrannen alle de schuld, die onder des Konings naem het Vaderland in slavernije willen storten, ende metenen verklarende, dat sy gemelden vreemden Tyrannen tot den laetsten man toe willen wederstaen, ende dat sy ook voor hunne groote magt niet en sijn verschrickt, steunende op hunne rechtvaerdige sake, ende op God, die de gerechtigheyd hand-haven, ende de sijnen niet en sal verlaten. Vermanen eyndelijk alle burgers ende ingesetenen datze hunne vrouwen ende kinderen van dese bloeddorstige vijanden, bestrijders van hunne ere, ende verdervers van hun welvaren, vrijmoedig souden geschermen, en*de *verdedigen, ende tot dien eynde hun leven eerlijk ene kloekmoedig by 'tVaderland opsetten: op datze de selve Vrijheyd, diese van hunne voorsaeten ontfangen hebben, ook hunnen kinderen, en*de *kinds-kinderen, te samen met eenen eerlijken naem, ende loffelijken roem by alle nabueren, ende alle vreemde natien mogten achterlaten.*

Als nu de Hertog van Alba na de veroveringe der Stad Haerlem met der daed ook bevonden hadde, dat hy so met sijn hoofd en*de* geweld niet door en soude mogen, siende hoe swaer hem het Beleg voor Haerlem was gevallen, ende hoe dier dat het selve hem stond, ende dat het hem oversulkx veel ende veer gemackelijker ende onkostelijker soude vallen de Steden met een soet schoon praetjen weder te krijgen, als wel door wapenen te bemagtigen, waer toe hy nu so veel moeds niet en hadde, ende so veel raeds niet en sag, door de ervarentheyd ende bevindinge van't Beleg van Haerlem wat wijser ende dweeger geworden, sijnde nu ook sijn krijgsvolk wel 28. maenden ten achteren, ende dies voor muytenatie beducht, ende siende geen middel om geld te krijgen, willende mede gaerne met eren na Spanjen wederkeren sijn opbod van den Koning dagelijkx verwachtende: so heeft hy andermael de Steden selfs pardoen ende genade aengeboden, die het hoofd van selfs inden schoot souden komen leggen, ende sijne genade versoeken.

Tweede Pardoen-Brief van den Hertog van Alba voor alle de Steden die sich onder sijne gehoorsaemheyd van selfs souden begeven, na de Veroveringe der Stad Haerlem.

*Don Fernando Alvares van Toledo, Hertog van Alva, Marquis van Coria, etc. Lieutenant, Gouverneur, ende Kapiteyn Generael. Aen den Steden hen hebbende laten verleyden ende aftrecken van de gehoorsaemheydt des Konings onses genadige liefs here: Wy en twyfelen niet dat gy wel ende breed berecht sijt geweest vande goede ende genadige vermaninge ende ondersoekinge die u heden hier bevoren te meermaelen gedaen sijn geweest van wegen Koninklijke Majesteyt, uwen Prinze ende Overste Here, die welke (navolgende die voetstappen sijnre predecessooren ende voorvaderen) gelijk een goed Vader, die welke sijn kind wederomme ontfangt ende aenneemt, hoe seer hy verdorven en verloren sij als hy weder komt tot kennisze, heeft geprocureerd u wederomme te brengen in die gehoorsaemheyd diemen hem schuldig is, en*de *uyt de welke gy afgeweken en*de *gevallen waert in rebellie, u versekerende dat 'tgene deshalven by u misdaen is geweest, sonder aen te sien die qualiteyt ofte grootheyd der selver sonde, van der selver sijnder Koninklijke Majesteyts wegen u worden vergeven, ende vergeten, die welke sijne Koninklijke Majesteyt boven dien dat hy altijd gebruykt ende bewesen heeft die genade die een ygelijk kennelijk is, hem gewilliger geneygd heeft tot de tegenwoordige vergiffenisze uwes misbruyks, dewijle hy weet 'tselve geschied te wesen, meer deur quaede suggestie ende ingeven van quaedwilligen, dan u luyder eygen nature ende beweginge, niet konnende enigzins hem laten dunken, dat gy so gedegenereerd en*de *veraerd soudt sijn, so verre 'tgene voorschreven is niet en ware geweest, of gy en soudt hebben gecontinueerd die getrouwicheyd ende bereyde willigheyd die gy ende alle de gene die voor u sijn geweest altijd bewesen hebt: welke oorsake es (als gy ogenschijnelijk hebt konnen sien ende merken) datmen van wegen sijne Maiesteyt geen riguer noch strafheyd gebruykt, ia geene menschen aengeroerd en heeft van de andere Steden, dei welke onbedachtelijken, ende door die selve wegen ende middelen ook gevallen sijn geweest in den selven onweg ende dwalinge, ende namaels van hen selven hen wedergekeerd ende gesteld hebben inde schuldige gehoorsaemheyd sijnder Koninklijke Majesteyt, sonder der selver magt ofte aenkomste des legers te verwachten, ofte daer toe by heyrkragt gedrongen te worden: gy weet ook wel datmen tot nochtoe geene bitterheyd, vijandschap ofte wreedheyd in krijgssaken gewoonlijke, als met schickinge van krijgsvolk inde afgevallen quartieren, met roven ende branden ofte anderzins qualijk te handelen, gebruykt en heeft, alle omme u tot kennisze te*

*verwerken: maer de boosheyd des tijds ende der quaedwilliger ende oproeriger menschen heeft tot nochtoe by V.L. so veel vermogt, dat sy niet alleen een stad ende plaetze gegeven heeft, dat die voorschreven goede ende genadige vermaninge ende tractament u soude hebben beweegd tot kennisze tot uwer eygener devoir ende deugd, maer gy sijt tot nochtoe gebleven in den selven staet als te voren, hoewel boven alle 'tgene voorschreven is, gy met der daed siet, ende gy niet en kont ontkennen, dat die gene die hem vermeet u te willen beschutten, en*de *in vrijheyd stellen, niet alleenlijk uwe huysen afbrand, maer ook sulke exactien u opleyd, dat elk van u des een swaer gevoelen heeft. Niettemin sijne Koninklijke Majesteyt sulkx alles onaengesien, ende noch tegenwoordelijk niet anders soekende noch pretenderende dan gelijk een hinne haer jongen u te roepen, versamelen, ende stellen onder sijne vleugelen, protectie ende sauvegarde: heeft ons belast noch dese reyse voor de leste u te vermanen ende versoeken, ten eynde dat gy uwe devoir beter bedenkende, dan tot nochtoe geschied is geweest, ende ook uwer aller deugd ende welvaert, gy wederkeerd tot kennisze en*de *komt williglijk ende van stonden aen u stellen in sijnre Koninklijke Majesteyts handen, sonder der selver toorn, gramschap, ende fureur, ofte de aenkomste sijnre Koninklijke Majesteyts leger te verwachten, u toeseggende dat gy ontfangen sult worden in gratie ende genade: ja indien gy uwe Gedeputeerde wilt schicken aen ons om sulkx uyt onsen eygen mond te horen, ende verstaen, wy geven, accorderen ende octroijeren hen by desen goed vrij vast ende seker geleyde, ende veyligheyd af ende aen: ende dat van wegen de Koninklijke Majesteyt wy als dan so goedlijk ende genadelijk met hen sullen handelen, op alle 'tgunt daer inne gy u ontgaen hebt deur navolginge des Prinzen van Oranjen, ende wapenen tegens Koninklijke Majesteyt aengenomen gedragen ende gebruykt te hebben: dat gy ende de gansche wereld sult bekennen, ende oordelen, datmen niet meer en hadde konnen doen, ende dat sonder twyfel gy alle des volkomentlijk te vrede sult sijn, behalven enige de welke hebben boosheyd op boosheyd ende sonde op sonde gehoopt, ende hen so verre den duyvel overgegeven hebben, dat sy onderstaen sullen om u met henluyden ganschelijk te verderven, u uyt den rechten weg te stellen, ende houden, 'twelk wy vastelijk willen verhopen dat gy niet en sult doen, dewijle u genoegzaem kennelijk is dat een boos ende schelmig mensche te geenen tijd op en houd, tot dat hy anderen tot hem gebrogt heeft deur ingeven des boosen Geests altijd*

wakende tot verlies der sielen. Maer indien gy dese vermaningen, gratien ende genaden stelt in onachtsaemheyd, ende de selve ontfangt met gestopte oren ende hardneckigheyd als tot nochtoe geschied is: wy willen ook u nu met enen gewaerschoud hebben, datter geen rigeur noch wreedheyd is hoedanig die sijn mag, die gy niet en sijt verwachtende, so aen uwe personen, als met verwoestinge, hongers-nood, ende ook met den swaerde, in sulker voegen, datter overal geen reliquien blijven en sullen van 'tgene tegenwoordelijk noch geheel is, maer sal sijne Majesteyt het Land doen vervallen ende bewonen met andere vreemde luyden: ook so en soude sijne Majesteyt haer niet konnen laten bedunken den wille Gods ende haer selven voldaen te hebben, so verre, na so veele gedulds, presentatien, vermaningen, ende exempelen, gy al even stijf ende hardneckig blijft: aengesien dat de selve sijne Majesteyt door den goddelijken wille gesteld is tot uwen Prinze ende Overste, den welken gy alle gehoorsaemheyd schuldig sijt, als den minsten van u wel kennelijk is, daer by gevoegd dat hy so goedertieren ende een genadig Prinze is als oyt geboren is geweest: niet twyfelende of gy hebt wel verstaen de middelen tegenwoordelijken voor handen ende gereed wesende van sterkinge sijnre Koninklijke Majesteyts Legeren, so met menigte van volke, als grof geschut, munitie onlangs gearriveerd, ende noch dagelijkx aenkommende. Waeromme wy aen u versoeken dat gy dit alle vlijtiger overleggende ende overdenkende in tijds voorkomt uw gansche verderfenisze: als wy verhopen in God dat hy u sal bewegen te doen, ende sijne godlijke genade verlenen om te considereren ende aenmerken dat in't leste sijne Koninklijke Majesteyt doch de meester sal blijven. Gegeven tot Nimmegen onder onse naem, ende Koninklijke Majesteyts secreet segel hier onder opgedruckt, den sestienden dag des Maends Julij, een duysend vijfhonderd drie en tseventig.

Onderteykend.
F.A. Duc d'Alve.
Ende wat laeger. Ter ordonnantie van sijne Excellentie.
Berty.

Ende besegeld ter sijden van den signatuere van den Hertoge met des Koninklijken Majesteyts secreet segel, opgedruckt in rooden was-

sche, tuschen wit pampier.

Hier na stond geschreven: Sijn Excellentie heeft geordonneerd datmen geen Copien van dese Brieven geloof geven sal, dan die gecopieerd, gecollationeerd, geauctentiseerd, ende geteykend sullen wesen by den Secretarisen van de Steden hier onder gementioneerd, als namentlijk Vtrecht, Amsterdam, Nimmegen, 'sHertogenbosche, Antwerpen, Breda, ende Middelburg in Seland. Actum Vtrecht den ses en twintigsten Julij, Anno een duysend vijfhonderd drientseventig.

Onderteykend.

A. Vander Burg.

Dese Brief is in verscheyde Steden ende Provincien van Nederland statelijk afgelesen: maer heeft weynig voor de Spaensche sake uytgericht, van wegen het misvertrouwen der Gemeynten, die den Albanischen Tyran door sijne bedriegerije ende moorderije geen geloof en gaven.

Ik gedenke hier aen het andwoord van die van Leyden, dat sy Franciscus Baldeus hunnen belegger op't aenbieden vande selve genade hier na in den jare 1574. in eenen Brief toesonden.

Fistula dulce canit volucrem dum decipit auceps.

VVanneer de vogelaer de vog'len wil bedriegen,
Die hy in't vrije veld en open locht siet vliegen,
So speeld hy op sijn fleuyt, en locktze in het net,
En brengtze in het strick, dat hy hun heeft geset.

Iaer-dicht
Op de Belegeringe der Stad van Haerlem.

ALs Spanlen heeft gepoogd 'sLands VrIIheIId te Vertreden,
Heeft HaerLeM dat geVVeLd beLegerd sterk bestreden,*
En sICh VrII dapperLIIk een goeden tIId geVVeerd: **dIt*
DoCh VVerde door den nood, en door geen sVVaerd Verheerd.

Dit teld 1572. op welk jaer de Belegeringe begonnen is: maer also sy meest, ja schier geheel, ende ook swaerst, in't jaer 1573. geval-

len, ende de Stad doe mede door hongers-nood overgegaen is, so kanmen ook wel voor dat ge*VVeL*d, d*/*t ge*VVeL*d lesen, ende een jaer meer tellen, dat ik willens so gemaekt ende gepast hebbe, op dat het yder een neme naer sijn gevallen.

Vertoninge van het Beleg der Stad Haerlem, in't Oosten van het Koor inde Groote Kerk. 1581.

DEn negenden Decembris 1572. men las,
Doe de schans t'Sparendam in werd genomen,
Den elfden daer na op dat selfde pas
Es Don Frederico voor Haerlem gekomen
Met alle sijn magt, en sonder schromen,
Den achtienden beschoten sterk en kragtig,
Den twintigsten bestormd met stout beroemen,
Maer es afgeslagen wel hard en onsachtig.
Den laetsten Ianuario daer na waerachtig
Es die twede storm op die Stad gedaen,
De vijand week weer onverdachtig,
En moste met schande ruymen de baen,
Al sijn aenslagen om ons te verraen
Sijn te niet gegaen, so men wel sag,
Al was sijn mening ons te belaen
Met villen en braen sonder verdrag,
God beschermde ons wonderlijk op dien dag.

Dit svvaer beleg, dit seer groot ontrieven
Duerden eenendertig weken also ik schat,
Duyfkens waren de posten, die brogten ons brieven,
VVant men doe seer qualijk kon komen in Stad.
Een deerlijke honger die veel maekt mat,
Overviel den burger, en heeft veel volks versleten,
Paerden, moutkoeken, raepkoeken men hier at.
Ia honden en katten waren wild-braed geheten,
Kennipkoeken, soute huyden ('tes niet vergeten)
Koolstruyken, wijngaerdblaen was een present,
En behalven dat men noch overal riepen en kreten

Niet dan alarm alarm ver en ontrent,
Swaere schermutzingen, voor ons onbekend,
Mosten wy aengaen tegens ons harde vijand,
In dees groote nood, en ons uyterste ellend
Gaven wy de Stad op door hongers verband,
Niet dat hyse inkreeg met stormender hand.

Doe nu die Stad dus was opgegeven
In vijands handen so voor es verteld,
Om so te bergen ons lijf, en ons leven,
Doe quam ons op noch al meer geweld,
Geen burger so slecht ook hoe ontsteld
Of hy most houden twee of drie zoldaeten,
Die 'tvoord verteerden, ja in boel, en geld,
Nochtans genadiger dan som vermaten,
Dit deed veel burgers wat besaten,
Hoe welse deerlijk waren besvvaerd.
Anno 1577. doe werden gelaten
'Tgarnisoen uyt Stad, op d'eerste Maert,
En onder den Prinz van vroomen aerd
Quamen wy weer op die selfde tijd,
Als ons Stadhouder lief en waerd,
Die ons tot nochtoe heeft bevrijd,
Door Goods sterke hand gebenedijd.

Alwaer al de wereld op ons verhit,
So sterk so fel als men mogt bedenken,
Is God met ons, verstaet wel dit,
Niemand sal ons dan mogen krenken.

Geen vijanden hoe bitter verherd,
Al hebbense lust te doen verdriet,
God kan 't veranderen, ja hoe verwerd
'Texempel is klaer aen ons geschied.

Gelijk God Daniel verloste uyt der wreede leeuwenmond,
En Susanna beschermde voor die twee oude qua bueven,
Ierusalem behoede voor Antiochus ongodlijk verbond.

En die drie kinderen holp uyt haer pijnlijk bedrueven,
So heeft hy ook dese Stad sonder enig vertueven
VVonderlijk bewaerd voor so veel vijands handen,
Hy was die noodhelper, hy ging ons beprueven:
Dies moet hy geloofd sijn in steden, en in landen.

In den Ouden Doelen boven de deure vande groote Sale staen dese Verzen.

Anno 1572. quam hier de Spaensche vijand,
Die met ons als met Naerden meenden te leven,
VVy weerstonden hem vroom vechtender hand,
Maer door hongers nood mosten wy 'topgeven.

Hadrianvs Ivnivs in Harlemo.

Hanc urbem diuturnâ gravique obsidione, fatali quidem nobis & calamitosâ, sed Hispanis obsessoribus perniciali atque exitiosâ, ante biennium pressam, famem obstinatâ & ivictâ patientiâ fortissimè toleravisse; quâ obsidione gentis Hispanae prior fama bello inclyta extabuit inviluitque, fe rocitas contusa, fastus repressus, fidei periculum aditum est, opinio & existimatio virtutis, quae externis nationibus invictam, nedum formidabilem illam fecerat, obsolevit. Docuit nempè Harlemum contrà civium militumque concordiam, & conspirationem animorum mutuam in tuendâ patriae lìbertate, nullas quantumvis magnas hostium vires quidquam posse, quippe quae defensioni invalida, tormentorum bellicorum, nitrati pulveris, reique alimentariae copiis omninò defecta, nunquam tamen in hostium manus deditione perventura fuerit, nisi per frumentatores, ignaviterne an persidiosè sui munet is oblitos, neglecta fuisset urbis cura. Id tamen privum ac singulare habuit, quod palmam non precariam quidem illam aut dubiam, sed genuinam ac certam jure sibi vendicare potest, libenter assurrecturis ei honoris ergò caeteris civitatibus, neque ut olim Ajaci debitum derogaturis. Nisi n. haec se hostili Martis furori per initia opposuisset divino quodam instinctu (neque verò temeritatem ausim vocare, quod publico omnium consensu transactum constat) bellique minas & apparatum omnem in se avertisset, certè respublica Batavica à cardine emota concidisset, dum reliquae urbes spectaculi diritate & exempli sanguinarij (quod ab infesto & superbo hoste tum exspectabatur) sive edoctae sive deterritae, deditionem ultrò properaturae fuerint, ut quas temporis spatium à communiendo & annonâ coomeatusque copiis se instruendo, clausis undique per gelu praeporerum aquis, exclusisset. Itaque dum in longum trahitur obsidio, dum omni ultimae crudelitatis exemplo praeter fidem

datam praesidiarius miles suprà duo millia numerosus ab Hispanis deletur, id effectum est ut urbes communitae fuerint, & ne qua unquam se posteà dederet, pessimi exempli trucidatione deterreretur.

Dese Stad is door eene swaere en*de* langdurige *Belegeringe,* ons wel droevig en*de* lastig, maer den Spanjaerden den beleggers schadelijk en*de* verderfelijk, gedruckt geweest, en*de* heeft door een hardneckige en*de* onverwinlijke geduldigheyd de*n* honger seer kloekmoedig verdrage*n*; door welke belegeringe de oude roe*m* van*de* Spae*n*sche natie, door de*n* oorlog vermaerd, vergaen ende verdwenen is, haere wreedheyd gekneust, haer hoogmoed gestut, haer geloof ende aensien verminderd, de waen van haere kloekheyd, die haer aende uytheemsche volkeren onverwinnelijk, ja vervaerlijk maekte, versleten. Want Haerlem heeft betoond dat geene magt der vijanden, hoe groot sy ook wesen mag, iets vermag jegens de eendragtigheyd der burgeren ende zoldaeten in't beschermen van de vrijheyd van het vaderland: als de welke onweerbaer van geschut, kruyd ende lood, ende mond-kost t'enemael ontbloot, sich evenwel in vijanden handen noyt en soude overgegeven hebben, ten ware de sorge vande victalieerders ofte kost-versorgers door leuijheyd ofte troulоosheyd hun ampt vergetende, waer versloft geweest. Dit heeft dan noch dese Stad alleen ende bysonder gehad, dat sy sich dese sekere ende eygene ende geenzins twyfelachtige nochte bedelachtige ere met recht mag toeschrijven, die alle de andere steden haer gaerne geven sullen, ende dat haer toekomt niet onthouden, als eertijds Ajax geschiede. Want hadde sy sich tegens des vijands geweld inden beginne door een godlijk ingeven niet gesteld (want ik en durve het geene vermetelheyd noemen dat met gemeyne toestemminge is gedaen) ende al den last des oorlogs op sich gehaeld ende geladen, seker de Hollandsche Republijke waer in den grond vervallen: gemerkt de andere steden door het wreed schou-spel, ende bloedig exempel (dat van den wreeden ende hovaerdigen vijand doe verwacht werde) ofte geleerd ofte afgeschrickt sich van selfs souden opgegeven hebben, als die sich door des tijds kortheyd niet en hadden konnen sterken, nochte van mondkost nochte van oorlogs gereedschap versien, sijnde alle de wateren door den schielijken vorst toegesloten. Derhalven also de belegeringe lang duerde, ende meer als twee duysend zoldaete*n* tegens belofte door een ongehoord exempel van uyterste wreedheyd vande Spanjaerden verdelgd werden, is daer door te wege gebragt, dat de steden ondertuschen versterkt ende versien sijn, ende door dit wreede moord-exempel afgeschrickt dat niemand toekomstig sich en soude overgeven.

Hadrianus Iunius in quâdam Epistolâ ad Ianum Dousam, de fusis fugatisque circà Harlemum Hispanis,

tempore Obsidionis.

En tibi numerale distichon de Hispanis. quod heri Principi offerri jussi bis terve ab eo lectum telectumq*ue.*

CrVdeLes gLadIo CeCIderVnt VIndICe IberI,
Defenso HarLeMo fortIter ense DeI.
ALITER.
TrVX, IVgVLIs InhIans, aVIdVsqVe CrVorIs IberVs,
OCCVbat HarleMI: VIndICIs Ira DeI est.

De boose SpaensChe hoop Is Voor de sVVaCke VVallen
Van HaerLeM door de snee van Gode sVVaerd geVaLLen,
VVanneer de kloeke stad In haeren sob'ren stand
Is dapper Voorgestaen Van Godes sterke hand.

ANDERS.
Het VVreede SpaensCh gespVIIs, VVIens opgesparde kaken
Na ons onnoseL bLoed en haLsen glerIg haken,
LeIIt voor de kLoeke stad Van HaerLeM neergeVeLd.
DIt heeft de VVraek, en 'tsVVaerd Van God ons so besteLd.

Ianus Dousa
In Fredericum, Albani Ducis filium, Haerlemi Vrbis Obsessorem.

HARLEMVM sex mille virûm Fredericus ad urbem
Perdidit, Albanae robora militiae.
Nec tamen obsessum induci pote linquat ut hostem,
Obduratque, sequi vult puto & ipse suos.

Siet Frederick die heeft ses duysend uytverkoren
Zoldaeten voor de Stad van Haerlem al verloren:
Noch breekt hy 'theyr niet op, en blijft noch voor de Stad:
Id acht hy denkt sijn volk te volgen op dat pad.

Georgius Benedictus VVertelo Lib. I. de Rebus Gestis Illust. P. Guiljelmi Nassouii.

Mox etiam Harlemum Maurus pervenit ad urbem,
Horribili quatiens improvida corda fragore
Armorumque, equitumque: furor victoribus idem,
Non eadem fortuna fuit: sic ipsa tyrannis,
Quem parat immeritis, eôdem ruit irrita lapsu.
Clauduntur portae, firmantur moenia structis
Aggeribus. Quid enim victis nisi * Tautica restant
Funera, *Vandalicique jugum miserabile regni?
O urbs digna cani! ô priscis non degener ausis!
Quis tibi pro meritis insignes dicere laudes
Possit, & invictâ partos virtute triumphos?
Te decus antiquo generi, te vindice dextrâ
Armatam Pharij fines, Damiataque victa
Horruit, & stupefacta tuis se subdidit armis,
Restat adhuc servatus honos, crux, cymbala bina,
Stellaeque, gladiusque, tui monumenta laboris.
Sed quid prisca cano? longè his majora patrasti.
O si vena tuis sit par & gratia factis!
Tu firmata Deo primi discrimine belli,
Aurairco duce, major eras, tu prima furentem
Caede novâ patriis arce bas finibus hostem.
Mitto alias pugnas, & mille pericula, mitto
Hesperias fraudes, & quae stricto ense dedisti
Vulnera, dum clausis rueres in proelia portis.
Omnibus his invicta, fame nisi victa fuisses.
Ah! quoties longo voluit te solvere Princeps
Obsidio? quoties missis fulcire labantem
Auxiliis? quoties pro te nocitura tulerunt
Arma manus sociae? nec enim sinit illa taceri
Vester amor vicinae urbes, & Delphica virtus
Flore potens juvenum. Sed frustrà haec omnia, frustrà!
Proh dolor! in fatis portas patefecit Ibero,
Quos caedum cumulos, quae strata cadavera toto
Vidisti motibunda foro? quanta agmina dirae
Fixa cruci? vidi coràm, vidi ipse revinctos
Ire viros velut ad cultum Moeotidos arae.

*Feroces Armeniae & Daniae populi.

Georgius Benedictus Wertelo op het Beleg van Haerlem.

D*Aer na so is Maraen voor Haerlem ook gekomen,*
En dede door 'tgekraek der waep'nen veele schromen,

En 'tvolk te voet, te paerd: hy woede even seer,
Maer hy en hadde hier den voorspoed so niet meer.
So word de tyrannij verdorven, en gewroken,
Door 'tquaed het welke sy een and'ren soekt te koken.
Men sluyt de poorten toe, men maekt de mueren vast,
Met wallen wel beset, met aerde opgetast.
VVant siet, wat soude toch den burgers wedervaren,
VVanneer sy door't geweld en svvaerd gedvvongen waren?
Hoe deerlijk souden sy als beesten sijn geslacht?
Hoe deerlijk onder 'tjock en tyrannij gebragt?
O Stad wel over-waerd van alleman gepresen!
O Stad die sijt en blijft het geen gy plagt te wesen!
VVie kan dijn waerden roem voldoen met pen, of woord?
VVie kan dijn eren-kranz so vlechten alst behoord?
Gy sijt der ouden kroon, de Stad van Damiaten,
Die sich op haeren stroom en torens had verlaten,
Voor dijne vuyst verschrickt, door dijne kragt vermand,
Die gaf sich aen dij op, en viel in dijne hand.
Die eer word noch bewaerd, het kruyz, de beyde schellen,
De sterren, en het svvaerd, en 'tveld, door't nedervellen
Der Turken bloedig-rood, getuygen van dijn raed,
Getuygen van dijn moed, en van dijn vroome daed.
Maer ey! wat mag ik toch so veel van't oude seggen?
Gy hebt veel meer gedaen veel meer in't Spaensch beleggen.
O waer mijn geest, en pen, ô waer mijn stijl so rijk!
O waer mijns redens vloed dijn daeden maer gelijk!
Gy waert en deed noch meer, als hier in onse Landen
De hitte vanden krijg maer eerst begon te branden,
Door Godes hand gesterkt, en door het wijs beleyd
Van onsen vroomen Prinz, en sijne trouwicheyd.
Gy keerde Spanjen eerst van dijne svvacke wallen,
Die moedig door 'tgeluck quam dapper aengevallen,
[*]En door den verschen moord van't nieu-vergoten bloed
Niet anders als een wolf verhit, en gansch verwoed.
Ik set al dijn gevaer, ik set al dijne strijden,
En menig Spaensch bedrog, al willens noch besijden,
En meen'ge vroome daed, als gy in't leger vielt,
En dijnen vijand daer aen duysend stucken hielt.

[*] *Te Mechelen, Sutphen, en*de *Naerden.*

In allen desen nood en sijt gy niet besvveken:
Had dij des honders svvaerd de keel niet afgesteken!
Hoe dickwils heeft de Prinz sorgvuldelijk getracht
Dat gy ontzet mogt sijn van al die Spaensche magt?
Hoe dickwils heeft hy dij versien met versche Helden,
Die sich op dijne wal voor dij te were stelden?
Hoe dikwils hebben ook de naest-gelege steen
Met desen Spaenschen draek voor dijn behoud gestreen?
VVant hoe toch kan ik hier die trouwicheyd vergeten?
Hoe menig bondgenoot heeft dit beleg versleten,
En meest der Stede Delf? Maer (laes!) 'twas al om niet
VVant God bereyde ons dit jammer en verdriet:
Als dan de hongers nood de poort heeft opgebroken,
VVat hebt gy meen'gen hals voor't svvaerd sien neergedoken,
Of door den bast verworgd, op't midden van het Sand,
So menig vroom zoldaet! so trou voor't Vaderland!
Ik heb het selfs gesien, met hunnen nood bewogen,
Ik heb het selfs gesien met mijne eyge ogen,
Hoe dat het arme volk gevleugeld en gekoerd
Ter slachtbank is gevoerd, en wredelijk vermoord.

P. Scriverii Epigramma In Obsidionem Harlemi.

QVID valeat bello concors cum milite civis,
Harlemum docuit, sensit & hostis iber.
Hei, quot ad obsessam liquit Dux ferreus urbem
Millia! quot nummis constitit Alba tibi!
Hei, quot terribili frustrà crepuëre boatu
Fulmina! quot sparsis moenia pulsa globis!
Vtque viri desint; quae spes? en, foemina pugnat:
Moenia foemineâ refficiuntur ope.
Obdurantque omnes, medioque in frigore servent,
Atque agiles Brumae calfacit aura manus.
Non ardente tamen deponunt Sole ligones?
Nemo sub aestivo tempore languet iners,
Intereà dubio glaciantur corda tumultu
Militibusque tuis, & Frederice tibi.
Non tradi invalidam dolet exspectantibus urbem,
Armaque pro patriis non temeranda focis.

Iamque homini via nulla licet, terrâque matique
Cincta sub Hispanum non eat illa jugum.
Anxia praecipiti si venit epistola lapsu,
Surgit in oppositas fortior illa manus.
Ecce Dionaeas chartam perferre columbas?
Et Martem dubites his habitare locis?

Aliud in Deditionem ejusdem Vrbis.

Harlemum, Hispanâ murum cingente coronâ,
Tramite jamque rotas, jamque negante rates:
Non fortes animi, Cerealia munera desunt
Fortibus: hei! Patriae sat fideique datum:
Dixit ad astantes, Me invitam dedere cogor,
Invictamque: fame jam nisi victa forem.

LEGENDO, ET SCRIBENDO.

Petrvs Scriverivs
Op het Beleg van Haerlem.

W*At eendragt al vermag van burgers en zoldaeten,*
Die voor de vryicheyd het leven willen laten,
Heeft Haerlem wel betoond, en Spanjen wel gesmaekt,
Als Spanjen 'tleger hier om Haerlem heeft gemaekt.
VVat sijnder duysenden van Spanjaerden gebleven!
VVat heeft Duc d'Alf voor ons al volk en geld gegeven!
Hoe heeft hy ons vergeefs met menig duysend kloot
Van grof geschut begroet! hoe menig duysend schoot!
En waerder schoon gebreck van burgers ende knechten,
Sy gaven't noch niet op, de vrouwen willen vechten.
Verbreekt Maraen de wal, sy word met alle magt
Van man, en vrou, en kind, weer in't geweer gebragt.
Sy harden't t'samen uyt, hoe fel het ook mag vriesen,
De kou verkleumster niet, men sietze niet verliesen
Noch handen, nochte hert: en of de Son hen stak,
Noch saegt gy noyt aen hen dat hun de moed ontbrak.
Hier-tuschen Frederick, so sietmen u verstijven
En uwe knechten ook het hert in hunne lijven.
Hy is niet wel te vreen dat onse svvacke Stad
Sich so niet overgeeft als hy de hoop wel had.

En daer de weg te land en water is gesloten,
En geen hulp komen kan van haere bondgenooten.
Dat sy noch even vast in haere schoenen staet,
En onder sijn geweld en jock niet overgaet.
Indiender nu en dan een troost-brief komt gevlogen,
So worden sy te meer tot tegenstand bewogen.
[+]De Venus-dofferkens die waren hunne boon:
Ist wonder dat dan Mars daer ook was met der woon?

[+]Duyven 'sStads vliegende Posten.

Op het Overgaen van Haerlem.

Als Haerlem was beset so nau met Spaensche scharen,
So datter nochte schip noch wagen konde varen:
Noch viel de moed haer niet in desen svvaeren nood,
Alleen ontbrack den mond de nooddruft van het brood.
Dies sprak de vroome Stad: Ik ben getrou gebleven.
VVat kan ik mijnen eed en 'tVaderland meer geven?
'Kword tegens mijnen dank niet door des vijands magt
Maer door des hongers svvaerd in sijn geweld gebragt.

Chronologicvm Obsidionis Vrbis Harlemi, Quae accidit anno 1572. 11. Decemb.

InspICIeus ChIron CaprICornI sIgna rIgentIs,
VIdIstI HarLemIos CIngIer HesperIIs.

Nicolaeus à VVaszenaer.

De Son VVas In het park des GeIItenboCks besLoten,
ALs HaerLeM VVerd benoVd, beVoChten, en besChoten,
En bVIIten door het sVVaerd Van SpanIen hard bestreen,
En bInnen sVVaerder nood Van honger heeft geLeen.

Chronologicvm Deditionis Vrbis Harlemi, Quae accidit anno 1573. 13. Iulii.

HarLeMI, TItan adIt arIda terga LeonIs,
OCCIdVVs PhaLarIs frena CrVenta CapIt.

Nicolaus à VVaszenaer.

Het teIlken Van de LeeV VVerd Van de Son bereden,
ALs HaerLeM door't geVVeLd der Spanlaerds Is Vertreden,
En droeVlg opgesLockt, bedorVen, en Verheerd,
Na dat sII sICh so Lang en dapper had geVVeerd.

Oorlogs-geschiedeniszen ten platten Lande om de Stad van Haerlem, in Kermerland. ende Waterland.

Ondertuschen dat de Belegeringe der Stad Haerlem duerde, als[+] mede na haere veroveringe van den Spaenschen, sijn enige dingen alhier ten platten lande in *Kermerland,* ende daer ontrent, voorgevallen, die ik niet ondienstig en achte by dese gelegenheyd in dit mijn werk mede te gedenken, ende te vervangen.

[+] *Oorlogsche Geschiedeniszen in Kermerland, ende om Haerlem.*

Ende eerstelijk heeft de Spaensche Ruyterije den 16. Januarius 1573. het Dorp van *Vytgeest* wel ten halven afgebrand, ende ontrent[+] zestig ofte zeventig huysluyden vermoord, ende doodgeslagen. Ook hebben sy de Dorpen van *Kastrekom, Limmen,* ende *Backum* geplonderd, ende den armen huysluyden groote schade ende overlast gedaen.

[+] *Vytgeest, Kastrikom Limmen en*de *Backum vande Spae*nschen *verbrand, ende geplonderd.*

Korts na de veroveringe der Stad Haerlem dede de vijand onder den Oversten Antonis van Tambergen, Luytenant van den Grave va*n* Boszu, eene*n* inval in *VVaterland,* alwaer hy ons krijgsvolk dat weynig[+] was seer drong, ende benaude: dies de overste Sonoy terstond derwaerts aentrock, ende dede alle vlijt om den intocht vanden vijand te stuyten. Hier werde dickwils geschermutzeerd, maer die van Westvriesland door de menigte der vijanden verheerd sijnde mosten de schanze te *Landsmeer,* met de dorpen van *Suyderwoude, Sinderdorp,* en*de Broek* den vijand in handen laten, die hier door nu alles in hadde *van Zaenredam af tot aenden Nieuwendam toe,* ende sloot so onse schanzen van malkanderen, dat de een den anderen geen ontzet van volk nochte toevoer van nooddruft konden doen, dan alleenlijk ter see, ende dit noch kommerlijk, ende met groot perykel. Niettemin behielden die van Westvriesland datmael noch de schanz ende het dorp van *Schellingwoude, Voorderdam, Rarop,* ende queten sich vromelijk naer de kleyne magt die sy hadden: doch mosten niet lang daer na de selve mede voor den vijand in ruymen, het welke eene seer sobere gelegenheyd voor die van Waterland veroorsaekte.

[+] *Spaensche inval in VVaterland.*

Ook hadde de vijand in het gedeelte van onse Landstreke eene groote[+] magt t'*Aszendelf,* en poogde daer uyt de omleggende dorpen ende schanzen van de onsen aende westsijde van gelijken te vermeesteren, ende al meer ende meer in te horen, het platte land by den wintertijd

[+] *Spaensche magt ende bezettinge t'Aszendelf.*

in harden vorst af te lopen, ende met branden ende blaken te vernielen. Ten welken eynde Don Louijs de Requesens, Groot-Commandeur van Castilien, na dat hy het Gouvernement in plaetze van den Hertog van Alba hadde aengenomen, ook mede voords, tot een van sijne eerste werken, recht na het nieuwe jaer 1574. op het aenhouden van die van Amsterdam, noch ontrent drie duysend nieuwe knechten, so Waelen, als Hoogduytschen, tot versterkinge van de oude garnisoenen, in Waterland, ende meest na Aszendelf, heeft gesonden. Sy hadden de paerden nu ook al met scherp beslagen, ende 400. nieuwe ijs-sleden doen maken, behalven die gene diese 'sjaers te voren hadden overgehouden, die meerder in't getal dan de nieuwe waren. Maer God Almagtig versag't, ende gaf, dat de paerden den ganschen winter op't ijs niet en quamen, ende bespottede also hun boos ende verderfelijk voornemen in sijnen hoogen hemel.

Krommenije by de Spaenschen ingenomen, ende verbrand.

†Half Februarius begon 't enige dagen vrij wacker te vriesen, ende bragt so veel by, datmen de binne-wateren bequaemlijk te voet konde overgaen. Daer op sijn voords den 19. dito de Spaenschen des morgens heel vroeg ontrent half seszen by de vijfhonderd sterk van Aszendelf na *Krommenije* getogen om de schanze aldaer in te nemen. Hopman Aker, die aldaer in besettinge lag, den aenslag vernemende, kreeg sijn volk in wapenen, ende trock met hun ende sommige huysluyden den vijand in't gemoed, ende hield hem met gestadige schermutzinge wel drie uren op. Schreef mede inder ijl na Hopman Koen van Steenwijk, die niet wijd van daer gelegen was, om bystand, die hem voords enige zoldaeten ende huysluyden te hulpe schickte. Maer also het Land door den vorst alom open lag, ende de huysluyden gewaer werden datter noch wel ses ofte seven honderd van Vytgeest achter Krommenije om quamen, vrezende omzingeld te worden, so namen sy d vlugt, ende daerna ook de zoldaeten desgelijkx, so dat de Spaenschen het Dorp vermeesterden, eer die gene die in de huysen waren sulkx gewaer werden, waer over enige op de plaetze bleven, ende de andere bergden hun lijf ter nauwer nood, ende vloden sonder geweer na *Knollendam.* De toren van Krommenije verbrande by versuymenisze van een vuer-teyken, dat sy daer op gesteld hadden, ende de Spanjaerden staken ook voords een deel van het dorp aen brand.

VVestzanen desgelijkx.

†De vijand vervolgde hier op sijne victorie, ende ruckte na *VVestzanen,* alwaer twee vaendelen Staten-besettinge lagen: maer die verliepen't voords, ende gaven het dorp ten besten, het welke van den vijand mede werde geplonderd, ende afgebrand, den armen huysluyden van huys ende hof in verbaesdheyd vlugtende, om slechts hun leven daer van weg te dragen.

Godvrugtige gedenkvvaerdige daed van eenen Huysman van VVestzanen

†In dese schielijke vlugt ende verbaesdheyd geschiede eene daed van eenen *Huysman van VVestzanen,* de onsterfelijkheyd ende eeuwige ge-

dachtenisze overwaerdig. Want als een yder vast om een goed heenkomen uytsag, ende doende was om in dit onverwacht ongeval inder haest een weynig van sijne waerdste ende gereedste goederen, so veel mogelijk was, met sich te nemen, so vondmen desen alleen bekommerd ende besig om sijne oude Moeder, die door de jaeren haer gang benomen was, met sich te voeren, ende te bergen. Ende also hy gene slede byder hand en hadde, ende sy misschien te swaerlijvig ofte gebreekelijk was om op de schouderen te dragen, so sette hyse op eene berrie, ende sleeptese met een tou voord. Maer also dit seer langzaem in sijn werk ging, sagen de Spanjaerds hem, ende liepen na hem toe, de welke hy onder eene wal ofte in't riet ontschool. Als sy nu ter plaetze quamen, ende de oude vrouwe alleen op de berrie sagen sitten, waren sy verwonderd, ende gingen beschaemd weg, sonder haer in't minste te beschadigen. De Soon quam weder uyt sijn schuyl, ende sleepte al weer aen, ende op een nieu, so lang, tot dat hy sijne oude Moeder voor de Westerpoorte te Hoorn bragt. Voorwaer! een sonderling exempel van getrouwe liefde eens kinds jegens sijne moeder. Dat heet vader ende moeder eren! Ende hier in heeft Holland, dat sy roemen en*de* inde schale leggen mag tegens de twee Gebroeders van Sicilien, die hunnen ouden Vader ende Moeder op hunne schouderen weg droegen, doe de Berg Etna alles daer ontrent met vuer vervulde, ende verbrande: ofte dat sy by de getrouwicheyd van Eneas stellen ende vergelijken mogen, die sijnen ouden Vader Anchises uyt den Troijaenschen brand op sijne schouderen desgelijkx wegnam, ende verloste. Want het perykel en was hier veel-licht niet minder, ende de arbeyd door de langte van den weg schier onmogelijk, ende ongelofelijk.

Ook werde *Oostzanen* op desen tocht van den vijand ingenomen,[+] geplonderd, ende verbrand.

[+] *Oostzanen ingenomen, ende verbrand.*

De zoldaeten ontschuldigen dit verlies, ende hun verloop by Sonoy.

De Hopluyden deser bloode hasen ende weglopers wisten ondertuschen hunne schandelijke vlugt by Sonoy noch te beglimpen, ende te verdedigen, mits dat sy voorgaven datze gebreck aen kruyd ende lonten hadden, waerom sy te voren aende Gedeputeerde Staeten van't Noorderquartier in tijds geschreven hadden, sonder de selve te hebben bekomen: ende datze na Wormer ende Jisp getogen waren, waer aen wel meest gelegen was, alwaer sy nu wel vijf vaendelen sterk by den anderen waren, om den voorderen inval van den vijand te beletten: gelijk ook twee vaendelen Staten-besettinge op't Kalf lagen. De Overste Sonoy was over dit verlies, ende verloop der zoldaeten gansch seer t'onvreden, ende sond in aller haest kruyd lonten en lood aende Kapiteynen die te Wormer by malkanderen gekomen waren, met commissie ende last aen Hopman Niklaes Ruychaver, om over de selve te commanderen, ende te gebieden. maer Ruychaver sloeg de gemelde commissie beleefdelijk af, sich onschuldigende op sijne jonk-

heyd, ende onervarentheyd, om over andere Kapiteynen te gebieden, die ouder waren als hy, ondertuschen den Oversten Sonoy hertelijk bedankende voor de gedaene ere, met belofte de selve met alle getrouwe diensten voor het Vaderland ten allen tijden te sullen verschuldigen, ende den genen die Sonoy in syne plaetze soude gelieven te stellen in alles te gehoorsamen.

+De Overste *Sonoy* quam daer op selfs te *VVormer,* ende stelde op alles goede ordre, ende vertrock na Purmereynde, alwaer hy sich enigen tijd onthield.

+*Sonoy komt te VVormer.*

+Die van *Iisp, Wormer,* ende het *Kalf* hebben alom het water daer ontrent doen opbijten, om voor den aen ende inval der vijanden versekerd ende bevrijd te sijn, so dat sy te samen in eene bijt begrepen waren. Behalven dese bijt hadden de onsen tegens het Wormerveer over aen de Saen op den weg van Wormer eene sterke Schanze gemaekt, daer Hopman Aker met sijn vaendel knechten oplag. Ende uyt meest alle dorpen daer ontrent het beste van hunne goederen: enige quamen ook met wijf ende kinderen, om sich gedurende den vorst aldaer te onthouden, meynende datze daer so goed als versekerd waren.

+*Die van Iisp. VVormer, ende het Kalf bijten het vvater op, ende maken eene Schanze by VVormerveer.*

+Daer na werden Ruychaver ende Koen van Steenwijk met hunne vaendelen na *Krommenije* geschickt: waer van de vijand t'*Aszendelf* werde verwittigd, die voor de onsen meynde gereed te wesen. Maer so elk den anderen sochte voor te komen, ende by nacht trocken, quamen de onsen ongevaerlijk een quartier-uers vroeger, ende hadden't Dorp nu al in als de vijand aenquam. Daer viel eene swaere schermutzinge, de onsen soekende den vijand uyt te houden, ende dese daerentegens de onsen te verdrijven, 'twelk so vanden rechten middernacht tot den lichten dag toe duerde: op welken tijd de onsen die het voordeel in hadden den vijand op de vlugt kregen, ende vervolgden hem sterk een goed stuck na Aszendelf toe, niet sonder groot verlies vande sijnen. Onlangs daer na werde Ruychaver van Krommenije wederom gelicht, ende te Wormer in sijne oude besettinge geleyd.

+*Krommenije vvord byde onsen vvederom ingenomen.*

+Middelertijd verstonden de Spaenschen t'Aszendelf de gelegenheyd van Wormer, ende Wormerveer, het weynig volks, by dat sy waren, de slappe wacht die sy hielden, ende den goeden buyt daer sy op vlamden. So quamen sy tuschen drie ende vier duysend sterk, op eenen morgen, alst seer mistig was, ende overvielen eerst Kapiteyn Aker, die te Wormerveer lag, ende sloegen 'tmeeste volk eer sy gewaer werden datter enig onraed was: also sy sich buyten de schanze begeven hadden, ende om hun gemacks wille over de bijt in de huysen lagen, het welke wel eene groote roekeloosheyd was, nadien de vijand so na by was, ende de wateren toegevrosen, datmen van alle sijden op hun konde aenkomen. Dit beschickt sijnde, paszeerden de bijt voord met schuyten ende pramen, ende wat sy by der hand vonden,

+*De Spaenschen nemen VVormerveer, ende VVormer in.*

ende namen eerst de schanze in, sonder tegenstand, also daer niet een levendig mensche binnen was. Daer op verdeelden sy sich in drie hoopen, ende trocken met den eenen recht toe recht aen op Wormer, ende met de andere twee een weynig van ter sijden om, sonder dat sy door den mist gesien konden worden, voor dat sy 'tdorp op't lijf waren. Die van binnen raekten hier door voords in alarm, ende stelden sich tot tegenweer tegens die gene die recht in trocken: maer terstond siende, dat de vijand ook noch van twee andere sijden aenquam, vrezende omringd te worden weken na het achtereynde van het dorp, alwaer sy sich in slagordre setteden, ende den vijand het hoofd mannelijk boden, ende na eene wijle vechtens inde vlugt dreven. Maer also enige van hun inde kerke weken waren oorsake dat de onsen den voornaemsten hoop, die aen't vlugten waren, niet en durfden volgen, voor dat sy de kerke wederom klaer ende vrij hadden, om van voren ende achteren niet teffens aengegrepen ende beset te worden. Terwijl sy nu daermede doende waren, vergaderde de vlugtende vijand wederom by malkanderen, ende kroop by een, ende dede eenen nieuwen aenval met sulken geweld dat de onsen geheel ontdaen werden. Enige bleven binnen 'tDorp verslagen, andere verdronken in hunne eyge bijt, maer't meestendeel quamder af, ende onder anderen Ruychaver die ter nauwer nood door de getrouwicheyd van eenen sijnder lijf-schutten over de bijt werde geholpen, ende het gevaer des doods ontvlugte. Dit gevecht duerde drie uren lang, ende gaf den huysluyden tijd om sich met hunne vrouwen ende kinderen te bergen, hoewel seer kommerlijk: want daer en was geen ander open dan over de bijt: en*de* so mosten sy by winterdag eenen grooten weg na Purmereynde, dat hun 'tnaeste was, met natte klederen gaen, eer sy in versekeringe quamen. De dijk tuschen beyden krielde ende was swart van menschen ook dickwils so dat sy malkanderen van boven neder drongen. Het was (voorwaer!) een deerlijk schouspel so veel mannen, met vrouwen ende onnosele kinderen, uyt hun welvaren te sien vlugten, nat ende schier stijf van koude, met so een geschreij als een yder by sich selven denken mag, komende tot vreemder luyden huys, inden winter, ende sonder iets van hunne goederen met sich te brengen. Maer't schijnt datmen veel om't leven doet. Huyd voor huyd, ende alles wat een[+] man heeft dat laet hy voor sijn leven. Het werde noch voor een groot geluck gerekend dat de vijand hen niet en vervolgde, het welke door den mist toequam: want so de selve hen inde aenkomste der vijanden hadde verrast, ende verraden, so was hy hun nu wederom een groot behulp om den dood te ontkomen, overmits het weynig gesichts datter was, also dat de vijand niet en wist waer henen dat hy soude volge*n*. De Spaenschen sleepten ende verbragten terstond al den beuyt na Aszendelf waer mede sy wel eene gansche weke besig ende doende waren. Als nu de Spaenschen van Wormer ende Jisp aldus meester wa-

[+] *Iob. 2. 4.*

ren, verschansten ende versterkten sy sich aldaer, om al voordaen dieper in te boren. De Overste Sonoy maekte dese nederlage voords den Prinze bekend, ende dat de vijand wel drie duysend sterk, ende Verdugo daer selfs in persoon was.

+De Staeten van het Noorder-quartier waren hier door niet weynig verslagen, vresende dat de vijand de sterke *Schanze van't Kalf* ook mogte aentasten, ende vermeesteren, het welke noch grooter ende swaerder verlies voor den staet van't land soude wesen: gelijk ook de vijand voords daer na trachtede. Purmereynde lag ook genoeg open, daer Sonoy met het vaendel van Kapiteyn Reynier Sittert binnen was gelegen. De andere gevlugte zoldaeten werden in Purmerland te Ilpendam ende Neck in besettinge geleyd, om voorder inbreuke te verhoeden. Het verloop der zoldaeten werde vast verschoond, ende ontschuldigd, door dien dat de vijand door hulpe van enige huysluyden tot drie ofte vier plaetzen over de bijten was geholpen, ende dat de dorpen in die quartieren al in lange streken leggen daermen met den vorst in alle plaetzen aen kan komen. Die van het Noorderquartier maekten terstond veele schuyten, schepen, ende galeykens gereed om met het open water de Schanze van het Kalf te ontzetten, ende den vijand te rugge te drijven. Maer de Spaenschen werden in het midden van Maert by den Groot-Commandeur op ontboden, om beneffens het ander krijgsvolk dat in Holland was den tocht van Graef Lodowijk van Naszou te beletten: waer door niet alleen dese Schanze, maer ook die van Nieuwendam, ende andere Waterlansche Dijken van den vijand verlaten werden. In't aftrecken *verbranden* sy *Krommenije* voords af, *Krommenijerdijk, VVormerveer,* ende andere plaetzen. De verlatene Schanzen werden wederom by de onsen met krijgsvolk beset: alwaer ook veele huysluyden wederom op hun goed trocken. So werde dese hoek lands voor eenen tijd van des vijands geweld wonderbaerlijk ende onverwacht bevrijd, ende verlost.

+Het Kalf word by de Spaenschen belegerd, ende verlaten, beneffens de andere veroverde Dorpen, ende Schanzen in VVaterland, die sy ten deele afbranden.

+Na dat nu de Groot-Commandeur den Grave van Lodowijk op de Mokerheyde hadde geslagen, heeft hy sijn krijgsvolk, dat hy uyt *VVaterland* gelicht hadde, wederom herwaerts aengeschickt, het welke sich gelijk te voren meest t'*Aszendelf* onthiel.

+De Spaenschen komen wederom in VVaterland.

+Dese namen eenen aenslag op *VVormer* voor op Pinxsterdag, ende quamen ontrent 1400. sterk eerst tot Wormerveer, ende lieten sich daer met schuyten, ende insonderheyd met eenen grooten Pont oversetten op de Schanze tegens Wormerveer over, die doe ter tijd onbeset lag, ende trocken al stillekens den smallen weg langs na Wormer voord, meynende die van binnen op't lijf te wesen, eer sy ergens op dachten, ofte het minste mogten gewaer worden. Doch werden van eenen huysman gesien, die 'smorgens heel vroeg buyten op sijn land was, de welke in haest na huys liep, ende sijne bueren opweckende met den

+Hunne misluckte aenslag op VVormer.

roep vande komste des vijands het geheele Dorp voords in alarm bragt. Ondertuschen liep hy met twee ofte drie die gereed waren voor uyt, ende haelden sekeren praem dwers op den weg, dien sy op sijn kant stelden, ende schoten also van achter dese borstweringe terstond met een roer tot den vijand in. De vijand noch niet heel dicht sijnde schoot wederom: doch siende sich ontdeckt, hiel stil, ende beried sich of hy voordtrecken soude, ofte niet. Dit weynig zemmelen ende vertoeven verbrodde den geheelen aenslag: want middelertijd quame*n* de twee ofte drie vaendelen zoldaeten die onder Tete Hettinga binnen Wormer lagen, ende voord de Vrijbuyters, ende andere huysluyden in't geweer, ende begonnen tegens den vijand te schermutzere*n*, die sich eerst vroomlijk weerde, so lang als hy van sijn volk gesterkt werde dat noch reys op reys van Wormerveer overvoer. Maer also eene onser Galeijen juyst daer ontrent op't water lag, ende het schieten hoorde, quam met noch enige Vrijbuyters-Jagten op het geluyd aen, ende siende den vijand vast overvaren, schoot de Pont met volk met al in den grond, ende verstroyde de schuyten. Dit gedaen sijnde, sette voords de eene reyse voor ende de andere na dwers door den vijand heen, die op't land tegens de onsen schermutzeerde. De Spaenschen hier door verzaegd sijnde, namen eerst den wijk met ordre nade Schanze die op den kant van den Saen lag, ende achterna de verbaesdheyd aenwaszende met eene volle vlugt. De traegste in't lopen werden den ganschen weg langs geslagen: de anderen kregen de Schanze wel, maer de onsen, diese vervolgden, drongen met hun te gelijk in. De Galeije roeijde ook ter selver tijd sterk tegens de Schanze aen, so dat haer pen inde wal bleef steken. Daer waren ontrent 500. van den vijand binnen, veel-licht meer als die gene diese najaegden: maer de vrese was so in hun, dat niemand sich te weer en stelde, als ofze geene handen en hadden, maer lieten sich dood slaen als een hoop schaepen, sonder dat iemand gevangen genomen werde, ofte ook het begrijp hadde van te vlugten: so dat van ontrent 900. man die overgekomen waren naulijkx een man ontquam, sonder dat iemand van dese sijde bleef, ofte ook in het alderminste gequetst werde. Desen hoop gematst sijnde, voeren de onsen tot den rest over, die noch aende over sijde waren, ende middelertijd over veld recht toe recht aen na Aszendelf toe liepen, maer voor een groote wateringe gesteuyt, ende achterhaeld werden. Dese hebbende de selve vrese in't lijf, liepen een deel in't water, ende verdronken sich selven, andere werden op de plaetze ter neder gehouwen, behalven 290. die levendig gekregen ende gevangen genomen werde. Ende dit ging so slecht in sijn werk, dat een zoldate dickwils vier vijf ofte ses gevangens hadde, ende bragtze met een toutjen aen een gekoppeld binnen Wormer, daar sy eenen dag twee ofte drie gehouden, ende naderhand den 1. Junius van daer na Hoorn gesonden werden: waer van den 4. dito anderhalf honderd Hoogduyt

schen met Karveels op de Rede gebragt, ende buyten boord gesmeten, ende verdronken werden: sijnde het selve een vande hardste stucken die staende den oorlog aen dese sijde geschied sijn: hoewel het ondertuschen eene oorsake was, dat de Spanjaerds, die't voorheen al doodsloegen wat sy in handen kregen, daer na wat beleefder met hunne gevangens omgingen, dewijle sy sagen datmen hun met de selve mate wederom begon in te meten: ende so pleeg het eene mes het andere wel veeltijds inde schede te houden: Des anderen daegs souden de Waelen ook uytgevoerd worden: maer also daer andere last van't Hof quam, so behielden sy het leven, ende werden daerna tegens enige van de onsen gelost.

+Tocht van Sonoy na't Barnegat.

+Ik hebbe boven verhaeld, hoe dat de vijand door sijne groote magt tegens de onse den ganschen Waterlandschen Dijk vermeesterd ende veroverd hadde, waer door de onsen de Stad Amsterdam so dicht niet en konden sluyten als wel voor henen: want of schoon de Vrijbuyters (die den Westzaener Toren veel tijds tot een uytkijk hadden, ende van daer voor Amsterdam sien konden wat schepen in ofte uyt voeren) zomtijds ter sluyp op het Y quamen, ende den eenen ofte anderen buyt van daer haelden, ende door het *Barnegat* inkregen, dat sy tot dien eynde tuschen Zaenredam ende Westzanen inden Dijk gegraven hadden: so geschiede dit nochtans so daeglijkx niet, ende ook niet sonder swaricheyd ende perykel, also de vijand hen dickwils in't wederkeren op den kant van het gemelde Gat waernam, ende besprong: so dat die van Haerlem ende Amsterdam noch ordinaerlijk, hoewel met convoy, tot malkanderen mogten op ende af vare*n*, tot groot gerijf van den vijand. Ondertuschen bedacht de Overste *Sonoy* eenen seer gewichtigen aenslag, niet alleen om die van Amsterdam wat meer te kort-vleugelen, ende te quellen, maer ook om Haerlem te benouwen, ende wederom in handen van den Prinze te doen vallen als mede om geheel Noorderland voor den vijand te bevrijden. Hy schreef tot dien eynde aen sijne Excellentie, dat hy daer toe voor goed insag, dat die van Noordholla*n*d het Barnegat souden bemagtigen, ende met eene sterke Schanze versekeren, ende dat die van Suydholland ende Seland mosten sien meester te worden van de Schanze van het Huys ter Hart, tegen over het Barnegat op de andere sijde van het Y gelegen, die de Amsterdammers hadden opgeworpen ten tijde als sy met hunne vlote op't Meyr quamen ende de onsen dat afhandig maekten, gedurende de belegeringe der Stad Haerlem. De Prinze vond desen aenslag seer dienstig, ende nodig, ende schreef aende Gedeputeerden van het Noorder-quartier dat sy gemelden aenslag op alle manieren souden helpen bevorderen, met bevel aen Sonoy, dat hy met den eersten ende in alle naerstigheyd hem soude laten weten wat tijd hy soude meynen vaerdig te wesen om sijnen aenslag in't werk te stellen, op dat hy die van Seland in tijds mogte ontbieden wat sy te doen souden

hebben, gelijk hy ook die van de Admiraliteyt van Suydholland soude laten gereed maken wat tot eenen aenslag van sulken gewichte aen hunne sijde van node soude wesen. Dien volgens heeft Sonoy den 5. April 1575. den Prinze den dag doen ontbieden ende aendienen wanneer hy sijnen aenslag op't Barnegat meynde ter hand te nemen, versoekende dat sijne Excellentie even op den selven tijd sonder faute de Schanze van het Huys ter Hart wilde laten bestoken, ende aengrijpen, op dat sy hunne aenslagen te gelijk mogten in't werk stellen, ende wat nuttelijkx voor de gemeyne sake verrichten. Daer op toog Sonoy den 7. dito derwaerts aen, ende nam het Barnegat geluckelijk in, ende beschanste sich aldaer inder ijl volkomelijk naer wil, en*de* wensch. Maer also de Gedeputeerden van het Noorderquartier Sonoy gerne nodige ende genoegzaeme hulpe van schepen toe en schickten, om de plaetze in te houde*n*, wat moeijte hy ook daer toe dede, en*de* die va*n* Suydholland mede te lang op hunnen aenslag sliepen, ende stille saten, ende ook tuschen de Suyd ende Noordhollandsche enige geschillen over dese sake resen, so is de gansche aenslag vruchteloos afgelopen, ende de gemaekte Schanze van het Barnegat door dwang vande Amsterdamsche schepen wederom verlaten, na dat de onsen seventien dagen aldaer genesteld hadden.

Middeler tijd liepender groote geruchten door het land van swaere[+] krijgs-toerustingen van den Grooten Commandeur, die niet al vergeefs en waren: want *Iillis van Barlaymont, Here van Hierges,* in dien tijd Gouverneur van Holland, Seland, ende Vtrecht, aende sijde van den Koning, ruckte den 27. Meij met ses duysend te voet, ende seven honderd paerden door Vtrecht, Amsterdam, Haerlem, ende Beverwijk, na het Noorderquartier tot aende *Meel-molen van Schorel,* alwaer het voetvolk is gebleven, also het selve so haest niet en konde volgen, ende trock met sijne ruyterije na den *Slaper,* om *Schoreldam* en*de Krabbendam* te overrompelen, ende den weg te openen om het gansch Noorderquartier ten platten lande teffens af te lopen, ende aen kolen te leggen. Maer also hy de Schanzen wel beset vond, ende het krijgsvolk wel op hunne hoede, heeft niet met allen anders uytgericht, dan dat het voetvolk, 'twelk ontrent de Schorelsche molen rustede, terwijl de Here van Hierges met de ruyterije hooger aen toog,, sommige huysen ende hutten daer ontrent plonderde, ende met gemelde molen afbrande, welke brand wijd ende breed gesien werde. Daer op trock hy wederom na de Beverwijk, daer hy vijftien dagen stil bleef liggen, verwachtende de reste van het leger die op desen tocht niet geweest en waren, waerna hy in haest opgebroken ende te rugge gekeerd is na Buren, dat hy belegerd ende ingenomen heeft. Dese aenslag des vijands en is niet in't werk geleyd sonder groot vermoeden van merkelijk verraed, gelijk dan de Overste Sonoy de Gedeputeerden van het Noorderquartier van alle kanten verwittigd waren, dat de vij-

[+] *Aenslag der Spaenschen op Schoreldam, ende Krabbendam misluckt.*

and aldaer eenen aenslag op handen hadde, ende dat veel vreemd volk ten platten lande sich tot dien eynde onthiel, om op seker teyken van den vijand (het welke men meynde den Schorelschen brand geweest te sijn) ook allerwegen, ende in alle Dorpen brand te stichten, waer door dan de huysluyden uyt de Schanzen na de Dorpen souden lopen, op dat de vijand aldaer minder tegenstand mogte vinden, ende meerder kanze ende gelegenheyd hebben om de Schanzen te vermeesteren, ende dat sy daerom goede wacht souden houden, ende op de sulke goede acht nemen, gelijk ook geschiede, want Sonoy en dede de Schanze*n* alom niet alleen met meer krijgsvolk ende huysluyden wel besetten, maer belaste ook alle Schouten van de Dorpen op al het vreemd volk nau ondersoek te doen, ende de selve in versekeringe te nemen, door welken goeden toesicht men meynde dat den vijand sijn voornemen soude misluckt wesen: want als hy de Schorelsche molen ende huysen tot eene leuse aen brand stack, op dat die van binnen ook beginnen souden, so en durfde sich niemand openbaren: waerom de vijand den selfden weg dien hy gekomen was onverrichter sake wederom moste aftrecken. Daer sijn vreemde dingen over desen handel voorgevallen, ende seer wreede ende ongehoorde manieren van pijningen voorgenomen, om de waerheyd van dese sake uyt te vinden, die de sinnelijke Leser by onsen vermaerden Histori-schrijver Pieter Bor vinden kan, die sulkx, gelijk alles, seer rijkelijk ende wijdlustig uytstrijkt, ende verhandeld, also ik geenzins nodig geacht hebbe de selve alhier te verhalen, op dat sulkx mij niet al te wijd uyt mijn spoor ende pad af en leyde, ende te lang op en houde.

Spaensch Schip op het Haerlemmer Meyr veroverd.

[+]Den 6. October waren de Spaenschen met tien schepen op het Haerlemmer Meyr, ende vertoonden sich ontrent de Oude wateringe alwaer de Hollandsche eene Schanze hadden, waer in Johan Schetter met sijn vaendel in besettinge lag, die voords met sijne zoldaeten op vijf schepen is gevallen, ende des vijands tien schepen nageruckt, ende hebben het beste schip met het geschut genomen, ende al't volk daer op doorschoten, doorsteken, ofte over boord geworpen: souden ook meest alle de schepen vermeesterd hebben, ten ware datter vier boeijers van Haerlem waren gekomen, waerom sy met hunnen roof met victorie na hunne schanze weken.

Vrijbuyters nemen den Convoijer van Amsterdam.

[+]Ontrent den Oegst 1576. werde de *Convoijer,* die tuschen Amsterdam ende Sparendam op het Veer voer, met volk ende geschut seer wel voorsien, van onse Vrijbuyters genomen, als het schip maer een weynig vande Stad afgevaren was De Vrijbuyters hadden vier van hunne roeij-jagten, ende quamen daermede van vier sijden gelijk aen, twee van voren, ende twee van achteren, sonder dat sy om't schieten van den Convoijer in't minste swichteden. Dicht aen boord komende schoten allegader los, dat niemand een hoofd boven mogte steken, ende vielen op't schieten terstond over, so dat de Convoijer niet

eens tot tegenweer en konde komen, maer was in eenen ogenblick tijds vermeesterd. Als sy hem nu in hadden, so meynden sy hem door 'tgat inden Dijk dat by Zaenredam was na Wormer te brengen, maer daer komende vonden 'tselve gat met twee vaendelen Waelen beset, die op hunne wederkomste pasten: dies namen sy eenen moed uyt het gevaer, ende sprongen met hunne roers ende verjagers aen land, ende trocke*n* sonder enig omsien recht blindelings onverzaegd tot den vijand in, die wel ses tegen een was, ende dreven hem eerst met geweld van het gat, ende bragten daerna hunnen buyt daer behouden door. Diergelijke feyten deden sy verscheydemael, voor de nakomelingen bykans ongeloofelijk, ende nochtans waerachtig.

Den 15. October verliet de vijand de Schanzen op den *Diemerdijk*[+] ende *Barnegat.* Des avonds ten vijf uren ruymden sy ook de *Beverwijk,* ende het *Huys te Aszumburg.* Die vande Beverwijk vresende dat het volk van Sonoy het selve vernemende hun voords mogten komen beroven ende ontweldigen 'tgene de Spaenschen daer noch gelaten hadden, hebben des morgens vroeg den Oversten Sonoy van't vertreck der vijanden verwittigd, met bede hen in bescherminge te willen nemen, op dat hun geen onheyl van onse zoldaeten en mogte overkomen. Sonoy heeft daer op voords sijn volk daer henen geschickt met scherpen last niemand der ingesetenen ende huysluyden te beschadigen. Den 2. Januarius 1577. verliete*n* en*de* verliepe*n* de zoldaeten van La Margelle, Vice-Gouverneur van Haerlem, de Schanze van *Zaenredam,* ende den 8. dito de sterkte van *Sparendam* desgelijkx, de welke by den Kolonel Helling werde ingenomen, ende met volk beset. Ende alom om den binnen-vaert tuschen Holland ende Westvriesland aen dese plaetze seer veel was gelegen, so werde de selve by hem op een nieu dapper gesterkt, waer toe enige Pijonniers uyt Suyd en*de* Noordholland derwaerts aen werden gesonden. Hier door werden Haerlem ende Amsterdam van malkanderen afgescheyden, ende Haerlem ook enigzins beset. Waerom ook de gemelde Kolonel voords last kreeg al't goed dat na Haerlem ging, op te houden: sonder nochtans aen't garnisoen ofte burgers enig ander leed oft vijandschap te betonen, van wegen de Pacificatie ofte Vrede-handelinge van Gent, die middelertijd werde besloten. La Margelle Luytenant van Verdugo, binnen Haerlem leggende, heeft ontrent desen tijd brand-brieven na den Hage ende de Dorpen van het West-quartier gesonden, ten eynde dat sy tot onderhoud van sijne knechten binnen Haerlem, hunne Gedeputeerde souden senden om van wegen de betalinge met hun te verdragen, ofte dat hy anderzins soude genoodzaekt wesen de selve by brandschattinge ende plonderinge met geweld te halen. De Staeten van Holland sulkx verstaende, hebben enige vaendelen zoldaeten tot Noordwijk gesonden om gemelde*n* inval ende brandschattinge te beletten: waer op de knechten van La Margelle binnen Haerlem

[+] *De Spaenschen verlaten Diemerdijk, Barnegat, Beverwijk, Aszumburg, Zaenredam, en*de *Spare*n*dam.*

bleven.

[+]Ons staet was seer bedroefd, de Vrijheyd was verloren,
De Gods-dienst afgeschaft, daer was noyt quaed geboren,
Of 'tlag ons hier ten hals, so lang die wreede gast
Ons druckte met sijn jock, en swaeren overlast:
Tot dat de Opper-heer dit onweer heeft verdreven,
En ons weer Saligheyd en Vryicheyd gegeven,
En 'tboos Egyptisch jock, en loose Babels-magt
En leydig Baals-strick van onsen hals verkragt.
So heeft de goede God sijn harde tucht en slagen
Van sijne saere hand sijn kind'ren uytgedragen,
En hun tot heyl gekeerd. Dus druckt ons van den Heer
Het bloedige gebied van Spanjen nu niet meer.
Maer o *Oranje-boom!* God geef dij lang te bloeijen,
God geef ons onder dij in segen op te groeijen,
En maekt ons onder 'tlou van dijne blad'ren vrij
Van't Pauslijk siel-vergift, en Spaensche tyrannij!

[+]*Verloszinge der Stad Haerlem vande Spaenschen, ende haere vvederbrenginge onder den Prinze van Oranjen door de Vredehandelinge van Gent.*
VINDEX LIBERTATIS.
Vive Oranje!
Vive Naszou!
Vive les Gueux!

VVillem van Naszou, Prinze van Oranjen

Prinz VVillem heeft den trotz van Spanjen kloek bestreden,
En al haer magt en pragt met voeten gansch vertreden.
O onverwonnen Prinz! o Vader van het Land!
Gy hebt de Vrijheyd hier met goed en bloed geplant.

Mauritz van Naszou, Prinze van Oranjen.

O *Mauritz,* dapper Held! wie heeft in Godes segen
So grooten naem als gy door daeden oyt verkregen?
Gy hebt der Landen heyl, gy hebt de Vryicheyd
Bevestigd over ons, en magtig uytgebreyd.

Frederick-Heynrick van Naszou, Prinze van Oranjen, Gouverneur, Kapiteyn, ende Admirael Generael der Verenigde Nederlanden.

So moet gy *Frederick* dijns Vaders dood ook wreken,
En al de wereld doen van dijne daeden spreken,
Beschermt (o vroome Prinz!) so ook dijn Vaderland.
God geve dij geluck! God segen' dijne hand!

Gespeel op den Naem van sijne Prinzelijke Excellentie Frederick-Heynrick.

Prinz Fred'rick Heynderick, *wat brengt dijn naem ons mede?*
De daed sij als de naem. Prinz Frederick, *geeft vrede.*
Stort Romen, en Maraen. Prinz Heynrick, *set ons Land,*
Set onse palen uyt door kloekheyd, en verstand!
Gedenkt manhaftig Vorst, dat God dij heeft verkoren
Om 'tRijk des Antichrists, om Satans magt te storen,
Om Godes eer en leer kloekmoedig voor te staen.
So sult gy tot den Heer by sijne Helden gaen.
Maer lieve Here God, van wien al 'theyl der vromen,
Van wien 'tgeluck dijns volks van boven af moet komen,
Vergeeft ons onse schuld, en torent dan niet meer,
En plant so dijnen roem door desen waerden Heer.

Geschiedeniszen aengaende de Stad van Haerlem, zedert de Veroveringe van de Spaenschen, tot haere verloszinge van hun jock, ende wederbrenginge onder de Regeringe van den Prinze van Oranjen.

Ik hebbe boven verhaeld, dat de Spaenschen na het overgaen der[+] Stad Haerlem voords van wegen hunne betalinge eenen geruymen tijd muyteneerden. Gedurende dese muytenatie sijnder tien ofte twaelf Spanjaerden by den Prinze van Oranjen binnen Leyden gekomen, in gedaente van Oostersche Koopluyden, versoekende hem in't heymelijk te spreken, de welke in sijn slaep-kamer voor sijn bedde gebragt sijnde, verklaerden dat sy Spanjaerden waren, die groot medelijden met sijnen staet hadden, nu grootlijkx door 'tverlies van Haerlem geswackt, ende gebroken, ende daerom uyt goede gunste ende genegenheyd tot hem aldaer gekomen waren om hem de gemelde Stad aen te bieden voor de somme van 40. duysend guldens eens, daer toe aenwijsende goede ende gewisze middelen om hem de Stad in handen te leveren. De Prinz bedanktese seer beleefdelijk, ende socht alle middelen om het gemelde geld op te brengen, maer en konde so eene geringe somme penningen tot verloszinge van die goede Stad, ende plaetze van sulken gewichte op datmael niet bekomen, ende most daerom so eene schoone gelegenheyd verliesen, ende gewenste aenbiedinge met dankbaerheyd opseggen.

[+] *De Stad van Haerlem vvord den Prinze aengeboden voor 40000 guldens te leveren.*

+Zedert dien tijd gedurende het Spaensche jock leden de burgers al gestadig onverdragelijken overlast van de zoldaeten, die de uytgeputte ende beroyde burgerije al voordaen tot het been toe uytmergelden, so dat sy daer over deerlijke *Klaegbrieven* schreven aen den Here van Hierges, als Stadhouder van Holland, ende aen Mr. Dirk van Bekesteyn, Burgemeester der Stad Haerlem, sijnde ter dier tijd binnen Antwerpen, welke twee brieven afgeworpen ende in handen van den Oversten Sonoy gebragt werden.

+*Overlast der Haerlemsche Burgerije van de Spaenschen.*

De *Inhoud* van beyden was genoegzaem een, ende van desen sin.

+*SY klagen over de groote swaricheden daer sy sich in bevonden door het aenkomen van ontrent honderd ende tachtig Spanjaerden, die sy naer hun believen ende genoegen niet en konden gerieven ende voldoen, nochte herbergen in een quartier alwaer sy eertijds wel ses honderd Duytschen hadden konnen van woonplaetze versien, niet tegenstaende dat sy noch sommige van de voornaemste ende aensienlijkste huysen van het quartier der Waelen hadden ingenomen, ende ook onder andere het huys van Adriaen Deyman: dat sy ook allegader by de burgers ter tafel wilden gaen op de betaelinge die sy noch eerst souden krijgen, waer toe sy de burgers ook met slaen ende stoten, met dreygementen ende ander overlast met geweld drongen, het welke hen op het hoogste benoude, ende quelde, door dien sy door de uyterste ellendigheyd ende armoede daer toe gekomen waren dat sy hunne eyge huygesinden seer beswaerlijk ende soberlijk konden onderhouden, ja so dat ook de voornaemste burgers die wel-eer in allen overvloed daeglijkx geleefd hadden, nu in een maend tijds ende dickwils langer niet een beetjen vleesch tuschen de tanden en konden krijgen om te eten, nochte een teugsken biere om te drinken, sich vernoegende ende lijdende met wat visch ende wey, ende diergelijk onthael: so datze ter wereld geenen raed en wisten, om die brood-dronkene ende balddadige zoldaeten die geen geld hebbende, evenwel nochtans alle dagen versch vleesch, goed bier, boter ende kaes, ende diergelijke kost vol-op begeerden, genoeg te doen, ende also van alles naer hunne wille op te schaffen, waer door daeglijkx groote beroerte, gekerm ende geklag onder de schamele gemeynte ontstond: het welke dan noch tegens de ordinantie van den Here van Hierges opentlijk strijdig was, de welke duydelijk inhield, dat de burgers souden gehouden wesen 'smaends elk Spaensch zoldaet eenen daelder te geven waer by hy van Hierges hun noch twee daelders soude doen*

+*Hunne Klaegbrieven hier over.*

*betalen. Ende nadien de Gouverneur Franzoys Verdugo op hen luyden versocht hadde datze twee honderd ende negentien daelders souden opbrengen, diese uyt des Stads kantoor niet en konden bekomen nochte ook uyt de burgerije lichten, so hadden sy ten lesten goed gevonden gemelde penningen van den voorschreven Deyman op wat dags te been te krijgen, onder belofte van dat sy sijn huys vrij souden maken, gelijk de Gouverneur hun toegeseyd hadde: doch de penningen ontfangen ende aende Officiers van de Compagnie per forme de prest ofte by maniere van leninge aengeteld sijnde, so en wilde de Sergeant niet verhuysen, niet tegenstaende dat hem een billet ofte herberg-briefken gegeven wat op de huysinge van Mr. Dirk Ramp: sulkx dat by so verre de Gouverneur Verdugo hem niet en wist te verspreken (als sy noch hoopten, en*de *hy ook beloofde) sy nu ten twedemael hun woord ende beloften aenden voorschreven Deyman niet en souden konnen houden, niet tegenstaende de getrouwe hulpe die de selve Deyman de Stad ende Burgerije nu twemael gedaen hadde, als eens duysend guldens tot behoef van het H. Geesthuys, ende nu dese vrundschap, behalven noch dat hy boven de twee ofte drie honderd schamele personen in de Stad met rederije van linnen met den aenkleven van dien werk gaf, ende onderhield. Schrijven ook, dat dit noch wel het minste van hunne ellende was, gemerkt de gedurige rechtvaerdige klagte van de arme geplaegde burgerije over de ongeregeldheyd en*de *moedwillige balddadigheyd der zoldaeten, die so groot was dat het ook eenen stenen hert soude moeten deren: sulkx dat by aldien de Gouverneur Generael daer in niet tijdelijk ende kortelijk en wilde versien, sy luyden genoodsaekt souden wesen de Stad allegader te verlaten, en*de *laten de zoldaeten daer mede geworden. Versoeken daerom dat hy 'tselve den Gouverneur Generael by requeste wilde te kennen geven, ten eynde hy hen op 'tspoedigste vande Spanjaerden mogte verloszen, ofte dat anders de Stad in kortentot het uyterste verderf noodwendig soude komen te vervallen. Klagen ook noch daerenboven, dat door de zoldaeten, op de Sparendamsche Schanze liggende, onaengesien dat sy wekelijk op elk fort honderd manden turf bestelden, de Dijk so ontrampeneerd ende verdorven word, dat de Dijk t'avond ofte morgen voor mag verloren gaen, en*de *de Stad na, en*de *so hebben wy, seggense, eens een eynde van ons verdriet. etc. Dese brieven waren gedateerd ofte geschreven den 19. December 1575. ende by den Secretaris Jan van Weert uyt name der Burgemeesteren onderteykend.*

+Hier by quam noch die groote ende afgrijzelijke *Brand den 23. October 1576.* genoegzaem mede door de moedwille der zoldaeten veroorsaekt, waer van ik boven in het 37. blad inde Verwoestingen der Stad Haerlem gesproken hebbe, waer by ik het derhalven gedacht hadde te laten berusten: doch also ik zedert niet alleen het juyste getal der afgebrande huysen hebbe bekomen, maer ook selfs het volkomen bescheyd hoe veelder in yder strate sijn verbrand, so hebbe ik uyt sinnelijkheyd dienstig geacht dit ook onsen burgeren mede te delen.

+*Groote Brand binnen Haerlem den 23. Oct. 1576.*

Verklaringe van de Huysen die inde Stad van Haerlem verbrand sijn den 23. Octob. 1576.

Op het Sparen	VII.
Inde Damstraet.	III.
Inde Berkerosteeg.	VI.
Inde Lange Veerstraet.	XXV.
Inde Korte Veerstraat.	IX.
Inde Aengaeng.	XVIII.
Inde Kerkstraet	III.
Inde Kleyne Houtstraet.	XIX.
Inde Schachelstraet.	XXIX.
Inde Frankesteeg,	XXIX.
Op't Kleyn Heylig Land.	XVIII.
Inde Peuselaersteeg.	XI.
Inde Groote Houtstraet boven de Brugge.	X.
Inde Steeg besijden het Gasthuys.	III.
Inde Koningstraet.	IX.
Op de Oude Graft aende Noordsijde.	XXI.
aende Suydsijde.	XVI.
Inde groote Houtstraet beneden de Brugge.	LVII.
Inde Paerdesteeg.	II.
Inde Geerstraet.	LXI.
Inde Breesteeg.	XXXIV.
Inde Lange Gasthuys straet.	XIV.
Inde Korte Gasthuys straet.	XIV.
Inde S. Magdalenen steeg.	X.
Inde S. Michiel steeg.	XV.
By de Ramen.	VI.

De *Somme* bedraegt CCCCXLIX. *Huysen* op't naeste gerekend, als't best mooglijk was te tellen: behalven *S. Gangolfs Kerke, S. Elisabets Gasthuys, 'tBarvoets-Susteren-Klooster,* ende *S. Maertens Hofken. Memorien van Kornelis Barholomeeszen,* die een Oog-getuyge hier van is geweest.

Ondertuschen werde na den dood van den Groot-Commandeur[+] de Pacificatie ofte *Vredehandelinge van Gent* voorgenomen, ende den 19. October des selven jaers 1576. aengevangen, ende den 8. November getroffen, ende gesloten, ende alomme inde Nederlanden verkondigd, ende afgelesen, tot groote en*de* onuytsprekelijke vreugde der ingesetenen, alwaer de Generaele Staeten de Spanjaerden voor vijanden van den staet der Nederlanden verklaren, ende sich met malkanderen verbinden de selve, mitsgaders al het vreemd krijgsvolk, uyt de selve landen te verdrijven, ende daer uyt te houden, willende voord in vrijheyd der conscientie, ende oud billijk recht hunner privilegien, onder de gehoorsaemheyd van den Koning van Spanjen leven. etc.

[+] *De Vredehandelinge te Gent word besloten.*

In *Holland* ende *Seland* is de Publicatie ofte *Verkondinge* van dese *Pacificatie* in deser maniere gedaen.

Formulier vande Verkondinge der Gentsche Vrede in Holland.[+]

[+] *Formulier van de verkondinge der Gentsche Vrede in Holland.*

*NAdemael God Almagtig geliefd heeft, na die langdurige twist en*de *oorloge, by de Spanjaerden tuschen de Provintien van de Nederlanden ingevoerd, de Staeten van de selve Landen wederomme te verenigen. So ist, datmen eenen ygelijken by desen doet weten, dat eene goede vaste en*de *onverbrekelijke vrundschap, peys, ende vrede es gemaekt, ende besloten, tuschen de Staeten van de Landen van Braband, Vlaenderen, Artoys, Henegouwen, Valencijn, Rijszel, Douay, Orchies, Namen, Doornick, Vtrecht, ende Mechelen, van wegen de selve Landen, Steden ende Vlecken van dien, niet wesende onder die subjectie ofte geweld der voorschreven Spanjaerden ter eenre sijde, ende mijn Here die Prinze van Oranjen, de Staeten van Holland ende Seland ter andere, uyt kragte van de welke de ondersaeten ter wedersijden sullen wederkeren tot heurluyder goederen, ende sullen mogen voordaen over al converseren, gaen, komen, wonen, ende handelen, koopmanschaps wijse, en*de *anders, in alle vrijheyd, ende sekerheyd, somen breeder by de puncten ende artykelen (daer af de exemplaers sullen uytgegeven worden) verstaen sal, ende men beveelt elken van sijnder Majesteyt, ende van de voorschreven Generaele Staeten wegen, 'tgeheele inhouden van de selve pacificatie te onderhouden, ende te volkomen, sonder daer tegens te gaen, in enige manieren, op pene van gestraft te sijn als overtreders van dien, ende perturbateurs van de gemeene welvaert.*

+*Welverstaende, dat hier inne niet begrepen sijn die van Haerlem Amstelredam, Schoonhoven, Oudewater, en*de *alle andere Steden van Holland, aldaer die garnisoenen der vijanden hen als noch onthouden mogen. Verbieden oversulkx wel scherpelijken, den selven enige toevoeginge van goederen te doene, ofte met henluyden enigzins te handelen, frequenteren, ofte converseren in eniger voegen voor en*de *aleer dat die selfde Steden met den Generaelen Staeten voornoemd mit der daed hen gevoegd sullen hebben, op verbeurte van lijf, ende goed.*

+*Haerlem en*de *andere Steden uyt de Gen*tsche *Pacificatie gesloten so lang sy Spae*nsch *syn.*

+Ende also niettemin *la Margelle,* Luytenant van Verdugo, Gouverneur van onse Stad, sich ondertuschen liet verluyden dat hy met de Generaele Staeten verdragen ende verenigd was, ende evenwel niet alleen alhier binnen met sijn volk bleef liggen, maer ook selfs met de West-vriesen bedriegelijk handelde, so is in alle de Steden van't Noorderquartier, van wegen den Gouverneur, Commissarisen van sijne Excellentie, ende Gedeputerde Raeden van Noordholland, tegens hem ende onse Stad den 9. November dese publicatie gedaen.

+*Publicatie in Noord-holland, tegens la Margelle, en*de *die van Haerlem.*

Publicatie in Noordholland tegens la Margelle, ende die van Haerlem.

ALso la Margelle van hem geeft, ende tot enige steden van desen quatiere geschreven heeft, veraccordeerd te sijn met den Generaelen Staeten van den Lande, ende nochtans bevonden werd, dat hy evenwel is gebruykende loose praktijken omme de landen, ende luyden van desen quartiere te bedriegen tot grondelijke verderfenisze der selver. So ist dat de Gouverneur, Commissarisen van sijne Excellentie, ende Gedeputeerde Raeden van desen quartiere wel scherpelijk verbieden, dat niemand van desen quartiere, van wat conditie, qualite, ende state hy sy, hem vervorderen en sal tot Haerlem te trecken, ende gaen, met den inwoonderen van dien te handelen, ende trafiqueren, sonder behoorlijk consent, ende gewoonlijke paspoorte, eer tijd ende wijlen toe by sijn Excellentie ende Generaele Staeten van Holland ende Seland anders daer inne geordonneerd ende toegelaten sij, op peyne van aen lijf, ende goed gestraft te werden als een vijand der gemeene sake.

+Middeler tijd quam *Don Ian van Oostenrijk* van Konings wegen inde Nederlanden, dewelke na verscheyde uytvlugten ende bedingen de gemelde Vrede noch eyndelijk geveynsdelijk inwilligde, hoewel de Generaele Staeten hem niet sonder reden niet al te veel en ver-

+*Don Ians geveynsdheyd, ende des Prinze*n *van Oranje*n *voorsichtigheyd.*

trouden, gelijk ook sijn bedrog ende valscheyd korts daer na maer al te seer uytbrak. Derhalven de *Prinze van Oranjen,* ende de Staeten van Holland ende Seland den handel van Don Jan verdacht houdende, ende eenen veel swaerder oorlog vresende dan te voren, besloten op hunne eyge versekeringe dies te vlijtiger te letten, ende hunne palen wel te besetten, ende de plaetzen onder het Gouvernement van den Prinze van Oranjen behorende, daer wederom onder te krijgen, volgens de Pacificatie van Gent, mits hun satisfactie gevende, ende genoeg doende, achtervolgende gemelde Pacificatie: namen ook voor alle de onvaste plaetzen van gewichte te doen sterken, beramende ende overslaende de onkosten die daer op soude komen te lopen, waer onder ook in dese onse landstreke Sparendam ende Zaenredam waren, begrotende de onkosten van Sparendam op 12000. ende van Zaenredam op 6000. guldens.

Den 14. November werden *Brieven vande Staeten van Holland* te[+] Delf vergaderd aende Wet alhier gesonden, waer van ook enige Copien aen sekere burgers heymelijk geschickt werden, waer by hun vrundelijk ontboden werde van wegen de Koninklijke Majesteyt ende de Generaele Staten, dat sy sich naer de Pacificatie van Gent gedragen, ende by de Staeten voegen souden, om vande Spaensche garnisoenen ontslagen ende verlost, ende met geene andere toekomstig beswaerd te worden: maer also de Bischop met de hoofden vande Stad niets ofte weynig voor hun particulier ende hoofd door de garnisoene*n* verkort, ende voor de burgerije weynig bekommerd waren, insonderheyd uyt sucht tot de Roomsche ende haet tot de Gereformeerde Religie, hebben gemelde billijke ende beleefde aenmaninge niet alleen ganschelijk inden wind geslagen, maer ook selfs eenen van hunne Burgemeesteren Mr. Gijsbrecht van Nesze na Vtrecht met eenen Brief in date den 28. Novemb. aen den Here van Hierges, die noch Spaensch was, gesonden, dewelke onderschept ende afgeworpen werde, also hy de selve met eenen bode hooger aen op Aernhem, ofte waer hy van Hierges wesen mogte, voordschickte. De *Brief* luyde als volgd.

[+] *Brieven va*n *de Staeten va*n *Holland aen die van Haerlem: en van die van Haerle*m *aen den Here van Hierges.*

Brief van die van Haerlem aenden Here van Hierges.

Genadige Here,

ALso wy genoodsaekt sijn geweest om sekere menigvuldige redenen van swaricheyd ende doleantie ons moverende te schrijven aen uwer Gen. ende de Heren van den Rade van Staeten, omme daer inne ordre gesteld ende geremedieerd te worden, so veele aengaet de arme ende miserable staet deser Stad, als concernerende het insupporiabel garnisoen, daer mede de Stad sekeren lan-

*gen tijd swaerlijk belast ende gegraveerd is geweest, boven noch de groote contributie de welke de Stad mede heeft moeten furneren, en*de *betalen. Op welke saken doleantien ende verklaringen als noch noyt by de E.G. Heren van den Raede van Staeten, noch by uwer G. sonderling en is geandwoord ofte gedisponeerd geweest. Ende gemerkt na date van dien de saken in groot verloop gekomen sijn, ende geschapen is noch te komen, gelijk promptelijk uwe Genade sal konnen verstaen uyt de missive van Kolonel la Margelle, ende copien daer by gevoegd, by ons sijne E. geleverd tot welke stucken ende missiven wy ons refereren. Sulkx dat wy ganschelijk de lasten der jegenwoordiger garnisoen, en*de *de consequentien van dien niet en vermogen te dragen, gelijk een ygelijk lichtelijk kan considereren. Is daeromme ons ootmoedig bidden, en*de *hertelijke requisitie, dat uwer G. gelieve ons te deschargeren van't selve garnisoen, ende dien volgende ons te versien van twee honderd Neder-duytschen, onder de subjectie van een Katholijk Kapiteyn, mits dat de Forten deser Stad naest gelegen, ende geexpresseerd in ons voorgaende schrijven, bewaerd werden met alsulk garnisoen als uwer Genaden best sal vinden te behoren, onder gelijke subjectie sijnde, sonder twyfel sy met onse Katholijke burgeren de selve Stad ende Forten metter hulpe Gods wel houden sullen, ten dienste Gods, ende ere van de Koninklijke Majesteyt, ende uwer Genaden: ten eynde sulkx de Consitorianten (daer alle dese saken uyt spruyten) geen heerschappije, ende dominie over dese Stad ende Forten krijgende, ganschelijk onse Heylige Katholijke Religie (daer wy by leven ende sterven willen) by de selve niet geexstirpeerd en werde, waer toe de selve met alle huerluyder geitereerde uytlockinge onder specie van vrundschap gehelijk tenderen, ende tot geen anderen sijnen, gelijk sy mede alrede op de Meer ons benouwen, ende noch te duchten staet ons de Seevisch benemen sullen, daer de nourriture deser Stad gehelijk aen dependeerd, uyt sake (als sy sustineren temerarie) dat wy in den pays niet begrepen en sijn. Biddende uwe Gen. andermael met alre spoed naer uw vermogen hier inne ordre te stellen, by provisie andwoord leverende onsen Mede-burgemeester brenger deses, wat ons in desen te doene, ende hoe wy ons hier inne dragen sullen, ende dat uwe G. gelieve desen ter herten te nemen dat ons niet mogelijk is de lasten langer te dragen. Van gelijken en hebben boven veerthien dagen koren in de Stad niet, ende de burgerije ganschelijk niet en vermag deur heurluyder groote uytgeputte armoede enige provisie te doen. Genadige Here, onse Here spare uw G. in*

lange salige gesondheyd, ende prosperiteyt. Vyt Haerlem den 28. Novembris 1576. Onder stond Vwer onderdaenige schamele dienaren Burgemeesters, ende Regeerders der Stad Haerlem, ende wat onderteykend S.V. Weert. Het opschrift was, Edelen Hooggeboren Here, mijn Here den Baroen van Hierges, Stadhouder Generael over Gelre, Sutphen, Overyzel, Holland, ende Vtrecht, tot Aernhem.

Terwijle die van Haerlem door 'tbeleyd der Roomsch-gesinden[+] aldus sochten Spaensch te blijven tegens het besluyt der Pacificatie van Gent, so hebben sy evenwel om de burgerije wat inde hand te steken, ende te stillen, die over de handelinge der Vroedschappen gansch te onvreden waren, den 9. December *de Artykelen van de gemelde Pacificatie* van wegen de Koninklijke Majesteyt ende Generaele Staeten ende den Prinze van Oranjen van den Raedhuyse *afgekondigd,* sijnde ende blijvende niettemin vijf vaendelen Waelen onder la Margelle in Stad: waer over de goede burgerije ten hoogsten verwonderd was, niet wetende of sy Spaensch ofte Staets waren, gelijk sy dan ook de vrugten vande vrede niet en mogten genieten, tot hun aldergrootst ende rechtvaerdigst misnoegen, so lange als de gespanjoliseerden gemelde garnisoenen tegens dank van de meeste burgerije noch in Stad hielden.

[+] *Pacificatie van Gent vvord te Haerlem geveynsdelijk afgekondigd: also de Spaenschen de Stad noch inhouden.*

Middelertijd schickten de Vroedschappen den 11. December *Mr.*[+] *Philippus Matius* Oudburgemeester na Renen, alwaer de Commissaris der Generaele Staeten verwacht werde, om met hem te spreken: gelijk ook den 16. dito daer na Burgemeester *Bekensteyn,* met Kapiteyn *Ian Symeon* na Vtrecht: om sich by hunne Gesanten te voegen, om tot den Prinze van Oranjen na Middelburg, ende tot de Generaele Staeten na Bruszel te verreysen, om van Stads wegen over de Pacificatie met hun te handelen.

[+] *Die van Haerlem senden Gedeputeerden aen de Generaelen Staeten, ende den Prinze van Oranjen*

Den 9. December werde het *schrijven vande Staeten van Holland*[+] uyt Delf andermael vernieud: maer ook al wederom sonder de gewenste vrucht, ende uytkomste. Waerom gemelde Staeten den 12. dito *twee Burgers van Haerlem* (welker namen in mijn hand-geschrevene Memorien van dien tijd verswegen worden) die zedert het verlies van de Stad sich binnen Delf onthouden hadden, na onse Stad toesonden so aen de Heren als aen de Burgerije, hen allen vermanende dat sy volgens het vorig vrundelijk ende aenhoudelijk schrijven der Staeten, ende het besluyt van Pacificatie, sich met de andere Steden van Holland by de Staeten wilden voegen, tot hun eygen voordeel, ende besten: maer die besendinge en werde niet al te wel genomen, ende gemelde burgers niet al te vrundelijk ontfangen: dies sy den 16. dito wederom na Delf vertrocken tot groot misnoegen vande

[+] *De Staeten van Holland schrijven vvederom aen die van Haerlem, ende senden ook hunne gesanten aen hen.*

Gemeynten.

+Den 17. December iszer een Bode vande Generaele Staeten uyt Bruszel in Stad gekomen, ongetwyfeld ten selven eynde, hoewel de inhoud van hunne brieven voor de burgerije seer bedeckt ende stil gehouden werde.

+Brief vande Generaele Staeten aen die van Haerlem.

+De saken aldus binnen Haerlem staende, ende de gemoederen van de Wet ende de voornaemste noch Spaensch sijnde, ende dat wel meest door het opmaken ende toedoen van den Bischop, ende de genaemde Geestelijkheyd, hoewel het gemeyne lichaem der burgerije den Prinze van Oranjen ende de Vaderlijke Vrijheyd waren toegedaen: so werde vande gespanjoliseerden voorgenomen, sekere 46 personen, waer onder ook enige vande beste ende edelste vande Stad waren, die hun opzet insonderheyd tegens, ende den Prinze van Oranjen ende het gemeyne beste meest gunstig waren, de Stad op te seggen, en*de* ter poorten uyt te leyden, hoewel sy 'tnoch uyt vrese nalieten, also sy merkten dat de saken sich allerwegen so schickten dat de kanze haest wilde omkeren. Ende nadien ik hunne namen in mijne meer-gemelde Memorien vinde opgeschreven, so hebbe ik mede meer dan billijk geacht, datze alhier in eene rolle ende lijste ter eren ende ter eeuwiger gedachtenisze werden aengeteykend.

+Die van Haerlem trachten enige Burgers ter Stad uyt te setten die den Prinze ende 'slands Vrijheyd gunstig vvaren.

Namen van XLVI. Burgeren van Haerlem den Prinze van Oranjen ende Vrijheyd van't Vaderland onder het Spaensche jock toegedaen.

Ionker Zybrand, ende
Ionker Kornelis van Haerlem, van Berkenrode, Gebroeders.
Mr. Dirk Ramp.
Mr. Ian van Suren.
Kornelis Berensteyn.
Gerrit Heyndrickszen Stuer.
Ian Deyman.
Ian de VVael.
Dirk de Vries.
Dirk Steffenszen, sijn swager.
Aelbert Symonszen.
Aert Tijszen.
Arent Heyn.
Baert Heyn.
Dirk Klaeszen, Seylmaker.
Dirk Korszen.
Emanuel Oli-slager.
Frans van Schoten.
Frans, inden Spiegel.
Heyndrick Ianszen, Ketelaer.
Heyndrick Swolsman.
Hubert Koerten.
Ian Bartholomeeszen.
Kornelis Bartholomeeszen, Gebroeders.
Ian Dirkszen, inden Druyf.
Klaes Dirkszen, sijn Broeder.
Ian Kaersjen.
Ian Klaeszen.

Ian Praet, Appelman.
Iasper Klaeszen.
Iisbrand Ockerszen.
Klaes Geel.

P. Zaenredam Jnvent.
J.v.Velde. sculp.

Dit is dat Groote Vat, door 'tgantsche land gepresen,
So schoon en stout geboud, als ergens Kerk mag wesen,
Een ere vande Stad, een wonder van het Land,
En schier een meerder werk dan van een menschenhand.

Siet gy de Kerke aen, of siet gy op den Toren,
'Tmoet fluks dijn oog en hert bevangen en bekoren,
Wat is het over al, wat is het int geheel,
Van boven tot beneen, een kostelijk juweel!

Wie sag oyt vaster werk, als uyt een rotz gehouwen,
So zierlijk ook daer by? ô paerle der gebouwen!
Waer vindmen dijns gelijk? Gy gaet ook waer gy gaet,
Geen Toren als by ons, die op een Kerke staet!

Klaes Laurenszen, in't Verken.
Klement Korneliszen,
Kornelis Heyndrickszen.
Kornelis Symonszen, Scheepmaker.
Laurens Bont.
Melis.
Pieter Bal, met sijnen
Soon.
Pieter, Vallemaker.
VVillem Hardebil.
VVillem loosten,
Ian loosten, Gebroeders.
VVynand de Bode.
De *Ketelboeter* inde Warmoesstraet.

Hier toe streckte ook dat de Vroedschappen op den lesten December[+] eene *Schutterije van 150. burgers vande Roomsche Religie* oprichteden, de welke sich met ede verplichteden gemelde Religie met goed ende bloed voor te staen, waer op sy mede voords ter wacht trocken. Gelijk sy ook al den 4. November tot dien eynde verboden hadden dat geen burger de klocke alarm slaende sich soude vervorderen op de Stads wal, ontrent de poorten, ofte op het Sand te komen, op straffe van dadelijk uyt de Stad geset te worden.

[+]*De Gespanjoliseerden binnen Haerlem richten eene nieuvve schutterije op, diese met ede aen sich verplichten, sluytende de andere schutterije uyt de vvacht van de Stad.*

[+]So ontboden ook de Burgemeesters daer na den 15. Jan. 1577. alle de inwoonders van de Stad, so landluyden, als burgers, yder in sijn hoopmanschap, op het Raedhuys, om hun den selven *Eed* af te nemen, waer onder hunne nieuwe verplichte schutterijen stonden: maer sommige en verschenen niet, ende veele weygerden ook gemelden eed te doen, seggende dat sy sich aen den eed hielden dien sy de Koninklijke Majesteyt, den Prinze van Oranjen, ende de Stad inden jare 1572. gedaen hadden: die daer op voords by hen verdacht ende in't oog waren.

[+]*Nemen den Burgers eenen nieuvven Eed af.*

[+]Middeler tijd quamen des *Prinzen Schepen* allengskens door de Fuyk in't Sparen tuschen de Stad ende Sparendam om beyde de Stad, ende de Schanze van Sparendam te benouwen, ende tot overgaen te dwingen.

[+]*'sPrinzen schepen komen door de Fuyke voor Sparendam, om de Schanze, ende de Stad van Haerlem te benouwen.*

Den 22. quamender twintig gemelde schepen so groote als kleyne by Penningsveer, die sich aldaer voords beschansten.

Den 25. dito sijnder noch acht by gekomen, die 'smorgens ontrent acht uren eenen schoot inde Stad schoten, den kloot nedervallende in de Koningstraet benevens het Gasthuys by de verbrande huysen.

Den 26. sijnder desgelijkx noch vier Kromstevens de Fuyke ingeseyld, die des selven daegs met meest alle de andere schepen van Penningsveer na Sparendam toe voeren, alwaer sy de Kerke innamen, ende sich sterk begroeven, ende beschansten, om de Sparendamsche Schanze ende de Stad Haerlem van malkanderen af te sluyten, ende gemelde Schanze, ende die van't Huys ter Hart allen toevoer af te snijden: waer tegens la Margelle alle schippers ende vrijbuyters door des Stads-klocke voor sich heeft ontboden om hunne schepen voor Sinte Katharijnen Brugge te brengen, om na Sparendam door des

Prinzen schepen te breken tot ontzet van gemelde Schanze: maer daer en is niemand verschenen.

Den 28. sijnder noch sestien wel-uytgeruste schepen voor de Fuyke gekomen, die den 29. dito ook na Sparendam sijn gevaren, waer onder de Admirael de Here van Warmont selver was: gelijk ook wederom enige den 4. Januarius 1577. daer by quamen.

+Op gemelden 29. December dede la Margelle met de Gespanjoliseerde Haerlemmers het Sparen buyten onder den Hout, byde Kalk-ovens, ende de Vaert na de Fuyk toepalen, op dat de Prinze van die sijde met sijne schepen voor de Stad niet en soude komen: daermede noch genoegzaem betonende, dat sy noch al op het Spaensch ontzet hoopten, ende wachten, ende weynig gesind ende geneygd waren met de Staeten te verdragen, ende te verenigen: also sy van alles wel versien sijnde, ter wereld geen acht en namen op de benoudheyd der schamele burgerije, die boven datze van de zoldaeten daeglijkx deerlijk gequeld ende beswaerd werden, vast van alles groot gebreck lede*n*, van wegen dat hun alle toevoer van eetbaere waren door 'sPrinzen schepen werde afgesneden: so datmen wederom genoodzaekt werde op de mondkosten ordre te stellen, gelijk te voren inde Belegeringe vande Spaenschen geschied was.

+La Margelle doet het Sparen by den Hout toepalen.

+Den 3. Januarius 1577. heeftmen begonnen half rogge ende half garst te backen, also der weynig rogge in Stad was. So was ook van erweten, bonen, meel, seep, ende diergelije, ja van alles gebreck.

Den 4. dito werde gemeld brood half rogge ende half garst van ses pond op vijf groot geset, ende de sack van de beste rogge, dieder seer weynig was, op twee guldens, ende tien stuyvers, ende de garst op vier en dertig stuyvers.

*+Ordre op den mondkost, ende groote benoudheyd en*de *hongers nood binne*n *Haerlem.*

Gemelden dito, als mede des anderen daegs heeftmen tot alle burgers ende landluyden al het koren datze in huys hadden doen beschrijven: het welke ook den 17. dito, ende den 10. Februarius wederom geschiede.

Den 5. dito heeft een Spaensch Vaendrager ten Huyse van Maritjen Pieters, Backster inde Smedestraet, over Mr. Dick Ramp, alle de sloten doen opsluyten, ende al't brood dat hy vond onder de zoldaeten, die aldaer met grooter menigte in huys gelopen waren, doen uytdelen, mits het selve betalende. So heeft ook al Margelle des namiddags al 'tgemalen meel voor sijn krijgsvolk aengeslagen, ende de burgerije ontrocken.

Den 15. waszer groote roep om brood in Stad: nadien't de zoldaeten den backers ontweldigden, staende ook voor de ovens tegens dat het soude uytkomen.

Den 18. werde afgekondigd dat alle landluyden ofte burgers het koren dat sy noch in't stroo hadden liggen binnen drie dagen mosten af-dorschen, op de verbeurte van het selve, met streng bevel dat niemand

iets soude achterhouden. Ook hebben de hoopmans door de gansche Stad in alle hunne hoopmanschappen by ordre vande Heren alle personen, jonk, ende oud, opgeschreven, om brood onder de burgerije uyt te delen na de sterkte vande huysgesinden, een pond broods aen die gene die over de twaelf jaeren oud waren, ende daer onder een half pond. Ook backtemen nu het brood twee deelen garst ende een derdendeel rogge.

Den 4. Feb. werde in Stad een sack Vtrechtsche tarwe gekocht voor seven guldens, ende vier stuyvers. De zoldaeten quamen nu ook by nacht het brood uyt de backers huysen met geweld halen, dat voor de burgers gebacken werde.

Den 5. dito en waszer geen brood om geld te krijgen. Niettemin belaste la Margelle den Burgermeesteren van de Stad veertien honderd brooden van drie pond binnen twee dagen tijds hem te leveren, hoewel hy noch veel geroofd brood by sich hadde, en*de* ettelijke honderd tonne*n* biscuit, ofte twee-back. En*de* als de Here*n* sich dies beklaegden, en*de* voor hunne burgerije ten besten spraken, so kregen sy van hem ter andwoord: de burgers mogten deur gaen, ende de Stad verlaten, hy soude de selve met sijne zoldaeten wel inhouden, ende bewaren.

Den 6. dito heeft la Margelle by openbaeren trommel-slag den zoldaeten wel verboden dat sy geen brood uyt de backers winkelen en souden halen, maer 'twas so maer wat *pro formâ,* ende om't welstaens wille, ende en heeft ganschelijk niet geholpen. Ende also des selven daegs de Backers by de Burgemeesters op't Raedhuys gemeynder hand over het geweld der zoldaeten ellendig klaegden, die ook by wijlen hun lijf ende leven van hun niet seker en waren, so en kregen sy geenen anderen troost tot andwoord, dan dat de Heren geen raed en sagen om la Margelle ende sijnen zoldaeten sulkx te beletten. Ende als daer op een Alewijn Dominicus wat hard ende stijf sprak, seggende dat de burgers wel raed souden weten indien sy voogd ende meester waren, also het langer niet te lijden en was, ende datmen van het hoofd moste beginnen, ende sich met geweld tegens de rest setten, etc. ende la Margelle ende de andere Kapiteynen dese woorden ende redenen vernamen: so socht la Margelle gemelden Alewijn door sijnen Provoost in hechtenisze te nemen, waer over tuschen hem ende den Schout Kraenhals hooge woorden resen, die la Margelle verscheyde boose feyten van sijne zoldaeten verweet, ende insonderheyd den onlangschen seer swaeren brand, waer van hy de stichters ende moedwilligers niet gestraft en hadde, so dat sijne zoldaeten vast al deden wat sy wilden, ende dachten. Ende op dat la Margelle Alewijn voorschreven niet vangen nochte spannen en soude, so nam hy Kraenhals hem Alewijn selver in versekeringe op den keuken van het Raedhuys, ende brieven schrijvende na Vtrecht aen den Grave van Boszu bragt te wegen dat hy kosteloos en*de* schadeloos vrijgesteld werde, wat ook la Mar-

gelle daertegens dede. Gemelden 6. dito beloofden Burgemeesters la Margelle wekelijk seven honderd garste*n* broode*n* voor sijne zoldaeten te leveren, mits dat sy de backers ende burgers in vrede souden laten: maer de moedwilligheyd der zoldaeten en was niet in te binden nochte te bedwingen so lang de backers een brood hadden, ende sy noch in Stad waren.

Op desen tijd liepen de burgers met hoopen na Sparendam na de schepen van den Prinze om hunnen hongerigen buyck eenmael met brood te versadigen, dat enige voords daeglijkx deden die ofte op de schepen ofte te Sparendam goede vrunden hadden, tot datze van de Spaenschen sijn verlost geworden: het welke so niet geschied en ware, so hadden veele burgers ofte van honger moeten sterven, also der voor hun geen brood in Stad te bekomen en was, ofte alle verlopen, ende de Stad verlaten, het welke dan ook den 12. dito van een magtig volk van burgeren ende landluyden geschiede: de burgers ondertuschen die noch bleven, sonden hunne kinderen na Delf, Leyden, Rotterdam, ende overal, van wegen de seer groote benoudheyd. Siet dus verre is het wederom met onse arme burgerije gekomen eer sy van de Spaenschen konden verlost worden.

[+]Terwijl nu dat dese saken sich also binnen Haerlem toedroegen, ende dat de arme burgers door de moedwille der Spaenschen tot dese uyterste ellende allengskens vervielen: also de Overheden van de Stad, door beleyd vanden Bischop met de sijnen, gaerne Spaensch gebleven waren, ende daer toe arbeydeden op de hope diese hadden dat de Spaenschen het land noch souden behouden, ende meester blijven: so schickten sy niettemin meer uyt vrese van swaricheyd, als wel uyt liefde van de vrede ende vrijheyd, den 24. December 1576. hunne gesanten Jonker Sebastiaen Kraenhals, Schout, ende Mr. Gijsbrecht van Nesze, Burgemeester, na Delf tot de Staeten, overmits sy van hun meermaelen beschreven ende besonden waren om voor hunne vergaderinge te verschijnen, ende sich met de andere vrije stede*n* onder de Regeringe van den Prinze van Oranjen volgens de Pacificatie van Gent te voegen, ende te verenigen. Welke gesanten den 28. dito wedergekeerd sijnde met verhael van hunne verrichtinge, den 29. dito wederom derwaerts aen togen, selfs ook met goedvinden ende last van la Margelle ende de geheele Wet, om met den Prinze ende Staeten tot voordeel vande Stad sich te vergelijken, gelijk sy dan ook genoegzaem deden: hoewel de Bischop Godefroy van Mierlo met sijnen ganschen aenhang, Symon Gansius, Kanonick, des Bischops Stadhouder, Antonius Kuyk, sijnen raed, Philippus Matius, Oud-burgemeester, Christoffel d'Assonneville, Balju, Harpert vander Wiele, Rentemeester van Kermerland, ende anderen daer seer heftig tegens waren, die dan noch evenwel so veel te wege bragte*n*, dat gemelde gesanten den 3. Januarius 1577. overrichter sake we-

[+] *Handelinge van die van Haerle*m *met den Prinze en*de *de Staeten over de Pacificatie van Gent.*

der keerden, ende dat het getroffen verdrag niet en werde ingegaen, nochte nagekome*n*, tot groote moeijelijkheyd der gemelde twee Stads-gesanten, ende droevige beswaringe der goede burgerije.

Den 5. Januarius 1577. is Kapiteyn Jan Symeon van sijn gesantschap van Bruszel wederom te huys gekomen, waer henen hy met Burgemeester Bekensteyn over Vtrecht den 16. December 1576. was gesonde*n* geweest, gemelden Bekensteyn achterlatende, die den 6. Maert eerst wederkeerde: gelijk ook Matius den 2. Feb. van sijne reyse ende uytsendinge wederquam.

Den 7. dito sijn Jonker Kraenhals, ende Mr. Gijsbrecht van Nesze wederom na Delf tot de Staeten, ende hooger aen toe den Prinze in Seland verreysd, met nader last vande gansche Wet, om de Gentsche Vrede tot welvaert van de Stad te bevestigen.

Den 15. dito is Mr. Gijsbrecht van Nesze wedergekeerd om sekere sake waer in de Bischop niet en begeerde te verwilligen, latende Jonker Kraenhals te Middelburg by den Prinze.

Den 17. dito is Burgemeester van Nesze met den Bischop van Mierlo over Delf na Middelburg tot den Prinze vertrocken, de welke Pieter Kies, ende Klaes Mattheuszen, Burgemeerster ende Schepen der Stad Haerlem inde Spaensche belegeringe, van Alkmaer, alwaer sy sich zedert onthielden, met enige van Delf, sijn nagetogen: de welke na lange ende verscheyde onderhandelinge den 22. dito binne*n* Ter Vere de vrede voor de Stad van Haerlem met den Prinze van Oranjen op dese *Artykelen* ende punten *der* satisfactie ofte *voldoeninge* ter wedersijde hebben besloten: sijnde also de Stad van Haerlem de eerste der verheerde Steden die sich van selfs ende by verdrag onder de Regeringe van den Prinze van Oranjen wederom heeft begeven.

Artykelen der Voldoeninge, waer op die van Haerlem sich wederom begeven hebben onder de Regeringe van den Prinze van Oranjen.

*INden eersten belangende het point van de Religie, dat de exercitie vande Roomsche Religie binnen de Stad Haerlem sal worden onderhouden, so wel onder die Wereldlijke als Geestelijke Religieusen, beyde mans ende vrouwen personen, die de selve begeren sullen, sonder enige verhinderinge, letzel, ofte injurie, en*de *dat selve also nau ende stricktelijk, dat een ordinantie sal gemaekt worden ende onderhouden, dat die gene die de selve van de Roomsche Religie enige injurie letzel ofte verhinderinge sullen doen, sullen ri-*

goreuselijk gestraft worden als perturbateurs van de gemeene vrede, sonder eenige oogluykinge ofte remissie.

2. Welverstaende dat mitsdien ook die van de Gereformeerde Religie sullen eene vrije Kerke hebben, namelijk de Kerke van onser Vrouwen op Bakenes binnen Haerlem.

3. Welverstaende dat die Gereformeerde daer niet eer in en sullen komen dan binnen drie weken na date van 'tvertreck van den garnisoene aldaer althans leggende, in welke Kerke sy haer sullen mogen vrij ende onverhinderd vergaderen, ende de exercitie haerder Religie bedienen, sonder enige vrese ofte achterdenken van belet, geinjurieerd ofte verhinderd te worden, waer over die van beyde de Religien te weten die vande Katholijksche Roomsche Religie ende ook die van de Gereformeerde Religie respectivelijk ende reciproce d'een den anderen sullen beloven ende sweren, met geen injurien, lasteren, ofte schempwoorden, ofte daeden, iet te verhinderen, ofte te beletten in't voorschreven exercitie haerder Religie, nochte enige schandaelen aen te rechten met roepen, ofte schimpen, ofte spotten, ofte iet buyten de bedieninge haerder voorgemelder Religie met woorden ofte met werken te doen, 'twelk tot verbrekinge der gemeene vrede soude mogen strecken, maer d'een den anderen in alle eendragt ende vrundschap te gedulden, ende dragen.

*4. Dies neemt sijn Prinzelijke Excellentie van nu voordaen in sijne ende der voorschreve Staeten van Holland ende Seland protectie, sauveguarde, ende gescherminge alle Kloosteren, Godshuysen en*de *alle geestelijke mans ende vrouwen personen, die binnen de voorschreven Stad van Haerlem jegenwoordig sijn ofte noch souden mogen komen met alle haere rechten, privilegien, goederen, en*de *vervolg, noch in wesen sijnde, ende namentlijk den eerwaerdigen Bischop van Haerlem t'samen met sijn hof gesin ende Officien, sonder hen te doen ofte laten gedogen gedaen te worden enige injurie, letzel, schade, ofte verhinderinge.*

5. Voords is sijn Prinzelijke Excellentie ende die voorsch. Staeten te vreden, die Pacificatie nu laetst tot Gent gemaekt, in alle haere pointen, so wel aengaende de geestelijke als wereldlijke personen, te mainteneren, ende achtervolgen, ende so wel die voorsch. Bischop als andere het beneficie der voorsch. Pacificatie sonder verhindernisze te laten genieten.

6. Ende aengaende vande goederen ende inkomsten vande Abdije

van Egmont ende andere, die den voorsch. Bischop verordineerd ende toegeseyd sijn, hoewel dat de voorsch. Here Prinze ende Staeten daer inne naer luyd ende verklaren der voorsch. Pacificatie niet gehouden en sijn, nochtans om die goede affectie die sy tot de gemeene vrede ende den voorsch. Bischop sijn dragende, willen ende sijn te vreden, die selve also sy nu tegenwoordelijk sijn het gebruyk ende genietinge van dien te laten volgen, sonder nochtans den lande ofte iemand in't particulier geestelijke ofte wereldlijke daer door enigzins te prejudiceren, ofte verkorten in sijn rechten, privilegien, vrijheden, jurisdictien ofte actien, welverstaende dat de voornoemde Eerwaerdige Bischop op de vruchten ofte inkomsten van de voornoemde goederen sal schuldig sijn te onderhoduen alle sodanige geestelijke ofte andere personen, die daer uyt behoorden, naer die instellinge ofte institutie der voorsch. goederen, onderhouden te worden, even gelijk die van de voornoemde Staeten in aensien van die tot nochtoe sijn onderhouden geweest, welverstaende datmen yder van de selve religieuse sal mogen contenteren met een pensie van honderd guldens 'sjaers, van twintig stuyvers 'tstuck, behalven datmen den Eerwaerdigen Bischop actie sal geven van in allen gevalle te mogen genieten die voorsch. goederen, 'tsij in qualite als den Bischop so daer enige swaricheyd by avonture soude mogen rijsen van wegen die privilegien des lands over den tytel van Bischop, ofte in qualite als Prelaet ofte Abt, daer geen swaricheyd van wegen den lande soude vallen over 'tselve point.

7. Ende belangende vande burgeren ende inwoonderen van Haerlem ofte haere goederen met geene swaerder excijsen, generaele ofte capitaele imposten, ofte leninge te belasten, dan daer mede sy jegenwoordelijk belast sijn: Is by sijnder Excellentie ende Staeten voornoemd veraccordeerd, dat de selve, tot onderhoud der voorsch. Stad, so hoog ofte leeg als sy jegenwoordelijk by de Magistraet gesteld sijn, ofte gesteld souden mogen worden, blijven, alles by provisie ende terwijl toe dat by de Generaele Staeten van Holland ende Seland een termijn van sekere jaeren genoemd ende geordonneerd sal wesen, ende die resterende pointen dit artykel belangende, sullen by de selve Staeten worden afgedaen.

*8. Boven desen beloven die voorsch. Here Prinze en*de *Staeten datmen de Stad Haerlem met geene zoldaeten ende garnisoenen en sal beswaren, ten ware door hoognodige nood, dat het welvaren der landen alsulkx ware vereyschende, ende dan sal 'tselve geschieden tot*

gemeene kosten der selver landen van Holland ende Seland.

*9. Ende belangende het oprechten vande Schutterije binnen Haerlem sullen die Magistraeten, burgeren, ende inwoonderen der selver Stede onderhouden ende achtervolgen d'ordinantie van de Schutterije aldaer in alle haere pointen, also sy van ouden tijden, voor het overgaen der voorsch. Stad in handen van sijnder Excellentie, is onderhouden ende geachtervolgd geweest, om in geene pointen ofte stucken de privilegien rechten en*de *costuymen der Stad te verminderen, veranderen, ofte verbreken: en*de *nochtans so het by de voorsch Magistraeten ofte inwoonderen nodig ware bevonden iet daer inne te veranderen, dat het selve sal geschieden met voorgaende advijs van sijne Prinzelijke Excellentie, t'samen met de Generaele Staeten van Holland ende Seland, om een goede unie eendragt, ende accoord in alles te mogen onderhouden, mits dat de voorsch. Schutterije die daer nu jegenwoordelijk is, ofte hier namaels soude mogen aengenomen worden, sal gehouden sijn den eed te doen tot onderhoudinge van alle dese pointen hier gesteld ende veraccordeerd.*

10. Aengaende die veranderinge vande Wet ofte Magistraet, is sijn Excellentie ende die Staeten voorsch. te vreden, dat die personen wesende jegenwoordig in Gouvernement, sullen blijven gecontinueerd, tot der tijd ende wijlen dat naer ouder costumen ende usantien die veranderinge van de Wet voor handen wesen sal. Ende sal alsdan desgelijken die selve usantie ende costume achtervolgd worden, sonder denominatie der nieuwer Wet ofte Magistraet, overmits sijne Prinzelijke Excellentie nochte Staeten voorsch. egene veranderinge ofte innovatie en willen inde privilegien ende oude costumen der Stad, voorsch. invoeren: Ende belangende die schulden by den voorsch. Magistraet gemaekt, tot welvaren, ende in nodelijke affairen van der Stad sullen die selve betaeld worden niet alleene by de Regenten noch jegenwoordig sijnde, maer ook die in toekomende tijden sullen gekoren worden, ende dat uyt het inkomen van de Stad.

11. Ende beroerende die collatie van subalterne Officiers der voorsch. Stad te restaveren aen de Magistraet aldaer naer ouder gewoonte, word het selve veraccordeerd, omme daer inne naer ouder gewoonten sich te verrichten, behalven datmen die vande Religie sal toelaten onder henluyden haere aelmoeszen, als wesende een deel der bedieninge haerder exercitie, te mogen versamelen, ende die selve onder hen uyt te delen, ofte in sulker wijs als sy Gereformeerde met die van de Roomsche Religie sullen konnen accorderen.

12. Aengaende den eed te doen in handen vande Magistraet by den genen die hen met der woon binnen Haerlem sullen begeven, is veraccordeerd, dat die burgeren ende inwoonderen der voorsch. Stad Haerlem van beyde Religien sullen den gemeenen eed, over alle die Steden aengenomen, besweren, 'tsamentlijk met de artykelen alhier besloten, ende veraccordeerd.

*13. dat voords sijne Prinzelijke Excellentie en*de *Staeten voorsch. sullen mainteneren ende doen mainteneren alle des Stads privilegien, ende vrijheden, ende conserveren de burgemeesteren, ende inwoonderen, ende eenen ygelijk van hen in't particulier, in haer goed recht, en*de *verhoeden dat niemand in't sijne verkort en word in goed ofte bloed ter cause van voorgaende saken.*

14. Ende dat die genen, die contrarie dese pointen ende artykelen voornoemd ofte enige van dien iet attenteren, met woorden ofte werken die selve contrarieren, directelijk, ofte indirectelijk, gestraft sullen worden als perturbateurs vande gemeene ruste ende vrede, anderen ten exemple.

*15. Alle welke pointen ende artykelen die Prinzelijke Excellentie en*de *Staeten voornoemd midsgaders die voornoemde Gesanten yder in sijn regard beloofd hebben, ende beloven mits desen te houden, en*de *doen onderhouden, sonder daer tegens te contrarieren in enige manieren.*

Aldus overkomen, veraccordeerd, ende besloten onder de signature ende segel vande voornoemde Here Prinze van Oranjen, Mr. Adriaen van Blijenburg, Symon Janszen van Romen, van wegen die Staeten van Holland ende Seland ter eenre, ende de voornoemde Gesanten, ter presentie van den voornoemden Eerwaerdigen Bischop ter ander sijden, binnen der Stede van der Veere, op den 22. Januarij, Anno 1577.

Niet tegenstaende dat dit gemelde verdrag den 22. Jan. tuschen de[+] Stad van Haerlem, ende den Prinze van Oranjen, ende de Staeten van Holland, volgens de Pacificatie van Gent, aldus was besloten, so en wisten nochtans die van Haerlem de moedwillige zoldaeten so noch niet te losen, maer bleven met de selve geplaegd immers so seer als te voren tot den 1. Maert toe. Ja ondertuschen dat de vrede getroffen werde, ende ook na 'tgemaekte verdrag, so trachteden de Gespanjoliseerden noch al even seer door alle middelen de zoldaeten in Stad te houden, ende Spaensch te blijven, sich verlatende op eene ydele hope van het Spaensche ontzet door Don Jan van Oostenrijk, waer toe sy van Verdugo door brieven ende van anderen anderzins

[+] *Die van Haerlem genieten noch de vruchten van het verdrag niet door de practijke der Gespanjoliseerden.*

gestijfd werden. So dede ook hier toe niet weynig, dat de Bischop van Mierlo den 3. Febr. 'smorgens ten seven uren inde Groote Kerke in sijne predikatie los uytbolde, dat hy in het verdrag met den Prinze van Oranjen niet bewilligd en hadde, ende dat het hem ganschelijk tegen de borst was, dat ook sijne onderteykeninge geenzins en streckte tot een bewijs van sijne bewilliginge, maer alleen tot eene getuygenisze van het gehandelde, ende datter voor sijne komste al gebacken ende gebrouwen was, als sijne formele ende eyge woorden luydeden, dat is, dat de sake nu al doorsteken ende besloten was. So trock hy ook den 9. dito met la Margelle na Vtrecht stilswijgens ende sonder iemands weten, ende quam den 11. Maert eerst wederom stillekens in Stad aendruypen, als la Margelle nu al enige dagen met sijn krijgsvolk hadde moeten ruymen. Ende also de Grave van Boszu van de Generaele Staeten last ontfangen hadde, om het vertrecken der zoldaeten uyt Haerlem, Schoonhoven, ende andere Steden te versorge*n*, ende te bevorderen: so liepen gemelde Gespanjoliseerden daeglijkx jagtig over ende weerover na Vtrecht by gemelden Grave om sulkx te verhinderen.

[+]Hier tegens wendeden Jonker Sebastiaen Kraenhals, ende Mr. Gijsbert van Nesze, Schout, ende Burgemeester der Stad Haerlem, alle*n* mogelijke*n* vlijt aen (geene moeijte nochte ongemack ontsiende) om de zoldaeten met den eersten quijt te worden, ende de Stad van die plage eenmael te ontledigen: die dan ook door gestadig reysen ende rotzen, ende volstandig aenhouden by de Generaele Staeten te Bruszel, by den Prinze van Oranjen te Middelburg, by de Staeten van Holland te Delf, ende by den Grave van Boszu t'Vtrecht, het noch eyndelijk daer toe geluckelijk bragten: na dat de Grave van Boszu door sijnen Secretaris Jaques Stalpert vander Wielen versekeringe van genoegzaeme penningen uyt Suyd ende Noorholland tot betalinge vande garnizoenen bekomen, ende daer over la Margelle den 8. Feb. voor sich ontboden, ende hem wel duydelijk belast hadde sonder langer uytstel flukx met sijn volk uyt de Stad Haerlem te vertrecken, die daer op den 18. dito binnen Haerlem wederkerende, ende noch al zammelende, als altijd voor henen, ende het oude futzelboek, ende alle oorsake van toeven, soekende, so lang hy immermeer met enigen, ook den minsten, glimp konde, ten laetsten noch den 1. Maert, hoewel ook niettemin niet sonder stank, met sijne moedwillige zoldaeten is vertrocken, na dat hy den Burgemeester van Nesze van spijt een kinneback-slag hadde gegeven, overmits hy hem verweten hadde, dat hy een verrader was, indien hy ook noch langer weygerde te vertrecken, ende sijnen last na te komen.

[+]*De Spaenschen trecken uyt Haerlem, en*de *de Stad gaet aen de*n *Prinze van Oranjen over.*

Tantae molis erat Romanam condere gentem!

So waszer wat te doen, aleer de Spaensche Draeken
Sich wouden uyt ons Land end onse Steden maken!
So heeft het onse Stad weer 'sherten bloed gekost,
Eer dat sy van het jock der Spaenschen is verlost!

So haest en hadde la Margelle met sijne zoldaeten de Stad van[+] Haerlem niet geruymd, of voords werden alle *eetbaere waren* ende andere nooddruftigheden tot ontzet der goede burgerije in overvloed in de Stad gesonden.

[+] *Haerlem vvord met allen nooddruft ontzet, ende versien.*

Ook quamen des namiddags ten drie uren van Sparendam binnen[+] de Overste *Helling,* die na Gouverneur werde van 'sPrinzen ende Staeten wegen, *de Here van VVarmont,* Admirael van de Schepen, ende Kapiteyn *Rucyaver,* die van den Schout Kraenhals, ende Burgemeester van Nesze, seer vrundelijk gewellekomd, ende ontfangen werden.

[+] *De Sparendamsche Oversten worden binnen Haerlem vrundelijk ontfangen.*

Des avonds sijn de *Burgers op de wacht* gegaen met onuytsprekelijke[+] vreugde met vliegend vaendel, en*de* slaenden trommel, den Schout Jonker Kraenhals voor aen tredende, ende sijnen Sone het vaendel dragende.

[+] *De Burgers trecken op de vvacht.*

Den 2. 3. ende 4. dito sijnder veele burgers, die voor de Spaenschen[+] geweken waren, wederom ingekomen, waer onder geweest sijn Jonker Gijsbert van Duyvenvoorde, Here van Opdam, ende Hensbroek, Hans Kolterman, Pieter Kies, Mattheus Augustijnszen Steyn, Klaes Mattheuszen, Jakob van Heuszen, Jan Klaes Lotszen, ende meer anderen. So quamen ook de burgers uyt de omliggende Steden de Stad van Haerlem besichtigen, ende hunne vrunden besoeken, drijvende groote blijdschap, ende vreugde.

[+] *De vlugtige Burgers komen vveer in.*

Den 5. dito sijn de *Schepen* van Sparendam wederom na't Suyden[+] gevaren, van waer sy gekomen waren: maer de zoldaeten bleven met hunne Kapiteynen noch op Sparendam liggen, behalven de Overste Helling, ende Kapiteyn Ruychaver, die sich binnen Haerlem onthielden.

[+] *De Schepen vertrecken van Sparendam.*

Den 8. dito sijn alle mans-namen over de sestien jaeren oud in[+] alle hoopmanschappen opgeschreven, uyt welke de *Schutterije* is versterkt geworden.

[+] *Nieuvve Schutterije.*

Den 12. dito werde het *Verdrag* tuschen den Prinze van Oranjen,[+] ende de Stad van Haerlem in Seland gesloten, vande peuije van het Raedhuys afgekondigd.

[+] *'TVerdrag word afgelesen.*

Den 21. 22. ende 23. dito sijn de burgers van den Eed dien sy den[+] 15. Jan. te voren gedaen hadden, ontslagen: in wiens plaetze hun de *Eed* afgeeyscht werde volgens de Pacificatie van Gent, om van wegen sijne Koninklijke Majesteyt, den Prinze van Oranjen, ende de Staeten van Holland ende Seland de moorddadige Spaensche natie

[+] *Nieuvve Eed volgens de Pacificatie van Gent.*

met goed ende bloed te helpen ten lande uytdrijven, ende malkanderen onderling inde Religie te verdragen: welke Eed eerst vande Magistraeten, daerna van de Burgers, ende ten laetsten van de Geestlijkheyd is gedaen, ten overstaen van den Oversten Helling, ende Mr. Dirk van Nieuburg, als Commissarisen van sijne Excellentie daer toe geordineerd.

[+]Ook werden den 23. dito de *Artykelen vande Pacificatie van Gent afgelesen.*

[+]Den 5. Meij is de *Prinze van Oranjen* in Stad gekomen, ende den 11. wederom vertrocken.

[+]De Artykelen van de Pacificatie van Gent vvorden afgekondigd.

Ook hebben de *Staeten* van Holland ende Seland hunnen *Dagvaert* op dien tijd binnen Haerlem gehouden.

[+]Des Prinzen komste, ende Dagvaert der Staeten binnen Haerlem.

Den 13. dito quamder *een vaendel knechten* van den Oversten Helling in Stad: maer lag daer buyten last ende kosten der burgerije.

[+]Den 24. Junius is sijne Excellentie, met sijne Prinzesze, ende ganschen staet ende lijfwacht wederom binnen Haerlem gekomen. Ook werde des selven daegs noch een vaendel zoldaeten tot besettinge in Stad geleyd.

[+]Staeten-besettinge binnen Haerlem.

[+]Den 11. Augustus quam sijne Prinzelijke Excellentie ten derdemael binnen Haerlem, tegens den tijd der *veranderinge vande VVet,* die hy naer gewoonte versette, makende Burgemeesteren, ende Schepenen, ende ook Vroedschappen, die nu enige jaeren gedurende de Regeringe der Spaenschen waren afgeschaft ende nagelaten geweest: in welker Vroedschappen plaetze de Bischop met sijnen Raed, ende de Gouverneur met sijne Kapiteynen de Stad geregeerd hadden, naer hun goed-bedunken, ende wille, tot de uyterste belastinge ende perzinge der Burgerije.

[+]De Prinze verset de VVet.

Dese personen, hier naer verklaerd sijn by sijn Ex^{tie}. Prinze van Oranjen etc. Stadhouder Generael over Holland, Seland, Vtrecht, etc. tot Haerlem sijnde, gecommitteerd voor den Jare seven ende zeventig den xvi. Augusti.

Burgemeesters.

Ionker Gijsbrecht van Duyvenvoorde, Here van Opdam, &c.
Pieter Ianszen Kies.

Klaes Ianszen.
Adriaen van Berkenrode.

Schepenen.

Mr. Gerrit van Ravensbergen.
M. Hugo Bol van Sanen.
Kornelis Rijken.
Symon Spug.
Barthout vander Nieuburg.
Willem Deyman.
Iakob Ysbrantszen.

Tresorier.

Kornelis van Berkenrode.

Vroedschappen.

Mr. Dirk Ramp.
Niklaes vander Laen.
Gerrit Stuyver.
Pieter Bal.
Klaes Theuszen.
Arent Pieterszen Deyman.
Pieter Ysbrantszen Olij.
Willem Wiggertsszen.
Ian Aelbrechtszen, Brouwer.
Ysbrant Staetszen.
Caesar Bovetis.
Frans Klaeszen Soutman.
Ian Marcusszen.
Ian Gerritszen Olij.
Egbert Gerritszen, Moutmaker.
Ian Ioosten.
Ian Bartelmeeszen.
Ian Schatter.
Pieter Willem Adriaenszen.

Arent Meynertszen.
Pieter Geltsack.
Kornelis Gerrit Ian Eeffszen.

[+]Den 6. Sept. hebben de Heren de *Schutters* wederom in twee *Doelens* gesteld, de *Oude Schuts* in S. Michiels Klooster, nu de *Nieuwe Doelen* genaemd, inden jare 1592. grootlijkx vermeerderd, ende verbeterd: also hun Doelen by de Ramen inden grooten Brand ook inder asche geleyd was ende de *Kloveniers* in hunnen Doelen, nu de *Oude Doelen* geheten, gesticht inden jare 1562.

[+]*De Schutters worden in tvvee Doelens verdeeld.*

Ons Burgers even vroom, en altijd kloek van moede,
Die voor de Vryicheyd doe streden tot den bloede,
Die willen met Naszou, en onder sjn beleyd,
Noch doen wat doenlijk is voor hunne Vryicheyd.
En denken, met Gods hulp, voor Spanjen niet te strijken,
En voor de gansche magt van Romen niet te wijken,
Maer tegens al dien hoop kloekmoedig aen te gaen,
So lang als hun van God de ogen open staen.
[+]Dies oeff'nen sy sich ook met kruyd en lood te spelen
Op twee verscheyde steen, alwaer gy hen met veelen
Siet schieten na den doel: also dat ook daer of
Een yder plaetze draegt den naem van *Schutters-hof.*
En dat sy ook van ouds den Boog wel hand'len konnen,
[+]Getuygd de *Prijs* genoeg, dien sy te *Mech'len* wonnen,
Dat hier de Kerk vertoond, hoewel geen Kerken-werk,
Het voegd wel in den Doel, maer niet in Godes Kerk.

[+]*Schutterije ende Schutters Hoven, ofte Doelens*

[+]*Prijs te Mechelen.*

Gewonnen Prijs te Mechelen van de Haerlemsche Schutterije.

In't jaer ons Heren MCCCCLVIII. doe worden gewonnen dese *juwelen tot Machlen* van die *Schutten tot Haerlem,* Claes Boghemaker, Govert Aerntz, Simon Moenenz, Laurens Janz, Claes Harinc, Timan Jacobz, Heinric Jacobz Broers, Claes Outvaer, Gijsbert Jacopz, Simon Outvaer.

[+]En om noch meer en meer de wapens te gewennen,
En hunnen recht gebruyk en hand'ling wel te kennen,
[+]So *trecken* sy ook *op,* tot oeffening van haer,
En monsterens gewijs, op seker tijd van't jaer.
[+]Behalven datmen ook de magtigste gesellen
En rijkste vande Stad sich siet te paerde stellen,
En sulke *Ruyterij* vast waszen al te met
Tot eene goede Troup, en tot een vol *Cornet.*

[+]*Armilustria.*

[+]*Optrecken.*

[+]*Ruyterije.*

Officieren ende Hoofden der Haerlemsche Schutterije.

Oude Schuts.

Kolonel	*Gerrit Willemszen van Teylingen.*
Fisckael	*Pieter Adriaenszen Verbeek.*

Het eerste Vaendel.

Kapiteyn	*Iohan de Wael.*
Luytenant	*Kornelis Dirkszen Dix.*
Vendrig	*Dirk Dirkszen Dix.*
Sergeanten	*Heyndrick vanden Hove.*
	Quyrijn Pieterszen Aker.

Het Twede Vaendel,

Kapiteyn	*Iohan vande Kamer.*
Luytenant	*Kornelis Dirkszen Guldevvagen.*
Vendrig	*VVillem vande Kamer.*
Sergeanten	*Korenlis Ianszen vander Tin.*
	Franzoys VVouters.

Het Derde Vaendel.

Kapiteyn	Bartholomees Veer.
Luytenant	*Dirk Abbas.*
Vendrig	*Iakob Schout.*
Sergeanten	*Pancras Vos.*
	Kornelis van Kittensteyn.

Kluyveniers.

Kolonel	*Pieter Iakobszen Olikan.*
Fisckael	*Iohan Damius.*

Het eerste Vaendel,

Kapiteyn	*Dirk Harkszen Schatter.*
Luytenant	*Iohan Beelt.*
Vendrig	*Lot Schout.*
Sergeanten	*Andries vander Horn.*
	Nikolaes Olikan.

Het Twede Vaendel:

Kapiteyn	*Iohan Segers.*
Luytenant	*VVillem Buys.*
Vendrig	*Adriaen Matham.*
Sergeanten	*Kornelis vander Kamer.*
	Iakob Pieterszen Buttinga.

Het Derde Vaendel.

Kapiteyn	*Pieter Oudevvaeg.*
Luytenant	*Floris Pieterszen.*
Vendrig	*Pieter Ramp.*
Sergeanten	*Ian van Vijanen.*
	Heyndrick Klaeszen Eversvvijn.

Van den Oorsprong der Schutterijen.

Dirk Velius in sijne Kronijk van Hoorn, op het Iaer 1440.

Dit Jaer begonstmen eerst tot Hoorn, als ook in de ander Steden van Holland ende Westvriesland, d'oeffeninge vande *Kruysboge* als ook van de *Handboge* by der hand te nemen, uyt welke geselschappen (na mijn vermoeden) naderhand onse tegenwoordige *Schutterijen* opgekomen sijn.

[+]*Had. Iun. Bat. Cap.* XVI. *Illud operae pretium est scire, singula Hollandiae oppida pro suis opibus, & pro loci conditione, honestissimorum, quiq*ue *opibus mediocribus instructiores funt, civium centurias in certas classes distributas habere, quos robora & nervos Reipub, dicere liceat, Sagittarios*[+] *communi nomine appellant, sive illi balistis arcubusq*ue *chalybeis spicula fundunt, sive acernos arcus ducuat, sive manuariis tormentis selopisq*ue *plumbeas pilulas spargunt.*

[+]*Sagittariorum classes*

[+]Schutterije.

Quibus olim pro insigni vestis erat bicolor, adjecto argenteo emblemate, qui vestitus honos eos à plebe secer-

nebat. Vestitus plerisque oppidis obsolevit, emblematis alicubi durat. Horum quemadmodum apud Romanos evocatorum militiam fuisse honoratiorem antiquitus constat, quum singulae Civitates Principi in armis praesto aderant, delectu ex his habito. Hisi exercitus mercenarius ducebatur, Triariorum locum tunc tuebantur. At nunc si usus postulet, ad comprimendam seditionem, ad arcendam hostilem incursionem armati adhibentur, vel si ornandus sit Principis adventus, vel novi inauguratio decoranda, tum verò honoratae custodiae ac solemnis vicem praestant.

Dit is de pijne waerdig te weten, dat alle de Steden van Holland naer heure magt, ende gelegenheyd vande plaetze, enige vaendels van de voornaemste ende vermogenste burgeren in sekere rotten hebben afgedeeld, diemen de magt ende senuwen van het gemeyne beste wel mogte heten, sy noemense gemeynlijk *Schutters,* het sy datze de voetboge spannen, ofte de handboge trecken, ofte met het roer schieten. Sy gebruykten eertijds * twee-verwige rocken tot eene levereije, met een silver by-teyken, welk eren-kleed hen van't gemeyne volk onderscheyde. Het kleed houd nu in meest alle de Steden op, het by-teyken blijft noch ergens in't gebruyk. Het is van-ouds bekend dat hun opbod ende dienst altijd seer eerlijk is geweest, gelijk ook by de Romeynen, wanneer alle de Steden door hun uytschot den Prinze in de wapenen bystonden. Dese besloegen de plaetze der voornaemste als het leger in dienst te velde trock. Nu wordense in wapenen gebragt als het de nood vorderd om oploop te stillen, ende vijandlijken inval te keeren, ofte so de Prinze in te halen is, ofte sijne inhullinge te verzieren, so bekleden sy de plaetze van eene eerlijke ende statelijke wacht.

*Dit is te sien inde bovengemelde Schutters in de Kerke alhier geschilderd.

Is onse oude moed en trouwe niet gebleken,
En hebben wy daer aen het segel niet gesteken,
Als onse *Burgerij* den vijand in het oog
Na *Haszelt* in't geweer, en ook na *Heusden,* toog?

Vyttocht der Haerlemsche Burgerije na Haszelt, in eene Plaet uytgebeeld.

D*Oe 'svijands groote magt met schrickelijke tochten*
Gansch Duytschland had verheerd, en dapper aengevochten,+
En t'enemael verwoest, verdorven, en verbrand,
En schier naer wil en wensch was meester van het Land,
So vaert hy moedig voord met pochen, ende rasen,
Om met sijn groot geweld de wereld te verbasen,
Wiens heerschappij hy soekt. Neen bloedhond, neen Maraen,
'Ten sal so over al naer dijne wil niet gaen!

+Duytsche Nederlaeg.

Hy beeld sich selven in dat niemand hem kan keren,
Hy meynd, 'tis nu de tijd om alles te verheren,
Hy seyd in sijn gemoed, hy seyd met vollen mond:
Reyn af, reyn af, reyn af, tot aen den kaelen grond,
Ik wilse als een brood en als een spijse eten.
Dit denkt hy in sijn hert, dit spreekt hy hoog-vermeten:
En ruckt sijn magt by een, en sackt van allen kant
Met sijn verwinnend heyr na 'tsterk Vereende Land,
En dreygd dat heldig volk met duysend ongelucken
In't uyterste gevaer en slavernij te drucken.
Dus pocht sijn hooge moed, dus spoud hy vuer, en vlam,
[+]*Tot dat hy met sijn magt voor 'tsterke* Bergen *quam.*
Maer als hy onversiens quam dringen op de wallen,
En als hy onverwacht haer meynde t'overvallen,
Hoe vond hy 'tdaer gesteld! hoe werd hy daer gegroet!
'Kmeyn dat het hem noch smert, en wee van herten doet.
[*]*Naszou, die vroome Held, wiens naem de ruyme salen*
En 'tuyterste besteck der wereld niet bepalen,
Die Held, die met sijn roem de gulde sterren raekt,
Die Held, die staeg voor ons, en onse vrijheyd waekt.
Die stut sijn woesten loop, en breekt sijn moedig hollen,
En schend sijn stouten roem met waen-wind opgesvvollen.
Het grouwelijk onthael, dat hem so voords geschied,
Dat tuygd hem strax genoeg, hy is in Duyschland niet,
Maer daer de Bataviers met and're munt betalen,
Dat tuygd hem dat hy hier geen ere sal behalen.
Hoe dickwils meynd gy wel heeft hy te laet bedacht,
Dat hem het ongeval voor Bergen had gebragt?
Dat Bergen, daer de trotz, en 'thoog en moedig draven,
En eer, en kroon, en roem van [†] *Parma leyt begraven,*
En daer hy nu ook so voor ogen konde sien,
Dat hem dat selve recht sijns hoogmoeds sou geschien.
Maer nu wat sou hy doen? hy had het voorgenomen,
En konde hy sijn saek alhier te boven komen,
So kon hy met sijn magt de steden en het land
Meer quellen om en om als wel aen een'gen kant.
Ia kon ons Vaderland hier door ellendig drucken,
En haer gebonden staet en pijlen stucken rucken,

[+]Beleg van Bergen op Zoom door den Marquis Ambrosius Spinola, den 18. Iul. 1622.

[*]*Mauritz van Naszou, Prinze van Oranjen &c.*

[†]*An. 1588.*

En breken onsen band, en krijgen door 'tbeleg
En winst van dese stad in Holland eenen weg.
Dies is hy menigmael op Bergens vaste wallen
Met uytersten geweld uytsinnig aengevallen,
Die spand hy nu en dan met eenen dollen sin
En onbezuysden kop al sijne kragten in,
En drijft sijn arme volk gelijk een kudde schaepen
Recht tegen het geschut den langen slaep te slapen,
En ter gewisze dood. Is dat dijn geld, en munt,
Betaling, en zoldij, die gy dijn knechten gunt?
'Tmist dij dan Spinola. Maer hebt gy met dijn oren
Den roem der Bataviers voor heen niet willen horen,[+]
Hun daeden, ende naem? ja dat sy ook den dood
Voor vrijheyd, wijf, en kind, noyt vreesden in den nood?
En sochten inden strijd te winnen, of te sterven,
En door hun dood het land de vrijheyd te verwerven?
Denkt niet Maraens gebroed, noch gy Italiaen,
Dat hun de lust en moed is door den tijd ontgaen,
Om voor het Vaderland en Vryicheyd hun leven
Hun goed en dierbaer bloed noch t'off'ren, en te geven.
Dit hebt gy niet gedacht, noch dijnen trots gesvvicht,
Tot dat dijn schand en schaed dij hebben onderricht.[+]
VVaer is dan nu dijn roem? de mond is dij gesloten,
VVaer is dijn eer, en naem? als water uytgegoten.
VVaer is die Goliath, die God te velde daegd?
Hy vlied eer dat hy siet den vijand die hem jaegt,
En heeft sijn voeten veel gereeder dan sijn handen,
En steekt sijn hutten aen, en doet sijn tenten branden.
Manhaftig Spinola! beschickt het vrij so meer,
En komt dan so gy wilt den naesten somer weer.
Maer dij alleen (ô God!) maer dij alleen (ô Here!)[+]
Niet ons, maer dijnen naem komt alle lof, en ere!
En lieve Vader vecht so voords voor dijne Kerk!
En lieve Heer voltreckt dijn aengevangen werk!
En gy (ô Batavier) wilt met een heylig leven[+]
En Christen-ommegang God prijs en ere geven,
En danken sijnen naem: so sult gy dan voordaen
Dijn vijand meer en meer voor dij sien ondergaen.

[+]Oude ende onveraerde Vromicheyd der Batavier*en*.

[+]Ontzet van Bergen den 3. Octob. 1622.

[+]Dankseggingе tot God.

[+]Vermaninge tot Da*n*kbaerheyd.

+*Als nu de vijand dus voor Bergen stond te rasen,*
En niet dan rook en smook en vuer en vlam te blasen,
Vergaerd ons trouwe Prinz, en alderkloekste Held
Sijn krijgers tot den krijg, en treckt met hun te veld,
En laet goe sorg en last alom en aller wegen,
En ruckt na Bergen toe, en treckt den vijand tegen:
Maer so hy over-al hier toe meer volks beschreef,
Bemerkt sijn wacker oog dat daer 'tland svvacker bleef,
De sleutels van den tuyn, des vijands nagebueren,
De stutters van syn roem, ons uyterste Frontueren.
Hier word hy voor besorgd: het prinzelijke bloed
Meer voor der landen heyl als voor sijn leven doet.
Hy diend den Staeten aen het geen hy vond geraden,
Tot voordeel van het land den vijand meest te schaden,
Dat, als hy met sijn volk den vijand dacht te slaen,
Dat dan de burgerij aen hunne plaetz mogt staen.
De Staeten vinden't goed, die schrijven't aen de steden,
En willen dat sy't land dien dienst gewillig deden:

+*Vyttocht der Hollandsche Burgerije*n.

+*Dus treckt de burger uyt so haest men't hem gebied:*
En Haerlem *gy sijt hier (vooorwaer!) de minste niet,*
Maer denkt noch aen dijn roem en aen dijn braeven segen,
Dien gy voor Damiaet met eren hebt verkregen,
Van waer gy't wapen voert, getuyg van dijne daed,
En naem, die duren sal so lang de wereld staet.

+Vyttocht der Haerlemsche Burgerije na Haszelt den 27. Sep. 1622.

+*Dit is ons in het hert en in het bloed geschreven,*
Dit is ons in het merg en in't gebeent gebleven,
Die sucht van eer en roem besit noch ons gemoed:
Waerom een yder sich flukx na de schepen spoed.
Het Burgers-hoofd treed voor, en voords de Kapiteynen
Van onse Schutterij, met hunnen algemeynen
En afgeschickten hoop met vaendel, en geweer,
En vallen so te scheep te saem vrijwillig neer.

+Oude vromicheyd der Haerlemmers in Egypten voor Damiaten.

Arnout Druyvensteyn, Burgemeester. Pieter Verbeek, Fisckael, Pieter Olikan, Iohan vande Kamer, Kapiteynen. Laurens Ariszen, Kornelis Reijerszen, Luytenanten. Lot Schout, Boudewijn Offenburg, Vaendragers, Iohan Beelt, Kornelis vande Kamer, Abraham de Vos, Nikolaes van Napels, Sergeanten.

Den 18. Oct. VVillem Voocht, Burgemeester. Iohan de VVael, Pieter Oudewaeg, Kapiteynen. Thomas Harkszen Schatter, Ionas Segers, Luytenanten. Gerrit Korneliszen Vlasman, Pieter Ramp, Vaendragers. Dirk VVillemszen Abbas, Heyndrick vanden Hove, Heyndrick Klaeszen Everswijn, Ian Adriaenszen van Vijanen, Sergeanten.

En doen den haven aen in d'Overstichtsche landen,
Daer Haszelt *leyd, een schut en breydel der vijanden,*
Daer setten sy't aen't land, gelijk hun was belast,
Dat Haszelt *niet een sij verweldigd, noch verrast.*
Terwijl ons moedig Prins den vijand soekt te tergen,
En treckt met sijne magt na het benaude Bergen.
So delen wy dan me aen sulke eer en feyt,
Of schoon die vroome stad veel mijlen van ons leyt:
VVant boven dat ons volk en opgelichte knechten[+]
In Bergen also vroom als iemand anders vechten,
En strijden vuyst voor vuyst so moedig ende koen,
Als helden in het veld en oude krijgers doen:
So is den vijand ook de stoute moed ontvallen,
Als hy de burgers sag gewapend op de wallen,
En gaf hem sulke daed een sulken slag en schrick,
Dat al sijn magt verstoof in eenen ogenblick,
DE EENDRAGT BAERD DE MAGT. Meynt niet dat onse landen[+]
Of sijn van volk beroofd, of't volk van hunne handen,
Maraen! en denkt dat niet: maer immers also haest
Sijn wy gereed, als gy op onse grensen raest,
En niemand blijft by huys, om op sijn bed te slapen,
Maer treden in het veld met spietz, en roer, en wapen,
Geoeffend in't geweer, en dat van langer hand,
Geoeffend, en geleerd, tot voordeel van het land.
Geoeffend om dijn trotz en hoogmoed niet te lijden,
Geoeffend om dijn trotz en hoogmoed te bestrijden,
Geoeffend om dijn kroon noch in den dreck te treen,
[*]*En dobbel dij te doen, als wy van dij dat leen.*
Op dat geen Spaensch gedrocht, hovaerdig, en vermeten,
Sou heerschen over ons op onsen stoel geseten,
En over ons gebien, dat geen Maraens-gebroed
De vrijheyd van ons land vertrede met de voet.
Het heugd ons noch te wel wat grouwelijke daeden[+]
Van galg, en vuer, en svvaerd, en allerleije schaden,
En allerleij geweld de burger lijden most,
Doe hier de tyrannij des Spanjaerds eerst begost.
Het heugd ons noch te wel, en 'tsal ons niet vergeten,
So lang men hier te land des Spanjaerds naem sal weten:

[+]Haerlemsche VVaertgelders in Bergen op zoom, onder Kapiteyn Reynier Rutten van Amelroy.

[+]CONCORDIA RES PARVAE CRESCVNT.Bataviersche Eendragt tegens Spanjen.

[*]*Apoc. 18. 6*

[+]Spaensche Tyrannije in Nederland.

Meest ons, en onse Stad, die hem so hard bestreed,
So dat hy noch van ons op desen dag wel weet.

[+]*Ons, seg ik, die hem 'thoofd so dapper moedig boden,*
Dat hy schier vande Stad door vrese was gevloden,
Door vrese was verjaegd, en so was afgekeerd,
Dat hem sijn stormen hier wel deeglijk was verleerd.
Behalven datmen hem quam selfs in alle hoeken
En deelen van sijn heyr in sijn trenceen besoeken,
En sloegen hem daer uyt, en saeijden 'tveld met doon,
En plonderden sijn heyr. So Spanjaerd dat's uw loon!
Dit tuygen daeglijkx noch de beend'ren sijner doden
Van sijn gedolven hoop in't spitten van de soden:
Dit menig Batavier, die noch met vreugd gedenkt
Hoe hier des Spaniaerds magt en moedwil werd gekrenkt.
Ik meyn, de schrick die staet noch in dijn borst geschreven,
(Maraen) en die en sal niet licht sijn uytgewreven,
Als gy maer een gedenkt, dat niet de man alleen,
Maer dat het wijf dij ook met voeten heeft getreen.
Wy dan die van dit saed en bloed sijn afgekomen,
Die hebben sulken moed en hert ook aengenomen,
En staen in eenen sin, als't maer den Spanjaerd geld,
So sijn wy voords gereed en vaerdig in het veld.
Die mannelijke aerd is allen ingegeven,
En groeijd so met ons op, en wast so met ons leven,
Dit worden wy geleerd, dit word van langer hand,
Ia met de Kinder-pap ons in het bloed geplant.
Want waer de Spaniaerd komt de overhand te krijgen,
Moet yder voor sijn trotz en heerschappije sijgen,
En waer hy eenmael heeft sijn tyrannij gevest,
Daer is hy voor het land een kanker, ende pest.

[+]Manhaftige dapperheyd der Haerlemmers in't Beleg van hunne Stad ende hunne als noch onveranderde ende onveraerde vromicheyd.

[+]*Siet toe dan Batavier, en laet dij niet bedriegen,*
En door geveynsden schijn van hem in slaep niet wiegen:
VVant sijn verduld gemoed en sal niet sijn gerust,
Voor dat hy met de wraek sijn helsche gramschap blust.

[+]Vermaninge aende trouwe Bataviers.

[+]*Maer gy ô Groote God, wilt ons in dijne ermen*
En onder dijn beschut en vleug'len voords beschermen,
Breekt 'svijands tyrannij, en laet niet langer toe
Dat hy meer overlast dijn arme schaepen doe.

[+]Gebed tot God VIGILATE DEO CONFIDENTES.

So willen wy, dijn volk, het schepzel dijner handen,
Dijn erf, dijn eygendom, dijn naem in alle landen
Verbreyden (lieve Heer!) uyt aller sielen kragt,
Versterkt door dijnen Geest, in ygelijk geslacht.

FORTITER, ET FELICITER.

Cic. Lib. 4. ad Herennium. Nullum est tantum periculum, quod Sapiens pro salute Patriae virandum arbitretur.

Idem Orat, pro Milone. Nihil est praestabilius viro, quam periculis Patriam liberare.

Vyttocht der Haerlemsche Schutterije na Heusden, in't Koper gesneden, ende vertoond.

S*let hier de sterke Stad van* Heusden *met haer wallen,*[+]
Een muer van't Vaderland, een slaper van ons allen,
Een heck van onsen tuyn, die onsen staet bevrijd,
En Braband tergd, en trotst, en haeren roem versmijt.
Alwaer de Haerlemmers *en Hagenaers te samen*
Vrijwillig, wel-gemoed, gewapend over-quamen,
Als Spinola Bredà *besloot met aller magt,*
Op dat hy't onder 'tjock van Spanjen weder bragt.
Daer stond gy in't geweer by dagen, en by nachten,
Daer stond gy in't geweer als Krijgers op de wachten,
Daer stondt gy op de vest, daer stondt gy op de wal,
Bewarende die Stad voor 'svijands overval.
So vroome Bataviers, en onverzaegde Helden!
Dees plaet van Matham sal uw roem en naem vermelden.
Bewaert uw vroomen aerd, en Bataviers gemoed,
En weest het Vaderland getrou met goed, en bloed.
VVant of Bredá schoon heeft voor Spanjen moeten wijken,
Sou daerom u de moed in't minste wel beswijken?
Of denkt gy wel dat nu al't land niet kan bestaen?
En dat om eene Stad de Staet moet ondergaen?
Maer weet gy wel hoe ons geen vijand kan verdrucken?
Ia hoe't ons selver noch sal tegens hem gelucken?
Doet boet, en bidt den Heer, en siet hem inde hand:
Hy is de stut, en schut, en scherm van't Vaderland.

[+]Vyttocht der Haerlemmers na Heusde*n*.

Den 3. Apr. 1625. Ian Klaeszen Loo, Burgemeester. VVillem Schatter Fisckael. Iohan Damius, Kapiteyn Ontgert Ariszen Akersloot, Luytenant. Iakob Schout, Vendrig. Heyndrik Gerritszen Pot, ende Lot Vogel, Sergeanten.

Den 23. Apr. Ian Klaeszen Leo, Burgemeester. Nikolaes le Febure, Kapiteyn. Matthias Hasewindius, Luytenant. Boudewijn van Ossenburg, Vendrig. Kornelis Dirkszen Guldewagen, Lambert Corneliszen Pont, Sergeanten.

Den 8. Meij. Arnout Druyvensteyn, Burgemeester. Michiel de VVael, Kapiteyn. Nikolaes van Napels, Luytenant. Lot Schout, Vendrig. Iakob Ianszen Schout, ende Hant Matthijszen, Sergeanten.

Dit is van Damiaet, en onses Stads beleggen,
En watmen meer van ons by desen tijd kan seggen,
Van onsen vroomen aerd, van trou, en goed beleyd.
Maer noch al meer bewijs van onse vromicheyd.
[+]Gelijke dapperheyd (hoe kan ikze verswijgen?)
Betoonde onse Stad in die veel swaere krijgen,
Die Vlaenderen wel-eer ons landen heeft verweckt?
'Twelk dan wat nader ook ons diend alhier ontdeckt.
Als seker [*] Stoke-brand den Grave vande Landen
Johannes sijnen Heer veel magtige vijanden
Ten krijg had opgehitst, en eynd'lijk een [‡] Dampier,
So heeft het gansche land gestaen in bloed, en vier.
En is ter eerster tocht op Seland aengekomen,
En heeft daer nu en dan veel steden ingenomen,
Maer als een langen tijd in menig bloedig slag
Nu d'een, nu d'ander weer, in't vechten boven lag,
En 'teyndelijk Dampier wat harder most bekopen:
Heeft met een meerder magt Noord-Holland afgelopen
Tot onse poorten toe, in sulker haest, en spoed:
Niet anders als een storm, en 'shemels blixem doet.
Gelijk dan onse Stad 'tLand heeft gediend voor wallen
In't Spaensche overlast: so ist ook doe gevallen,
En is in sulken nood, en grouwelijk tempeest,
Den and'ren als een schanz, en stale muer geweest.
Hier-tuschen komt ons volk in grooter ijl en [*] recken,
Met [†] Wit hun overhoofd den vijand tegen trecken,
So doet ons burger me, van hunne komst bericht,
En treen den duyn-kant heen den vijand in't gesicht,
En komen aenden man. Daer werde so gestreden,
Dat al des vijands doen werd in den dreck getreden:
[+]So houd ook noch die plaets den naem van't *Mannen-pad,*
Van desen grooten slag, en grousaem bloedig bad.
Doch Witte volgd hier op de landen uyt het lijden
En van des vijands magt en dringen te bevrijden.

[+]*Overvvinge der Haerlemmers tegens de Vlamingen.*

[*]*Ian van Renes.*

[‡]*Guije Dampier Sone van den Grave van Vlaenderen.*

[*]*Magnis passibus.*

[†]*VVitte van Haemstede.*

[+]*Mannen-pad.*

En heeft al't Noord-quartier flukx van dien last geleegd,
En so is al die hoop voordaen 'tLand uytgeveegd.

Overwinninge der Hollanders, ende Haerlemmers, tegens de Vlamingen, onder Jan de II. XXI. *Grave van Holland, in't jaer* MCCCIV.

Holl. Kron. Divis. XXI. *Kap.* XVI. Als *Here VVitte van Haemstede* met luttel wapenturiers binnen die stede van *Haerlem* was gekomen, heeft hy sijnen bannier met den rooden leeuwe ontwonden. Terstond sijn by hem gekomen alle dat volk uyt *Kermerland,* uyt *VVaterland,* ende veel uyt *Oost ende VVest-Vriesland,* lovende God dat sy eenen Hoofdman hadden, van den rechten bloed van Holland gekomen wesende. Ende als Here Witte sag dat sy alle waren bereyd met hem te gaen, is hy uytgegaen met ontwonden blinkenden banieren, met een vrezelijk geluyd van basuynen. Ende als sy quamen by *Hillegom* is hen daer te moete gekomen met eene groote menigte van *Vlamingen* de President van Vlaenderen, ende daer geviel eenen grooten strijd, overmits die vrezelicke slagen, ende dat groote gekrijt dat daer was van den genen die geslagen worden, ende als de Vlamingen dus verslagen waren, quamen die Vriesen, ende togen hen uyt alle haer kleder, ende worpense op een hoop, ende alspottende seyden sy: dese hoop der Vlamingen sal voordaen een seker teyken wesen of sy hier ontrent by avonturen quamen, ende dese weg word op huyden noch desen dag genoemd *Oud Mannen-pad.*

So kan ook het *gespuys* en rasend graeu des ruygen[+]
En uytgelaten hoops van onse vuyst getuygen,
Als't na veel plonderings in Holland, en in't Sticht,
Voor onse Stad geruckt, haest is van hier gelicht.

[+] *Overvvinninge der Haerlemmers tegens de Kermers.*

Overwinninge der Haerlemmers tegens de Kermers, Onder Floris V. XIX. *Grave van Holland, in't jaer MCCLXVIII.*

Holl. Kron. Divis. XIX. *Kap.* VIII. Ende aldus by rade Gijsbrecht van Aemstel vergaderden die *Kermers* alle haer volk by een, ende keerden weder in Kermerland, ende als sy quamen by *Haerlem,* beleyden sy die Stede, ende bestormden die sonder ophouden met schieten, ende werpen van steenen, also dat sy veele luyden met haeren schutten ende slingeren ter dood toe quetsten. Ende die Poorters met den Edelen die daer ingeweken waren weerden hen vromelick, ende

beschermden die Stede stoutelicken met schieten ende werpen van steenen. Here Johan Perzijn, die een vroom edel Ridder was, quam by nachte al heymelicken uytten Stede, ende kreeg een deel wagenen vanden Kermers die sy geladen hadden met victalie ende provianden, ende reed voord in Kermerland, ende verbra*n*de een deel van die meeste dorpen sijner vijanden. De Kermers ommesiende sagen den rook ende brand van haer dorpen opgaen, braken haestelick op van den belegge, achterlatende haer tenten ende pauwelioenen met al datter in was, ende keerden haestelicken wederom na den haeren. Die van Haerlem dit siende deden haer poorten op, ende volgden hen na met grooten hoopen, ende sloegen ende vingen haer vliende vijanden, ende wonnen eenen grooten roof, ende quamen met grooter eren ende triumphen met veele gevangen weder binnen Haerlem.

[+] *Iakoba* had hier mee haer leger afgesteken,
En onse Stad beleyd: maer is ook afgeweken,
En heeft met al haer magt voor onse Stad geswicht,
En gansch niet merkelijks voor *Haerlem* uytgericht.

[+] *Vergeesche Belegeringe der Stad Haerlem van Vrou Iacoba* XXVIII. *Gr. van Holl. An. 1436.*

Besiet boven het 31. Blad, inde Verwoestingen van de Stad ende het Landschap van Haerlem.

Ik wil mij in dit stuck een weynig dieper steken,
En van noch ouder tijd en ouder daeden spreken.
Sijn onse Burgers niet voor Helden oyt beroemd?
Wy sijn van ouds vermaerd, en onverzaegd genoemd.
[+] Als *Died'rick* onse Graef de *Vriesen* wou bestoken,
En sijnes Vaders dood niet laten ongewroken,
En voor de eerste reys voor hunne magt besweek,
En door een hemels-stem voor dese Vriesen week:
So is hy andermael uyt *Haerlem* opgetogen,
En trad met dese luy den Vriesen onder ogen,
En dreefze op de vlugt, en hieu den hoop ter neer,
En dwongse door het swaerd, en kreeg het Landschap weer.

[+] *Overvvinge der Haerlemmers tegens de Oost Vriese*n *onder Diederick* III. IV. *Grave van Holl. An. 1018.*

Overwinninge der Haerlemmers tegens de Oost-Vriesen, onder Diderick de III. IV. *Grave van Holland, inden jare* CI□XVIII.

Holl. Kron. Divis. VII. *Kap.* XIII. Na dese twee triumphen ende victorien die Grave *Dirk* tegen den [*] burgers ende haeren Bischop verkregen hadde, als voorseyd is, nam hy voor hem sijns Vaders dood te wreken, ende den *Oostvriesen* te bevechten, tot welker heyr-

[*] *Va*n *Vtrecht.*

vaert de Keyser Henrick die eerste sende desen Grave Dirk te hulpe den Hertoge van Loreynen ofte Lottringen, geheten Govert met den Baerde, ende veele kloeke reysenaers, ende vroome vechters. Voord so nam Graef Dirk voorseyd voor hem een groot heyr van volk uyt Holland, hebbende ook mede by hem den Bischop Adelbolt van Vtrecht, die noch sijn gevangen was. Ende als dit groote volk der Hollanders ende der Vriesen by een gekomen was om eenen bloedige*n* strijd te slaen, is inder locht gehoord een vervaerlijke grijslijke stemme roepende: *vliet, vliet, vliet.* Ende terstond namen die Hollanders de vlugt uyt vervaernisze deser stemmen, ende liepen sonder ordinantie elk sijns weges sonder ommesien. Ende de Bischop ontquam uyt den handen der Hollanderen, ende ging over met den Vriesen, die hy tot aller rebellicheyd informeerde ende starkte tegen desen Graef Dirk, ende Hertog Godevaert van Loreynen werd daer gevangen van den Vriesen. Dese nederlage heeft God den Hollanders laten geschien, om dat den Grave in hem selven soude leren, datter een Heer ende God is, die den menschen vernederd, ende verhoogd. Die Grave is gekomen binnen *Haerlem,* ende heeft weder versch volk vergaderd, om weder eenen strijd te vechten tegen de Vriesen, ende als hy ontrent Heyligerloe gekomen was, quam hem stoutelijk met den Vriesen te ghemoed Bischop Adelbolt, ende hadde met hem den Hertoge Godevaert van Loreynen, die daer toe gedwongen was om te vechten tegen de Hollanders. Daer geschiede eenen grooten swaeren strijd, ende de Grave heeft in't eynde de overhand gehouden, ende hadde victorie, daer veel Vriesen gebleven sijn, ende de Bischop onquam met grooten perykel sijns lijfs, ende de Hertoge quam weder over uyt der Vriesen handen sonder vrese, ofte enig rantzoen. Dit geschied wesende, vergaderde die Grave met den Hertoge van Loreynen alle dat volk van wapenen dat hy krijgen konde, ende quam met al dit volk in Vriesland, brandende ende rovende alle haer dorpen, ende huysen, ende versloeg een ontallijk volk, ende nam met hem een*en* al ten grooten roof van gevangen, beesten, ende alderleij goeden, ende spolieerden ende beroofden dat land uyt der maten seer, ende hy bragt dat Land weder onder sijn subjectie, ende geboden, ende quam weder in Holland met grooten sege, ende victorie, ende gaf dat land van Vriesland sijnen jongen soon Floris, ende hy ontfingt weder van sijnen Vader te Leen, ende hy toog in Vriesland, ende sy deden hem hulde ende manschap, ende regeerde mogendlijk alle die dagen sijns levens.

Als na de *Vriesen* weer de omgelegde landen[+]
Verdorven allezins met moorden, ende branden,
En meynden met den buyt en roof nu wel gelaen
Een yder vrij, en vrank, en blij, weer deur te gaen;

[+]*Overvvininge der Haerlemmers tegens de Vriesen.*

Is onse burgerij hun op den hals gekomen,
En heeft van sulk geweld en moedwil wraek genomen,
  En hebbende met spoed die rovers achterhaeld,
  Hun lelijk over-last wel op den kop betaeld,
Want na een swaeren slag, en veel gevechts, de Vriesen,
Na grooten nederlaeg van volk het veld verliesen,
  En kiesen so de vlugt, en brengen voor den buyt
  Hun schand, en scha te huys, en veel geen heelen huyd.

Overwinninge der Haerlemmers tegens de Vriesen, Onder Diderick VI. XII.*Grave van Holland.*

Holl. Kron. Divis. XII. *Kap.* XX. Inden jare ons Heren MC. ende LV. versameden die *Vriesen* geseten in * *Drechtenland,* ende quamen met geweldiger hand in Holland, ende verwoesten met groote nijdigheyd dat Dorpe van † *Sande,* rovende ende brandende, ende nemende met hen eenen swaeren rove. De edele ende vroome Riddermannen met andere *schildknechten van Haerlem* die vernemende, sijn met stouten moede metten landluyden van ‡ Exdorp desen Vriesen te gemoed getogen, ende daer geviel een swaeren strijd tuschen den II. partijen, ende daer werden van den Vriesen verslagen ontrent IXC. man, ende die ander liepen weder na Vriesland, achterlatende alle den roof die sy gehaeld hadden, ende die van Haerlem togen weder binnen haer Stede met grooter triumphen, ende victorie.

*Enchuysen, ende de Streek.
Besiet P. Scriverius in sijn Oud Batavien.
†Sandpoort.
‡Oesdorp.

Chron. M.S. vetustiss. Egmond. ante annos 400. scriptum. Fresones de Drechterne, fines Comitatus Hollandensis invadentes, villas quasdam exusserunt, unde procedentes ad villam quae Sanden dicitur pervenerunt, quibus occurrentes milites pauci de Harlem, & villâ de Okerthorpe, in fugam eos compulerunt, & festinantes ad suam infinitam multitudinem scilicet circiter ad nongentos homines sine defensione petemerunt.

De *Vriesen van Drechtenland,* in de palen van het Graeschap van Holland vallende, hebben sommige dorpen afgebrand, ende sijn gekomen tot in het Dorp van *Sanden,* den welken weynige *Ridders van Haerlem,* ende vanden Dorpe van Okerthorp tegentreckende, hebben de selve inde vlucht gedreven, ende tot hunne groote menigte haestigende negen honderd sonder tegenweer verslagen.

Oude Holl. Rijm-Kronijk, onder Graef Diderick VI.

*Alsmen elf honderd sas en vijf en vijftig ons Heren jaer,
Quamen met orlogen swaer*

Die Vriesen van Drechtenland,
Ende hebben geroofd ende verbrand
Die van Kenemare harde sture,
Dit versagen die gebure
Van Okesdorp, en de Poorters mede
Vyt Haerlem vander Stede,
En streden aen hen, ende deedse keren
Swaerlijke te haren oneren,
Ende sloegen hen of, vliende nochtan,
Ontrent negen honderd man.

De *Bischop van het Sticht,* weer ook genoeg te spreken[+]
Van onse vromicheyd, in sijne vlugt gebleken,
En sijner nederlaeg, als hy by Monnicks-dam
Vrij dapper slagen kreeg, en naulijkx selfs ontquam.

[+]*Overvvinninge der Haerlemmers tegens de Stichtsche, ende Oostvriesen.*

Overwinninge der Haerlemmers ende Waterlanders tegens Willem van Mechelen, XLI. Bischop van Vtrecht, ende de Oost-Vriesen, onder Jan. I. XX. *Grave van Holland, in't jaer* MCCXCVII.

Holl. Kron. Divis. XX, *Kap.* VIII. Die *Bischop van Vtrecht* verhorende dat die West-Vriesen ondergegaen ende verwonnen waren, so is hy overgetogen in *Oost-Vriesland,* ende heeft aldaer doen kondigen, ende prediken des Paus aflaeten tegen de Hollanders. Die Vriesen hebben den Bischop beloofd by te staen, ende te hulp te komen met alle haer magt, ende sijn met veel schepen haestelick overgevaren na die stede van Monickendam in Waterland. Die *Poorters van Haerlem* met die ander *VVaterlanders* hebben terstond daer tegen een groot heyr van volk vergaderd, ende sijn met grooten geluyd van trompetten met ontwonden bannieren desen Vriesen vromelicken tegen gegaen, ende vochten met allen sere op dese Vriesen, die hen niet lange tegen en stonden, maer namen hunne vlugt met grooter haestigheyd lopende sonder ordinantie na haer schepen toe om weder over te varen, den welken die Waterlanders snellicken volgden, ende sloegen hen veel volkx af, ende behielden met grooter eren de overhand. De Bischop van Vtrecht liet achter sijn groot schip, ende is gevallen in een kleyn bootken, ende is gevaren na Overijszel met grooter schande,

ende schade.

+De *Arkel-heer* die quam de Krimper-waert bestoken,
En heeft den Dortschen arm, met and'ren, daer gebroken,
En swaeren roof gehaeld, en dien door sijne magt
Ter plaetze sijns gebieds te Gorinchem gebragt.
Maer die van Rotterdam en Schiedam t'saem besproken,
Die hebben dat geweld en onrecht korts gewroken,
En sich in groot getal door al sijn land verspreyd,
En dat tot beuyt gemaekt, en inder asch geleyd.
Hier bleef het noch niet by, al was sijn land geschonden,
Maer onse Graef heeft ons daer henen ook gesonden,
Met die van Amsterdam, en Leyden, in't geweer,
Die worpen watter was tot inden grond ter neer.

+*VVrake der Haerlemmers met anderen tegens den Here van Arkel.*

Wrake der Haerlemmers, met anderen, tegens den Here van Arkel, onder Aelbrecht van Beijeren, XXVI. *Grave van Holland, inden jare 1402,*

Holl. Kron. Divis. XXVI. *Kap.* LV. In't jaer ons Heren MCCCC. ende II. versaemde *Here Ian van Arkel* een deel gewapend volks, ende paszeerde over die Lecke, ende quam in Krimperwaert, rovende ende brandende, ende nam met hem eenen grooten swaeren roof van beeste*n*, ende ander goeden, ende woude daermede binnen *Gorrichom* trecken. Die van *Dordrecht* ende van *Schoonhoven* dit vernemende, sijn met haer dorpen uytgetogen, ende quamen in die Niepoort, ende vergaderden daer te samen, ende wouden den Arkelschen den roof met magt benemen, ofte eenen strijd met hen vechten, ende quamen met blinkenden banieren met trompetten den Arkelschen te gemoed. Als sy nu by malkanderen quamen, geviel daer eene scherpe schermutzinge, ende harde strijd, daer bleven inden aenvang dood XXII. Dorpluyden, ende daer worden gevangen Heer Gerrit van Liesvelt, Ridder, Wouter Symonsz, Adriaen Wittensz, Gerrit Mobbout, Huyge Beeldsnijder, poorteren van Dordrecht, Burchaert, ende Jan Robbrechtsz. poorteren van Schoonhoven, ende VII. landluyden van Leckerkerk, ende V. van Scherveland. Op den VII. dag daer na togen die van *Rotterdamme* ende *Schiedamme* uyt met veele gewapenden, ende quamen in't land van Arkel, ende verspreyden hen over al gelijken sprinkhaenen, verbernende, verwoestende, ende vernielende alle dat gene datter was blijven staen, ende sijn met grooten love ende sege wedergekeerd in Holland, met hen hebbende veele beesten, ende andere rijk-

dommen, die sy daer hadden geroofd.

In dat selve jaer dede die Grave van Oostervant vergaderen die van *Haerlem* met den *Kermers,* die van Leyden met den Rijnlanders, die van Amstelredam met den Waterlanders, ende Goylanders, ende heeftze gesonden met den vroomen Ridder Here Henrick van Waszenaer, Burggrave van Leyden, in't Land van *Arkel,* dat sy met heyrkragt die opgeblasen hovaerdigheyd des Heren Jans van Arkel kastijen ende temmen souden, ende dat sy verwoesten ende verdestrueren souden alle dat gene, also wel menschen als beesten, dat inde Heerlijkheyd ende onder de dominatie van den Here van Arkel geseten ware. Ende aldus devasterende ende destruerende alle dat gene dat sy buyten steden ofte sloten staende vonden, sijn sy met ontwonden banieren, ende met grooter heyrkragt gekomen voor die stede van Hagensteyn: sy aenstormden ende bevochten die poorters met menigerleij assaulte, met schieten ende werpen van pijlen, loon, klooten, ende andere instrumenten, ende sy verbranden de voorstede met een molen, ende keerden weder met diversche goeden van beesten, ende anders, ende quamen door 'tland van Vijanen weder in Holland onbeschadigd.

Als ook de goede Stad van *Horen* in het honderd[+]
En al de burgerij ellendig was geplonderd
Van een *onstuymig volk,* en als die slimme hoop
Hier binnen Haerlem lag met desen buyt te koop.
En dreygden uyt de Stad gelijken roof te slepen:
So worden sy alhier wel haest by 'thoofd gegrepen,
En deerlijk afgesmeerd, so datter menig bleef,
En 'tander graeu te scheep uyt onse haven dreef.

[+]*De Haerlemmers setten sich tegens de Rovers van Hoorn.*

De Plonderaers van Hoorn worden binnen Haerlem geslagen, inden jare 1482. ten tijde van Philips II. XXXII. *Grave van Holland, onder de Voogdije van Keyser Maximiliaen, sijnen Vader, ende het Hollandsche Stadhouderschap van Joost van Lasseyn.*

Holl. Kron. Divis. XXXI. *Kap.* XLIV. Sy plonderden, ende pilgeerden, ende beroofden die stede *[Hoorn]* van allen dat sy daer binnen vonden, want sy daer een groot swaer goed vonden, gemerkt dat het een rijke welvarende ende lijfneringe stede was, ende overvloedelick van allen huysrade, kleynooden, ende juwelen, ende sloegen't al te samen, ende worpen't in die schepen, ende voerden't al Holland door, tot allen steden, ende plecken, ende gaven goeden koop, want syer

lichtelijk aengekomen waren. Ende aldus varende met de geroofde goeden, quamen veel schepen te *Haerlem* binnen der Stede die vol goeds waren, ende verkoftens ook veel. Ende daer wesende hadden sy een conspiratie ende muyterije onder malkanderen gemaekt, om een commotie ende oploop onder den poorteren te maken, dat sy overmits dien die Stad van Haerlem ook hadden mogen beroven, ende spolieren. So geviel't op S. Marien Magdalenen dag, dat enige knechten bestonden spijtig ende qualick te spreken tot den poorteren van Haerlem, seggende: aldus salmen ook met u leven. Die ingesetenen vander Stede dit horende, liepen terstond in't harnasch, ende bestonden desen knechten tot allen eynden te bevechten, ende te slaen, so datter vele in die Spaerne sprongen, ende verdronken, ende die sy kregen sloegen sy ter dood, ende in deser mangelinge ende schermutzinge liep een van den knechten ende sloeg die klocke, ende meende mitsdien alle die knechten by een te vergaderen, wanter op dat pasze een grooten hoop inder Stede vergaderd waren, overmits welken dat die poorters so dicht by een quamen, ende op de ruyters alle gelijk vielen, datter ontrent vijftig geslagen ende verdronken worden: maer die Overste van der Stede schoten ende vielen daertuschen, ende vingen vele van den knechte*n*, op dat sy mitsdie*n* gesalveerd ende beschermd souden wesen vanden verwoedheden der poorteren, anders souden daer meer geslagen hebben geweest. Ende die Oversten vander Stede sonden terstond eenen bode tot den Stadhouder die op dese tijd sat en*de* at op 'tHuys te Brederoede by sijnder nichten Vrouwe Yolent des Jonkeren van Bredenroede moeder, ende dit horende stond terstond op vander tafelen, ende quam binnen Haerlem, ende dede so veele met gevoeglicke ende goede onderwijsende woorden, dat die gevangen knechten ontslagen worden, ende men lietze met alle haer geroofden goeden paszeren, ende uyt der Stede varen.

[+]Als mee op desen tijd de *Stichtsche* listig trachten,
Om *Horen* onversiens en schielijk te verkragten,
En hier de tijding quam, so hebben wy die Stee
Voords hulpe toegeschickt, so waren wy voords ree.
O daed der trouwicheyd, die wy die Stad bewesen!
O daed der vromicheyd, en waerdig hoog gepresen!
Betoond dat niet genoeg, dat wy geen dood ontsien,
En 'svijands trotz en pracht het hoofd kloekmoedig bien?

[+]*Trouwe en*de *vroome daed der Haerlemmers aen die van Hoorn.*

Trouwe ende vroome daed der Haerlemmers aen de Burgers van Hoorn, inden selven jare 1482.

[+]*Dirk Velius in het Twede Boek van de Kronijk van Hoorn.* Terwijl ging de Stichtsche krijg noch al voord, ende waren verscheyden entre-

[+]*Aenslag va*n *de Stichtsche op Hoorn.*

prisen van wedersijden: onder anderen vind ik, dat die van Vtrecht ende Amersfoort ook een aenslag op onse Stad hadden, die sy onversiens meenden te vermeesteren met schepen daer toe bereyd in den Eem. Maer onse Raed werd gewaerschoud door't advijs van een Harderwijker, die tot dien eynde heymelijk inde Stad quam, ende werd eerlijk overmits sijn goede waerschouwinge beschonken. 'Tgeruchte liep terwijl het gansche land deur, dat den vijand al na *Hoorn* toe was, dies verscheyden Kapiteynen van *Haerlem* ende Amsterdam inder ijl herwaerts aenquamen, om de Stad, indien't nood waer, te helpen. Ook sonden de Heren van Haerlem een bood aen de Stad, presenterende seer trouwelijk haer dienst, so sy hulp van volk ofte van iet anders van doen mogt hebben: die beleefdelijk by onse Raed bedankt werden, ende de Kapiteynen voornoemd, so lang als sy inde Stad waren, wel onthaeld, ende haer kosten afgesproken.

Als Brero Rotterdam behendig had genomen,[+]
En daer door groot verdriet op Holland was gekomen,
Dat dies te been nu was, so lag ons *Burgerij,*
Met and'ren te *Schiedam,* en hielden 'tland daer vrij.
Daer waren ook in Stad uytheemsche *Ruyter-knechten,*
Die, in de plaetz dat sy met Brero souden vechten,
En die van Rotterdam, daer hebben nagetracht,
Dat selfs Schiedam mogt sijn ook onder hen gebragt.
En hebben voords bestaen hun boos verraed te stichten,
En schandelijke daed troulooslijk te verrichten,
En vielen op het huys van onse burgers aen,
Om die wel aldereerst en aldermeest te slaen.
Maer als de onsen sich seer kloed en dapper queten,
En daer door al de Stad den onraed quam te weten,
So stond ons ander volk, en vroome burgerij,
Die ook noch elders lag, hun mede-burgers by,
En hebben die verraers als leeuwen aengevlogen.
Hiertuschen quamen ook de Leydschen aengetogen,
En vielen t'samen aen op desen valschen hoop,
En kregender veel neer, en d'and'ren op den loop.

[+] *Vromicheyd der Haerlemmers binnen Schiedam tegens uytheemsche Verraders.*

Vromicheyd der Haerlemmers binnen Schiedam tegens uytheemsche Verraders, onder Maria van Oostenrijk XXXI. *Gr. van Holland, inden jare 1489.*

Holl. Kron. Divis. XXXI. *Kap.* LXII. Dit oorlog dus hangende tuschen den Hertoge Aelbrecht van Saszen inden name des Roomsche*n* Konings, ende tuschen de Vlamingen, so hebben hen de Vlamingen

stark op der See gemaekt, ende namen te bate ende te hulpe alle die sy gekrijgen mogten, als sommige ballingen uyt Holland ende anders waer sy quamen, so dat sy 'tland van Holland veel schaden deden, ende sonderling den poorteren van Leyden, dien sy een groot swaer goed benamen van vellen ende wolle, komende van Kalis: ende op desen tijd is een jonger broeder van Bredenroede genoemd Jonker Frans van Bredenroede met enige ballingen uyt Holland mede in Vlaenderen getogen, ende is ook een Kapiteyn ende hoofdman gemaekt van't land van Vlaenderen, om't selve te beschermen, ende bystand te doen, ende op't Land van Holland te oorlogen. Desen Jonker Frans heeft een deel knechten ende ballingen te samen vergaderd, ende is t'schepe gegaen, ende is op S. Lijsbetten avond in't jaer LXXXVIII. gekomen voor die Delfshaven, ende deden een landgange door dat Dorp van der Haven, ende sijn met gesamender hand voordgegaen na de Stad van *Rotterdam,* ende hebben die Stad sonder stoot oft slag oft sonder enige weer te bieden ingenomen, daer op die tijd al ten swaeren goed van alderleij koopmanschap bevrosen lag, ende sijn in deser manieren die Stad magtig geworden, ende hebbense lange tijd tegens dat heele land gehouden, ende veel quaeds op de platte landen gedaen. etc.

Kap. LVIII. Op den achtienden dag van Januario in't jaer van LXXXIX. was de Roomsche Koning gekomen binnen der Stad van Leyden, daer op dat pas een groote Regenboge openbaerde inder lucht, staende verkeerd, met beyde den eynden tegen den hemel, ende dat ronde tegen der aerden, daer alle de Heren ende menig mensche af verwonderden. Ende acht dagen daer na sand de Koning sijnen Heraut van wapenen, ende dede kondigen een heyrvaert in allen steden van Holland tegen de stede van Rotterdamme, ende dat hen elk inden sijnen rede soude maken om met haer banieren ende poorterijen haeren Prinze te dienen, die op die tijd binnen der stede van Delft lag, verwachtende aldaer die ander steden van Holland.

Daer na: Ende korts na desen quamen de poorteren van den steden van Holland, als Leyden, *Haerlem,* Amsterdam, ende Delft met haer banieren in *Schiedam,* ende die van Dordrecht met die vander Goude lagen op't water om die stroomen te bewaren. Dese bannieren aldus binnen Schiedamme liggende elk op sijn logijs, so lagen ook op die selve tijd *veele knechten ende ruyters binnen der Stad,* die dagelijkx uytliepen, ende hadden veele schermutzingen tegen die van Rotterdam, ende sloegen malkanderen vast ook volk af, so d'een so d'ander te boven gaende. Dese ruyters hateden seer de Hollanders, ende sprakense qualick ende spijtelicken toe, als rangen, honden, ende lang-wambeysen daer af te maken, ende quetsten ende sloegen sommige ter dood, so datter die Hollandsche Steden mishagen in kregen, overmits die poorterije ende ruyterije niet wel over een en mogen, ende te gader dienen: ende hadden gaern gesien datmer wat toegesien ende anders geordineerd,

ende provisie in gedaen hadde, maer dien 'tbevolen was te doen sloegen't voor ruyter-voer, ende lieten't daer mede henen gaen, ende anders en quamder niet af. So ist gebeurd op S. Valentijns dag dat die selve knechten ende ruyters eenen wonderlijken aenslag ende verraed in Schiedam opgesteld ende opgeheven hadden, ende een overdragt om heurlieden die selve stede te leveren, met al de Hollanders die daer in waren: ende sijn gekomen ontrent acht uren inden avond na den maeltijd ten huyse daer die van Haerlem gelogeerd waren, die sy eerst bevochten, ende maekten een wonderlick gevaert van roepen, ende krijten, ende schoten met kloveniers inde huysen, so datter veele gequetst werden binnen den huyse eer sy ter weer konden komen, want sy boven op de kameren ende solders waren, ende schoten so van onderen op, dat hem niemand porren en dorste om af te komen: want die huysen beneden al vol ruyters waren, die niet af en liete*n* van schieten, ende riepen: al gewonnen! al gewonnen! Dit gevaert ende schermutzinge aldus gedurende, ende ander poorters van Haerlem die by der bannier van Haerlem niet gelogeerd en waren, maer daer ontrent, hebben altemet versaemd, komende by een om dese knechten te resisteren, ende wederstaen, ende haer mede-poorteren te ontzetten, ende maekten een gekrijt roepende: Holland! Holland! also dat sy een moed grepen, ende schoten met haekbuszen ende kloveniers so vrezelick op die ruyter-knechten, ende sy worden wijkende, ende drevense uyt den huyse, so dat d'ander van boven af quamen, ende stonden malkanderen mannelicken by, ende die knechten weerden hen ook vromelicken aen d'ander sijde, ende drevense driemael over rugge. Ten lesten quam *Heer VVillem van Boschuysen,* Ridder, Baeljuw van Rijnland, met die van *Leyden,* ende den *Rijnlanders,* ende ontzetten die van Haerlem, so dat die ruyters de vlugt namen, ende staken buskruyd in de sloten van der stede, die van laste opbarsten, ende liepen ter poorten uyt na Rotterdam, maer daer werdter veele in de stede gequetst, ende doodgeschoten, ende met allen veele gevangen, maer die steden hadden luttel doden, ende vele gequetsten. Ende aldus hadden sy de victorie op den knechten, 'twelk een vrezelick ding waer geweest hadden de knechten te boven gegaen, daer God wel hooglick af te danken was.

Daer na: Ende vele van den ruyter-knechten die sy gevangen hadden werden met den swaerde gericht die van dit verraed ende opzet wisten, ende openbaerlick leden, ende bekenden, ende veel van den ruyteren die seer gequetst waren storven inde Gasthuysen, ende die van Haerlem hadden alsdoen VII. doden, daer de bannierdrager een af was, ende storven alle met haer volle Sacrament, ende d'ander steden en hadden in als boven ses doden niet.

[+]En als de Landen hier in krijg met Vrankrijk stonden,
En sich in grooten nood te land te water vonden,
Wanneer de Frans-man ons met alle magt bestre:
Hoe queten wy ons ook te dier tijd op de see!
En hebben wy doe niet met onser vrunden schepen,
De *Genevoysche Kraek* kloekmoedig aengegrepen?
Het kraekte watter was, wy hebbense verkragt,
Vermeesterd, en verheerd, en Seland ingebragt.
En voords met een op see den Franschen arm gebroken,
En't ongelijks geweld aen dese kroon gewroken,
En 'thaer wel bang gemaekt. Wy hebben dan de hand
Van vechten op de see, van vechten op het land.

[+]*Overvvinninge der Haerlemmers tegens de Franzoysen ende Genevoysen op de Noordsee.*

Overwinninge der Haerlemmers, ende Hollanders, tegens de Franzoysen, ende Genevoysen, op de Noord-see: onder Hertoginne Maria XXXI. *Gr. van Holl. in't jaer MCCCCLXXVII.*

Holl. Kron. Divis. XXXI. *Kap.* XI. Ende als die Koning [van *Vrankrijk*] der Prinzeszen landen dus kragtelicken bevechtende was te lande, en is hy noch niet te vreden geweest, hy en heeft den Vlamingen, Hollanders, ende Selanders mede willen bevechten op ten water, ende die landen groote schaden aen doen, ende heeft veele oorlog-schepen op die see gehouden, die den Hollanders ende Selanders veel schaden deden. So hebben dan die *Hollanders* haer schepen ook toegemaekt, hebbende in als vijf en dertig schepen, ende versagen hen wel van vroome mannen die hen t'scheeps verstonden, ende van als dat hen van node wesen mogte om den vijanden te wederstaen. So ist gebeurd ontrent S. Marien Magdalenen dag, dat ontrent tien Hollandsche schepen te samen seylende waren, daer die principaele af waren *Leyden, Haerlem, ende Amstelredam,* ende siet ontrent der sonnen ondergang sagen sy komen seylen een groot vervaerlijk schip wel versien ende toegemaekt tegen alle quaeden fortuynen van vijanden ende was een *Krake* toebehorende den *Genevoysen.* Die Hollanders vervolgden dit schip, begerende te weten van waer sy quamen, ende waer sy wouden. Die Patroon van den schepe en woudese geen andwoord geven, ende versmadese. Doen volgden sy so veel te starker, willende weten wie hy waer, of dat hy sijn seyl neder leyde. Voor wien, sprack hy, soude ik mijn seyl strijken? Doen spraken sy voor onse genadige Prinzesze Maria, Hertoginne van Bourgongien, uyt wiens autoriteyt ende name wy hier geset sijn. So stonden by den

Patroon sommige Oosterlingen, koopluyden, ende dit horende, seyden sy tot den Patroon. Geeft hen luyden andwoord op't gene dat sy vragen, oft sy sullen ons wredelick bevechten: want die Hollandsche Leeuwe is los geworden, ende dese als leeuwen sullen ons bespringen. Maer die Patroon en woudes niet doen, ende seyde uyt grooter hoogmoedigheyd, verachtende de Hollanders: Gy kleyne arme scheepkens wildij mij dwingen, so versiet u van meer hulps, want ik uwen kleynen hoop niet en ontsie: ik en kenne geen Hertoginne Marie, noch ik wil mijn seyl voor haer niet strijken. Die Hollanders dit horende, vervolgden dese Krake alle den heelen nacht, ende des morgens vroeg bereyden sy hen gelijk aen beyden sijden om eenen strijd te vechten. Die Hollanders schoten so vreeslicken op die gene die inder maerze waren, dat sy daer uyt tuymelden gelijken die jonge kraeijen van den boomen, ende vielen doe alle gelijk met grooter vromicheyd aen dat groote schip, ende daer werd met allen seer gevochten, dat sy ten lesten hen so vromelick ende stoutelick daer in hadden, dat sy binne*n* eener ure die Krake magtig worden, ende wonnense, ende terstond namen syse alle gevangen daer binnen wesende, ende quamen alle gelijk met desen Krake in Seland aen't land, ende als die Patroon in die herberge gebrogt was, sprack hy tot allen den genen die't beliefde te horen: Ik hebbe met mijner vromicheyd t'ondergedaen ende verwonnen dat groote schip genoemd de Kalomne des Konings van Vrankrijk, ende meer andere groote ende kleyne schepen bevochten, ende bestreden, maer deser strijdbaer vroomer mannen en hebbe ik noyt sgelijk bevonden: mij verwonderd al te seer hoe sy ons verwonnen hebben, het schijnen bet te wesen helsche duyvelen dan menschen, ik vermoede dat de helle gebroken is, ende datter dit volk uytgekome*n* is, want sy geen wreedheyd oft toornigheyd ontsien in't aengaen. Van deser victorien waren die Hollanders seer gemoed, ende uyttermaten rijk geworden, ende seylden weder ter seewaerts inne, ende verwonnen noch in't selfde jaer wel achtien schepen van haeren vijanden, ende hielden die see veylig van allen rovers, ende dieven, ende quamen voor Diepen, verwachtende dat de Fransche oorlogsschepen uytgekomen souden hebben, ende als sy niet uyt quamen, togen die Hollanders in't land, ende namen met hen eenen grooten roof van beesten, ende schaepen, ende ander goeden.

'Twas billijk datmen ons te deser tijd en stonden[+]
Een jongen sterken *Leeu* uyt Spanjen heeft gesonden,
Om onsen leeuwen-moed, die nergens voor en beefd,
Die hier in onse Stad vier jaeren heeft geleefd.

[+]*Leeu uyt Spanjen ae*n *die van Haerlem gesonden.*

Een Leeu uyt Spanjen aen die van Haerlem gesonden.

Holl. Kron. ibid. Ende terwijlen dat dese strijd op ter see geschiede, werd die van *Haerlem gesonden uyt Spanjen over see een jonge levende Leeuwe,* die tot Haerlem starf binnen vier jaeren daer na.

Diet weynig uyt veel meer. Wie sal al't stout bedrijven,
Wie sal al't kloek bestaen van onse Stad beschrijven?
Ik neem mij dat niet voor: ik loper overheen,
En stel 'tvoornaemste maer ten korsten wat by een.
Hier kan ik niet voorby de namen onser Helden
In onser landen dienst ter eren ook te melden,
Door hunne vromicheyd, en mannelijken aerd,
Door hunne trouwicheyd, wel-eer, en noch vermaerd.

Helden der Stad Haerlem.

[+]En moeten dan alhier die vroome ed'le mannen
Van't *Haerlemsch* oud *Geslacht* met recht de kroon niet spannen,
En d'eerste plaetz beslaen? [*] Ik hebze voor gedacht,
En hebse daer verhaeld die 'kweet van dit geslacht.
Wo moet ook *Bakenes* de twede plaetz bekleden:
Want dese *Stam* word ook een Helden-stam beleden.
[†]Ik hebbe desgelijkx hun namen opgesocht,
En die te voren ook in dit mijn werk gebrogt.
Wie twyfeld dan ook mee of't *Huys van Duvenvoorde*
Van Haerlemsch edel bloed de derde plaetz behoorde?
Een voedster inder daed van menig dapper Held:
Die werden dan ook hier ter eren opgeteld.
[+]Heer *Iakob* treed voor aen, het hoofd van allegader,
En volgt gy Sonen dan daer na ook uwen Vader.
Dijn moed en vromicheyd heeft [‡] Karel so gesmaekt,
Dat hy daer over dij tot Ridder heeft gemaekt.
[+]Heeft *Gijsbrecht* Jakobs Soon, door sijne deugd en degen
Sich ook niet eenen naem en eren-roem verkregen?
Hoe grootlijkx is de Stad, hoe grootlijkx aen dit licht,
Hoe grootlijkx al het land aen desen man verplicht.
Als Haerlem aen den Prinz weer over was gekomen,
So werd hy tot een [*] Hoofd van onse Stad genomen:
[†]Na werd de sterke Stad van Woerden hem betroud.
So seker heeft de Prinz op desen Held geboud!
[‡]Syn Broeders hebben wel den krijg niet aengeslagen,
Noch hebben sy ten dienst van't Land sich opgedragen.
Heer *Iakob,* Gijsbrechts Soon, was weer een moedig Held,
En vocht als Admirael voor ons op't blaeuwe veld.

[+]*Ridders en*de *Schild-Knape*n *va*n *Haerlem:*
[*]*Pag. 4. &c. Ende Bakenes.*
[†]*Pag. 21. &c. Ende Duvenvoorde*
[+]*Ionker Iakob.*
[‡]*Karel V. Roomsch Keyser.*
[+]*Gijsbrecht.*
[*]*Burgemeester van Haerlem. An. 1577.*
[†]*Gouverneur van VVoerden.*
[‡]*Antonis, en*de *AArent. Iakob.*

Maer kan ik *Ionker Ian* in dit geslacht vergeten,[+]
Die sich in ons Beleg so manlijk heeft gequeten, [+]*Iohan.*
Een Burgers-Kolonel: die na noch om sijn eed
En trou aen't Vaderland in banden overleed?
Sijn *Soon* heeft in het lijf geen minder hert gedragen,[+]
En werde in het veld gelijk een Held geslagen. [+]*Iohan.*
So heeft hy onverzaegd voor't lieve Vaderland,
En voor de Kerke Gods sijn edel bloed verpand!

Heer Iakob van Duvenvoorde, Ridder, Here van Opdam, ende Hensbroek: sterf te Haerlem inden jare 1558. ende werde eerst in't Jakobijnen Klooster begraven, ende daer na inde Groote Kerke op't Koor gebragt, alwaer de wapenen van dat Edel Huys, naer gewoonte van den Adel, boven sijn graf sijn opgehangen.

Ionker Gijsbrecht van Duvenvoorde, eerste Sone van Heer Jakob, Here van Opdam, ende Hensbroek, eertijds Burgemeester der Stad Haerlem, ende daer na Gouverneur van Woerden: sterf aldaer den 10. Novemb. 1580. ende werde alhier by sijnen Heer Vader op't Koor begraven.

Ionker Antonis van Duvenvoorde, twede Sone van Heer Jakob, Here vanden Bosch, Heymraed van Delfland, ende Meester-knaep van Holland, in den jare 1627. in den Hage gestorven, ende begraven.

Ionker Arent van Duvenvoorde, derde Sone van Heer Jakob, in sijn leven Baeljuw van Rijnland: sterf te Leyden den 28. Jul. 1610. ende werde daer ter aerden besteed.

Ionker Iakob van Duvenvoorde, Sone van Heer Gijsbrecht, Here van Opdam, ende Hensbroek, in sijn leven Admirael van Holland: sterf in 'sGravenhage den 7. Sept. 1623. ende is aldaer ter aerden gebragt.

Ionker Iohan van Duvenvoorde, Kolonel onser Schutterije in't Beleg van onse Stad, ende door de wreedheyd van den Tyran van Alba, na de veroveringe der selve, inde gevangenisze, met meer anderen, gestorven.

Ionker Johan van Duvenvoorde, Sone van Johan van Duvenvoorde, werde inden jare 1579. op de Hardenberger Heyde geslagen.

Dit geslacht van *Duvenvoorde* voerd tegenwoordig den naem ende tytel van *VVaszenaer,* by gebreck van mans oor van dat Huys, als sijnde daer uyt gespoten.

En sou ik buyten 'tspoor in't minste hier wel dwalen,
So ik de *Hoofden* ook der *Burgers* wou verhalen,
Die in het Spaensch *Beleg* den hoogsten nood hier leen,
En voor het Vaderland selfs tot den bloede streen?

Bevelhebbers ende Hoofden der Haerlemsche Schutterije inde Belegeringe der Stad vande Spaenschen.

Ionker Iohan van Duvenvoorde, Kolonel, na de Veroveringe der Stad inde gevangenisze gestorven.
Ian Arentszen de long, sijn Luytenant.
Dirk Mattheuszen Schatter, Kapiteyn, inden Batenburgschen tocht tot ontzet der Stad tuschen het oude Gasthuys ende Dronken-huysken geslagen.
Kornelis Mattheuszen Schatter, sijn Broeder, Brouwer, Kapiteyn.
Heyndrick Ian Matthijszen, Kapiteyn, den 28. April 1537. geschoten.
Iakob Barentszen, Kapiteyn, inde gevangenisze gestorven.
Iakob Bartholomeeszen Pellikaen, Kapiteyn, desgelijkx inde gevangenisze gestorven.
Michiel de VVael, Kapiteyn.
Pieter Vlasman, Kapiteyn, den 27. Jan. 1573. geschoten, ende den 28. dito gestorven.
Frederick Korneliszen Kouszebant, Vendrig.
Gerrit Pieterszen Ruychaver, Vendrig, tegenwoordig noch in't leven, oud 80. jaeren.
Ian Dirkszen Schatter, Vendrig.
Pieter Dirkszen Haszelaer, Vendrig.

Dese hebbe ick uyt mijne Beschrijvinge van het Beleg getogen: de andere Bevelhebbers dieder noch ontbreken, en hebbe ik niet konnen oplopen, nocht bekomen. Doet hier by

Ionker Gerrit van Schagen, den 28. April 1573. geschoten.
Pieter Ianszen Raed, Stads-Fabrijk, den 28. Decemb. 1572. desgelijkx door't grof geschut gedood.
Pieter Ianszen, Stads-Fabrijk, den 10. Jun. 1573. ook mede door't Kanon omgebragt.

[+]Hier kan *Verlaen* nu ook van mij niet sijn versegen,
Met sijne Compagnij op Sparendam gelegen,
Alwaer hy noch ontquam met Kapiteyn Michiel,
Als Maerten Pruys daer bleef, en *Berkhout* ook daer viel.
Ook moet ik *Bredero* in mijn gedicht verhalen,
Die sijn getrouwicheyd most met den hals betalen,
Wanneer hy met het swaerd te Schoten werd gedood.
So sterf ook *Brazeman* door eenen ys'ren kloot.

[+]*Gerrit van der Laen, en*de *N. Berkhout, sijn Luytenant Ionker Lan*zelot *van Breden*rode, *met Dirk Brazeman, sijnen Luytenant.*

Behoor ik ook alhier hun namen te versmaden,
Die in het Spaensch Beleg de Spaensche magt vertraden?
Al heb ik in mijn werk hun namen vol-gedaen,
Noch wil ik datze hier by onse Helden staen.

Gouverneur, ende Bevelhebbers der Stad Haerlem inde Belegeringe vande Spaenschen.

Ionker VVybalt Ripperda, Vries-Edelman, Gouverneur, den 16. Jul. 1573. onthoofd.

Lodowijk Horenmaker, van Gent, sijn Luytenant, desgelijkx op den selven tijd met den swaerde gedood.

Hieronymus Tseraerts, Commissaris, ende Kapiteyn.

N. Houtijn, Gouverneur van Vlissingen.

N. Beaufort, Schots Kapiteyn, vanden Spaenschen vrijgelaten: *Meteren* schrijft mits belofte van iets tegen het leven ende persoon van den Prinze van Oranjen voor te nemen, dat hy na selfs aenden Prinze openbaerde, houdende sich van conscientie wegen in die quaede belofte ongehouden.

N. Bordet, Franz Edelman, op sijn versoek van sijnen knecht doorschoten.

Christoffel Gunter, Duytsch Kapiteyn.

Christoffel Vader, Duytsch Kapiteyn.

N. Couzin, Walsch Kapiteyn.

N. Derdein, Walsch Kapiteyn, inden grooten vermaerden Vytval den 25. Maert 1573. gebleven.

N. Dotin, Walsch Kapiteyn.

Iakob Steenbach, Duytsch Kapiteyn.

N. Iasper, Kapiteyn.

Iean Mauregnault, Walsch Kapiteyn.

Lambrecht van VViertenberg, Duytsch Kapiteyn, inden laetsten storm der Spaenschen den 31. Jan. 1573. geschoten, ende korts daer na gestorven.

Maerten Pruys, Duytsch Kapiteyn, den 10. Decemb. 1573. inde veroveringe van Sparendam gebleven.

N. Malignai, Edelman uyt Henegouwen, ontkomen.

N. Mandares, Kapiteyn.

N. Margotin, Kapiteyn vande Lijfwacht van den Prinze van Oranjen, den 30. Apr. 1573. in eenen uytval geschoten, ende in Stad gestorven.

N. Michiel, Walsch Kapiteyn, werde in veroveringe van Sparendam den 10. Decemb. 1572. door de vlugt behouden.

Niklaes Bernaerts, Kapiteyn.

N. Rosoni, Walsch Kapiteyn, den 18. August. 1573. te Schoten onthalsd. Op desen selven dag werden aldaer achtien Walsche Kapiteynen ende Vaendragers met den swaerde gedood, waer onder die boven-gemelde ongetwyfeld mede sijn geweest.

Schram van Bruynswijk, Duytsch Kapiteyn.
N. Summado, Engelsch Kapiteyn.
N. Vardeur, Kapiteyn vande Guarde van den Grave vander Mark.
N. Vimi, Walsch Kapiteyn.
Iohan Bebekoth, Luytenant vande Duytschen.
Alexander Mordiaen Feltweyffel.
Iohan Kuningam, Luytenant vande Schotten.
N. Enkhuysen, Ritmeester van eene Bende Ruyterije.
Meer uytheemsche Bevelhebbers en sijn mij niet bekend.

[+]En sou ik ook den naem van *Helling* laten steken,
Ons Gouverneur wanneer de vijand was geweken,
En onse Stad verlost? Gewis dat was een Held!
Hoe droevig werde hy na t'Amsterdam geveld!

[+]*Harman Helling, Gouverneur der Stad Haerlem.*

[+]*Dirk Velius in het Vierde Boek vande Kronijk van Hoorn. Amsterdam* was middelertijd noch beset, ende de wegen rondom gesloten, datter niemand in noch uyt mogt. De Heren sonden zomtijds om onderhandelinge by de*n* Prinze, dan liete*n* sy die weder steken. Het scheen dat sy meest swaerhoofdig waren, om de vrije oeffeninge van religie, diemen wilde, dat sy haer Gereformeerde Burgers souden toelaten. Maer alsmen nu veelmaels met haer in woorden was geweedt, ende haer verscheyden vorderlicke conditien aen geboden hadde, alles te vergeefs: So nam den 23. Novembris de *Colonel Helling,* ende de *Hopman Ruychaver* een aenslag voor om de Stad met een kloekheyd in te nemen. Quamen met een deel krijgsvolk onder drie vaendelen behendelick met schepen voor de Haerlemsche poort, overweldigden de selve, ende trocken met haer volk de Stad in tot aen den Dam. Maer so *Helling* met de burgers in spraek sijnde onverhoeds *dood geschoten* werd, verflaude sijn volk, ende burgers namen moed, ende gesterkt sijnde met haer ses vaendelen knechten, dreven Ruychaver met de sijnen weder achter uyt, dien het in veelen ging uyt haer giszinge. Want van de burgers die sy meynden dat met haer souden vallen, openbaerde sich niemand. 'Tvolk dat haer na soude volgen werd door tegenwind opgehouden. Ook vloog tot allen ongeluck een tonne boszekruyds inde poort op, dat een groote schrick onder haer causeerde: so dat sy eyndelijk de vlugt namen. Veel die de poort niet weder en konden krijgen, werden doodgeslagen, onder anderen ook *Ruychaver,* doch dese met koelen moed, na dat hy al gevangen was, *een man om sijn hartigheyd veelmaels in dit oorlog bewesen seer treffelijk*

[+]*Aenslag va*n *Helling op Amstedam.*

befaemd.

Besiet ook *Pieter Bor* die desen aenslag wijdlustig heeft beschreven: alwaer hy onder anderen seyd, dat de Staeten van Holland ende Seland na den misluckten aenslag onder anderen om den dood van den Oversten *Helling* bedroefd waren, ende voornamelijk om *Ruychaver, die van't begin van den oorlog gediend, ende sich seer vromelijk altijd gedragen ende gequeten hadde.*

Sijn Luytenant *Circourt* is waerdig me gepresen,[+]
Die sich ook dapper queet, al wilde het niet wesen:
  En of't schoon qualijk ging, noch wast een moedig feyt,
  Noch was die aenslag wel behendig aengeleyd.

[+]*Franzoys Circourt, Luytenant va*n *Hellling.*

Ruychaver diend alhier aen Hellings sijd te treden,[+]
Also sy't Amsterdam den dood te samen leden,
  En bleven trou voor't Land. Wat heeft hy niet gedaen?
  Wat heeft hy voor den staet en 'tland niet uytgestaen?
Door hem heeft meen'ge Stad het Spaensche jock verlaten,
En vielen tot den Prinz, en tot de vrije Staeten.
  En als Boszu op See met sijne schepen lag,
  So was hy daer ook by in dien vermaerden slag.
Hoe dickwils heeft hy wel in Waterland gestreden,
En sijnen vijand daer koen in't gemoed getreden,
  En sich in onsen krijg een grooten naem gemaekt,
  Tot dat hy t'Amsterdam is om den hals geraekt.
Het is geen kleyne eer voor onse Stad te achten,
Dat een so dapper Held, so in beleyd, als kragten,
  Vermaerd door sijne trou, en onverzaegd gemoed,
  Alhier is voordgebragt, alhier is opgevoed.
En heeft hy overal het spitz niet afgebeten?
Heeft iemand sich so seer of meer als hy gequeten?
  Dus heeft het gansche land hem wel te recht betreurd,
  Wanneer hy door den dood van ons is weg-gescheurd.
Hy was noch in den bloeij, en 'tbeste van sijn leven,
En niettemin so seer in onsen krijg bedreven:
  Wat waer hy met der tijd geworden voord en voord,
  En waer hy t'Amsterdam so schandlijk niet vermoord?

[+]*Niklaes Ruychaver*

Verdugo diende wel voor allen uyt te steken,[+]
Indien ik maer van hem met eren konde spreken,
  En met een goed gemoed, die van een Spaensche stam,
  Als Haerlem was verheerd, alhier ter wereld quam.
Maer 'ksie niet dat in hem ons ere is gelegen:
Want is hy God, en ons, Gods leer, en't Land niet tegen,
  Een slaef der Roomsche stoel, en Spaensche heerschappij?
  Alwaer hy noch so groot, so ga ik hem voorby.

[+]*VVillem Verdugo.*

VVillem Verdugo, Ridder vande Ordre van S. Jakob, Kamerling vande Keyserlijke Majesteyt, ende krijgsraed vanden Koning van Spanjen: Here in Mascha, Toppau, etc. Gouverneur van de Stad Gelder, en*de* den Neder-paltz. Hy is te Haerlem geboren inde*n* jare 1576.

[+]Maer komt alhier *de long,* dij wil ik liever noemen,
Men mag in dijnen naem met aller eren roemen, [+]*Gerrit de long.*
Die in ons Stads Beleg te scheep en op het Meer.
In dijne jonge jeugd den vijand gingt te keer.
En laet dan Lochum ook dit stuck noch meerder treffen,
En Knodsenburg dijn naem tot in den hemel heffen,
Wanneer gy Parma daer so dapper tegenstond,
En sijnen hoogen trotz voor al de wereld schond.
Na is de Schenkenschans dijn toeversicht bevolen,
En daer bleef ook dijn roem, als elders, noyt verholen:
Dijn naem werd overal door dijne trouwicheyd
En dijnen vroomen moed met eren uytgebreyd.
En nademael dijn naem van allen werd beleden,
So werd gy ook met recht van Goltzius gesneden,
Alwaer dijn wesen selfs dijn helden-moed vertoond,
En leerd wat voor een siel in so een lichaem woond.

Verzen op de Afbeeldinge van Gerrit de Jong.

Des Lands welvaert,, moet sijn bewaerd,, by den getrouwen,
Die aen elken kant,, voor't Vaderland,, haer trou bewijsen,
Daermen in't begin,, sonder gewin,, op mogten bouwen,
Sulk een men plag,, DIE NOCH TOESAG,, loflijk te prijsen.

[+]*Pieter Bor* verhaeld *in sijn dertiende Boek vande Nederlandsche Oorlogen* eenen greep der kloekheyd van desen onsen *Gerrit de long* in de monsteringe van sijn volk door Jonker Gijsbrecht van Duvenvoorde, Here van Opdam, etc. ende Jonker Alexander van Tellicht, binnen Wachtendonk voorgevallen. Hy seyd: Binnen Wachtendonk lagen [*] de Vaendelen vande Hopluyden Koenraed van Steenwijk, ende *Gerrit de longe.* Hier soudense weynig moeyten gehad hebben so de gemeen zoldaeten van den voornoemden Stockum niet opgerockend en waren geworden. [dese Overste Stockum lag binnen Venlo, wiens zoldaeten sich niet en wilden laten monsteren, nochte den nieuwen eed doen.] Naer groote moeijten is ten lesten de muyterije gecesseerd ende dat deur een praktijke van *Hopman Gerrit de longe,* de welke sijn uyterste devoir dede om sijn volk te induceren haer te laten monsteren, ende eed doen, dan sy en wilden ganschelijk daer toe niet verstaen. So

[+]*Praktijke van Gerrit de long in't monsteren van sijn volk.*

[*]*Inde Maert des jaers. 1579.*

seyde hy ten lesten tegen sijn Vaendrig, dat hy hem soude volgen na de Kerke, daer toe hy seyde bereyd te wesen, de Luytenant, Sergeanten, ende andere Bevelhebbers volgden hem al t'samen, de gemeen zoldaeten bleven op de Merkt staen, ende en wilden niet gemonsterd wesen. Hy sijn Bevelhebbers inde Kerke gebragt hebbende, daer de Commissarisen ende Magistraeten waren, ging wederom by de zoldaeten, seggende: dat dewijle sy hen Vaendel datze besworen hadden nu verlieten, dat hyse als muytmakers ende meenedige sonder geld ende paspoort soude doen kaszeren, ten ware sy hen noch metter daed lieten monsteren. Sy dit horende, liepen gelijker-hand met eenen loop elk om seerste naer de Kerke, alwaer sy den artykels-brief besworen, ende sich lieten monsteren, ontfangende mede een halve maend aen gelde op de hand, gelijk ook het Vaendel van Koenraed van Steenwijk.

Gerrit de Iong, van Haerlem, in't Beleg der Stad Haerlem Kapiteyn van eene Galeije op't Haerlemmer Meyr. Werd Gouverneur der Stad Lochum, de welke by sijnen tijd vanden Prinze van Parma door Franzoys Verdugo werde belegerd, ende van den Prinze van Oranjen door Philips Grave van Hohenlo ontzet inden jare 1582. Na werd hy tot het Gouvernement van Knodsenburg gevoorderd, dat inden jare 1591. gedurende sijn Gouvernement mede van den Prinze van Parma werd belegerd, ende van den Grave Mauritz van Naszou desgelijkx ontzet, ende verlost. Eyndelijk is hy Gouverneur van Schenken-Schanze geworden, ende aldaer gestorven den 27. Sept. 1595.

Sijn *Sonen* hebben ook sich altijds vroom gedragen,[+]
En op het schoon patroon huns Vaders 'toog geslagen,
  En mee hun eer en eed als Hopluy wel betracht,
  En inden dienst van't land hun leven toegebragt.
Daer was ook noch een *Iong,* uyt and're stam gesproten,[+]
Niet meerder wel van naem, maer meerder by de groten,
  Dien [*] Willem van Nassou om sijne trou voor 'tland
  Om sijne vromicheyd verkoos tot Luytenant.
Wanneer die groote slag van Vlaend'ren werd geslagen,
So was hy ook in't veld, en heeft sich kloek gedragen,
  En 'tlijf daer uyt gehaeld, en heel daer afgebragt,
  En heeft so voor als na wel op sijn eed gedacht.
Ik vind ook een *Niklaes van Haerlem* in het soeken[+]
En't lesen van't verhael van onse Daden-boeken,
  Een dapper Kapiteyn, die met geringe magt
  En kleyne hulp de Stad van Haszelt heeft verkragt.

[+] *Dirk, ende Iakob de Iong, beyde Kapiteynen van hun Vaders Vaendel vervolgens, ende in Oost-ende gestorven.*

[+] Gerrit de Iong.

[*] *Graef VVillem van Naszou, Gouverneur van Vriesland.*

[+] *Niklaes va*n *Haerlem.*

Pieter Bor in het 17. Boek vande Nederlandsche Oorlogen. [*] Den 26. Octob. hebben Hopman Krom van Steenwijk, Wolfer van

[*] *An. 1582.*

Doorn, ende *Niklaes van Haerlem,* elkx ontrent 50. zoldaeten sterk wesende, komende van Swarte-Sluys, de Stad van Haszelt in Overijszel, des morgens in't opsluyten der poorte, met verrasschinge ingenomen, niet dan vier ofte vijf gewond werdende. Sy hebben enige huysen geplonderd, ende de beelden inder Kerke geslagen, ende daer doen predicken de Gereformeerde Religie.

[+]Maer laet ik, *ô van Dijk!* mij eens tot dij gaen keren,
En met dijn waerden naem mijn slecht gedicht vereren. [+]*Nikolaes van Dijk.*
Wat waert gy al een man in dijnen jongen tijd,
En vocht hier op het Meyr so meen'gen harden strijd!
So sijt gy ook den Prinz te paerde nagereden,
En hebt als Ruyter me voor 'tVaderland gestreden.
Na werd gy door verdienst van dijnen helden-moed
Van ruyter en zoldaet een Luytenant te voet:
En daer na Kapiteyn. O Haerlemsch Held! sy leven
Sy leven noch die dij getuygenisze geven
Van dijnen vroomen aerd, van dijne dapperheyd,
Van dijne trouwe sorg, en mannelijk beleyd.
Dies sijt gy te Blockzijl tot Commandeur verheven,
En hebt veel boomen doe van daer dijn Stad gegeven,
Waer van een Boschken werd met dijn geboomt bepoot,
Wanneer ons Bosch hier weer beplant werd, en vergroot.
Dus werd gy ook met recht tot eenen der Majooren
T'Oostende in't beleg voor and'ren uytverkoren:
Daer hebt gy dijnen tijd tot meermael uytgehard,
Als ook die goede Stad ten hoogsten was benard.
Hoe dickwils sijt gy daer den vijand inde ogen
Hoe dickwils op de wal met dapp'ren lust getogen,
En maekte 'tvolk een moed? Na kreegt gy Creveceur
Ten rechten tot een loon, en sterft daer Gouverneur.

Nikolaes Goriszen van Dijk, van Haerlem, met onsen krijg een krijgsman opgewaszen, ende van slecht zoldaet tot Kapiteyn door sijne verdiensten opgeklommen, een der vier Majooren inde Belegeringe van Oostende, ende na tot het Gouvernement van Creveceur voordgetrocken, ende aldaer gestorven den 14. April 1616. oud 69 jaeren, ende alhier in't Noordoosten van de Groote Kerke by sijne voorouderen begraven, alwaer sijn wapen ende geweer boven sijn graf is opgehangen.

[+]So kan ik dij, *de VVael,* hier mede niet vergeten,
Ook aen't Gouvernement van Creveceur geseten, [+]*Adriaen de VVael.*
Een moedig Kapiteyn, die mee door meen'ge daed
Met recht geklommen waert tot desen hoogen staet.

Noch dij ook *vander Leur,* een krijgsman al dijn leven,[+]
En tot een Kapiteyn van slecht zoldaet verheven.
Door dijnen kloeken moed, en menig dapper feyt.
Oostende nam dij weg als hier dijn Graf-schrijft seyd.

[+] *Nikolaes vander Leur.*

MEMORIAE SACRVM.
AGATHA HADRIANI HORNANI F CONIVGI BENE MERENTI D. NICOLAO VANDER LEVR, OMNIBVS HONORIBVS MILITARIBVS DEFVNCTO, CVM QVO VIXIT SINE MACVLA ET QVERELA ANN. XXVIII. LVGENS MOERENSQVE POSVIT.

Arma puer gessi primis inglorius annis,
Sed peperit nomen dextra fidesque mihi:
Lustra decem implevi dux & virtute tribunus.
Glorior Oostendae sic potuisse mori.

Ik heb den krijg gevolgd in't bloeijen van mijn leven,
Mijn kloekheyd heeft mijn eer, en't Hopmans ampt gegeven,
Ik leefde tot der tijd ik vijftig jaeren schreef.
En roem mij hier in ook dat ik t'Oostende bleef.

ICTVS TORMENTO AENEO OCCVBVIT AN.
CIↃ IↃ *C II. VII. IDVS IAN.*

Tumulum marito condidi quo jam tegor, unâ sub urnâ conjuges quiescimus, miscemus ossa, mixtus est cineri cinis. Haec summa lex est. Funeri si quis tamen amor superstes quaeret in coelo locum.

ANNO 1602.

Wat heeft *van Paend'ren* ook een grooten naem verworven,[+]
Die voor het Vaderland in wap'nen is gestorven,
[*]Wanneer hy met sijn bloed de Schanz van Dov'ren kocht,
[†]Als haer de vijand heeft bestookt, en aengesocht?
Verschoonde doe sijn *Soon* sijn lijf ook en sijn leven?[+]
Hy werde swaer gewond, ja was by na gebleven:
So droeg hy't vaendel na door sijne trouwe daed,
En sterf in dienst van't land, en sterf in sulken staet.
Wat toef ik van den naem van *Caesar* te gewagen,[+]
Die niet vergefelijk dien naem en heeft gedragen,
Een Held als Cesar was, een kloek en dapper man,
Gelijk Oostende dat genoeg getuygen kan.
Heeft *Caesar* ook, sijn Soon, den vijand oyt geweken?[+]
Laet dat Oostende mee, laet dat de vijand spreken:

[+] *VVillem van Paenderen.*
[*] *2. Aug. 1605.*
[†] *Die van 's Hertogenbosch.*
[+] *Egbert van Paenderen.*
[+] *Hieronymus Caesar*
[+] *Caesar Bovetius.*

Hy was sijn Vaders hulp, hy was sijn Luytenant,
Hy was genoegzaem daer sijns Vaders rechterhand.
Ook is hy in het veld met Mansfeld afgetogen,
Die als een blixem quam veel landen doorgevlogen.
Na werd hy hier te land Geweldig Generael.
'Tis recht dan dat ik hem ter eren hier verhael.
Hoe kan de waerde naem van dit geslacht versterven,
Wanneer de Sonen t'saem des Vaders vroomheyd erven?
[+]So is *Ieronymus* geen minder Held ook mee,
En is noch [*] Kapiteyn in sijnes Vaders stee.
[+]Komt ook *Kalantius,* die uyt de Nederlanden
Met onse vloten toogt na d'Africaensche stranden,
En op't Guineesche fort sijt Admirael geweest,
En van dijn vijand daer geacht, en ook gevreesd.
[+]Waer blijf ik hier so lang met onsen *Iakob Lijken,*
Die meer van vechten wist dan van het seyl te strijken,
En voor den vijand so in Barbarijen bleef?
'Tis billijk datmen hem sijn plaetz en ere geef.
[+]Ook moet ik *Amelroy* in mijn gedicht vervaten,
En sijnen roem alhier niet onverhandeld laten,
En meen'ge vroome daed, die sijn trouwe hand
Wel-eer, en noch bewijst, voor ons, en 'tVaderland.
Hy heeft sijn besten tijd in onsen krijg versleten,
En zedert het gebruyk der wap'nen wel geweten:
Wanneer de Spaensche magt Oostende vast besloot,
So was hy daer zoldaet in't midden van de dood.
Na werd hy Kapiteyn van [†] burgers en zoldaeten,
Tot dienst van onse Stad, tot dienst van onse Staeten,
En lag tot [‡] twemael toe in een beslote Stad,
En daer de vijand juyst het oog geslagen had.
Hoe dapper dat hy sich te Bergen heeft gedragen,
En met den vijand daer selfs vuyst aen vuyst geslagen,
Is alleman bekend, en quam ons wel ter oor.
Breda bleef onbestormd, en daer en viel niet voor.
Na lag hy inde Graef. Men moet geen Helden vieren,
De vroomste liggen best in't heetste der frontieren.
[*]Nu is hy weer daer heen op sijnen ouden tocht.
So word sijn trouwicheyd en vromicheyd versocht!
En als hy in den Herfst, en 'tkorten van de dagen,
Als 'tleger 'tveld verlaet, word van sijn dienst ontslagen,
En hier in onse Stad by winter-tijd verkeerd,
So word hy met het ampt van Twede-Schout vereerd.
Maer komt hier eyndelijk met uwe waerde namen
Gy Kapiteynen meer en Helden al te samen,

[+]*Hieronymus Bovetius.*
[*]*Binnen de Schanze van de Voorn.*
[+]*Iakob Kalantius.*
[+]*Iakob Lijken.*
[+]*Reynier Amelroy.*
[†]*VVaertgelders.*
[‡]*Bergen op Zoom, ende Breda.*
[*]*Na de Graef.*

Die voor het Vaderland oyt streed, en nu noch strijd,
En onse steen beschermt, of onse see bevrijd.

Andere Haerlemsche Kapiteynen te Land, so van oude Vaendels, als Waertgelders.

Iakob Augustijnszen Steyn.
Pieter van Berensteyn.
Heyndrick Rijken.
Thomas Arentszen van VVarmont.
Willem Ruychaver, Vader.
Ian Ruychaver, Soon.
Hans Salomons.
VVollewijn Huygens.
Iohan Damius, de Iong.

Haerlemsche Kapiteynen te Water.

Iakob Teunen.
VVillem Tas.
Ian de Lapper.
Pieter Follinus, van Sandvoort.

Behoor ik dit ook niet ter eren te gedenken,[+]
Waermede wy de magt van Spanjen magtig krenken,
Dat wy aent *Indisch-werk* de hand ook dapper slaen,
Al is de rijkdom meest het Pausdom toegedaen?

[+] *Participanten vande Oost ende VVest-Indische Compagnie.*

Mattheus Ioije, Majoor, ofte Bewindhebber vande West-Indische Compagnie, van wegen de Stad van Haerlem.

Rest dat ik hier als nu een weynig ook vertelle[+]
Ons burg'ren konst, en geest, en al hun werken spelle,
En stelle by geschrift al't geen ons burgers doen,
Om hun vrouwen rijk'lijk en kinderen te voen.
Ons burg'ren konst, en geest, waer van die luyden spreken
Die wijd en sijd van ons en verre sijn versteken,
Die in een ander locht, en in een ander land,
En van een ander aerd, en and're son verbrand.
Ons burg'ren konst, en geest, waer door sy boven sweven,
Waer door sy overal in aller monden leven,
Waer door dat onse Stad en burger is bekend
So wijd op d'aerden-kloot als hy sijn konsten send.

[+] *Aerd, handeling, handwerk, en*de *konsten der Burgeren.*

Hier kome so voor aen de konst van *Bier* te *brouwen,*[+]
Die wy voor 'teerste hoofd van onse nering houwen,
Waer door dat onse Stad so deeglijk is vermaerd,
Waer by dat onse Stad so dapper-wel ook vaert.
Hoe wonder wil alhier by ons het brouwen aerden!
Men houd vast over-al ons bier in grooter waerden.

[+] *Brouvverijen. De eerste Hoofdneringe.*

De steden liggen t'saem voor 'tbier van onse Stad,
Hoe seer ook iemand heeft voor-heen den loop gehad.
Dus sietmen meer en meer de groote *Brouwerijen*
In nering en getal in onse Stad gedijen:
So dat geen stad in't land so swaeren bier vertierd.
Waer is hier ook een stad die hier nu niet en bierd?
En dat met allen recht: want sou ons bier meest allen
Voor alle bieren niet best monden, en bevallen,
Van onsen duyn gehaeld, uyt sulken water-beek,
Die noyt voor kristalijn noch spiegel-glas en week?
Maer sijt gy wel beraen, en wilt niet gulsig suypen,
Of 'tsal dij inden bol en herzens schielijk kruypen.
En foeij de overdaed! Het wil dan als de wijn,
En alst den mensch betaemd, met maet gedronken sijn.

L. *Groote Brouwerijen der Stad Haerlem. Op het Sparen. Tuschen de S. Katharijnen ende S. Nikolaes Bruggen.*

In't Oosten.

1.	De twee Lelien.
2.	De Bril.
3.	Het Brand-yser.
4.	Het Schip.
5.	De Son.

In't Westen.

6.	Het Groote Anker.
7.	Het Springende Paerd.
8.	De Molen.
9.	De Ruyt.
10.	Het Hoef-yser.

Tuschen de S. Nikolaes ende Graeuwe-steenen Bruggen.

11.	De halve Maen.
12.	De drie Boots-haken.

13.	De drie Lelien.
14.	De Mouthaen.
15.	De Olifant.
16.	Het rood Hart.
17.	De Trompet.
18.	De drie Kruyzen.
19.	De drie Sterren.
20.	De Pau.
21.	De Vogel-struys.
22.	De Vos.

Tuschen de Graeuwe-steenen ende Visch ofte Melk-bruggen.

23. De Sterre.
24. De Klock.
25. De twee Haringen.
26. Het Bourgonsche Kruyz.
27. De Aker.
28. De Hollandsche Tuyn.

Tuschen de Visch ende Lange Bruggen.

29. De Post-horen.
30. De Druyf.
31. De Swaens-hals.
32. De twee Schoppen.
33. De Ruyter.
34. De drie Klaveren.
35. De Kameel.
36. De twee Ankers.
37. De twee klimmende Leeuwe*n*.
38. Het Haerlemsche VVapen.
39. De Kroon.

Op de Bakeneszer Gracht.
Tuschen de Wildemans ende Quakel Bruggen.
Op Bakenes.

40. De Swaen.
41. De twee Sterren.
42. De twee Ruyten.
43. De Paszer.
44. Het kleyne Anker.

Tuschen de Quakel-Brugge, ende de Stads Veste.

45.	De VVind-hond.
46.	De twee Akers.

Op de Oude Gracht.

47.	De Olipot.
48.	De Boog.

Op de Raem-gracht.

49.	De Fortuyn.
50.	De W.

Dese Brouwerijen brouwen in't jaer te samen stijf vijf duysend brouten.

+Hier toe behoren ook met recht de *Mouterijen,*
Die voegen immers wel by onse Brouwerijen,
De bieren die bestaen uyt water, ende mout:
Hier word het graen bereyd, daer word het graen verbroud.

+Komt tot het twede stuck, en nerings hoofd, het *VVeven.*
Is onse burger hier niet sonderling bedreven?
T'is wonder wat hy al, en wat verscheydenheyd
Van werken op sijn boom seer konstig toebereyd!
Sijn lywaet sal veel-licht selfs Indien wel lijden
In fijnheyd met haer sijd' en sachticheyd te strijden:
De rest is konsten-rijk met verwen so doorschaeckt,
Dat niet om seggen is wat voords sijn spoel al maekt.
Noyt heefter enig volk, hoe geestig ook van sinnen,
Iets konnen met de spoel bedenken, ende vinnen,
Noyt iszer iets gemaekt hoe kloek en diep gesocht,
Of 'tis ook flukx van ons noch beter nagewrocht.
Daer komt wel nu en dan wat vreemds uyt and're landen,
Maer 'tword hier strakx gemaekt met heele and're handen,
Het krijgt een ander oog, het heeft een and'ren aerd.
So maekt sich onse Stad de wereld door vermaerd!
Italien heeft wel het *Sij-damast* gevonden,
En over-al hier door den roem haers naems gesonden:
+Maer Haerlem heeft dat voords in't *lywaet* nagedacht,
Dat selfs Italien veel meer van 'thaere acht.
Hier is de rechte school die konste wel te leren:
En achtze ook niet kleyn, maer houdze wel in eren.
Voorwaer! so wie de konst, so wie den nood besiet,
So wie de heerlijkheyd, veracht het weven niet.
Indien ik voor mij nam hier van te willen spreken,
So sou de tijd mij wel maer geen bewijs ontbreken.
Wat dunkt u, datmen daer so veel koleuren vlecht
In so verscheyden werk, is dat gering, en slecht?
Wat meynt gy moet de mensch aen sijne naekte leden,
Sich niet met linnewaed en and're waer bekleden?
Wat ist ook of hy schoon aen sijne tafel eet,
En heeft geen linnewaed, en heeft geen tafel-kleed?
Wat? so hy slapen gaet, en heeft geen linnen-laken?
Ten korsten, kan men't hier wel sonder lywaed maken?
Of wilt gy datmen sal verstinken, en vergaen?
So iszer ook geen konst die langer heeft gestaen.
Wie kan de heerlijkheyd van dese konst beschrijven?
Voorwaer! sy sal ook wel in eer en segen blijven.
Hoe menig Prinz en Vorst, die naer sijn lust en staet
Voor sich in onse Stad wat heerlijks weven laet!

+*Mouterije*n.

+*VVeverije.*
de twede Hoofdneringe.

+*Lywaet-Damast te Haerlem gevonden An. 1580.*

Wil 'tLand een gave doen, en enig Prinz vereren,
En d'ere van ons Land met een die Vorsten leren,
  Te sien wat Holland heeft, men doet het met Damast,
  Men doet het met de vrucht die hier te Haerlem wast.
Kon onse burgerij so konstig dan niet weven,
Wat soumen van het ons tot eer aen Vorsten geven?
  De oudheyd eerd de konst, de nood, de konst, het Land:
  Dies seg ik, dat de spoel gewis de krone spand.

Eer-dicht op de Weverije, Aen eene der Hoofd-Pylaeren onser Kerke met gulde letteren geschreven. 1580.

IN Moyses tijden over menige iaeren[+]
Heeft die konste van weverij al gefloreerd,
Bezaleel en Ahaliab getrouwe dienaeren
  Door Gods Geest gedreven hebben't selfs geuseerd,
  Gevorderd, benaerstigd, ook daer mede gestoffeerd
'SHeren Tabernakel (so staet-er geschreven)
  Alderleij sijdwerk konstig gefatzoeneerd
Is eerst deur den spoel doen verheven.
En behalven dese ging ook tot het weven
Tobias huysvrou, om haer kost te winnen[+]
Met haer handen, sonder haer te begeven
Tot loch of bedroch so wy bevinnen,
En noch meer andere, die wel konden versinnen
Dit godlijk gebod (datmen wel mag groot heten)[+]
In't svveet uws aenschijns suldij uw brood eten.

[+]*Exod. 31. 35. &c.*

[+]*Tob. 2. 19.*

[+]*Gen. 3. 19.*
2. Thess. 3. 10. 11. 12.

Had. Iun. Bat. Cap. XVII. *in Harl. Linearum telarum, quarum inenarrabilis candor & tenuitas byssi gloriam & pretium facilè evincat, mercatu opisicioque sat celebris urbs est, neque minus villosi generis pannis,*[+] *quos eadem apparat Italiae Hispaniaeque mirificè expetitos, ob gratam levitatem, & pertinacem eximii nigroris gratiam.*

[+]Vrijseerd laken.

De Stad *[Haerlem]* is vermaerd door den koophandel ende weverije van *lijnen-webben,* welker onuytsprekelijke wittigheyd ende fijnicheyd de sijde in waerdigheyd ende prijs lichtelijk overtreft: so ook van *vriesen* oft *gefrijseerde lakenen,* de welke sy ook bereyd, om hunne aengenaeme swarticheyd, van Italien ende Spanjen sonderling begeerd.

Idem Ibid. Cap. XV. *Affluentia lini lanaeque copiosa nos deficit, illic agrorum paucitate, hic raritate pecoris, nulla tamen regna linificio, sive linearum telarum texturâ comparari, multò minus aequari nobiscum valent, certè operum subtilitate Arachnaeos labores, ne dicam Palladias manus provocant nostratia lintea toto orbe notissima, regum ac reginarum praecipuae delitiae, quorum cum nive certat candor, cum sindone tenuitas, cum byffo pretium. Lanisicio concedimus Britanniae ob lanigeri pecoris multitudinem, & bonitatem vellerum, pannorum tamen laneorum infinitatem quandam concinnat, apparat, & ad exteras gentes procul exportat haec regio,* * *quos ad centena millia numero accedere arbitror.*

*Loquiturde suo tempore.

Groote overvloed van vlas ende wolle ontbreekt ons, door de weynigheyd der ackeren, ende des vees, nochtans en konnen geene landen in de weverije van linne-lakenen by ons vergeleken, veel min ons gelijk gemaekt worden: gewis onse lywaeden, de geheele wereld door bekend, overtreffen alle diergelijke werken, ende sijn de voornaemste keurlijkheden van Koningen, ende Koninginnen, so wit als sneeu, ende sacht als het fijnste doek, ende kostelijk als sijde. Wy wijken Engeland wel in wolle-lakenen, overmits de veelheyd der schaepen, ende goedheyd der vachten: niettemin so maekt, bereyd, ende versend ons land eene oneyndelijke menigte overal aen verre ende vreemde volkeren, die ik achte wel honderd duysend 'sjaers te bedragen.

Iacobus Viverius verhaeld in sijn *Handboek ofte Kortbegrijp der Kaerten,* inde beschrijvinge van Holland, pag. 230. dese woorden: Het Lywaed dat de vrouwen spinnen wordet overal seer gepresen. Daer is een webbe van 75. ellen Hollandsche mate in Spanjen gevoerd, en*de* was maer drie pond swaer. Ende in het jaer 1598 is *een stuck lynwaets tot Haerlem* voor 14. guldens de Vlaemsche elle verkocht, om in Vrankrijk te verschenken.

Ik en kan ook hier niet nalate*n* te verhale*n* wat inden jaere 1606. den 16. Aug. in gelijke sake alhier te *Haerlem* is voorgevallen, dat noch vreemder en seldzaemer is. Te weten, een wel-bekend burger onser Stad *Iakob Ianszen Smuysers,* tegenwoordig wonende op de Beek, op den hoek van de Warmoestraet, vermangelde ten gemelden jaer ende dag aen eenen sijner mede-burgeren *Paschier Lamertijn, een stuck wit lywaed,* so fijn als hier te lande noyt te voren gesien en was, het welke in een 32. gestaen hadde, 50. ellen lang, voor 45. ockshoofden van den besten wijn Court, het welke ongelijk meer bedroeg dan het boven verhaelde. Het was geweven van eenen *Govert VVillemszen,* datmael wonende inde Barvoete-Susteren-Steeg, ende koste twee honderd guldens van weef-loon. Het garen was so fijn, ende strekte so verre, dat van een loot gewichts meer dan vijf vierendeel lakens was geweven.

De *Lywaed-damasten,* drie ellen breed, met allerleije verzierselen,

ter weder sijden verscheyden, met sonderlinge konst geweven, sijn ook alhier te *Haerlem* van de Heren Staeten, tot koninklijke ende vorstelijke gaven, de elle vijftig guldens betaeld.

Ook hebbe ik dese dagen ten huyse van eenen onser burgeren *Samuel Korneliszen Buf,* wonende in het witte Twijn-huys inde Schachelstraet, *witten twijn* gesien, ende in handen gehad, by hem selfs getwijnd, het welke by 'tlood een pond Vlaemsch, ende by het Pond ten minsten honderd daelders verkocht word, van ongelofelijke fijnheyd, gelijk een enkel vlasken, ende niettemin so sterk als grof twijn, het welke ontrent tachtig guldens van spinnen gekost heeft.

Het *Twijnen* is ook vast aen dese hoofd-hantering;[+]
De *Bleyken* hangen ook aen dese twede nering:[+]
Dit is het rijk gevolg van onse weverij,
Tot welvaert onser Stad, en onser burgerij.

[+]*Twijnerije*
[+]*Bleykerije.*

Word ook de *Koopmanschap* hier niet met magt gedreven,[+]
En meest wel die daer heeft haer opsicht op het weven,
Van *garen, smallen, vlas,* en allen *linnewaed:*
Waer by de nering meest van onse Stad bestaet?

[+]*Koopman**schap van Vlas, Garen, Lywaed, Smallen, Noppen, en**de andere Haerlemsche VVaren*

De ed'le *Pennen-konst,* wel-overwaerd te loven,[+]
Die veele konsten licht ja verre gaet te boven,
Bloeijd ook vrij seer alhier. Soekt binnen onse wal:
Ist hier niet daermen meest den meester vinden sal?
Daer by de *Reken-konst,* en *konst van Boek te houwen,*
So vindij ook by ons *leerwijse kloeke vrouwen,*
Van goede wetenschap: gy hebt dan voor uw jeugd
En kind'ren wat gy wilt, en wat gy wenschen meugt.

[+]*By-Schole**n Konstige Schrijvers, Arithemetici, Musici, Astronomi, Mathematici, &c.*

Kom *Velde* eer van't veld, kom wonder onser tijden,[+]
Europaes naem, en roem! Sulk moeten dij belijden
Wie ook dijn wond'ren sien. Wie ist die't wederspreekt?
Sy lyden dat dijn pen hun allen 'toog uytsteekt.
'Tis jammer dat die hand moet rotten, en verderven.
So sal dan noch de naem van Velde nimmer sterven,
Noch sijn konst vergaen, so lang de gulde veer
So lang die konst sal sijn in aensien, en in eer.
Hy een dan sy voor al, en mag voor al wel strecken,
Hoewel veel and'ren noch na hem hun lijn wel trecken,

[+]*Ian vanden Velde, sterf den 10. Sept. 1623.*

En groote Meesters sijn: voor al houd *Horenbeek,*[+]
Kloek-schrijver voor de vuyst, in alles sijne streek.
Hoe vaerdig doet hy daer, hoe wel ook, sijne dingen!
Geweldig Musicijn, geschapen om te singen!
En wat een stem hy heeft, wie iszer die 't niet weet,
En hoe voortreffelijk hy sijne plaetz bekleed?

[+]*David van Hore**nbeek, van Haerlem, Schrijver, ende Sangmeester Voorsanger, en**de Voorleser inde Groote Kerk.*

+De vrolijke *Musijk* die leefd ook hier ter stede,
De lieve wetenschap van singen bloeijd hier mede,
Die aengenaeme toon, die liefelijke konst
Geniet hier merkelijk volkomen' eer, en jonst.
Treed't so dan me hier voor, die onse Stad ter eren,
En tot geen kleyn zieraed, uyt last van onse Heren,
Ons volk met schalemeij, klock, orgel, en trompet,
Of anderzins vermaekt, den tijd daer toe geset.

+*Sangkonste, ende Sangmeesters.*

+Ik kan voor al dijn roem, *Kornelis,* niet verswijgen,
Dien gy van dag tot dag staet meer en meer te krijgen:
Want somen hier van dij 'tgemeyn gerucht geloofd.
'Tis wonder wat gy ons noch met der tijd beloofd.

+*Kornelis Helm-breker, van Haerlem, Orgelist.*

+Hoe kan ik dan nu ook alhier, *Kornelis Tijmen,*
Dij laten ongeroerd, in mijn gedicht, en rijmen,
O dapper Musicijn! o wacker Componist!
Dien't noch met instrument, noch stem, noch ergens mist!
Ook moet ik hier met-een dijn naem met-namen setten,

+*Kornelis Tymen, van Haerlem, Sangmeester.*

+O *Pieter Marcuszoon!* also gy met trompetten
Dij dese eer behaeld, dat niet so licht noch haest
Een beter komen sal die op een toren blaest.

+*Pieter Marcuszen, van Haerlem, Trompetter.*

+En sal ik *VVils* hier ook niet billijk eer bewijsen,
En sijne konst, en vlijt, en dienst volmondig prijsen,
Aen mij, en aen mijn werk, en aen de Stad gedaen?
Kom, laet dan ook dijn naem alhier ter eren staen.
Gy hebt ons magtig Vat seer konstig afgemeten,
Om'trechte perspectijf van't gansche werk te weten,
En onse groote Markt, gelijk ik't altemael,
So gy dat hebt gesteld, in dit mijn boek verhael.
Ik wilde dat ik so door dijne sek're maten
De gansche Stad in't rond, en binnen met de straten,
Eens afgeteykend sag: dit waer de pijne waerd.
VVils, doet de Stad dien dienst, en maekt dij so vermaerd.
Gy hebt der sterren loop ook wacker doorgekeken,
En weet een sterkt en schanz mee konstig af te steken,
Een kloeke wetenschap, die tot der landen schut
Des vijands groote magt voor onse palen stut.

+*Landmeters. Pieter VVils.*

+Behoor ik *vander VVal* uyt dit getal te laten?
'Kmoet *Heyndrick Symonszen* hier mede in vervaten,
Ervaren in die konst, bedreven in't verstand
En inde wetenschap van't meten van het land.
Maer komt ter grooter konst van ietwes af te halen
Met verwen, ofte pen, en treflijk af te malen,
Of snijden in metael, of schrijven op het glas:
Een yder weet dat oyt alhier de schole was.

+*Isaak van der VVal. Heyndrick Symonszen. Schilders, Plaetsnijders, Teykenaers, Glaseschrijvers, &c.*

Karel Van Mander in sijn Schilder-boek Fol. 229. a. Gelijk inde *Schilder-konst* plag geruchtig te wesen Sicyonien by den Grieken, en namaels Florenzen en Room by d'Italiaenen: also is in Holland van ouds-tijd ook vermaerd geweest d'oude heerlijke Stad *Haerlem,* die veel goede geesten in onse konst heeft voordgebragt.

Idem Ibid. Fol. 207. a. Dat te *Haerlem* in Holland van ouds oft seer vroegen tijd sijn geweest seer goede oft de beste *Schilders* van het gansche Nederland is een oud gerucht dat niet logenachtig is te schelden, oft te bestraffen, maer veel en beter waer te maken. etc.

Die ere komt ons toe. En sijn die *Schilderijen*[+]
Ten rechten meest geacht die best en langst gedijen,
Alwaer de verwen sijn met *Oli* toegemaekt,
Wy sijn van d'eersten ook aen dese konst geraekt.

[+] *Schilderen met Oli-vervve.*

Idem Ibid. Fol. 205. b. Dus laet ik nu den leser overleggen, en oordelen, hoe vroeg te *Haerlem* de *Schilder-konst van Oli-verwe* is geweest in gebruyk.

En iszer fraeijer ding dan *'tschild'ren van Landouwen,*[+]
En datmen die ons geeft met ogen aen te schouwen?
Die konst is ook wel eerst alhier by ons bedacht,
En op een vasten voet en goed fatzoen gebragt.

[+] *Landschap schilderije*n.

Idem Ibid. Daer word ook geseyd en getuygd uyt de monden der oudste schilders, dat te *Haerlem* is van-ouds ontstaen en begonnen de beste en eerste maniere van *landschap* te maken.

Wat toef ik nu alhier die geesten selfs te noemen?
Wat toef ik hun pinzeel, of sne, of pen te roemen?
Die hier geboren sijn, in stad, of hier ontrent,
Of door hun woning-plaetz voor d'onse sijn bekend.

Vermaerde Schilders der Stad Haerlem.

Van Hemsen tree voor aen, gy schijnt de oudst te wesen,[+]
Al konnen wy van dij den juysten tijd niet lesen,
Die met dijn wack're hand wel meest naer d'oude wijs
Veel nette dingen deed, van goeden lof, en prijs.

[+] *Ian van Hemsen.*

Idem Ibid. Fol. 205. a. Tot *Haerlem* is in vroegen tijd ook geweest *Ian van Hemsen,* Borger van aldaer, dewelke een maniere hadde meer treckende na d'antijksche ende meer afgescheyden vande moderne:

maekte groote beelden, ende was in sommige deelen seer net, en curieus.

+En volg dan *Ian Mandijn,* die't in dijn schilderijen
Meest met gespooken hielt, en and're drollerijen, +*Ian Mandijn.*
En daer in geestig waert. Wy miszen ook den tijd,
Wy miszen ook het jaer, dat gy geboren sijt.

Idem Ibid. Noch was te *Haerlem* eenen *Ian Mandijn,* die seer op sijn Jeronymus Bos fraeij was van gespook, en drollerije: hy is gestorven t'Antwerpen, daer hy van de Stad pensioen hadde.

+So is de juyste tijd van *Volkert Klaeszens* leven
Ook mede onbekend, ook mede onbeschreven. +*Volkert Klaeszen.*
De Schepens-kamer hier getuygd van sijn verstand,
Getuygd van sijnen geest, en van sijn stoute hand.

Idem Ibid. Noch is te *Haerlem* geweest een kloek geest in ordineren, teykenen, en schilderen, genaemd *Volkert Klaeszen.* Van hem sijn *enige stucken op doek op de Schepen-kamer te Haerlem,* die stout aengetast en gedaen sijn, meer antijk als moderne: hy heeft wonder-veel, en goed koop perken voor Glaes-schrijvers, en anders geteykend.

+*Ouwater,* dijn pinzeel sij langer niet verswegen.
Wat hebt gy grooten lof door dijne konst verkregen! +*Albert van Ouvvater.*
Wie was by dijnen tijd in landschap-schilderij,
In beelden, en gewaed, meer konstenaers als gy?

Idem Ibid. Fol. 205. b. Also ik in't ondersoeken doende ben geweest, om weten de uytnemenste in onse konst, om van voor aen de selvige by orden te laten den anderen achtervolgen: hebbe vlijtig geweest de oudste eerst op mijn toneel te stellen, met eenen mij verwonderd vernome*n* te hebben uyt geloofwaerdige getuygenis van desen *Albert Ouwater, Schilder van Haerlem,* dat hy so heel vroeg een so konstig oli-verwe-schilder is geworden: want ik acht, by dat uyt enige wisze omstandigheden is te ramen, dat hy den tijd van Johan van Eyk soude bereyke*n.* etc. Hy was seer uytnemende van tronien, handen, voeten, en laken, ook van landschap. Daer was van hem, [onder anderen] een paslijk groot stuck inde hoogte, waer van ik heb gesien een gedoodverwede Copie, en was de verweckinge van *Lazarus:* het principael werd na d'Haerlemsche belegeringe en overgang, met ander frayicheyd van konst, van den Spaniaerden bedrieglijken sonder betalen gebragt in Spanjen. Den Lazarus was (na dien tijd) een seer schoon en uytgenomen naekt, van goeden welstand. Daer was een schoon metzelrije

van eenen tempel: doch de kolomnen en't werk wat kleen wesende, op d'een sijde Apostelen, op d'ander sijde Joden. Daer waren ook enige aerdige vroukens, achter quamen enige, die toesagen door koor-pylaerkens. Dit so konstig stuck quam *Heemskerk* menigmael (doch sonder hem te konnen versaden) vlijtig besien, seggende tot den eygenaer sijn discipel: *Soon wat mogen dese menschen gh'eten hebben?* menende, datze eenen grousaemen grooten tijd en vlijt hebben moeten toebrengen sulkx te maken.

En *Geertjen te Sint Ians* en sij niet min gepresen,[+]
Sijn waerde roem en naem en mag niet minder wesen.
'Twas puyk wat van hem quam! hoe vast geordineerd!
Hoe geestig opgemaeckt! 'twas alles naer begeert!
Indien die kloeke geest so vroeg niet waer gestorven,
Wat had hy sich noch wel een eer en naem verworven,
Ja meer dan iemand oyt te voren laet of vroeg,
Of die na hem te recht den naem van Schilder droeg?

[+] *Geertjen te Sint Ians.*

Idem Ibid. Fol 206. a. Ten heeft der edel Schilder-konst niet schadig geweest, dat onder ander hem tot haer heeft begeven *Gerrit van Haerlem,* geheten te *Sint Ians:* want hy haer schoonheyd en bevalligheyd so heel vroeg den menschen voorhoudende, grootlijkx haer ere en waerdigheyd heeft vermeerderd, en openbaer gemaekt. Geertjen is noch jong een discipel geweest vanden vorigen Ouwater, welken hy in sommige deelen gelijk was, en overtrof, bysonder in kloekheyd, in ordinantien, goedheyd der beelden, en affecten uytbeeldingen: dan ik achte niet in reynheyd en suyverheyd oft scherpicheyd van werken. Geertjen woonde tot den S. Jans Heren te Haerlem, waer naer hy den naem behiel: doch en hadde de orden niet aengenomen. etc. Noch is van hem *t'Haerlem binnen de Groote Kerk des selfs Kerks conterfeytzel,* en hangt op de Suyd sijde, seer vast en aerdig gehandeld. Hy is een sulk meester geweest, dat den uytnemenden *Albert Durer* te Haerlem wesende, ende sijn dingen met groot verwonderen siende, van hem seyde: *VVaerlijk er is eyn maler im moeders leyb gevveest.* Oft hy seggen wilde, dat hy daer toe van der nature voorbeschickt oft verkoren was van voor de geboorte. Hy is jong gestorven, oud ontrent 28. jaeren.

Laet *Dirk van Haerlem* hier nu ook te voorschijn komen,[+]
Die onder d'oudsten ook en besten word vernomen,
'Twas over-meesterlijk het geen hy heeft gemaeld,
En heeft door sijn pinzeel een dapp're eer behaeld.

[+] *Dirk van Haerlem.*

Idem Ibid. Fol. 206. a. b. Dirk van Haerlem is ook een uytgeno-

men goed meester in so vroege jaeren geweest. Wie sijn meester was en heb ik niet gevonden. Hy heeft gewoond te Haerlem inde Kruyzstraet, niet wijd van het Weeshuys. Hy maekte inden jare 1462. na Christus geboort een stuck met twee deuren: in't midden was een tronie van eenen Salvator, in d'een deur een S. Petrus, in d'ander een S. Paulus tronie. etc. Dese tronien sijn ontrent so groot als't leven, en na sulke*n* tijd uytnemende gedaen, en seer net, met fraeij hayr, en baerden. Dit stuck is genoeg om te betuygen, wat uytnemende meester Dirk is geweest, en in wat tijd hy geleefd, en sijn werken in sulken grooten volkomenheyd gedaen heeft, 'twelk was een goed deel jaeren voor de geboort van Albert Durer, en sijn nochtans seer afgescheyden van de harde oft kantige onwelstandige moderne maniere. *Lampsonius* in sijn *Carmina* spreekt hem aen op dese meninge:

Komt vrij gy ook hier by, ô Dirk: want 'tvaderland
Door geen versierden lof verheffen sal uw hand,
Ter sterren hoog eenpaer, d'wijl self begint verschromen
Natuer de moer van al, dat gyse met verstand,
Door dijne beelden schoon schier sult te boven komen.

[+]En *Iakob* kom hier ook, in *Kermerland* geboren,
En daerom billijk ook voor onsen uytverkoren.
'Twas heerlijk wat gy hebt door dijne hand gemaekt,
En sijt door dijne konst ook in een naem geraekt.

[+]*Iakob Korneliszen.*

Idem Ibid. Fol. 207. a. b. Den roem-verdienden vermaerden *Iakob Korneliszen van Oostzanen,* in Waterland was een groot meester in te handelen den pinzeel: welkx geboort-tijd ik niet en hebbe konnen vernemen, dan dat hy in't jaer 1512. is geweest den tweeden meester van Johan Schorel, in welken tijd hy Jakob Konreliszen in de konst ervaren was, en alre groote kinderen hadd', ook een dochterken van ontrent 12. iaeren, waer by men sijnen ouderdom ofte geboort-tijd goelijkx ofte by na giszen kan. etc. Hy hadde ook eenen *Broeder,* dat een fraeij schilder was, geheten *Buys,* en eenen *Soon,* geheten *Dirk Iakobszen.*

[+]Volg hier nu *Bevervvijk* met dijnen *Ian Vermeijen,*
Ik moet dijn burger me aen dese reije leijen,
Een dapper konstenaer, en Keyser Karels lust,
Sijn naem is overal de Christenheyd bewust.

[+]*Ian Korneliszen Vermeijen.*

Idem Ibid. Fol. 224. b. ende 225. a. De gene die goedertierlijk van de goede nature hulpzaem en gonstige handreykinge gaven en weldae-

den hebben ontfangen, in konsten uytnemende geschickt te wesen, daer beneffens lichamelijke schoonheyd en bevalligheyd, geraken lichtelijk van laeg tot hoog op te stijgen, en te komen in groot aensien, genade, en waerde by den grooten Heren, en Vorsten, gelijk geschied is met *Ian Vermeijen,* den vermaerden konstigen Schilder, die door sulke middelen by den Keyser Karolus de vijfde lieftallig en in ere was gehouden. Hy was geboren tot *Beverwijk,* een stedeken oft vleck niet seer wijd van Haerlem, in't jaer 1500. Sijn Vader hiet Kornelis: doch by wien hy geleerd, of wat toegang hy hadde tot der konst, en heb ik niet konnen vernemen, dan dat hy door sijn vlijt en konst is geworden Schilder des doorluchtigen voornoemden Keysers, den welken hy als een mede-reyser verselschapte in verscheyden landen, ook anno 1535. te Thunis in Barbarijen: want de Keyser hem veel gebruykte sijn krijgen geschiedeniszen en verwinningen te teykenen, na welke namaels schoone tapijten sijn gemaekt geworden: so dat hy veel dingen overal na 'tleven dede: onder ander ook de belegeringe en gelegenheyd der Stad Thunis, hebbende in dit en ander deelen der konst een seer verstandige en aerdige handelinge, in Geometrie, oft Landmaet, en meer edel wetenschappen niet onervaren wesende. etc. Hy is geweest een groot vriend en geselle van Johan Schorel, welke ook t'samen veel landen kochten in den Noord-hollandschen Sijpe. Dickwils hadde de Keyser sijn geneucht desen sijnen Schilder *Vermeijen* te laten sien enige groote Here*n* oft Vrouwe*n*, trotze*n*de op sijn bysonder gedaent, en gestalt: want hy wesende een schoon en lang persoon, hadde eenen schoonen breeden baerd, so lang dat hy recht over-eynde staende daer op konde treden: t'somtijden by dese Prinzen staende, sloeg den baerd met den wind hun in d'aensicht daer sy te paerd saten. Desen baerd havende hy daeglijkx met groote naerstigheyd, en werd om den grooten uytnemenden baerd veel geheten *Hans met den baerd.* Sijn conterfeytzel komt in druck, waer onder *Lampsonius* in Latijn heeft gevoegd een dus luydende gedicht.

VVat heeft Vermeijen niet geschilderd, menschen, steden,
En plaetzen diemen siet seer wijd aen elken kant,
O Keyser Karel Vijfste als hy u na ging treden,
Ia volgen overal, te water en te land,
Op dat de daeden vroom hy van uw rechterhand
Sou malen van sijn konst, om in tapijt geweven
Te blinken klaer van goud: doch door een hoog verstand
VVas 'thandwerk boven stoffe in waerden prijs te geven.
Maer seer uytmuntig noch hy door een hoofd verheven
Dede also aengenaem vertoning sonderling,

Als met sijn edel konst met eenen baerd gedreven,
Die hy liet golven uyt, als hy gebod ontfing,
Den welken breed en lang hem tot den voeten hing.

Hy is gestorven te Bruszel, in't jaer 1559. oud tuschen 59. en 60. jaer, en was eerlijk begraven, in S. Goriks Kerk, daer sijn Epitaphium was.

[+]Laet nu *Ian Mostart* hier, als een der beste leden,
Sijn plaetze in dit werk en schilders lijst bekleden:
Hy was een Edelman van bloed, en van geslacht:
Noch heeft hem dese konst meer adels toegebragt.

[+]*Ian Mostart. Vide Had. Iun. Bat. Cap. XVI.*

Idem Ibid. Fol. 229. a. b. Daer is ook uyt edel vermaerd geslacht ontstaen en voordgekomen *Ian Mostart,* desen heeft de Schilder-konst, daer hem de natuer toe dreef, heel jong sijnde, geleerd by eene*n* meester *Iakob van Haerlem,* die een redelijk goed schilder was. Jan Mostart, also hy van Haerlem was, hadde gehad eenen voor-ouder, waer na hy en sijn geslacht den naem Mostart hadden geerfd, die was mede geweest met Keyser Frederick en Graef Floris op de Kruyz-vaert na 'tHeylig Land, en in 't innemen der Stad Damiaten, die voor-tijd Pelusium hiet, in Egypten, daer desen groote kloeke wapen-daed doende, drie swaerden aen den heft afbrack binnen Damiaten, op den vijand slaende, so dat hy geseyd werd te wesen sterk als mostart, waer uyt desen naem gekomen is: ende hem en sijn geslacht werde*n* van den Keyser en den Graef gegeven drie gulden swaerden-heften in een rood veld voor wapen te voeren. Nu Jan Mostart, die niet alleen konstig schilder, maer edel van seden, vriendelicken omgang, schoonlijvig, welsprekende, mild, en beleefd was, is gekomen in groot achten, in waerden, wel gesien, en bemind, by den meesten adel des lands, so wel by groot, als kleen: so dat hy is geworden schilder van vrou Margriete, de suster van Hertog Philips, d'eerste van dien naem, Koning van Spanjen, en vader vanden Keyser Karolus de vijfde. In desen dienst daer hy wel gesie*n* was, volherdende, en wonende over al, daer desen Vrouwen Hof was, bleef hy den tijd van achtien jaeren, makende verscheyden werken, en veeler grooter Heren en Vrouwen conterfeytzelen, in welk hy een goed meester was, 'tgelijken seer natuerlijk treffende, dat het scheen datze daer levendig tegenwoordig waren. Eyndelinge woonde hy weder te Haerlem, daer hem alle Heren van der orden en ander gemeynlijk besochten: onder ander den Graef van Buren. etc. Nergens is tegenwoordig so veel by een te sien van sijn werk als te Haerlem tot sijn Soons Soon d'Heer *Niklaes Zuyker.* Schout der Stad Haerlem. etc. In't *Prinzen-hof* inde Voor-sael is van hem

en la*n*dschap met eene*n* * *S. Hubrecht,* waer in me*n* siet dat dees oude seer op de natuer en 'tleven hebben gelet. Daer sijn veel van Mostarts dinge*n* in den grooten bra*n*d van Haerlem vergaen: want sijn huys doe afgebrand is, met dat van hem daer in overgebleven is. Hy is geweest een man van goed oordeel en verstand, en een seer goed schilder, so dat *Marten Heemskerk* getuygde, dat Mostart van goed werk te maken te boven ging alle oude meesters die hy gekend hadde. Daer werd ook verteld, dat *Ian Mabuse* sijn hulp te hebben versocht in't werk van de Abdije te Middelborg, dan Mostart sulkx afsloeg, om dat hy was in dienst van so grooten Vrou oft Prinzes, van de welke noch by sijn geslacht is seker geschrift, datze Mostart bekende haer Edelman te wesen. Hy is overleden in't jaer 1555. oft 56. in goede*n* en vollen ouderdom.

* *Insanire libet quoniam ti bi.*
Divini doni pictura insignis abusits!
Tollite pertentum hoc, augusto tollite muro!

Hoe seer heeft *Schorel* ook de schilder-konst geweten!+
En mag ik hem ook niet wel billijk onsen heten?
Hy heeft de schilder-konst hier aldereerst geleerd,
En na ook hier gewoond, en lang by ons verkeerd.

+ *Ian Schorel.*
Had. Iun. Ibid.

Idem Ibid. Fol. 134. 235. 236. Ian Schorel was geboren in't jaer 1495. den eersten dag van Ougst, in een Dorp by Alkmaer in Holland, geheten Schorel, 'twelk hem den toenaem heeft toegelangd, en hy dese sijn geboort-plaetz een wijd gerucht. Sijn ouders hem vroeg ontstervende, werd van sijn vrienden ter scholen besteld binnen Alkmaer, alwaer hy tot sijn veertien jaren lerende, was dapper inde Latijnsche sprake toegenomen: maer had altijd een sonderlinge genegenheyd tot de teyken-konst, veel na treckende uyt schilderijen, en geschreven glas-vensteren, snijdende ook met het penmes op witte-hoornen-inkt-potten beeldekens van menschen, dieren, kruyden, en boomen, waer door hy van sijn mede-school-jongers seer werd bemind, en gepresen. De vrienden, siende hem so geestig, en schilder-konst-lustig, voldeden sijn begeerte, en *bestelden hem te Haerlem by VVillem Korneliszen,* taemlijk schilder na sulken tijd. Desen wou hem niet aennemen dan onder een verbond van drie jaeren, 'twelk de vrienden also toestonden, mits ook verbindinge van seker geld te betalen indien Schorel sijnen tijd by den meester niet en voldede, welk verbind-schrift den meester altijd over hem in sijn tessche droeg. En also de jongen hem groot gewin bragt, in het eerste jaer meer als een honderd gulden van hem genietende, 'twelk op dien tijd veel was, sorgende hy hem mogt ontgaen, den meester dickwils dronken wesende, seyde veelmael: *Ian, weet dat ik u in mijn tessche drage, ist dat gy mij ontgaet, ik weet vvat ik met uvv vrienden te doen hebben sal:* 'twelk Schorel so veel te horen verdroot. 'Tgeviel een reys, doe den meester dronk slapen was gegaen, dat Schorel aen desen brief geraekte op eenen winter-avond, doe het seer waeijde, gaende daer mede op de Houtbrugge, en scheurde

hem in veel kleen stucken, die hy in't water liet henen vliegen: doch met meninge sijnen meester vroomlijk te voldoen, gelijk hy ook dede: maer hem verblijdende, dat de meester hem voordaen niet meer met't schrift en tergde. Des Sondaegs en Heyligdaegs na middaegs ging Schorel gemeenlijk buyten Haerlem, daer * doe een lustig bosch lag, en bootste het geboomte na met den verwen seer aerdig en kluchtig, buyten de gemeen wijse van ander Schilders. etc. Hy was wel de eerste die Italien besocht, en de schilderkonst hier heeft komen verlichten, dies werde hy van *Frans Floris,* en and're (alsmen segt) den lantaren-drager en straet-maker onser konsten in den Nederlanden geheten, en gehouden te wesen. etc. Hy trock mede na Jerusalem sijns ouderdoms ontrent 25 jaeren. etc. In't land weder gekomen wesende, conterfeyte hy hem selven met een deel *Hierusalemsche Ridders oft Reysers* van oliverwe een langwerpig stuck, het welk noch tot *Haerlem* word bewaerd in't Jakobijnen Klooster, oft *Prinzenhof.* etc.

*Gelijk ook nu.

Onder sijn beeld staen van hem dese verzen geschreven:

Iohan van Scorel bin ic een scildere,
Monic t'Vtrecht tot Sinte Marien,
Dit scencte ic mijn broeders uyt jonsten mildere.
Was ter plaetsen, dair ons bedildere
Jesus Christus starf om ons verblien,
Men schreef vyfthienhondert tot dier tien
En twintich na die geboert ons Heren.
Bid dat ic in duegden mach procederen.

Schorel quam na Haerlem, daer hy wel ontfangen, en seer welkom was by den Commandeur van S. Jans Orden, Symon Saen, een groot beminner der konstnaers: voor welken hy enige werken maekte, die ten dele noch in die plaetze te sien sijn. En also Schorel veel aengelopen en versocht wierd jongens aen te nemen, *huerde een huys te Haerlem,* etc. Schorel was seer gemeensaem en aengenaem by alle groote Heren van Nederland, was een Musicien, Poeet, oft Rethorisijn, die veel fraeij spelen van sinne, batementen, refereynen, en liedekens heeft gemaekt, seer lustig in den hand-boog te schieten, vaerdig en vast in talen, als Latijn, Italiaens, Franzoys, en Hoog-duytsch, mild en vrolijk van geest, doch in't lest sijns levens gichtig, en gravelig, 'twelk sijn oudheyd seer dede vervroegen. Ik kan niet verswijgen dat te *Haerlem* by d'Heer *Schoterbosch* is van hem een uytnemende *stuckxken,* daer Maria Christum in den tempel den Simeoni

offert, waer te sien is een heerlijke metzelrije met een zierlijk gewelf, daer veel vergulds oft gulden verzieringen met der verwe sijn gedae*n*, dat wonder heerlijk staet, en is daer beneffens seer aerdig van beeldekens, die seer bevallijk te sien sijn. Daer plag ook te wesen een stuck van sijn werk t'Haerlem in de Groote Houtpoort op den muer, doch is al vergaen. Den Schilder van Philips den Koning van Spanjen Antonis Moro, welken in sijn jeugd was geweest discipel van Schorel, also hy hem altijd goede gonst droeg, conterfeyte hem ontrent twee jaer voor sijn dood, te weten in't jaer 1560. En is gestorven in't jaer 1562. den 6. December, oud 67. jaeren. Onder dit conterfeytzel staet geschreven:

Addidit hic arti decus, huic ars ipsa decorem,
Quo moriente mori est haec quoque visa sibi.

Dees heeft de Schilder-konst een groot zieraed gegeven,
So heeft de Schilderkonst hem ook met eer verheven,
Die dacht dat sy selfs sterf, en gansch te gronde ging,
VVanneer de wreede dood dien konstenaer beving.

D.O.M.
Io, Schorelio, Pictorum sui saeculi facilè principi, qui post edita artis suae monumenta quamplurima, maturo dedecedens senio, magnum sui reliquit desiderium.
Vixit annos 67. menses 4. dies 6. Obiit à nato Christo, An. 1562. 6. Decemb.

Lampsonius door sijn verzen spreekt in sijnen naem op desen sin:

Ik werd altijd genoemd den eersten, die bewesen
Den Nederlanders heb, dat wie wil schilder wesen,
Moet Room besoeken, en hebben doorgebragt
Pinzeelen duysend, ook veel verwe, boven desen
In dese school gemaeld veel stucken waerd gepresen,
Aleer hy eerlijk mag een konstnaer wesen g'acht.

Ik moet voor allen hier voor *Heemskerk* plaetze maken.[+]
Wie was oyt meerder mans in alle schilder-saken?
'Twas wonder wat sijn pen en sijn pinzeel al dee,
Ook schoot het van de hand, ook was het vaerdig ree.

[+] *Maerten Heemskerk. Had. Iun. Ibid.*

Idem Ibid. Fol. 244. b. 245. 246. 247. In wat hoek van der wereld en is schier 'tDorp Heemskerk in Holland niet vermaerd: om dat

daer sijnen oorsprong hadde den konst-rijken Schilder *Marten Heemskerk,* alwaer hy is geboren geweest An. 1498. sijn vader was geheten Jakob Willemszen van Veen, een Huysman oft bouwer. Marten dan van jongs aen natuerlijk tot den schilder-konst aengelockt, heeft sijn eerste onderwijs in de konst aengevangen te *Haerlem,* by eenen *Kornelis Willemszen,* wesende vader van *Lukas,* en *Floris,* die ook beyde redelijke goede schilders sijn geweest, Italien, Room, en ander plaetzen besocht hebbende. Den vader van Marten, welken mischien niet en docht dat het schilderen iet besonders te bedien hadde, nam sijnen soon wederom t'huys, om hem in sijn landbouwen, oft boerwerk te gebruyken, tot grooten onlust van den jongen, dat hy in sijn aengevangen leringe niet mogt voordvaren. En also hy met grooten onwille inde boeren dingen, als koeij melken, en dergelijke doende was, komende een reys van melken, ging hy met den eemmer op't hoofd tegen eenen tack van eenen boom, stortende de selve genoeg alwillens. Den vader seer toornig, om dat die moij melk so gestort en verloren was, heeft hem met een hout om slaen nagejaegd. Den navolgenden nacht sliep hy verborgen op den hoij-berg. 'Sanderdaegs versag hem sijn moeder van eenen knapsack, en wat reysgeld, en quam den selven dag door Haerlem tot Delf, daer hy hem weder voegde aen de konst by eenen Jan Lukas, doende aldaer met teykenen en schilderen so grooten vlijt, dat hy binnen korten tijd in de konst seer heeft toegenomen. Dan also doe ter tijd *Ian Schorel* seer geruchtig was, hebbende een ongemeen schoonder nieu manier van werken uyt Italien gebragt, die ygelijk, bysonder Marten, wel bevallen heeft, dede so veel, dat hy te *Haerlem* by desen meester is geraekt. Hier heeft hy sijn gewoon naerstigheyd van nieus weder so geoeffend, dat hy den voorlopenden meester in de konst achterhaelde, datme*n* hun werk qualijk kon onderscheyden, so eygentlijk de selve manier aengenomen hebbende. Den meester sorgende sijn ere verminderen mogt (so enige menen) heeft sijnen discipel als uyt afjonstigheyd van hem laten gaen. Welken te Haerlem quam wonen in't huys van Pieter Jan Fopzen, alwaer saliger gedachtenis Kornelis van Berensteyn plag te wonen. In dit selve huys maekte hy verscheyden dingen, ook eenen Sol, en Luna in een achter-kamer, aen de bedstede, beelden so groot als 'tleven. Hy maekte daer ook Adam, en Eva, beyde so groot als 'tleven, en (so men segt) beyde naekten na 'tleven gedaen. De vrou van desen Pieter Jan Fopzen wou Marten wel, mogt niet lijden datmen hem slechts Marten hiet, seggende tot die na den Schilder quamen vragen, datmen hem most heten Meester Marten, als die sulkx wel verdiende. Van daer quam hy wonen by eenen Joos Korneliszen, Goud-smit, ook te Haerlem. Onder ander veel werken die hy maekte, was van hem seer konstig geschilderd *'t Altaer van S. Lukas,* waermede hy den Schilders te Haerlem tot sijn foij oft adieu t'sijner Roomvaert vereerde: dit

was eenen S. Lukas, welken sit en schilderd na't leven Mariam met haer kind op den schoot, dat welk een uytnemend werk is, op een heerlijke schoon manier gedaen, wonderlijk hem verheffende, en wel afstekende: doch op Schorels manier wat te seer kantig afgesneden op den dag. De Mary-beeld met een gracelijke schoon tronie heeft een schoon actie, met een seer vriendelijk kindeken: op haeren schoot hangt op sijn Indiaensch een laken van verscheyden verwen met jotzelen en ander aerdige verzieringen bewrocht, dat seer bevallig en niet te verbeteren en is. Den S. Lukas, wiens tronie was na 'tleven eens backers, is een seer schoon beeld, wel werkende, en vlijt tonende sijn patroon wel te volgen: de palette aen sijn slinke hand schijnt ten penneel uyt te steken: alle ding is genoeg gemaekt van onder op te sien. Achter den S. Lukas staet als een Poeet, aen't hoofd bekroond met klijf oft erdveld, niet qualijk schijnende of het Marten na 'tleven te dier tijd was: maer of hy hier mede wilde te kennen geven, dat 'tschilderen en dichten gemeensaem is, en [+] dat de schilders behoeven eenen Poetischen inventijven geest, oft dat hy wilde beduyden, dat dese Historie self een [*] versieringe sij, en weet ik niet: daer is ook eenen Engel, die een brandende fackel houd, seer wel gedaen. Ik weet niet datmen van Martens dingen siet daer vriendelijker tronien in sijn, als in dit werk: de Metzelrije sijn veel vlacke mueren: boven hing een Papegaeij met sijnen korf, [die nu verscheyden hangt.] Onder aen de metzelrije had hy gemaekt een versierd briefken als met eenen nagel vast gemaekt, waer in staet dit schrift:

[+] *Pictoribus atq*ue *Poetis.*

[*] Col. 4. 14. Salutat vos Lucas medicus ille dilectus.

Tot een memorie es dese taeffel gegeven
Van Mertin Heemskerk, die 'theeft gewracht,
Ter eeren Sinte Lucas heeft hy 'tbedreven.
Dus gemeen gesellen heeft hy mede bedacht.
Wy mogen hem danken by dage, by nacht,
Van zijn milde gifte, die hier staet present.
Dus willen wy bidden, mit al onse macht,
Dat Gods gracie hem wil zijn omtrent,
Anno Duyst VC. XXXII. *ist volent.*

13. May.

Dese Tafel is (gelijkze welwaerdig is) van den Heren de Overigheyd van *Haerlem* noch tegenwoordig bewaerd *in't Prinzen-hof, in de Suyd-kamer,* daerse van velen gesien en seer gepresen word.

[Ik hebbe dickwils verstaen, dat *Henricus Goltzius,* onse Schilder-

Phoenix, dese schilderije op een ladder daer by klimmende by sijn leven menigmael quam besien, betuygende dat hy sich in't gesichte van de selve niet en konde versadigen.]

Dit stuck dede hy 'tsijnen 34. jaeren, als aen den datum by sijn geboort-jaer te sien is. En is doe getrocken na Room, waer na hy lange grooten lust hadde gehad, om d'Antijken, en die groote meesters van Italien dingen te sien. etc. Heemskerk nu weder in sijn Vaderland komende, hadde sijn vorige handelinge van schilderen op sijn Schorelsche veranderd: doch na der beste Schilders oordeel niet verbeterd, uytgenomen dat hy sijnen dag niet so kantig meer af en sneed. Doe dit hem van een van sijn iongers worde geseyd, datmen seyde, dat hy eerst op sijn Schorels beter dede, als naderhand doe hy van Room quam, andwoorde hy: *Soon, doe en wist ik niet wat ik maekte.* Doch het onderscheyd hier van is in 'tvoorverhaelde *Prinzen-hof* te sien *in de Sael,* aen de *twee deure*n *van het Trapeniers altaer,* daer inwe*n*dig is de *Geboorte Christi,* ende de * *drie Koningen,* wesende twee rijklijke Historien, met veel werk, en wel geschilderd, daer verscheyden conterfeytzels van enige slechte menschen, en ook sijn eygen, inkomen. Van buyten is de *Boodschap Marie,* welker tronien na 't leven komen, en seer werl gedaen sijn. Den Engel is seer vreemd en zierlijk toegemaekt: de onderste slippen sijn purperig, welke gedaen sijn van *Iakob Ravaert,* die op die tijd by hem woonde, also ik hem wel heb horen verhalen. In dit werk sietmen hoe goed metzer Heemskerk is geweest, en hoe geneygd tot ziereren, tegen 't gemeen spreekwoord, dat hy veel in de mond hadde: *Een yder schilder die wil bedijen, Vermijde zieraeten, en metzelrijen.* Hier sietmen ook een ongemeen waerneming, dat is, den Engel, die op een marber glat plaveytzel schijn geeft, oft spiegeld, of hy op't ijs stonde, 'twelk op gepolste marberen wel geschied. Hy heeft veel groote werken gedaen om in Kerken. etc. Daer waer geen eynd te verhalen al de Tafelen, Tafereelen, Epitaphien, en Conterfeytzels, die hy gedaen heeft: want hy van naturen vlijtig wesende, al stadig wrocht, en seer vaerdig van handeling was. Onder ander Tafereelen, die seer konstig van hem gedaen waren, was een seer uytnemende vol werk, en redelijk groot, een vier uyterste, het Sterven, 'tOordeel, 'tEeuwig Leven, en de Helle. Hier in quamen veel naekten, en beelden van verscheyden actien: hier in sijn te sien veel veranderingen oft verscheydenheden der menschelijker affecten, so de pijne des doods, vreugde des hemels, en droefheyd en grouwelijkheden der hellen. Dit stuck hadde hem laten maken sijnen Discipel Jakob Ravaert voor verhaeld, een treflijk konst-beminder in sijnen tijd, den welken Heemskerk daer voren telde een heel deel gouden dobbel Ducaeten so lang tot dat den Schilder seyde: het is genoeg. etc. By † *Arnout van Berensteyn* is ook van hem te sien een seer schoon Landschap met een heerlijk verschiet, en is eenen ‡ *S. Christoffel.* [ook is by *Mr.*

*Secundum Fatum Pontificiorum.
In Sacris vocantur Magi, neque numerus exprimitur.

Matth. 2. 1.

†Nu by Mr. Iohannes van Berensteyn.

‡Pontificius Polybemus, monstrum horrendum, informe, ingens.

Paulus van Berensteyn het conterfeytzel ofte afbeeldinge van *Mr. Ian van Suren,* van Heemskerk gedaen, dat Goltzius naderhand in koper heeft gesneden.] Summa hy was universael, en in alle dingen geoeffend, verstond seer wel sijn naekten. etc. Hy was een seer goed ordineerder, ja een man die de heele wereld schier vervuld heeft met sijn inventien, wesende ook een goed Architect, gelijk in al sijn dingen overvloedig te sien is. Daer waer ook van hem geen eynd te vinden, als men wilde verhalen wat printen van hem al uyt sijn gegaen, wat al aerdige sin-rijke beduydzelen hem den vernuftigen Philosoopschen *Dirk Volkertszen Koornhert* versierde, die hy in 'tlicht heeft gebragt. etc. Hy was te Haerlem 22. jaer lang Kerkmeester tot dat hy starf. Doe Anno. 1572. de Stad belegerd werd van den Spanjaerden, met toelate*n* van den Raed, onthiel hy hem t'Amsterdam by Jakob Ravaert. Hy was van naturen vergarig, en gesparig, ook seer kleenhertig, en so schrickachtig dat hy in't opperste vanden Kerk-Toren klom om in den Omgang de Schutters te sien trecken, vresende 'tschieten daer hy hem niet al te vrij en dacht te wesen. etc. Na 'tovergaen van Haerlem werden veel van sijn werken van den Spanjaerden verkregen onder deckzel van te willen kopen, en na Spanjen gesonden. etc. Marten also hy een rijk magtig man was, en geen kinderen na en liet, bestelde veel aelmoeszen voor sijn dood: onder ander gaf hy enig land, om met datter jaerlijkx af quam te geven houlijke have enige jonge lieden die des jaers eens op sijn graf souden trouwen, 'twelk also altijd geschied. etc.

Vrbe Reformatâ (vah!) non tolerandus abusus!

De luyden op een steen en op een graf te trouwen,
Is 't Paepsche bygeloof noch stijven ende bouwen:
Men kon dit geld so wel met stichtinge besteen,
[*]Als eertijds diesgelijkx de Christen-Keysers deen.

[*]Tertull. lib. de Spectacul.Cap. de Munere, Modest. de usu, usu frùctu, &c. Lib. 16.

Hy hadde een seer aerdige manier van metter pen te teykenen, en seer suyver in't arzeren, met een lichte fraeij handelinge. etc. Doe nu Marten in sijnen tijd der konst een bysonder licht is geweest, is hy gescheyden uyt dit verganklijk leven Anno. 1574. op den eersten dag van October, oud wesende 76. jaer, twee jaeren min geleefd hebbende als sijnen vader. Het lichaem was t'Haerlem in de Groote Kerk aende Noord-sijde inde Capelle begraven: maer de konst gelijk hy haer een licht was, en sal ook sijnen naem niet duyster laten so lang als de Schilder-konst self by den menschen geacht en in waerden sal wesen.

Laet *Rijk* nu *met sijn stelt* naer mijne rijmen springen, [+]
Mijn verzen moeten ook sijn name billijk singen:

[+]*Rijkaert Aertszen.*

'Tbeen was *Rijk* afgeset, wanneer het was verbrand,
Maer *Rijk* was rijk van geest, en wacker in de hand.

Idem Ibid. Fol. 247. a. b. In het See-dorp *VVijk op d'See* is geweest een Vischer, geheten Aert, wiens Soon *Rijk,* jong wesende, by ongeluck sijn bee*n* verbrand sijnde, werd besteld te Haerlem, om aldaer gemeesterd te worden, welk been is moeten als verdorven afgeset wesen: en also den jongen veel by 'tvier sat, komt nature hem verwecken, en tot de teykenkonst noden: door welke drijvinge hy sonder ander voorbeeld begint met kolen den haert en witten schoorsteen-muer te betrecken met enige gedaenten der beeldingen, so dat hem werd gevraegd, of hy lust hadde het schilderen te leren, en met grooten ernst dat begerende, is besteed geworden by *Ian Mostart:* en also hy met een stelt ging, werd geheten *Rijk met de stelt.* Hy heeft grooten vlijt om leren gedaen, en is een goed meester geworden, etc. Hy is geweest een stil, bequaem, vredig en deugdig vroom man, de Goddelijke Schrift en siel-rust seer beminnende. Hy heeft eyndelijk sijn woninge gehouden t'Antwerpen, daer hy om sijn gerustheyd wille hem ten leste*n* begaf niet te doen dan de naekten te maken in verscheyden schilders stucken voor enigen gewoonlijken loon. etc. Hy was seer wel bemind en vrolijk, seggende dickwils: *Ik ben rijk, en wel gestelt.* Hy is gestorven ontrent een half jaer na de Spae*n*sche furie, ontrent Meij 1577. oud 95. jaeren.

[+]Of *Franz* en *Iillis* ook hier waren ingesloten,
Om datze van de stam van *Mostart* sijn gesproten, [+]*Franz ende Iillis Mostart.*
Van Haerlemsch-Hollandsch bloed, in konsten even rijk,
En broeders overal malkand'ren gansch gelijk?

Idem Ibid. Fol. 260. b. 261. a. b. 'Tgebeurd nou onder getalen van honderden en duysenden dat nature twee menschen so gelijk gestaltig van wesen voordbrengt oft men kanse door enige deelen onderscheyden. Het tegendeel is doch geschied met de twelingen *Franz* en *Iillis Mostart,* die van eender geboort wesende, malkander so heel gelijk waren, datze van hun eygen ouders niet en waren te onderkennen: sy waren geboren te Hulst in Vlaender niet heel wijd van Antwerpen. Sy woonden t'Antwerpen met hun Vader, dat een gemeen Schilder was: doch van afkomst bestonden sy den ouden *Ian Mostart te Haerlem,* en sijn uyt Holland gesproten. Het geschiede eens dat Iillis sijn Vaders werk komende besien, sat onversiens op eenen stoel daer 'svaders pallet op lag. Den vader siende de verwen also geplackt oft gesmetst op de pallet, hy riep Franz boven, die was onbesmit, en haddet niet gedaen: doe liet hy Iillis roepen, die hiel beneden raed met

den broeder. * Franz had een seker mutsken op, waer mede hy gekend en onderscheyden was: dit Iillis opgesteld wesende, en boven komende, werd ook suyver geschoud: dies de vader sijn twee sonen achtede onschuldig te wesen, en verwonderde hem seer: want hyse noyt wist t'onderkennen. Iillis die leerde de konst by Jan Mandijn den drolmaker, en Franz by den moeijlijken Herry mette bles, en sijn twee goede meesters geworden: Franz in seer fraeij landschappen, en Iillis in beelden, bysonder wat kleen wesende. Franz plag wel sijn eygen beelden te maken, doch eyndelinge liet hyse maken door ander. Dese gebroeders quamen t'Antwerp in't Schilder-gild in't jaer ons Heren 1555. Franz is van haestige siekte, noch redelijk jong wesende, gestorven, doe hy door sijn konstige werken geruchtig was geworden. etc. Iillis was seer konstig en versierlijk van beelden en historien, wonder vermaeklijk in sijnen praet, datter menig mensch gaern by was. etc. In sijn sterven liet hy sijne kinderen de heele wereld achter, daer was goeds en van als genoeg in: maer sy mostent (seyde hy) sien te winnen. Hy is gestorven in goeden ouderdom in't jaer 1601.

*Dit is wat duyster, Mander wil seggen, dat Franz die onbesmet was twemael boven quam, eens met sijn mutsken, ende eens met sijne broeders: dies de Vader meynde datze beyde voor hem waren geweest.

Ik moet van *Koornhert* ook, en *Galle* meest, gewagen,+
Gewislijk *Galle* mag niet over sijn geslagen,
Sijn yser was te eel, sijn printen sijn 't wel waerd,
En door geleerde luy en hunne snee vermaerd.

+*Dirk Volkertszen Koornhert ende Philips Galle.*

Had. Iun. Bat. Cap. XVI. *Restant duo lumina artis non propriè encausticae, ut quidam putant, sed quae laminis aereis & quovis è metallo ductilibus, averso coeli scalprique tractu pingit iconas historiasque omnes, quas illitu atramenti cujusdam encaustici, imo colorum quorumvis adversas lamellae in gypseis tabulis chartisve reddunt. Ii sunt Theudericus Volcardus Amstelrodamus, divino homo† ingenio, sed fati adversi, & Philippus Gallaeus Harlemaeus, magistro illo, dij immortales, quanto superior! nisi quod inchoatam cum laude artem ille intermisit, in hoc cum surgente aetate etiam artis gloria gliscit.*

†*Sed quam malè habietante!*

Daer sijn noch twee lichten vande Plaet-snee-konste overig, *Dirk Volkertszen van Amsterdam,* een man van groot verstand, maer ongeluckig, ende *Philips Galle van Haerlem,* desen sijnen meester verre overtreffende: die heeft de konste onderlaten, die hy met lof aengevangen hadde, in desen wast de ere van de konst met de jaeren op.

Ianus Dousa
*In suam ipsius effigiem à Philippo Gallaeo fidelissimè in aere assimilatam, atq*ue *expressam.*

Qui Batavûm gentis Comites, qui scalpere Erasmum
Ausus, & effigiem Iuni animose tuam,
Ille idem docili Gallus me expressit in aere,
Felicem haud alio nomine Dousiadem.

Die Hollands Graven t'saem, en ook Erasmus wesen,
En 'tuwe Iunius gesneden heeft voor desen,
Die heeft het mijne mee in koper uytgedruckt,
Ik houde dat mij dat niet weynig is geluckt.

[+]Komt eynd'lijk hier *ô Goltz,* of Phoenix! die de bergen
De Alpes overvliegt, en durft selfs Romen tergen
Met dijn vermaerde hand: de geesten die wel-eer
En noch van name sijn die knielen voor dij neer:
[*]Apelles buygt voor dij: o ja! gy roert dijn wieken,
En vliegt met dijnen naem veel hooger dan de Grieken,
En raekt het sterren-veld met dijn gekransten kop,
En dringt met dijnen roem wel steyl in 'shemelstop.
Waer waert gy niet te huys? woud gy in't koper snijden,
De besten van dijn tijd die gingen dij benijden.
Heeft Durer wel iet fraeijs of Lukas oyt gemaekt,
Dat door dijn yser niet noch beter is geraekt?
Dijn teyk'nen met de pen ging alle konst te boven:
So was ook dijn pinzeel op't alderhoogst te loven,
Geen konstenaer als gy: en schreeft gy op het glas,
Waer waszer iemand oyt die ook so konstig was?
Wat heeft dan dese konst, van dij van nieus geboren,
In dijn onrijpe dood en in dijn graf verloren!
Daer ligt die stoute hand gedolven in de aerd,
Hand selfs Methusalems, en meerder, leven waerd!

[+]*Henricus Goltzius.*

[*]*Een seer vermaerd Schilder uyt Grieken*l*and.*

Karel Van Mander, Ibid. Fol. 282. b. &c. Henricus Goltzius is van treflijke eerlijke ouders geboren te Mulbracht, een Dorp, in't Land van Gulick, niet wijd van Venlo, in't jaer ons Heren 1558. in Februario, enige dagen voor Pauli bekeringe dag. Hy was een vet, wild, en lustig kind, geestig, en levendig. etc. Een jaer oft meer oud wesende, alleen gaende, viel op't vier, met 'taensicht boven een pan met gebranden oli, verbernende inde gloeijende kolen beyde sijn handen, welke hem sijn moedere vlijtig poogde wel te genesen met spalke*n*, smeren, en anders, in groote smerten nacht en dag, tot dat een neus-wijse buervrou quam de spalken ontbinden, seggende: sy soude 'tbeter beschicken, windende slechts de rechterhand in eenen doek, waer door de senuwen der selver aen den anderen groeijden, in voegen dat

hy sijn leven de hand noyt recht open doen kon. etc. Doe Goltzius oud was ontrent seven oft acht jaeren, heeft hy overal in huys oft elders planken en mueren vervuld met teykeningen. Hy was ook meer genegen iet te doen uyt sijn eyge*n* vindinge, dan dat hy met geduld enig heel stuck soude hebben nagemaekt. Dus heeft hy hem van jongs aen inde konst bevlijtigd, en sich stadig aen den arbeyd gehoude*n*, in glaes-maken, en schrijven. etc. Hy is door groote konst-liefdigheyd geraekt aen het etzen in het koper, en versocht ook met sijn lamme hand in't koper te leren snijden, 'twelk hem so in't beginzel geluckte, dat Koornhert, doe ter tijd vier mijlen van daer wonende, hem begeerde aen te nemen te leren plaet-snijden: want hy alrede veel perke*n* hadde geteykend voor Koornhert, die hy selfs voor hadde te snijden. etc. Koornhert heeft hem terstond werk gegeven, en daerenboven geraden hem in Holland te volgen, 'twelk hy dede, bewilligende sijnen vader oft ouders mede te trecken: want sy hem anders geen verlof en wouden geven. Goltzius quam te *Haerlem* wonen, korts na den grooten brand, ontrent S. Jans dag. Koornhert genoegte hebbende in Goltzij lering en begin, heeft hem dickwils op de beste wijse (sijns bedunckens) onderwesen na sijn uyterste vermogen. Goltzius dus te Haerlem wonende heeft voor Koornhert en Philips Galle eenen tijd lang gesneden, ondertuschen sijn sijne ouders van daer naer Duytschland vertrocken, en hy te Haerlem blijvende, begaf hem in houlijk met een weduwe aldaer, die een Soon hadde, dien hy van jongs aen vlijtig heeft onderwesen, en door groote naerstigheyd tot plaet-snijden gebragt, te weten *Iakob Matham.* Hy was nu maer 21. jaeren oud. [Staende houwelijk, sieklijk gaende, ende niet konnende bekomen, reysde na Italien, en Romen, so om de konst, als veranderinge van locht, op de heen-reyse sich voor alle konstenaers die hy besocht onbekend houdende, om hun oordeel en gevoelen van hem beter te vernemen, en in de wederkomste sich hun bekend makende. Sijn werken en behoeven niet verhaeld, die sonder eynde, ende in aller handen sijn, printen, teykeningen, en schilderijen.] Sijn printen die getuygen overal genoeg sijnen verstandigen geest inde teykenkonst. En dit heb ik van hem te seggen, dat hy van jongs aen niet alleen en heeft de schoonheyd oft verscheyden gedaenten der naturen gesocht na te volgen: maer heeft ook seer wonderlijk hem gewend verscheyden handelingen der beste meesters na te bootzen, als nu *Heemskerken, Franz Floris, Blocklands,* dan *Fredericks,* en eyndlinge des *Sprangers,* welks geestige maniere hy seer eygentlijk volgde. etc. Hy heeft laten aenrichten seer aerdige bootzen, besonder met de *Print der Besnijdenis op de manier van Albert Durer* gesneden, waer in komt Goltzij conterfeytzel: dit en sijn teyken liet hy met een gloeijende kool oft yser uytbranden, en wederlappen, de print berokende, en toemakende, ofze heel oud en veel jaeren op de wereld hadde geweest. Dese print dan

dus gae*n*de vermomd en in mascarade, te Room, Venetien, Amsterdam, oft ook elders, was by den konstenaere*n* en verstandige liefhebbers met groot verwonderen en behagen gaern gesien, ook van enigen om grooten prijs gekocht, wesende verblijd te hebben bekomen van den konstigen Norenberger sulk stuck, datmen noyt meer gesien hadde. Het was ook wis te belachen, dat den meester hoog boven hem selven overal is gepresen geworden: want doe geseyd, oft gevraegd was, of Goltzius sulkx wel mogt hebben gedaen, werd geandwoord van enige, die niet slecht sijn in de konst, dat het wijd daer van was, dat Goltzius sijn leven so goed een soude konnen doen: ja was wel 'tbeste, dat sy van Albert Durer hadden gesien. Enige voegden noch daer by, dat Albert had gesneden een besonder plaet, die hy in sijn overlijden beval verborgen te houden een honderd jaeren na sijn dood, en indien dan sijn dingen noch in achtinge waren, datmense drucken soude, en anders niet, en dit most enkel dese Print wesen. Doe dan na veel meer roems en snappens, de Print in haer geheel, en versch gedruckt getoond wesende, dese luyden quam voor de neus, stonden (als men segt) met lange neusen, over hun neuswijsheyd beschaemd en ontzet wesende: enige werden quaed en spijtig op de gene die de bootze hadden aengericht. Desgelijken geschiede ook met het stuck der *drie Koningen, op de maniere van Lukas van Leyden.* Het vreemdste was noch datter Plaetsnijders, die hun op de handelinge en snede der meesters wel meenden verstaqen, mede bedrogen waren. Aen dese dingen is te merken, wat onder den menschen gonst en afgonst vermogen, oft ook waensucht: want sommige die Goltzium in sijn konst meenden versmaden oft verachten, hebben onbewust hem boven de oude beste meesters en boven hem selven gesteld. En dit deden ook de gene die gewend waren te seggen, dat geen beter plaetsnijders als Albert en Lukas te verwachten waren, en dat Goltzius by hun niet te gelijken was. etc. Al dees verhaelde dingen t'samen bewijsen, Goltzium eenen seldzaemen Proteus oft Vertumnus te wesen in de konst, met hem in alle gestalten van handelingen te konnen herscheppen. etc. Wat hy nu met teykenen oft handelen met der Pen vermag, dat mogen de verstandige oordeelen. Ik (na mijn oordeel) heb geen beter noch so goed gesien, en hope en troost mij niet meerder wonder derhalven toekomenden tijd van anderen te sien. etc. Ik acht niet dat iemand so vast en vaerdig is, een beeld, ja een gansche historie, uyt der hand, sonder iet te bootzen, te trecken ten eersten met de pen, met sulken volkomenheyd, en suyverheyd te voldoen, en met so grooten geest. Hier mede laten wy sijn konstige pen berusten, en den Monarch in haer te handelen blijven, en mogen van sijn schilderen verhalen. Goltzius komende uyt Italien, hadde de fraeij Italiaensche schilderijen als in eenen spiegel so vast in sijn gedacht gedruckt, dat hyse waer hy was noch altijds gestadig sag: dan vermaekte hem de soete gracelijkheyd van Raphael,

dan de eygen vleeschachtigheyd van Corregio, dan de uytstekende hoogzelen, afwijkende verdreven diepzelen van Tiziaen, de schoon sijdekens en welgeschilderde dingen van Veroneso, en ander te Venetien, dat hem d'Inlandsche dingen so heel volkomen niet meer konden voldoen. Het was den schilders eenen lust en voedzel hem hier van te horen spreken, want sijn woorden waren al gloeijende carnatien, gloeijende diepzele*n*, en dergelijke ongewoon oft weynig meer gehoorde verhalingen. Teykende hy iet, de naekten sonderling mosten met den krijons hun verwen hebben: so dat hy eyndlijk tot den pinzeelen en oliverwe hem heeft begeven, in het 42. jaer sijns ouderdoms, anno 1600. In Glas-schrijven soude hy ygelijken overtreffen, so hy tot sulkz hem wou begeven, gelijk enig weynig ding te Haerlem tot den uytmuntenden Glas-schrijver Kornelis Ysbrantszen [Kuszeus] van hem te sien is: daer hy slechts om een tijd verdrijf, gedachtig wesende sijn eerste oefninge, so iet heeft gedaen: want dese konst so wel als schilderen, en plaetsnijden, wast ook en heeft haer volkomenheyd uyt de teyken-konst, in welke ik nu sijn beter niet en weet, oft iemand boven gemeen oordeel hooger geklommen, oft opgewaszen. En of dan enige onweders tegen hem verheffen, behoefd als een sterke hooge rotz daer voor niet te verschricken: want 'tgerucht van sijn edel werke*n* sal leven: maer die hem onverstandig tegen oft na keffen, sullen sterven. Hy is een die hem der wereldsche beroerten en 'tgemeen geklap gansch niet bemoeijd als een die uyt overtreffende liefde der konst gaern rust-sielig, stil, en alleen is, dewijl de konst den heelen mensch tot haer vereyscht te hebben. Sonderling is hy een beminder van sijn eygen vrijheyd, ook der beleefdheyd, en eerbaerheyd, seggende voor advijs, *Eer boven Golt,* en bewijst ook daedlijk genoeg niet so geldsuchtig als eerliefdig te wesen: doch hem veel kleender als pragtig houdende, inde kennis der nature als natuerlijk Philosooph niet onervaren. etc. Hy pleegt ook te seggen, horende van enige schilders, die op hun eygen dingen roemden, oft groot behagen hadden, datze geluckig en rijk waren, om dat hy rijk is die hem vernoegd, het welke ik (seyde hy) noyt hebbe van mijn werk konnen gedoen. Ik hebbe hem ook wel verscheydemael horen seggen, dat hy noch noyt iet hadde gedaen, dat hem te vollen genoegde, oft so behaegde, hem en docht het had behoren wat beters oft anders te wesen, het welk geen quaede sede oft conditie is: want sulke sulle*n* niet lichtlijk inde konst aerseling lopen: gelijk wel andere Pigmalions, die op hun eygen dingen blindeling verlieven, en onwetens dickwils verder te rugge sijn als sy menen, en worden by den konst-verstandigen tot spot en belachinge, en voor geen kleyn gecken, maer wel vande treffelijkste gehouden te wesen. Hier mede kort ik af te schrijven van Goltzius, die nu dit jaer 1604. een man is van 46. jaeren, en (Gode lof) nu redelijk te pas, en gesond, dat mij hertelijk lief is. Want also Plato, doe sijnen sterf-

tijd naekte, da*n*kte * Genium sijne*n* geboort-god, en 'tgeluck, te sijn gebore*n* Mensch, Griek, en geen Barbar, noch onredelijke beest: eyndlijk geleefd te hebben ten tijde van Socrates: so verblijd ik mij ook te hebben gehad meer als twintig jaer met mijnen vriend den heel konstliefdige*n* Goltzio vriendelijken omgang en kennis.

*Op de blinde Heydensche wijse.

In Effigiem Henrici Goltzij.

Idea magni spiritus atque ingenI,
Imago vera jam cadentis Goltzij,
Cui docta fasces turba pictorum suos
Submisit ultrò, quemque seu numen colit,
In hoc theatro laudis atque adoreae
Meruit videri: testis hinc Caducifer,
Hinc docta Pallas, & decentes Gratiae,
GoltzI caducum nomen esse non sinent,
Manuumque nexu gratioso vinculo
Spondent merenti posthumam famam viro.

T. Schrevelius.

Het beeld van eenen grooten geest,
Als oyt op aerden is geweest,
Het rechte wesen en gestalt
Van Goltzius die nu vervalt;
Voor wien de schilders-schaer sich buygd;
Van wien sy 'tmeeste lof betuygd,
Verdiend wel dat het op't toneel
Van eren kome, ende speel:
Gewis sijn hand so konstenrijk
Die maekt sijn naem onsterfelijk,
En die beloofd dien waerden man
Een roem die niet vergaen en kan.

Aliud.

Excelsa virtus Goltzij, mensque ignea
Subnixa pennis fertur in coelum suis:
Sprevit caducum quidquid in terris nitet,
Auroque famam praetulit, pretio decus.

T. Schrevelius.

'T Pinzeel van Goltz vermaerde hand
Verheft sijn konst, en groot verstand,
Hy heeft het blinkend goud veracht,
En sijne ere meer betracht.

[Hy sterf te Haerlem den 1. Jan. 1617. oud 59. jaeren.]

Epitaphium.
M.S.

HENRICO GOLTZIO, VIRO INCOMPARABILI, CALCOGRAPHO EXCELLENTISSIMO. PICTORI CELEBERRIMO. ATQVE ADEO OMNIS ARTIS GRAPHICAE PERITISSIMO. MARGARETA IOH. FIL. MARITO SVO CONIVNCTISSIMO, CVM QVO HARLEMI VIXIT ANNOS XXXVI. ET FRATRI SVO CARISSIMO IACOBVS GOLTZIVS MONVMENTVM HOC FIERI CVRARVNT.
IACOBVS MATHAM VITRICO SVO OPTIME DE SE MERITO AERI INCIDIT SCVLPSITQVE GRATITVDINIS ERGO. OBIIT HARLEMI AN. Clↄ. Iↄ CXVII.I. IANVARII. AETAT. SVAE LIX.

Contemptor auri, laudis ingens helluo,
Lysippus arte, sculptor aeris Goltzius,
Situs hoc sub aere, & marmore inclusus jacet:
Sic aera vivum, sic loquuntur mortuum.

TH. SCREVELIVS.

GOLTZ, meerder vrund van eer, dan geld,
Voor alle schilders recht gesteld,
Ligt onder desen steen, en plaet:
Dus roemd hem 'tkoper vroeg, en laet.

Hier moet ik *Mander* nu sijn rechte plaetze geven,[+]
Een vrund van Goltzius. Wat heeft hy ook geschreven!
Hy was een konstenaer, en schrijver, en poeet.
So heeft hy in de konst sijn ganschen tijd besteed.
Hier sij ook 'tsuyver stift van *Zaenredam* beleden.[+]
Wat heeft hy vindingen van Goltzius gesneden,
En treffelijk gedaen! Hier word sijn roem ontluykt,
Dat Goltzius sijn hand en yser heeft gebruykt.
Hoe dapper meesterlijk kon *Tybout* glasen schrijven![+]
Sijn lof en roem moet hier in eeuwigheyd beklijven.

[+] *Karel Van Mander. Sterf 11. Sept. 1606. oud 58. jaeren.*

[+] *Ian Zaenredam. Sterf 6. Apr. 1607. Oud. 40. jaeren.*

[+] *VVillem Tybout. Sterf 24. Iun. 1599. Oud. 73. jaeren.*

+En wat heeft *Kuszens* hand in dese konst bestaen!
+So sal de naem van *Post* ook nimmermeer vergaen.
+En so ik *Druyvensteyn* hier mede wou verhalen,
Ik soude buyten 'twit en buyten 'tspoor niet dwalen.
Hy heeft in sijne jeugd die konst ook wel verstaen:
Maer heeft daer na daer van geen oef'ning meer gedaen.

+*Kornelis Ysbrantsze*n *Kussaeus.*
Sterf 24. Meij. 1618.
+*Ian Post.*
Sterf 11. Novemb. 1614.
+*Arnout Druyvensteyn.*

Idem Ibid. Fol. 300. a. Noch is te *Haerlem* een Jongman *Aert Ianszen Druyvensteyn,* in landschap en beeldekens wel ervaren wesende, doch de konst maer by lust gebruykende. [Hy is in sijn leven Wethouder ende Burgemeester der Stad Haerlem geweest, ook Diaken ende Ouderling in Gods Gemeynte. Sterf den 5. Aug. 1627. Oud 50. jaeren.]

Nu desen heeft de dood de ogen toe gesloten,
Nu dese heeft de dood beneen in't graf gestoten,
Die liggen in de rust, en in der aerden schoot:
En so is hunne hand en voorder konst gedood.
Nu kom ik tot die geen die tegenwoordig leven,
Nu moet ik onse Stad in hun haer ere geven.
+*Kornelis,* 'kwil dat gy de voorste plaetz beslaet,
Een schilder met den naem, een schilder met der daed.

+*Meester Kornelis Korneliszen van Haerlem, Schilder.*

Idem Ibid. Fol. 292. ende 291. Doe de oude heerlijke Stad Haerlem de heele wereld was tot een wonderlijk schouspel, en een yders fabel oft vertellinge, doe sy den tijd van 31. weken 'tgroot en groulijk Spaensch geweld belegerd wesende heeft met swacke vesten en sterke gemoeden met der vuyst wederstaen: doe geluckter oft korts daer na, dat om bewaren en open houden een groot heerlijk huys op 'tSparen was ten besten gegeven aen Pieter Schilder, te weten Pieter de Soon van den langer Pier van Amsterdam, welken te deser oorsaek was 'tverweckende voorbeeld, en den eersten meester van *Kornelis Korneliszen,* geboren te *Haerlem* anno 1562. wiens ouder oft ouders om den krijg t'ontwijken hun elder onthielen. Dit was anno 1572. en 1573. doe Kornelis noch heel jong wesende tot de schilderkonst gansch genegen werd, siende binnens huys oefenen 'tgene daer nature hem toe geneygde: want hy al van te voren tot eenig deel der konst scheen verweckt te wesen, sittende dagen lang besig met mes oft ander reedschap, om van roode backsteenen enige beeldinge te snijden, oft houwen. Dus heeft Kornelis in onse konst sijn begin genomen by den jongen langen Pier, dat een uytnemende meester was in alle deelen onser konst, wel ervaren in sijne temperingen der verwen, en dergelijke, en heeft voordgebragt eenen die sijn meester eer lange jaeren meesterlijk overtrof: en gelijk oft de Schick-Goddinnen

hebben wilden, werd noch jong wesende geheten *Kornelis Schilder,* welken toenaem hem erflijk toegevallen en bygebleven is, als des naems wel waerdig wesende, en in alle deelen der konst uytnemende. Doe hy 17. jaeren maer oud was, en een goed schilder is hy getrocken in Vrankrijk tot Rouan: doch is om de pest wille daer niet lang gebleven, maer is gekomen na het schilder-konst-geruchtig Antwerpen, alwaer hy hem socht te begeven by enige van den besten meesters: en aengesocht hebbende by Franz Poerbus, is eyndlijk gekomen by Jillis Coignet, by welken meester den tijd van een jaer hy hem heeft aengewend een soeter en vloeijender manier van schilderen, gelijk ik eenen doek heb gesien, die hy daer ten huyse, oft korts na sijn vertreck van daer, hadde gedaen, waer in quamen enige vroukens, seer vriendelijk gedaen, aerdig ende domlachtig verdreven, en verwrocht. Hy hadde daer ook gedaen eenen Pot met allerleij bloemen na 'tleven, doch (so den meester wou) met nou geen groenicheyd by: welke bloemen so wel en schilderachtig waren gedaen datze Coignet lange tijd by hem hiel, sonder te willen verkopen, om datze so uytnemende waren gehandeld. Doe Kornelis te Haerlem was gekomen, is hy kloekelijk inde konst voordgevaren: en heeft onder ander geleverd een *Corporaelschap,* oft Rot Schutters, na 'tleven geconterfeyt, op't Schutters hof, oft *d'oude Doelen te Haerlem:* dit was in't jaer 1583. doe ik te Haerlem eerst quam wonen, en was seer verwonderd hier sulken schilders te vinden. Dit is seer werklijk geordineerd, en alle de personen met den actien, hun conditien, oft geneygdheden uytgebeeld: die tot koopmanschap gewend waren slaen malkander in de hand: die gaern drinken hebben de kan oft 'tglas, en so voord yder in't sijn. Voord is dit werk in sijn geheel uytnemende: de tronien met goed gelijken sijn seer werklijk en vloeijende gedaen: klederen, handen, en anders, sijn ook desgelijkx uytnemende: so dat dit stuck by allen anderen aldaer sijn plaetz in waerden wel sal behouden. Hy heeft hem aengewend een vaste manier van schilderen, met een eygen seker wijse van strijken, daer hy tsindert altijd sonder verwiszelen, oft anders te versoeken, gestadig tot nochtoe is bygebleven. etc. Ondertuschen quam Kornelis sijn aenporrende nature grootlijkx te hulp met veel en vlijtig te teykenen na 'tleven, daer toe uytsoekende van de beste en schoonste roerende en levende antijksche beelden, die wy hier genoeg binnen lands hebben, als de gewiste en alderbeste studie die men vinden mag, als men so volkomen oordeel heeft het schoonste uyt het schoon te onderscheyden. So dat ik wel getuygen kan dat de konst Kornelis niet al slapende aen is gekomen: maer heeftze verkregen en betaeld met grooten arbeyd: en wie der meend anders aen te komen in sulke volkomenheyd, die sal hem ydeler hand en bedrogen vinden, niet hebbende ten leste*n* als de schaduwe der konst. etc. Vroeger is van hem gedaen een groote *Kinder-dodinge,* de wel-

ke is te sien te Haerlem *in't Prinzen-hof,* waer aen komen deuren van Marten Heemskerk, welk is een uytnemend stuck. Hier sietmen veel gewoel van naekte kinder-doders, en den ernst der moeders hun kinderen te behouden: ook verscheyden carnatien van verscheyden ouderdommen, so van mannen, vrouwen, als dat teer jong vleesch der kinderen, en 'tveranderen door de dood inden uytgebloede lichaemen. Noch iszer eenen grooten *Adam en Eva* inde hoogte, boven een deur, en sijn beelden so groot als 'tleven seer heerlijk gedaen. Daer is ook ter selver plaetze in een kamer een groot stuck, een heel vack muers beslaende, wesende een * *Goden-Banket,* oft bruyloft van Peleus en Thetis, daer den twist-appel door twedragt werd geworpen, en is een uytnemende konstig stuck, en aerdig van inventie. Na dese en meer andere heerlijke werken heeft Kornelis meer dan voor henen beginnen letten op het coloreren der naekten, daer hy nu wonderlijk in is veranderd, waer in te dien deele nu een groot merkelijk onderscheyd word gesien, gelijk sijn werken tegenwoordig by de voorleden gesteld wesende daedlijk tuygen. etc. Hy nu Anno 1604. wesende een man van 42. jaer, in't beste sijns levens, en noch stadig doende in de konste, laten wy hem in sijn stille bevallijke oefeninge geluckig voord varen.

*Vanitas vanitatum, & omnia vanitas!

+En wat is *Vroom* een man in't maken van de schepen!
Wie heeft voor hem de konst oyt kloeker aengegrepen?
So is sijn naem vermaerd. En wat heeft Vroom een Soon!
Kornelis, sijt gy niet dijns Stads en Vaders kroon?
Dijn Broeder volgd ook vroom.

+*Heyndrick Vroom. met sijne, Sonen Kornelis, ende Frederick.*

Idem Ibid. Fol. 287. ende 288. Vroom was geboren te *Haerlem* in't jaer 1566. Sijn Vader hiet Kornelis Henrickszen, was een Beeldsnijder, die hem begaf tot de konst van platelen oft porzeleynen te maken: ende also hy inde teyken-konst ervaren was, bragt wonder te wege van vreemde drinkvaten, daermen niet wist waer den mond aen stellen, en dergelijke versieringen, uytnemende in sijn dingen en koleuren wesende. Den Broeder, te weten Vrooms Oom Frederick Henrickszen was een tuytnemend beeld-snijder, hem wel verstaende in Geometrie, Architecture, en Perspective, en was in sijnen tijd boumeester der Stad Dantzick. Den Bestevaer van Vroom hiet Henrick Vroom, en was een uytgenomen steenhouwer, en beeld-snijder, so dat Vroom midden uyt de konst voordgekomen is. Sijn Moeder na den dood sijns Vaders hertroud wesende, veroorsaekte hem de hardigheyd des Stief-vaders sijn vroeg vertrecken, oft vervliegen uyt den warmen moederlijken broed-nest, waer door hy tot de konst, daer nature hem toe aen dreef, geluckelijk is gekomen. Nu Vroom alre vaerdig in het plateel-schilderen, waer toe hem de

Stiefvader vast hadde gedwongen, en sijnen lust verder streckende tot schilderen, hem vindende uyt sijns Vaders huys, versocht hier en daer by meesters te komen, dickwils hem generende met plateelschilderen, gelijk als dat ter nood de toevlugt was, hebbende altijd den sin scheepkens te maken, so op de plateelkens, oft anders. In Nederland enige steden Enchuysen, Brugge en Vlaender, en ander besocht hebbende, quam te Rotterdam, en van daer met een Spaensch-vaerder in Spanjen tot S. Lukas, van daer te Sivilien, en quam daer by een slecht schilder Nederlander, geheten Pintemony, oft apenschilder, en van daer weder op't plateel-schilderen by een Italiaen, van daer ter see met perijkel van den Turken in Italien te Liorna, van daer te Florenzen, en voords te Room, daer hy woonde eenen tijd by eenen Spaenschen Kanonick, daer hy schilderde, en ondertuschen wat belachtelijke bootzen aenrichtede. Van daer quam hy by den doorluchtigen Cardinael de Medicis, alwaer hy schilderde so na print, als anders, en waszer ontrent twee jaer, en mogt hem ter wijlen oefenen op koperkens, in historikens, conterfeytzelen, landschap, en anders, alwaer Pauwels Bril hem veel besocht, en onderwees. Van hier quam Vroom weder te Venetien aende majoolkens oft porzeleynen. Hier hebbende ontrent een jaer geweest, trock na Milanen, en quam by een slecht Nederlanders Schilder Valerius geheten, en trock na een paer maenden te Genua, in eenen dieren tijd van brood: daer geen werk vindende, voords na Arbizziolo, om porzeleyn-schilderen. En also daer niet te doen was, quam te Turin in Piemont, by des Hertogs schilder Jan Kraek: daer werkende een paer maenden, quam te Lions over den Berg S. Denis: daer was Vroom (by dat hy seyd) in groot perykel: want hy viel, en soude schier hebben gevallen van een hooge steyle rotz, maer vervroos met de broek boven aende rotz boven op den tsop, en most vande muyldrijvers los sijn gemaekt, daer een goede partije vande voorseyde broek bleef vast aende rotz vervrosen hangende. Te Lions gekomen werd, besteld buyten de Stad op een Slot by den Heer Bottom: hier schilderde hy van water-verwe op doeken deses Heren ook vaders oft ouders krijgen, geschied te Pisa in Italien, te water en te lande: daer quamen in galeijen, en schepen, slagen van paerde-volk, en voet-volk, al in den tijd van ses maenden. Van hier quam Vroom te Paris, by een Schilder van Leyden. Van daer door dierte na Rouan, daer hy tot der dood siek werd, en voor dood aengesien: maer van een oude vrouwe 'thoofd wesende verbonden, bequam. Van daer quam hy 'tscheep na Holland, en te Haerlem: alwaer gehoud wesende begon te maken enige stuckxkens na print, ondertuschen scheepkens. Ontrent een jaer gehoud wesende, trock na Dantzick by sijnen voornoemden Oom, en maekte een altaer-tafel voor enige Poolsche Jesuwijten. Hier onderwees hem sijn Oom in Perspectijf, en ander besonder deelen der konst. Te

Haerlem weder met sijn vrou gekeerd, trock na enigen tijd met een deel van sijn stuckxkens van * devotie na Spanjen, etc. Thuys gekomen door raed der schilders aldaer voor al vast voord met te maken stuckzkens van schepen, en begon allenskens meer en meer daer in toe te nemen: en 'tvolk, gelijk in Holland veel seevaert is, begon ook groot bevallen in dese scheepkens te krijgen. etc. Vroom die in dit scheep-maken heel vaerdig en daeglijkx beter word, heeft schier ontallijk veel stucken gemaekt, so stranden met vischen, vischers, en ander bootskens: welke dingen gelijk het een werk is, dat hem licht spoed, hem goed voordeel doen: en 'tgeen hem te prijsen is, hy maekt inde schilderije de kladde niet: want wie wat van hem begeerd, die moet het hem betalen. Summa, om te eyndigen, Vroom is in desen deele een uytnemende meester, ook niet alleen de schepen, goed maekzel, touwen en takelinge, windstreken, seylagien, en ander des aengaende wel verstaende, maer is ook uytnemende in allen anderen omstand, als gronden, lanschappen, klippen, boomen, vischen, golven, kasteelen, dorpen, bootzen, vischen, en ander dingen, die sijn schepen verselschappe*n*, en verzieren. [In de *Eetsael van't Prinzen-hof* alhier te *Haerlem* ha*n*gt onder S. Lukas van Heemskerk een *Storm van Vroom,* naer het oordeel van alle kenners seer meesterlijk gehandeld.]

*Superstitie. Nomine virtutis palliat hic vitium.

Nu moet ik *Grebber* noemen,
+Den *Vader,* ende *Soon,* en ook de *Dochter* roemen.
Wie sag oyt schilderij van eene dochters hand?
*Hier schilderter noch een met goed en kloek verstand.
De *Grebbers* sijn vermaerd door hunne groote beelden.
Wie sag dat iemands hand en geest hier kloeker speelden?

+*Franz Grebber, mijn sijnen Soon Pieter, ende Dochter Maritjen.*
**Iudith Leyster.*

Idem Ibid. Fol. 300. a. Daer is ook te *Haerlem,* een Haerlemsch borger *Franz Pieterszen Grebber,* een uytnemende goed conterfeyter, die ook ondertuschen van figuren schilderd: en alst behoefd, oft als te pas komt, hem ook in borduer-werken aerdig weet te behelpen: desen is een discipel geweest van *Iaques Savry,* daer hy doch niet en leerde als wat van landschap. Verscheyden conterfeytzelen, groot, en heel kleen, sijn van hem hier en daer te sien, seer wel gelijkende, en wel gedaen. [Daer hangt van *Franz Grebber* een groot stuck van *Schutters Officieren* in den *Nieuwen Doelen,* ofte Oude Schuts seer meesterlijk geschilderd.

+*Kornelis Engelszen* is ook sijn plaetz wel waerd,
En maekt sich desgelijkx in dese konst vermaerd.

+*Kornelis Engelszen.*

Idem Ibid. Fol. 293. b. Kornelis Korneliszen heeft noch gehad eenen discipel van der Goude *Kornelis Engelszen,* een seer goed schilder, en

uytnemende conterfeyter na het leven.

Van VVieringen, kom ook alhier te voorschijn treden,[+]
En laet dijn *Soon* by dij sijn plaetze mee bekleden,
Bedreven in de konst van schepen ende see.
'Tis eygentlijk gedaen wat uwe hand oyt dee.

[+] *Kornelis Klaeszen van VVieringen, met sijnen Soon Klaes.*

Idem Ibid. Fol. 300. a. Daer is ook te Haerlem, en van *Haerlem, Kornelis Klaeszen,* den welken de seevaert en ander hanteringe verlaten hebbende, heeft aengevangen te teykenen en schilderen schepen, met 'tgene daer by behoefd te wesen, tonende wonderlijken geest, en verstand, als tot de schilderkonst van naturen voorgeschickt sijnde: de takelinge, touwen, en alle eygenschappen der schepen verstaet hy uytnemende wel, en heeft alre so aerdige maniere van werken, en suyver vaste handelinge der touwen, dat hy niemand te wijken heeft. [Daer is een *Schip van Damiaten* van hem *inden Ouden Doelen* te sien, een meester-stuck van sijne kloeke handelinge.]

'Kmoet hier de fruyten ook van *Snelling* laten weten,[+]
En sijne wack're hand en konste niet vergeten.
En dan *van Dijks* banket. Gewis! een schilderij[+]
Den kenners leckerder dan alle leckernij.
Van Kampen en behoefd voor niemand ook te wijken,[+]
Ja mag de kroon van't hoofd van alle schilders strijken:
Besiet sijn beelden maer in't Bosch voor sijnen hof,
En geeft hem sijne eer, en spreekt van sijnen lof.
En dan moet *Heyndrick Pot* sijn kroon ook billijk dragen.[+]
'Tis wonder wat hy doet in dese onse dagen
Met sijne suyv're hand.

[+] *Andries Snelling.*
[+] *Floris van Dijk.*
[+] *Iakob van Kampen.*
[+] *Heyndrick Pot.*

Van *Heyndrick Gerritszen Pot* is alhier inde *Eet-sale van't Prinzen-hof* een *Triumph-wagen van den Prinze van Oranjen VVillem van Naszou,* seer suyver ende konstig gedaen.

Komt *Halsen,* komt dan voord,[+]
Beslaet hier mee een plaetz, die u met recht behoord.
Hoe wacker schilderd *Franz* de luyden naer het leven!
Wat suyv're beeldekens weet *Dirk* ons niet te geven!
Gebroeders in de konst, gebroeders in het bloed,
Van eener konsten-min en moeder opgevoed.

[+] *Franz en*de *Dirk Hals,*

Daer is van *Franz Hals* een groot stuck schilderije van enige *Bevelhebbers der Schutterije* in den *Ouden Doelen* ofte Kluyveniers, seer stout naer 'tleven gehandeld.

+Wat toef ik langer hier van onsen *Gulde-wagen,*
En sijne kloeke hand ter eren te gewagen:
  +En van het stout pinzeel en hand'ling van *Molijn,*
  Die inde schilder-konst twee dapp're meesters sijn?
+Hoe sou hier ook de naem van *Soutman* sijn verswegen,
Die met sijn kloek pinzeel sich heeft dien staet verkregen,
  Sich heeft door sijne konst die eer en roem bereyd,
  +Dat hy de *Schilder* is *der Poolsche Majesteyt?*
+En sal ik hier *de Hoog* ook niet wel billijk pogen
Naer sijne waerdigheyd met ere te verhogen?
  Wilt gy ruwijnen sien naer 'tleven afgebeeld?
  So siet wat sijne hand en sijne konst hier teeld.
+Ook heeft *Pynas* gewoond hier binnen onse wallen.
Wat kan sijn hand niet doen? wien kan het niet bevallen.
  +So sij *Porcellis* mee ter deser plaetz gedacht,
  De grootste konstenaer in schepen recht geacht.
+*Verbeek* is ook heel fraeij, en net in schepen-malen.
+*Goderis* kan alhier sijn prijs ook wel behalen.
  +En wat *Franz Elouts* mee in sijn banketten doet,
  Is suyver, ende schoon, en meer dan overgoed,
Ja 'tword ook meesterlijk het leven selfs vernomen.
+Laet *Salomon de Brey* ook ik mijn verzen komen
  Met pen, en met pinzeel. o dapper Architect!
  Die ere diend alhier voor-al niet toegedeckt.
+'Kmoet *Pieter Klaeszen* ook niet langer laten steken.
+En so van *Heda* mee en sijn banketten spreken.
  +*Van Heuszen* komt dan ook met uwe fruyten hier.
  +Gy bloemen ook voor al van onsen *Bolongier.*
+Hoe sou ik geen gewag van *Reijer Zuyker* maken,
+Hoe sou ik *Blieker* ook, en *Rustdael* hier versaken,
  Die goed in landschap sijn, en beeldekens daer by,
  En diergelijk gemael tot landschap-schilderij?
+Behoord mijn rijm ook niet van *Zaenredam* te singen,
So suyver ende net in alle sijne dingen?
  Hoe aerdig is sijn pen, en waerdig haere kroon!
  Hy heeft mij in dit werk getrou de hand geboon.
Dees hand'len het pinzeel op gladde tafereelen?
Nu volgen die met stift en met het yser spelen.
  +Gewis! komt *Mathan* hier de eerste plaetze niet,
  Die hier in ook sijn lust aen sijne *Sonen* siet?
Hoe aerdig hebben sy de handeling der pennen
Beneffens 'tyser sich geweten te gewennen!
  Hoe suyver trecken sy op toebereyd panneel,
  Pampier, en perkement! hoe suyver, en hoe eel!

+*Ian Iakobszen Guldewagen.*
+*Pieter Molijn.*
+*Pieter Klaeszen Soutman,*
+*Schilder van den Koning van Polen.*
+*Karel de Hoog.*
+*Pynas.*
+*Ian Porcellis.*
+*Kornelis Verbeek.*
+*Hans Goderis.*
+*Franzoys Elouts.*
+*Salomon de Brey.*
+*Pieter Klaeszen.*
+*VVillem Klaeszen Heda.*
+*Klaes van Heuszen.*
+*Hans Bolongier.*
+*Reijer Klaeszen Zuyker.*
+*Gerrit Blieker.*
Salomon Rustdael.
+*Pieter Ianszen Zaenredam.*
+*Iakob Matham met sijne Sonen Adriaen, ende Dirk.*

Mander Ibid. Fol. 286. b. Enige fraeij discipelen heeft Goltzius gehad in't plaet-snijden, als onder anderen *Iakob Mathan,* sijn behoud Soon, die Italien hebbende besocht, nu woond te *Haerlem,* wesende een uytnemende meester in sijn konst.

Hoe waerdig *Velde* sij in dese konst gepresen,[+]
Dat heeft hy in mijn werk wel rijkelijk bewesen.
Behoefd hy iemand ook te wijken met sijn snee?
Gewiszelijk! hy mag wel met de besten mee.
Wat wil hy met der tijd, indien hy maer mag leven,
Noch daeglijkx meer en meer sijn konst te kennen geven!
Gelijk hy overvliegt in't snijden met het stift:
So is ook sijne pen een over-waerde gift.
Moet *Akersloot* ook hier sijn plaetz niet billijk erven?[+]
En door sijn dienst aen mij, en konst, sijn prijs verwerven?
Hoe handeld *Kittensteyn* het stift, en meest de pen![+]
En *Koning,* het is recht dat ik dij mee beken.[+]
'Ktree tot de konstenaers en konst van't Glasen-schrijven.
Ian Bouchorst sal dijn naem niet eeuwelijk beklijven?[+]
Wat sijt gy in de konst van teyk'nen kloek, en vast!
'Ksie dat in dij de konst en lust te samen wast.
Het glas is broose waer: uw glasen mogen breken,
Noch salmen niettemin van *Bouchorst* altijd spreken:
Dat word door dijne konst, en hier door mij verricht,
So ik maer hopen mag het leven van mijn dicht.
Wel hebt gy ook dijn licht in onse Stad gekregen!
'Kheb niemand oyt beaemd tot Haerlem meer genegen:
De Tytel van mijn Boek, de print van Damiaet,
Getuygen dat ik seg, getuygen't met der daed.
En *Holsteyn* dijne hand mag door den dood verderven:[+]
Maer dijne konst en naem en konnen nimmer sterven.
Groot Schrijver op het glas: doch dat sijn kloeke geest
Met water-verwen maekt is ver het aldermeest.
Wat wil ik voords *de Kemp,* wat wil ik *Roos* vertellen?[+]
En wat *Klaes Iilliszoons,* en *Iochims* namen spellen?[+]
Wat *Koppes,* ende *Post, Harthouwer,* ende *Gael?*[+]
'Tgetal is al te groot: wie kendze altemael?
Daer sijnder noch te veel. Ik kander niet af spreken:
De adem soude mij, en ook de dag ontbreken
In sulken overvloed. Betoont gy geesten al,
Daer Haerlem, als voor-heen, geen steden wijken sal.
Ik kan met-enen ook de konst van *Beelden-snijden,*[+]
Een dapp're wetenschap, alhier niet overschrijden.

[+]*Ian vanden Velde.*
[+]*VVillem Akersloot.*
[+]*Kittensteyn.*
[+]*Kornelis Koning.*
[+]*Ian Bouchorst.*
[+]*Pieter Holsteyn.*
[+]*Klaes de Kemp.*
Ian Maerszen Roos.
[+]*Klaes Iilliszen.*
Iochim de Vries.
[+]*Kornelis Lambrechtszen*
Koppes.
Pieter Post.
Hieronymus Harthouvver.
Kornelis Gael.
[+]*Beeldsnijders, ende*
Yvoor-draeijers.

Wie twyfeld hier ook aen of't *draeijen van Yvoor*
Ook mede tot de lijst der konsten hier behoor?
[+]Was in dier beelden snee van *Pruyszen* niet ervaren?
Vraegt dat Italien, en 'tlandschap van Ferraren,
En wat die Hertog wel van onsen *Iakob* hiel,
En hoe dat hem sijn konst en wetenschap beviel.
Het geen hy heeft gedaen, het geen hy heeft gesneden,
Word voor een wonder-werk gehouden, en beleden.
[+]Gaet, siet het daer in't Hof. Sijn *Soon* sag daer het licht:
Maer werd hier in de konst van draeijen onderricht:
En werd hier opgevoed. 'Tis wonder van sijn draeijen,
Het is om Koningen en Vorsten te verfraeijen.
Aelbrecht van Oostenrijk die kreeg hem in sijn land.
Nu siet het [*] Fransche volk de vrucht van sijn hand.
[+]Mag onse *Gerrit* ook hier over sijn geslagen,
Die sulke liefd en sucht die konst heeft toegedragen,
Dat hy die wetenschap so vol begrepen heeft,
Vyt eygen kloek vernuft, als iemand die der leefd?
Indien hy 'toefnen wou, of dat hy 'tkonde wachten,
Hy sou wat wonders doen. Gewis! 'tis hoog te achten
Het geen men by hem vind, het geen men by hem siet.
[+]*Van Schorel* desgelijk en wijkt ook niemand niet.
En of ik hier ook sprak van't *schild'ren der plateelen,*
Sou iemand dat met recht verdrieten, en vervelen?
[+]Hier is een *Backerij* van so een suyv're hand
Als ergens wesen mag in ons geheele land.
Nu leeft gy al te saem, leeft uwe Stad ter eren,
Nu leeft gy al te saem, en doet haer lof vermeren,
Verbreydt haer waerden naem, verbreydtze t'aller stond
De gansche wereld door in aller menschen mond.
[+]Vw konst is ere waerd, gewis! sy is te loven.
Leeft uwe schilderij niet in der Vorsten hoven?
De groten van gebied, de magten van de aerd,
Die houden het pinzeel seer lief getal, en waerd.
Wat is hy voor een mensch die in des Heren gaven
Geen wel-gevallen heeft, maer soektze te begraven?
[+]Gewis een edel hert die heeft met vollen lust
Die ed'le konst omhelsd, die ed'le konst gekust.
Maer oefent dijne konst, o! konstenaer, met reden,
En wacht dij buyten 'tspoor van dijn beroep te treden:
Dijn goede wetenschap is Godes groote gaef,
[+]Maekt dij geen vijand Gods, en 'smenschens vrund, en slaef.
Besondig dij hier niet. Wat maekt gy vreemde Goden?
Wat doet gy dat de Heer so scherp'lijk heeft verboden?

[+]*Iakob Hillebrantsze*n *va*n *Pruysze*n.

[+]*La*m*brecht van Pruyszen.*

[*]*Te Diepe.*
[+]*Gerrit Antoni.*

[+]*Gerrit Franszen va*n *Schorel.*

[+]*Geleijer-Plateel-Backerije va*n *VVillem Ianssze*n *op het Bagijnhof.*

[+]Aensprake ende Vermaninge aen de Schilders.

[+]*Ingenua oblectant ingenùos homines.*

[+]*Exod. 20. 4. Ierem. 10. 14 15. Hab. 2. 18.*

Wat stijft gy 'tblinde volk door dijne malerij
In't Antichristendom van hun afgoderij?
Hoe durft gy op een bert het wesen Gods vertonen?+
Hoe groulijk sal de Heer dien grouwel dij belonen!
Foeij, dat een sterflijk mensch aen God dat quaed verricht!
Wat straffe is genoeg voor sulken Satans wicht?
En so die reyne God ons alle vuylicheden
En wulpschen lust verbied, wat maelt gy sulke leden,
Die reden en natuer te decken ons gebien,
En voed onkuyschen brand in't hert der jonge lien?
In naekten is by u de meeste konst gelegen.
Maer waerom is uw hert tot God met meer genegen?
Een wulpsch en dertel mensch ontdeckt sijns herten grond,
En dan so heeft hy maer sijn eyge siel gewond.
Wie is hy die hier ook sijn naesten sal onteren?
Dit alles is de konst selfs schenden, en verkeren.
Des Heren eer en vrees, uws naesten liefd, en jonst,+
Sij 'tbreydel en de toom en regel vande konst.
Wat toef ik *Kosters* geest en kloekheyd aen te roeren?
En *Konst der Druckerij* in mijne pen te voeren?+
'T Boek-drucken is van van ons, wat Mentz in Duytschland liegt,
En sich met yd'len waen en leug'nen vast bedriegt.
Fy, grove dieverij! de konst van ons te stelen,
En onbeschaemd met ons hier over te krackelen?
Fy, grove dieverij! Fy, plompe logentael!
De waerheyd is te snel, dijn leugen is te kael!
De boomen van ons Bosch die konnen dit geheugen,
En hebben eenen schrick van desen groven leugen,
De boomen, segge ick, beschouwers van dien geest,
Die van so groote konst de vinder is geweest,
Wanneer sy om de konst so veel ook dickwils leden,
Als eerst de letters sijn uyt hunnen huyd gesneden.
So tuygen 'tmee van-ouds al onse Grote-vaers,
Ja 'thert ook en 'tgemoed van dese leugenaers.
Bewijsen dat ook niet een-sijds-gedruckte bla'ren,
Beginz'len deser konst, eer sy noch wijser waren,
Die hier in Stad noch sijn? en 'tHuys dat aen het Sand
En 'tKerkhof hier noch staet, en is noch by de hand?
Een saek met recht wel waerd met goud daer voor te schrijven!
Die eer moet aen dat Huys en aen de Stad beklijven.
Wy hebben desen roem stantvastig voor te staen.
De eer van dese daed en mag niet ondergaen.
Ik had hier nu gedacht daer heftig voor te strijden:
Maer nu 'tons *Schrijver* doet, so sta ik wat ter sijden.

+*Deut. 4. 15. &c.*
Esa. 40. 18. &c.
Rom. 1. 23.
Exod. 20. 14.
1. Thess. 5. 22
1. Cor. 12. 23
Membra tegantur.
Qua voluit natura tegi.

+*Matth. 22. 37. 38. 40. ende 7. 12.*

+*Boekdruckerije te Haerlem van Laurens Ianszen Koster gevonden ontrent het jaer 1440.*

Wie kan het beter doen? Ik sie op sijne hand,
En steun op onse saek, en op dat groot verstand.
Wy hebben blijks genoeg, de saek sal selver spreken.
Ik sie de Stad van Mentz de kroon van't hoofd gestreken,
Die sy ons gaerne had door diefstal afgepluckt:
Maer ongerechtigheyd is selden wel geluckt.
Ik sal mijns *Schrijvers* werk daerom by 'tmijne voegen,
Tot eer van onse Stad, en burg'ren goed genoegen.
Mijn lieve burgerij behoud die eren-kroon,
En vlecht uw' *Schrijver* ook een kranz tot sijnen loon.

MEMORIAE SACRVM.
TYPOGRAPHIA
ARS ARTIVM OMNIVM
CONSERVATRIX
HIC PRIMVM INVENTA
CIRCA ANNVM ClↃCCCCXL.

[+]'Kmoet nu een vreemdicheyd, seer seldzaem, en bysonder,
Een ongelooflijk ding, en wonder boven wonder,
Hier melden in mijn werk. Bedwingt u wie gy sijt,
En hoort dan en gelooft 'tverhael van d'oude tijd.
Men seyd, dat onse Stad voor desen heeft ontfangen
Een vreemd *See-monster-wijf,* in't Purmer-meyr gevangen,
En eerst t'*Edam* gebragt: also sy (door tempeest
De dijken doorgeperst) daer was gesien geweest.
Dit Monster dan uyt See aldaer so aengekomen,
De vrouwen gansch gelijk, den huyd maer uytgenomen,
Doch stom, en sprakeloos, heeft *Haerlem,* onse Stad,
Op haer versoek van daer veel jaer ter schenk gehad.
Dat tot verwondering ook heeft te met beginnen,
Gelijk een and're vrou, gerockend vlas te spinnen,

[+] *See-monster.*

t.o. 376

Boekdruckerye te Haerlem gevonden ontrent het Iaer 1440.

Wat is de Druckery een konst wel hoog te roemen!
En wat is Haerlem ook wel over-waerd te noemen![+]
[+]O ed'le wyse Stad, die dese konst eerst vond!
Wat schort hier Mentz de neus? Diefegge, snoert den mond.

[+]J. v. velde sculpsit.
[+]P. zaenredam. Inuent:

En't kruyz ook eer te doen, naer 'stijds onwetenheyd:
Waerom het na sijn dood op't kerkhof is geleyd.
En dit dan alsmen seyd, hoe dat het ook mag wesen:
So konnen wy dan noch gelijke dingen lesen,
Also men sulx vrij meer by veele Schrijvers heeft:
Ook is God wonderlijk die in den Hemel leefd.

Van een See-Monster binnen Haerlem.

Holl. Kron. Divis. XXVI. *Kap.* LVII. Ontrent dese tijd wast vervaerlicke storme van winde, van den welken veele huysen ter neder waeijden, ende den menschen groote schade deden, ende braken ook ten selven tijden veele dijken in, datter grooter last van water in den landen quam. In dese storme ende oplopinge van den sewater is komen drijven ende swemmen een *wild ende ongetammet VVijf* in de Suydersee tuschen Kampen ende Edam, ende aldus swemmende in Purmerije, is sy gekomen door een gebroken gat van den dijke in *Purmer-meer,* ende dreef aldus lange tijd op dat water slapende ende wakende van dat een eynde tot den anderen, ende sy sochte haer aes ende kost in die grond van't water. Sy was heel naekt van lichaem, sonder klederen aen te hebben, maer sy was behangen met menigerleij waterige materie, als mosch, slyver, ende ander slijm al ruyg gewaszen, ende aldus bleef sy daer swemmende lange menigen tijd om ende weder, niet wetende waer sy henen soude, want sy en wist niet weder uyt te komen daer sy in gekomen was. Die vrouwen ende maegden die met schuyten van Edam ende anderzins quamen, ende voeren over de Purmerije melken de koeijen, sagen dickwils dit wijf drijven ende swemmen in 'twater, daer sy seer af verschrickten, ende vervaerd waren, ende verwonderden sere van dat wijf, ende als syse dus dickwils sagen, worden sy 'tgewoon, ende quamen altemet naerder om te sien, dat sy ten lesten t'samen spraken, ende vergaderden by een, ende namen eenen moed, ende togen dese vrouwe met kragt ende geweld uyt dat water in haer schuyte, ende brogtense binnen *Edam* op der straten, niemand en konde haer sprake verstaen, noch sy en verstond de onse niet, ende als sy schoon gemaekt was, ende gereynigd vanden slijme ende ruygte daer sy mede bewaszen was, dedeⁿ sy haer klederen aen, ende sy began onse spijse te eten, maer nochtans was sy altijd naerstig ende daer op uyt om weder in't water te wesen, maer sy werde te seer nau bewaerd. Dit geruchte over al komende, quam daer veel volkx om dit wijf te sien uyt veele vreemde landen. Dit vernemende die van *Haerlem,* deden groote instantie ende versoeken aen die stede van Edam om dit wijf te hebben, om der nieuwicheyd willen, dat welke sy toelieten, ende gavense hen luyden, ende daer wesende leerse sy spinnen, ende leefde menig jaer, ende starf ten lesten, ende

werde op't kerkhof begraven om des willen dat sy dickwils dat heylige kruyze eer ende reverentie dede. Ende dit is geapprobeerd ende gecertificeerd van enige oude notabele ende waerachtige mannen, die seggen dat sy dese vrouwe binnen Haerlem in haer tijd hebben gesien, waerom dat het in dese Kronijke voor een nieuwicheyd is geset.

Had. Iun. Bat. Cap. XVII. *in Purmerenda. In Annalium nostrorum monumentis proditam invenio rem, quae mihi difficilis ad fidem visa est,* [+] *circiter annum à natali ortu Christi tertium supra millesimum quadring entesimum, monstrum quoddam marinum, mulieris specie, viridi musco turpe, & undique squallens, atrocissimae tempestatis vi è mari Oceano in sinum Batavicum, qui Australis maris agnomine notior est, compulsum, & in lacum Purmerum (quem perrupti aggeres cum praedicto siuu confuderant) ejectum fuisse; in quo dum variis ertoribus agitur, post reparatos statim à rempestate aggeres, ut solent, priusquam profundâ voragine ima aggerum fundamenta exedantur, virgines quae bis quotidiè cum mulctralibus ultrò citròque in prata commeant, ut vaccarum ubera mulgendo siccent, monstrum istud conspicatae fuerunt. Neque parum attonitae principio ob novam & inusitatam speciem, in specti mod um, mox confirmatis animis erectiores, ac mutuas conjunctasque inter se operas pactae, circumseptum lenunculis & scaphis suis, ne qua effugium pateret, oppresserunt: captumque Edamum, quod oppidum Lacui quoque adjacet, pertraxerunt; ubi cibis hominum more assuefactum vesci coepit, sono peregrino ac suspirioso potius, quam ullo articulati sermonis commercio, & usu, qui piscium toti generi negatus est, manifestum. Cujus miraculi fama quum multos mortales visendi gratia excivisset, quae longè latèque emanarat, Senatus Harlemensis missâ eò legatione monstrum sibi permitti flagitavit, ut loquuntur Annales, neque repulsam tulit. Quod plures annos postquam eò adductum fuerat, vitam exegisse illîc, atque inter foemineos coetus pesa etiam traxisse, & coemiterij honorem, postquam vitam exuerat, assecutum ob exhibitam crucis imagini reverentiam, memoratur. Quae omnia ut neque firmiter affeverare, ita neque refellere omnino est animus, tum ob eam quae debetur publicis Annalibus fidem, tum quod recentior esse videatur, quam cui me opponam, memoria, à mulierculis de manu, quod dicitur, in manum tradita. Dicam tamen illud fabulae vicinius non probari mihi, quod fila deduxerit, quasi manus in articulos humano more distinctas discretasque habuerit: sed fidei periculum auctori relinquo. Equidem religione quâdam deterreor, ne à vetustatis exemplis discedam, quae sanct6a illâ testimoniorum fide non carent, inter quae constat non omnino fictum & commentitum esse, aut in* [+] *poeticâ corte natum sermonem de Nereidibus, quarum è genere fuisse illam, de quâ modò sum commentatus, nihil ambigo: quarum non exiguum numerum apparuisse olim in Gallico littore D. Augusto legatus illius perscripserat. Eam certè de Nereidibus opinionem haud falsam fuisse testatur* [+] *Plinius, corpus universum squamis hispidum, etiam quâ humanam speciem referunt, illis tribuens; quarum in morte tristem gannitum, sive (ut*

[+] *Ann. 1403.*

[+] *Nereides.*

[+] *Plinij locus.*

*manuscriptus codex habet) cantum ab accolis longè auditum commemorat. Taceo quae de Tritone concham inflante, deque homine marino, ex legatorum (quos ob id solum Olysipponenses ad Tiberium Principem miserant) & ex equestris ordinis virorum illustri fide idem scriptor refert. Quid quod apud pagum, cui ab aquae fuscedine Swartewale nomen est, ab oppido nobili [+] Brielâ tribus fermè passuum millibus distantem, visatur hujusmodi aequor ei monstri sceletos in aede mediâ suspensa? Venio ad recentiora, & quae aetati nostrae potuerunt esse cognita documenta, in quibus lego in extrema Scandinaviâ, quâ Codanus sinus finitur, apud Ellebogium oppidum, Hafniae Regni Danici metropoli è regione oppositum, monstrum aequoreum monachi formam exprimens ad unguem, glabro capite, rusticanâ facie, involucro humerario cuculli speciem adumbrante, in littus illud immanis procellae vi expulsum fuisse, mutum, sermonis usu defectum, ut caetera marina omnia, lamentis tantum ac suspiriis altioribus perstrepuisse, nec ultrà triduum vitam extraxisse; cujus simulachtum expressum ad Carolum V. Imper. tum in Hispaniis agentem, à Rege Danico missum, manuq*ue *viri nobilis exhibitum constat. Alterum in eâ Sarmatiae parte, quam [+] Poloniam vocamus, ad annum à partâ humano generi salute millesimum quingentesimum tricesimum primum extitisse comperio, monstrum itidem marinum, quod Episcopi habitum infulâ mitrâque egregiè mentiebatur, ad Regem Augustum deportatum. Haec libuit prolixius commemorare, quod ista de Nereidibus (quas Mereminnas dicimus, ceu maris delitias nymphasq*ue*) opinio haud nupera sit, sed saeculis omnibus in hominum mentibus impressa sederit.*

[+]Swartewael.

[+]*Ann. 1531.*

Ik late na dese woorden van Junius te vertalen, om dat sy genoegzaem het selve verhalen, dat *Guiccardin inde Beschrijvinge van Haerlem* meld, wiens woorden ik alhier byschrijve.

In de Stad van *Haerlem* (so Meijer verteld, ende de Jaertijdboeken[+] van Holland versekeren, ende den gemeynen roep ook uytgeeft) is in het jaer 1403. een *Meerminne* oft *Sewijf* gebragt geweest, al naekt [+] ende stom: ende was gevangen inde *Purmer,* een Meer van Holland, aldaer door tempeest der See gedreven. Dit wijf werd gekleed, ende gewend t'eten brood, melk, ende anderen kost: leerde daer na spinnen, ende andere diensten doen: betoonde ook ere den kruyze, ende dede andere ceremonien die sy haer vrouwe, welke een weduwe was, sag doen: ende leefde aldus veel jaeren, altoos stom blijvende. Ook word hier geseyd ende voorseker gehouden vande borgers, dat ontrent veertig jaeren geleden, inde Vriesche See een Seman gevangen [+] is geweest, oprechtelijk gesteld van maekzel gelijk wy: hadde ook so sy seggen, baerd ende hayr als wy, maer seer borstelachtig: ende werd gewend t'eten brood, ende ander gemeyne spijse. Men seyd dat hy ten aller eersten seer wild was, ende werd namaels tam genoeg, maer niet gehelijk: ende is ook stom geweest: hy leefde veel jaeren, sterf ten lesten van de peste, daer hy eens af genesen was geweest. Mr.

[+]*Meijerus Lib. 14. Annal. Flandriae,*

[+]*Sevvijf tot Haerlem.*

[+]*Seman in Vriesland.*

Nicolaus Nicolai een waerachtig ende geloofwaerdig man, boven veel ander bescheets welk hy hier af hadde, heeft mij geseyd, dat Mr. Jasper Lievenszoon, Raedsheer inden Raed van Holland, ende Mr. Pieter, Secretaris des selven Raeds, hem hadden verteld hoe sy desen Seman dickwils hadden gesien, verklarende daer af veel bysondere dingen. Diesgelijkx vindmen inde Hollandsche Jaertijdboeken, ende is ook doen ter tijd door Kornelis van Amsterdam tot Romen geschreven aen Gilbert Physick ende Medicijn, hoe dat in het jaer 1531. in de Noordwegtsche See, by de Stad Elepach een ander Seman gevangen [+] is geweest, also gesteld dat hy oprechtelijk scheen te wesen een Bischop met sijn habijt: ende werd den Koning van Polen geschonke*n*, maer want hy niet en woude eten, en leefde niet langer dan drie dage*n*, sonder enige ander stemme oft sprake te geven dan groote versuchtingen: waer af ik het beeld by mij hebbe. Dit sijn voorwaer vreemde en*de* [+] nieuwe dingen: maer die wel aenmerkt dat Plinius en*de* andere geloofwaerdige Schrijvers verklare*n* van diergelijke Semanne*n* t'anderen tijden gevonden, en sal hem dies niet verwonderen: ja noch veel min indien hy aenmerkt 'tgene dat de selve schrijven vande Tritons, ende van andere Semonsteren, ende selfs van de Satyren, aerdsche Faunen, [+] ende wilde Wouteren, daer Sinte Hieronymus af verhaeld, als van waerachtige ende ongetwyfelde dingen.

[+] *Seman van gestalte als een Bischop in Noorvvegen.*

[+] *Plin. Lib. 9. Cap. 5.Histor. Nat.*

[+] *S. Hieronymus in't leven van Paulus d'eerste Heremijte.*

Iohannes à Leydis, Carmelita Harlemensis, Chron. Lib. XXXI. *Cap.* LXIII. *Historiae huic, ne Fabula crederetur, addit: Nostris temporibus fuerunt in Harlem probi viri & fide digni qui dixerunt se eam multotiens vidisse.*

Daer sijn by onsen tijd vroome ende geloofwaerdige mannen te Haerlem geweest, de welke seyden dit Se-wijf dickwils gesien te hebben.

Snoyus quoque Carmelitam sequutus, Rerum Holl. Lib. IX. *aendem hoc modo concludit: Haec literis mandarunt, qui eam viderunt, nobisque per manus tradidêre.*

Dit hebben die gene beschreven die haer gesien, ende ons dit van hand te hand onvergeleverd hebben.

So iemand hierenboven in desen noch lust heeft tot eene wackere *Monnickx-fabel,* die lese de *Holl. Kron. Divis.* XXVIII. *Kap.* XLVII. *op het jaer* MCCCCXXXI.

Walvischen ontrent de See-Kusten van Haerlem tot verscheyde tijden ende plaetzen gestrand.

Holl. Kron. Divis. XXXII. *Kap.* XIX. Veertien dagen in Julio [des Jaers [*] MCCCCC.] quam te *Sandvoort* een *Visch* aen die wel vierentwintig voet lang was.

[*] *1499. seyd Gouthoeven.*

Holl. Kron. Divis. XXXII. *Kap.* XXIV. Op den XXII. dag in Julio [des Jaers MCCCCII] quam tot *Sandvoort* een *Visch* aen lande die wel L. goede mannen voeten lang was, ende op den laetsten dag van December quammer weder een aen *tuschen Sandvoort ende die Heyde* lang wesende XXV. voeten.

'TVervolg der Kronijke van de Nederlanden. In't selve Jaer [1520.] op den twintigsten Aprilis iszer tot *Sandvoort* in Holland eene*n* grooten ongehoorden *Visch* aen strang gekomen, die welke veel van sijnder grote wegen heeft doen verwonderen, want hy over de tachtentig voeten lang was. De *Kleyne Holl. Kron.* verhaeld dese geschiedenisze op den 21. Apr. 1522.

'TVervolg der Kronijke van de Nederlanden. In dese selve tijd [1531] dat dese Comeet haer openbaerde, so is te *VVijk op See* eenen grooten *VValvisch* aengekomen lang wesende vijf ende tseventig voeten, maer was dood eer hy te lande aengeworpen werde, ende lag met eenen openen monde, de welke wijd was twaelf voeten, ende den steert was breed sestien voeten. Ende derwaerts toog veel volks van Haerlem ende van Amstelredam, ende van veele diversche plaetzen, om desen voorschreven Visch te siene.

Den 2. Maert 1566. quam te *Sanvoort* een *VValvisch* aen 42. voeten lang. *Oude Memorien.*

Den 21. Novemb. 1594. strande een dode *Visch* te *Sandvoort* van 20. voeten lang. *O.M.* ende *Printen.*

Den 20. Decemb. 1601. is een *VValvisch te VVijk op See* levendig gestrand, 60 voeten lang, 36. dick, 14. hoog, de staert was 14. voeten lang, ende de mond 12. wijd *O.M.* ende *P.*

Den 28. Decemb. 1614. quam beneden *Sandvoort dicht by Noord0wijk op See* een *VValvisch* aen van 58. voeten lang, ende 38. dick. *O.M.* ende *P.*

Des Jaers daer aen ontrent de maend van Februarius dreef ook een dode *Visch* halfweg tuschen *Sandvoort* ende *Noordwijk op See* aen strand, ontrent 20 voeten lang. *O.M.*

Holl. Kron. Divis. XXXII. *Kap.* XXXV. In de selve maend [van Augustus 1506] ontrent midoogsten was in desen lande van Holland [+] *tuschen de Dorpen Beverwijk ende VVijk opt See* een arm *Wijfken* wonende, ende was op't uyterste van kinde te baren, ende als den tijd nakende was dat sy baren soude, *die vrucht die sy dragende was, heeft ontrent* XIIII. *dagen lange binnen sijner moeder lichaem noch sijnde besloten al te deerlicken ende jammerlicken geluyd gegeven van schreijen ende wenen,* om 'twelke te expisceren ende te horen veel eerbaere mannen ende vrouwen gekomen sijn, ende hebben dat gecertificeerd ende geseyd voor veel geleerde mannen, die daer seer suyverlick op geschreven hebben, want noyt desgelijkx gehoord oft geschied en was, prognosticerende ende verklarende groote tribulatie commotie ende destructie

[+] *Een kind schreijd in 'smoeders lichaem.*

der landen van Holland, overmits den beklagelicken dood van sodanigen mogenden jonge*n* Prinze, [Philips II. XXXII. Grave van Holland.]

Den 23. April 1568. werden *twee Oszen* door *Haerlem* na Bruszel gevoerd om den Hertog van Alba te vereren, de eene tien voeten lang, ende tien ende een dick, 3000. pond wegende, ende de andere stijf 2000. die in dien tijd 500. guldens waerdig geacht werden. *O.M.*

[+]Nu wil ik vanden *staet van onse Stad* wat spreken,
En mij in't stuck van *eer,* van *magt,* van *aensien* steken,
Wat *opsicht* onse Stad, wat *ord're* dat hy heeft,
Wat *wetten,* wat *beleyd,* waer naer de burger leefd.
Haer *Oudheyd* is bekend: so word sy *van de Steden*
In waerdigheyd en naem *de Twede* hier beleden.
En dan gelijk sy ook de kroon in veelen spand,
[*]So is sy d'eer en't *hoofd van't gansche Kermerland.*
Als dan in 's*Graven-Haeg in't Hof* de Heren Staeten
Den stand van't Vaderland te saem ter herten vaten,
Bekleed sy *d'eerste plaetz naest Dordrecht in den Raed,*
En heeft de *twede stem* alst op een stemmen gaet.
En hier van dien ik ook met-een gewag te maken,
[+]Hoe menig *Dagvaert* hier van't Land in swaere saken
Wel-eer gehouden sij: wat *Prinzen* onse Stad
Tot ere en versoek heeft binnen haer gehad.

[+]*Aensien, ende Sitplaetze der Stad Haerlem in den Raed van de Staeten van Holland.*

[*]*Besiet hier boven Pag. 23.*

[+]*Staeten-Dagvaerten, ende Prinzen-Intreden binnen Haerlem.*

Vergaderingen der Staeten van Holland, ende Intreden der Prinzen binnen Haerlem.

[+]Van het *Hof der verscheyde Hollandsche Graven binnen Haerlem* is *boven* gehandeld *pag. 49.* ende vervolgens.

[+]*Hof van Holland binnen Haerlem.*

Ook verhaeld eene *oude geschreve Kronijk* van eenen onbekenden Auteur, by *P.S.* die geleefd ende geschreven heeft ten tijde van Jaboba van Beijeren, ende Hertog Philips van Bourgondien, dat Keyser [+] Henrick sich alhier onthoude*n* heeft, wanneer hy Diderick III. IV Grave van Holland tege*n*s de Vriesen te hulpe was gekomen. Hy seyd aldus: Ende corts na den strijt soe lach die Grave Dierte mit die *Keyser Henric tot Haerlem,* ende ontboden al dat lant van Hollant doer datmen hem souden senden volc, want hy woude weder op die Vriesen.

[+]*Keyser Henrick onthoud sich te Haerlem.*

Gedurende de verdeeldheyd der Hoekschen ende Kabbeljauschen [+] in dese landen quam *Vrou Isabelle Hertoginne van Bourgondien* tot dien eynde *binnen Haerlem* op S. Willeboorts avond in den jare MCCCCXLIV. *Holl. Kron. Divis.* XXIX. *Kap.* XI.

[+]*Isabelle Hertoginne van Bourgondien komt binnen Haerlem.*

Holl. Kron. Divis. XXXI. *Kap.* IV. Inden jare MCCCCLXXVII. als de jammerlicke mare in desen landen van Holland, Seland, ende Vriesland van des Hertogen [Karels I.] doods gekomen was, *vergaderden* [+] *die groote Steden van Holland in der Stede van Haerlem,* op den XXVIII..

[+]*Dagvaert binnen Haerlem. An. 1477.*

dag van Januario, ende hielden eenen scharpen raed. etc.

Holl. Kron. Divis. XXXI. *Kap.* LXII. Korts hier na ontrent Dertien-dag inden jare MCCCCLXXXIX is de Roomsche Koning Maximiliaen [+] in Holland gekomen, ende tot allen steden getogen, ende verklarende, ende beklagende sijn achterwesen, schande, ende verdriet van't Land van Vlaenderen, ende sommige Steden in Braband, ende heeft aen den Steden begeerd, dat sy haer steden wel bewaren wouden, ende hen wijselick houden tot sijnre ende sijns soons behoef, ende dat sy immers wachten wouden voor vreemde knechten ende zoudenieren in te nemen, daer alle die steden willig ende bereyd toe waren te volbrengen. Ende op dese tijd quam de *Roomsche Koning binnen der Stede van Haerlem,* daer ook quamen *al die Steden van Holland,* hen [+]beklagende voor den Koning van de Stede van Haerlem, die tot nochtoe in alle dit oorlog [met Rotterdam, ende sommige andere Steden spruytende uyt de Vlaemsche oorloge] stille geseten hadden, ende noch in meninge waren van doen, dat d'ander contrarie meenden dat het also niet en behoorde. Maer die van Haerlem hebben hen duegdlick geexcuseerd, declarerende, also alst een neringloose Stede is, ende noch grotelick ten achteren waren van't oorloge van Vtrecht, ende ook met den haeren rustelick binnen der stede tot nochtoe geseten hadden, meenden ende verklaerden men soude haer armoede aensien, ende gaven dit den Koning selver in persoon met goeder manieren te kennen. De Koning heeft met dese goede ende deugdelicke onderwijsen [+] met der Stede van Haerlem op dit pas te vreden geweest, ende hebben een afkoop gemaekt van een somme van penningen, met welker somme sy stille geseten hebben, daer sy een acte afkregen met des Konings hand geteykend: maer hebben hen altijds gepresenteerd naer uytwijsingen haerer privilegien tot wat tijden de Prinze selver in persone te velde toog, dat sy als dan met haer baniere ende met haer poorterije mede te velde komen wouden, naer toebehooren, ende ouder gewoonten, ende den Grave van den lande te dienen alst betaemde. [Dat die van Haerlem dan ook in't volgende Kapittel getrouwelijk doen, treckende met hunne baniere binnen Schiedam, daer sy sich mannelijk hadden ende hielden tegens de uytheemsche Ruyter-knechten, waer van ik hier boven inde vroome wapen-feyten onser Stad pag. 321. etc. gesproken hebbe.]

[+] *Roomsch Koning Maximiliaen komt binnen Haerlem. An. 1489.*

[+] *De groote Steden van Holland beklagen de Stad van Haerlem aldaer voor den Koning.*

[+] *Die de Koning vrijspreekt*

Kap. LXXXI. Hier voor in't jaer [*] LXXXVIII. heb ik geschreven hoe dat die Roomsche Koning hier weder in dese landen van Holland gekomen was, treckende van de eene stede tot den anderen, ende quam op die tijd ook binnen der Stede van Haerlem, daer ook die Steden van Holland quamen, die de Stede van Haerlem grotelick beklaegden, ende swaerlick beschuldigden, om dat sy tot den oorloge stille saten, ende meenden die Stede in grooten laste te brengen. Maer die van Haerlem spraken so met den Koning dat hyse in gratie nam met een

[*] LXXXIX *Vervolg van deser Steden pleyte tegens Haerlem voor den Hertog van Sassen: maer te vergeefs.*

somme van penningen, daer sy een acte afnamen, met des Konings hand onderteykend. 'Twelke die Steden van Holland seer qualicken namen, overmits dat sy hen om des oorlogs willen in swaeren lasten ende onkosten vonden, so dat sy dagelickx groote naerstigheyd deden, ende meenden hoewel sy een acte van den Koning hadden, dat sy daeromme niet stille en souden sitten, maer wouden dat sy mede contribueren ende geven souden gelijken andere steden, ende gaven dit den Hertoge van Sassen met grooter beklagten te kennen, dwelk dus bleef hangende ter tijd ende wijlen toe dat die * Vriese*n* aldus binnen Haerlem quamen, als voorgeschreven staet, maer die Steden hadden die selve sake in't hooge Hof gebrogt, als dat het lange in een pleyt stond, ende deden die Stede van Haerlem veele groote molestatien. Hier na doe die poorten van Haerlem opgeslagen waren, ende die *Hertoge van Sassen* binnen der Stede gekomen was als voorsch. staet, so sijn alle die vijf Steden van Holland, als *Leyden, Delf, Dordrecht, Amstelredam, ende Goude* terstond *tot Haerlem* by den Hertoge gekomen, tot achterwesen van der voorsch. Stede, als menende mits dien die Stede te overvallen, maer en konden tot haeren meninge also niet komen, als datter op dat pasze niet af en quam. Aldus is dese sake noch een wijl tijds blijven hangende, maer die Steden en hebben niet afgelaten, als dat het so verde gekomen is dat enige notabele eerbaere mannen dese sake in handen genomen hebben, ende hebben een alinge submissie gemaekt op groote peynen tuschen den vijf Steden voornoemd aen d'een sijde, ende der Stede van Haerlem aen d'ander sijde, ende hebben een seggen gepronuncieerd, ende daer vangedaen: als dat die Stede van Haerlem henluyden een somme van xx M. gulden geven souden te betalen binnen den termijn van drie jaeren, maer so het scheen so en beloofdens hen die vijf Steden niet seer na die groote somme van LxxvM. gulden die sy der Stede van Haerlem eyschende waren. En*de* dit schrijve ik daerom, overmits dat die eene Stede dickwils om des anderen qualick-varen verblijd, nochtans die den anderen jaegt en rust selver niet, want het blijkte, hoewel die Stede van Haerlem grotelick belast was, ende veele schattingen ende ongelden geven moste, d'ander steden en worden niet vergeten, want eylacen die schattinge ende exactie die de Hertoge van Sassen op dese tijd in 'tLand van Holland eyschede, ende ook nam, en was noyt desgelijkx gesien, noch gehoord, en*de* 'tland van Noordholland en*de* Kenemerland, die een wijl tijds sonder schattinge geseten hadden, die gaven ende mosten geven alle datmen hen geven hiete, overmits dat sy die principaele vanden oplope ende rebelligheyd waren. Aldus is van node datmen by wijlen sulke accidenten ende geschiedeniszen in memorie settet, ende beschrijvet, op dat by avonturen hen enige steden oft landen daer aen spiegelen ende exempel nemen mogen, hen voor sulken tweedragt te wachten, ende goede nabueren te blijven, want als d'eene stede vand'ander scheyd,

*Het Kasenbroods volk. Siet hier boven. Pag. 32.

dat plag al te qualick te varen, alst eylacen op dit pasze dede, want ik schrijve dat in der waerheyd, dat noyt Grave van Holland geweest is die also veel schats ende goeds uyt den lande schattede ende haelde als de Hertoge van Sassen doen properlick alleen op dese tijd uyt den lande schattede, ende kreeg.

Kap. LXXXV. Ik hebbe hier voor geschreven hoe dat de vijf Steden + van Holland beklaegden de Stede van Haerlem aengaende den oorloge ende contributie vander schattinge, ende hen eyschende waren de somme van LXXV. duysend gulden, ende dat de Roomsche Koning hen daer af gevrijd ende geabsolveerd hadde om een somme van penninge*n*, mits eender acte daer af gepaszeerd met sijn selfs hand ondertekend, inde welke de vijf Steden op die tijd niet wel te vreden en waren, ende boven desen hadden hen die vijf Steden ende die van Haerlem gesubmitteerd aling ende tot seggen van notabele mannen, die daer een uytsprake afdeden ende pronuncieerden, vanden welken die vijf Steden niet te vreden en waren, maer hebben weder gelijk een processe in't hooge Hof tegen die Stede van Haerlem aengenomen, ende groote solicitatien, molestatien, ende kosten gedaen, omme die Stede van Haerlem noch te overvallen in dese somme van vijf en tseventig duysend gulden, 'twelk aldus in't Hof een wijle tijds bleeg hangende, ende hebben haer alderuyterste magt ende best gedaen om die Stede van Haerlem inden gronde te bederven: maer door enige notabele discrete mannen, compassie hebbende met der goeder Stede van Haerlem, en*de* vander oorsprong en*de* beginzel der materien wisten, hebben't so verde gebrogt, als dat die definitive sententie gepronuncieerd werd, ende al tot voordeel ende profijt vander Stede van Haerlem, want die Stede quijt gewesen werd, ende geabsolveerd vander contributie ende schattinge die gevallen waren ter causen van den oorlogen van Rotterdamme, Woerden, ende Montfoorde: ende inder waerheyd waert sake geweest dat die sententie der Stede van Haerlem tegen hadde gegaen, het hadde een bedorven Stede geweest, ende men sonder groote ellende, armoede, ende katijvigheyd binnen der Stede gesien ende gehoord hebben, want de rechte rijkdomme uyter Stede geruymd soude hebben, ende dese uytsprake van der sententie geschiede in't jaer veertienhonderd en vierentnegentig in't eerste van der maend van October: maer behoudelijk so most de Stede van Haerlem dat seggen ende uytsprake van xxM. guldens achtervolgen op drie termijnen, als die arbiters daer af gepronuncieerd hadden: 'twelk also geschiede, ende mits desen was daer groote blijdschap inder Stede van Haerlem, alst geen ongelijk en was, overmits die blijde mare die hen quam van der sententie die sy gewonnen hadden, ende men heeft mits dien een eerwaerdige processie gedragen met alle de geestelicke geoorde mannen, Gode dankende ende lovende vander *triumphe des pleyts,* ende daer + werd met grooter devotien een Misze gesongen van den Heyligen

+*Voorder vervolg va*n *dese Pleyte*

+*Die van Haerlem vvinnen de Pleyte overmaels, en*de *triumpheren daer over.*

Geest, op Sint Vechters dag. Ende also dat land van Holland op dese tijd seer belast ende bekommeret was, overmits de lange swaere ende groote oorlogen die sy gevoerd hadden van Vtrecht, Rotterdam, Woerden, ende Montfoorde, wantmen groote schattingen ende exactien in allen steden maekte van den hondersten penning te geven, ende huysgeld, ende ook mede van den excijsen diemen verhoogde, ende veel nieuwe excijsen, ende nieuwicheden, diemen opbrogte, ende al tot graveringe ende belastinge van der armer gemeenten, ende de Steden van Holland en deden op dese tijd geene betalinge van geenen lijf-renten, noch los-renten, als datmen in geenen steden van Holland vrij varen en mogte, want sy malkanderen veel molestatien deden van arresteren, ende bekommeren, ende hielden d'een den anderen waer sy mogten, ende ook mede waren die selve steden groote renten ende pensien schuldig in Vlaenderen, Braband, Seland, so dat niemand in't openbaer ergens in enige steden trecken oft komen en dorste dan in vrije markten.

Huldinge van Karel V. binnen Haerlem. An. 1515.

[+]In den jare 1515. den 15. Jun. te 12. uren, is Karel V. oud 15. jaeren te Haerlem op't Stadhuys gehuld. *O.M.*

Intrede van Keyser Karel V. binnen Haerlem: alvvaer de Steden van Holland ook vergaderden. An. 1539.

[+]*Ellert de Veer in't Vervolg der Kronijke vande Nederlanden.* Na dat de *Keyser [karel v.]* inden Hage ontrent drie weken getoefd hadde, uyt causen van der siekten van eenen quaeden beene, voer hy op den tienden dag Augusti [1539.] na Leyden, ende van daer [den 11. dito] na *Haerlem,* daer hem een bede by *al de Burgemeesteren van Holland* aldaer vergaderd geconsenteerd werde.

Komste van Regente Maria Karels V. Suster, Koninginne van Hongarien tot Haerem An. 1539.

[+]*Dirk Velius in sijn Kronijk van Hoorn.* Een weynig daer na quam de *Koninginne van Hungarien* onse Regente deur Suydholland tot *Haerlem,* ende men wist anders niet of sy soud ook tot Hoorn komen, en besichtigen het quartier van West-Vriesland. Dies onse Stad haer versag van goede Rijnsche Wijn, ende alle ander provisie, nodig om so een Prinzesze na haer hooge qualiteyt waerdelijk t'ontfanen: maer tot Haerlem sijnde, quam daer iet onder, so dat sy haer anders beried, ende trock weder na den Suyden. Waer van sy de Stad deur haer Schout, die by haer was, liet waerschouwen, om geen vorder onkosten vergeefs te maken.

Huldinge van Philips III. binnen Haerlem. An 1549.

[+]*Gouthoeven. Philips* III. de XXXIV. ofte laetste Grave van Holland werd den 1. Octob. 1549. met stroijinge van goude ende silvere penningen naer de wijse der Prinzen seer statelijk *binnen Haerlem gehuld.*

Vergaderinge van Staten binnen Haerlem den 10. Aug. 1572.

[+]In den jare 1572. den 10. Aug. ende navolgende dagen, waren de *Edelen,* mitsgaders de groote ende kleyne *Steden van Holland,* makende de Staeten van den selven Lande, in grooten vollen getale alhier vergaderd, handelende van seer gewichtige saken, den gemeynen, doe seer bedroefden ende beroerden, staet van den Lande voorsch. betreffende.

Wanneer in den jare 1577. de Stad van Haerlem van wegen de + Pacificatie van Gent aen den Prinze van Oranjen *VVillem van Naszou* weder over ging, so is sijne *Pr. Excellentie* den 5. Meij in Stad gekomen: wederom den 24. Jun. met sijne *Prinzesze Charlotte van Bourbon,* ende ganschen staet, ende lijfwacht: ende noch ten derdemael tegens den tijd der veranderinge van de Wet, die hy naer gewoonte versette ende vernieude, waer van ik boven pag. 300. gesproken hebbe.

+*Intreden van VVillem van Naszou Pr. van Oranjen.*

Ook hielden de *Staten van Holland ende Seland* dies jaers in Meij + hunne byeenkomste binnen *Haerlem.*

+*Dagvaert der Staeten.*

Pieter Bor in sijn Dertiende Boek Fol. 80. doet noch verhael van eenen *Dagvaert der Staeten binnen Haerlem* te houden den 15. Decemb. 1578.

Ellert de Veer in sijn Vervolg van de Neder-landsche Geschiedeniszen. + Ontrent desen tijd [in Maert 1586.] quam *Robert Dudley, Grave van Lycester,* tot *Haerlem,* Amsterdam, ende Vtrecht, met een seer grooten staet, ende werd van den Magistraeten ende burgeren der selver steden met grooter triumphen ontfangen, met veel schoon spelen, vertoningen, ende vereringen.

+*Intrede van Robert Dudley, Gr. van Lycester.*

'Tis ook kennelijk dat sijne *Pr. Excellentie Mauritz van Naszou,* + gedurende den tijd van sijne Regeringe meermaelen binnen onse Stad is geweest: van welke sijne intreden ik nochte het getal nochte den juysten tijd en hebbe konnen bekomen.

+*Prinz Mauritz van Naszou.*

Inden jare 1609. is *Philips van Naszou,* Prinze van Oranjen, + Grave van Buren, etc. in Holland gekomen, ende over-al, gelijk ook hier te Haerlem statelijk ingehaeld, ende ontfangen.

+*Prinz Philips van Naszou.*

Als *Frederick, V. Keurvorst, ende Paltz-graef aen den Rijn* in den + jare 1612. na Engeland door dese landen henen toog, om sijne Bruyd *Elisabet,* enige dochter van Jacobus, Koning van Engeland, te trouwen, werde alhier mede statelijk ingehaeld: gelijk ook sijne hoog-gemelde Prinzesze inden jare 1613. uyt Engeland na den Paltz vertreckende, met sijne *Pr. Excellentie Mauritz.* vergeselschapt.

+*Frederick V. Keurvorst, ende Paltzgraef aenden Rijn, enden Elisabet sijne Gemalinne.*

Den 14. October des jaers 1620. werde alhier de *Ambassadeur* + *van Venetien* van onse Ruyterije met alle de Muskettiers ingehaeld, onder de welke hoofd voor hoofd vier pond kruyds werde uytgedeeld op dat het aen eer-scheuten ten vollen niet en soude ontbreken, staende op het Sand in slagordre.

+*Ambassadeur van Venetien.*

Inden jare 1625. den 25. Jun. werde sijne *Majesteyt van Bohemen* + *Frederick* II. hier boven-hoog-gemelde Keurvorst ende Paltzgraef, met sijne gemalinne *Elisabet,* ende *Amelia Prinzesze van Oranjen,* in onse Stad met grooter ere ende vreugde ontfangen.

+*Frederick II. Koning van Bohemen, met sijne Gemalinne: ende Amelia Pr. van Oranjen.*

Den 17. Maert 1625. quam alhier de *Ambassadeur van Persien* + met een speel-jacht van Amsterdam, dien de Prinze van Oranjen sijne koetze uyt den Hage alhier gesonden hadde, waer mede hy door de Stad

+*Ambassadeur van Persien.*

rede, ende werde des anderen daegs te paerde met onse Ruyterije uytgeleyd.

[+]Laest-leden 10. April deses jaers 1628. trock sijne *Pr. Excellentie Frederick-Heynrick van Naszou door Haerlem* na Amsterdam, om aldaer sekere beroerte, uyt de Arminiaensche conventiculen ofte tsamenrottingen ontstaende, te stillen, ende keerde den 14. dito weder, ende hiel alhier sijn middagmael in het Prinzenhof.

[+]*Prinz Frederick-Heynrick.*

[+]Hoe ver ook onse *Magt* by-ouds heeft uytgesteken,
Is dat aen *Amsterdam* niet merkelijk gebleken?
Sy mogt het minst niet doen aen muer, aen vest, en wal,
'Tmost Haerlems wille sijn, en Haerlems wel-geval.

[+]*Oude Magt der Stad Haerlem over Amsterdam.*

Holl. Kron. Divis. XXI. *Kap.* XIII. Na des Graven [*] dood [†] quam Gijsbrecht van Aemstel ende begreep weder dat *stedeken van Aemstelredam,* ende began dat met houten bruggen, vesten, ende toornen te sterken, ende vast te maken. Die van *Haerlem* met den *VVaterlanders* dit vernemende, sijn met alle haer magt uytgetogen, en*de* hebben den voorsch. Gijsbrecht uyt den lande gejaegd, ende verdreve*n*, ende staken dat vier in dat stedeken, ende verbranden alle die bruggen, ende houten toornen tot asch toe, ende slechtent, ende brakent voord af.

[*]*Ian* I. *XX. Gr. van Holl.*
[†]*An. Mccc.*

*Anonymus in Hollandiae Vrbium & praesertim Amstelredami Descriptione, qui vixit circà annum 1490. scribit in hunc modum: Fuit Amsterdam, inquit, absque muris, fossâ tantum profundâ circundatum usq*ue *ad annum 1482. Tunc urgente bello cives animati oppidum uno anno pro majori parte muro ac turribus pulcherrimis cinxêre, veniâ ad id à vicinis Harlemensibus, partim precariò, partim oneroso titulo obtenta.*

Amsterdam heeft sonder mueren alleen met eenen diepen gracht afgesloten gelegen tot het jaer 1482. Doe hebben de burgers eenen moed grijpende, door den dwang vanden oorlog, de Stad meest in een jaer tijds met eene muer ende schoone torens omzingeld, vande *Haerlemmers,* hunne nagebueren, eensdeels door bidden, ende eensdeels met last ende verbintenisze, daer toe oorlof verkregen hebbende.

De plaetz ook daer sy noch de schepen overhalen,
[+]De *Over-toom,* genaemd, getuygd ook van de palen
Van't Haerlemsch wijd begrijp, en van haer groot gebied,
En vanden ouden tijd, en die hem nu noch siet.
En hier in is ons ook geen kleyne eer gelegen,
[+]Dat die van *Amsterdam* hier quamen raed te plegen
In saken van gevaer, in saken van gewicht,
Eer alles so als nu ten Hove werd beslicht.

[+]*Haerlemsche Overtoom by Amsterdam.*

[+]*Raed-pleginge der Amsterdamsche Vroedschappen met de Haerlemsche.*

Extract uyt de Handvesten van Privilegie van Graef Willem IV*. van Henegouwen,* XXIII*. Gr. van Holl. die van Amstelredam gegeven den 9. Decemb. 1340.*

Wat Vonnissen den Schepenen werd gevraegd, ende sy sijns niet wijs, so sullen sy't soeken tot *Haerlem,* ofte daer sy't beste wijs mogen worden binnen onse landen; ende dan sal't voordgaen: maer geen vonnisze langer te dragen, dan drie veertien dagen.

Dit was de oude wijs voor veele honderd jaeren,[+]
Wanneer de steen het recht niet wijs genoeg en waren,
So namen sy dan raed met hun nabuer'ge steen,
Op dat sy nergens in het recht geweld en deen.

[+]*Ende van andere Steden met andere.*

Goude heeft haere gestede vonniszen tot *Leyden* gehaeld an. 1392. als in de *Rekeningen* blijkt *Fol. 16. 21. 23.*

An. 1394. korts na S. Joris, schrijven die van der *Goude* een vonnis aen't gerecht van *Leyden,* daer niet weder opgeschreven en word om dat sy selve niet en quamen. *Ibid. Fol. 36.*

Fol. 37. quamender vijf van den Gherechte van der *Goude* om't vonnis. etc.

Fol. eod. quam 'tGerechte van *der Goude* Saterdags na Mauritius met een vonnis.

Fol. eod. Dijnsdaegs na *Vincula Petri* was 'tGerecht uyter *Hage* te *Leyden* gekomen om 'tvonnisze wille, so sy daer geen beschreven recht van en hadden.

An. 1398. den 11. Maert 'tGerecht van *Amsterdam. Fol. 10.*

So komen ook die van *Naerden t'Amsterdam, D'Oude Handvesten van Goyland.*

So kom ik tot ons *Recht.* De *Burgemeesters* pogen[+]
Hun burg'ren twist op't best te stillen naer vermogen.
De *Schout* met *Schepenen* die hebben het gebied[+]
En acht op't hals-gericht, en 'tgeen daer henen siet.
En alszer ietwes komt gewichtigs voor te vallen,
Daer raed van noden is, en meer advijs van allen,
Daer of het gansche Land, of onse Stad aen leyt,
Vergaerd de *Breede Raed* om sulke swaricheyd.[+]
De *Syndijk* is een man, verstandig, en bedreven
In allen burg'ren recht, waer na de menschen leven

[+]*Gerichte.*
IV. Burgemeesters.
[+]*Schout.*
VII. Schepenen.
[+]*XXXII. Raeden, VVethouders ofte Vroedschappen.*
Raed-Pensionaris.

In goeder politij, wel-sprekend, kloek, en wijs,
En diend den ganschen Raed van mond, en van advijs.
+De *Secretarisen* die teyk'nen de secreten
En watter nodig diend onthouden, en geweten, +*Secretarisen.*
Waer op gelet moet sijn, waer ord're opgesteld:
Gelijk hun naem dan ook hun ampt genoegzaem meld.

Ik en hebbe hier nu niet nodig geacht, ook om redenen nagelaten, de ontallijke Handvesten, ende Privilegien van veele Graven, op verscheyde tijden onse Stad verleend, vernieud, ende bevestigd; ofte ook alle Stads keuren, wetten, ende ordinantien op te soeken, ende in't licht te geven: want waer toe so breed gegaen? so en is dit ook mijns doens niet, nochte eygentlijk de eysch van dit werk, nochte ook mijn voornemen.

Regeerders der Stad Haerlem.

Schout.

Kornelis van Teylingen.

Burgemeesters.

Willem Voocht.
Iohan Loo.
Pieter Verbeek.
Iohan de VVael.

Oude Burgemeesters.

Ionker Heynrick van Haerlem, van Berken-roede.
Nikolaes van der Meer.
Gerard van Teylingen.
Iohan van Napels.
Lubbert van der Weyde.

Schepenen.

Iohan vander Kamer.
Nikolaes le Febure, Doctoor inde Medicijnen.
Iohan Schatter.

Kornelis Out.
Ionas de Iong.
Iohan Kolterman.
Quyrijn Damast.

Oude Schepenen.

Pieter Olikan.
Iohan Damius.
Auvvel Akersloot, liggende inde Gecommitteerde Raeden der Staeten van Holland in 'sGraven-Hage van wegen de Stad van Haerlem.
Bartholomees Veer.
Lukas Sebastiaenszen.
Pieter Oudevvaeg.
Jillis de Wilt, lidmaet der Admiraliteyt van't Land binnen Amsterdam uyt den name der Stad van Haerlem.

Raeden.

Iakob Korneliszen Thomaszen.
Matthias Hasevvindius.
Kornelis Dix.
Iohan Beelt.
Kornelis Guldevvagen.
Floris Pieterszen.
Andries van der Horn.

Het getal der tweendertigen is tegenwoordig niet vol door het afsterven van
Arnout Druyvensteyn, Oud-Burgemeester: sterf den 5. Aug. 1627. oud 50. jaeren. ende
Pieter Quyrijnszen Aker, Wethouder: sterf den 30. Decemb. 1627. oud 68. jaeren.

Raed-Pensionaris.

Mr. Jillis de Glarges, Doctoor in de Rechten, Here van Eslesmes.

Secretarisen.

Hugo Steyn.
Wouter Kroesen.
Iohan van Bosvelt, Licentiaet inde Rechten.

Haerlemsche Schouten die in de Secretarije alhier bekend sijn, zedert het jaer 1539.

Wouter van Bekensteyn.
Meynart van Heuszen.
Pieter van Soutelande.
Gerrit Pieterszen Berkhout.
Iakob Foppen.
Arent Ianszen van Dort.
Vincent Iacobszen.
Ionker Sebastiaen Kraenhals.
Nikolaes Ruychaver.
Nikolaes Zuyker.
Kornelis van Teylingen.

Also ik hier boven inde beschrijvinge vande gelegenheyd der Stad Haerlem onder het jock der Spaenschen van *Ionker Sebastiaen Kraenhals* dickwils gewag gemaekt hebbe, so moet ik hier sijn droevig eynde in 'sLands dienst verhalen uyt *Pieter Bor in sijn Elfde Boek Fol. 283.* Hy schrijft aldus:

Die Staeten van Holland hadden, om de moedwille die de zoldaeten [+] ten platten lande waren plegende, *Sebastiaen Kraenhals, Schout tot Haerlem,* commissie gegeven, als *Land-drost,* de welk onder den gemeenen man genoemd was *Roode-roede,* om het land-volk voor alle moedwilligheden so der zoldaeten als andere vagabonden ende afgedankte zoldaeten te veyligen ende beschermen, de moedwillige te vangen, ende doen straffen. Dese voorsch. Kraenhals met twaelf sijne dienaers gegaen wesende op den naest-laetsten Julij uyt Haerlem deur

[+] *Sebastiaen Kraenhals Schout van Haerlem vvord Land-drost.*

Velsen, Beverwijk, ende andere Dorpen, sijn des avonds gekomen tot Bergen buyten Alkmaer, alwaer sy vernachten op der voorsch. Kraenhals oft Landdrosten Hofstede, daer een huysman op woonde, genaemd Pieter Jakobszen, des anderen daegs 'smorgens is hy met alle sijn dienaers uytgenomen twee die by sijn paerden bleven gegaen na Schoorl, ende sijn hem op den weg te gemoed gekomen verscheyden zoldaeten, dan twee, dan drie, dan vier, vijf, ses, min ende meer, dien hy alle naer haer paspoorte vraegde, en*de* so de selve geen paspoorte en hadden, heeft hy enige belast wederom naer haer schanze te gaen, enige gingen gewillig, enige gedrongen wederom, enige liet hy paszeren, hen niettemin belastende den huysman geen overlast te doen. Tot Schoorl een wijle tijds geweest sijnde, ende wederom op sijn hofstede gekomen wesende, sittende met den huysman aen tafel wat etende, sijn aldaer op de Hofstede gekomen eenen hoop zoldaeten naer giszinge [+] ontrent 80. sterk oft meer, seer vrezelijk roepende, ende tierende, schietende deur de glasen, ende roepende her, her, sla dood, sla dood, waer is den schelm: 'twelk hoorende enige van sijn volk sijn in huys gelopen, seggende, hier is onraed. Kraenhals dit verstaende is achter ten huyse uytgelopen om sijn lijf te salveren, dan is strakx van de voorsch. zoldaeten met een groot geroep ende furie gevolgd, roepende al, sla dood, sla dood, ende hebben hem aldaer met haer rappieren deursteken, en*de* schendlijk vermoord, hy niet anders konnende spreken dan Heer genade, iszer geen genade. Het dode lichaem geschouwen wesende, is bevonden dat hy dertig wonden hadde, so groot, als kleyn, ende 'tselve gedaen sijnde hebben in't huys alle kisten ende kaszen open geslagen, ende 'tgeene daer in was mede genomen, so sy ook gedaen ende genomen hebben al't geld dat hy over hem hadde, wesende 200. gulden, by hem mede genomen om paerden te kopen, noch een gouden signet, ende gouden klau, ende een diamant, en*de* noch ontrent honderd gulden in gouden stucken vreemd geld, 'twelk hy gewoon was by hem te dragen voor sijn playsier. Vijf van de selve zoldaeten sijn 't ontlopen, die men meend de principaelste vant 'tfeyt geweest te sijn, van d'andere sijnder een deel gevangen geweest, doch en weet niet wel offer enige aenden lijve sijn gestraft, dan hebbe verstaen datter twee vaendelen om sijn gekaszeerd geworden.

[+] *Den Land-Drost Ionker Sebastiaen Kraenhals van Hottinga vermoord.*

Het Land om Stad heeft ook sijn eyge *Officieren,*[+]
Om't volk door wetten-dwang met ordre te manieren,
Baeljuwen, Drost, en meer. Hoe kan een Land bestaen
Alwaer geen tucht en is? 'Tmoet seker ondergaen.

[+] *Officieren ten platten Lande buyten Haerle*m.

Officieren ten platten Lande.

Baeljuwen.

David Kolterman, Baeljuw van Kermerland.
Koert van Yperen, Baeljuw van Beverwijk, ofte Bloys, ende Aszendelf.
Nikolaes Backer, Baeljuw van Bredenroede.

Droszaert.

Iakob Kousaert.

Nu *Kermerlands Baeljuw,* en die van *Bredenroede,*
En ook de *Drost* van't land, genaemd de *Roode-roede,*
De *Rentemeester* mee van't Kermerlands gebied,
Die wonen meest alhier: waer door ons eer geschied.

Haerlem is de ordinaere woonplaetze van den Baeljuw ende Rentemeester van Kermerland, den Baeljuw van Bredenroede, ende den Land-Drost.

Ik kan ook hier ter stee niet laten aen te roeren,
[+]Hoe wy het *Swaerd van Recht* alleen met Dordrecht voeren:
Also die ere dan en vryicheyd ons tween
Wel-eer gegeven is als d'alderoudste steen.

[+]*Haerlem Voerd het Swaerd van Iustitie.*

[+]De *Scherp-rechter van Haerlem* hadde by-ouds van elken persoon dien hy van den lijve ter dood bragt, met datter navolgd tot dat de sententie voldaen was, drie goud guldens, uytgefeyd binnen Haerlem, alwaer hem naer ouder gewoonte by de Kamer van Rekeninge een stoop wijns ende een paer hand-schoenen toegeleyd is. Geniet nu daer voor in andere steden ses Kar. guldens, ende te Haerlem maer ses schellingen, etc. Sijn wedden ende dag-gelden worden hem betaeld uyt handen vanden Rentemeester van Kermerland, ofte van den Schout van Haerlem, die't selve de Graeflijkheyd in rekeninge brengen. *Arch. Holl.*

[+]*Scherp-rechter van Haerlem.*

Geniet ook vrije jagt, ende word in den Plaeckaete van Keyser Karel den 10. Feb. 1522. Meester vanden scherpe swaerde genoemd.

Recht van Texel af, tot Naerden, ende de Maes toe.

[+]Mijn Heren laet my toe, een daed van u te prijsen,
Om uw godsaligheyd daer mede te bewijsen.

[+]*Ordinantie ende verbod tegens de Ontheyliginge van den Sondag, ofte Christen-Rustdag, den 4. Ian. 1627.*
Psal. 82. 6.
Esa. 58. 13. 14.
Gods-huysen.

Hoe word des *Heren dag* ontheyligd in het Land!
Hoe neemt de sonde dan met-namen d'overhand!
Hier hebt gy in versien, om uwen God te eren,
Die u tot Goden maekt, en om dat quaed te keren,
Veel quaden afgeschaft. Mijn Heren blijfter by,
Dat God so onse Stad te meer genadig sij.
En vaert in yver voord de sonden af te breken,
Daer is noch meer te doen, en geeft ons uyt te steken
Voor alle steen in 'tland in seden, ende tucht,
En word door uwe deugd de wereld door berucht.
En om noch meer bescheyd en redenen te noemen
Van onse politij, die wy ten rechten roemen,
So is tot dit bewijs geen kleyn getuygenis,
Dat hier so menig *Huys* voor onse *Armen* is.
Een treffelijke *plaetz voor d'afgestorve wesen.*

De tijd der Stichtinge van 't *Weeshuys* is door de oudheyd onbekend.[+] Dit Gods-huys word hier gemeynlijk het *Heylige-Geest-huys* genoemd, gelijk sulkx ook in veele andere steden geschied, veel-licht om de spreuke des Heren *Ioh. 14. 18. Ik en sal u geene wesen laten: ik kome wederom tot u,* te weten, met de kragt ende troost van den H. Geest. *vers. 16. Ik sal den Vader bidden, en hy sal u eenen anderen Trooster geven, op dat hy in eeuwigheyd by u blijve. vers. 17.* Namelijk, *den Geest der VVaerheyd.* So word ook de H. Geest dickwils voor de Wees-huysen inde gedaente van eene *Duyve* naer het oude grouwelijke Paepsche misbruyk geschilderd, dat dan in Gereformeerde Landen ende Steden niet en behoord geleden te worden. *Deut. 4. 15.* etc. *Ioh. 4. 24.*

[+] *VVeeshuys ofte H. Geest.*

Vaders ende Regeerders van het Wees-huys.

Pieter Oude Waeg.
Kornelis Guldevvagen.
Iakob Schonaeus.
Symon vanden Bogaert.
Klaes Ariszen Gravvert.

Moeders van het selve Gods-huys.

Maria Ruychavers.
Geertruyd de VVael.
Cunira Klaes.
Cornelia Konings.

Dese verzen staen boven de Poorte van het Wees-huys met gulde letteren geschreven.

Gedenkt die Weeskens, wilt haer ontfarmen,
Wantze Vader ende Moeder hebben verloren,
'Tes die rechte Gods-dienst, let op haer karmen,
God sal sonder faut u gebed weer verhoren,
En u velden, en u landen, als sijn uytverkoren,
Gebenedijen, en segenen: mits die condicy
Heeft hy geseyd (wie kan dees woorden versmoren?) [+]
Ik wil barmhertigheyd, en geen sacrificy.

[+]*Matth.* IX.

Psal. 27.

Doe wy schenen vergeten van alle staten,
En niet en sagen dat ons mogt vromen,
En vader en moeder ons hadden verlaten,
Heeft die Heer ons weder aengenomen.

Dese verzen staen boven der Wesen Offer-kiste inde groote Kerke in een opgerecht berd met goude letteren aengeteykend.

Ey! wilt ons Weeskens toch uyt liefd een aelmoes schenken,
En met een milde gaef om Godes wil gedenken,
Ontfermt u over ons, die van ons troost, en hoofd,
Die van ons ouders sijn in onse jeugd beroofd:
Dat gy den armen doet, dat sult gy God betonen,
Dat gy den armen doet, dal sal u God belonen,
Dat gy den armen doet, dat doet gy Godes soon,
Wy sijn aen sijne plaetz, en hy is weer uw loon.
Gedenkt, wy varen heen, wy moeten't al verlaten.
Wat sal ons dan het goed, ja al de wereld baten?
Alleen het geen gy geeft, dat blijft u als gy sterft,
Dat blijft u by den Heer, als gy den Hemel erft.

Het oog om hoog.

Daer sijn ook noch *Wees-meesters,* die toesicht hebben op de nagelate goederen van andere Wesen buyten dit Gods-huys, in de *Wees-kamer,* op het Raedhuys.

Wees-Meesters.

Ionker Heynrick van Haerlem, van Berken-roede.
Gerard van Teylingen.
Pieter Olikan.
Nikolaes van Krabbenmorsch.

Secretaris van de Wees-kamer.

Egbert van Bosvelt.

Een *Siek-huys,* om die geen die siek sijn te genesen.[+]

[+] *S. Elisabets Gast-huys.*

De Stichtinge van dit Gods-huys is van gelijken door den tijd verduysterd: doch het is inde Gasthuys-boeken al bekend op het jaer 1348. Het heeft wel-eer in de Groote Hout-straet gestaen, ende inde Koningstraet uytgegaen, alwaer het selve inden grooten brand den 23. Oct. 1576. tot den grond toe is verwoest, ende vernield, ende korts daer na in het *Klooster der Minder-broederen* op't Groot-Heylig-Land verplaetst, na dat de Stad onder de Regeringe van den Prinze van Oranjen wederom was gekomen, ende Monnickerije alhier afgeschaft.

Regenten van S. Elisabets Gasthuys.

Kornelis Dix.
Iohan Beelt.
Floris Pieterszen.
Nikolaes Ianszen Vervver.
Tobias van Horenbeek.

Moeders van het selve Gods-huys

Geertruyd Laurens.
Maria Thomas.

Clara Bruynseels.
Catharina Dirks.

Dese verzen staen boven de Gods-kiste van S. Elisabets Gasthuys inde S. Jans Kerke.

Goede Christenen die hier sijt paszerende,
Aenmerkt dees letteren die hier staen geschreven,
Ende 'tgeen dat wy van u sijn begerende,
Op dat gy bevrijd moegt sijn voor 'teeuwig sneven,
Gedenkt den armen terwijl gy sijt in 'tleven,
Die siek ende krank sijn na Christus vermaen soet,
Geeft mildelijk u sal weer worden gegeven,
Met een volle maet so ons Lukas verstaen doet
Door Gods heylige woord, 'twelk niemand versmaen moet,
Dus als wel beraen vroed, verstaet dit wel op't lest,
Dat den kaersze die voor gaet die licht alderbest.

[+]Een *Oude-Mannen-Huys,* alwaer sy oud en koud
Genieten hun gemack, en rust, en onderhoud.

[+]*Oude-Mannen-Huys.*

Het *Oude-Mannen-Huys* is gesticht inden jare 1608. door eene *Loterije,* getrocken An. 1607. na een *Intrede van verscheyde Hollandsche* [+] *Rhetorijksche Kameren,* alsze genoemd worden, den 20. Oct. 1606. in den Hout van onse Oude Kamer, de Pelikanisten geheten, ontfangen, ende gewellekomt, ende in dese ordre ingetrocken. 1. De Rectoor der Groote Stads-Schole, Cornelius Schoneus, met sijne Meesters, ende Scholieren. 2. De gemelde Haerlemsche Pellikanisten. 3. De Oranje Lelie ofte Vlamingen van Leyden. 4. De Koren-ayren van Katwijk. 5. De Roo Rosen van Schiedam. 6. De Haselen-boom van Aedwaerts-woude. 7. De Witte Akoleijen, ofte Hollanders van Leyden. 8. De Aker-boom van Vlaerdingen. 9. De Witte Lavender, ofte Brabanders van Amsterdam. 10. De Lelie onder de doornen van Noordwijk. 11. Het Galis-bloemken van Haestrecht. 12. De Goud-bloemkens van Gouda. 13. De Koren-blom van 'sGraven-Hage. 14. De Sonne-blom vande Ketel. 15. Het Witte Angierken, ofte de Vlamingen van Haerlem: welke Kamers alle in de Houtstraet voor den Nieuwen Doelen van de Maegd van Haerlem, in eene Triumph-boge sittende, wederom werden begroet, ende wellekom geheten, die sy alle ook in gemelde ordre met Rhetorijk-

[+]*Intrede van Rhetorijksche Kameren.*

schen andwoorde bejegenden. Dese Kameristen bragten hier voords eene geheele weke door met Sinne-spelen, Sotte-kluchten, Refereynen, Liedekens, Vier-werken, en*de* diergelijke genoegten, met grooten toeloop van volk uyt alle quartieren.

De *Intrede* beelde desen sin uyt:

Wat deugt oyt wracht een mensch barmhertig liefdig goed,
En wat verschricklijk quaed een gierig mensch onvroed.

De *Vrage van't Sinnen-spel* was dese:

Die d'armen liefdig troost, wat loon de sulk verwacht?
Als ook wat straffe fel, die troostloos haer veracht?

Den 2. Feb. 1609. sijn de *eerste oude Mannen* by de Regenten in dit [+] Gods-huys geleyd, na dat hun de ordonnantie op 't Raedhuys voor de Heren Burgemeesteren was voorgelesen, ende sy den eed der gehoorsaemheyd hadden gedaen.

[+] *Inleydinge der eerste oude Mannen in het Godshuys.*

Ionker Franzoys van Bekesteyn heeft den *Grond tot dit Gods-huys* [+] ten grooten deel gegeven, waer over hy een *jaerlijksche Maeltijd* voor de oude Mannen tot sijnder gedachtenisze besproken heeft, den 4. Octob. op S. Franciscus dag, ofte Sondags daer aen, te houden: waer van dese *Memorie* in de Suyder-galerije beneffens sijn *VVapen* in harden steen gehouwen staet.

[+] *Gifte van Ionker Fr. van Bekesteyn tot den Grond van het oude Mannenhuys, ende jaerlijksche Maeltijd.*

FRANCISCVS A BEKESTEIN
THEODORICI F.
FVNDI GEROTROPHII MAGNA PRO PARTE
DONATOR,
ANNVIQVE EPVLI AD IIII. OCTOBR.
FVNDATOR.

Inde Eetsael hangt een Berd met dit Opschrijft, ende Dicht. [+]

[+] *Gifte van noch een jaerlijksche Maeltijd voor de oude Mannen.*

Joffrouw Christina Brunt, Weduwe wijlen sal. Lambrecht vander Horst, overleden den 26. Novemb. An. 1624.

Christina christelijk in Christo starf om leven,
Haer sielen-hut sy d'aerd, haer selfs sy God beval,

*En heeft voor eeuwiglijk dees burgerij gegeven
Waer door sy jarelijkx Christina vieren sal,
Een *Maeltijd* sij geschaft om twemael te vergaren,
Die door geval en tijd hier gasten sijn bekend:
Dees eerst gehouden wierd doen sestien honderd jaeren
En viermael ses men schreef op Sondag in d'Advent.

*Matth. 6. 1: 4.

Regenten van't Oude-Mannen-Huys.

Willem Korneliszen Lakeman.
Willem Reyerszen Buys.
Michiel de VVael.
Pieter Quyrijnszen Aker is in sijn Regentschap overleden.

Moeders van het selve Gods-huys.

Aefjen Willems.
Adriana Dirks.
Alit Kornelis vander Kamer.

Dese verzen sijn op eene kopere plaet, boven de Armen-busze, by de deure van het Gods-huys opgerecht, met gulde letteren geschreven.

Ey! wilt om Godes wil ons arme oude lieden
Vw rijke milde hand en trouwe hulpe bieden,
De arbeyd en de tijd die heeft ons afgesloofd,
En van des lichaems kragt en nooddrufts winst beroofd.
Vervult gy ons gebrek, dat onse graeuwe haeren
Beneden in het graf met vrede mogen varen.
So late u de Heer ook oude dagen sien,
En hier en meest hier na gestadig heyl geschien.
God sal ons borge sijn, die sal't u weer belonen:
Die sal uw werk by hem genadelijk bekronen:

Legt daer dan schatten op: de wereld moet vergaen,
Maer 't erfdeel van Gods volk sal eeuwig vast bestaen.

Het oog om hoog.

Hier is met-enen plaetz voor seven oude *Vrouvven,*
Die van *Remigius* de oude Mannen houwen.[+]

[+]*Remigius Gast-huys.*

Remigius Kapelle is bekend in eenen Gift-brief op S. Pontiaens avond MCCCCXXXI. besegeld by Laurens Janszen, ende Gerrit van Adrichem, Schepenen in Haerlem. *Descripsi ex autographo.*

Het *Sinte Barbers Huys,* gelijk *Antonis* mee,[+]
Sijn beyde maer alleen der *vrouwen woning-stee.*

[+]*S. Barbare*n *en*de *Antonis Gasthuyse*n.

Onser Lieve Vrouwe, na S. Barbaren, Gasthuys.

WY Ocker van Crimpe, ende Jan Claessen Dam, Scepenen in Haerlem, oirconden, dat voor ons quam Meester Huge van Assendelf, *Priester, met Claes van Assendelf thans sijne neven ende momboirs, ende opgaf puerlic ter eeren Goods, sijnre benedider moeder, ende alle Goods Heyligen, der goeder Stede van Haerlem tot eenen vrijen eygen, tot salicheyt sijnre, ende sijnre ouderen zielen, ende voirt tot salicheyt alle der gheenre zielen die hoir aelmissen geven, ende hoir handt dar doichden daer toe reycken ende uytsteken sullen totten armen behuef, die huysingen metten erven daer Meester Huge voorsch. ende Heer Wouter Meynartssz Priester, nu ter tijt selven in ende opwoonen, an malcanderen liggende, ende staende inde Sint Jans straet, etc. Int jaer ons Heeren duysent vier hondert vijf en dertich opten thienden dach in Aprille. Ende was uythangende besegelt met drie segelen een groot ende twee cleyne in groen wassche ende aen dubbelen staerten.* Descripsi ex autographo.

Dese *Incarnatie* is voor aen de Poorte van't Gasthuys in harden steen gehouwen.

OM dat WIl oVt ende behoeftICh sChenen Verlaten,
Heeft HVgo Van AssendeLf hIer gestICht t'onser baten.

Regenten van S. Barbaren Gasthuys.

Pieter Kluyskens.
Hans Matthijszen.

Moeders van't selve Godshuys.

Meynsjen Laurens.
Elisabet Hermans.

S. Antonis Gasthuys.

WY jonge Symon van Adrichem, en Gerrijt van Noortich, Schepenen in Haerlem, oirconden, dat voor ons quam Ian Claes Dierdtssen, *ende geliede, alsoe hy ter eeren Godes, ende des heyligen waerden Cruce, ende den grooten Heere, ende Heylige* Sinte Anthonijs, *een* Capelle *heeft doen timmeren ende maken,* gelegen buyten Schalckwijcker Poirte, *daer nu ter tijt een eersame vergaderinge inne es van mannen ende vrouwen, die geheten sijn* broederen ende susteren van van sHeyligen Cruys gilde: *Soe heeft Jan Claes Dierdtssen voorsch puerlijck van Goods willen, ende tot salicheyt sijnre ende sijnen ouderen sielen gegeven, ende gift mits deesen brieve tot eenen vrijen eygen den Deken ende Vinders van sHeyligen Cruys gilde voosch die nu sijn of hier namaels wesen sullen die Capelle voorsch. met alle sijnre timmeringen, ende daer toe dat Gasthuys ende twee cameren daer an gelegen, ende hebben belegen den Stede vest aen die eene sijde, Gerrijt Dammassoon aen die ander sijde, streckende voor van der Heerstrate after Jan Claes Dierdessoon voorsch. etc. In oirconde desen brieve besegelt mit onsen segelen in't jaer ons Heeren duysent vier hondert ende veertich op onser liever Vrouwen avont visitatie, ende was besegelt met twee groene wassen segelen aen enckle franschijne staerten.*

ICk Jacob Janssen, Schout tot Limmen, doe condt allen luyden, dat voor my quam Alijt Pieter Aerentssoons Weduwe, met Thaems Allertssoon thans, haire gecooren Voochts, ende geliede dat sy vercoft heeft tot eenen vrijen eygen den Deken ende Ca-

pelle-meisters van Sinte Anthonijs Capelle ende Gasthuyse staende binnen der Stede van Haerlem by Schalckwijcker Poirte *totten armen behoef wesende in't Gasthuys voorsch. een campe lants gelegen binnen den ban van Limmen voorsch. etc. In kennisse der waerheyd soe hebbe ick Jacob Janssen Schout voorsch. desen brief besegelt mit mijn segele hier aengehangen in't jaer ons Heeren* M CCCC*acht ende tsestich op Sint Jans dach na Trinitat, etc. Ende was besegelt met eenen groenen wassen segele van enckelen staerten gebroken ende weder aengenaeijt sijnde.* Descripsi ex autographis.

Regenten van S. Antonis Gasthuys.

Lambert Antonissen.
Ysbrant Klaeszen Vischer.
Iakob Ianszen Schout.

Twee Hospitaels om bed en tafel toe te decken[+]
Den armen vreemdeling die door de Stad komt trecken:
Het Mannen met den naem *Sint Iakobs Huys* befaemd,
En't Vrouwen *Lieve Vrou op Bakenes* genaemd.

[+] *S. Iakobs en*de *L. Vrouwen Gasthuysen.*

S. Jakobs Gasthuys.

S. Iakobs Kapelle, staende *over 't Spairne,* is bekend op het Jaer MCCCCXXX. sdinxdagh na Sinte Martijns dach in den winter in sekeren Brief van Baertout van Assendelff, Pieter Gherijts soen van Bennebroec, ende Florijs Mairtijns soen, Scepene in Hairlem, waer door de Scout van Hairlem versocht ende geordineerd word in den name van de Kapel-meesters besit te nemen van de goederen van Symon Coman Gijsbrechts soen, die hy binnen Hairlem hadde nagelaten.

Inden jare MCCCCXXXVI opte zesten dach in Mairte besprack Lijsbett Weduwe van Jan Bette Heinricxsoen na haer doot Sinte Jacops Capelle haer huys mitte erve liggende ende staende in die Dijc-strate afterwairts aen die Beeck, etc. in die eere Goeds, sijnre gebenedider moder, ende den heyligen Apostel Sinte Jacop tot een Gasthuys, totten rechten armen behuef tot eeuwigen dagen, met beding dat het *Sinte Iacops Gasthuys* soude hieten. Welke Testamentare Brief besegeld is met Stadssegel, ende de segelen van Jacop Claes Arents soens soen, ende Gherijt van Zantvoirt, Scepene in Hairlem.

In eenen Brief van den jare MCCCCXXXV. op Sinte Mauricius dach voor Jan de Grebber ende Florijs Martijns soen Scepene in Hairlem gepaszeerd, word *S. Iacops Capelle* geseyd te staen *over't Spairne in die Dijcstrate,* nu de *Achterstrate.*

Zedert het jaer MCCCCLIV. word *S. Iacops Kerck* altijd geseyd te liggen *in de Hagestraet,* nu gemeynlijk de *Hagelstraet* geheten.

In eenen Brief van den jare MCCCCLII. op onser liever Vrouwen dach annunciacio word dese *S. Iacops Capelle* geseyd te liggen *over't Spairne binnen der vrijheden van Hairlem.*

Inden jare MCCCCLXXVIII. opten zes ende twintichsten dach in Januario hebben Burgemeesteren, Scepenen, ende Raedt der Stede van Hairlem den Cappelmeesters van Sinte Jacobs Cappelle geoorloft ende geconsenteert te zullen mogen *betimmeren de vuyle Beeck an beyden zijden vander bruggen,* gelijk hun luyden dat goet duncken sal, zoe als zy de vuyle Beeck vorsch, by wete ende consente van den Raedt toegedempt ende toegestopt hebben. Behoudelicken waert dat by de Stede hier namaels tot eeniger tijd de tymmeringe by den Cappelmeesters an beyden zijden vande vuyle Beeck ofgecoert worden, zo sullen zy dan terstont, niet tegenstaende dit tegenwoordige consent gehouden wesen tvorsch. getymmert, dat by hun luyden gemaect sal wesen als vorsch. is, op hoir selfs cost weder of te breken, zonder eenich wederseggen, zoe als dit vorsch. consent niet en houdt dan totter stede wederseggen.

Inden jare MCCCCCXCIV. opten sesten dach in Augusto hebben broeder Nicolaes Otten van Stendel, Leesmeester der heyliger Schrift, Prior, broeder Jan Domburch, Supprior, broeder Harpert van Dordrecht, Procurator, ende voort alle dat geheele ende gemene Convent vanden nieuwen *Klooster der Heremiten van Sinte Augustijns Oirde vander Reformacie ende Observacie in Sint Iacobs Kercke over die Spaerne binnen der Stede van Haerlem,* voor Meynaert van Heussen, en*de* Cornelis van Berckenroede, Schepenen in Haerlem, eene Obligatie ofte Verbind-schrift gepaszeerd; waer in sy bekennen, dat die Deken, Vinders, ende gemeene Ghildebroeders ende Ghildesusters van Sinte Jacobs Ghilde, dieme*n* in die selve Kercke houdende is, ter eeren ende waerdicheyt van God van Hemelrijck Almachtich, Marien der liever gebenedider moeder Goods, den heyligen Apostel ende vriendt Goods Sint Jacob, en*de* den heyligen leraer en*de* vriendt Goods Sinte Augustijn, om den dienst Goods binnen der selver Stede van Haerlem vermeerdert te wesen, ende om dat alle goede kersten menschen te meer tot innicheyt ende devocien verweckt souden mogen worden, hun gegondt ende gegeven hebben die voorsch. Sinte Jacobs Kercke, met twee huysen, ende drie cameren, met haeren erven daer an, omme aldaer by hen, mits hulpe troest ende goedertierenheyt van goeden devoote*n* persoonen, die hoere behulpelicke hant daer toe reyc-

ken ende aelmissen geven sullen, gesticht ende gefundeert te worden een nieuwe Clooster van Sinte Augustijns oirde vander Reformacie ende Observacie: dat ook die Ghildebroeders en*de* Ghildesusters van Sinte Jacob voorsch. hun Augustijner Monnichen gelevert ende geleent hebben inde voorsch. Kercke, daer of sy die bruyckwaer hebben sullen, twee missalen, twee silveren kelcken vergult, twee silveren monstracien, een silveren bosse, vier silveren pullen, sesse metalen kandelaers, een metalen wijwaters Vat, ende alle ornamenten, dwalen, ende ander lijnewaet, ende anders al dat in die voorsch. Kercke is, ende der voorsch. Ghilde toebehoort, niet uytgesondert dan alleen *'t Gasthuys met allen den Landen renten ende gelden die't voorsch. Ghilde ende't Gasthuys hebben, ende die't selve Ghilde en Gasthuys blijven sullen,* ende daer toe die beslagen kiste den Ghildebroeders ende Ghildesusters toebehorende, mitte tafelen, schragen, twee Ghilde-kaersen, ende dat dootkleet, die oick altijt totter voorsch. Ghilden behoef blijven sullen. Ende beloven dat sy Sinte Jacobs Ghilde voorn. metten [+] ghemeynen Ghildebroeders, ende Ghildesusters, die doe waren, ofte namaels wesen souden, inder voorsch. Kercke ende Clooster houden sullen ten eeuwigen dagen in sulker waerde alst doe gehouden werde, ende meerre: ende willen tot dien eynde alle jaers op Sinte Jacobs dach ende op ten kersmisse dach in allen hunnen getijden hoechtijt ende feeste inder selver Kercke ende Clooster houden, gelijke opten heyligen Paeschdach, ende voords alle dage inder voorsch. Kercke ten eeuwigen dagen gedurende, buyten den cost vanden voorsch. Ghilde, of vanden Ghildebroeders, of Ghildesusters, drie missen doen vanden Ghilden wegen voorsch: ende soe wanneer datter een Ghildebroeder of Ghildesusters gestorven ende oflivich geworden sal wesen, een uytvaert inde voorsch. Kercke daer of doen, tsavonts mit een vigilie van drie lessen, ende smorgens mit een singende misse van requiem, ende daer toe noch vijf lesende missen van requiem, ende dat tot sulen dagen als die Deken ende Vinders inder tijt wesende dat ordineren ende begeren sullen. Sullen ook noch daerenboven alle jaers twee groote memorien inder voorsch. Kercke ende Klooster doen, en*de* dat tsavonts mit eene vigilie van negen lessen, en*de* smorgens mit een singende misse, ende mit een commendacie na der misse, voor alle die gemeene Ghildebroeders ende alle die Ghildesusters diere gestorven sullen wesen, ende dat oock op sulcke dagen als die Deken ende Vinders dat ordineren ende begeren sullen. Willen ook in alle hunne Sermoenen, die sy inder selver Kercke ende Klooster doen sullen, bidden voor alle die Ghildebroeders ende Ghildesusters, beyde levende, ende doode. Beloven mede dat voorsch. Ghilde ende gemeene Ghildebroeders ende Ghildesusters inder voorsz. Kercke voor Sinte Jacobs outaer hebben ende behouden sullen vier graven, om daer inne te mogen begraven alle die Ghildebroeders ende Ghildesusters diet begeren sullen,

[+] *Ecce hîc rursum Catholica*m *& Apostolicam Pontificiorum fidem! Quam distant ara lupinis!*

Quantum est in rebus inane! Esa. 29. 13. 14.

ende dat vrij van allen oncosten, behoudelick dat die doode hant die graven sal doen op doen, ende weder sluyten. Dat ook Sinte Jacobs outaer sal blijven in sulken wesen alst tegenwoirdich staet: ende waert datmen dat voorsch. outaer versetten soude, datment als dan setten sal daert die Ghildebroeders ende Ghildesusters begeren sullen geset te hebben. Seggen ook met segel ende brieven verworven te hebben, dat alle die gemeene Ghildebroeders ende Ghildesusters altijt deelachtich sijn ende wesen sullen van allen godlicken diensten ende deugdelicken wercken die inder heelre Oirde van al den Cloosteren van Sinte Augustijns Oirde het sij van Broederen ofte Susteren geschien ofte gedaen worden mogen, etc. *Descripsi ex autographis.*

Regenten van S. Jakobs Gasthuys.

Klaes Adriaenszen Verbeek.
Dirk Willemszen Abbas.
Heynrick vanden Hove.

Moeders van het selve Gods-huys

Luduvvy Ians.
Grietjen Willems vander Kamer.

Boven de deure van S. Jakobs Gasthuys sijn dese weynige regelen in rijm geschreven.

Sint Iacobs Gasthuys dat es gefundeert
Voor die arme Pelgroms tot voerdeel, en baet,
Een nacht werden sy hier in gelogeert,
En hebben elcx een proven soe daer toe staet.

Onser Lieve Vrouwen Gasthuys op Bakenes.

*WY Jan van Bekensteynne ende Jonghe Symon van Adrichem Scepene in Haerlem oirconden dat voir ons quam Claes Erensoens soens en*de *opgaff tot enen vrijen eyghen den Capel-meesters totter* * *Capellen begoeff op Bakenesse den rechten*

*Bakeneszer Kerk.

armen dair in te logieren, ende te legghen een huys mitten erve leggende ende staende by der Capelle voirsch. twishen die Capelle voirsch. ende Dirck van Hoeck an die ene sijde, Claes Moenensoen Gerijt Mairtijn Gerijt Allijns soens soen an die ander sijde, afterwairts streckende an Gherijt Mairtijns zoen ende an Jan van Avenhorns weduwe, mit horen kinderen mit sulken waterganc als dair toe behoirt, ende die scepenen brieve die dair off sijn dat wiwijsen, ende verliede alle betaelt den lesten penninc mitten eersten, ende heeffet hem totten armen behoeff voirsch. gelooft te waren als men vrij husinghe ende erve binnen der vrihede van Haerlem sculdich, is te waren mit vive ende dertich scellingen goets gelts sjaers in allen schine als sy dair op te huere staen. in oirconde desen brieve besegelt met onsen segelen int jaer ons Heren dusent vierhondert ende viertich op Sinte Valentijns dach. Descripsi ex autographo.

Regenten van Onser Lieve Vrouwen Gasthuys, op Bakenes.

Kornelis Gavenszen.
Barent Ysbrantszen.

Moeders van het selve Gods-huys.

Catharina Steffens.
Zyburg Dirks.

Voor inden Gevel van dit Godshuys staen dese letteren: Dit is Onser Vrouwen Gast-huys.

Dit *Vrouwen Gast-huys* dat is gefundeerd
Voor reysende Pelgrims al Vrou-personen,
[*]Twee nachten werden sij hier in gelogeerd
En hebben bedding, vier, licht, tot haer verschonen:
Dus wilt elk met een aelmis u liefd betonen,
Denkende het sal voer schande vrouwen sijn.
Al wat gy hier geeft sal u God weder lonen
In sijn eeuwige rijk na Schrifts onfouwen fijn.[+]

[*]*Nu maer eenen nacht.*

[+]*Matth. 25.*

+Hier is een *VVerck-Huys* ook, om dat gedrocht te dwingen,
Die buyten allen band en dwang moedwillig springen, +*VVerk-huys.*
En met onsturigheyd hun oud'ren slechts tot pijn,
Of wijven ook tot last, of mans tot hertsweer sijn.
Dus temmen wy't gespuys, dus tomen wy de pesten
Van onse Stad, en staet, en ons gemeene besten;
Dus snoeijen wy den boom die quaede vruchten geeft,
Ja buyten selfs de tack die nu sijn wasdom heeft.

Het *VVerk-Huys* is alhier inden jare 1609. ter plaetze van het *Oude Pest-Huys* gesticht.

Regenten van het Werk-Huys.

Heynrick Vestens.
Heynrick Marcelis.
Kornelis Ianszen Ham.
Heynrick Gerritszen Pot.
Iakob Vos.

Moeders van't selve Huys.

Elisabet Kornelis.
Maritjen Pieters.
Anna Reyniers.
Iohanna van Deutekom.

+

En als ons Here God in onse boose dagen +*Pest-huys.*
Om onser sonden wil de Landen komt te plagen
En Steden met de *Pest,* so is ook tot behoeft
Van hun een *Huys* gemaekt die God also beproefd.

Het *Pesthuys* is wel-eer by S. Gangolfs Kerke, nu de Osze-markt, gesticht, alwaer het Werkhuys tegenwoordig staet.

Inden jare 1602. werde *S. Magdalenen Klooster* aen de Stads-Veste daer toe geordonneerd, ende bereyd.

Regenten van het Pest-Huys.

Gerrit Maertenszen.

Ian Donker.

Moeders van het selve Gods-huys.

Alit Gerrits.
Hillegond Kornelis.

Voords *t'Sieken* buyten Stad daer liggen de *Leproosen,*[+]
Welk Huys de Graef wel-eer vereerd heeft en verkosen
Dat daer de *schou* sal sijn *van alle lazarij*
Al't land *van Holland* door, *en Seland* ook daer by.

[+]*S. Iakobs Kappelle, ofte Leprosen Huys te Sieken buyten Haerlem.*

S. Jakobs Kapelle ofte Leprosen-Huys te Sieken buyten Haerlem.

Dit *Gods-Huys* is op het jaer 1319. bekend in eenen Brief van Florense van Adrekem over eene Gifte van Gerit Haren Arnouts Sone van Egmunde.

De Proeve van Lazarije tot Haerlem.

Wy Scout, Schepene, ende Rade der stede van Hairlem doen cont allen luden dat onse lieve ende seer genadige Heer van Holland geset ende gegeven heeft die *Proeve vander Lazerije alle sijn Lant van Hollant ende Zelant* daer te versoeken *buten onse Stede van Hairlem binnen den Ban Adykendam in Sinte Iacops Cappelle,* daer de lazecuse lude nu ter tijd in wonen. In kennisse ende in getuygenisse der waerheyd soe hebben wi desen brief bezegelt mit onser stede zegel hier beneden aen gehangen. In't jaer ons Heren dusent vierhondert ende dertien des Vridages na Sinte Jacops dach Aposte. *Descripsi ex autographo.*

Daer sijn in 't Leprosen-kantoor ook brieven van de Vroedschappen van Haerlem aengaende de ordinantie van dit Gods-Huys, van den jare MCCCXCIII. op Sinte Pieters dag *ad Cathedram;* ende MCCCCXVII. des dinxdaechs na onser Vrouwen dach annunciacio: ende verscheyde andere gift-brieven, ende diergelijke schriften meer.

Ook sietmen *Proveniers* tot dese plaetze lopen,[+]
Die daer voor eens om geld hun kost en woning kopen.
So is mee achter-aen en goed *vertreck* gemaekt
Voor die in hun verstand en sinnen sijn geraekt.

[+]*Proveniers Huys Dol-Huys*

Het Dol-Huys is aenden eenen Gevel geteykend 1564. ende aenden anderen 1602.

Regenten van't Leproos-Huys.

Andries vander Horn.
Pieter Frederickszen Deyman.
Dirk Herculeszen Schatter.
Nikolaes van Napels.

Moeders van't selve Huys.

Alit Thomas.
Anna Pieters.
Anna Klaes.

[+]Wat wil'k *Sint-Pieters-Huys* tot deser ste verhalen?

[+]*S. Pieters-Huys.*

S. Pieters-Huys is van Pieter Wtenhage, ende Lubburch van Heuszen, geechte luyden, gesticht inden jare 1558.

Boven de deure van het S. Pieters-Huys staen dese verzen met goude letteren.

So wie mijn naem wil weten,
Sinte Pieters-Huys ben ik geheten.
Wt rechter minne ende wt charitaten
Is geweest Pieter Wtenhaeg sijn begeren,
Datmen om guet by hem achtergelaten
[*]Schamel kinderen een ambacht souden leren:
Want onbedwongen jonkheyd komt selden ter eren. 1560.

[*]*Twaelf in getal.*

Regenten van S. Pieters-Huys.

Lukas Sebastiaenszen.
Iakob Quyrijnszen.

Moeders van't selve Gods-huys.

Cornelia Ians Hoos.

Neeltjen Klaes Duyst.

Wat in het groot getal der *Hofkens* gaen verdwalen,[+]
Daer menig droevig hert in hun behoeftigheyd
Een woning, en so wat daer by, word toegeleyd?

[+]*Hofkens.*

Het *Hofken van Loo,* inde Barvoete-Susteren-steeg, is van Symon [+] van Loo ende Godelt Willems sijne huysvrouwe inden jare 1489. gesticht: staet tot opsicht der Regenten van S. Elisabets Gast-huys.

[+]*Van Loo.*

De *Kameren van Pieter Wtenhage* sijn van hem, ende sijne huysvrouwe [+] Lubburch van Heuszen, op de Bakeneszer graft gesticht inden jare 1558. ende inde Cecilie-steeg verplaetst an. 1609. behoren tot de opsicht van de Regenten van het S. Pieters-huys, van de selve geechte luyden op den selven tijd gefondeerd.

[+]*Van Pieter VVtenhage*

De *Bakeneszer Kameren* sijn gesticht in't jaer ons Heren dusent drie [+] hondert vive ende tnegentich, des maendaghes na Sinte Pieters dach *ad Vincula,* by Testament van Dirc van Bakenesse, door Lysebeth Dircs weduwe van Bakenesse, mit Dircs hant van Bakenesse, haers zoens, ende mombaers, ende Dirc van Bakenesse voorsch. ende Jan van Bakenesse, met sekeren opdragt-brief, gepaeszeerd voor Jan vander Lane, ende Baertout van Assendelf Janszoen, Scepene in Hairlem. So worden dan van dese sonen Dirk ende Jan gemelde Kameren in verscheyde brieven, nu Dircs nu Jans van Bakenesse Cameren geheten, ende de stege, daer gemelde Kameren in gelegen sijn, Dircs ofte Jans van Bakenesse ofte ook wel Bakenesser stege; ende met-namen in eenen Vrij-brief by Schout, Burgemeesteren, Scepenen, ende Raide der stede van Hairlem, dit Gods-huys verleend opte eersten dach van Mairte in't jaer ons Heren dusent, vier hondert ende viertich, na den lope shoofs van Hollant: in welken Brief gemelde Kamere*n* genoemd worden *Cameren met hoiren erve geheiten Dirc van Bakenesse Cameren, liggende ende staende in Dirc van Bakenessen-stege,* die nu den naem van de *VVijde Appelaers-steeg* draegt. *Descripsi e autographis.*

[+]*Bakeneszer Kameren.*

Regenten van Bakeneszer Kameren.

Ian Adriaenssen van Vijanen.
Outgert Ariszen Akersloot.

Het *Hofken van Gratien* inde Jakobijne straet is voor twaelf schamele [+] personen gesticht van Gijsbrecht vander Molen, ende Willem Diert, inden jare 1554. blijkende uyt sekeren opdragt-brief aen de He-

[+]*Het Hofken van Gratien.*

ren Burgemeesteren deser Stede, gepaszeerd voor Johan van Suren, ende Johan Gael, Schepenen in Haerlem.

Regenten van het Hofken van Gratien.

Pieter Wouterszen.
Abraham Korneliszen.

+*S. Ians ende Koenen Gast-huys.* Dit plegen twee Gasthuysen te wesen, het eene de S. Jans Heren toebehorende, ende het andere het Weeshuys, staende onder de selve Regenten: na den dood van den laetsten Commandeur sijnse tot een gemaekt inden jare 1626. om de vermeerderinge ende aenwas van de Wesen, die de plaetze van het Koenen Gasthuys wel hooglijk van doen hadden. De tijd der stichtinge van S. Jans Gasthuys is onbekend. Het Koenen Gasthuys is gefondeerd van Coene van Oosterwijk Willem Cusers soon inden jare 1394. swoondaechs na Sinte Tyburtius dach.

+*S. Ians ende Koenen Gasthuys.*

Regenten van S. Jans ende Koenen Gasthuys.

Hans van Loon.
Abraham de Vos.

+*S. Maertens,* ofte *Brouwers Hofken,* inde Korte Gasthuys-straet tegen-over het Werkhuys, is voor arme Brouwers-dienstmaegden gesticht den 16. August. 1472. van Jakob Huygen Roppers, ende Catharina sijne Suster. Het is den 23. Octob. 1576. in die groote Haerlemsche verwoestinge mede afgebrand: ende den 9. Jul. 1586. door dese nagenoemde Brouwers wederom opgetimmerd, Jan Aelbertszen Ban, Matthijs Floriszen, Matthijs Aelbertszen Ban, Barent Wiggertszen Kousebant, Klaes Laurenszen Hillegom, de Weduwe van Romeyn Langedul, Pieter Bon, Klaes Aelbertszen Voocht, Frans Adriaenszen Kies, Gerbrant Korneliszen Burst.

+*S. Maertens ofte Brouwers Hofken.*

+Het *Hofken van Klaes van Heuszen,* Oud-Burgemeester, is inden jare 1538. gesticht inde Barvoete Susteren-steeg.

+*Het Hofken van Klaes van Heuszen.*

+Het *Hofken van Pieter Frederickszen Deyman,* inde Barvoete Susteren steeg, is inden jare 1565. gemaekt.

+*Van Pieter Deyman.*

Het *Hofken van Margriete Klaes Lotzen dochter,* op 'tGroot Heylig-Land, is an. 1585. gefondeerd.

+De *Kameren van Iakob Iakobszen, ende Kornelis VVy,* inde Minne-broeders steeg.

+*Iakob Iakobszen, ende Kornelis VVy.*

+Het *Hofken van Franz Klaeszen Loenen,* inde Witte-Heren steeg, is van hem in sijn overlijden besproken: sterf den 24. Octob. 1605. Inden jare 1606. werde aldaer van Cornelius Schoneus, Rectoor der

+*Frans Loenen, ende*

Groote Stads-schole, de plaetze gekocht, ende voor elf arme vrouwen [+] bereyd. Inde Meij des jaers 1607. werdender de eerste Vrouwen ingesteld. Inden jare 1609. heeft *Iacobus Zaffius* aldaer ook vijf Kameren laten stichten.

[+] *Iacobus Zaffius.*

Het *Hofken van Mr. Pieter,* besijden het Klockhuys.

Het *Hofken van Gijsbrecht te Nesze,* inde Nauwe Appelaers steeg.[+]

Het *Hofken van Guerte Borrits,* inde Nauwe Appelaers steeg, is an. 1610. gesticht.

[+] *Mr. Pieter Gijsbrecht te Nesze.*

Het *Hofken van Trijn Ians,* inde Lange Veerstraet.[+]

De *Kameren van Franz Klaeszen Velserman,* inde Schachelstraet.[+]

[+] *Trijn Ians.*

De *Kameren van Lijsbet Harmans,* inde Molensteeg, op Aelbert [+] Gerritszen Fijnebuyks Hofken.

[+] *Franz Velserman.*

[+] *Lijsbet Harmans.*

Het *Hofken van de Komens,* inde Witte-Heren-steeg, is inden jare [+] 1613. gefondeerd.

[+] *Komens Hofken.*

Behalven dat ook noch aen onser Kerken Leden
De *Kerk-aelmoesseniers* hun troost en hulp besteden.[+]

[+] *Diakenen.*

Diakenen van de Armen der Gemeynte.

Pieter Kluyskens.
Dirk Ianszen de Lange.
Pieter Reijerszen.
Klaes Ariszen Gravvert.
Floris Pieterszen.
Kornelis Laurenszen.
Dirk Verschuyl.
Roelof Smit.
Hans Heynrickszen.
Franzoys Tierens.
Abraham van Oost.
Pieter Molijn.

Boekhouwer, ende Bedienaer der Paszanten.

Heynrick Stoffelszen.

Diakenen van de Fransche Kerke.

Abraham Denise.

Iaques Bouchault.
Nicolas des Champs.

[+]En dat mee yder een, de rest voords altemael,
So wie behoeftig is, versorgd word van de *Schael.*

[+]*Schael-Vaders.*

Thesaurier.

M[r]. Franzoys Valk, Rechtsgeleerde.

Aelmoesseniers vande Gemeyne Armen.

Frederic de Koning.
Hans Gerrits.
Pieter Iakobszen Ruychaver.
Andries Hofman.
Ian Franzen Goch.
Lot Vogel.
Kornelis Adams.
Kornelis Ianszen vander Tin.
Kornelis Abrahams.
Symon Heynrickszen vander Winde.
Guillaume de Witte.
Ian van Radingen.

[+]Dat nu de *Bedelaers,* en lopers, leuije fielen,
Der rechter armen brood niet roven, noch vernielen,
En onse Stad met graeu en met onnutte lien
Van elders niet en kriel, daer in is mee versien.
Gelijk de armen hier wel worden ga-geslagen,
Die sich in hun beroep getrou en vlijtig dragen,
So moet de milde hand de leuijheyd ook niet voen,
Een yder moet in 'tsijn in onse Stad wat doen.

[+]*Ordonnantie tegens de Bedelaers, den 20. Apr. 1627.*

[+]Ook sijnder die alhier der *Armen Koren kopen,*
En na dat dan de markt van't graen sal willen lopen,
Daer na so word het *Brood* ook op en af geset,
En of 't*gewichtig* sij daer op word mee gelet.

[+]*Besorgers van't Koren der armen; ende opsienders vanden Backerijen.*

Besorgers ende Opsienders van den Koorne, ende Backerije.

Iochim Specht.
Iakob Heymanszen.

Brood-wegers.

Dirk Steffenszen Rijken.
Kornelis Gerbrantszen Borst.
Dominicus van Lijnhoven.
Nikolaes Zuyker, de Ionge.

Dieren-tijd des Jaers 1623.

De Fransche Garst werde dit jaer tot Amsterdam verkocht 124. g. guld.
Het Mout 115. g. guld.
De Rogge den 17. Octob. 150. g. guld.
Den 25. Octob. 153. g. guld.
Den 30. Octob. 155. g. guld.
Den 21. Novemb. 180. g. guld.
Den 23. Novemb. 185. g. guld.
Den 25. Novemb. 200. g. guld.
Een Brood van 12. pond golde 14. stuyvers, 8. penningen.
Een Huysman van Kastrekom den 27. Novemb. alhier te Haerlem de Kruyz-poorte inrijdende verkocht de sack Tarwe voor 12. Kar. Guld. so hy die loofde.
Den 25. Novemb. werde by de Heren Burgemeesteren alhier verboden, geene eetbaere waren uyt de Stad te voeren: ende ook geene schepe*n* te laten paszere*n* die enige eetbaere waren van Koren in hadden.
Den 26. dito werde geboden, dat geen Brouwer ofte Moutmaker enige Fransche Garste soude begieten, ofte enige Tarwe verbrouwen, tot nader tijdinge van Oosten.

En dat wy door 't gebruyk der *Etelijke VVaren,*[+]
Hoedanig datze sijn, niet qualijk mogen varen,
En niemand hier en sij bedrogen, of gequeld,
So is hier goede keur en toesicht ook gesteld.

[+] *Toesienders op de Eetbaere VVaren.*

Toesienders op de Eetbaere Waren.

Iakob vander Beet.
Valk Ysbrantszen.
Ian Pieterszen.
Lambert Ianszen.

Stond nu * Lucurgus op, hy sou sich om de wetten
En tucht van onse Stad verwond'ren en ontzetten:
De wijse * Solon mee daer Griekenland van waegt,
Hoe datmen hier van all's so goede sorge draegt.

Vermaerde VVetgevers uyt Griekenland.

Vermaerde VVetgevers uyt Griekenland.

+Nu staet mij noch het stuck van onsen *Gods-dienst* open,
En daer en kan ik ook niet lichtlijk overlopen;
So mag ik evenwel niet al te breed hier gaen:

+*Religie ofte Godsdienst.*

+En wil dan *'tHeydendom* aenvanklijk overslaen.
Als hier nu 'tHeydendom een eynde heeft genomen,

+*Heydendom.*

+So is de *duysternis des Pausdoms* ingekomen:
So sijn ons Vaders eerst door 'tHeydendom verkort,
Na door d'afgoderij des Pausdoms weer gestort.

+*Pausdom.*

+*De Kleyne Kronijk van Holland.* Inden jare ses honderd ende tnegentig quam *Sint VVilleboort met elf heylige geleerde mannen uyt Engeland,* geboren van die Nedersassens, oft Engelsche Vriesen, die uyt Vriesland gekomen waren, ende dat Land Brittannien: dat nu Engeland is, gewonnen hadden, ende worden selver Koningen: dese Willeboort met sijnen gesellen quam geladen, ende seylden aen dat Kasteel Wiltenburg leggende op den Rijn, datmen nu *Vtrecht* heet, daer Koning Radbout van Vriesland doen ter tijd op woonde, ende waren al ongelovige menschen.

+*Sinte VVilleboort komt met sijne met-gesellen in Nederland.*

Dese *VVilleboort* word gemeynlijk de voornaemste stichter van de Christenheyd inde Nederlanden geroemd ende gehouden. Anders so spreken de *Hollandsche Kronijken,* so de *groote,* als de *kleyne,* eerst van *S. Kunibert,* Aertsbischop van Keulen in den jare 642.

Holl. Kron. Divis. II. *Kap.* XXXIV. van *S. VVilfridus* an 677. *Holl. Kron. Divis.* III. *Kap.* II. van *S. Switbert* an 678. *de Kleyne Kron.* ende eyndelijk van *S. VVilleboort,* ende sijne metgesellen, alle goedwillige mannen, van den welken dese de principaelste sijn geweest, te weten: *Swigbertus, VVillebaldus,* Abt *Lebuinus, VVinebaldus,* twee *Ewalden,* Priesters, *VVerenfridus, Marcellinus, Accha, VVigbertus,* ook Priesters, ende *Adelbertus,* Levijt, des Koning soon van Deyren in Engeland, in den jare 690. *Holl. Kron. Divis.* III. *Kap.* IV. *Adel-*

bertus heeft bysonder den *Kenemers* gepredickt. *Ibid. Kap.* XIII.

Beda Lib. 3. Cap. 19. Spreekt ook van andere *Leraers in Nederland,* als *Furseus, Foilanus, Vldanus, Eloquius, Etto, Adalgisus, VVasnon, Mombolus,* ende andere. *An. 654*

Van de twee boven-genoemde *Ewalden* moet ik dit noch seggen, dat de eene de *VVitte,* ende de andere de *Swarte* inde Monnicksche Historien word geheten. *Sigebertus ad annum 623. Eualdus albus, & Eualdus niger, Presbyteri, venientes ab Anglia, martyrisantur in Galliâ, & jussu Pipini sepeliuntur in Agrippinensi Colonia.* Iemand en soude niet sonder billijke oorsake mogen denken, dat hier vrij wat van den witten ende swarten (alsmen in't Spreekwoord seyd) onderloopt. Want dit is ook in dese sake bedenkelijk, dat de *Kleyne Holl. Kron.* schrijft, dat Willeboort met elf mannen in Nederland is gekomen. Quanzuys twaelf nieuwe Apostelen! *Sigebertus* seyd dan twaelf beneffens Willeboord. De *Groote Kron. van Holl.* schijnt een meerder getal te kennen te geven, om dat sy getuygd dat elf de principaelste ofte voornaemste waren. Doch wy en willen dit so nau niet siften. Maer de levens van veel verdichte Santen, ende andere Historikens schijnen veeltijds niets anders te wesen dan opgeworpene leugens van ledige Monnicken, die 'jawoord veyl hebbende, inde dickste duysternisze, ende kragt der bedriegerije, al deden, ende voorgaven, wat sy wilden, ja dachten, ende droomden, om de eenvoudige luydekens, ende devote hertekens, door vermeynde afgodische myrakelkens, in blinde gehoorsaemheyd, ende bygelove te houden.

Hoe nu *S. Willeboort* met de sijnen *Holland* en*de* andere Landschappen [+] *van het Heydendom tot het Christendom bekeerd,* ofte, om beter te seggen, tot het Pausdom, van den eenen Afgod tot den anderen overgeset hebben, besiet daer van de *Holl. Kron. Divis.* III. *van het* IV. *Kap. tot het* XV. *toe:* alwaer gy ook veel schoone [*] leugen myrakelen sult konnen lesen; gelijk dan ook wel voornamelijk in hunne gulde Legenden, waer toe de Auteur aldaer den Leser mede wijst.

[+] *Holland vvord van het Heydendom tot het Pausdom overgevoerd.*

[*] *Mentiri vanis quam proprium est Monachis!*

Paulus Merula in sijn Tijd-Tresoor verhaeld genoegzaem het selfde uyt de *Holl. Kron.* ende *Marcellinus in vitâ Suitberti, Sigebertus, Beda, Io. Beka initio, Albinius Flaccus apud Surium* VII. *Novemb.* ende *Pet. Merssaeus in Catalogo Episcop.*

Dit seyd dan't Monnickx-boek, van [*] Leydsche Jan geschreven,
En die met hem ook sijn van eenen geest gedreven.
Maer 'tChristendom staet hier op eenen and'ren voet,
En is van geenen Paep noch Monnick uytgebroed.

[*] *Iohannes à Leydis, Carmelita Harlemensis, de quo pag. 100*

Het Hollands Christendom is ouder als de Papen, [+]
Gods Kerke voerd alhier geen afgod tot een wapen:
Als 'tChristendom hier lang door krijgen was verstoord,
So quam het *Pausdom* eerst met sijnen *VVilleboort.*

[+] *Magnus nugator quot patet indictiis!*

Ja waer het al so vreemd, ook selver te gevoelen,
Wat al de Papen ook daer tegens mogen woelen,
Dat dese Willeboort alhier in Nederland
Den Afgod niet en heeft in Godes Kerk geplant?
Pipijn, die *VVilleboort* de hand seer heeft geboden,
Die diende met sijn volk noch geene Roomsche Goden,
Sijn saed ook lang na hem: ja *Karel,* waerlijk *Groot,*
Was daer een vijand van noch lang na Pipijns dood.

[+] *Bewijs dat de Euangelische Lere inde Nederlanden gepredickt is voords in ofte korts na de tijden der Apostelen, veel honderd jaeren voor de komste van Willeboort, ende anderen: ende dat daerom het Christendom hier te lande ouder is dan het Pausdom, dat eerst veel eeuwen daer na het Christendom alhier verduysterd, verdorven, ende vernietigd heeft.*

[+] *Psal. 72. en*de *87. Esa. 66. Rom. 10. 18 ende 15. 9. 10. 11. 12.*

[+] *Irenaeus* Bischop van Lions in Vrankrijk, ontrent het jaer onses Heren 170. *lib. 1. adv. Haer. Valent, Cap. 3.* schrijft aldus: *Et neque hae quae in Germaniâ sunt fundatae Ecclesiae aliter credunt, aut aliter tradunt, neque hae quae in Hiberis, neque hae quae in Celtis, neque hae quae in Oriente, neq*ue *hae quae in AEgypto, neque hae quae in Libyâ, neque hae quae in medio mundi sunt constitutae.*

[+] *Irenaeus.*

De Kerken ook die in *Duytschland,* geplant sijn en geloven nochte en leren anders niet, nochte die in Spanjen, nochte die in *Celten,* nochte die in Oosten, nochte die in Egypten, nochte die in Lybien, nochte die in het midden vande wereld sijn gelegen.

Nadien de naem der *Celten* so breed zomtijds genomen word, dat de selve beyde de Duytschen en*de* Franzoyse*n* begrijpt, door den Rijn, Maes, ende Wael etc. van malkanderen onderscheyden, so willen wy de selve [+] alhier liever van de *Franzoysen,* dan van de Duytschen, verstaen hebben, niet alleen om dat sulkx mede wel gebruyklijk was, maer ook insonderheyd, om dat de Germani ofte Duytschen alrede onderscheyden van andere volken, ende van dese Celten, genoemd waren; ende ook om dat *Irenaeus* in sijn voorreden bekend, dat hy onder de Celten woonde: so dat het seker is, dat hier dese *Celten Franzoysen* sijn. Nu onder hen waren de *Nederlanders* van-ouds mede begrepen, die een gedeelte van Vrankrijk plegen te wesen, op den name van *Belgen,* als uyt *Iulius Caesar,* in sijne *Commentariis de Bello Gallico,* ende *Cornelius Tacitus Hist. Lib.* IV. bekend is, noemende *Tacitus* uytdruckelijk onse *Canine-*

[+] *Vid. de Celtis Beatus Rhenanus Lib. 1. Rer. Germ. Iodocus VVillichius ad Corn. Tacit. Had. Iun. Bat. Cap. XXII. & alij.*

fates, dat is *Kenemers, Batavosq*ue dat is *Hollanders, Galliarum Portionem, een gedeelte van Vrankrijk.* Met wat reden dan konnen wy alhier uytgesloten worden?

Tertullianus, die geleefd heeft ontrent het jaer 200. seyd mede aldus: [+]*Getulorum varietates, & Maurorum inculti fines, & Hispaniarum omnes termini, & Galliarum diversae nationes, & Britannorum inaccessa Romanis loca, Christo vero subdita, & Sarmatarum, & Dacorum, & Germanorum, & Scytharum, & abditarum multarum gentium, & provinciarum, & insularum multarum, nobis ignotarum, & quae numerare minus possumus, in quibus omnibus locis Christi nomen, qui jam venit, regnat.*

[+]*Tertullianus.*

De verscheyde inwoonders van Getulien, die woeste eynden van Mauritanien, alle de landpalen van Spanjen, verscheyde volkeren van *Vrankrijk,* ende plaetzen van Britannien, daer de Romeynen niet gekomen en sijn, sijn den waren Christus onderworpen, die van Sarmatien, Dacien, *Duytschland,* Scythen, ende veele versteken volkeren, Provincien, ende Eylanden, die ons onbekend sijn, ende die wy niet en konnen optellen, in welke plaetzen alle de name van Christus, die nu gekomen is, heerschapt.

Wie sal nu onder die verscheyde volkeren van *Vrankrijk* en*de Duytschland* [+] de *Nederlanden* niet mede begrijpen moeten, die doe ter tijd so kloek, ende by de Romeynen bekend ende vermaerd waren?

[+]*De quo fuse Tacitus.*

Hieronymus, die in't jaer onses Heren 331. geboren ende 422. gestorven [+] is, tuygd ook het selve aen *Euagrius* met dese woorden: *Galliae, Britanniae, Africa, Persis, Oriens India, & omnes barbarae nationes unum Christum adorant, unam observant regulam veritatis.*

[+]*Hieronymus.*

Vrankrijk, Engeland, Africa, Persen, Oost-Indien, ende alle woeste ende vreemde volkeren bidden eenen Christus aen, ende onderhouden eenen regel der waerheyd.

De selve *Hieronymus* klagende over den droevigen staet der Kerken by sijnen tijd in sijnen *Brief ad Gerontiam viduam de Monogamiâ,* seyd, dat ontallijke wreede Natien, Quaden, Wandelen, Sarmaten, Alanen, Gipeden, Herulen, Saxen, Bourgonjons, Alemannen, ende Hunnen, heel *Vrankrijk* hadden ingenomen, ende al het land tuschen de Alpes ende de Pyreneesche Bergen, alle het *land tuschen den Rijn ende de See Oceanus* bedorven, en*de* verwoest, de edele Stad van *Mentz* ingenomen, ende vernield, veel duysenden inde Kerke aldaer seer deerlijk vermoord, de Stad van *Worms* na eene lange belegeringe verdestrueerd, de seer magtige Stad van *Reims, Amiens, Atrecht,* ende *Terouaen,* d'uyterste van de wereld, *Dornick, Spiers, Straesborg* in Hoog-duytschland vervoerd, heel *Aquitanien, Guascognien, Lions,* ende *Narbonen,* uytgenomen weynige steden, allegader bedorven, en*de* geplonderd.

Theodoretus de Curat. Graec. Affect. Lib. 9. De [*] Vischers ende [+] Tollenaers, ende die [†] Ledersnijder, hebben alle volken het Euangelium verkondigd, ende sy en hebben niet alleen de Romeynen, ende die

[*]*Apostelen.*
[+]*Theodoretus.*
[†]*Paulus.*

onder 'tRoomsche Rijk leven bekeerd, maer ook selfs de Scythen, Sauromaten, Indiaenen, Mooren, Perzen, Seres, Hyrcaenen, Bactriaenen, Britanners, Cymbren, ende *Duytschen,* ende om met een woord te seggen alle zoorten van menschen, en*de alle natien* hebben sy tot de wetten van Christus gebragt. *Theod.* sterf ontrent het jaer 450. So veel seggen ook *Clemens, Salvianus, in Lib. de Provid.* ende andere.

[+]Maer *Hilarius,* Bischop van Poictiers in Vrankrijk, die in't jaer onsese Heren 371. is gestorven, spreekt hier van wel alderklaerst ende overvloedigst, *de Synodis Fidei Catholicae contrà Arianos & praevaricatores Arianis acquiescentes, mox initio. Dominis, inquit, & beatissimis fratribus & coepiscopis Provinciae Germanicae primae, & Germanicae secundae, & primae Belgicae, & Belgicae secundae, & Provinciae Aquitanicae, & Provinciae Novempopulanae & ex Narbonensi plebibus & Clericis Tolassanis, & Provinciarum Britannicarum Episcopis, Hilarius servus Iesu Christi in Deo & Domino nostro aeternam salutem.*

[+]*Hilarius.*

[+]*Hilarius,* een Dienaer van Jesus Christus, wenscht den Heren ende Christelijken Broederen, ende mede-Bischoppen, den Bischoppen van de Provincie van *het eerste ende twede Duytschland,* ende van *het eerste ende twede Belgium, &c.* in God ende onsen Here eeuwige saligheyd.

[+]*Vid. Beat. Rhen. in Lib. Rer. Germ. & Had. Iun. Bat. Cap. IV.*

Wat kander in desen naekter ende duydelijker geseyd worden?

Harigerus, Abbas [‡] *Lobiensis, qui claruit sub Imperat. Ottone 121. ad An. 990. in Gestis Pontificum tungrensium,* [*] *Trajectensiam, & Leodiensium,* verhaeld *Cap.* V. dat *Eucharius, Valerius,* ende *Maternus, discipelen des H. Apostels Petrus,* van hem na de *VVestersche Landen* sijn gesonden, ende dat sy met hun drien te *Trier* sijn aengekomen, ende in veele steden ende dorpen het Euangelie gepredikt hebben tot *Keulen op den Rijn,* ende *Tungren* toe, by Maestricht ende Ludick gelegen. Vermeld ook daer by in 'tlange de lijste der Bischoppen van Tungre*n*, die *AEgidius aureae vallis monachus, Harigeri Scholiastes,* voords achtervolgd: gelijk ook de Oude Kronijk van Keulen, gedruckt inden jare 1499. van haere Bischoppen doet ontrent het jaer ons Heren XLIV. Fol. LV. *b.* ende volgens.

[‡]*De Abdije van Lobesis gelegen op de Palen van Henegouwe*n*, ende Luyk.*

[*]*Maestricht*

[+]De *Kerkelijke Histori-schrijvers* getuygen mede dat *Athanasius* van den Keyser Constantinus na *Trier* in ballingschap is versonden geweest inden jare 386. welke *Athanasius* selfs *in Epist. ad solitariam vitam agentes,* gewag maekt van *Paulinus, Bischop van Trier,* welke Stad *Trier Galliarum Metropolis,* dat is, de *Hoofdstad van Vrankrijk* van hem word geheten: gelijk ook *Keulen Metropolis Galliae Superioris,* de *HoofdStad van Hoog-Vrankrijk,* van hem genoemd word *Apolog. 2.* So schrijft ook *Hieronymus Lib. 2. contrà Iovinianum,* dat hy te *Trier* geweest is, ende met *Ruffinus, Bonosus,* ende *Florentius* de Katechisatie aldaer bygewoond heeft. Vyt welke Schole eene verklaringe op het *Symbolum Apostolorum* is in't licht gegeven, op den naem van Cyprianus uytgaende, maer van Ruffinus bearbeyd. Ook heeft *Hieronymus*

[+]*Socrates Lib. 1. Cap. 22. 23.*
Theodor. Lib. 1. Cap. 31.

Sozeminus Lib. 2. Cap. 27.
Hieronymus Lib. 2. contrà Iovinianum.
Mart. Chemnit. Exam. Decret. Cone. Trid. Part. III. de Coelib. Sacerd.

van daer aen twee Duytsche Leraers *Sunnio* ende *Fridelus* geschreven: gelijk ook *Hilarius* heeft gedaen aen de *Bischoppen van het eerste ende twede Duytschland,* ende met namen aen *Victor, Bischop der Stad VVorms,* uyt oorsake van Euphrates van Keulen, tot de Ketterije van Arius vervallen.

So seggen ook *Bilibald, Pirkheym, in Descript. Germ. & Beatus* + *Rhen. Rer. Germ. Lib. 3.* dat de palen van *Trier* sich eertijds wijd hebben + uytgespreyd, so dat het geheel *Galliam Secundam* ofte *twede Vrankrijk* onder sich gehad heeft, ende also mede *Belgium,.* Waerom ook *Pompon. Mela. de Situ Orb. Lib. 3. Cap. 2.* de *Belgen* noemd *Trevirorum* + *clarissimos,* de *vermaerdste van Trier,* ende *Ammianus Marcellinus* + die van *Trier Belgarum fortissimos,* de vroomste der Belgen.

+ *Bilibaldus Pirkheimerus.*
+ *Rhenanus.*
+ *Pomponius Mela.*
+ *Ammianus Marcellinus.*

Hebben die van *Trier* dan het Euangelium so lang gehad, ende sijn de *Belgen onder Trier* begrepen, sulke kloeke ende vermaerde volkere*n*, hoe sullen wy konnen geloven dat sy het Euangelium niet en souden gehad hebben?

Ook word in *Harigero. Annotatione AEgidij ad Cap.* XXIV. gewag + gemaekt van het *Concilium van Keulen aen den Rijn,* inden jare 346. over de Ariaensche Ketterije, ende afsettinge van Euphrates, Aertsbischop van Keulen, gehouden, *cui subscripserunt Iulius Papa, & omnes Italiae, Galliae, & Germaniae Episcopi, cum considissent Episcopi in Agrippinensi Civitate, Maximinus Trevirorum, Servatius Tungrorum, Valentinus ab Arelato, Donatianus Cabilonorum, Severinus Senonum, Optatianus Tricassium, Iessius Nemetensium, Victor Vangionum, Valerius Antisiodorensium, Simplicius Augustodunensium, Amandus Argentoratensium, Iustinianus Rauracorum, Eulogius Ambianensium, Dyoscolus Remorum, consentientibus & mandantibus Martino Episcopo Moguntiacensium, Victore Mediomatricorum, Desiderio Lingonensi, Pancratio Visosentium, Santino Articlavorum vel Virduensium, Victorino Pariseorum, Superiore Nerviorum, Mercurio Suessionum, Diapeto Aurelianorum, Eusebio Rotomagensium.*

+ *Concilium van Keulen.*

Hier by komt dat *Clodovaeus* I. de V. Koning van Vrankrijk, inden + jare 499. tot het Christendom bekeerd, ende van den Bischop Remigius gedoopt sijnde, met eenen sonderlingen yver getracht heeft de Christelijke Religie so in sijn land ende gebied, als daer ontrent, in aller magt voord te setten, ende uyt te breyden.

+ *Clodovaeus. Hincmarus in vitâ S. Remigij.*

Hebben dan de Nederlanders het licht der waerheyd so allerwegen in alle byliggende ende aengrensende landen rondom sich gehad, wie sal konnen toestaen, dat sy in duysternisze sijn blijven sitten, ende dat hun dat licht mede niet en is geschenen?

Seyd dat ook niet veel, dat de Keyser *Constantius Chlorus,* ontrent + het jaer 303. een vrund der Christenen, ja selfs een Christen, hebbende die christelijke *Helena* uyt Engeland tot eene huysvrouwe; ende daer na ook sijn sone *Constantinus Magnus,* in *Batavien* tegens de Fran-

+ *Constantius Chlorus ende Constantinus Magnus. Euemnius Panegyr. ad Const. Chl. & alij Panegyrista.*

ken, [+] die dit landschap meynden af te lopen, oorloge gevoerd, ende hen bedwongen hebben? Souden wy dan niet geloven, dat sy de Christelijke Religie aldaer met-enen naer vermogen gevorderd hebben?

[+] *Vid. & Baronius, & Ianus Dousa in Bat.*

[+]Het getuygenisze van *Heda* staet in desen ook wel sonderling te bemerken, dewelke seyd, dat Dagobertus I. Koning van Vrankrijk, sone van Clotarius II. ende neve van Chilperick, die ontrent het jaer 577. ofte als andere willen 631. tot de krone is gekomen, de lere, die hier te voren al gesaeijd ende geplant was geweest, nader gesterkt en*de* bevestigd heeft. Sijn eyge woorden luyden aldus: *Cujus providentiâ Christiana fides, apud Trajectum ANTEA seminata, firmius stabilita est, ubi idem Rex [sicuti testatur S. Marcellinus in vit6a S. Suiberti Episcopi] construi fecit Ecclesiam in honorem Divi Thomae, vel secundum alios Thomae & Martini, quam Barbari & Frisij successu temporis solo aequarunt. Ità ut clarè intelligatur, Christianam fidem in his regionibus, & praecipuè Trajecti, incepisse vigere à tempore quo Reges Francorum eam suscepere, longè ante adventum Suiberti, aut VVillebrordi. Nam Episcopi Colonienses ab antiquo vindicare volebant Iurisdictionem Ecclesiae Trajectensis, quae etiam ante tempora Dagoberti fuit Episcopalis, habens villas, & possessiones, à Clotario patre ejus, ac Theodeberto, regibus, bonis & privilegiis dotata, sed irruentibus Barbaris iterum exstincta, & successivè resuscitata.* Door deses [Dagobertus] voorsienigheyd is het *Christen-gelove,* dat *te voren t'Vtrecht al gesaeijd* was, sterker bevestigd, alwaer de selve Koning [gelijk S. Marcellus getuygd in't leven van den Bischop S. Suibertus] eene kerke heeft doen stichten ter eren van den H. Apostel Thomas, ofte als andere willen ter eren van Thomas ende Martinus, de welke de Barbaren ende Vriesen met der tijd ter aerden geslecht hebben. So dat klaerlijk kan verstaen worden, dat het Christen-gelove in dese landen, ende insonderheyd t'Vtrecht heeft beginnen te bloeijen van dien tijd af dat de Fransche Koningen haer aengenomen hebben, *lang voor de komste van Switbert, ofte VVilleboort.* Want de Bischoppen van Keulen hebben van-ouds de jurisdictie van *de Kerke van Vtrecht* aen sich willen trecken, de welke ook *voor den tijd van Dagobertus een Bisdom* is geweest, hebbende landen ende goederen, sijnde van Clotarius, sijnen vader, ende Theodebertus, Koningen, met inkomen ende privilegien begift, maer is *door den overval der Barbaren verwoest, ende allengskens wederom opgerecht.*

[+] *Heda.*

[+]Dit is ook ten dele, dat boven uyt de *Holl. Kronijken* aengetogen ende bewesen is, namelijk, dat de *Christelijke Lere* in dese landen van *Kunibert,* ende anderen, voor *VVilleboort* gepredikt is. Maer *Heda* maekter vrij wat meer af in sijne aengetogene getuygenisze, als hy seyd, gelijk wy gehoord hebben, dat het Christen-gelove in dese landen lang voor Dagoberts tijden, onder welken Kunibert, Bischop van Keulen, geleefd heeft, geplant ende geboud is geweest. So dat wy ook klaerlijk konnen merken, dat de Paepsche Schrijvers selfs in de-

[+] *Hollandsche Kronijken. Beda Lib. 5. Cap. 12. an. 696. Theodfridus M.S. in vitâ S. VVillebrordi.*

se sake verward, onseker, ende niet eens en sijn. Is ook de *Kerke van Vtrecht een Bisdom,* met landen ende goederen verrijkt, lang voor Dageborts tijden al geweest, als *Heda* getuygd: welk Bisdom *Pipijn VVilleboort* na sal geschonken hebben, die 't *Klooster van Epternaken* tuschen Trier ende Lutzenburg ook sal gefondeerd hebben: wie en siet dan niet, datter al vrij wat meer kerken te voren moeten geweest sijn naer der Bisdommen ende Kloosteren stand, ende gelegenheyd, dat dan tijd heeft moeten hebben, ende door anderen voor de komste van Willeboort heeft moeten geschieden?

[+]Besluyte daerom, alles wel ingesien, ende overwogen, met goeden grond, ende vaste reden, dat de Nederlanden hun Christendom van de seven bergen van Romen niet ontfangen en hebben, maer van de Apostelen selfs, ofte Apostolische mannen, ende dat daerom de roep ende roem der Papisten hier te lande onwaerachtig ende ydel is, wanneer sy met een gemeyn veld-geschreij gevoelen ende drijven, dat Willeboort de Christelijke Religie alhier in Holland eerst soude gebragt ende gepredikt hebben: ende dat daerom de braveringe ende blakeringe van de Roomsche *Patres Heriberdus Rosweydus,* ende *Richardus Versteganus* in hunne *Nederlandsche Kerkelijke Historie,* ende *Antiqueyten,* nietig, ende beuselachtig is, die die Heren naer hunne gewoonlijke Jesuwijtische vermetelheyd daer op bouwen, wanneer sy in schimp en*de* trotz hoog-snorkende, als groot-sprekers, stout, ende onbeschaemd voorgeven, dat die van de waere Christelijke Gereformeerde Religie hier te lande by de lere van Willeboort hadden moeten blijven, ofte nu noch tot de selve wederkeren: daer sy selver sich aen de lere des Heren Jesus Christus ende sijner H. Apostelen hadden moeten houden, ofte sich nu wederom daer toe geven, met afstand van hunne Roomsche Antichristische leugenen, ende lasteren, waermede sy de arme luyden so ellendig van God ende sijn H. Woord vervoeren. Want (lieve!) is het Christen-gelove op Willeboort ofte op den Sone Gods gegrond? Ontfangen wy de Religie van God, ofte van de menschen?

[+]*Besluyt de de roep en*de *roem der Papisten van VVilleboort in desen ydel ende onvvaerachtig is. Apoc. 17. 9.*

Sijn ook de anderen altemael voords maer een hoop kinderen geweest, *Et numerus tantum, & fruges consumere nati,* daer de *Hollandsche Kronijk* ende *Beda* mede van getuygen, die alhier met Willeboort, ja ook lang voor hem, gearbeyd ende gepredikt hebben, datmen Willeboort alleen hier van de ere geeft? Ik weet wel, wat sy hier op seggen sullen, te weten, dat die andere voor hem dit werk uyt sich selven ende op hun eygen houtjen sonder wettelijke beroepinge ende besendinge hebben aengevangen: maer Willeboort is te Romen by sijne Heyligheyd getrocken, ende heeft van daer den H. Geest in sijne mouwe voor sich ende sijne nieuwe Apostelen mede gebragt, na dat hy aldaer van den lieven Stadhouder des Heren, ende Navolger van den H. Apostel Petrus, het sichbaer Hoofd der Kerke, den Paus Sergius, magt en*de* autoritey daer toe hadde ontfangen, ende als een nieuwe Sint Pie-

ter over dese nieuwe Apostelen was gesteld, ende verheven: ende dat + heeft dan so sijn goed bescheyd ook. Want seggen die *Patres, hoe sullen sy prediken, ist dat sy niet gesonden en sijn?* Waer uyt af te nemen is, dat die andere Heyligen gelopen hebben eer dat sy gesonden waren, en*de* dat sy daerom wel degelijke fijne Priesters sijn geweest: hoewel nochtans hunne goede intentie ende yver dat alles wederom seer lichtelijk goed en*de* richtig kan make*n*. So segge*n* ook de Pauselijke Schrijvers, dat het niet wel eer gaen en wilde, voor dat de adem van sijne Heyligheyd daer over ging, ende dat de besendinge ende H. Geest van Rome*n* quam. Maer hadden die Leraers ende Bischoppen te voren dan geene wettelijke besendinge, nochte beroepinge? Moge*n* ook Kerke*n* ende Bischoppen geene Bischoppen uytsenden om het Euangelium te prediken? Dit sijn (voorwaer!) sotte ende belachelijke dingen! Dat ik nu niet en spreke van die vermeynde Hierarchie ofte oppermagt, ende verwaenden tytel van algemeynen Bischop, dien die Roomsche Kaiphas sich tegens de ere des Heren Jesus Christus, ende tegens Gods H. Woord ende ordinantie lasterlijk vermeet, ende aenneemt, dien Bonifacius III. van den Moordenaer Phokas ontfangen heeft, tegens de hooge woorden ende tegen-strevinge van sijnen voorsaet Gregorius.

+ *Rom. 10. 15.*

+Wy willen ondertuschen dit gaerne alhier bekend staen dat Willeboort met de sijnen, onder de vleugelen, ende bescherminge van Pipijn, Hertog van Austrasien, ende Hofmeester van Vrankrijk, na dat hy de Vriesen door oorloge bedwongen, ende t'ondergebragt hadde, door *wederoprichtinge ende voordplantinge der Christelijke Religie,* het Christendom, in sulke suyverheyd als het doe ter tijd noch was, alhier, en*de* hier ontrent, ende met-namen by de Vriese*n* grootlijkx gevorderd heeft, ende en willen hem in dien dele sijne ere niet benijden: alleen seggen wy uyt kragt van ons voorgaende bewijs, dat Willeboort alhier de fondamenten van de Christelijke Lere niet geleyd, maer op ouder gronden geboud, ende de Christelijke Lere niet geleyd, maer op ouder gronden geboud, ende de Christelijke Kerken gestijft, wederopgericht, en*de* vermeerderd heeft, na dat sy, so door de menigte der Heydenen, hier noch overig gebleven, als door veelvuldigen overval der Heydenen, hier noch overig gebleven, als door veelvuldigen overval der Vriesen, ofte swack, ofte seer vervallen waren: overmits wy sien, hoe lichtelijk de Kerken van heure eerste eenvoudigheyd ende suyverheyd komen af te wijken, ende te vervallen, ten sij datmense door Gods onvervalscht Woord, ende de goede Kerkelijke tucht in gedurigen bou ende wasdom houde: dat dan ook de ervarentheyd van alle tijden, ende der aengeroerde + Historien, ende insonderheyd die groote afval van Romen, maer al te overvloedig ende droevig geleerd ende bevestigd heeft welker suerdezem de gansche Christenheyd so veele eeuwen doorkropen ende ingenomen hadde, tot der tijd toe dat God de Here, die sterke, die yveraer, inde laetst voorlede eeuwe voornamelijk, den selven met sulke magt met den adem sijns monds heeft beginnen uyt te suyveren, gelijk de Here Jesus ook so voordaen doen sal, tot dat hy dien eenmael geheel vernietige inde toekomste sijner heerlijke verschijninge.

+ *Epist. L. 4. Epist. 76. 78. 80. 83. & L. 6. Epist. 188. 194.*

+ *2. Thess, 2. 3 2 Tim. 4. 1.*

Bewijs, dat Willeboort de Papistische Antichristische Lere, so die nu tegenwoordig bedorven ende ingebroken is, ende onder anderen den Beelden-dienst, inde Kerken van Holland, ende elders, niet geplant nochte opgerecht en heeft.

Inden tijd van Willeboort, ontrent de sevenste eeuwe na de geboorte + onses Heren, en was de *Roomsche Bischop* noch so veel meesters niet, ook en waren de meeste ende voornaemste grouwelen des Antichrists noch niet geboren, ofte noch niet bekend, nochte aengenomen. Bonifacius III. was nu wel inden jare 607. door den moorderschen Keyser Phokas een *opperste Bischop van Christenrijk,* op sijn versoek ende aengehouden, ende schandelijke pluymstrijkerije van sijnen voorsaet Gregorius by gemelden moordenaer, gemaekt, ende geworden: maer hy en heefter langen tijd by de Kerken so noch niet wel mede doorgekonnen, voor dat hy door listigheyd, ende geweld, ende anderzins, de wereldlijke magt sijnde ontwaszen, doorgebroken, ende beyde de wereldlijke ende kerkelijke, beyde de Keyseren ende Bischoppen op't hoofd gaen sitten is, ontrent het jaer 850.

+ *Paus opperste ende algemeyne Bischop. Besiet de Historien van dien tijd, ende Phil. Morn Myst. Iniquit.*

De *Paepsche Misze* die 'troer van't Pauselijke schip is, ende de grootste + afgoderije der wereld, daer van een Sacrament een Sacrificie ofte offerhande gemaekt, ende een stuck broods voor God bekend, ende aengebeden, ende ook opgegeten, opgesloten, ende omgedragen word, is tot een *eygentlijk ende daedlijk soenoffer voor levenden ende doden* voor het jaer 1200. niet aengenomen, ende is ook selfs *Lombardus Lib. 4. Dict. 12.* onbekend, ende verschild van de offerhande der ouden so veel als wit ende swart, so veel als hemel ende aerde.

+ *Misze.*

De *Transubstantiatie* ofte wesentlijke veranderinge van brood ende + wijn in het lichaem ende bloed des Heren is voor 'tjaer 800. niet geweten.

+ *Transubstantiatie*

De *Kanon van de Misze* is wel ontrent 900. jaeren van de Transubstantiatie + niet verstaen.

+ *Kanon der Misze.*

De Ouden hebben ook ten minsten 1000. jaeren de *VVoorden des* + *Avondmaels figuerlijk,* naer de wijse der Sacramenten, uytgeleyd.

+ *VVoorden des Avondmaels.*

De *Transubstantiatie* en was noch ten tijde van *Lombardus Lib. 4. Dict.* II. ontrent het jaer 1145. voor een *Artykel des geloofs* niet besloten, + nochte aengenomen.

+ *Transubstantiatie noch-geen Artykel des geloofs*

Innocentius III. heeft in den jare 1215. den name van *Transubstantiatie* + *bevestigd.*

+ *VVord bevestigd.*

Noch verschillen niettemin de geleerdste Scholastijken na sijnen + tijd so inde sake, als in de maniere der uytlegginge, wat het woordeken *(Hoc)* beteykend.

+ *Verschil der Scholastijken over het vvoordeken (Hoc).*

+*De scheydinge ende scheuringe van de Sacramentische waerteykenen brood ende wijn in den Avondmaele des Heren,* in grouwelijker schendinge van des Heren ordinantie in desen, is ontrent het jaer 1200. eerst bekend, ende evenwel niet opentlijk aengenomen voor dat het in den jare 1414. in het Concilie van Constans is besloten. *Micrologus anno 1080. Lombardus anno 1150. Thomas anno 1260.* ende anderen, spreken't tegens.

+*Scheydinge en*de *scheuringe van brood ende vvijn.*

+*Honorius* III. heeft de *aenbiddinge van het Sacrament* eerst ingesteld inden jare 1220.

+*Aenbiddinge van het brood.*

+*Vrbanus* heefter daer na eenen *Heyligen Sacraments-dag* by verordineerd.

+*De privaete Miszen der Mis-priesteren* sonder communicanten sijn voor 800. jaeren niet gevonden.

+*Sacramen*ts-dag.

+*Privaete Miszen.*

+*De Gods-dienst in Latijnsche ofte onbekende tale* is voor dien tijd ook onbekend.

+*Dienst in Latijnsche Tale,*

+*Paschasius de Coenâ* bekend by sijnen tijd ontrent het jaer 900. niet meer dan *twee Sacramenten,* den H. Doop, ende het lichaem ende bloed + des Heren, dat is het H. Avondmael. Het getal van *seven Sacramenten* eygentlij genomen is voor het 1000. jaer niet geboren.

+*Tvvee Sacramenten*

+*Seven Sacramenten*

+*De dadelijke genietinge der genade Gods door de Sacramenten ex opere operato,* dat is uyt het gewrochte werk, ofte der daed des dienaers, ofte des elements uyt sich selven, is een verdichtzel der Scholastijken na 1200. jaeren.

+*Opus operatum in Sacramentis.*

+De *noodwendigheyd van de goede intentie* ofte meyninge *des dienaers tot de wettelijkheyd der Sacramenten* is vande Scholastijken mede eerst versiert. Ende hoe konnen hier de Papisten inde Misze de afgoderije ontgaen? also niemand van de intentie des mis-pape kan versekerd wesen: so dat sy meynen sullen God aen te bidden, ende het sal, by faute van den Pape, selfs naer hunne lere, maer brood wesen.

+*Goede intentie des Dienaers der Sacramenten.*

+De *Penitentie* is van *Lombardus* een Sacrament gemaekt.

+Van de noodzakelijkheyd van de *Paepsche Oorbiechte* is maer eerst eene algemeyne wet gegeven in't *Concilie van Lateran* onder *Innocentius* III. als de Vaders van *'tConcilie van Trenten* selfs in den VIII. *Kanon bekennen.*

+*Penitentie.*

+*Paepsche Oorbiecht.*

+Met de *Orden-dienst, Houwelijk, &c.* ist niet beter gesteld, daer de Scholastijken ende Kanonisten selfs over twisten, ende niet eens in en sijn.

+*Orden. Houvvelijk &c.*

+De *Aflaets-brieven* van den Roomschen Paus tot vergevinge der schuld der tijdlijke straffe door toeeygeninge van Christus ende der Heyligen verdiensten, sijn eerst na 1000. jaeren opgekomen.

+*Aflaets brieven.*

+De *Iubel-bullen* sijn ontrent het 1300. jaer doorgebroken.

+Het *Houwelijks-verbod aende Geestelijken* heeft maer eerst ontrent het jaer 1070. over al plaetze gegrepe*n*, sijnde gemelde conscientie-strick te voren hier en daer alleen in gevoerd, ende dat niet sonder groote

+*Iubels-bullen.*

+*Houvvelijkx verbod.*

tegensperteling. In Engeland, van waer Willeboort hier is gekome*n*, ist houwelijk voor 1100. jaer den Geestelijken niet verboden geweest.

Siet van het opkomen van alle dese Pauselijke nieuwicheden *Guilj, Perkinsus in sijn Problema de Romanae fidei ementito Catholicismo,* ofte verhandelinge van't vermeynde Katholijkdom van het Roomsche Gelove: alwaer wy met-enen den ydelen ende valschen roem der Pausgesinden van de oudheyd hunner Roomsche Religie konnen sien, ende tasten.

Alle dese, ende diergelijke nieuwicheden, te lang om te verhalen, sijn na Willeboorts dood eerst opgekomen: so en kan hyse dan in de Hollandsche Kerken niet ingevoerd hebben.

De afgodische *Beelden-dienst* en kan hier ook van hem niet aengesteld [+] wesen, om dese redenen: want behalven dat de *Afgoderije des Pausdoms* by sijnen tijd noch niet bevestigd, nochte ook algemeyn en was, also die eerst in het *Concilie van Niceen in den jare 788.* (tegens het Concilie van Constantinopolen ontrent het jaer 755. onder Constantinus Copronymus van 330. Bischoppen gehouden, daer de beeldendienst afgeschaft ende verboden is) *goed gekeurd ende besloten* sijnde, [+] daer na de Kerken allenskens als eene gemeyne wet ende besluyt is opgedrongen geweest: So hebben ook *Pipinus Crassus,* die *VVilleboort* de hand magtig geboden, ende sijnen arbeyd hooglijk bevorderd ende gehanthaeft heeft, met sijnen sone *Karolus Martellus,* beneffens *Pipinus Brevis,* ende insonderheyd *Karolus Magnus,* achtervolgens, den Beelden-dienst met aller magt tegengestaen, ende als helden bevochten, ende uyt de palen van hun gebied geweerd, ende gehouden: gelijk dan ook *Karolus Magnus* ontrent het jaer 800. een *Synode tot Frankfort* [+] van alle sijne landen onder sijn opsicht ende beleyd heeft doen beroepen alwaer hy selfs ende ook de Gesanten van Romen sijn tegenwoordig geweest, welke Synode *het tweede Concilie van Niceen als kettersch veroordeeld, ende den Beelden-dienst veworpen, ende afgesteld heeft,* welker handelinge tegens de afgoderije ende beelden-dienst onder den naem van *Karolus Magnus* daer na opentlijk voor alle de wereld is in't licht gegeven.

[+] *Beelden-dienst.*

[+] *De Fransche Vorsten ende Koningen, ten tijde van VVilleboort, en*de *ook lang daer na, sijn vijanden van de Roomsche Afgoderije*

[+] *Concilie van Frankfort onder Karolus Magnus.*

Besluyte daerom dit stuckxken mede, dat gemelde godsalige [+] Heren, ende vijanden van de Roomsche afgoderije, die doe vast meer en meer uytgebroed werde, den beelden-dienst de rugge niet gestijfd en hebben, nochte Willeboort toegelaten, of hy schoon selfs al gewild hadde, de selve in dese landen in't minste in te voeren: ende dat oversulkx het tegendeel van de Papisten met geen schijn van waerheyd en kan gedreven nochte staende gehouden worden. So dat wy daer uyt ook klaerlijk sien konnen dat boven-gemelde Paters van Braband ons tegens reden vragen, waerom wy van de lere van Willeboort sijn afgeweken: daer wy hen vragen mosten, waerom sy daer niet by gebleven en sijn, maer de selve van tijd tot tijd van langer hand al meer

[+] *Besluyt van dese handelinge*

ende meer vervalscht, ende bedorven hebben? Ende of schoon Willeboort hier ofte daer, uyt menschelijke swackheyd, ende verdorvenheyd der tijden, inde Christelijke Lere mogt gefeyld hebben, als ongetwyfeld ook ten dele is geschied, ia of hy ook so groven Papist ende afgoden-dienaer mogte geweest hebben, als de huydendaegsche Jesuwijten sijn, ende alhier niet dan Pauselijke superstitien in plaetze van de Christelijke Religie geplant hebben, als huyden de Jesuwijten in Indien ende elders doen, wat voordeel toch soude sulkx de Roomsche Kerke, ofte nadeel de Gereformeerde konnen geven: de wijle de uytbreydinge des Pausdoms de voordplantinge van het Antichristendom is, door veroude leugenen, die daer mede niet goed gemaekt en worden tot preiudicie ofte verkortinge vande goddelijke waerheyd? Also spreekt de Here Jesus Christus tot de Joodsche Phariseen ende Schriftgeleerden van sijnen tijd *Matth. 23. 15. VVee u Schriftgeleerde, ende Phariseen, geveynsde! want gy omgaet see ende land, om eenen loden-genoot te maken, ende als hy't geworden is, so maekt gy hem eenen soon der hellen twemael meer dan gy sijt.*

Hoe magtig is daerna 'tRoomsch suerdeeg doorgebroken,
Als God d'ondankbaerheyd der wereld heeft gewroken,
Als Satan sijn geswerm en knechten heeft verweckt,
En met sijn mist en damp al 'tChristendom bedeckt!
En dat de Schrift betuygd van't Heydensch-wijs Athenen,
Die meer dan een'ge stad godvruchtig heeft geschenen,
En haeren grooten hoop der Goden heeft gevreesd,
Dat is van onse Stad by-ouds ook waer geweest.
[+]Hoe swindig *Klooster-volk* heeft in die blinde dagen
In hunne meeste kragt alhier sich neergeslagen,
In alderleij fatzoen! Waer was hier eene Stad,
Die oyt meer *Oorden-dienst,* die oyt meer *Kloosters* had?

[+]*Ad. 17. 16. Kloosters ende Monnicks-oorden binnen Haerlem ten tijde van het Pausdom.*

Vande Haerlemsche Kloosters ende Monnicks-Oorden onder het Pausdom.

[+]Vanden opgang ende uytbreydinge der *Monnicken,* ende Apocalyptische Sprinkhaenen, inde Christenheyd, ende hunne verscheydenheyd ende verdeeldheyd in ontallijke oorden, ende regelen, uyt menschelijk vernuft, ende goed-bedunken, tegens Gods Woord, opgeworpen, ende ingevoerd, en hebbe ik niet voorgenomen alhier te spreken: maer slechts de verscheyde *Kloosters* dier ledige ende onnutte bygelovige menschen te verhalen, die onder 'tPausdom, in die gemeyne blindheyd, onse Stad meer dan enige andere vervuld ende beseten hebben. Die dan noch lust heeft al dat geswerm te weten, die

[+]*Monnicken. Apoc. 9. 1. Cor. 3. 3. 4. 11. 21. 22. 23.*

lese *Rodolphus Hospinianus,* die hier van seer overvloedig ende geleerdelijk geschreven heeft.

VVouter van Gouthoeven pag. 79. Voor den Troubel begonst *anno* + 1572. waren binnen *Haerlem* de Kloosteren van de *Vier biddende Oorden,* te weten, *Karmelijten, Preekheren, Augustijnen,* ende *Minder-broeders,* ofte *Graeu-Monnicken* genoemd, 'twelk in geen Stad van Holland, Seland, nochte Vtrecht te sien en was.

+ *De Vier biddende Oorden binnen Haerlem. Nunc mendicato pascitur ille cibo.*

Idem pag. 118. ende 322. Van den *Karmelijten* Oordre, diemen + *Lieve-Vrouwen-Broeders* noemd, was een Klooster binnen Haerlem, dat gesticht werde ontrent den jare 1249. by Heer Symon van Haerlem, Ridder, die sijn eygen huysinge daer toe mildelijk overgaf, daer hy onder eenen serk voor't hooge outaer vande Kerke des voorsch. Kloosters begraven werde an. 1280. [Dit Klooster stond inde *Groote Houtstraet,* ende streckte sich uyt tot den *Aengang,* ende de *VVarmoes-straet.]*

+ *Karmelijten ofte Vrouwen-Broeders.*

Idem Ibid. Pag. 118. Den Monnicken van *S. Dominicus* Oordre, + diemen *Preekheren* [ende *Iakobijnen*] noemd, werde een Klooster opgericht an. 1247. [*Besiet hier van ook hier boven pag. 51.* Dit Klooster was aen *'tRaedhuys* gelegen, palende aende *Sijlstraet,* ende *Iakobijnestraet,* die daer van den naem heeft ontfangen.]

+ *Domincanen, Iakobijnen, ofte Preekheren.*

Idem Ibid. Te Haerlem hadden de *Augustijnen* mede een Klooster. + [*Siet ook hier boven pag. 404.* Dit Klooster was inde Achterstraet gesticht, ende quam inde Hagestraet, ende op den Burgwal uyt].

+ *Augustijnen.*

Idem Ibid. De *Minderbroeders* van *S. Franciscus* Oordre, diemen + *Graeu-Monnicken,* oft *Bervoeten* in Holland noemde, hadden een Convent te Haerlem.

Hier quamen de *Observanten* wonen an. 1455.+

[Dese hadden hun Klooster op't Groot Heylig Land aen de Stads Veste begrepen: alwaer nu *S. Elisabets Gasthuys* is.

+ *Minder-broeders. Franciscaenen, Graeu Monnicken, ofte Bervoeten.*

+ *Observanten.*

De *Templiers* onthielden sich inden Hout, dicht onder de Stad, + daer nu ten dele de Stads Veste is: ende wanneer sy op eenen tijd in de gansche Christenheyd te niet gedaen werden, so sijnse alhier met alle hunne goederen tot de

+ *Templiers*

S. Ians Heren overgegaen, die inde S. Jans-straet woonden, waer + van die straet den naem ook draegt. *Besiet hier van hier boven pag. 55. ende 56.* De *Kerke* van dit Klooster word nu tot den waeren Godsdienst gebruykt.]

+ *S. Ians-Heren.*

Gouthoeven pag. 539. In dit jaer van MCCCCLXXXIIII. ontrent S. + Lukas quam de Abt van Marienwaerde by Kulenburg van der *Premonstreyten Ordre,* ende begreep met sijne Heren ende Broederen binnen Haerlem dat Klooster daer *S. Antonis Heren* in te wonen plegen, welk Klooster de *Regulieren des Kapittels van Sion* ontrent vijf iaer + beseten hadden, ende dese Reguliers wijlen eer broeders vander derder Ordre S. Franciscus geweest hadden, ende hadden dit Klooster van

+ *Premonstreyten. Sinte Antonis Heren.*

+ *Reguliers van Sion.*

S. Antonis ontrent zeventig jaeren geleden gefondeerd, ende gesticht. [So is ook dit Klooster op den naem van S. Antonis bekend in't jaer ons Heren MCCCCLXX. op ten achten dag in Augusto in sekere*n* opdragt-brief van een huys ende erve, gelegen op Kraeijenhorst, neffens die broeders over van S. Antonis, gepaszeerd voor Willem van Saenden Florijsz, ende Jan vander Meer, Schepenen in Hairlem, in't Kantoor der Kerkmeesteren berustende.

+Dit Klooster werde de *Proostdije van S. Antonis Boomgaert* geheten, ende de Klooster-luyden *VVitte Heren,* ongetwyfeld van hunne kledinge. Het was inde Witte-Heren-stege gelegen, die den naem van gemeld Klooster ontfangen ende gedragen heeft. De goederen van dese Proosdije sijn met voorweten van den Paus uyt wettelijke ende deugdelijke redenen (namelijk om het ondeugend ende ongeregeld leven van dese Klooster-gesellen) met seker bedin ende verdrag overgebragt ten profijte van S. Elisabets Gasthuys op den XIX. Martij anno XV^{C}XLI. blijkende by gemeld verdrag selver, met den aenkleve van dien, dat in't voorsch. Gasthuys noch bewaerd word.]

+*S. Antonis Boomgaert ofte VVitte Heren.*

+*Idem pag. 117.* Te *Geervliet* in't Land van Putten in *Onse Lieve Vrouwe* werde mede an. 1307. een *Collegie van een Deken, ende* XIIII. *Kanonieken* gedoteerd ende gesticht by Heer Niklaes van Putten, en*de* Vrouwe Alijt van Strien sijnen wijve. Dit Collegie werd namaels ontrent den jare 1561. getransfereerd *inde Kathedrale Kerke van S. Baef te Haerlem.*

+*Collegie van Kanonicken.*

+*Idem Ibid.* Buyten *Aemsteldam* werd an. 1394. mede een *Reguliers Klooster* gefondeerd, waer af de Reguliers-poorte aldaer haeren naem heeft: maer also in't jaer 1406. dit Klooster by ongeval verbrand was, so hebben den Prior met de Monnicken te *Heyligerloo* (nu *Heyloo*) een ander opgericht, dan is 'tselve ontrent den jare 1560. afgebroken, ende getransfereerd ende geannexeerd aen't *Collegie van Kanonicken te Haerlem.*

+*Kanonicken vermeerderd.*

+*Idem Ibid.* Buyten Haerlem is een *Reguliers* Klooster, genaemd *Onser Vrouwen Visitatie, buyten S. Ians poorte.*

+*Reguliers.*

Chron. VVindemense Lib. I. *Cap.* XXXIX. getuygd dat dit Klooster ontrent het jaer 1406. gesticht is, seggende: *Sub eodem tempore Monasterium Visitationis B. Mariae prope Herlem per venetabilem Patrem Dominum Hugonem Golsmit presbyterum aedificari fuerat inchoatum, & Generali Capitulo nostro de VVindesem cum omnibus agris. domibus, & atrinentiis ad assumendum oblatum. Sed facta inquisitione ad annos septem ejus assumptio est dilata.*

Ontrent den selven tijd [1406.] is het *Klooster van Marien Visitatie dicht by Haerlem* beginnen *gesticht* te worden door den eerwaerdigen Vader Heere Hugo Golsmit, Priester, ende onse Generael Kapittel van Windesem met alle sijne landen, huysen, ende toebehoren opgedragen. Maer de aenneminge daer van is na gedaen ondersoek noch

seven jaeren uytgesteld.

So word het dan ook naderhand, op't jaer 1430. *Kap.* XLIV. *in't selve Boek,* onder de Kloosters, tot het gemeld *Generael Kapittel van VVindesem* behorende, verhaeld, ende geteld.

Ook word aldaer *Iohannes de Zuzato* ontrent het jaer 1409. *Prior* van't gemelde Klooster genoemd. *Lib.* I. *Cap.* XXVIII.

Hujus Coenobij Snoyus quoquè meminit Lib. X. *cujus verba hîc adscribo.*

Anno Dominicae Incarnationis MCCCCL. *celebravit Iubilaeum Nicolaus V. Post annum Iubilaeus fuit in oppidis Hollandiae circumferente ec vulgante Nicolao de Cusa Cardinale, qui cum in suburbio oppidi Harlem Monasterio Regularium hausisset Cerevisiam Orientalem ab Hamburgo, mirificè eam commendabat, vinoque praeserebat: verum ut postridiè caput illi doluit (caput n. ex eâ cervisiâ rentari solet) ejusmodi potionem fuit execratus Roman reversus atque à Pontifice rogatus, quae gens, quibus moribus, Inferiorem Germaniam incoleret, respondit, longè omnium prudentissimam [esse] Mirante illo [Pontifice] subjecit causam: in conviviis, inquit, sitire te, & quantum sitias, deprehendere callet. Alludebat ille ad morem gentis nostrae in convivio ad pocula mutua invitanits. Ridebat Pontifex responsum Cardinalis. &c.*

Snoyus maeckt *van dit Klooster in sijn tiende Boek* gewag: wiens woorden ik hier by schrijve.

Inden jare onsen Heren MCCCCI. heeft Nicolaus V. het Jubel-jaer gehouden. Des jaers daer aen werd het in Holland omgedragen ende uytgeroepen door den Kardinael Nicolaus de Cusa, dewelke als hy in het *Reguliers Klooster, dicht onder de Stad van Haerlem* gelegen, Hamburger Bier gedronken hadde, so prees hy het selve grotelijkx: ende verhief het boven den Wijn: maer als hem des anderen daegs het hoofd daer van seer dede (want dat bier pleeg in't hoofd te lopen, ende dat te doen sweren) so heeft hy dien drank vervloekt. Te Romen wedergekeerd, ende van den Paus gevraegd sijnde, wat aerd van volk Nederland bewoonde, andwoorde, dat het een seer verstandig volk was. Ende als de Paus sich daer over verwonderde, heeft hy dese reden gegeven, seggende: sy weten in de Gastmaelen te sien of gy dorst hebt, ende ook hoe veel dat gy drinken meugt. Hy sag op het gebruyk van onse luyden, die malkanderen inde gastmaelen heelen ende halven brengen, ofte toedrinken. De Paus lachte om de andwoorde vanden Kardinael. etc.

Doet hier nu de *Zellebroeders* by, inde Jakobijne straet, daer nu de + *Groote Stads-Schole* is: ende

+*Zellebroeders.*

De *Gildebroeders* ende *Gildesusters van S. Iakob.* inde Dijkstraet, + ofte Achterstraet, ende Hagestraet: waer van ik *boven pag. 403. &c. inde Godshuysen* gesproken hebbe.

+*S. Iakobs Gildebroeders, ende Gildesusters.*

Ende gaet dan over tot de *Vrouwen-Kloosters,* ende *Nonnen.*

+*De Susters van S. Michiels Convent,* die sich op den twe-sprong van de Houtstraet ende Geerstraet hadden neergeslagen, alwaer nu de *Nieuwe Doelen* is, die in den jare 1478. opten achsten dach in April bekend sijn in eene*n* opdragt-brief, gepaszeerd voor Jakob Martijnssoon ende Dirick Spijcker, Schepenen in Hairlem, in't Kantoor der Kerk-meesteren berustende. +*Nonnen. S. Michiels Convent.*

+De *Susters van S. Klaren,* in de Groote ende Korte Hout-strate, by de Groote Houtpoorte in heuren tijd gelegen. +*S. Klaren.*

+Van *S. Annen,* by de Ramen: in welke *Kerke* de Godsdienst nu suyverlijk gepleegd word. +*S. Annen.*

+De *Barvoete-Susters,* by S. Gangolfs-Kerke, nu de Osze-Markt, op de Volders graft, ende in die stege, die naer den name van dit Klooster bekend is. +*Barvoete Susters.*

+De *Vroumoriszen,* op de Oude Graft, over de Jakobijne Brugge.

+De *Sijl-Nonnen,* die de Sijlstraet den naem geven. +*Vroumoriszen.*

+De *Nonnen van S. Katharijn,* op de Kroft, ende in de Soetemelk-en-Wittebroods-steeg. +*Sijl.* +*S. Katharijn.*

+Van *S. Vrsul,* aen de Kroft, Oude Graft, ende S. Vrsulen-steeg, die daer van den naem geniet. +*S. Vrsul.*

+Van *S. Magdaleen,* in de Lange ende Korte Magda-lenen-straten, en*de* Magdalenen-kuyl, van't Klooster so benoemd, hard aen de Stads-Wal: alwaer nu het *Nieuwe Pest-huys* is. Dit Klooster is bekend op het jaer MCCCCLXXV. opten 30. dach in Meije in eenen Gift-brief, gepaszeerd voor Wouter van Bekesteyn, en*de* Jan Pieterszen Hals, Schepenen in Hairlem, in't kantoor der Kerkmeesteren berustende. +*S. Magdaleen.*

+Van *S. Margriet,* inde Lange ende Korte Margriete-straten, by de Kruyz-Poorte.

+Van *S. Marien,* inde S. Jans-straet, by de S. Jans Poorte. +*S. Margriet*

+Van *S. Cecilien,* inde S. Jans-straet, inde Wijde ende Nauwe Cecilie-stegen. +*S. Marien.*

+Ende eyndelijk het *Groote Bagijn-Hof,* met drie-poorten inde Bagijne-straet, S. Jans-straet, ende Bakeneszer graft uytgaende, dat als het Monster Hydra niet uyt sterven en wil, maer daeglijkx hoe langer hoe vruchtbaerder word. Hier houden die van de *Fransche Gemeynte* hunne Christelijke Vergaderinge. +*S. Cecilien.* +*Het Groote Bagijnhof.*

Van't *Bagijn-hof* schijft *Had. Iun. Bat. Cap.* XX. aldus: *Leeuwenhorsti, Vestalium nobilium Coenobij, conditor Arnoldus Sassenhemius, Harlemensis Curio, qui virginalis pudicitiae studio, cum in hoc, tum in alterum quod Harlemi vestalrum choro dicavit, magni cognomine vulgò celebre, opes suas largiter effudit ante annos trecentos. Exstrui coeptum ad annum 1262.*

Arnoldus Sassenhem, Pastoor te Haerlem, is stichter geweest van Leeuwenhorst, een Klooster van edele Nonnen, die uyt liefde van de maegdelijke kuyscheyd, so aen dit Klooster, als aen't *Bagijnhof binnen*

Haerlem, het Groote Bagijnhof gemeynlijk geheten, sijn goed voor drie honderd jaeren mildelijk besteed heeft. Het is beginnen te maken inden jare 1262.

Van *'t Bernardijten Klooster te Heemstede,* de *Hemels-poorte* geheten, [+], *besiet hier boven pag. 88. ende 89.*

[+] *Bernardijten Klooster te Heemstede.*

Gouthoeven pag. 244. Dese Graef Diederick II. heeft ook't houten Klooster te Egmond, dat van de Vriesen vernield was, afgebroken, ende dat van nieus weder aengeleyd, ende doen maken tot sijne groote kosten van steen. Ende hy versette de *Nonnen* op een plaetze genoemd [+] *Bennebroek,* by't Dorp Heemstede, by Haerlem: ende dede in't nieuwe Klooster Monicken komen van S. Benedictus Oorder: den welken hy ook versag met schoone giften, ende renten.

[+] *Nonnen te Bennebroek.*

Idem pag. 117. Het Klooster genoemd *Sion,* neffens de *Beverwijk,* [+] is mede verdestrueerd.

[+] *Sion in de Beverwijk.*

Dit Klooster word gedacht inde *Kron. van Windesem Lib* I. *Cap.* XLIV. al waer't genoemd word het *Klooster van Maria in Sion, by de Beverwijk in Holland, van de Reguliers-Ordre:* ende betuygd, dat het verenigd ende gehecht is aen 't *Generael Kapittel van VVindesem,* inden jare 1424. ende te kennen gegeven, dat het korts te voren gesticht was door dien't aldaer genoemd word *Monasterium novum,* dat is een *nieu Klooster.*

Inden jare 1574. den 15. Julius is de *Haerlemsche Ommegang,* ofte [+] *S. Ians Kerkmisze* ingesteld. *O.M.*

[+] *S. Ians Kerkmisze.*

Voorgenomene Schattinge op de Geestelijkheyd.

Holl. Kron. Divis. XXIX. *Kap.* XXX. Inden jare MCCCCLVII. *die Regenten* [+] *ende Heren van den Gerechte van Haerlem aggraveerden ende beswaerden sere de Geestelicke luyden van der Stede, eyschende ende willende van hen hebben tollen ende excijsen gelijken van haer poorters.* En*de* daer worde een proces van rechte tegen henluyden gemaekt voor den Bischop van Vtrecht oft sijnen Fiskael als sijn Procurateur. Ende want die Geestelicke luyden Priesteren ende Klerken door desen procesze die noch niet geven en*de* wouden, so worden geordineerd vander Stede wegen van Haerlem Klaes van Yperen Burgemeester, ende Gerrit van Noordwijk Schepen, ende Willem Paeds Secretarius der vooseyde Stede, dat sy souden trecken tot Amersfoort by den Bischop tegens die geestelickheyd, om mits dien hen te dwingen die excijsen ende tollen te geven. Ende sittende op een wagen, komende by Vtrecht, op die Bilt, om te reysen na Amsersfoort, siet so quam daer gereden Walraven die bastaerd des Heren van Bredenroede met sijnen reysigers, ende sloegen daer dood, datter die Heer van Bredenroede sijn Vader niet af en wiste, beyde den Burgemeester, ende den Schepen voorseyd. Dese twee voornoemde hadden wijlen-eer, met

[+] *Die van Haerlem eyschen Schattinge vande Geestelijkheyd.*
Fuci isti innumeris invadunt millibus urbes.
Atque oneri tantum civibus eße solent.

den Schout van Haerlem Aelbrecht van Raephorst, hen wat onmanierlick ende schoffierlick tegen desen Walraven gehad in 't Dorp van Sandvoort, om saken wille daer hem sijn here vader om gesonden hadde, waerom hy op hen luyden gram ende verstoord was, en*de* hadde die Schout daer mede geweest, hy soude hem mede geslagen hebben. Om welker feyten wille de Here van Bredenroede seer droevig was, ende en woude Walraven den bastaerd sijnen sone in langen tijd niet sien. Dese tijdinge binnen Haerlem komende, was daer groote droefheyd, + ende beklaegden sere dese twee personen, ende uyt desen so lieten die ander vander Stede van haer quaede opinien en*de* voornemen af, en*de* lieten die geestelickheyd in vreden, want God die Here seyd: die u raekt die raekt mij. Dit geschiede den tienden dag in Aprille in't jaer voorseyd, ende tien jaeren hier na worde desen doodslag gesoend.

+ *Rom. 13. 1. 6. 7. Matth. 22. 21. en*de *17. 27*

+Daerna onder Hertog Karel, Grave van Holland, werden, om sijne swaere oorlogen wille, die hy tegens de Switzers voerde, inden jaere MCCCCLXXIV. *Schattingen* geeyscht van alle de *Geestelijkheyd* onder sijn gebied in alle sijne landen, ende so mede alhier in Holland, waer tegens de Geestelijke, so alsze geheten willen wesen, sich magtig ende hardneckig stelden, welken handel ik hier in't lang ende breed niet en hebbe voor te stellen, om dat het onse Stad in't bysonder niet aen en gaet, maer 'tgansche land gemeyn is geweest. *Besiet hier van de Kron. van Holl. Divis.* XXX. *Kap.* LXXXIIII. LXXXV. LXXXVI. LXXXVII. LXXXIX. *ende* XCI.

+ *Hertog Karel vorderd Schattinge*n *vande Geestelijkheyd*

Ik moet in't Klooster-volk die *Gildebroers* vervangen,
+Die hier aen't *Kors-gild* noch, of aen *Sint Iakob* hangen:
+En dan't *Schoonvaerders volk* komt me in dit gelid:
En 'tnieu *Sint Huyberts-gild* heeft hier een oud besit.
Ik kon die Gildebroers met hunne namen noemen:
Maer ik en weet hen hier te eren, noch te roemen:
Daerom so laet ik dat: en waer 'tmeest afgekeurd,
Of lieten sy het na, wat waerder aen verbeurd?

+ *Kors, Sint Iakobs.*
+ *Schoonvaerders ende S. Huberts, ofte Iagers-Gilden.*

+Het *Kors-Gilde* is op hunne boeken bekend op het jaer 1378. Het bestaet uyt 54. personen, mannen, ende vrouwen, getroude, en*de* andere, die den voorsaeten naest bestaen: doch de sonen erven de plaetze voor de dochteren. Onse Voor-ouders hebben wel-eer inde Paepsche blindheyd met malkanderen enig Kapitael ingeleyd, van welks inkomen sy ontrent + *Kersmisze* twee dagen lang een maeltijd bereyden tot eene vrolijke gedachtenisze (quanzuys!) van de *Geboorte onses Heren.* Sy nodigden ook daer toe 13. vroome armen van bekende burgers, die den persoon onses Saligmakers met sijne Apostelen vertonen: die daerom ook aldereerst gediend worden. Sy hebben eenen Deken, ende drie Vinders. De Vinders dienen de tafel, beneffens noch twee andere

+ *Kors-Gilde.*

+ *Quam ludicrum spectaculum! Et futiles ineptiae! Nedurius quid dixerim.*

Gildebroeders, ende ook twee Gildesusters, ende en mogen geene andere tafel-dienaers gebruyken buyten de ledematen van den Gilde. Dese maeltijd word noch jaerlijkx in het *Prinzen-hof* gehouden.

Die geheymenis is van *Iakob Matham,* Plaetsnijder, ende mede-lid van gemeld Kors-Gilde, inden jare 1606. door een kopere *Plaet* in't lichte gegeven: alwaer dese *Rijmen* onder staen.

Die salighe gheboorte Christi ter eren,
Om vreucht t'hanteren, al over drie hondert jaren,
Begonnen onß' ouders, t'corts ghilt te fonderen,
En om langhe tijt t'selfde te conserveren,
In deucht in eren, altemet sy vrolick waren,
Dertien oprechte armen daer oock vergaren,
Die sy openbaren haer jonst, met soet gheschal,
En dienen, eer sy selfs om t'eten haer mogen paren.
Vier en vijftich personen sijnder in tgetal.

Rondom in den rand ende zirkel staen dese *Verzen.*

SEER MILT AENNAM,
WT LIEFDEN CLAER TOT EEN GHEDENCKEN,
T'CORS GHILT MATHAM,
VOOR EEN NIEVW IAER DIT TE SCHENCKEN.

Het *S. Iakobs Gilde* word seer oud gehouden, doch de tijd is tenemael [+] onbekend. Het is inde dage*n* der onwetenheyd aengesteld onder die gene die tot *S. Iakob van Compostelle* in Spanjen uyt Paepsche superstitie en*de* afgoderije hun bedevaert gedaen hadden. Is daerom een ergerlijk ende onverdragelijk suerdeeszem des Antichrists. Sy vergaderen van ouds des Sondags na *S. Iakobs dag,* ten sij dat S. Jakob selfs op eenen Sondag komt: hoewel de dag des Heren niet tot maeltijden en*de* braszerijen, maer tot den Gods-dienst van den Here is verordineerd. De *Nieuwe Doelen* is tegenwoordig noch de Vergader-plaetze: alwaer die Gilde-broeders op hunne eyge borse teren: also het Gild geen bysonder inkomen en heeft, behalven dat sy nu met der tijd vergaderen, ende opleggen. Het getal is 25. daer onder een Deken, ende vier Vinders. Wanneerder eene plaetze ledig is, so staetze voor een yder open, nochtans tot goedvinden van het Gild: behoudens dat die gene die te S. Jakob geweest sijn het voor-recht voor alle andere hebben.

[+] *S. Iakobs Gilde.*

Dit heyligdom is van *Iakob Matham,* Plaet-snijder, ende mede gilde-broeder, inden jare 1624. ook in't *Print* uytgegeven, waer onder dese *Verzen* pronken.

Cum Sancti depicta vides sic ora Iacobi,
Qui Compostellae moenia clara facit:
Quisquis es, haec animo tecum perpende viator.
Vt simul ad summi regna Tonantis eas.

Als ghy St. Iacob siet; seer constich, als naer t'leeven
Geschildert oft gesneen: wilt u ten Reys niet geeven,
O Pelgrom wie ghy sijt, alleen tot sijnder Eer:
Maer dat ghy moogt in rust comen by Godt den Heer.

S. van Tethroede.

Maer so seyd God de Here *Esa 42. 8. Ik de Here, dat is mijn name: ik en wil mijne ere geenen anderen geven, nochte mijnen roem den afgoden.* Ende so ook de Here Jesus Christus *Ioh. 14. 6. Ik ben de weg, de waerheyd, ende het leven: niemand en komt tot den Vader, dan door mij.*

In't Ovael, rondom den Afgod, staen dese Letteren.

AMPLISSIMO D. IACOBI SODALITIO HONORIS ERGO D.D.I. MATHAM SCVLP.

[+]Also onse Stad van-ouds op *Schonen in Denemarken* seer grooten handel heeft gedreven: so hebben 70. persoone*n*, die aldaer geweest waren, daer over een Gild gesticht, dat sy *Schoon-vaerders-gild* noemden, daer toe iets met malkanderen omleggende, waer op sy jaerlijkx enige dagen mogten teren, ende vrolijk wesen. De tijd der stichtinge is door den tijd verduysterd. Het is in hunne brieven op het jaer 1368. bekend. Het getal is nu 28. ende hebben eenen Deken, twee Vinders, met eenen Oud-vinder. Sy vergaderen den eersten Sondag in 't Nieuwe Jaer inden *Ouden Doelen.*

[+]Schoonvaerders-Gild.

[+]'Tis ook kennelijk dat van wegen onse Duynen ende Boschagien de *lagt* van-ouds onder onse rijkste borgerije seer geacht ende gemeyn is geweest. So hebben sy ook wel-eer daer van een *Gild* gesticht op den naem *van S. Hubrecht,* naer den Paepschen stijl ende tijd den afgodischen Patroon van de Jagers. Ende na dat het selve door den tijd was vervallen, so hebben enige Liefhebbers van gemelde Jagt het selve Gild voor weynige jaren wederom opgericht: maer waerom nu ook noch op dien selven Paepschen naem, ende niet liever op den naem van het *Gild der lagers?* Sy en hebben noch geen bepaeld getal, ende gebruyken tot hoofden van hun Gild eenen President, met vier Raden: en*de* vergaderen gemeynlijk in de maend van November, en*de* dat tot noch toe in ene ope*n*tlijke *Herberge* deser Stede, de *Basterpijp* genaemd.

[+]*Sint Hubrechts, ofte lagers-Gild.*

Iakob Matham, Plaetsnijder, ende ook Lidmaet van dit Gild, heeft hunnen *S. Hubrecht* inden jare 1619. mede in't koper gesneden, ende laten uytgaen: waer by dit *Dicht* te lesen is.

Sint Huybert, ons Patroon, wy sijn u onderdaen,[+]
Ghy wert nu meer geviert als Appol of Diaen,
Met edel offerhant wy u autaer vercieren,
In't Heerlems lustigh pleyn trots al de Batavieren.

[+]*Poeticè, non Christianè.*

[*]*'Tedel Bataafse hoofd en heeft hem niet ontsien*
Om u Jaech-tijdich feest geluck end' eer te bien:
Sijt dancbaer van de daet, ghy President end' Raden,
Verschuldicht d'eer met dienst, tot lof van sijn Genaden.

[*]*De Here van Bredenrode.*

In lust vermeyde.

Maer sal ik in dit stuck mij ook noch dieper steken,[+]
En van myrak'len mee en wonder-werken spreken,[+]
Alhier vermeynd geschied? het is op mij begeerd.
Maer 'kvrese dat de Stad hier weynig word geeerd.
En sal ik hier dan eerst een openbaeren leugen
En tastlijk siel-bedrog der *Iakobijns* geheugen,
'Twelk daer in eene sael van-ouds staet afgemaeld,
En beter met een quast verdiende doorgehaeld?
'Ten waer die schilderij tot nochtoe waer gebleven,
Op datmen ons daer door te kennen soude geven,
Hoe d'armoe 'tklooster-volk in hunne kloost'ren perst:
So yder uyt sijn vel alhier genoegzaem berst.
En hoe dat loose volk de schaemte heeft verloren,
En alle vrese Gods moedwillig afgesworen,
Dat sulke last'ren stroijd, en dat so groulijk liegt,
En 'tarme blinde volk so schandelijk bedriegt.
Wanneer dan op een tijd het brood hun heeft ontbroken,
En dies de Prior had 'tgebed tot God gesproken,
So werde flukx aldaer door d'Eng'len brood gebragt,
En sy met-een gediend van't goddelijk geslacht.
Van sulken stof is ook *'tmyrakel van de aelen,*[+]
Gesoden en gesneen (wat mag ik het verhalen!)
Weer levendig gemaekt, als Saterdags de visch
Was van den kock gesteld met vleesch op eenen disch.
Dit wilmen met geweld alhier gebeurd te wesen,
De verzen seggen 'took die gy hier na kont lesen:
Men noemd mij ook het huys, alwaer dit is geschied,
De verzen niettemin die seggen mij dat niet,

[+]*Antichristische Leugen-wonderen.*
[+]*Brood en*de *Engels Mirakel van't Predikaeren Klooster, nu't Prinzenhof.*
[+]*Aelen-myrakel. An. 1579.*

En so verswijg ik't ook. Maer of wy niet en wisten,
Dat niemand dit kan doen in huysen der Papisten!
  Wat Kock toch soude dit eens denken te bestaen?
  Leyt ook de Roomsche saek hier enig voordeel aen?
Dus plagtmen 'tblinde volk in onverstand te stijven!
Dus most het arme volk in duysternisze blijven!
  Dus maekten sy hun vast het onderscheyd van spijs
  En Klooster-heyligheyd met grove leugens wijs!

De Anguillâ conscissâ & elixâ satis, quae in mensâ inter carnes die Sabbathi posita revixit Harlemi ao. 1579.

BAlsasarus validus cum rex agitaret habenas
  Imperij, clarum quod Babylone fuit,
Inferretq*ue* suis argentea & aurea mensis
  Quae tulerat Solymâ pocula ab urbe pater,
Parietibus digitos vidit tria-verba notantes.
  Perculsus miris est quibus ille modis.
Ergò Magis, si scripta legant, sensumq*ue* requirant,
  Ingentes, artis praemia, spondet opes.
Sed frustrà inquirunt, Daniel dum detegit unus.
  Portante Regi tristia fata notas.
Nam cum prima nigris nox omnia conderet umbris
  Non exspectato caesus ab hoste perit.
Sic infelicem plerumq*ue* ostenta minantur
  Pernîciem sceleri, suppliciumq*ue* malis.
Hoc autem nostra quod factum est nuper in urbe,
  Quam timeo ultrices significare minas!
Impius apposint cocus inter edulia carnes
[*]Illo Saturni qui solet esse die;
En *C*ons*CIssa* sat*I*sq*V*e e*LIX*a ang*VILL*a re*VIXI*t,
  Q*V*o *M*onstro e*X*pa*VI*t, te*C*rag*V*e *LI*q*VI*t her*V*s.
Nec mora, vicinos tanta ad spectacula ducit,
  Tollere non licitas immemor ante dapes:
Quem mox illorum castigans talibus unus,
  Num miset agniscis? te notat omen, ait.

[*] *Mensis & Dies Mensis reticenisor.*

Excipit ille levi monitoris verba cachinno
Improbus, admissum dissumulatq*ue* scelus.
*At tu qui justas Deus excanderscis in iras,
Cum spernit leges impia turba tuas,
Hoc magis in vanos quodcunq*ue* est verre timores
Prodigium, samulos laetificetq*ue* tuos.
Prisca diu pictas foedo quasi vilior Angue
Iam premitur, nullis non violata locis.
Afflictam releva, sublatum redde vigorem,
Vt tibi solennis continuetur honor.

*insci[tus] ipse sibi judicium loquitur.

Van eenen gesneden ende gesoden Ael. dewelke, tuschen vleysch op eenen Saterdag op geschaft, levendig geworden is, binnen Haerlem, inden jare 1579. gelijk de Paus gesinden alhier voorgeven.

*AL*s Koning Belsazar, te Babel was geseten,
En uyt Gods vaten dicht te drinken, en te eten,
Die van Jerusalem daer waren heen gebragt,
Wanneer sijn Vader haer door oorlog had verkragt.
So sag hy aen den wand een hand drie woorden schrijven,
Waer door hy gansch verschrickt geen vreugd en kon bedrijven,
Maer riep sijn Wijsen t'saem van wegen het bericht
Van dese nieuwe hand, en van dit vreemd gesicht.
De Wijsen weten't niet, en konnen't niet verklaren,
Maer Daniel alleen kan't heym'nis openbaren,
En's Konings ongeluk, bereykend door dat woord,
Gelijk dan Belsazar dien nacht noch werd vermoord.
So plegen meesten-tijd de vreemde wonder-saken
Niet dan van ongeval en druck gewag te maken:
Dat dan in onse Stad ook onlangs is geschied,
Hoe vrees ik dat ons dat ook niet dan quaed bedied!
Een goddelose Kock heeft onder meer gerechten
Op eenen Saterdag devoten Roomschen knechten

Op hunnen heyl'gen disch een vleesch-gericht gemaekt,
Dies is gesoden ael in 't leven weer geraekt.
De Meester vlied verschrickt, en roept sijn nagebueren,
En als dan hunner een den kock wat wilde schueren,
En dreygen dat hem quaed beduyd werden bereyd,
So loech hy om die daed, en lochende dat feyt.

[+]*Maer gy rechtvaerdig God, die dijn toorn laet blijken,*
Wanneer de boose luy van dijne wetten wijken,
Verydeld onse vrees die ons hier heeft verschrickt,
En maekt dijn volk verheugd, en in dijn heyl verquickt.
De heyl'ge vrese Gods word als een ael gesneden,
En als een slang veracht, en met de voet getreden:
Richt gy die weder op in haeren voor'gen stand,
So word dijn eer verbreyd (ô Heer) in't gansche Land

[+]*Hoe waer is dese Klagt aen Godes Kerke nu! De schuld is niet by ons, de schuld die is by u.*

[+]Doet hier me 't derde by, 't *Myrakel van de Boomen.*
Maer hebben wy niet genoeg van dese droomen?
Ik hebbe doe ter tijd hier van genoeg geseyd:
'Tsal best sijn dat men hier dit kind te bedde leyt.

[+]*Beelde*n *leugen Myrakel van de Haerle*m*sche Boo*m*-Heyligen. An. 1628.*

[+]Van sulke munte sijn *S. Gangolfs VVonder-werken:*
De kind'ren hadden ook 't bedrog wel konnen merken,
En hunne leugens sien, en tasten met de hand,
Waer't volk niet blind geweest, en ydel van verstand.

[+]*Myrakelen van S. Gangolf binne*n *Haerlem.*

Myrakelen van S. Gangolf binnen Haerlem.

[+]In't jaer ons Heren MCCCC tsestich was daer een *Vrou* des Vridaechs voir S. Andries, ende dese voorsch. Vrou had also *zeren-been,* dat sy daer mede versocht drie meesters, ende gheen van hem en mochten dit voorsch. been helen, want sy der geen raet toe en wisten. Doe ghinc dese vrou ende *loefde S. Gangolf te versoeken* mit een wassen been, ende een silveren penninck, ende mit hem om te gaen in linnen klederen op sijn ommeganc-dach also lanc als hy leeft, ende terstont so *genas* dat been *mitter hulpe Gods, ende S. Gangolf.*

[+]*Myrakel van ee*n *seer been.*

[+]Item. Twas een *vrouwen persoon, ghebonden mitten bande der natueren,* als van twee kinderkijns, aldair dat een off geborene wort, ende tander en vernam dat vroetwijff gheen leven an, ende wairen mitten vrouwen in groten last, ende druck. Doe wort dat vroetwijf roepende nut al den vrouwen by hoer wesende, *anroepende Sinte Gangolf* den heylighen man, ende loveden hem te versoecken mit al den vrouwen wollen ende barvoeten, ende hem eer ende wirdicheyd te doen. Also

[+]*Myrakel van kinds-verloszinge.*

dra als sijt gheloeft hadde soe ghincket natuerliken toe, ende dair wort dat kijnt gheboren in twe pater noster tijt, ende terstont versochten sy den heylighen man Sinte Gangolf also sy gheloeft hadden, ende *offerden* + *dat kijnt, ende sijn broederken voir Sinte Gangolf,* ende cregen beyde hoir kerstendom, ende leven noch beide, ende sijn twe goelke kijnderkijns, ende dese vrouwe *woende op die Spaern by die Vische Brughe.* Lof heb God.

+ *Levit. 18. 21. Exod. 13. 2. Matt. 19. 13. 1 Cor. 3. 23.*

Item. Twas een *Vrouwen persoen,* ende was woenachtich inder + stat van *VVtrecht,* die thien daghen ende thien nachten in al te groter *crancheit* lach, aldaer hoer een *stemme* toe sprack, ende seyde, *staet op, ende versoect mij te Hairlem int oude gasthuus, aldaer ben ic.* Sy sprack lieve vrient wie sidij, ende hoe soude ic op staen, ic sterve van pine aldaer ic legghe. *Ic ben Gangolf, ende ben int oude gasthuys te Hairlem.* Sy seydet totten ghene die hoir bewaerden al dat hoer in dien nacht gheopenbaert was, ende sy stont op des ochtens, en*de* ghinck te waghen twischen twe vrouwen, ende quam alhier te Hairlem, ende ode ghinck sy vanden waghen twischen twe-vrouwen, ende *versochte den heylighen man Sinte Gangolf,* ende dede hoer bevaert als hoer geopenbaert was, ende sy toech weder thuus in beteren punten, ende *ghenas, aldaer sy den heylighen man Sinte Gangolf off lovede ende danckte oetmoedeliken mit hoer ghebet.*

+ *Myrakel der gesondheyd door openbaringe van S. Gangolf.*

Item. Int jaer van LXXVII. is daer gecomen *Herman Ian van Leyden,* + ende woent op Heer Willem van Alcma saet, ende *lach* in sijn ambocht *omtrent een maent of V. weken,* ende sijn *vour* screyde, ende hulde hoer seer qualike om dat hoer man cranck lach, ende sy had lant dier ghehuert dat sy haer gheen raet en wist. Soe ist gheboert dat sy op een tijt in dat velt seer onledich was mijt haer beesten, ende wart een weynich *slapende,* als sy dus in slaep was geworden, so *quamt in haer visoen van Sinte Gangolf dat sy haer bevaert daer loven soud in Hairlem in dat oude gasthuus, ende dat sy een kint soude voertbrenghen ter werelt, ende dat soude een knechtgen wesen, ende het soude hieten Gangolf, ende hoer man soud ghesont worden,* ende dit vroutgen en wist niet noch in ses + weken daer nae dat sy kint droech, ende sy quam te huus tot haer man, end gaf hem te kennen, ende seyden wat haer gheschiet was, ende alsoe gherinck als sy te samen te bevaert gheloeft hadden terstont wart die *men ghesont* van tijt te tijt.

+ *Droom-Myrakel der bevruchtheyd, ende gesondheyd*

+ *Coelari vult sua furta Venus.*

Item opten heylighen Sacraments dach doe quamt *Lijsbet VVillem* + *Dircz dochter,* die hier *onse buermeit* is, in hoer *lefter been* dat sy niet wel tuis gaen en mocht, mar hoer moeder most hoer tuus helppen, ende hoer haut op hoer schoer legghen soud sy tuus comen, ende dit duerde heur tot Sinte Bonifaes avont toe, also dat des nachts in haer *visioen* quam *recht of S. Gangolf hoer wt hoer slaep ghewect had, dat sy hoer bedevaert loven soud S. Gangolf te versoeken,* en*de* sy deed also, des morgens rees sy op, ende men droechse op een berri, ende tuue-vrou-

+ *Visioen Myrakel der genesinge.*

wen mostse houden soud sy sitten. Aldus wort sy voor dat outaer neergheleit op die voetschamel, also dat sy *God ende die heylighe martelaer S. Gangolf naerstelick ende met vierigher herten anbat,* ende God gaf graci, ende *hoer docht dat dat beelt swete,* ende in dat sweten soe creec sy een verschrickinc over al hoer leden, ende sy wart ghesont terstont, en*de* stont op hoer voeten, ende ghinc over die kerck wanderen, en*de* ghesont tuus, daert veel mannen ende vrouwen saghen. Dit is ghesciet S. Odulfus avont lestleden opten ix dach in Julio int jaer MCCCCLXXXVIII

[+]Item voert soe hebben hier gheweest wel IIII. *persone*n *van die pocken, ende noch van ander siecten,* die hier hoer bevert ghedaen, ende die tijt niet en hadden te verwachten hoer ghebreken te laten scriven, also het reysber luyd gheweest sijn. [Dit myrakel staet op't jaer MCCCCC.]

[+]*Boeken-Myrakel.*
Krucken-Myrakel.
Koeyen-Myrakel.
Quis furor? ô Cives!
VVat ist een groote lasterdaed,
Die Godes Heyl'gen Naem versmaed!
Exod. 20. 7.
1. Cor. 10. 31.

Int jaer van MCCCCLXV. Een man geheten Dirc Florijs, wonende te gasthuus buyten de stede, die had een *koe* ende lach in die stal *siec* dat sy niet op staen en mocht in een vierdeel jaers. Ende dair quam een man tot dat rint, daert lach, ende seyde, *staet op in die naem des Vaders, des Soens, ende des Heyligen Geests, ende in die eer van S. Gangolf:* ende terstont so stont dat beest op, ende at, ende dranc, ende die man gaf S. Gangolf die helft van die koe, en*de* wort in dat selfde jaer vet, ende wort geslegen.

[+]Int jaer van LXI. Item daer was een man inden Hagh, ende had een *paert* dat seer *siec* was, dat sterven woud, ende hy loefde sijn bedevaert mit dat paert te besoeke*n* S. Gangolf int oude gasthuus te Haerlem, ende terstont doe hyt geloeft had doe wort dat paert gesont, ende brocht dat *paert voer S. Gangolf.*

[+]*Paerden-Myrakel.*
Plaudite por celli,
*porcoru*m *pigra propago!*

[*]*Al tuychs genoeg! Dit is ter loop*
Een staelken uyt een grooten hoop. Ex ungue Leonem.

[*]*Dese Myrakelen sijn getogen uyt S. Gangolfs Myrakel-boek in S. Elisabets Gasthuys noch berustende.*

In somma, S. Gangolf, de Heylige man, Martelaer, en*de* Marschalk, als hy daer doorgae*n*s genoemd word, is een sonderling meester geweest voor alderleije siekten ende quellingen aen menschen, ende beeste*n*. 'Tis wel te geloven dat hy den Meesters ende Quacksalvers grooten ondersteek ende afbreuk in hunne neringe gedaen heeft. Evenwel hoe grooten Heylig dat hy was, ende hoe veel myrakelen dat hy dede, so en konde hy sich selven in den jare 1576. den 23. Octob. voor het vuer niet bewaren. 2. Reg. 1. 2. 3. *Is daer dan geen God in Israel?* Psal. 115. *Onse God is in den hemel; hy kan maken wat hy wil. Gener Afgoden daer-en-tegen sijn silver ende goud, van menschen handen gemaekt, sy hebben monden ende en spreken niet: sy hebben ogen ende en sien niet. Sy hebben oren ende en horen niet: sy hebben neusen ende en rieken niet. Sy hebben handen ende en houden niet: sy hebben voeten ende en gaen niet: ende en spreken niet door hunnen halse. Die sulke ma-*

ken sijn gelijk also, ende alle die op hun hopen. Matth. 4. 10. *Gy sult den Here uwen God aenbidden, ende hem alleen dienen.* Exod. 32. 39. *Siet gy lieden nu, dat ik het alleen ben, ende datter geen God beneven mij en is? ik kan doden, ende levendig maken: ik kan slaen ende helen, ende daer en is niemand die uyt mijner hand verlosze.* Psal. 50. 15. *Roept mij aen in den nood, so wil ik u verloszen: so sult gy mij prijsen.* Esa. 42. 8. *Ik de Here, dat is mijn naem: ende ik en wil mijne ere geenen anderen geven, nochte mijnen roem den afgoden.* Esa. 63. 16. *Gy sijt toch onse Vader: want Abraham en weet van ons niet, ende Israel en kent ons niet: daerentegen gy Here sijt onse Vader, ende onse Verloszer, van-ouds is dat uw naem.*

Dit sijn dan wel grove ende tastelijke Leugenden, ende vuyle stinkdruyven van Franciscus Wijngaerd: waer uyt alle verstandigen, die het merk-teyken van het Apocalyptische Beest niet en dragen, overvloedig[+] sien konnen, ofte dat dese luyden van den Satan, naer Gods recht-vaerdig oordeel, schrickelijk bedrogen worden, die sich in eenen [+] Engel des lichts weet te veranderen; ofte sich selven en*de* anderen willens ende wetens bedriegen, ende eenen gladden ael by de staerte hebben; ende hoe dat de boose menschen ende bedriegers in't quaed voordgaen, [+] bedriegende, ende bedrogen wordende, ende dat sy eyndelijk geenen meerderen voordgang hebben en sullen, also hunne uytsinnigheyd een ygelijk openbaer sal worden.

[+]*Apoc. 13.*

[+]*2. Cor. 11. 14.*

[+]*2. Tim. 3. 13*
2. Tim. 3. 9.

Ook stellen wy tegens dese Antichristische Leugen-teykenen, ende Satans schijn-myrakelen, ende de Roomsche Monnickerije dese plaetzen der H. Schrifture. Deut. 15. 4. Gen. 3. 19. Eph. 4. 28. 1. Thess. 4. 11. 12. 2. Thess. 3. 11. 12. Jac. 1. 27. 28. Esa. 1. 12. en*de* 29. 13. Matth. 15. 9. Jac. 4. 12. Gen. 9. 3. Luc. 10. 7. 1. Cor. 10. 25. *&c.* Col. 2. 10. *&c.* Tit. 1. 14. 15. Matth. 15. 11. Rom. 14. 17. 1. Tim. 4. 3. 4. 5. Deut. 13. 1, *&c.* 2. Thess. 2. 9. *&c.*

Dus heeft het toegegaen, dus wistmen't volk met brillen,
En dus met beuselmart te paeijen, en te stillen,
Terwijl het Pausdom noch so veyl het ja-woord had,
En dat de Antichrist op sijnen stoel noch sat.
God heefter in versien, in hooger stoel geseten, [+]
En desen Roomschen stoel en kraem om veer gesmeten,
De tyrannij gestort, d'afgoderij verstoord,
En hier sijn stoel geplant, sijn waerheyd, en sijn woord.
Maer eer't noch wesen wou, en ons dat so gelucken,
Hoe magtig trachten sy Gods waerheyd te verdrucken, [+]
Door ketter-meesterschap, door Spaensche Tyrannij,
Door Antischrists fenijn, en's Paus Sophisterij.
So sult gy meesten-tijd geweld by leugen vinden,
Twee seelen om het rijk des Satans vast te binden:[+]

[+]*Christelijke Reformatie.*

[+]*Spaensche Inquisitie.*

[+]*Nieuvve Bischoppe*n.

Dus werd de Bischops-dwang in Neerland ingevoerd,
En daer door al het land seer jammerlijk beroerd.
[+]Ook werde onse Stad ten *Bischops stoel* verkoren,
Om Godes Heylig Woord in Holland te versmoren.
Hoe werde, Batavier, dijn Vrijheyd doe verkeerd!
Maer lieve, is de Stad hier door ook al ge-eerd?

[+]*Haerlem vvord een Bisdom.*

De instellinge der *Nieuwe Bisdommen* is op't goedvinden ende versoek van de Spaensche Inquisitie door Franciscus Sonnius, Doctoor van Loven, van de Pausen Paulus IV. ende Pius IV. verkregen, ende ingewilligd, blijkende by hunne bullen den 19. Meij 1559. ende den 8. Maert 1560. Onder anderen is het Bisdom van Vtrecht het Aerts-bisdom van Keulen afgenomen, ende tot een Aertsbisdom verheven, ende dese vijf Nieuwe Bisdommen onder gemeld Aertsbisdom gesteld, te weten, *Haerlem in Holland,* Middelburg in Seland, Leeuwaerden in Vriesland, Deventer in Overyzel, ende Groeningen voor Groeninger Land, ende Wedde, etc. Ook is onse *Haerlemsche Bischop* onder anderen inden jare 1562. *in sijn Bisdom* ingesteld, ende ingehuld. *Besiet Pieter Bor in sijn Eerste Boek vande Nederlandsche Oorlogen.*

[+]Op dese lieve stoel heeft *Niklaes* eerst geseten,
Die *dronke Klaesjen* was gemeynlijk geheten,
Een man gelijk de stoel, niet vol van Godes Geest,
Maer vol van sterken drank, geen Bischop, maer een beest.

[+]*Nikolaus à Novâ Terrâ, ofte Nieuland, eerste Bisschop van Haerlem. Eph. 5. 18.*

Gouthoeven in het Register der Abten van Egmond. Pag. 114. Heer Nikolaes van Nieuland, te voren Vicarius van den Bischop van Vtrecht, werd de XXXXVIII. Abt gesteld tegens dank der Monnicken. An. 1561. ende heeft de possessie genomen niet in persoon, maer door een ander by procuratie, tegens het goed gebruyk van alle sijn voorsaten, ende verkreeg also in handen de voornoemde [*] somme gelds (de welke hy, schrijvende aen den President Suys in den Hage noemde eenen verborgen niet baszenden dogge) sonder dat blijkt wat hy met alle dat geld uytgericht heeft. Hy werd mede *d'eerste Bischop* geordineerd *te Haerlem,* sijnde voordaen de Prove van den Abt van Egmond toegeeygend tot onderhoud vanden Bischop van Haerlem. Ontrent negen jaeren daer na heeft hy te Bruszel by procuratie gegeven op M[r]. Jan Gouda, Advocaet inden Hage, sijnen staet van Abt ende Bischop gerenuncieerd An. 1569. ende is negen jaeren daer aen te Sint Maertensdijk in Seland overleden An. 1579. ende begraven t'Vtrecht in S. Servaes Abdije.

[*]*40000. guld.*

[+]*Van Mierlo* volgde hem door willig overgeven
Van desen Nikolaes noch by sijn lijf en leven,

[+]*Govert van Mierlo.*

Met toestaen van den Paus, met seker geld-beding,
Dat Mierlo niet en hiel, also hem 't geld beving.[+]

[+]*tvvede Bisschop van Haerlem.*

Gouthoeven Ibid. Heer Govert van Mierlo, twede Bischop van Haerlem, uyt Braband geboren, was een Monnick vande Preekheren Oorde van S. Dominicus, ende Prior geweest t'Vtrecht, ende Provinciael, en*de* hadde de gave van wel te preken. De Stad van Haerlem An. 1573. veroverd sijnde, song hy weder aldaer de Misze inde Hoofd-kerke. Maer ontrent de*n* jare 1578. vermits de religie tot Haerlem weder veranderd werd, week hy te land uyt, en*de* werd Suffragaen ofte Vicarius van de Bischop van Munster in Westphalen, ende An. 1587. te Deventer de Kerken weder wijende, is aldaer overleden den 28. Julij, ende is geweest den lesten Abt van Egmond.

Pieter Bor in sijn Tiende Boek Fol. 202. De voorsch. Godefroy van Mierlo, Bischop van Haerlem, ende Abt van Egmond was by resignatie van den voorgaenden Bischop die den eersten was, genaemd Nikolaes de Nova Terra, ofte Nieuland, onder den gemeenen man genoemd dronken Klaesjen (vermits hy veel tijds goed ziere maekte) gekomen aen't voorsch. Bisdom, by bewilliginge van den Paus, ende van den Koning van Spanjen, welke Nikolaes van Nova Terra aen hem geasserveerd hadde uyt de goederen van de selve Abdije een pensioen van duysend guldens jaerlijkx, en*de* die huysinge tot Abtspoel buyten Leyden, dan vermits de oorloge in Holland, was hy getogen met der woon binnen Vtrecht, ende naderhand binnen Montfoort: De voorsch. Godefroy van Mierlo nu in sijn plaetze gekomen, ende Nova Terra uyt Holland vertrocken sijnde met der wone, so en dacht hy niet meer op sijn voorsaet, daer hy het Bisdom van gekregen hadde, sulkx dat hy in alle den tijd dat de voorsch. Nova Terra uyt Holland was geweest, hem niet meer dan eens honderd vijfenveertig guldens hadde doen betalen. 'Twas nu sulkx dat de Prinze van Oranjen daer naer elke Religieus van Egmond uyt de goederen van de voorsch. Abdije toegeleyd hadde tot henluyder alimentatie honderd guldens jaerlijkx, die hen luyden in Holland blijvende wel betaeld werden: maer den ouden Bischop werg geheel vergeten. Als nu de Pacificatie van Gent gemaekt, ende dat ook de Satisfactie van Haerlem veraccordeerd was, ende de Bischop Mierlo wederom in Possessie ende besit der goederen quam: so versocht den ouden Bischop Nove Terra, die middeler tijd sijn gereed silver ende goud al verteerd hadde, sijn gereserveerde duysend guldens jaerlijkx tot sijne alimentatie. Maer Mierlo naer't gemeen spreekwoord (so Nova Terra schrijft) *Nihil ingratius Monacho* (want hy Monnick was geweest vande Ordre der Predikaeren) en docht nergens min op, als om sijn promotor, waeromme hy een Requeste aen den Prinze van Oranjen overgaf, omme sijn voorsch. pensioen jaerlijkx te mogen ontfangen: ende om beter tot sijn meninge te

komen, so schrijft hy den 21. Februarij, ende ook daer na den 12. Junij 1577. brieven aen Jonker Adriaen Here van Swieten, doe ter tijd Gouverneur van der Goude, ter sake van oude kennisse die hy aen den selven wonende tot Abtspoel gehad hadde, omme hem aen den Prinze van Oranjen behulpig te willen wesen, also hy sustineerde over de vier duysend guldens aen den selven Mierlo ten achteren te wesen, inden welken hy seer klaegd over den Bischop Mierlo, ende seyd onder andere aldus:

+ *Brief van Nicolaus de Nova Terra aen den Here van Svvieten, klagende over den Bischop van Mierlo, sijnen nasaet.*

+ *WIsten mijn Heren wat spijt hoogmoed ende verdriet die goede schoon-woord gevende Monick sonder menen, mij die hem mijn stoel geruymd hebbe, is doende, mijn Heren souden hen t'samen verwonderen, ende medelijden met mij hebben: tot Haerlem komende, dese waerdige Bischop doen mijn Cousijn Heda mijn huysraed scheep soude doen, die ik van Vtrecht daer dede brengen, heeft die doen arresteren; wederom 'thuys van Klaes van der Laen, by mijn tot mijn selfs woninge gekocht, was tot noch toe geweldlijk behoudende, ende gebruykende; daerenboven begroef twee kofferen met geld inde schoorsteen, ende liep weg van sijn schaepen naer Braband toe, doe hy niet wel genoeg plucken en mogt, liegende d'een logen over d'ander dat hy geen geld en hadde om mij te betalen, niettemin de pijonniers die vonden den aep met staert met al Voords meer andere spijten mij achter rugge gedaen, waere te lange alhier te verhalen. Dan u korts (schrijft hy) heeft hem hem verstout ook stilswijgende te verhuren 'tland 'twelk om't huys t'Abtspoel leyt (altoos voormaels by mij gebruykt) tot sijn selfs profijt, cui nihil satis est, inexplebili habendi siti correpto. Hieromme neem ik mijn kere tot onse onderlinge oude vrundschappe, begerende hertelijk in dese mijne groote behoeflijkheyd, niet hebbende een dienaer die mij leyden mag, dan een oude dienstmaegd, sittende hier in een geleend huys, mij behulpig te wesen, ende aen den Prinze te recommanderen, dat ik tot mijn gerechtigheyd mag komen. Was onderteykend Idem ille totus quicquid est vester Nicolaus à Nova Terra, desolatus ab nominibus, (hier scheen wat te ontbreken) qui spero erit consolator meus. Op de kant stond den 12. Junij 1577.*

Dit sijn de lieve luy, dit sijn de lieve Heren,
Die Godes heylig woord en waerheyd sullen leren,
Het katholijk geloof, de katholijke leer!
Wat kan de naem al doen, de yd'le waen, en eer!
Dit sijn de lieve luy, dit sijn de lieve Heren,
Die Godes heylig woord en waerheyd sullen keren!

Het katholijk geloof, de katholijke leer![+]
Sy strijden voor den buyk, en wereldlijke eer.
En dit heeft ook so veer die wolven niet verdroten,
Dat sy onschuldig bloed moordadelijk vergoten,
En ander overlast den armen luyden deen,
Die d'alder wreedste pijn en dood geduldig leen.

[+] *Ioh. 12. 43. Rom. 16. 18 Phil. 3. 19. Papistische vervolginge, bloedstortinge, en*de *andere mishandelinge om de Religie.*

Omgebragte van wegen de Religie vande Papisten binnen Haerlem, getogen uyt het Correctie-Boek der Stad van dien tijd, inde Secretarije berustende.

Den 1. Jul. 1544. werden *Guerte Stelmees* ende *Neeltjen Klaes* verdronken, ende onder de galge begraven.

Den 26. Apr. 1557. sijn *Ioriaen Symonszen,* van Hallum in Vriesland, ende *Clement Dirkszen,* van Haerlem, Linnewevers, verbrand.

Den 29. Jun. 1568. werde *Heynsoon Adriaenszen,* Schoelapper, Factoor van de Oude Kamer der Pellikanisten, Poorter deser Stad, alhier gehangen, om dat hy Liedekens, Baladen, ende Echoos gedicht ende in't openbaer verkocht hadde. En*de* wanneer hy nu gerecht werde so quamder een groot gedruys, oploop, ende verschrickinge onder het volk, ende de Heren, so datmen over al de deuren ende vensteren toe sloot. Daer werden ook twee anderen met hem gedood, de eene een linnewever, om dat hy den Here van Bredenrode gediend hadde, ende de andere van Vtrecht, om dat hy een houten beeld afgeworpen, ende [+] verbroken hadde. Dese vonniszen en vinde ik gemeld Correctie-Boek onser Stad niet geregistreerd ofte aengeteykend: maer hebbe die uyt oude burgeren verstaen, ende mede uyt geschreve *Memorien van dien tijd* bekome*n*. Ik en hebbe ook niet ondie*n*stig geacht dese *Echo* by onsen Adriaen Rooman herdruckt, alhier by te voegen.

[+] *Iudic. 6. 31.*

Wat sijn nu Papen en Moniken die songen als een Lijster?
bijster.
Wat sullen sy nu moeten doen dese geleerde Klerken?
werken.
Hoe souden sy werken sy en konnen niet dese Heren?
sy mogent leren.
Is haer Leringe van God dan iet?
gans niet.
Komt haer Leringe wel met Gods Woord over een?
neen.
Wat salmen dan doen met haer geboden?
uytroden.
De Siel-Miszen wat doen sy de sielen profijt?
niet een mijt.
Waerom sijn de Siel-Miszen vande Papen bereyd?
uyt gierigheyd.
Waerom doen sy de Siel-Miszen mij dit vertelt?
om 'tgeld.

VVat sullen ons de Siel-Miszen doen int oordeel?
geen voordeel.
Wat sijn Papen Moniken en ook Jesuwijten?
Ypocrijten.
Hoe ist met haer Vagevier ik woude dat ik't wist?
uytghepist.
Die haer boeverij uytbrocht wat wast voor een Ruyter?
M. Luyther.
Waer mee bewees hy haer boeverij segt mij dat puer?
met de Schriftuer.
Waer wast 'tleste Concilium wilt mij dit int herte prenten?
tot Trenten.
Wat bestoten sy daer segt het mij geringe?
veel beuselinge.
Wat wast principaelste segt mij de conditie?
de Inquisitie.
Wie wil d'Inquisitie tegen staen als vroome Reusen?
de Geusen.
[+]*Wie wilse voorstaen Hertog Frederick?*
neen Ederick. [+]*Hertog van Bruynswijk.*
Wat brengen de Predikanten die daer buyten Prediken voord? Gods woord.
Van wie sijn sy gesonden segt het sonder spot?
van God.

Dit is ter eren van God ende de Geusen gedaen.
Maer ik salder vande Papen weynig dank af ontfaen.

VVaer voor achtmen nu Monnicken ende Papen?
apen.
VVat verachten die Papen? mij dit berecht.
echt.
Houden sy niet hoeren genoeg in hâc vitâ?
ita.
VVat sullen haest haer Metten wesen, Mis, ende Lof?
of.
VVat souder wel aen der Monnicken kappen horen?
oren.
Op datmense mogt bekennen voor heel mal?
al.
VVie bragt d'Inquisitie in't Land met quaed recht?
Atrecht.
VVaer't niet te beklagen 't Land te verliesen met bedrog?
och.
VVat salmen hem doen die d'Inquisitie heeft gaen keren?
eren.
Gy mogende God weest toch beschermer van Brero.
ero.
Dat hy 't volk in vrede houden mag te samen.
amen.

Den 17. Jun. 1570. is *Anneken Ians Ogiers soons dochter.* huysvrouwe van Adriaen Bogaert, Plateelbacker, op't Stadhuys verdronken, ende onder de galge begraven.

[+]Den 18. Aug. 1575. werde *VVillem Rijke* met den swaerde gedood, niet tegenstaende dat die ellendige mensche sijn gelove afgegaen, ende tot sijn uytspouzel wedergekeerd was, verwervende alleenlijk daer over op'tgewijde begraven te worden.

[+]*Quàm ludicrum solatium!*

Matt. 24. 13.

Ik en vinde nochte in het Stads Correctie-Boek by de*n* Paepschen tijd, nochte in Oude Memorien, mij ter hand besteld, nochte uyt naerstig ondersoek by oude burgers, datter meer uyt oorsake vande Religie binnen onse Stad van de Papisten sijn gedood geworden.

Vlugtige om saken van Religie eeuwig gebannen, die't anders naer 't uytwijsen der voorgaende exempelen, gewis met den hals souden moeten bekopen hebben.

Den 12. Jul. 1557. *Dionijs,* Boekverkoper: sijnde sijne huysvrouwe *Maritjen Servaes* inde gevangenisze gestorven.

Dito *Bartel,* Sinkroermaker.

Den 11. Jun. 1568. *Ian VVouterszen.*

Den 19. Jan. 1571. *Barent Heynrickszen Heyligedag,* ende *Pieter Heynrickszen,* Smit.

Dito *Margriete van Kamerijk, Iakob Pieterszen van der Molen,* ende *Maritjen,* sijne huysvrouwe, dochter van de selve Margriete.

Dito *Pieter Korszen,* Metzelaer.

Ik konde hier ook verhalen, dat *Iakob Loo Pontiaenszen, Ian Ioosten,* Hopkoper, *Ian Korneliszen Pool, Pieter* ende *Quyrijn van Gaken,* gebroeders, *Kornelis Romeynszen, Ioost Pieterszen Oli,* ende *Iakob Dirkszen Roodhoofd,* alle fugitijve en*de* latiterende personen, defaillanten, poortere*n* en*de* ingesetenen deser Stad, ter selver tijd uyt alle sijn Majesteyts landen ten eeuwigen dagen gebannen werden, sonder immermeer daet weder inne te komen, op pene van gehangen ende geworgd te worde*n*, met verklaringe vande verbeurte van alle hunne goederen: om dat sy sich inden dienst van den Prinze van Oranjen op sijne oorlog-schepen begeven hadden: maer die sake is van eene andere nature, ende gelegenheyd.

Den 15. Maert 1570. braken *Arent Dirkszen,* Gorter, *Bonifaes,* [+] Makelaer van de hoppen, *Mr. Tadink,* Barbier, ende *Alewijn,* uyt de gevangenisze, die om saken van Religie gevangen waren. *O.M.*

[+] *Gevangenen om de Religie breken uyt de Gevangenisze.*

Andere Paepsche Tyrannije ende Conscientie-dwang uyt bitterheyd der Religie.

Den 25. *Meij* 1557. werde *Tade Ians dochter,* uyt Vriesland, den tijd [+] van ses jaeren uyt de Stad van Haerlem, vrijheyd van dien, ende jurisdictien van Kermerland ende Rijnland *gebannen,* sonder daer weder in te komen binnen den selven tijd op pene van gegeeszeld te worden: om dat sy in anderhalf jaeren te biechte nochte ten heyligen Sacramente geweest en was, tegens de ordinantien der heyliger Kerken.

[+] *Tade Ians gebannen.*

+*Den 8. Oct* 1573. werde *Kornelis van Kortelaer* gecondemneerd op't Schavot geleyd ende aldaer *met roeden gegeeszeld* te worden, ende dan ook gebannen uyt deser Stad, ende de vrijheyd van dien, binnen 'sdaegs sonneschijn te ruymen, om te gaen werken inde Veenen, in dorpen sijne Majesteyt toegedaen wesende, den tijd van eenen geheelen jare, sonder binnen den voorsch. tijde binnen deser voorsch. Stad ofte vrijheyd van dien te komen, ofte uyt de Veenen te gaen, ofte te komen in enige steden ofte dorpen sijne Majesteyt niet toegedaen wesende, op pene van wel strengelijk gegeeszeld ende gebrandteykend te worden, anderen ten exepele: om dat hy hem vervorderd hadde, uyt der Stede van Leyden vande vijanden ende rebellen vande Ko: Ma: seker missive te brengen tot binnen deser Stad Haerlem aen mijn *Here van Liques, Gouverneur der selver Stad,* vereyschende van hem andwoorde wederomme.

+*Kornelis Kortelaer gegeeszeld. &c. Hier uyt blijkt dat de Here van Liques onder de Spaenschen Gouverneur der Stad Haerlem is geweest voor Verdugo.*

+*Dito* werde *Huyg Pieter Aelbertszen,* om dat hy twee ofte drie reysen te Leyden ende in den Hage was geweest, gecondemneerd, de Heren vanden Gerechte in den name van Justitie om vergiffenisze te bidden; ende veertien werke-dagen tot sijn eygen kosten aen deser Stads werken te arbeyden ter plaetze daermen wijsen soude; ende van nu voordaen tot Paeschen eerstkomende toe alle Sondagen Misze ende Predicatie te horen, ende daer van den selven tijd goed bescheyd te brengen, met verbod van niet meer te komen ofte te converseren in steden ofte dorpen sijne Ko: Ma: niet toegedaen wesende, op pene van wel strengelijk gegeeszeld te worden anderen ten exempele.

+*Huyg Pieter Aelbertszen veroordeeld de Iustitie om vergiffenisze te bidden, &c.*

+*Dito* werde *Trijn Gijsbrechts,* van Sparendamme, mede also verwesen, om dat sy te Leyden by haeren man, den Prinze van Oranjen dienende, geweest was, ende wat gelds van hem gehaeld hadde: op gelijk scherp verbod van sulkx niet meer te doen onder straffe van strenge geeszelinge.

+*Trijn Gijsbrechts tot hetselve vervvesen.*

+*Dito Pieter VVillemszen,* dan Haerlem, van gelijken: om dat hy te Warmond by sijnen meester Gerrit van der Laen Kasteleyn ofte Kapiteyn van den Prinze op't Huys voorsch. geweest was.

+*Item Pieter VVillemszen.*

+*Den laetsten Octob.* 1573. werde *Ian Klaeszen* tot vergiffenis-bidden verwesen, ende ses-weken-arbeyd aen de Stads werken voor drie grooten daegs, ende een half jaer binnen de Stads vrijheyd gebannen, op gelijk verbod ende straffe als boven: om dat hy te Leyden was geweest.

+*Item Ian Klaeszen.*

+*Dito* most *Aelbert VVillemszen,* Slotemaker, om gelijke oorsake, om dat hy op weg was geweest na Leyden ende Delf te gaen, vergiffenis bidden, drie weken sonder loon aende Stad werken, een jaer binnen de vrijheyd blijven, in geene herbergen komen, misze ende predicatie horen, op pene van twee jaeren gebannen te worden.

+*Item Aelbert VVillemszen.*

+*Den 14. Novemb.* 1573. most *Iakob Schoorl.* om dat hy ook maer op weg was geweest na Leyden te gaen, de Justitie om vergiffenisze

+*Item Iakob Schoorl.*

bidden, een geheel jaer binne*n* de vrijheyd van de Stad blijven, een geldboete van sestien guldens geven, in geene herbergen komen, te misze gaen, predikatie horen, op de verbeurte van twintig ponde*n* heren-geld, ende twe-jarig bannissement binnen der Stad vrijdom.

Dito werde *Mees Gerbrandszen,* metgesel van Jakob Schoorl tot [+] gelijke amende verwesen.

[+] *Item Mees Gerbrandszen.*

Den 7. Decemb. 1573. werden *Antonisjen Kornelis,* van Lisze, ende [+] *Maritjen Kornelis,* van Overveen, een jaer uyt Stad gebannen, om dat sy die van Leyden ten dienste gestaen, ende van daer brieven aen den Gouverneur deser Stad gebragt hadden.

[+] *Antonisjen ende Maritjen Kornelis gebannen.*

Den 20. Ian. 1574. werde *Andries Ianszen,* Kannegieter, by wien eene [+] groote menigte van verboden heretijke ende suspecte boeken gevonden waren, verwesen, dat gemelde boeke*n* op de Sale van't Stadhuys souden verbrand worden, en*de* dat hy alle ketterije soude abjureren, ende versaken, en*de* een jaer lang met eene barnende toorze gaen voor't waerdige heylige Sacrament telken als't selve ommegedragen word, ende mede een jaer lang alle sonnedagen ende heylige dagen de predikatie ende misze inde Groote Kerke des morgens horen, ende sitten onder de predikatie over de predickstoel, en*de* 't eynden 's jaers daer van behoorlijke certificatie in handen van den Schout leveren.

[+] *Andries Ianszen vervvesen om de vvare Religie te versaken, &c.*

Den 7. April 1574. werde *Adriaen Ioriszen van Solmis,* van wegen dat [+] hy inden voorleden turbulenten tijd hem seer rebellijke*n* gedragen, ende begeven hadde om Koster van de Gemeynte der Gereformeerde ofte [*] valsche gereprobeerde Religie te wesen ([†] uyt oorsake van welken dienste sijn medegeselle wijlen Jan van Sanen onthalsd was, met konfiskatie sijner goederen) sonder dat hy zedert de reductie deser Stad hem bequaem gemaekt hadde der gratie ende pardoen, van wegen sijne Majesteyt inde maend van Augusto alhier gepubliceerd, maer zedert dien tijd tot sijne apprehensie toe altoos gelatiteerd hadde, van sijne gevangenisze ontslagen, mits dat hy volgens sijne presentatie alle ketterijen ende valsche leringen abjureren ende versaken soude, hem bequaem makende tegens den hoog-tijd van Paeschen tot de verdienste van't voorschreven pardoen, mits gaende te biechte, ende ten heyligen Sacramente, ende dat hy mede sweren sal van nu voordaen hem te dragen ende te reguleren naer de Katholijke Religie van de heylige Roomsche Kerk, gelijk een goed Katholijk man toebehoord.

[+] *Item Adriaen Ioriszen van Solmis.*

[*] *Esa. 5. 20.*

[†] *Besiet boven pag 233.*

Den 6. Septemb. 1574. hebben *Stoffel Iakobszen,* van Leyderdorp, [+] ende *Ocker Ianszen,* van Voorhout, gevangens, by haeren solemnelen Ede gesworen in handen van Sebastiaen Kraenhals, Schout, dat sy hen van nu voordaen dragen sullen als goede Katholijke luyden, achtervolgende de Religie van de heylige Katholijke Roomsche Kerke.

[+] *Item Stoffel Iakobszen, ende Ocker Ianszen.*

Den 5. Iun. 1576. werde *Iakob Ianszen,* Schemaker, gecondemneerd,

+op de Markt geleyd, ende gebonden te worden aen de galge, aldaer staende, den tijd van een ure lang, ten aensien van eenen ygelijken; ende voords den tijd van vier jaeren gebannen uyt deser Stad, ende de vrijheyd van dien, etc. om dat hy gedurende het beleg deser Stad by sijne Majesteyts rebellen was geweest, ende na dat hy daer na 't pardoen van sijne voorsch. Majesteyt mede genoten ende verdiend hadde, niet op en hiel sijn afgunstig hert ende quaede wille tot sijne Majesteyt te dragen, hem daeglijkx verblijdende in sijn Majesteyts tegenspoed, ende hem bedroevende in des selfs Majesteyts victorie, ende tonende de volheyd van sijn herte, hem niet geabstineerd nochte geschaemd en hadde 'tselve opentlijk met den monde uyt te spreken, ende met teykenen te bewijsen; ende ook om dat hy hem niet gedragen ende geregeleerd en hadde als een Katholijk ende Christen mensche schuldig was, also hy zedert 'tverdienen van 'tvoorsch. pardoen nochte te bieche nochte ten heyligen hoogwaerdigen Sacramente geweest en hadde.

+*Iakob Ianszen aen de galge gebonden, en*de *gebannen*

Diergelijke vonniszen sijnder ontallijke meer: maer dese sullen overvloedig genoeg wesen.

+So word dan de groote Babylon, de moeder der hoererije ende grouwelijkheden der aerde, te rechte geseyd dronken te wesen van den bloede der heyligen, ende van den bloede der getuygen van Jesus. *Apoc. 15. 6. 7.* So dat de bloedverwige Roomsche Kardinaelen hunnen rechten wapen-rock ende levereije dragen.

+*Besluyt van desen handel.*

Ik en kan hier evenwel niet verswijgen, nochte verbergen, dat onder dese luyden, die dese Spaensche ende Roomsche vervolgingen uytgestaen hebben, enige ook geweest sijn die om de Wederdoperije geleden hebben, ja den dood gestorven sijn: hoewel ik die willens op dien naem niet en hebbe willen melden, nochte uytdrucken, ofze hun veel-licht onbekend mogten wesen, op dat die van hunne Secte met mijnen arbeyd hun vermeynd Offer-boek niet en stofferen, ende hunne martelaers door mij niet en komen te roemen, ende te verheffen: also de sake alleen, ende de straffe geenzins, den Martelaer voor Gode maekt, ende die voor geen bloed-getuygen des Heren en mogen gerekend worden, die om hunn Gods-lasterlijke opinien ende ketterijen sterven, maer veel meer dobbel-ellendig te achten syn.

Maer niettemin nochtans moet ik dit daer by seggen, dat of wy schoon de grouwelen der Wederdoperije, die ons nau een enig stuck der leren ongeschonden ende onbedorven laten, van herten vijand sijn, so wel als de Papisten, die het dan noch met hunne Antischristische lasteren ende afgoderijen niet een hayr beter en maken: so en konnen wy evenwel hunne grouwelijke tyrannije niet voor goed kennen, ende + onse siele en sal inde vergaderinge dier bloeddorstige*n* niet komen. Men moste ook billijk onderscheyd maken tuschen de Sectenmeesters ende vervoerders, ende tuschen de arme verleyde menschen. Behalven datter ook wel middel is de belhamels te stueren ende in te binden by

+*Psal. 5. 7. Deut. 13. 1. &c.*

andere gevoegelijke wegen.

Ist dan ook niet gansch onbillik ende onverdragelijk, dat onse Romanisten den meester over-al maken, ende het hooge woord voeren willen, daer sy niets te seggen en hebben, ende daer sy swijgen ende duyken mosten: so sy anderen by sich niet lijden en willen, daer hun haen koning is, maer de selve ten vuere ende ten swaerde ten uyterste*n* met de hoogste bitterheyd vervolgen?

Souden dan ook de Wederdopers wel so onvernuftig wesen, dat sy sich in den voorspoed der gemeyne vijanden souden verblijden, die met hun ende ons wel-eer so geleefd, ende omgesprongen, en*de* nu ook noch niets beters in den sin en hebben? Oft souden sy wel so ondankbaer wesen, dat sy na den ondergang ende 't qualijk-varen der Gereformeerden souden haken, ende verlangen, onder welker vleugelen sy so gerustelijk mogen blijven sitten, ende schuyle*n*, ende op hunne bedden in de pluymen so gemaeckelijk rusten, ende duyken, ende in vrede by huys over den haert blijven hangen, ende sich koesteren, terwijl de anderen dickwils met ongemack ende gevaer op hunne wachten en*de* tochten voor den vijand staen? Ofte en konnen sy sich ook noch niet over hunne lasteringe schamen, waer mede sy de Christelijke Overheden, voor alle hunne trouwe sorge, moeijte, en*de* kommer in hunner beschuttinge tegens het geweld der Spaenschen, uyt Gods Gemeynte sluyten, ende tot het helsche vuer verwijsen?

Ik wete nu ook seer wel, dat onse Stad voor't verhael sulker Paepscher Tyrannije, ende diergelijke geschiedeniszen, in haer bedreven, weynig ge-eerd word, ende dat het met mijn Tytel van Lof, ende met mijn voornemen, niet al te wel over een en komt: maer hoe konnen wy sulkx nalaten, als wy eene volkomene beschrijvinge ende historie maken sullen: behalven dat ik ook niet sien en kan, waerom onse eren-tytel, ten aensien van het meeste en*de* voornaemste onser verhandelinge, en*de* dat eygentlijk onse Stad betreft, niet en soude in sijne volle waerde blijven? Ik kan ook met waerheyd sonder roe*m* seggen, dat ik onse Stad allerwege*n* so gaerne eren soude, als iemand ter wereld, niemand te na gesproken; dat ik ook meyne in dit mijn werk, naer mijne swackheyd, met der daed overvloedig te betonen. En wat hier nu dese sake belangd, wie en siet niet, dat alle de schande deser Tyrannije eygentlijk geheel ende al op de Paperije, ende niet op onse Stad en rust, ende alleen tot haeren last leyt, ende op haere rekeninge staet? dat ik nu noch niet en segge, dat sulkx onse Stad niet eygen, ende alleen, maer met alle, ten minsten met alle de Hoofd-steden van 'tLand, ja van de gansche Christenheyd, inde al-gemeyne Antichristische bloedige vervolginge gemeyn is geweest.

Maer *Rosa* kreeg sijn loon. Die boef bestond met liegen,[+]
Met konsten, en praktijk de luyden te bedriegen,

[+]*Bedriegerije van Iakob Rosa.*

En dwong also het volk het geld behendig af:
'Twas billijk datmen hem wat op sijn rugge gaf.

Den 7. Decemb. 1549. werde *Mr. Iakob Rosa* van Kortrijke gecondemneerd een half ure te staen op het Schavot met sijn papieren, briefkens, ende boeken om sijn hals, ende daer na wel strengelijk met roeden gegeeszeld te worden, ende gebannen uyt der Stede van Haerlem, vrijheyd van dien, ende jurisdictien van Kennemerland ende Rijnland ten eeuwigen dagen, sonder daer weer in te komen opte verbeurnisze van sijn lijf; ende sijne voorsch. papieren ende boeken verbrand, ende metten viere te niete gedaen, mitsgaders ook enige ringen met de gesteenten genepen ende gebroken te worden, ende de stucken in handen vanden Officier als gekonfiskeerd te blijven: om dat hy hem vervorderd hadde de luyden te trecken dat sy geloof souden stellen inde hulp van den Duyvel, ende in superstitie, also God verlatende, daermen alleen troost hulp ende bystand aen schuldig is te soeken, ende dit al in verminderinge des Christen geloofs, deur welke treckinge, middelen, ende logenen, die de selve Mr. Jakob daer by voegde, hy twist makende was onder 't gemeene volk, pertuberende de gemeene vrede, ende also met onrechtvaerdigheyd geld van de luyden krijgende om vagabondelijk leuij ende leckerlijk te leven, ende al 'tselve niet latende, hoewel hy ter cause van dien tot Aernhem inden Lande van Gelre gevangen was geweest, maer noch daer in blijvende, en*de* contunierende twist twedragt ende ongeloof te stichten.

[+]*Torentius* die mag met sijne slimme treken
Seer wel in onsen tijd by *Rosa* sijn geleken,
Geen minder schalk als hy, een slim geslepen gast.
Wel houd de Magistraet hem hier in't Werkhuys vast!

[+]*Verleydinge van Ian Symonsze*n *Torren**tius, van Amsterdam.***

Het is hier te lande, ende elders, meer dan al te wel bekend, wat een land-gerucht van desen *Ian Symonszen Torrentius,* ende den handel sijner verleydinge ende ergeniszen overal veele jaeren lang is gestroijd, ende gelopen. Ik en konde derhalven niet nalaten dese sake ook met weynige woorden alhier aen te roeren. Doch en vinde nochte nodig, nochte geraden, alle sijne beschuldingen alhier op het papier te stellen, ende in het licht te geven, welke grouwelen beter dienen met eeuwig stilswijgen begraven te worden; nochte ook sijne blaeuwe glosen, ende tastelijke uytvlugten, ende ontfutzelingen daer tegens: maer ik wil mij slechts aen den blooten ende korten eysch van den Here Schout Kornelis van Teylingen houden, waer op de eyndelijke sententie ofte vonnisze der Heren van den Gerechte is geveld, ende gevolgd. Aldus dan is de gerichts-sake alhier ter Stede met gemelden Torrentius aengevangen, ende afgelopen. Na dat de Heren Burgemeesters ende

Regeerders onser Stad na lang geduld, ende verdriet, de gansche sake wel onderstaen, ende goede vaste ende met ede-besworene bewijsen ende versekerdheden van sijn quaed leven, ende schandelijke praktijken bekomen, ende sich met vijf ofte ses Advocaeten wel ende voorsichtig in alles beraden hadden, dat sy volkomen stoffe hadden, om hem op sijne ontkenninge, naer rechten te mogen pijnigen: so is gemelde Torrentius den 30. Aug. 1627. in versekerheyd genomen. Boven dien is noch de Here Officier, met den Here Secretaris Johan van Bosvelt, tot Delf en elders om meerder ende nader ondersoek ende bewijs van alles getrocken, op datter niets en soude nagelaten worden dat tot volkomene kennisse van sijne sake mogte dienen, ende behoren. Ende na dat gemelde Torrentius tot geene ronde bekentenisze sijner lasteren en was te brengen, trachtende slechts met kaele glosen ofte uytleggingen, ende gesochte verbloemingen te ontslibberen; soo werde hy eyndelijk aen de pleije gesteld, ende opgehaeld, daer hy niettemin by sijne voorgaende verschoningen ende ontfutzelingen hardneckig is gebleven, sonder dat de Heren Rechters hem tot ronde bekentenisze der waerheyd hebben konnen perzen. Derhalven de Heren met dit stuck niet weynig beducht sijnde, ten hoogsten sorge dragende voor de ere Gods, ende het nut van het gemeyne beste in desen, willende voorsichtig toesien, so veel in hun was, dat gemeld lichtvaerdig werelds-kind sijn quaed en*de* ongehoorde verleydinge niet verder en soude voordsaeijen, ende dat ook de Stad in geen onnodig ende oneyndelijk proces en mogte ingewickeld worden, hebben na lange beraedslaginge, ende rijp overleg der sake, voor best ingesien, de sake door een extraordinaer proces, van wegen het extraordinaer *crimen* ende last van den gevangen, op het Raedhuys tot een gewunst uyt-eynde te brengen, ende daerom goed gevonden, ende besloten, dat de Here Schout tot dien eynde sijnen eysch kort soude begrijpen, ende de selve door sijnen Procureur mondeling laten voorstellen, ende het vonnisze der Heren vanden Gerechte daer op doen strijken, ende uytspreken. So werde dan den 25. Jan. 1628. gemelde Jan Symonszen Torrentius, gevangen, op de Blaeuwe Kamer gebragt, alwaer een groot volk versamelde, en*de* toedrong, niet alleen van onse inwoonderen, maer ook van andere steden, ende plaetzen. Daer na heeft de Procureur de misdaeden van Torrentius van sijn ongeregeld ende ergerlijk leve*n* so hier so elders gepleegd, ende sijne grouwelijke blasphemien ende lasteringen tegens de hoogste Goddelijke Majesteyt, tegens den Saligmaker Jesus Christus, ende tegens de H. Schrifture uytgespogen, ende andere sijne verleydingen, ende bedriegerijen, in eene Stad van recht ende religie niet te verdragen, kort-ingetrocken, ende sommarischer wijse, voorgesteld, ende afgelesen, ende den eysch van den Here Schout daer tegen, te weten des doods, ofte anders aen den lijve gestraft te worden, als de Heren Rechters souden goed vinden, met konfiskatie van alle sijne goederen: waer

op, na enige pleydoije ofte rechts-bepleytinge tuschen sijnen Advocaet ende gemelde*n* Procureur, de sententie ofte het vonnisze der Heren van den Gerechte is uytgesproken, als dat hy gevangen om sijn bedreven quaed werde verwesen in de kosten sijner gevangenisze, ende twintig jaeren lang op sijne eygen kosten geconfineerd, ofte verbannen, ende bewaerd te sullen worden ter plaetze die de Heren souden beramen, ende goed vinden.

[+]'Ksou *'tVVederdopers-volk* hier konnen laten steken,
[+]'Ten ware dat ik most van *Ian Matthijszen* spreken,
Die juyst *van Haerlem* was: mijn Stad, vergeeft het mij
Dat ik hem hier verhael, ik kan hem niet voorby.
Die booswicht gaf sich uyt voor een *Propheet* des Heren,
Ja wilde datmen hem als *Enoch* soude eren:
Vraegt *Munster* na sijn leer, sijn leven, dood, en straf.
Van hem en sijns gelijk daeld dese Secte af.

[+]*VVeder-doperije.*
[+]*Ian Matthijszen, Backer van Haerlem, de groote Propheet, en*de *Enoch der VVederdoper*en.

In't jaer onses Heren 1532. woonde alhier te Haerlem een Backer, *Ian Mathijszen* genaemd, een ongeleerd man, maer stout, ende oproerig, listig, ende wel bespraekt: dewelke met vuyle vleeschelijke lusten ende wulpschen brand der onkuyscheyd ontsteken, op sekere jonge ende schoone brouwers-dochter verliefde, trachtende daer op voords naer sijn uyterste vermogen gemelde dochter tot sijne wille te krijgen, ende sijne eyge huysvrouwe, die hem te oud en*de* niet schoon genoeg en was, te verlaten: waer toe hy dan geenen gereeder nochte bequaemer middel siende, dan den weg der bedriegerije van geestdrijverije, verbergde sich onder den schijn des Engels in geveynsde heyligheyd, roemende veel van hemelsche gesichten, ende goddelijke inspraken, ende openbaringen, door welke valsche ende listige behendigheyd hy eyndelijk tot sijne wille ende voornemen gekomen sijnde, heeft de gemelde dochter schandelijk geschaekt, ende heymelijk t'Amsterdam gevoerd, ende sich aldaer voor eenen Wederdoperschen Leraer ende Vermaender opgeworpen. Daer gaf nu dese heylige man groote dingen voor, en*de* sprak niet dan van heymelijke drijvinge*n* des Geests, en*de* verborgene openbaringen Gods, die hy noch niet en mogte uytspreken, nochte iemand te kennen geven, verklarende dat hy de twede Enoch en*de* getuyge Gods was. So heeft hy daer op ook sommigen de handen opgeleyd, ende als nieuwe Wederdoopersche Apostelen twee ende twee te samen uytgesonden, namelijk Gerrit Boekebinder, Jan Beukelszen, Kleermaker van Leyden, die hy tot Munster in Westphalen heeft afgeschickt, al waer gemelde Jan Beukelszen na een wonderlijk ende sonderling Koning werde: item Jakob van Kampen, Houtsager tot Amsterdam, Diderik Kuyper, Bartholomees Boeke-binder, Leendert Bouwenszen, David van Hoorn, Klaes van Alkmaer, Kornelis uyt den Briel,

Meynart van Delf, Roelof Maertenszen, ende meer anderen. Dese predickte*n* dan door den Geest van hunnen Enoch het Wederdopersche nieuwe Evangelium in verscheyde oorden met groote beroerten, ende magt der verleydingen. Als dan nu dese groote Propheet ende Enoch bemerkte dat hy gelegenheyd hadde sich naer de wereld groot te maken, so heeft hy Jakob van Kampen tot eenen Bischop gesteld, ende in sijne plaetze t'Amsterdam gelaten, ende is na sijne Munstersche Apostelen vertrocken, al waer hy de stoel der Wederdopersche heerschappije gedachte te planten: daer hy dan ook sijne personagie onder eenen bedriegelijken schijn van heyligheyd so meesterlijk heeft weten te spelen, dat hy eenen grooten aenhang van ontallijke menschen aen sijn snoer heeft gekregen, die ook so seer inder ijl hebben toegenomen (also sy van alle omliggende Steden ende Dorpen, op 't aenschrijven vande voornaemste belhamels hunner rotterije aldaer als bijen te samen swermden) dat sy de Stad eyndelijk vermeesterd, ende geplonderd, den Raed ende Burgerije beroofd, ende verjaegd, ende het bewind der regeringe aen sich getrocken hebben. Wanneer dan nu dese Wederdopersche Munstersche rol-wagen naer den sin van desen Enoch so wel voord wilde, so worp hy sich tot eenen President ende hoofd van de Stad op, ende liet flukx verscheyde scherpe Plackaten aflesen, ende verkondigen, als dat een yder op lijfstraffe al sijn goud ende silver, ja alle sijne have, ende goederen, op eenen hoop, in't gemeyn, ter bestemder plaetze, souden brengen, ende niemand iet eygens voor sich achter de hand houden: als mede dat niemand sich en soude vervorderen enige boeken te hebben dan alleen den H. Bibel, ende dat alle de andere boeken souden verbrand worden, voorgevende dat God hem sulkx alles bevolen hadde. 'Tgeschiede ontrent desen tijd dat seker ambachtsman Hubrecht Truyteling iet spottelijks van desen Enoch so ontsteken werde, dat hy gemelden Truyteling op de Markt voor sijne gewapende gemeynte opentlijk dede komen: de welke na dat hy aldaer voords aengeklaegd ende ter dood verwesen was, so heeft dese Propheet selfs sijne moordadige handen aen hem geslagen, ende na dat hy hem ter aerde hadde nedergeveld, heeft hem met eene spietze in 't lijf gesteken, maer als hy soo noch niet dood en was, heeft hem op eene andere plaetze doen brengen, alwaer hy sekeren jongeling een geladen roer uyt de hand genomen, ende Truyteling daer mede doorschoten ende gedood heeft: welke grouwelijke moord dese god-vergeten boeve daerenboven noch met het bevel van God godslasterlijk durfde bekleden, ende bekladden, doch te weten van dien God der Wereld, dien hy [+] diende, die een leugenaer ende menschen-moorder van den beginne geweest is. Als nu dese godloose Geest-drijver dit grouwelijke moordenaers-stuck volbragt hadde, so heeft hy eene lange spietze genomen, ende is als een kranksinnig mensche daer mede door de Stad gelopen,

[+]2. Cor. 4. 4. Iob. 8. 44.

roepende, dat God de Vader hem geboden hadde, dat hy de vijanden, die de Stad van Munster van wegen dit Wederdopersche onwesen belegerd hadden, om die afgrijzelijke ende ongehoorde beroerte ende geweld naer verdienste te straffen, van de Stad soude drijven, ende verjagen: maer als hy nu gelijk een dolle hond ter poorten uyt tot den [+] vijand inliep, so werde hy terstond van eenen zoldaet bejegend, ende doorsteken, ende heeft also naer Gods rechtvaerdig oordeel het loon sijner grouwelen ende lasteren ontfangen. Dit is dan kortelijk het leven ende eynde van onsen *Ian Matthijszen van Haerlem,* dien Wederdoperschen Enoch, ende grooten Propheet, van wien de swermers deser Secte tot op desen huydigen dag hunne sendinge hebben, hoe meesterlijk ook dat sij sich met eenen heyligen schijn weten te bemantelen. Waer uyt wy klaerlijk voor ogen sien konnen, hoe lichtelijk ende schrickelijk de Duyvel die menschen weet te betoveren, ende in 't verderf af te storten, die van Godes H. Woord ende geopenbaerde wille tot droomen ende geestdrijverijen afwijken, ende den Duyvel ende sijne verleydinge in plaetze van God ende sijnen H. Geest aenhangen.

[+] *Ontrent Maert des jaers 1534.*

Dese verzen staen onder sijne Afbeeldinge.

Den eersten Sender mag ik mij wel gaen beroemen
Van het Herdoops geslacht, maer niet tot haerder vromen:
Want grouwelen seer veel heb ik ook me bedreven,
En mij is voor mijn deel een [*] lood door 't lijf gegeven.

[*] *Hy en is niet doorschoten, maer doorsteken. Sleid. lib. x. confoditur.*

Maer sal ik *Velsius* ook hier ter ste verhalen?
Sijn sinnen raekten hem op't hollen ende dwalen
In sijnen ouderdom, het was meer raserij
Door 'tbreken van sijn hoofd, als aerd van ketterij.

[+] *Pieter Bor in sijn Dertiende Boek.* In desen jaere 1578. heeft *Doctor Iustus Velsius Haganus* hem veel onthouden *binnen Haerlem,* Leyden, ende den Hage, ende andere plaetzen in Holland, ende heeft hem uytgegeven dat hy van Gode gesonden was de menschen voor het eeuwige verderf te waerschouwen, heeft hier ende daer enige predikatien voor eerst secretelick gedaen, daer na op publijke plaetzen, heeft sich beroemd sijne lere met myrakelen te bevestigen, ende is gebeurd binnen Haerlem, dat hy wesende ten huyse van M[r]. Jan van Suren, hem beroemde dat hy van Gode gesonden was, omme de geheele wereld te reformeren, ende naer enige propoosten heeft hy geseyd, men soude aldaer doen brengen M[r]. Gerrit van Ravensbergen, wesende een Rechtsgeleerde aldaer wel bekend, ende was de schoonvader van den Burgemeester M[r]. Gerrit Stuver. Dese was lange

[+] *Lere ende roem der myrakelen van Doctor Iustus Velsius uyt den Hage.*

jaeren blind geweest, die soude hy siende maken: maer als hem werde gevraegd of hy 'tselve met medicijn doen soude, also hy Doctor in de Medicijnen was, hy seyde neen, maer myrakeleuselijken, op een ogenblick tijds, tot betoninge van dat hy van God was gesonden, welke Ravensbergen aldaer gebragt ende geleyd sijnde, is hy in een kamer aldaer gebragt, ende naer dat men hem geseyd hadde, waerom hy aldaer was ontboden, so is Justus Velsius op sijn knijen gevallen, ende heeft een gebed tot God gedaen, ende 'tselve voleyndigd sijnde is hy opgestaen, ende heeft den voorschreven Ravensbergen tot driemael gesproken, dat hy sijne ogen op doen, ende den dag des Heren aenschouwen soude, dan sijn gesicht en werde hier deur niet gebeterd, ende bleef in eenen doene: doe heeft Velsius gevraegd, of hy ook geloofd hadde, dat hy, als hy die woorden sprak, doet u ogen op, etc. dat hy sijn gesicht weder krijgen soude; Ravensbergen andwoorde, neen, dat hy 't niet en hadde geloofd: so ist dan, seyde Velsius, u schuld, ende niet de mijne, dat gy niet en siet, want so gy geloofd had, soud gy ontwijfelijk u gesichte gekregen hebben. [Meer is alhier te Haerlem niet voorgevallen: dat elders geschied is, en raekt onse Stad niet, die daer toe niettemin lust heeft, die kan 't ter selver plaetze lesen.]

Dese Justus Velsius is de selve geweest die Guicciardin gedenkt in sijn beschrijvinge van Nederland onder de geleerde mannen gesproten uyt den Hage, noemd hem een treffelick Medicijn-meester, ende groot Philosooph, die veel heeft geschreven, somen insonderheyd mag sien in de algemeyne Bibliotheke van Gesnerus. Hy was in dese tijd als hy hem voor sodanigen Theologus ende van God gesonden Dienaer Gods uyt gaf een geheel oud man, so dat enige meenden, dat hy door te veel studerens in sijn ouderdom, in sijn verstand en*de* sinnen gekrenkt was: andere hielden daer seer veel van, maer het beroemen van het doen sijnder myrakelen, daer niet van en quam, benam hem alle sijne aensienlickheyd, ende kreeg weynig aenhangs, die nochtans scheen dat hy sochte. *Idem Ibid.*

Dus socht de Satan vast door swaerd en ketterijen
Den loop van Godes Woord en Waerheyd af te snijen,
Op dat hy meester bleef, en Godes eer vertrad,
En noch voordaen 't gebied en 't volle seggen had.
Noch ist gelijk een vuer en blixem voordgelopen,
Het bloed doet Godes Kerk een meerder deure open,
De ketterije maekt de vromen maer bekend,
En als God werken wil, wie heeft het oyt gewend?
Wat dan de Satan dee, Gods Woord is doorgebroken,
En sijne waerde Kerk is als een roos ontloken,
Ons lieve Vaderland, en lieve Vaderstad,
Genieten dese gaef, en kostelije schat.

Vande Christelijke Gereformeerde Lere in Holland, ende te Haerlem.

Hoe wonderlijk God Almagtig sijn H. Evangelium tegens al het geweld des Satans uyt de duysternisze des Pausdoms in 't licht gebragt, ende voordgeplant heeft inde gansche Christenheyd, getuygen de Evangelische Historien overvloedig. So is ook niet tegenstaende de bloedige Plackaeten en*de* vervolgingen tegens de oefeninge der Christelijke Religie de selve niettemin in dese Nederlanden over al met magt doorgebroken.

Eerste openbaere Evangelische Predikatie in Holland, ende buyten Haerlem.

[+]Ende na dat de *predikatien in Holland* lang in't *heymelijk* gepleegd waren, so is de *eerste opentlijke Predikatie* buyten Hoorn met grooten toeloop van volk uyt alle de omliggende Dorpen aengevangen den 14. Julius 1566. door sekeren Jan Aertszen, Mandemaker, van Alkmaer geboren, waer uyt andere Steden mede eenen moed gegrepen ende sich verstout hebben het selve van gelijken in Gods name in yver te beginnen, ende so werde onder anderen de *eerste Predikatie* van gemelden Jan Aertszen *buyten Haerlem* gedaen den 21. Julius des Sondaegs in eene vergaderinge van ontrent 300. personen, waer onder ontrent vijftig mannen, ende de andere voords vrouwen waren; ende des anderen daegs wies het getal tot 700. personen, waer by gemelde Predikant de vrijmoedigheyd nam aen de Overheyd der Stad te schrijven, dat de Predikatien buyten de Steden in de andere Provincien vande Gouvernante waren toegelaten, ende dat sy daerom in Holland niet en behoorden verhinderd te worden. *Besiet Pieter Bor in sijn Twede Boek der Nederlandsche Oorlogen.*

Beelden-storm overal in Nederland, maer niet binnen Haerlem.

[+]Ontrent desen tijd geschiede de Beelden-storminge over al in geheel Nederland. Maer alhier te Haerlem werde de Kerke den 23. August. 1566. uyt vrese der selve toegesloten, ende den 7. Decemb. des selven jaers wederom geopend: so dat de Beelden alhier uyt dese oorsake voor den storm bevrijd werden. *O.M.* Hebbe daerom hier over eene *faute* begaen *pag. 165. uyt het Twede Boek van Pieter Bor Fol. 62. b.* Sijn E. is qualijk bericht, ofte het is misdruckt, dat ik gevolgd hebbe, meynende seker te gaen.

Geusenhuys op de Baen gesticht,

[+]Wanneer nu de vrijheyd ende de Religioens-verwanten te gelijk daeglijkx meer ende meer aenwieszen ende toenamen, ende de ongelegenheyd des winter-tijds op handen was, so hebben die van de Religie alhier te Haerlem den 19. Octob. des selven jaers met toelatinge van de Magistraeten eene Lootze, het *Geusen-huys* genaemd, van seven en tnegentig voeten lang, ende seven en zestig voeten breed, *op de Bane, van hout licht opgeworpen,* ende binnen den tijd van drie weken voltrocken, waer in twee Evangelische Predikanten Odolphus N. van Embden, een oud grijs man, ende Sixtus N. van Leeuwaerden, de

Gemeynte des Heren met de suyvere predikatie van Gods Woord getrouwelijk gediend hebben, so lang tot dat de hitte der vervolginge door de Gouvernante op een nieu weer meer ende meer over al begon aen te steken, waer door de Kerke Gods wederom inde woestijne moste + vlugten, ende sich ook alhier inde boschen, ende sand-duynen versteken, ende onthouden.

+*Apoc. 12. 6.*

So werde hier dan ook gemeld *Geusen-huys* den 30. April des volgenden + jaers 1567. in drie uren tijds *geslecht, ende afgebroken,* ende ook enige vroome Religioens-vewanten, als *Thomas Thomaszen, Floris Huygenszen, Michiel de Wael, ende Egbert Gerritszen, gevangen genomen,* om dat sy de ledige achter-kerke der Regulieren buyten de St. Jans Poorte tot openinge voor de Gereformeerde Predikatien versocht, ende tot de stichtinge van gemeld Geugen-huys op de Bane de hand mede geboden hadden, dieder ook beswaerlijk den hals souden uytgehaeld hebben, ten ware de Vroedschappen selfs getuygd hadden, dat sy uyt hoogdringenden nood om vredes wille in verhoedinge der beroerte de timmeringe van gemeld Predik-huys goed-gekend ende veroorlofd hadden, ende dat sy ook selfs uyt menschelijke swackheyd vrij wat waters in hunnen wijn gedaen hadden. *O.M.*

+*Ende vveder afgebroke*n*, met gevangenisze sommiger Religioens-vervvante*n.

Den 30. Julius 1570. werde in tegenwoordigheyd van Schout, + Burgemeesteren, ende Schepenen alhier in de Groote Kerke het *Pardoen van den Paus over dese Nederlanden* verkondigd voor die gene die van de Roomsche Kerke waren afgevallen, mits penitentie doende, ende biechtende, waer toe drie biecht-vaders geordineerd waren, die den biechtenden besegelde brieven leverden; met welk Pauselijk Pardoen sy met-enen *van den Koning van Spanjen* in genaden aengenomen waren, achtervolgende sekere brieven, die ter peuije van het Raedhuys op den selven dag ook werden afgelesen. *O.M.*

+*Pardoe*n *va*n *de*n *Paus en*de *Koning va*n *Spanjen voor alle die tot de Roomsche Kerke vvederkeren.*

Hoe nu de Stad van Haerlem door Gerrit van Berkenroede, ende + Hans Kolterman, aen den Prinze van Oranjen is gekomen, ende de *Religie* binnen haer *vrij gelaten,* dat hebbe ik *pag. 166. &c.* verhandeld, het welke den 4. Julius 1572. is voorgevallen, na dat ontrent 900. Prinzen-zoldaten daegs te voren om de Stad hengelden, ende sich lieten sien, om de vrese in de burgers te brengen, diese vijandelijk meynden te beschadigen, so sy den Prinze van Oranjen tegens Duc d'Alve niet en waren toegevallen, als ik zedert uyt goede Memorien van dien tijd ben bericht.

+*Vrijheyd der Religie binnen Haerlem.*

Daer na is de Spaensche Belegeringe de Stad over den hals gekomen, + waer door sy van den vijand is veroverd, ende de *Religie* wederomme *verloren:* waer van ik hier boven *pag. 181, &c.* seer overvloedig gesproken hebbe: tot der tijd dat de Stad inden jare 1577. den 1. Maert onder de Regeringe van den Prinze van Oranjen, uyt kragt vande Pacificatie ofte Vredehandelinge van Gent, wederom is gebragt, ende de *Religie openbaer aengesteld, ende toegelaten:* waer van

+*Verlies en*de *afschaffinge der Religie door de veroveringe der Stad vande Spaensche*n.

ik desgelijkx in 't voorgaende *pag. 293. &c.* gewag gemaekt hebbe.

+Als nu de Stad van Haerlem door de Pacificatie van Gent, ende Satisfactie ofte gemaekt verdrag met den Prinze van Oranjen, ende de Staeten des Lands, wederom onder het gebied van den Prinze aldus was gekomen, so heeft de Bischop met de Regeerders der Stad+ den 20. Maert den Kerkmeesteren van *Bakenes* geboden, dat sy gemelde Kerke binnen drie dagen voor die van de Gereformeerde Religie souden opruymen, ende openen. Het welke van hun achter-volgd ende nagekomen sijnde, so is den 24. dito des Sondaegs de *eerste Predikatie* aldaer gedaen van *Thomas Tilius,* een seer geleerd ende godsalig man, gewesen Abt van S. Bernart, een Klooster by Antwerpe*n* op de Schelde gelegen. Ook werde den 7. April op Paeschdag het hoogwaerdig *Avondmael* naer de instellinge des Heren door den selven aldaer aen de Gemeynte uytgedeeld. Dese Thomas Tilius, was alhier van Delf gekomen, ende maer voor eenen tijd geleend, waer na hy wederom na Delf is vertrocken, alwaer hy in den Evangelischen dienst den voorderen tijd sijns levens standvastig is gebleven, ende in den Here ontslapen, ende begraven: so dat hy geen eygen Predikant deser Gemeynte geweest sijnde, maer alleen eenen kleynen tijd by leninge, hier over in het Register der Haerlemsche Predikanten *pag. 141.* van mij niet en is gesteld nochte geteld geworden.

+*ende vvederom vrijheyd der selve door de Pacificatie va*n *Gent*

+*Eerste Predikatie en*de *Avon*t*mael in Bakenes gedae*n *ende gehouden.*

+Korts voor desen tijd iszer een zoldaet dronken sijnde 's avonds onder het Paepsch-Lof inde Groote Kerke gekomen, met een mom-aensicht voor het Koor stil staende, ende voords niets anders doende, nochte sprekende, waer over hy beklaegd, ende gevangen sijnde, na drie weken, door tuschen-sprake van sijne beschuldigers, wederom werde losgelaten.

+*Quaed gelaet van tvvee dron*k*e zoldaet*e*n inde Groote Kerke.*

Den 15. Maert quam een ander dronken zoldaet in de Kerke in sich selven knorrende, ende sijn ponjaerd treckende, de welke hem van de kosters, ende andere kerken-dienaers werde benomen. Dese desgelijkx in hechtenisze gesteld, brak den 11. April uyt de gevangenisze, ende vlugte uyt de Stad.

Dit waren kleyne beginzelen van meerder beroerte, ja van bloed-stortinge. Evenwel is datmael sulke ordre gesteld, datter dat geheele jaer geen onheyl nochte swaricheyd en is ontstaen.

+Middeler tijd ging Amsterdam door dwang ende nood, volgens de meermaels gemelde Pacificatie, den 8. Feb. 1578. tot den Prinze ende de Staeten over. Maer also sy niettemin het hoofd noch al na den vijand schenen te hebben, ende de sake groot perykel liep, dat Don Jan van Oostenrijk, met correspondentie ofte verstand van die van binnen, op de Stad wel iets mogte voornemen; so hebben de Staeten door hunne Gecommitteerden, ende burgers van de Religie, sich van de Stad versekerd, de hecken verhangen, de Magistraeten veranderd, die de versekerdheyd der Stad tegens den vijand door de schutterijen

+*Religioe*n*s beroerte binne*n *Amsterdam.*

met geweld tegenstonden, ende de selve met Papen ende Monnicken uytgeset, de Kerken ende Kloosters gestormd, ende de gansche Paperije afgeschaft. Dit geschiede eerst in Meij, ende na voords in Augustus des selven jaers.

Dit exempel der naburige Stad Amsterdam maekte de Haerlemsche [+] zoldaeten vrij dapper gaende, ende tergde de selve ten hoogsten tot gelijke plonderinge na weynige dagen. Ook werde nu elders hier te lande de Roomsche Paepsche Religie buyten de steden gepleegd: ende de gelegenheyd der tijden, ende verdeeldheyd der gemoederen, ende begin van nieuwe krijgen, en konden de openbaere oefeninge des Papistische afgoderije, ende belachelijke superstitie*n* langer niet lijden.

[+] *Ende Haerlem, op Sacramentsdag.*

Vnum nemus non alit duos Etithacos.

De Gods-dienst openbaer verscheyden in een Land.
Is niet dan swaricheyd en oproer voor de hand.

Daer waren nu drie vaendels zoldaeten onder Jonker Arent van Duvenvoorde Kolonel, ende Hopmannen Teylingen, ende Reynoy in Stad. So is derhalven den 29. Meij des selven jaers, op Sacraments [+] dag, alst de Papisten naer hunne ergerlijke ende afgodische gewoonte noemen, drie ofte vier dagen na den aenvang vande Amsterdamsche beroerte, alhier gelijke swaricheyd ontstaen. Want als de Groote Kerke op gemelden dag vol mannen, vrouwen, ende kinderen was, ende daer onder wel 200. burgers met toorzen, om voor het Sacrament [+] te gaen, menende hunne*n* ommegang binnen de Kerke te doen, om dat sy de selve langs der straeten niet en durfden nochte en mogten plegen: so hebben de zoldaeten 'smorgens ten negen uren een rumoer ende beroerte voor de Kerke gemaekt, ende sijn ontrent tien uren, na dat de Misze uyt was, ende de toorzen aengesteken werden, ende de processie haeren aenvang soude nemen, met een groot gedruys in de Kerke komen lopen, so dat mannen, vrouwen, en*de* kinderen, uyt vrese, over hoop liepen, en*de* tot alle de deuren uytvloden, ende in het gedrang over malkanderen vielen. Daer werde*n* sommige Pape*n* en*de* Burgers gewond, en*de* daer onder een half-slecht Pape doodgeslagen; ook werde een stom onnosel mensche van Sandvoort, Maerte*n* Michielszen genaemd, hebbende eene brandende toorze in de hand, dwers door't lijf gesteken, maer werde noch van de wonde genesen: veel Papen, en*de* anderen werden hunne tabbaerds, mantels, ende taszen, ende den vrouwen hunne heupken beroofd, ende benomen, ende de ringen van heure handen gestreken. De Bischop Govert van Mierlo, datmael gepredickt hebbende, was mede in de Kerke, ende werde van eenen Provoost gesalveerd, ende versteken, dien hy met andere zoldaete ontrent vijftig guldens aen geld, die hy over sich hadde, vereerde, ende geraekte also niet

[+] *Petrus Borrius errat in anno mense & die.*

[+] *De Groote Kerke vvord van de zoldaeten beroofd, ende andere moedvville daer in gepleegd.*

sonder groot gevaer behouden in huys. Als nu het volk aldus uyt de Kerke meest verstoven was, so hebben de zoldaten de Kerke met alle de outaeren van linnen, kappen, kasuyfelen, ende andere goederen beroofd, ende alle de kisten opgeslagen, ende niet meer dan een ofte twee outaeren een weynig gesmeten, ende geschonden, so dat het hun meer om den buyt als om de beelden te doen was. De Schout Nikolaes Ruychaver, ende Burgemeester Pieter Kies sijn in de Kerke gegaen, ende hebben veele vrouwen uyt den nood geholpen, ende de zoldaeten mede eyndelijk uyt de Kerke gekregen, ende de selve doen toesluyten, tot der tijd dat die voor die van de Gereformeerde ende in't land aengenomene Religie werde geopend. Wanneer nu de Kerke aldus gesloten [+] was, so sijnse op staende voet na de *Minder-broeders* gegaen, die aen tafel saten, also het middag was, de welke voords van den disch vlogen, ende uyt het Klooster vloden, het welke de zoldaeten gansch ende al beroofden. Namiddag ontrent drie uren hebben sy het *Klooster* [+] mede met geweld opgeslagen, ende van gelijken uytgeplonderd. Meer Kloosters ende Kerken en hebben sy niet overweldigd, noch gesmeten: maer sijn alleenlijk in sommige [+] *Vrouwen-Kloosters* geweest om eenen roof van linnen, ende wollen, beneffens dat sy heur ook de spijse ende kost benamen. Ondertuschen nu dat de zoldaten dese moedwille bedreven, so hebben sy den trommel geslagen, ende het Markt-veld ingenomen, vresende van de burgers overvallen te worden, also der eene groote beroerte, dien ganschen dag ende nacht in Stad was. Dit is de naekte waerheyd van dese sake, in aller getrouwicheyd van mij voorgesteld, sonder het minste te verswijgen, naer het beste bericht, dat ik so uyt de Historien, als oude Memorien van dien tijd, hebbe konnen bekomen.

[+] *Item de Mindere-broeders.*

[+] *Ende Prekaeren.*

[+] *Ende sommige Vrouvven Kloosters.*

[+]Een van dese zoldaten, die den Pape doorsteken hadde, is daer na door last vande Staeten van Holland met der dood gestraft.

[+] *Een zoldaet vvord met de dood gestraft.*

[+]Ook werden die drie Vaendels voords uyt de Stad gelicht, Kolonel Jonker Duvenvoorde, ende Hopman Reynoy den 11. Junius, de eene na Delf, ende de andere na Leyden, ende Hopman Teylingen den 17. dito na 'sGraven-Hage vertreckende, na dat hun met trommel ende stads klocke wel scherpelijk belast was hunnen roof weder te geven: in welker plaetze den gemelden 11. dito een ander Vaendel in Stad is gekomen.

[+] *Alle de anderen worden uyt de Stad gelicht, ende een ander Vaendel daer in geleyd.*

[+]Als nu de Groote Kerke aldus vast toegesloten stond, ende geene doden daer in begraven werden, ende gemeld Vaendel zoldaeten in Stad was, ende die van Amsterdam in Augustus wederom aen't beelden-stormen geraekten; so wilden onse Haerlemmers den 3. Sept. ook wederom met geweld volgen, ende in de Kerke breken, om alles voords te beroven, ende in te smijten: maer werde hun van den Luytenant belet, ende verhinderd.

[+] *De zoldaeten trachten vvederom de Kerke te plonderen: maer word belet.*

So hebben ook de Heren van den Gerechte den 4. Sept. geordi-

neerd, dat een yder sijn goedjen te huys soude halen, die enige Epitaphien + ende grafzieraed in de Kerke hadde*n*, eer dat sy het tuychien quijt raekten. Ook werde het nieuwe Sacraments-huys met de outaeren ende beelden by last ende ordre vande Heren afgebroken, ende weg genomen, ende de gansche Kerke van de Afgoden opgeruymd, ende ontledigd, ende tot den waeren Gods-dienst geheyligd, ende voor de Gereformeerde Religie, ende suyvere predikatie des H. Evangeliums geopend, die aldaer van Johannes Damius werde aengevangen, welke onwaerdeerlijke segen ende genade Gods over onse Stad noch tegenwoordig duerd tot op desen huydigen dag. God geve sulkx tot de voleyndinge der wereld!

+*De Groote Kerke vvord van de Paperije gesuyverd, ende voor de Religie geopend.*

De Paus-gesinde Burgeren hielden sich over desen ganschen handel + geheel qualijk te vreden, ende gaven voor, dat hier mede de Satisfactie ende het verdrag met den Prinze van Oranjen ende de Staeten des Lands was ingebroken, ende vernietigd, door de welke hun de vrije oefeninge hunner Roomsche Religie was ingewilligd, ende toegelaten, die hier mede niet alleen verstoord, maer t'enemael weg genomen werde; welke klagte ende beschuldinge sy ook noch daeglijkx by gelegenheyd vernieuwen tot opsprake ende laster der Religie, ende Regeringe deser Landen.

+*Misnoegen en*de *klagte der Papiste*n *over dese handelinge met beswaringe der Overheyd.*

Dit en diend dan alhier niet onbeandwoord te blijven: waer toe + twee dingen onderscheyden moeten verhandeld worden, te weten de plonderinge der zoldaeten, ende de daed der Magistraeten.

+*Antwoord op dese klagte en*de *beschuldinge der Papisten.*

Wat de zoldaeten belangd, het en is het eerste niet, dat hunne moedwilligheyd tot eene ongetoomde ongebondenheyd losbreekt, ende uytberst, die dickwils niet wederhouden nochte ingebonden en kan worden.

Inter arma silent leges.

In't midden van der wap'nen-kragt
So is der wetten tucht veracht.

Men kon ook wel gelijke ja swaerder exempelen der Spaensche moedwille aentrecken, waer de sake daer mede goed gemaekt, ende geholpen. Doch wy en willen met geene exempelen schermen; veel min desen overlast ende onsturigheyd voorspreken. Wy en prijsen dese daed niet meer, als de Papisten. De Staeten hebben den doodslager ook gestraft. En*de* de Stad is flukx mede van de reste deser moedwilligers verlost, en*de* ontlast, na dat sy hunnen ingeropten roof ten dele wederomme hadden uytgebraekt. De valsche Gods-dienst ende afgoderije moet by wettelijke wegen en*de* met ordre, en*de* niet by maniere van oproer nochte wrevelmoed geweerd worden. Dese sorge is geenen bijsonderen personen, maer de Magten der Steden en*de* Landen van den Here

bevolen. God heeft den Goden scherpelijk belast de afgoderije niet te dulden, nochte door de vingeren te sien, maer de selve met rechten ernst in de vrese Gods te verstoren, ende uyt te roden. So spreekt de Here *Deut. 7. 5. Hunne outaeren sult gy verscheuren, hunne kolomnen breken, hunne hagen afbouwen, ende hunne afgoden met vuer verbranden.* Dit [+] hebben Moses, Assa, Hiskias, Josias, ende andere godsalige Regenten ende Vorsten in den volke Gods gedaen, die van herten voor de ere des Heren geyverd hebben.

[+] *Exod. 23. 20 27. 2. Paral. 14. 3. 4. 5. 2. Reg. 18. 4. ende 23. 4.*

Maer waer in toch sijn de Regenten so van de Stad als van 't Land met enigen, ook den minsten, glimp van reden te beschuldigen, ofte waer mede hebben sy de Satisfactie ingebroken, lieve vrunden, datmen daer over alhier by wijlen so gaet afwaeijen, ende sijn misnoegen tonen? Is gemelde Satisfactie ofte Verdrag met den Prinze ende Staeten uyt kragt vande Gentsche Pacificatie met de Regeerders onser Stad, gelijk ook met Schoonhoven, Amsterdam, ende andere Steden niet ingegaen? Is mede de voorschreve Pacificatie in haere waerde gebleven, ende niet tot water ende wind geworden? Was die ook meer dan provisioneel, ende voor eenen tijd, tot nader goedvinden van de Generaele Staeten, die in hunne Vergaderinge op het stuck vande Religie ende op alles goede ordre souden stellen? Maer hoe haest (eylaes!) is de twespalt der wapenen wederom ingebroken, die noch huyden duerd, waer door sulkx alles is verhinderd, ende nagebleven! So sijn dan de Staeten gedeyld geworden, ende andere resolutien ende besluyten naer gelegenheyd van den tijd genomen. 'Tis dan meer dan kinderlijk (mijns oordeels) op de Satisfactie te willen staen, in de Gentsche Pacificatie gegrond, daer zedert sulke veranderingen sijn voorgevallen. Ende waerom toch sal den Papisten de vrijheyd hunner Roomsche Religie meerder in dese Verenigde Provincien, dan den Gereformeerden de oefeninge van hunne*n* waeren Gods-dienst uyt kragt van de Gentsche Pacificatie, in de verheerde Nederlanden toe komen, ende toegelaten worden? Wie en weet ook niet, dat onse veroverde Hollandsche Steden, ende met-namen de onse mede, niet vrijwillig, nochte uyt liefde van de Gentsche Pacificatie, maer uyt enkele*n* dwang van hongers-nood sich eyndelijk by de andere Steden van Holland tegens de Spaenschen hebben moeten voegen? Het is wel waer, dat wy voor de vrijheyd der conscientien vechten: maer dat doen wy tegens de Papisten, die sulkx met magt trachten te verhinderen: so sy dan noch selfs niettemin die alhier by ons genieten, also sy in hunne*n* gelove niet ondersocht, geperst, nochte besaerd en worden, al word hun de oefeninge van dien by t'samenkomsten billijk verboden, daer den onsen evenwel by hen inde verheerde Landen gelijke vrijheyd niet en mag gebeuren.

Eyndelijk, ende insonderheyd, de Prinze ende Staeten hebben dit verdrag ende Satisfactie met de Heren onser Stad ingegaen. Maer en

weten nu onse Papisten niet dat hoog-gemelde Prinze ende Staeten met de Heren onser Stad naderhand eene nieuwe Satisfactie getroffen hebben, waer mede die eerste is te niet gedaen? *Ergò*

Fuimus Troes, fuit Ilium, & ingens
Gloria Teucrorum.
Tempora mutantur, & nos mutamur in illis.

Het is de tijd geweest van onse Roomsche Heren:
Nu iszer onse beurt. So kan de kanze keren!
De tijd en blijft altijd niet eenderleij van staet,
Nu siet gy dat het dus, nu dat het anders gaet.

Het sal nu nodig wesen, dit gemeld *nader Verdrag* alhier mede by dese handelinge te voegen, luydende van woord tot woord als volgd.

ALso de Burgemeesteren ende Regeerders der Stede van [+] *Haerlem seer ernstelick vervolgden, ende aenhielden omme vande Staeten 'tLande van Holland te hebben remboursement, en*de *betalinge, so van 'tgunt uyt de Stads beurse op de souldije van enige Kapiteynen, Officiers, ende zoldaeten, item van arbeydsloonen, omme die Stad, ende bresschen, by den vijand geschoten, weder te restaureren, ende jegens den vijand te fortificeren, verschoten, ende betaeld es geweest: als ook van't gunt haere borgeren, inwoonderen, ende andere particulieren noch ten achteren sijn, so wel voor 'tonderhoud van de zoldaeten, die in den belegge gedurende ontrent seven maenden in groot getale binnen den selve Stede waren, ende op de toesegginge van betalinge, by den Staeten die van Haerlem gedaen, daer binnen ontfangen sijn geweest, als van verschoten penningen, ende geleverde waren, die sy tot het voorsch. onderhoud fortificatie, ende redemptie van heur lijf ende goed (als de vijand de Stad deur hongers nood bekomen hadde) hebben moeten leveren, ende opbrengen, ende voords generalicken van alle andere onkosten by den selven borgeren, inwoonderen, ende andere binnen der voorsch. Stede ter selven tijde, daer voren, ende na, tot dat de selve Stad weder onder 't gebied ende gouvernement van sijne Prinzelijke Excellentie gekomen is, gesupporteerd.* Ende omme te verhoeden dat ter cause van de Satisfactie, by die van Haerlem van sijne Excellentie ende den Staeten verkregen, egene tvvist ofte onverstand tusschen den selven Staeten ende Regeerders van Haerlem naermaels en soude mogen op

[+]Accoord, ofte Verdrag tussche de Staeten van Holland ende de Stad van Haerlem gemaekt, waer mede de Satisfactie, die van Haerlem verleend, is vernietigd, ende alle hunne pretensien, ofte voorwen dingen van hunne schade, ende achterwesen, door het beleg ende den oorloge geleden, worden voldaen.

rijsen, ende oversulkx die Satis-factie geannulleerd ende te niete gedaen worden, sonder voordaen van eniger waerden ofte kragte van d'een ofte d'ander sijde gehouden te worden. *So hebben die voorschreven Staeten ten overstaen ende met advijse van sijn Prinzelicke Excellentie met die van Haerlem onderlinge veraccordeerd, ende verdragen, dat den selven van Haerlem ter oorsake voorschr. ende in voldoeninge van heuren gepretendeerde ende voorgenoemde achterwesen in volle betalinge van alle 't gunt voorschreven is gegeven, ende ten vrijen eygen opgedragen, geven, ende ten vrijen eygen opdragen mitsdesen den voorschr. Burgemeesteren ende Regeerders, ten behoeve der selver Stede, heuren borgeren, inwoonderen, ende andere alsboven, die partijen van goederen hier na verklaerd: Eerst alle die goederen toebehorende den Conventen, Geestelijke Collegien, ende Gilden, die binnen die Stad Haerlem, ende Parochie van dien, ten tijde van de Satisfactie gestaen ofte geweest sijn. Ende daerenboven die goederen vanden Kanonicken, eertijds Moniken tot Amsterdam ende Heylo geweest sijnde, mitsgaders ook die helft van de goederen behorende tot de twee Conventen inde Beverwijk gestaen hebbende, daer van die Staeten d'ander helft tot henwaerts behouden, om by henlieden* ad pios usus *geemployeerd te worden, mits dat die lasten daerop staende, mitsgaders van de alimentatie vande Conventuaelen, een Predikant, ende Schoolmeester vande plaetze, ook half ende half gedragen sullen worden, van welke goederen eensdeels by sekere Gecommitteerden vande Staeten inventaris ende staet gemaekt is. Ende sullen de voorschr. Burgemeesteren ende Regeerders van Haerlem van wegen ende uyt den name der voorschr. Staeten, den Conventuaelen, Collegien, ende Gilden, die als noch geenen inventaris ofte staet overgeleverd en hebben, behoorlijke staet afeyschen, ende doen overleveren van alle die goederen, die ten tijde vande voorschr. Satisfactie henluyden toequamen, ende ook van alle den voorsch. Conventuaelen, Collegien, ende Gilden overnemen die brieven ende munimenten die sy van de selve heure goederen hebben. Tot alle 't welk sy ook den onwilligen sullen mogen bedwingen met gijselinge ende apprehensie van heuren personen, die daer inne weygerig bevonden sullen worden, ist nood, waer toe die voorsch. goederen by hen luyden geaenvaerd ende gepossideerd*

te worden, als andere Stads-goederen, ende de selve te mogen verkopen ten behoeve ende profijte als boven: welverstaende dat die van Haerlem die Conventuaelen, ende andere Geestelicke personen, wesende wettige lidmaten vande selve Conventen, ende Collegien, voor date vande Satisfactie aengenomen, naer behoren eerlick ende wel sullen alimenteren, ende onderhouden, naer 't vermogen der selver goederen, in conformité vande Pacificatie van Gent. Ende sullen alle die Conventuaelen, haere residentie inden belegge ende daer voren binnen Haerlem gehad hebbende, hen by den anderen mogen versamelen in een bequaeme plaetze, ofte Convente, dat hen die Burgemeesteren ende Regeerders daer toe sullen laten volgen, ende toeeygenen, omme heur leven lange, ofte so lange hen dat geliefd, by den anderen te wonen, omme d'andere Kloosteren ende Conventen by de voorsch. Burgemeesteren ten behoeve als voren geaenvaerd te worden. Alle welke goederen van de voorsch. Conventen, Collegien, ende Gilden die voorsch Staeten beloofd hebben, ende beloven by desen, den voorsch. Burgemeesteren, ende Regeerders ten behoeve als voren, te laten ten vrijen eygen, mit alsulke lasten, als die by den jegenwoordigen Conventuaelen, Gildebroederen, ende Geestelijken personen ende heuren voorsaeten mede belast ende beswaerd sijn, sonder meer, ende ook dese alienatie ende opdragt by allen contracten van peyse, bestand, ende andere, staende te houden, ende te doen valideren: welverstaende dat indien, naermaels die van Amsterdam, ofte enigen anderen Steden by bewilliginge vande Staeten, ofte anders dan by transactie ofte enige andere onerose titule, die goederen vande Conventen ende Collegien binnen heure Steden gelegen quamen te behouden, dat die voorsch. Staeten in sulken geval die van Haerlem in gelde betalen sullen de somme van twee honderd duysend ponden, van veertig grooten 't pond, over vier als dan eerstkomende jaeren, latende hen lieden niettemin die voorsch. goederen behouden sulkx ende inder voegen als andere Steden dat toe gelaten sal sijn. Onder stond geschreven, geextraheerd uyt sekere Copie van een Acte ofte overgifte van den Staeten van Holland van date den 23. Aprilis anno 1581.

Onderteykend Guillem de Nassau, ende C. de Bechtere.

Dese na-beschreve Heren waren doe ter tijd Burgemeesters ende Schepens der Stad Haerlem.

Burgemeesters.

Niklaes vander Laen.
Pieter Ianszen Kies.
Adriaen van Berkenroede.
Matthaeus Augustijnszen Steyn.

Schepens.

M^r^. Ian van Suren.
VVillem Dirkszen Deyman.
M^r^. Hugo Bol.
Arent Pieterszen Deyman.
Kornelis Rijken.
Iakob Ysbrantszen.
Iohan Klaeszen Gael.

Dese personen sijn by de presiderende ende andere Raeden over Holland naer voorgaende denominatie van XXIV. Raeden den VII^en^. geeligeerd, ende den VIII^en^. genomineerd tot Burgemeesteren, ende Schepenen, hebbende den behoorlijken eed gedaen in handen vanden Officier den X^en^. September XVc. tachtig.

De *genaemde Katholijke Burgers,* hier van niets wetende, gaven onlangs daer na aen den Prinze van Oranjen, t'Amsterdam sijnde, eene *Requeste* ofte Versoek over, belangende de vrije oefeninge van hunne Roomsche Religie, volgens de meermaels aengeroerde Satisfactie, waer mede ik dese handelinge sal besluyten, dat ik uyt *Pieter Bor in sijn sestiende Boek* alhier met sijne eyge woorden sal byschrijven.

[+]Vergaderinge van enige Borgeren vande Roomsche Religie binnen Haerlem.

[+]De Heren Staeten van Holland ende de Prinze van Oranjen noch tot Amsterdam vergaderd wesende, so sijn enige van de Roomsche Gerrit van Ravensbergen, ende hebben t'samen gesloten een requeste te presenteren aen den Prinze van Oranjen Stadhouder van Holland, ten eynde sy souden werden gemainteneerd in haer exercitie, doe noch tot Haerlem wesende: om dese requeste te concipieren versochten sy Dirk Volkertszen Koornhert Notaris, die de selve ontworpen hebbende henluyden voorlas, ende na dat sy daerinne hier ende daer wat hadden doen veranderen, hebben sy die gearresteerd, ende in't net doen stellen, ende by enige van de haeren doen tekenen: ende also Mr. Gerrit Stuver, Mr. Jan van Suren, ende de voornoemde Koornhert

versocht werden de selve requeste mede te teykenen, hebben sy 't selve alle drie afgeslagen: de voorsch. Stuver allegerende voor excuys dat hy niet onredelijk achte, datze volgende de Satisfactie versochten in haere exercitie gemainteneerd te werden, also hy geen dwang in de conscientie voor goed en hield maer dat hy daerom van haere religie niet en was, nochte de selve en konde toestemmen: de voorsch. van Suren seyde voor excuys, dat hy wesende inde Magistraet niet goed en vond te tekenen, doch dat hy verstaen hadde, dat inde vergaderinge der Staeten was voorgeslagen, dat die Katholijke van Haerlem wel souden mogen versoeken toelatinge van henlieder exercitie, die men hen niet weygeren en soude, by aldien sy lieden konden bewijsen met der H. Schrift, de selve haere exercitie met den Evangelio ende Apostelsche lere over een te komen: ende Koornhert excuseerde hem die te tekenen, dewijle hy van henlieden gesindheyd niet en was, ende de requeste alleen als een publijk persoon tot haeren versoeke gemaekt ende geschreven hadde. Aldus werde de requeste by enige andere tot twintig in't getale onderteykend, daer onder vijf oft meer Rechts-geleerden waren.

De Magistraeten van Haerlem van dese vergaderinge iet verstaen hebbende, ontboden den voornoemden Koornhert voor haer op 't Stadhuys, ende vraegden hem, wat van dese sake mogt wesen: hy seyde het alles gelijk het geschied was, ende dat hy als een publijk persoon versocht sijnde om de requeste te maken, 't selve verstond niet te mogen weygeren: ende hem gevraegd sijnde, of hy dan de Roomsche Religie wilde voorstaen, seyde daer op, geenzins, noch ook die requeste, dat haer werk was, niet en wilde verandwoorde*n*, also hy de Roomsche [+] Religie hield voor een valsche Religie, ende haer Kerke voor een moord-kuyl: gevraegd sijnde, of hy de requeste by hem hadde, seyde ja, ende hem die afgeeyscht sijnde, vraegde tot wat eynde? hem werd geandwoord, om die nader te oversien, ende so sy die gefondeerd vonden, iemanden van de haere neffens enige der requiranten te committeren, om die aen sijn Excellentie te presenteren: also gaf hy die in handen vanden Burgemeester Niklaes vander Laen. De voorschreven Requeste aen den Prinze van Oranjen gepresenteerd sijnde, gaf den 10. Meij daer op voor apostille, dat hy verstond den inhoud van dien meest te betreffen den Staeten van Holland, de welke daer by grotelickx schene*n* te werden belast; ordonnerende derhalve*n* de selve in haeren handen gesteld te werden. De voorsch. Requeste was luydende aldus.

[+] *Koornherts verklaringe wat hy van de Roomsche Kerke hield.*

AEn mijn Here den Prinze van Oranjen Stadhouder van [+] van Holland, remonstreren die personen ondergenoemd, burgeren van qualité der Stede van Haerlem voor hen selve, ende ook voor andere heure mede-burgeren, verde het meeste deel vande

[+] *Requeste by die van de Roomsche Relige binnen Haerlem, overgegeven ae*n *den Prinze van Oranjen, in Meij 1581.*

*burgerije aldaer, so Ro. Katholijken, als andere: maer al t'samen liefhebbers van't gemeene welvaren der Nederlanden, ende getrouwe Patriotten wesende, hoe dat sy uwe P. Excell. noch onvergeten houden vande Satisfactie op den 22. Januarij 1577. binnen der Vere, de Stede van Haerlem onder signature ende segele van u P. Excell. sijnde gegeven. By welke Satisfactie onder anderen wel expresselick beloofd is geweest, so wel den waerlichen als geestelicken mannen ende vrouwen binnen Haerlem, datmen henluyden soude mainteneren in haere Katholijke Roomsche Religie en*de *exercitie van dien: waer op ook volgens den vordere inhouden vande selve Satisfactie, den eed van die beyde Religien tot Haerlem gedaen is geweest, ende is eyndeick ook mede binnen den beloofden tijde, ook volgens die Satisfactie, den Gereformeerden geleverd de Kerke op Bakenesze binnen Haerlem, om aldaer exercitie van Religie te hebbene, alles tot vollen genoegen van hunlieden Gereformeerden: 'twelk nochtans in geene andere steden, ook Satisfactie ontfangen hebbende, by u P. Excell. toegelaten en is geweest, te weten het hebben van een Kerke binnen de Stede: hoewel nochtans die Gereformeerde daer na, hier mede niet vernoegende, noch een ander Kerke midden in Haerlem tot den Karmelijten mede tot haeren voldoen verkregen hebben gehad, sonder dat henlieden twee Kerken beloofd waren: waermede sy lieden Gereformeerde noch ook al niet versaed wesende, daer na door't onbedacht beleed eene Commissaris geoccupeerd hebben gehad die Groote Kerke tot Haerlem, na dat die door een so schandelicken als ongestrafte acte, niet gebeeldstormd, maer wel geplonderd, een onnosel Priester dood geslagen, ende veel burgeren gequest ende van heur overklederen beroofd waren, alles tot grooten verdriete vande supplianten, ende tot geene kleyne schandaele ook van de Gereformeerde selve, gemerkt alle de wereld kennelijk wat, wat solemneele beloften (voren verhaeld) den supplianten waren gedaen, die geen oorsake ter wereld en hadden gegeven tot so ergerlicken overdaed, ten ware dan sake ('twelk ongelooflijk is) dat iemand der supplianten al te grooten geduld in 't gedogen van so merkelicken ongelijk oorsake van dien soude willen achten, in welke geduld die supplianten noch al standvastelick volharden ter liefde vande uytnemende eendragtigheyd binnen Haerlem, niet min loflijk, als ongelooflijk wesende, tuschen den supplianten ende den Gereformeerden heuren medeborgeren, die so gansch vriendelik onderlinge*

leven, dat sy luyden een vermaerd exempel sijn geweest van datter wel twee verscheyden religien teffens in een Stede vredelick geexerceerd mogen worden: also noyt gehoord en is, gedurende dese vier ofte vijf jaeren lang, dat binnen Haerlem enige twist, ook het minste niet geweest is onder den burgeren aldaer, die verscheyden sijn van religie, ende daer van die supplianten swaerlick verongelijkt sijn geweest, ja ook niet by den dronk inder schutterijen, maend-schutten, ende inder gebuerten vergaderingen selve. 'Twelk de supplianten wel bekend achten te sijn ook uwe P. Excell. wiens voorsichtige wijsheyd, godsvruchtigheyd, ende oprechtigheyd sy luyden supplianten mosten toebetrouwen, datmen hen luyden ten minsten noch van doe voordaen niet gedogen en soude verongelijkt te wordene, maer henluyden toelaten ten minsten die exercitie vande Roomsche Religie inden Kloosteren ende Kerken noch overgebleven sijnde, volgens so openbaere beloften by u P. Excellentie selve ende den Heren Staeten henluyden gedaen, ende volgens die openbaere publicatie (na 't verlies van de Groote Kerke) binnen Haerlem geschied, daer by den Roomschen Katholijcken van nieus al weder wat beloofd vrije versekerde ende bestendige exercitie van de Ro. Religie: welk voorsch. der supplianten, overmits sy luyden sekerlick wisten, dat tot Antwerpen ende elders meer, ook by advijse van u P. Excell. die Ro. Katholijken in haerlieder exercitie van religie ende haere goederen gemainteneerd sijn geweest, tot een openbaer teken dat u P. Excell. met hoogster sorgvuldigheyd poogt te verhoeden alle mistrouwen ende partijschappe, ende daer tegen te benaerstigen alle minne ende eendragt onder den Landzaeten, tot versterkinge der selver: also die overgroote versochtheyd van u P. Excell. licht konde bemerken,

Dat (het gelove ook) religie een gave Godt is:

Dat geen religie met geweld of wapenen mag ingedrukt worden:

Dat onse innerlicke twist van religions saken die beste wapenen sijn voor onse vijanden om ons te slaen, ende henlieden dienen voor een bressche:

Ook dat het saed van twist onder 't volk, daermen tegen beloft en arbeyd om d'een d'ander te extirperen, een vlamme van burger krijg soude veroorsaken tot een generael ruwijne van de Landen:

Dat onse sekerste magt (naest God) gelegen is in een vaste

unie, so dat wy om die religie niet partijen, of twisten:

Dat het ook niet mooglijk en soude sijn het land in vreden te onderhouden, sonder daer inne vrije exercitie van religie toe te laten:

Dat ook twee religien niet alleen wel in een land oft stede: maer ook wel (dat meer is) in een selve Kerke geexerceerd mogen werden:

Dat het ontberen van religions exercitie openbaerlick streckt tot een verachtinge Godes, ende tot een Atheismum:

Ende dat sulkx wel gevalt, daer d'eene partije bestaet des andere religie te extirperen met geweld, 'twelk die Gereformeerde toe Antwerpen verklaren geenzins henluyden voornemen te wesen:

Daeromme ook mede, omdat het al veel meeder betaemd, datmen maintenere (dats verde van extirpere) een religie die van[+] *aenbegin in Holland was, dan datmen permittere een religie, die daer over 20. jaeren noyt opentlijk geexerceerd, ende over 60. jaeren noyt af gehoord en was, welke permiszie henluyden immers wel behoorde genoeg te sijn. Die supplianten sich niet genoeg en konnen verwonderen, dat die Gereformeerde in Holland hen opentlijk vertonen in desen gansch contrarie dan heure gelovens-genooten binnen Antwerpen ende elwaerts, immers tegens die naekte meninge van de Generaele Staeten, ja ook van u Prinzelike Excell. selve, inde voorsch. dees selfs acta, woorden, schoiften, ende so solemneele beloften, onder-hand-teken en*de *segele alle menschen openbaer en*de *kond wesende, also die supplianten openbaerlick sien, dat rondomme in Holland die exercitie vande Roomsche Religie den Roomschen Katholijken werd verboden, op peyne van gestraft te worden, als perturbateurs van de gemeyne ruste, 't welk een onlochtbaere dwang is in de conscientien, ende ook het twede lidmaet van Keyser Karels strenge Plackaeten in desen weder verresen sijnde, als mede invoerende lijfstraffe on religions saken, welke dwang ende exercitie van dien by meest elk, ommers by den Gereformeerden selve, geseyd werd te wesen d'eerste ja enige oorsake vande verderfelicke beruerten inde ellendige Nederlanden: gemerkt men licht verstaet dat de Roomsche Katholijke deur sulk verbod gedwongen worden te laten het dopen, monigen, het trouwen, predickhoren, ende meer andere exercitien, die sy luyden ter saligheyd nodig houden, ofte indien sy sulkx met goeder conscientie*

[+] *Besiet de waerheyd hier va*n *pag. 418. &c. en*de *425, &c.*

*niet en konnen laten (soo sy ook geenzins en konnen) te vallen in voorsch. hals-straffe, onder 'tdeckzel van perturbateurs vande gemeene ruste; waer door, ende mede door dien de supplianten dagelickx meer ende meer vernemen geruchten, die genoeg seker sijn, datmen in voornemen is binnen Haerlem mede also te verbieden die voorsch. exercitien van haere religie, niet jegenstaende sy lieden in't minste daer toe geen oorsake en hebben gegeven, niet tegenstaende ook die selve haerluyder exercitie hen me so dickmael ende so solemnelick beloofd is, ende besworen, ende niet tegenstaende men hen luyden vind willig ende bereyd in allen gemeenen lasten tot bescherminge van de Nederlandsche vrijheyd inde saken van de religie met exercitie van dien bestaende. Ende nademael die van Haerlem immers geenzins van minder conditie behoren te wesen dan het kleyne Stedeken van Woerden is, daermen nu noch jegenwoordiglick twee verscheyden religien exerceerd, al hoewel dat stedeken in geenre manieren tot bescherminge van Holland naekt gemaekt, verarmd, en*de *grondlick bedorven, ook mede hen luyden noyt belofte van twee religions exercitien te hebben gedaen is geweest, als die getrouwe, ellendige, ende vroome Stede van Haerlem. So versoeken die supplianten ootmoedelick, dat u Pr. Excell. hier inne doende dat recht, behoorlick, eerlick, ende princelick, ja ook hoog nut is voor den gemeynen Nederlanden, gelieven wille die Roomsche Katholijken binnen Haerlem (die doch bereyd sijn om die gemeyne ruste aldaer te gedogen, dat die Groote Kerke, hen luyden violentelick benomen, blijve tot exercitie van de Gereformeerde Religie, tot onderhoud van de vrundlicke ende wel-vermaerde Haerlemsche eendracht, die tot nochtoe, niet jegenstaende die vlijt eniger Ministeren, als stokebranden van onrust tot Haerlem daer tegen betoond, so standvastelick tot nochtoe onder den vroomen burgeren, tot een loflijke renommee over gansch Europa is gebleven) te mainteneren ende te handvesten in haere exercitie nu tegenwoordelick tot Haerlem wesende, ende dat in den Kloosteren daer die nu noch is, ook in der voorsch. Bakeneszer Kerke, by den Gereformeerden verlaten, welke Kerke sy luyden supplianten bereyd sijn tot haer selfs kosten te repareren, ende hen luyden supplianten so gewiszelick te versekeren, dat alle oorsake van mistrouwen onder die burgerije tot Haerlem verhoedet, ende die vrundlicke eendragt aldaer meer ende meer gevoedet ende gevestigd mag worden, tot ere*

van uwe P. Excell. ende tot welvaren van de goede ende verdorven Stede, die anderzins ontwyfelick ganschelick gedepopuleerd, ende tot een verwoeste steenhope ruyneren sal: welke tegenwoordige remonstrantie ende ootmoedig versoek die supplianten met hun weynig hebben ondertekend, omme immers alle oorsaken van beroerten, ende ook d'opsprake van dien te verhoeden, wel versekerd sijnde, indien uwe P. Excell. niet vernoegd mogte sijn met het getal van de selve, ende het uwe P. Excell. geliefde hier op te doen ondersoeken door onpartijdige Commissarisen, dat verde het meestendeel vande burgerije, ende daer onder ook veele vande Gereformeerde Religie selve, als liefhebbers van de eendragt, ende welvaren der Stede van Haerlem, bevonden sal worden boven alle dingen 't gene voorsch. staet te versoeken, ende te begeren. Ende was onderteykend Gerijt Ravensberge, Rollant, Dirk Klaeszen Wy, Bekesteyn, Klaes Janszen, Adrianus Teylingen, F. van Nesze, Adriaen Dirkszen, Pieter Hals, Wiggert Klaeszen, Steffen Klaeszen Soutman, Beresteyn, J. Jakobszen, Symon Klaeszen Backer, Jillis Gijsbertszen, P. van Hoorne, G. van Nesze, P. van Mathe.

[+]De voorschr. Requeste, gelijk verhaeld is, by den Prinze gesteld sijnde in handen van de Staeten van Holland, ter selver tijd tot Amsterdam vergaderd sijnde, ende by de selve gevisiteerd sijnde, is seer qualijken genomen, ende verstaen dat het narré ende inhoud van de selve Requeste was contrarie de waerheyd gefabriceerd, tot groote injurie, de blamatie, ende onere van den selven Staeten, ende mitsgaders in vilipendentie en*de* verminderinge van hunne autoriteyt, en*de* werde bysonder seer qualick genomen dat de voorsch. Koornhert hem daer toe hadde laten gebruyken, sy hielden 't als of hy henluyden daer toe opgemaekt hadde, dan den Burgemeester Verlaen verschoonde hem, seggende: dat hem wel kenlick was dat hy de Roomsche Katholijken niet en hadde opgemaekt, maer dat hy van henluyden daer toe versocht sijnde, 't selve niet hadde willen weygeren, als wesende een publijk persoon. Daer waren drie Gedeputeerde, die d'expeditie op de voorschreven Requeste vervolgden: maer hen werde mondelinge voor andwoorde gegeven, datmense inden Hage andwoorde geven soude, daermense met der eerster gelegenheyd ontbieden oft verschrijven soude.

[+]*Het overgeve*n *va*n *de voorschr. Requeste en word niet wel genomen, als tegens de waerheyd, en*de *met harde woorde*n *ingesteld.*

In middel van tijde verstonden sy dat de Staeten seer qualijk hadden genomen de hardicheyd van sommige woorden inde voorschreven

Requeste gebruykt, als namentlijk datter gesteld was, *door 't onbedacht beleyd eens Commissaris:* item van *ongestrafte acte: Ministren als stokebranden,* ende andere die daer waren beroerende de autoriteyt der Heren Staeten, die geseyd werde, dat te niete gedaen ende gekrenkt werde: want de Satisfactie, wesende genoegzaem het enige principiael fondament daer op sy haer Requeste hadden gefondeerd, was weynig tijds te voren by een ander accoord tuschen de Staeten ende Magistraeten te niete gedaen, ende gekaszeerd, daer van dese supplianten niet en wisten, doch meenden de supplianten dat sulkx niet en mogt bestaen, ende dat het niet wettelijk ontknoopt en konde worden, dan by den genen die 't mede geknoopt hadden: daer tegen werde geseyd, dat de Satisfactie met andere Regenten gemaekt, nu by dese, mets vernoeginge vande Staeten gekregen hebbende, voldaen, ende af was, ende dat nu die van Haerlem, ende andere Steden van Holland gelijk waren.

Enigen tijd naer 'tvoorsch. overgeven vande voorverhaelde Requeste, [+] namentlick in't begin van Julio, sijn alle de personen 'tvoorsch. Requeste ondertekend hebbende, als ook de voorsch. Oud-Burgemeester Stuver, ende Koornhert ontboden geweest voor sekere Commissarisen by den Prinze ende Staeten daer toe gecommitteerd, ende hen luyden afgevraegd, of sy by hen inhoude*n* ende narré in die voorsch. Requeste gedaen, ende het versoek van dien noch waren persiterende: ende naerdien sy onderricht waren dat de Commissaris, die die van de Gereformeerde Religie de Groote Kerke hadde overgeleverd, ende inde posseszie geset, 'tselve hadde gedaen niet deur een onbedacht beleyd, maer deur last vande Heren Staeten, ende consent vande Magistraeten; dat ook dood-straffe gedaen was over den genen die den Pape op Sacraments-dag inde Groote Kerke hadde dood gesteken; dat ook de Satisfactie daer op sy hen inde voorschr. Requeste principaplijk fondeerden, deur het voorverhaeld accoord was geannulleerd; ende datze daer in, ende in andere saken de Staeten hadden geinjurieerd, ende haer autoriteyt te naer gesproken, ende daer over strafbaer waren, hebbende deur sulke ende diergelijke maniere van doen d'eeen den anderen opgemaekt, ende opgeruyd, daer uyt wel swaere inconvenienten hadden konnen ontstaen tot nadeel van den Lande: haer werde ook aengeseyd datter meer onwaerheyden inden Requeste waren geseyd, als van den roem van de grote eendragt die binnen Haerlem was onder den burgeren, so van d'een als d'andere religie: maer de Heren Staeten waren ter contrarie wel onderricht vande onlust die op den maendschutten ende onder de schutterij waren vallende: ende aengaende 'tgeduld der Katholijken, inde Requeste gemeldet, en quam niet uyt der herten, maer was een gedwongen geduld: men wist wel daer sy meester waren, hoe sy daer handelden, ende men soudet haest sien hadden sy magt, gelijk sy ook binnen Haerlem over enige jaeren

[+] *De Roomsche Katholijke*n*, die de Requeste om de exercitie vande Roomsche Religie binnen Haerlem te behouden, overgegeven hadde*n*, worden inden Hage ontboden.*

hadden haere bitterheyd getoond aen eenen * Willem Rijken, die om een woord most sterven; datter † vier onder de gene waren die de Requeste geteykend hadden, die daer over gewesen hadden, sonder dat nochtans die vier die daer over gewesen hadden werden genoemd. Ende naer dat hier op by de getekende haere excusen, ten besten sy mogten, gedaen waren, bysonder van haer onwetenheyd van het nieu gemaekt accoord, met verklaringe dat sy geene meninge en hadden gehad, iet te doen dat tot oproer soude mogen strecken, waeromme sy ook op de alderstilste maniere, hen doenlick sijnde, de sake hadden beleyd met so weynige personen als mogelick was, op de meninge datze in het versoek wel waren gefondeerd, sonder in 't minste tegen de autoriteyt der Staeten iet te willen sustineren: datze ook van de straffe over den genen die den Pape hadde deursteken geen wetenschap en hadden, also sy nu verstonden, dat hy in den Hage was gedood, ende niet tot Haerlem, plaetze daer 't feyt was geschied, behalven datter wel 20. ofte 30. ofte meer personen dadig waren geweest, die de personen als doen inde Kerke sijnde hadden beroofd, ende enige gequetst, sonder dat iemand binnen Haerlem daerom gevangen, veel min gestraft was geweest, daer sy af wisten: dat ook 't verhaelde van Willem Rijken was geschied voor de Pacificatie van Gent, ende dat daer mede diergelijke saken waren geassepieerd, ende meer andere excusatien: versoekende dat de Commissarisen ten besten hen rapport aen de Heren Staeten souden willen doen van haer bereyde goedwilligheyd, ende gehoorsaemheyd, ende verklaerden te desisteren van haer versoek, ende hen voordaen te willen dragen in alle stillicheyd, ende modestie.

*Siet pag. 448.

†*Mr. Franz van Nesze, VVouter van Rollant, Mr. Pieter Hals, ende Steffen Klaeszen en Soutman.*

+So hebben de voornoemde Commissarisen henluyden belast, dat sy dan elkx haere namen, die sy onder de voorschr. Requeste geteykend hadden, met haer eygen hand souden deurhalen, ende roijeren, tot een teken van dat sy disisteerden van hen versoek, ende datze leedwesen hadden van 't gene sy daer inne mogten misdaen hebben, 't welk sy alle d'eene voor ende d'ander naer gedaen hebben.
+

+*De Roomsche Katholijken van Haerlem roijeren haer eygen namen, en*de *onderteykeningen.*

Den Burgemeester Gerrit Stuver, die de voorsch. Requeste niet en hadde willen tekenen, maer by 't lesen van dien was geweest ten huyse van M^r^. Gerrit van Ravensbergen, sijn schoonvader, gaf voor andwoorde, dat hy op sekeren dag onbedachtelijk gekomen was ten huyse vanden voornoemden sijn schoonvader, om hem van enige sijne particuliere saken te spreken, ende vragende of sijn schoonvader alleen was, werd hem geandwoord, dat daer enige Katholijken by hem waren, die een Request wilden overgeven, om te hebben vrije exercitie van haere Religie: daer op hy seyde, ik salder by gaen om te horen watter om gaet, ende daer binnen komende, hoorde hy alleen 't leste deel van de Requeste lesen, daer van hy onthouden hadde, datter vermaen gemaekt werde van de Haerlemsche Satisfactie, ende dat by den

+*Andwoorde van Gerrit Stuver, nopende de voorschr. Requeste der Roomsche Katholijken.*

Katholijken versocht werde te hebben vrije exercitie van haere Religie, achtervolgende heur conscientie, ende was daer voords by gebleven tot het scheyden toe, hebbende gehoord, ende gesien, ende waren by hem alleen gesproken dese woorden: dat sy versochten te hebben [+] vrije openbaere exercitie van haere Religie, dat hem dochte 't selve recht ende redelick te wesen: want hy hield volgende sijne conscientie voor God, dat een yder Kerke, wat Kerke dat het ook mogt sijn, sulke exercitie, als sy in haere conscientien voor God goed en*de* oprecht hield, openbaerlick behoorde toegelaten te worden: seggende dese reden daer by, dat het niet alleen dwang in de conscientie is, iemand te dwingen t'aenvaerden d'exercitie van een Religie, die hy houd voor valsch, ende quaed, maer dat het gelijke dwang is, te dwingen iemand te laten d'openbaere exercitie van een religie, die hy in sijne conscientie voor God gevoelde waerachtig ende oprecht te wesen: *contrariorem enim eadem est ratio, & disciplina.* Ende dit is oprechte vrijheyd, te mogen laten datmen quaed, ende te mogen doen, datmen goed houd. Dit wast al dat by hem in dese sake gesproken was, hebbende ook voor noch na by iemand van hen allen om dese sake geweest. Dit gevoelen hadde hy al over 25. jaeren gehad, ende hadde volgende dien, in't jaer 1566. als den Gereformeerden by de Hertoginne van Parma toegelaten was buyten de poorten van de steden te hebben vrije exercitie heurder religie, ende predikatien te mogen doen, mitsgaders kerken te mogen bouwen, tot opbouwinge vande Kerke buyten de Hout-poorte der Stad Haerlem so veel als iemand gecontribueerd, hoewel hy vander Gereformeerde Religie niet en was, [*] 'twelk ook met levens pericule geschiede, als't na wel bleek: maer verstond dat Keyser Karolus ende Koning Philippus der Gereformeerden ende alle andere Kerken ongelijk dede, niet tegenstaende dat die voorschr. Kerke ende anderen valsch ende quaed mogten geweest sijn, d'welk hy niet en seyde, want hier geen questie en was vander Kerken valscheyd, maer alleen vander conscientien vrijheyd: also hier dan alleenlijken gedoold soude mogen worden, ende niemand al willens en doold, want alle dolinge inde redelijke bedenkelijke ende oordelende kragten bestaet, gemerkt een yder vliet dat hy quaed ende omhelsd dat hy goed meend, ende oordeeld. Tot dien eynde mede om te helpen weren 't ongelijk dat den Gereformeerden geschiede, ende voords allen anderen religien, ende conscientien, hadde hy hem in Haerlem laten besluyten als sy belegerd worde vande Spanjaerden in't jaer 1572. sonder dat hy voor't beleg enig ding in sijn huys verset ofte uytgebragt hadde, sonder ook dat hy dachte om al sijn goed, dat hy binnen ende buyten Amsterdam hadde leggende, want hy't daer meest hadde, als daer geboren sijnde, 'twelk altemael van Duc d'Alba worde aengeslagen, ende gekonfiskeerd. Voords was hy ten eynde als voren na't overgaen van de voorschr. Stadt met de 57. gevangen, ende buyten die Stad Haerlem

[+] *Gevoelen van Gerrit Stuver over de vrijheyd der Conscientien.*

[*] *Pag. 460. ende 462.*

in't leger gevoerd, niet wetende of men soude hem aldaer met den anderen omgebragt hebben. Daer na was hy ontrent Alderheyligen met den anderen gevangenen van Haerlem aen malkanderen geketend by nacht naer Amstelredam gevoerd geweest met een hoop krijgs-knechten diese bewaerden, also Duc d'Alba 't vonnis gegeven hadde datze allegader souden omgebragt werden, dan worde 'tselve by de Cosijns van den Grave van Boszu belet, also hy aen henluyden ontboden hadde, so lief als sy sijn leven hadden, datze henluyden weder naer Haerlem souden voeren, 'twelk so geschiede: uyt al 't welke voorsch. was, sijn onpartijdigheyd in desen blijken mogte: bad daerom mijn Heren de Commissarisen hier af in't besten aen mijn Heren de Staeten hun rapport te willen doen. Dit was in effecte des voorsch. Stuvers andwoorde, die hy den Commissarisen schriftelijk leverde.

[+]De andwoorde van Koornhert nopende het minuteren vande Requeste.

[+]De voornoemde Dirk Volkerszen Koornhert verklaerde, dat hy versocht sijnde om de Requeste in questie te maken, verstond 't selve als een publijk persoon niet te mogen weygeren, bysonder dat hy niet konde geloven, dat sijn Pr. Excell. ofte de Heren Staeten van Holland, 'tselve qualick souden konnen nemen, na dien hem wel voorstond gelesen te hebben inde verandwoordinge van sijn Excellentie anno 1568. in druck uytgegaen, dat sijn Excellentie geenzins voor rebellie oft strafbaer hadde geacht het verbond der Edelen, ende het presenteren vande Requeste tot Bruyzele, dat wel een ander werk was dan ditte, insonderheyd na diense tegen hem verklaerd hadden, daer inne niet te willen doen dan by voorweten ende believen vande Burgemeesteren: ende belangende dat enige woorden inde voorsch. Requeste wat hard schenen, ende ook der Staeten autoriteyt iet te na te gaen, dat en was hy niet schuldig te verandwoorden, also het tekenen van de Requeste niet sijn, maer der supplianten werk was, ende dat ook't inhouden van dien naer d'onderteykeninge niet sijne, maer der supplianten woorden en waren gebleven die 't gene inde minute te harde ofte qualijk hadden gedocht te sijn, daer in hadden mogen doen roijeren, ende iet anders dat henluyden geliefde daer inne hadde mogen doen stellen, so sy ook in enige stucken gedaen hadde. Hy hadde sijne consideratien gehad, omme in 't minuteren van de Requeste te stellen 't gene hy meende te dienen ende vorderlijk te sijn tot verkrijginge van henlieden versoek, geene meninge gehad hebbende iet te stellen dat te hard soude wesen, noch ook enige redenen die tegen de autoriteyt der Heren Staeten te strecken souden mogen geacht werden: want hy hadde de geschiedenisze daer sy over waren klagende vele sachter gesteld, dan die was gevallen: ende so vele beroerde saken vande autoriteyt der Heren Staeten, waren meest al begrepen onder de redenen vanden dwang inder conscientien, daer van hadde hy gehandeld ende gesteld 't gene in alles over een stemde met de woorden ende meninge vande Generaele Staeten, van sijne Pr. Excellentie, vande Mininsteren ende

Gereformeerde deser Landen selve, ende 't welk hy dien aengaende volgende sijne conscientie ook voor goed was houdende: want hy hadde noyt sijne dagen voor recht ofte schriftmatig konnen houden over geene sijde den dwang inder conscientien, maer achte (onder reverentie) als noch 't selve te strijden tegens de wet der naturen, ende tegens de goddelije schrifture: want by het bewandelen van dit pad van den dwang inder conscientien, ende van het ketter-doden, hield te wesen die grond-oorsake (naest onse sonden) van het jammerlijk verderf van Duytschland, van Vrankrijk, ende vande Nederlanden tot dien tijd toe gevallen, ende liet sich bedunken, datmen willende dit selve pad wederom bewandelen, men ook van nieus wederom soude moeten komen daer Duytschland, Vrankrijk, ende de Nederlanden inne gekomen waren, te weten, in grondlijke bederfenisze. Welke sijne meninge hy te meer hadde betroud, overmits die ganschelick conform was de meninge van sijn voorsch. Excellentie, der Staeten Generael, ende ook de meninge vande Gereformeerde tot Antwerpen, so genoegzaem bleek inde aenwijsinge van de voorsch. Requeste. Also hadde hy dit middel van den dwang inder conscientien, daer over de supplianten hen waren beklagende, als eygentlijk tot verwervinge vander supplianten versoek, ende ook tot eendragt ende welvaren der Stede Haerlem, ja ook der geheele Nederlanden dienende, daer moeten also stellen: doch was sijn voornemen geenzins, so't ook noch niet en was, sijn Excellentie ofte Heren Staeten limijten te stellen van haere authoriteyt, maer alleenlijk 'tselve met ootmoed te vermanen, tot naerder bedenkinge van dese so hoogwichtige sake. Gemerkt hy gesien hadde sulkx al vele vrijmoediger gedaen te sijn by de Heren Staeten Generael aen den Koning, so hy gelesen hadde inde Acten vande Pacificatie van Kolen: dat het regiment van de sielen ende conscientien God alleen aengaet: daer men alleen seyd, werden alle andere buyten gesloten. Ende seker en soude des Konings authoriteyt geenzins verminderd, maer veel eer te recht vermeerderd worden, so hy sulke waerachtige aenwijsinge der Heren Staeten Generael ter herten name, Gode het sijne gave, te weten, de heerschappije over de sielen ende conscientien, ende sich selven met het sijne liet genoegen, te weten, met het gebied over lijf ende goed sijnre ondersaeten, na vermogen der selver Privilegien. Die hem kenden, [+] wisten wel dat hy een groot deel der Roomscher leringen ende exercitien was houdende voor schadelijke logenen, voor grove afgoderijen, ende voor ydele superstitien, immers die meeste hoofden of harders van de Roomsche Kerke voor verslindende wolven: sulkx dat het verde van hem was die selve te willen voorstaen. Maer in dit verbod van henlieder exercitien en hadde hy (onder reverentie gesproken) niet konnen verstaen, dat hen lieden billickheyd geschiede: maer gemeynd dat sulke onbillickheyt was een verstoringe van de eendragt, en*de* soude

[+] *Koornherts oordeel vande Roomsche Kerke, en*de *Papen.*

daerom wel met herten hebben gewenscht, dat die uytrodinge ofte de correctie vande selve Roomsche exercitie mogte geschieden door sijn rechte middel, te weten, door 't geestelijke, ende niet door 't waerlijke swaerd, in sulker voegen dat de menschen haere dolingen verstaen mogten, ende die vrijwilliglijk ook ganschelijk verlieten, ende niet tegens haer verstand, ende conscientie, uyt angsten hypokrijtelijk vermijden alleen voor een tijd. Sulkx hadde hy dan, volgens ook sijne conscientie, moeten seggen in de voorsch. Requeste, die doch gelijk geseyd was, niet langer sijn werk en was, noch hy gehouden te verandwoorden, als die by de supplianten geteykend was.

+Vertoonde voords de Minute der selver Requeste by hem ontworpen, daer inne de correctien waren gedaen deur der supplianten last, dewelke hem verder hadden mogen belasten te corrigeren oft iet anders stellen dat hen beliefde. Hem werde by de Commissarisen belast dat hy selve de voorsch. Minute, als wesende in allen gevalle tot het ondertekenen tot sijn werk, aldaer soude scheuren met sijne handen, 'twelk hy gehoorsamende dede: ende van alles by de Commissarisen aen sijn Excellentie ende Staeten rapport gedaen sijnde, is hen alle geconsenteerd te mogen vertrecken, ende is daer by voords gebleven.

+Koornhert scheurt de Minute van de Requeste der Roomsche Katholijken.

+Dit is dan Godes hand! Noch wilmen niet genesen,
Noch wil hier menig *Paep,* met noch een * *Bischop* wesen,
Die sich als nasaet hier noch dringt in dit gelid.
O Bischop met den naem, geen Bischop van besit!
Dat Rijk heeft hier een eynd. Wat maken hier de Papen?
De Pauselijke kraem met al haer tuych, en wapen,
En al dat guychelspel is hier te niet gedaen:
Gy hebt uw fack dan t'saem, gy moogt wel henen gaen.

+Tegenvvoordige Papisterije.
**Sedis vacantis Harlemensis Vicarius Generalis.*

+Wat mag ook *Mennoos-volk* hier hunne Secte planten,
Die van een boos gedrocht, en sulke slimme quanten
Eerst afgekomen sijn? gelijk wy uyt Sleidaen,
En and'ren van dien tijd, hun boeverij verstaen.
En wou ik van de leer van dese Secte spreken,
En mij alhier so diep in dese sake steken,
Wat waer dat meer dan stank? gewis wat is die meer,
Dan opgegraven dreck van 'toude ketters-smeer!
Een volk dat alle daeg om allerleije leuren
Met bitt'ren wrevel-moed flukx van malkandren scheuren,
En rucken door een schijn van liefd en heyligheyd
De luyden van den Heer in grooter stouticheyd.
'Tis vreemd dat vroome luy aen dese Secte hangen,
En dat haer ketterij hun herten kan bevangen:
De aenvang van 'tgescherm van dit verkeerd geslacht
En al 'tbedreven quaed maekt hen te seer verdacht.

+Ende VVederdoperije. Besiet Guy de Bres, uyt Sleydanus, ende anderen.

En als ik dit gedenk, so vallen mijne veren.
Ik wilde onse Stad so hertig-gaerne eren:
'Twil over-al niet sijn. En waerom ist u leed,
Dat ik vrijmoedig seg, dat al de wereld weet?
Vergeefs heeft *Spanjen* ook ons lang gesocht te quellen: [+]
God heeft sijn Kerk beschermd voor al 't geweld der hellen.
Vergeefs *Arminius,* als Spanjen niet en kond'. [+]
Maer waerom roer ik dat? Het valt mij uyt den mond.
Hoe gaerne had ik hier sijn euvel-daed verswegen!
Hoe weynig eer is ons in dese saek gelegen!
[*]Foeij! dat in onsen schoot die adder is gebroed,
Die sulken quaed aen't Land, en aen Gods Kerke doet!

[+]*Spaensche Oorloge.*

[+]*Arminiaensche Factie. Eunuchuo ille, quem dedisti nobis quas turbas dedit!*

[*]*In Holland, ende in de Gereformeerde Kerke.*

Van het Arminiaensch On-wesen binnen Haerlem.

Ik en hebbe niet veel lusts de Arminiaensche rasernije in dit mijn werk te gedenken, ende desen stank te roeren: maer moet ik niet wel, ook tegens mijnen dank, dit onwesen met eenen vinger alhier aenwijsen: also wy hier mede aen dit twede Kabbeljausche ende Hoeksche spel ende lands-verderf sijn vast geweest? Ik en sal buyten onse Stad niet gaen, ende ook om redenen alle particulariteyten ofte bysondere geschiedeniszen niet verhalen. Ik meender maer ter lichter hand over te lopen, ende de zomme van alles met weynige woorden te seggen. Die t'avond ofte morgen eene volle Historie van dit *Mysterium iniquitatis,* ende ongehoorde Factie door 'tgansche Land, sal willen beschrijven, die mag alle de stucken wat nader opsoeken. In de Kerke en [+] heeft eygentlijk de lere selfs in geen geschil gestaen: alleen sochten de Magistraeten door het punt der beroepinge der Predikanten in der Kerken tuyn te breken, ende sich de brugge te leggen, om met der tijd Predikanten van hunne humeuren, ende die sy wilden, in te kruijen, ende de Gemeynte op te dringen, dat is, door omwegen van dese behendigheyd sich in korten van de kerke ende de lere meester te maken. Op 'tRaedhuys is de Arminiaensche wervel wel ter degen gedraeijd. [+] Daer sijn in onse Stad mede Waertgelders aengenomen, diese onder eenen nieuwen eed bragten, om hunne Armeniaensche Factie met geweld door te drijven, etc. die inde Vierschare, ende onder het Schavot, als in eene koije, saten (gelijk de burgers die plaetze hunner wacht ter dier tijd noemden) om midden inde vrede het Stadhuys met de Heren (quanzuys!) tegens de ongewapende gemeynten, ende hunne eygene onderdaenen te bewaren, ende te beschermen.

[+]*Svvaricheyd inde Kerke.*

[+]*Ende Politije.*

Integer vitae, scelerisque purus
Non eget Mauri jaculis, nec arcu,
Nec venenatis gravida sagittis
Fusce Pharetrâ.

Die sich geen quaed en is bewust.
Is sonder wap'nen wel gerust.

Warender dan ook geene gemeyne lands-wapenen voor 'tland, ende voor de religie? Ofte en was dit geen wapen tegens wapen, ten minsten staet in staet, ende regeringe in regeringe? Men heeft ook verscheyde vroome burgers ende ingesetenen beswaerd, geplaegd, verjaegd, ende verdreven, tot groote droefenisze ende suchten der goede Patriotten, ende juychen ende lachen der Secten. So dat het wel hoog-tijd was, dat dit woest verloop onser saken, so hier, so elders, door de Generaele Staeten ende den Prinze van Oranjen eenmael wederom werde te rechte gebragt, eer dat het Land door de burgerlijke onenigheden ende inwendige verdeeldheden den Spanjaerd ten proije werde, ende onse gansche staet aen duygen quame te vallen.

So [+] is dan sijne Prinzelijke Excellentie Mauritz van Naszou den 24. Octob. inden jare 1618. des avonds ontrent vier uren met eene groote suite ofte gevolg ende staet in Stad gekomen, na dat hy vier vaendels zoldaeten te voren daer binnen hadde gesonden, te weten de lijfwachten der Graven Ernst, ende Jan van Naszou, onder 'tbeleyd van Fama, de Compagnie van Chatillon, ende sijn eygen Guarde, ofte lijfvaendel, liggende alhier in S. Jans, S. Annen, de Fransche Kerke, ende in't Prinzenhof, ende op het Raedhuys, om alle beroerte ende ongemack voor te komen, ende te verhinderen.

[+]Prinz Mauritz komt binnen Haerlem.

[+]Des anderen daegs heeft sijne Pr. Excllentie de Vroedschappen tijdelijk tegens acht uren op't Raedhuys doen vergaderen, ende na dat hy hun allen gelijkelijk bedankt, ende van hunnen eed ende dienst ontslagen hadde: so heeft hy dese *Nieuwe Wethouders,* so uyt de oude, als van nieus uyt de beste Patriotten der Stad, verkoren, gesteld, ende bevestigd.

[+]Ende veranderd de VVet.

Raeden ende Vroedschappen der Stad Haerlem, by sijne Excellentie, den Prinz van Oranjen, na ontslaginge ende bedankinge van den ouden Magistraet, binnen der selver Stad in persone selfs gesteld, gecommitteerd, geordonneerd, ende beedigd den 25. Oct. 1618.

Bartholt vander Nijenburg. Sterf den 6. Jun. 1625.
Arent Meynartszen. Sterf *O.B.* den 19. Dec. 1624.
Heynrick van Haerlem, van Berkenroede.
Iohan van Napels.

Adriaen van Haerlem, van Berkenroede. Sterf *B.* den 7. Novemb. 1618.
Nikolaes vander Meer.
Willem Voocht.
Vechter Ianszen. Sterf in't iaer 1619.
Pieter Verbeek.
Gerard van Teylingen.
Iakob Kornelis Thomaszen.
Arnout Druyvensteyn. Sterf *O.B.* den 5. Aug. 1627
Kornelis Bas.
[*] *Pieter Olikan.*
Reynier Buys. Sterf *B.* den 5. Jan. 1626.
Iohan Teyts. Sterf *O.B.* den 23. Decemb. 1624.
Augustijn Steyn. Sterf *B.* den 7. Aug. 1624.
Kornelis Out.
Iohan Ham. Sterf den 5. Octob. 1623.
Lubbert vander Weyde.
Pieter Aker. Sterf den 30. Decemb. 1627.
Willem Schatter. Sterf den 3. Sept. 1625.
Iohan Damius.
Albert vander Meije. Sterf *B.* den 21. Sept. 1625.
Iohan Loo.
Iohan vander Kamere.
Nikolaes le Febure.
Auvvel Akersloot.
Iohan Schatter.
Iohan de Wael.
Matthias Hasevvindius.
Dirk Dirkszen Dix. Dese werde in plaetze van Adriaen van Haerlem, van Berkenroede, tot Burgemeester verkoren, ende sterf ook gedurende sijne regeringe den 10. Meij. 1619.

[*] *Hier beginnen de nieuwe VVethouders in plaetze van de verlatene tot den eynde toe.*

Vyt dese gemelde Heren Wethouders verkoos ende ordineerde sijne hoog-gemelde Excellentie ten selven dage

Burgemeesters.

Arent Meynaertszen.
Adriaen van Haerlem, van Berkenroede.
Nikolaes vander Meer.
VVillem Voocht.

Schepens.

Iohan van Napels.
Vechter Ianszen.
Gerard van Teylingen.
Arnout Druyvensteyn.
Pieter Olikan.
Iohan Teyts.
Reynier Buys.

Ondertuschen dede sijne Pr. Excellentie gemelden 25. dito dit *Plaeckaet* vande peuije van het Raedhuys de Gemeynte aflesen, ende verkondigen.

[+] *Plackaet binnen Haerlem afgelesen.*

[+] *ALso sijne Excellentie alhier binnen der Stad Haerlem in persoon is verschenen, omme de selve Stede ende de goede ingesetenen van dien wederomme in haer voorgaende ruste ende enigheyd te brengen, so ist dat sijne Excellentie allen ende een ygelijken by desen wel expresselijk doet belasten ende bevelen hem te onthouden van alle moedwille, ende petulantie, ofte enige ongeregeldheden binnen deser Stede aen te rechten, nochte iemanden te injurieren, schelden, naroepen, ofte in 't minste te beschadigen sijnen persoon, huysen, ofte goederen, om wat sake 't selve ook soude mogen wesen, maer hem op strate te gedragen in alle modestie, sulkx des behoord, op pene dat die genen die ter contrarie bevonden sullen worden iet tot iemands onere, schade, ende letzel te doen, ofte attenteren met woorden ofte werken, dat sy daer over ten exempel van an-*

deren na gelegenheyden aen den lijve ofte anderzins met der daed sonder enige conniventie sullen gestraft worden.

Actum ende afgelesen tot Haerlem den 25. Oct. anno sestienhonderd ende achtien, in presentie van sijne Prinzelijke Excellentie, andere Heren, ende den Magistraeten der Stad Haerlem.

By mij H. Steyn.

Sijne Pr. Excellentie heeft ook alle de Officieren van de Schutterije ten selven dage tegen den avond te vijf urern voor sich gedagvaerd, ende ontboden, ende hun in tegenwoordigheyd van de nieuwe Burgemeesteren afgevraegd, of sy hunne*n* eed, die sy den Staeten en*de* de Stad gedaen hadden, ook begeerden te houden, ende na te komen, ende als sy daer op al te samen ja geandwoord, ende sulkx sijne Excellentie met handtastinge beloofd hadden, ende sijne Excellentie hun de vrede ende enigheyd op 't hoogste aengepresen ende bevolen hadde, so sijnse gescheyden, ende weg gegaen.

Ende na dat nu alles tot de hoogste vreugde der getrouwe Patriotten, [+] ende Religioens-verwanten, in goede ordre ende ruste gebragt, ende naer wunsch verricht was: so is sijne Pr. Excellentie den 26. Octob. ontrent den middag na 'sGraven-Hage weder vertrocken, ende alle de zoldaeten sijn t'scheep gegaen.

[+] *Vertrek van sijne P. Excellentie uyt Haerlem.*

God lof, wy leven noch! En kan men ook de steden
Met meerder eer en roem met meerder lof bekleden,
  Dan dat des Heren Woord daer suyver word geleerd,
  En God naer sijne wil gediend, gevreesd, ge-eerd?
Wat heeft dan onse Stad van onsen God ontfangen,
Wat eer, en waerdigheyd? Wat sal sy Gode langen
  Tot quijting van haer plicht, en haer verbintenis,
  En dat sy hem hier voor wel over-schuldig is?
Wat anders dan Gods naem in suyverheyd te eren,
En nimmer van sijn dienst en woord sich af te keren,
  Den Christen-ommegang, de goddelijke leer,
  Te zieren met haer doen, en wandel inden Heer,
En in een vroome siel hier op in vlijt te letten,
De waerheyd aller-weeg in yver voord te setten,
  Te houden voor haer grootst en prijselijkste werk
  Te vorderen den groeij en bloeij van Christus Kerk,
Der Secten stouticheyd den neck wat meer te breken,
Op dat sy hunnen kop so trotz niet op en steken,
  En't doodlijk siel-vergift te dempen als't behoord,
  Tot meerder vruchtbaerheyd van't saed van Godes Woord?

So wil ons yv'rig God ons Land gansch rijklijk seeg'nen,
En allen hemelsch heyl op ons van boven reeg'nen,
In allen overvloed, so veel ons hert begeerd:
[+]Want *die God eren sal, word weer van God ge-eerd.*
Dit geve dan de Heer! Hier wil ik het nu staken,
Op dat ik met mijn schip ten haven in mag raken:
'Tis recht ja na veel moeijt te ank'ren aen het land,
En na veel ebb' en vloed te rusten op het sand.
O Stad! o Neerlands roem! o Vader-stad! Stad boven
De Steden hier te Land en elders hoog te loven!
Wie kan dijn lof en eer, wie kan met pen of mond
Die roemen als die wel met recht te roemen stond.
Ik hebbe veel geseyd, daer rest noch meer te seggen:
Maer laet ik nu mijn seyl en mast ter neder leggen.
Mijn Stad! ik soeke rust. Ey! houd het my ten goe'n.
Het geen sich selven prijst, heeft 't prijsen niet van doen.
Veel liever wenschen wy, gelijk wy altijd sullen,
Dat God dij meer en meer met segen wil vervullen,
En geven dij so veel gelucks als kan geschien.
Oft oyt aen een'ge Stad ter wereld is gesien.

Sursum animus: & Sustine, & abstine.
Het oog om hoog: en Lijd, en mijd.

E Y N D E.

[+] *1. Sam. 2. 30.*

Besluyt.

Aenhangzel.

A L S O mij sommige dingen na het drucken van enige stucken te laet sijn ter hand gekomen, om in mijn werk ter rechter plaetze in te voegen, die niettemin ook wel dienden aengemerkt, ofte tot een bewijs van die voorverhaelde saken, ofte ter gedachtenisze van oude geschiedeniszen, ofte tot zieraed van het werk: So hebbe ik goed gevonden de selve hier noch achter aen by te doen, op dat ik dit werk so vol mogte uytgeven, als ik tegenwoordig konde. Ik en hadde mij ook in den beginne geenzins voorgenomen so breed te gaen, ofte ook het minste uyt enige Historien ende Memorien buyten Rijm daer by te voegen: maer hebbe dat na eerst gedacht, ende gedaen, door raed van anderen, wanneer dit werk nu alrede was aengeleyd, ende begonnen, het welke het selve jaer ende dag onder de perze heeft gehouden. Waer toe ik mij dan te lichter hebbe laten bewegen, ende geenen arbeyd ontsien, om dat ik gewis sag, dat het tot meerder ere van onse Stas soude geschieden, waer op ik in desen, uyt enkele liefde tot haer, alleen gesien hebbe. Ende also ik dan nu dit Aenhangzel voornam te smeden, ende by een te stellen, so hebbe ik by de selve gelegenheyd enige weynige andere dingen hier ende daer noch verhandeld, ende aengewesen, die noch inde penne gebleven, ende overgeslagen waren. De goedwillige Leser gelieve alles voor lief te nemen, ende ten besten te duyden, ende mijne goede meyninge ende onverdrietigen arbeyd met gunste ende liefde te bejegenen. Versoekende voords gansch vrundelijk op alle onse Vaderstads-lievende burgeren, so iemand noch wat merkelijks uyt Historien, ofte Memorien, ofte anderzins, mogte hebben, dat hier verswegen is, dat hy noch gelieve, tot ere van onse Stad, ende onverrichtinge der nakomelingen, sulcks ons bekend te maken, ende mede te delen, of wy veel-licht noch eens met der tijd, door Gods genade, gelegenheyd mogten vinden, ende moed nemen, om desen onsen arbeyd te oversien, te verbeteren, ende te vermeerderen.

Ik gebruyke alhier de woordekens *pag. pagina,* ende *lin. linea*

in het aenwijsen der bladen, ende regelen, om der gewoonte wille, so dat *pag.* de sijde van het blad, ende *lin.* den regel by mij beteykend.

In het Tael-bericht, de weder-sijde van A. 2. Lin. 26. Meyne ook dat het vreemd in veeler oren soude klinken van geleerde mannen also te spreken: hoewel ik niettemin beyde wijsen ende manieren wel kan toestaen, naer dat het te met by gelegenheyd, ofte gewoonte, best vallen wil (gelijk ook de Franzoysen, ende andere volkeren, den aerd van hunne talen alhier gemeynlijk volgen) voornamelijk met by voeginge van den by-naem, ofte Van, als men 't noemd, ofte der woorden van Meester, Here, ofte diergelijke. Ja 't konde ook insonderheyd onsen luyden aenstotelijk wesen de H. Apostelen also slecht henen te noemen: ten ware wy het woordeken Apostel, ofte Heylige, ofte diergelijke, daer altijd by desen, ofte het oude Paepsche Sinte, buyten hunne superstitie, weder opgroeven, dat dan in eene vrije rede wel konde ofte behoorde te geschieden, ook selfs met de namen van den Latijnschen uytgang Petrus, Paulus etc. maer in den Rijm en kan sulkx altijd geene plaetze hebben.

B. de laetste regel. So worden ook by wijlen de woorden van't vrouwelijke geslachte in den barer selfs, sonder ledekens, doch eenzilbig ofte verkort gebruykt, op de wijse vande mannelijke ende geenderleije gebogen: so seggen wy: het en is niet eers genoeg: elk wat wils: hebt gy siels genoeg, ik hebbe goeds genoeg: ende diergelijke manieren van spreken: voor ere, wille, siele.

E. 2. het weder-blad lin. 4. Men en kan ook (mijns oordeels) niet seggen, dat dese woorden in *cheyd* uytgaen: want voorsichtigheyd, ofte beter voorsichtigheyd, en komt niet van voorsichti, maer van voorsichtig: behalven dat sterkheyd, wijsheyd, ende diergelijke in *cheyd* niet en konnen eyndigen.

[+]*Pag. 9. Lin. 15.* Dat verscheyde *Graven van Holland* alhier te *Haerlem* hun *Hof* gehouden hebben word hier na onwedersprekelijk bewesen. [+]*Adel der Stad Haerlem.*

Dat ook *Koning VVillem alhier geboren* is, salmen ook hier beneden ter rechter plaetze vinden.

Vanden *Hollandschen Adel* is de *Kronijk van Gouthoeven* te besien *pag. 119. &c. ende 149. &c.*

Ik vermelde ende verhandele voords de *Haerlemsche Edele Geslachten van Haerlem-Berkenroede,* (waer van noch twee mans-namen overig sijn, *Ionker Heynrick van Haerlem, van Berkenroede,* Oud-Burgemeester onser Stad, oud, ende ongetroud, wonende op het Sand; ende *Ionker Dirk van Haerlem, van Berkenroede,* ook noch ongehylijkt, wonende op het Grafelijke Leen-huys Berkenroede buyten Stad) ende *Bakenes* (voor-lang uytgestorven) in het stuck der Stichtinge der

Stad Haerlem: de Stammen vanden *Spaerne,* ende *Sparenwoude,* van welke laetste Ysbrand van Sparwoude voor 'tbeleg geleefd, ende alhier inde Morinne-steeg gewoond heeft: sijnde nu beyde Stammen door den dood afgehouwen) inde verhandelinge van onse Reviere Sparen: ende eyndelijk het Edele Huys van *Duvenvoorde,* die hunne woninge in de Sijlstraet over de Kroft hadden: en*de* Jonker Jan van Duvenvoorde in de Smestraet) inde lijste van onse Haerlemsche Helden. Dese sijn wel de oudste ende voornaemste Edele Geslachten der Stad Haerlem.

De Grafelijke Stamme van *Bredenroede,* ende de Edele Huysen van *Adrichem, Alkemade, Aszendelf, Banjaert, Foreest, Heemskerk,* ende *Bekesteyn,* uyt Heemskerk gesproten, *Heemstede, Meresteyn, Oosterwijk, Poelenburg, Polanen, Sanen, Schoten,* en*de* andere meer, door hunne Heren-Sloten ende Heerlijkheden in onse landstreke vermaerd, te verhalen, en is mijns doens nochte voornemens in desen niet, die de begerige Leser dan mede by gemelden *Gouthoeven* kan opsoeken. Alleen kont gy onder de *S. Ians Heren* verscheyde *Edelen van Schoten* lesen, ende van *Ioffr. Magdalena,* ende *Maria van Schoten* inde beschrijvinge vande Belegeringe onser Stad, welk Geslacht van Schoten nu uytgestorven sijnde, inde Soetemelk en witte brood stege plag te wonen, alwaer de Edelen van *Bronchorst* sich nu onthouden.

Ionker Nikolaes van Ruyven, Schout der Stad Haerlem, is in't Kasenbroods-spel bekend, die alhier op 'tRaedhuys van dat onbezuysde ende woeste graeu ellendig doodgeslagen, aen stucken gekapt, ende in eene mande sijne weduwe te huys gebragt werde. *Siet Goudhoeven in dat Geslacht, pag. 199.*

Ionker Aelbrecht van Raephorst, Schout van Haerlem, word gedacht inde Schattinge der Geestelijken.

Ionker Wouter van Bekesteyn is mede Schout onser Stad geweest, ende word hier na van mij mede op de lijste der selve gesteld.

Desgelijkx *Ionker Sebastiaen Kraenhals,* na Landdrost, ende in dat ampt vande lopers ende zoldaeten deerlijk vermoord, waer van ik ook hier na in mijn werke spreke.

Ionker Iohan van Vliet was Burgemeester der Stad Haerlem in het Spaensch Beleg, ende na een der gevangenen, ende in 't getal der 57. uyt het Pardoen van Duc d'Alve gesloten, van welke gevangenisze ende gevaer des doods hy behendig verlost werde. Is na Baeljuw ende Dijkgrave van 'tLand van Voorne, ende der Stad Briel geweest.

Ionker Christoffel van Schagen, woonde hier voor 't Beleg in het Huys van Schagen inde Koning-straet. Dese werde van onse Vroedschappen na Amsterdam aen Don Frederico gesonden, ende na wederkerende gevangen na den Prinze van Oranjen tot Delf geschickt, ende is aldaer in de gevangenisze gestorven.

Ionker Gerrit van Schagen werde in onse Belegeringe door 'tCanon omgebragt.

Dat ik hier nu niet en spreke van *Ionker VVybald van Ripperda,* Vries Edelman, Gouverneur onser Stad, ende andere Edelen van Duytschland, Vrankrijk, ende elders, die sich als Helden in ons Beleg tegens de Spaenschen stelden.

Onse vermaerde Haerlemsche Schilder *Ian Mostart* was ook van edelen bloede. Dese alle ende anderen worden in mijn werk gedacht.

De Edele *Heren van Bredenroede* plegen sich alhier binnen Haerlem om 'tvermaek der Stad, ende wille ende gelegenheyd der Jagt van groot ende kleyn wild, ende edele vogelen, des somertijds meest te onthouden, hebbende datmael daer toe hunne heerlijke woninge voor aen inde S. Jans-straet, al hadden sy schoon hun Grafelijk Stam-Huys Bredenroede, met het Huys te Kleef, op de Stad liggen.

Amelia, door Gods genade Paltzgravinne by den Rijn, Churfurstinne, Hertoginne in Beijeren, geborene Gravinne tot Nieuwenaer, ende Limburg, Vrouwe ende Douagiere van Bredenroede, Vijanen, Ameyden, Bergen, ende Kalantsoge, etc. heeft hier ook eenen geruymen tijd in het Sijl-Klooster gewoond.

Ionker Iohan van Schoten woonde hier mede te Haerlem, ende hadde ten wijve Joffr. Cornelia van Egmond, Suster van Here Otto van Egmond, Ridder, Here van Kenenburg, etc. Hy sterf alhier, ende werd inde S. Jans Kerke begraven.

Sijn soon *Ionker Iakob* sterf alhier inden jare 1616. oud-vrijer van 58. jaeren, mede alhier by de Schotens begraven.

Gerrit van Schoten, is alhier Vendrig vande Schutterije geweest, hy hadde ten wijve N. van Aszendelf, ende sterf weduwenaer sonder kinderen te Voorhout, laetste mans-oor van dat oud ende edel Huys, ende werde aldaer met de wapenen begraven.

Ionker Aelbrecht van Schagen, Here van Spengen, heeft hier in de Wijngaerd-straet gewoond. Sterf in Aug. 1601. ende werde alhier in de Groote Kerk begraven.

Van *Ionker Christoffel van Schagen* hebbe ik boven gesproken. Dese liet drie sonen na, *Ionker Iohan,* die Kapiteyn gestorven is, die getroud was aen Joffr. Maria van Mathenesze; *Ionker Ysbrant,* die aen Joff. ende een sone *Christoffel van Schagen* alhier naliet, die sonder kinderen gestorven is; ende *Ionker Floris,* noch tegenwoordig in 't leven, een ongehoud Here inde 70. jaeren oud, alhier inde S. Jansstraet woonachtig. Dese is Vendrig ende na Kapiteyn in dienst vande Heren Staeten Generael, in plaetze van sijnen broeder Johan, geweest.

Ionker Iasper van Bloys, geseyd *Treslong,* is hier sekere jaeren Schout geweest, ende na Baeljuw ende Dijkgrave van 't Land van Voorne, en*de* der Stad van den Briel. Sijn oudste sone Jonker Johan werde van

den Tyran van Alba met de kinderen van Batenburg binnen Bruszel onthoofd, om dat hy mede vande geconfedereerde ende verenigde Edelen was. Sijn soon Jonker Willem was Admirael van Holland, ende Seland, ende na Houtvester van Holland, die gehoud was aen N. van Egmond, dochter van Here Otto van Egmond, Here van Kenenburg, die onder andere kindere*n* eenen sone nagelaten heeft Jonker Jasper van Bloys, die nu noch tegenwoordig commandeerd, ende het gebied over den Briel heeft.

Ionker Adam van Duyn hadde hier ook sijne woonplaetze inde Sme-straet, alwaer Jonker Johan van Duvenvoorde met Joffr. Cornelia van Foreest te voren gewoond hadden.

Ionker Antonis van Vliet, Ambochts-Here van Heylo, ende Here van het Huys te Koulster, Broeder van Jonker Johan van Vliet, boven vermeld, woonde hier inde Smestraet, tegen over de Wijngaerdstraet. Dese is sonder kinderen gestorven, ende als de laetste van't Huys vande rechte Stamme van Vliet binnen Haerlem in de Groote Kerke met de wapenen begraven.

Ionker Kornelis van Halmale heeft ook zedert de troublen ofte oorlogs-beroerten inde S. Jansstraet sijne woninge gehad, een oud man van inde 70. jaeren, ende is alhier gestorven.

Ook hebben enige Vriesche Edelluyden vande *Geslachten Bourmania, Alva,* ende *Loo* sich alhier voor eenen tijd onthouden.

De *Baron Sidleniski,* een vermaerd krijgsheld in onse oorlogen, heeft mede alhier inde Bagijne-straet gewoond, ende sijne huysvrouwe in het Koor der Groote Kerke begraven.

Ionker VVernaert van Batenburg, Baeljuw van Bredenroede, heeft ook eenen geruymen tijd van jaeren sijne woninge inde wijde Appelaers-steeg gehouden, ende is den 4. Sept. 1624. gestorven, ende in de Groote Kerke ter aerden besteld.

Ionker Augustijn van Teylingen, Doctoor inde Medicijnen, hadde sijn huys in de S. Jans-straet. Sterf den 28. Aug. 1625. ende werde hier inde Groote Kerke begraven.

Ionker Lambrecht van Bronchorst, Here van Schoot, ende Ambachts-Here inde Landen van West-Voorne, woonde in de huysinge van de Heren van Schoten, ende sterfden 1. Meij deses jaers 1628. ende werde achter het Koor der Groote Kerke in sijn graf geset.

Nu dese die sijn afgepluckt,
En door den dood in 'tgraf geruckt.

Dese Edelen wonen noch tegenwoordig, alhier binnen Haerlem.

Vande overige Edelen van mans-oor van *'thuys van Haerlem ende Berkenroede, Ionkeren Heynrick,* ende *Dirk,* ende waer sy wonen, hebbe ik terstond gewag gemaekt.

Ionkeren Iohan, Iakob, ende *Kornelis van Teylingen,* sonen van boven-gemelden Jonker Augustijn van Teylingen, te samen noch ongehoude personen, die hunnen afkomste van den rechten bloede van Teylingen rekenen, ende hun stam-wapen voeren, wonen inde S. Jans-straet.

Ionker Floris van Schagen, boven genoemd, woond mede inde S. Jansstraet.

Ionker Gijsbrecht van Bronchorst, Sone van Jonker Lambrecht voorn. tegenwoordig Here van Schoot, etc. inde Soetemelk en witte broodssteeg.

Sijn broeder *Ionker VVillem van Bronchorst* is buytens lands vertrocken.

Ionker Philips van Batenburg, sone van Wernaert voorschr. woond inde S. Jans-straet.

Ionker VVillem Vaders, sone van Jonker Christoffel Vaders, Hoog-duytsch Edelman, ende Hopman in't Beleg onser Stad, ende Maria van Schoten, inde Schachelstraet.

Ionker Floris van Alkemade, ende *Ioffrou Goedela van Haerlem, van Berkenroede,* Echte persoonen, inde S. Jans-straet.

Ionker Iohan van Bekesteyn, Meester-knaep van Bredenroede, inde S. Jans-straet, in de woninge van de Bekesteynen, tegen over de School-steeg.

Sijn broeder *Ionker Boudewijn van Bekesteyn,* is Here van Perzijn.

Ionker Iohan van Bouchorst, konstig Glase-schrijver, woond in de korte Bagijne-straet.

Ionker Iillis de Glarges, Here van Eslesmes, Doctoor inde Rechten, ende Pensionaris deser Stad, is van edelen huyse uyt Henegouwen, ende woond alhier inde Groote Houtstraet.

Het edel bloed door stam en swaerd
Is waerlijk sijne ere waerd,
Wanneer het bloed de deugd bejaegd,
En 'trechte edel-wapen draegt.

Nobilis est verè quem nobilitat sua virtus.

Die deugdelijke werken doet
Die is van 'trechte edel-bloed.

Ovidius ad Pisonem.
Nam genus, & proavos, & quae non fecimus ipsi,
Vix ea nostra voco, sed famam extendere factis
Hoc virtutis opus.

Geslacht, en goed, en bloed, en onse ouders daeden,
Dat alles kan op ons geen rechten adel laden:
Maer eyge daed en deugd maekt ons tot eer bequaem,
En geeft ons voor den Heer een goede reuk, en naem.

Idem Ibid.

Nam quid imaginibus, quid avitis fulta triumphis
Atria, quid pleni numeroso consule Fasti
Profuerint? si vita labat: perit omnis in illo
Gentis honos, cujus laus est in origine solâ.

Wat sal u 'twapen-tuych, en al de namen baten,
Indien uw leven selfs de deugde sal verlaten?
De eer van sijn geslacht leyt met hem neergeveld,
Die alle sijne eer in sijn geslacht maer steld.

Plut. in Apopht. & in Cicerone, Iphicrates Harmodio generis obscutitatem objicienti regerebat: Meum genus habet à me originem: tuum verò in te desiit.
Iphicrates andwoorde Harmodius, die hem de geringheyd van sijn geslacht verweet: mijn geslacht begint van mij: maer het uwe eyndigd in u.
*Cic. in Orat. contrà Salust. Ego meis majoribus virtute meâ praeluxi: ut si prius noti non fuerint, à me accipiant initium memoriae suae. Tu tuis vitâ, quam turpiter egisti, magnas offudisti tenebras: ut etiamsi fuerint egregii cives, certè venerint in oblivionem. Quare noli mihi antiquos viros objectare: satius est enim me meis rebus gestis florere, quam majorum opinione * niti; & ita vivere, ut ego sim posteris meis nobilitatis initium, & virtutis exemplum.* *uti.

Ik heb mijn ouders niet geswicht:
Maer in de deugde voorgelicht.

De Heylige Geest roemende den Adel van die van Berreen, steld den selven in den suyveren Gods-dienst, ende waere vrese des Heren. *Act. 17. 11. Ende dese van Berreen waren edelder dan die te Thessalonica waren, ende ontfingen het woord met alle genegenheyd, ondersoekende dagelijkx de Schriften of die also luydeden.* Och hoe hertelijk ware het te wenschen, dat alle Edelen, ia alle menschen, also waerlijk voor God edel waren!

Pag. 28. Lin. 32.

[+]En dit is van de Stad gelegen binnen 'tSparen.
Sy is ook met der tijd en met verloop van iaeren
Aen d'and're sijd' vergroot eerst tot de Burgwals gracht,
En daer na tot de Vest, so die nu staet, gebragt.

[+]*Vytlegginge der Stad Haerlem over het Sparen.*

Pag. 29. Lin. 19. Inden iare MCCCXXXIII. was Haerlem over het Sparen noch onbetimmerd, blijkende uyt seker oud seggen tuschen de Stede van Alkmaer, ende Jan Perzijn, die 'tgruytgeld van Kermerland doe ter tijd schijnt gehad te hebben, uytgesproken by Graef Willem de Goede, getogen uyt het *Register E.L. 39. Fol.* XXI. *verso,* alwaer geseyd word dat doe ter tijd *de schepen noch voor by Haerlem* voeren, die nu door Haerlem varen.

WIllaem Grave van Henegouwen etc. maken cont alle luyden, dat wy den 'twy die onse poirte van Alcmair hadde jeghens Jan Persijn, ende efter Jan Persijn alse oeme 'tgruyt-gelt van den Hoppenbier datmen brouwet binnen Alcmair: Soo segghen wy dat onse poirte van Alcmair geven sullen te gruytgelde van elcken voeder
[*]

[*]*mist.*

In *Oude Brieven van S. Iakobs Gasthuys* word getuygd, dat het selve was gelegen *over 'tSpairne* inde *Dijkstraet,* ofte Achterstraet, na in de *Hagestraet,* ofte Hagelstraet, *binnen der Vrijheyd van Hairlem,* dat is buyten de Stad, in des Stads Vrijdom; ende daer na *binnen der Stede van Haerlem.*

So word ook in *Oude Brieven van S. Anthonis Gasthuys* geseyd, dat het selve in den iare 1440. *buyten de Schalkwijker-poorte* noch was gelegen; ende daer na inden iare 1468. *binnen der Stede van Haerlem by*

Schalkwijker Poorte. Welke schriften ik hier na in 't verhael van gemelde Godshuysen te voorschijn brenge.

Ik moet hier nu ook eene oude *Schepen-kennisze* ter hand halen, die ik onder de brieven *van S. Iakobs Gasthuys* gevonden hebbe, waer uyt wy in dit stuck der Vytsettingen onser Stad over het Sparen groot licht scheppen konnen, luydende van woord tot woord als volgd:

WI Hobbe Hone, ende Dirc van den Hoeke, Scepene in Haerlem oirconden dat voer ons quam Henric Gerbrandszoen, ende geliede dat Symon Gale Matheeuszoen behouden heeft drie schellinghe goets ghelts 'tjaers op zijn huus ende op zijn erve dat Symon hem vercoft heeft legghende ende staende over die Spaerne * *tvvijsken der stede graft ende der strate, ende dat in minringhe van dien zes schellinghen goets ghelts 'tjaers daer 't Symon Gale hem mede verkoft heeft. In oirconde desen brieve bezeghelt met onsen zeghelen, in't jaer ons Heren Mccc ende tachtich op Sinte Valentijns dach.*

* *twijsken: dat is tusche*n

Daer word getuygd dat gemeld Huys gelegen was over het Sparen tuschen der Stad graft, ende de † Straet, welke verswegen word. Dese Stads-graft is ongetwyfeld een ander van het Sparen, waer van sy duydelijk onderscheyden word, als een graft over het Sparen: en*de* is, naer mijn oordeel, de *Burgwal,* niet konnende (mijns bedunke*n*s) de tegenwoordige Stads-graft wesen: want indiender de Burgwal ende de tegenwoordige Stads-graft beyde geweest waren, so waer de stand van dit Huys eygentlijker bepaeld geweest met het Sparen, ende de Burgwal ende de Stads-graft, indien het daer gestaen hadde: want waerom anders de Burgwal overgesprongen, indien de gelegenheyd van dit Huys in den brief bepaeld ende aengewesen most worden?

† *P. Dijkstraet, ofte Achterstraet.*

De *Hagestraet* schijnt ook al wat te seggen, die wy huyden qualijk de *Hagelstraet* heten: waer uyt af te nemen is, dat aldaer over het Sparen enige hagen ende tuynen hebben gelegen.

De *Raemsteeg* over de Burgwal wil dit ook niet duysterlijk versterken, tot eene getuygenisze dat aldaer de Ramen plegen te wesen, buyten de Burgwal, ofte Stads-vesten, na de eerste vergrotinge.

So is dan de eerste vergrotinge ende uytsettinge der Stad over het Sparen (mijns oordeels) tot de Burgwal toe geweest: ende daer na is dat gene dat over de Burgwal ligt ingetrocken. De *Scheepmakers-dijk* en schijnt niet qualijk daer na op sich selven ingehaeld te wesen.

[+] *Pag. 29. &c. Van Brand ende Verwoestinge der Stad Haerlem. Chron. M.S.* Inden jare 972. *verbranden die Vriesen* Alkmaer, *Haerlem,* ende dat Klooster tot Egmond.

[+] *Brand, en*de *Krijgsverderf door de Vriesen. An. 972.*

Chron. aliud M.S. Anonymi, scriptum tempore Philippi Ducis Burgundiae, & Iacobae Bavarae. Dyerit die ander besat dat Graefschap van Hollant, ende wort in allen steden gehult, sonder alleene in Vrieslant, die en woudens niet ontfangen. Doe toech hy met groeter macht, ende destrueerde al Vrieslant, ende versloech daer al te groeten volc, ende dreefer al te groeten roef uut, soe dat sy mit groeten bedwanc moesten onderdanich wesen den Grave Dieric van Hollant, dat sy onlanghe hilden, want binnen een iaer daer na soe quamen sy [*] in Hollant mit groeter macht, ende *verbranden* Alkmaer, ende *Haerlem.*

[*] *Vriesen.*

[+] *Pag. 30. Lin. 13. Holl. Kron. Divis.* XXV. *Kap.* II. [†] Ontrent desen tijd op der Apostelen Scheydingen was daer een groote *Brand tot Haerlem,* daer byna half die Stede af verbrande.

[+] *Brand. An. 1351.*

Het Kleyne Kron. van Holl. In't iaer MIↃ XVII. den XXV. Julij quamen die *Oostvriesen* over die men noemde Geldersche Vriesen, wel vijf M. sterk, ende wonnen Medenblick, ende verbranden 't, ende togen also voord na Alkmaer, dat sy in-namen, ende namen met hen veel gevangen, ende veel goeds, ende *verbranden mede de groote Sluysen tot Sparendam, met veel Dorpen in VVaterland, ende Kermerland.*

[†] *MCCCLI Lands-verwoestinge door de Oost-Vriesen. An. 1517.*

Dirk Velius in sijn Kron. van Hoorn Lib. 2. pag. 99. verhaled, dat sy de *Beverwijk mede plonderden, ende afbranden, ende Sparendam in brand staken, ende sekere Schanze by 'tHuys ter Hart,* van die van Amsterdam opgeworpen, ende met vijf en zeventig man beset, *stormender hand in namen,* ende so voord sonder enig belet door de *Veenen* togen, *over-al rovende, brandende, ende groote schade doende,* tot dat sy in het Sticht quamen.

[+] Vande opkomste der *Kabbeljausche, ende Hoeksche,* twee schadelijke partijen, *inden jare* MCCCL. ende het lands-verderf door de selve veroorsaekt, waer van onse Stad haer deel ook wel gekregen heeft, handeld de *Holl. Kron. Divis.* XXIV. *Kap.* XIII. *ende volgens,* op het iaer MCCCL. Ende wederom op het iaer MCCCCXLIV. *Divis.* XXIX. *Kap.* X. XI. *&c.*

[+] *Stads ende Lands-verderf door de Kabbeljausche, en*de *Hoeksche Factie. An. 1350.*

Reynerus Snoyus Goudanus Hist. Bat. Lib. X. schrijfter ook aldus van.

Circà annum 1438. Eo tempore quidam nobilis vir [*] Princeps de [†] Zanctis à Philippo [‡] Duce in Hollandiae Praesidem constitutus fuit, qui [*] utramque factionem suâ aequitate in pace continebat: cui successit [†] Symon de Laleyn, qui non insistens vestigiis priorum, suis, ut apparet, artibus id effecit ut factiones discordare coeperint. In Haerlem ad arma itum est primo statim ejus anno: quippe Magister civium in septis templi consistens, Praetorem qui in foro stabat (juxta n. & contigua haec sunt loca) affatur: et si (inquiens) privati discordant, nos tamen concorded simus: Tamen Praetor

[*] *Dominus.*
[†] *Hugo de Sanctis.*
[‡] *Burgundia.*
[*] *Hamorum, & Kabella-orum.*
[†] *VVillem Symons broeder. Holl. Kron. Divis 33. Kap. 11*

*dies, inquit, vesperam habeat oportet, semel depugnandura esse significans, Factionis Hamorum hic fuit. Ferocius respondit, quia Hamos praecavisse putabat ne campana ferire posset quo Cabellai silentio tali non convenientes opprimi possent. Caeterum falsus est: nam suae potestatis campanam Cabellai occultè reddiderant, quâ ictâ convenere Cabellai: nec segnius tamen Hami. Consistere in foro biduum, noctu, ac interdiu. Saepè intereà à bonis viris de concordiâ tentatum: saepius concurrissent, nu sacerdos cum Eucharistiâ se jam currentibus medium objecisset. Grandisimber ruere: tanta subsistendi obstinatio, tantus plebis in suam cuiq*ue *factionem ardor, ut vicinus vicinum manu prehensum valefaceret, illeq*ue *ad Hamos, hic ad Cabellaos abiret, citrà odium, si Deo placeret, pugnaturus, atq*ue *mutuò periturus. Cessere tandem Hami foro, in plateam, cui Regiae nomen est, fugientes, receperuntque se in aedes Nicolai de Adrichem, Illic Nicolaus cum fuis amicis obsidetur donec in id missa est Isabella Philippi conjunx: quae tem composuit eâ conditione, ut Hami ante solis occasum oppido Haerlem excederent: secretâ promissione reducendi eos intrà triduum, parere eos induxit. Conveniebant in* ‡ *campum qui propter nemus ex urbe est: huc & ipsa Domina accessit dux fugae atque itineris. Perpetua gravisque eo die ruit pluvia: tam foedâ viâ, atque inamoeno coelo, Ducissa cum fuis ex ulibus Amsterdam petere fuit compulsa. Tum Hami in Amsterdam accessu Harlemiorum Cabellaorum sustulere animos, emigraruntque inde suadente Isabellâ Cabellai in Haerlem: quae cum promissa utrique parti praestare non posser, nec suâ autoritate quicquam profici videret, relictis rebus, id unum mandans, uti suam quisque custodiret civitatem, Bruxellam se recepit. Amsterdamii sibi non defuere accersitis atque receptis à Trajecto Reinaldo à Brederode cum fratre Archidiacono, Guiljelmo de Langeraek, & AEmilio* * *de Muden, aliisque ejusdem factionis compluribus, Philippus Dux ubi sic opus esse intellexit in Hollandiam semet exhibuit. In Haerlem itaque subsistens praemisit in Amsterdam Antistitem Leodiensem, &* † *Dominum de Naszouwen; quos & postridiè fuit subsequutus: quodq*ue *in praesentiarum faciundum erat, ejusmodi concordiam elaboravit, ut suas quisque civitates suaque repeterent. Vbi in Brabantiam rediit, principibus factionum mandatum misit, uti Bruxellam accedere properarent. Itum est ab utrisque: multa ultrò citròque ventilata sunt, ut animi simultatibus imbuti, injuriisque irritati solent. Symon de Laleyn Praeses Hollandiae in ordinem redactus est. In cujus locum sufficitur Magister quidam* ‡ *Goswinus, non tam ullâ nobilitate, quam legum peritiâ insignis. &c.*

‡ *Vulgò de Baen.*

* *Alij de Minden.*

† *Grave Ian van Naszou, Bander-heer van Breda.*

‡ *De VVilde.*

Ter deser tijd [ontrent het iaer 1438.] was een Edelman de Here van Zanctis tot eenen Stedehouder van Holland van den Hertog Philips gesteld, die beyde de partijen [Kabbeliausche ende Hoeksche] door sijn goed beleyd in vrede hiel: in wiens plaetze Symon van Laleyn quam, de welke in de voetstappen sijnder voorsaeten niet tredende, door sijne praktijken, alst blijkt, te wege heeft gebragt, dat de par-

tijen begonnen te twisten. *Binnen Haerlem,* is men voords niet het eerste jaer in wapenen gekomen: want een Burgemeester, op het Kerk-hof staende, sprak den Schout, die op de Markt stond, (want die plaetzen dicht by malkanderen sijn gelegen) aldus aen. Ofschoon (seyd hy) de gemeyne burgers twisten, so laet ons dan noch niettemin eendragtig wesen. Neen, seyde de Schout, de dag die moet den avond hebben, willende seggen, datze eens vechten ende hand-gemeyn worden mosten. Dese was van de Hoeksche factie, ende sprak te stouter, om dat hy meynde dat de Hoekschen besorgd hadden, dat de Kabbeljauchen hunne klock niet en souden konnen trecken, ende datze daerop niet te samen komende lichtelijk konden overvallen worden. Doch hy is in sijne meyinge bedrogen geweest: want de Kabbeljauschen voords in een vergaderden: ende de Hoekschen ook niet minder. Sy stonden twee etmaelen op de Markt. Ondertuschen hebbender goede mannen gedurig tuschen beyden gegaen: sy souden dickwils aen malkanderen gekomen hebben, ten ware de Priester met het Sacrament tuschen beyde ware geschoten alsze nu tot malkanderen wilden invallen. Het regende geweldig: sy bleven al evenwel staen. De hitte der gemeyne luyden tot hunne factie was so groot, dat de eene buer den anderen de hand gaf, ende adieu seyde, de eene gaende tot de Hoeksche*n*, de andere tot de Kabbeljauschen, willende (quanzuys) buyten haet vechten, ende ter wedersijde blijven. Eyndelijk verlieten de Hoekschen de Markt, inde Koningstraet vluchtende, ten huyse van Nikolaes van Adrichem. Daer word Nikolaes met de sijnen belegerd, tot der tijd dat Isabella huysvrouwe van Philips ter dier oorsake na Haerlem gesonden is: die het geschil met dit beding ter neer geleyd heeft, dat de Hoekschen met daegs-sonneschijn uyt Haerlem souden vertrecken: waer toe sy de Hoekschen gebragt heeft met heymelijke belofte van hen binnen drie dagen weder te brengen. Sy vergaderden in 't Veld buyten Stad by het Bosch: hier is de Hertoginne ook gekomen raeds- ende leyds-vrouwe van hunne vlugt, ende reyse. Het heeft dien ganschen dag gestadig ende dapper geregend: door sulken vuylen weg, ende met sulken quaeden weder, is de Hertoginne genoodzaekt geweest met haere ballingen na Amsterdam te vlugten. Doe hebben de Hoekschen binnen Amsterdam door de komste der Haerlemmers den Kabbeljauschen den moed benomen, die ook naer den raed van Isabella na Haerlem vertrocken: dewelke als sy beyde de partijen haere belofte niet en konde houden, siende datze met haere autoriteyt niets en konde uytrechten, so is sy ongedaener saken, alleen bevelende dat yder sijne Stad soude bewaren, na Bruszel getogen. Die van Amsterdam sijn wel op hunne hoede geweest, hebbende van Vtrecht ontboden ende ingekregen Reynald van Bredenroede, met sijnen broeder, Domproost, Willem van Langeraek, ende Amelis van Muden, ende

meer anderen van hunne factie. Hertog Philips siende dat het de nood vereyschte, is selfs in Holland gekomen. Te Haerlem vertoevende, sond den Bischop van Luyk, ende den Grave van Naszou, voor henen na Amsterdam: die hy des anderen daegs is gevolgd: en*de* heeft so veel hy tegenwoordig konde, dese vrede te wege gebragt, dat yder wederom tot sijne Stad ende goed is gekomen. Wanneer hy nu in Braband wedergekeerd was, so heeft hy den hoofden van de factie een mandament gesonden, dat sy inder haest te Bruszel ten hove souden komen. Beyde partijen sijn verschenen: daer sijn ter weder sijde veele woorden gevallen, gelijk dan van sulken plag te geschieden, welker gemoederen door vijandschap getergd ende verbitterd sijn. Symon van Laleyn, Stadhouder van Holland is van sijnen dienst ontzet: in wiens plaetze M^{r}. Goswijn is gekomen, niet so seer door enigen adel, als wel door ervarenheyd der wetten, vermaerd. etc.

Gouthoeven pag. 419. in't iaer 1377. was een groot opstal te Haerlem, $^{+}$ so dat M^{r}. Symon van Sanen in sijn huys gejaegd werd van sijn vijanden, die hem na liepen, en*de* meynden hem dood te slaen, maer het miste hen ende 'thuys was gemaekt met groote schot-deuren, die M^{r}. Symon liet nedervallen, ende alle die in 't huys waren, die vielen dood, de welke hy ter vensteren dede uytwerpen op de straet, ende waren XIIII. in't getal.

$^{+}$*Item.*

Holl. Kron. Divis. XXVI. *Kap.* LVIII.* In dese tijden werde binnen $^{+}$ Amstelredam dood geslagen Willem Bruynszoon Priester, ende binnen Haerlem Dirk Symonszoon, daer groote twist binnen der Steden af opgestaen is, ende veele eerbaere mannen om geslagen ende vermoord worden: want binnen Haerlem na dat Symon van Sanen was geslagen, werde daer een oploop binnen der Stede die poorters tegen malkanderen daer vijf luyden geslegen worden, ende CCCC. verjaegd, ende gebannen.

**An. 1404.*
$^{+}$*Item.*

Ik hebbe het *Kasenbroods-spel* alleen met de woorden van de *Holl.*$^{+}$ *Kron.* verhaeld: die daer van iets meer begeerd te weten, die lese de *Beschrijvinge van Leyden door Ian Orlers, pag. 321.* ende insonderheyd *Dirk Velius in sijn Kron. van Hoorn. pag. 74. &c.*

$^{+}$*Kasen-broodsspel*

Pag. 37. Lin. 30. Hier over en is geene justitie gedaen: alleen werde een dier zoldaeten, die tot het Prinzen-volk inde Beverwijk overgelopen was, ende aldaer over dese brandstichtinge geroemd hadde, ende daer op alhier binnen Haerlem gebragt sijnde, meer om sijn gemeld overlopen, als brandstichtinge, op het Sand, in't aensien van alle sijne mede-brandstichters, opgehangen.

Den 12. Maert deses jaers 1628. sijnde Sondag, ende naer de Paepsche ongebondenheyd, ende stijl van spreken, * Groote Vastel-avond, dat ik niet sonder reden daer by en verhale, is des avonds ten seven uren, by ongeval, een schrickelijke brand in Schalkwijk voor aen de Schalkwijkerpoorte opgegaen, de welke door eenen Noord-oosten

**Et Curiosimulant, & Bacchanalia vivunt. Kakelici re ipsà, nomine Katholici. Tit. 1. 16. Discite justitiam moniti, & non temnere Divos. Gal. 6. 7.*

storm magtig gevoed, ende heftig voordgedreven, niet en konde wederhouden nochte uytgebluscht worden, so dat in korten tijd da gansche gehuchte meest afbrande tot vijftig huysen in't getal, vervatende vijf en tnegentig woningen.

Pag. 39. Lin. 18. Vanden *Krijg der Hollanders met de Oosterlingen* besiet *Snoyus Lib.* X. ende *Holl. Kron.* op het jaer MCCCC. *Divis.* XXVI. *Kap.* LIII. ende op het jaer MCCCCXXXVIII. *Divis.* XXIX. *Kap.* VIII.

Pag. 39. Lib. 34. Doeter by: *Hoorn 2000. Enchuysen 625. Dordrecht* en word alhier niet gesteld, om dat sy met haere Dorpen gemeyn betaelde: so en word *Goude* ook niet gerekend, om dat haere burgers noch onder Vrou Jacoba stonden.

Als in den jare 1427. den 25. Meij, Hertog Philips voorn. na Vlaenderen soude trecken, ende van de Hollandsche Steden eene zomme van 20000. * Schilden versocht, om de zoldije van de maenden Junius ende Julius te betalen aen de zoldaeten die in Holland in garnisoen ofte besettinge bleven liggen: gaf *Haerlem 4622.* Schilden, *Delf 3305. Leyden 3305. Amsterdam 2833. Rotterdam 833. Enchuysen 100.*

*Een Hollandsch Schild dede 15. stuyvers.

Item inden iare 1468. inde maend van Junius, ten tijde als Hertog Karel van Borgondien in 's Graven-Hage gehuld werde, so versocht gemelde Hertog Karel van sijne landen eene bede van 200. ende 40. duysend Leeuwen, 'tstuck tot 30. stuyvers, makende te samen 480000. Schilde*n*: noch voor sijne huysvrouwe tot spelde-geld, als men 'tnoemd, op acht iaeren te betalen 32000: noch tot giften en*de* heusheden van alderhande dienaeren 16000: noch eyndelijk tot vervallinge van de kosten by de Ridderschappe*n*, ende Edelen, ende anderen in't reysen om deser sake wille gedaen 4800. bedragende te samen de zomme van 532800. Hollandsche Schilden: waer toe die van Holland ende West-Vriesland 327800. mosten betalen: waer van eene zomme van 39200. afgetrocken, die Dordrecht met haere omliggende Dorpen ende Steden moste geven, so resteerdender noch voor de andere Steden ende Dorpen 333600. op te brengen, de welke op 15. achtervolgende halve iaeren mosten betaeld worden, komende voor twee termijnen alle iaeren 41035. Hier toe nu gaven iaerlijkx dese navolgende groote Steden, *Haerlem 3549. Delf 3375. Leyden 3375. Amsterdam 2875. Goude 1770.* ende dese kleyne Steden, in dit oude Register also genoemd, *Alkmaer 800. Rotterdam 1150. Schiedam 350. Hoorn 2000. Medenblick 450. Enchuysen 470.* ende alle de andere Steden, Heerlijkheden, ende Dorpen de rest. Diergelijke exempelen sijnder meer: maer dese sijn tot dit bewijs genoeg. *Oude Registers.*

+Wil iemand ook de Kerk wel door en door bekijken,
Die wil van't *Koper-werk des Koors* so haest niet wijken:
En meest het *trali-werk van 't Paepsche Vont* besien,
Van yser t'saem gebreyd' gelij een mat van tien.

+*Tralie-werk van't Koor, ende Paepsche Vont.*

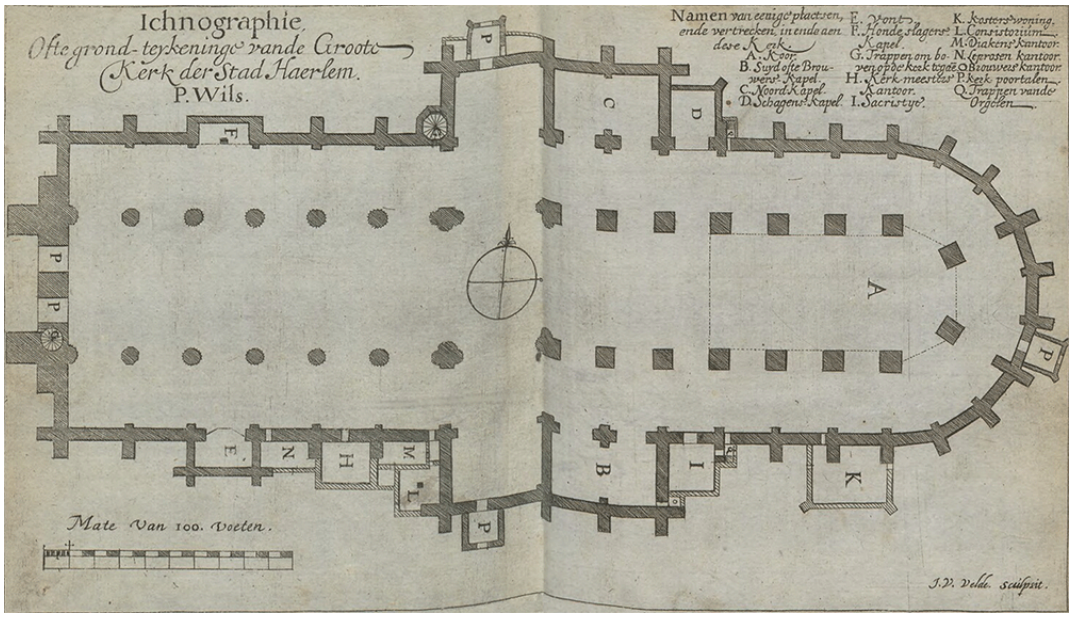

Ichnographie
Ofte Grond-teykeninge vande Groote Kerk der Stad Haerlem.
P. Wils.
Namen *van eenige plaetsen, ende vertrecken, in ende aen dese Kerk.*

A. *Koor.*
B. *Suyd ofte Brouwers Kapel.*
C. *Noord-Kapel.*
D. *Schagens-Kapel.*
E. *Vont.*
F. *Honde slagers Kapel.*
G. *Trappen om boven op de kerk te gae*n.
H. *Kerk-meesters Kantoor.*
I. *Sacristye?*
K. *Kosterswoning.*
L. *Consistorium.*
M. *Diakens kantoor.*
N. *Leprosen kantoor.*
O. *Brouwers kantoor.*
P. *Kerk poortalen.*
Q. *Trappen vande Orgelen.*

Mate van 100. voeten.
J.V. Velde. sculpsit.

Gy siet den platten grond alhier van sulken hogen
En rijken waerden werk van onse Kerk voor ogen.
Verdiend dit heerlijk vat, ik seg, verdiend het niet
Dat gy't om hoog, in't rond, en inden grond besiet?

Hoe vast bestaet het werk! hoe richtig sijn de reken,
Der suylen, en de grond der mueren af-gesteken!
Bedankt de hand van Wils, die door sijn konst en maet
Den grond ons hier vertoond, en dat den grond beslaet,

Ik wilde dat ik u sijn naem ook konde seggen,
Die selfs den grond van't werk so konstig wist te leggen.
Dit kan ik nu niet doen, sijn naem is onbekend,
Maer sijn gebou vermaerd tot aen des Werelds end.

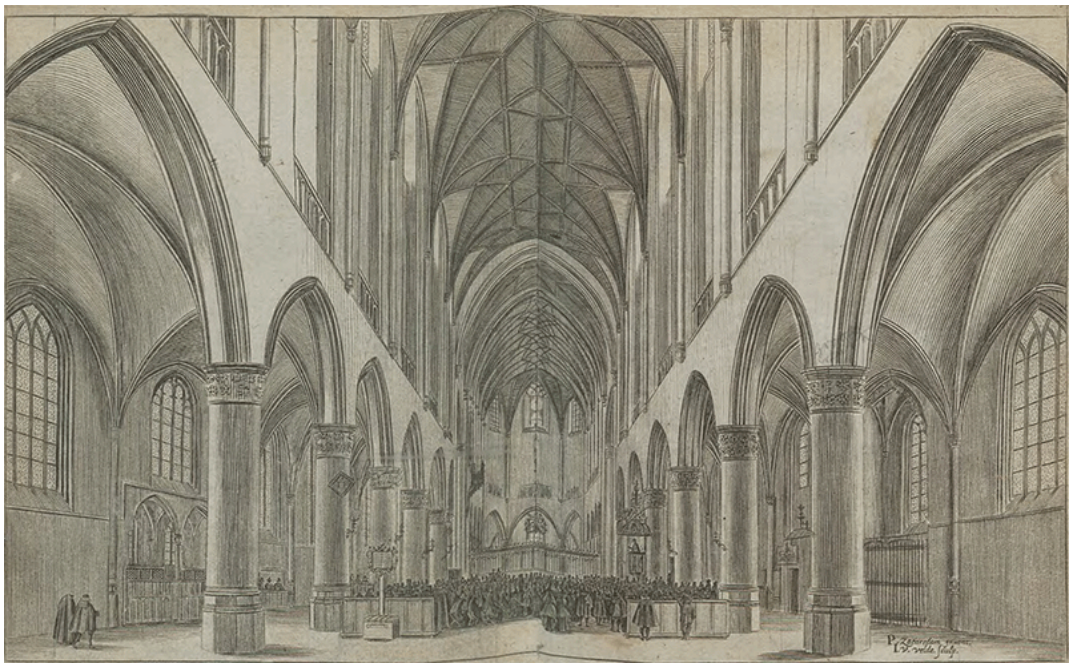

P. *Zaenredam Inuent.* I. *v. Velde. sculp.*

Hier word u onse Kerk van binnen voor gedragen,
So zierelijk een werk, als oyt uw ogen sagen,
Ja alsze konnen sien! versadigt uw gesicht,
Vernoegt verlust uw hert door't sien van dit gesticht.

Ey siet de werken toch eens uyt malkand'ren wassen!
Ey siet de werken toch eens op malkanderen passen!
De stylen, het verwelf, de bogen, al de rest,
Thout: steen: en koper-werk is al te mael om best!

Gewis! dit is vry veel, en niet gering te achten:
Maer dat wy daer voor God sij heylgen dienst betrachten
En datmen daer sijn woord gesond en suyver leerd,
Daer door word dese Kerk eerst recht en meest geeerd.

Pag. 49. lin. 1.

Grond- ende Stand-maten Vande Groote Kerke der Stad Haerlem, dienstig voor die genen die de selvige in eniger manieren perspectijvelijk willen afteykenen.

Door *Pieter Wils, Landmeter.*

Grond-maten.

Distantie tuschen 't Middelpunt (ofte Center) des Pylaeren. {	op de rije { aen't { oost-eynde.	23	0
Distantie tuschen 't Middelpunt (ofte Center) des Pylaeren. {	op de rije { aen't { west-eynde.	25	1
Distantie tuschen 't Middelpunt (ofte Center) des Pylaeren. {	op de rije ende de twee aen't oost-eynde.	28	3
Distantie tuschen 't Middelpunt (ofte Center) des Pylaeren. {	aen't oost-eynde.	30	5
Distantie tuschen 't Middelpunt (ofte Center) des Pylaeren. {	inde brede.	56	4
Distantie tuschen 't Middelpunt (ofte Center) des Pylaeren. {	der sijd-mueren.	30	0
Distantie tuschen 't Middelpunt (ofte Center) des Pylaeren. {	des Torens inde lengde, ende ook de brede van't Kruyz.	38	3
Distantie tuschen 't Middelpunt (ofte Center) des Pylaeren. {	der Kerke, ende des Torens inde lengde: als ook dickte der gemeyne Kerk-muer: ende brede der drummers buyten de muer.	4	5

Lengde ofte uytspringen der Drummers.		6	3
Binnens-muers der Kerken {	lengde.	392	0
Binnens-muers der Kerken {	brede.	116	4
Binnens-muers der Kerken {	brede in't kruyz.	117	5
Buytens-muers sonder de poortaelen, {	lengde.	425	0
Buytens-muers sonder de poortaelen, {	brede.	137	7
Buytens-muers sonder de poortaelen, {	brede in't kruyz.	200	0
Lengde binnens-muers, van een der negen sijden, welke het oosteynde sluyten; makende een halve geschickte (ofte reguliere) achtien-hoek: wiens middellijn (ofte diameter) streckt door 'tmiddelpunt (ofte center) der eerste pylaeren inde rechte rije		20	2
Brede van't vierkant des pedestaels der pylaeren aen't {	oost-eynde.	8	6
Brede van't vierkant des pedestaels der pylaeren aen't {	west-eynde.	6	9
Diameter, ofte middel-lijn van de schacht der pylaeren aen't {	oost-eynde.	6	9
Diameter, ofte middel-lijn van de schacht der pylaeren aen't {	west-eynde.	5	5
Circumferens, ofte omloop der selver aen't {	oost-eynde.	21	2
Circumferens, ofte omloop der selver aen't {	west-eynde.	17	0
Brede van 'tvierkant des pedestaels der	oost-eynde.	3	4

sijd-pylaeren aen't {			
Brede van 'tvierkant des pedestaels der sijd-pylaeren aen't {	west-eynde.	2	2

Die noch enige bysondere grond-maten begeerd, kan de selve bequaemlijk uyt onse Grondteykeninge naer believen afpaszen.

Stand-maten.
Ofte hoogden op den grond van binnen.

Hoogde van {	't Verwelf:	105	2
Hoogde van {	de knoopen boven d'opperglasen.	102	5
Hoogde van {	de kartoesen tuschen d'opperglasen aen't { oost-eynde.	77	4
Hoogde van {	de kartoesen tuschen d'opperglasen aen't { west-eynde.	80	1
Hoogde van {	't onderste van d'opperglasen aen't { oost-eynde.	82	9
Hoogde van {	't onderste van d'opperglasen aen't { west-eynde.	76	0
Hoogde van {	de lijste aen't oosteynde.	47	6
Hoogde van {	de vensters ofte gaten daer boven.	6	0
Hoogde van {	de lijste { in't kruyz.	48	0
Hoogde van {	de lijste { aen't west-eynde.	45	5
Hoogde van {	de leningen daer boven.	4	4
Hoogde van {	de lijste aende { mueren.	13	6
Hoogde van {	de lijste aende { gevels in't kruyz: ende traliewerk, voor 'tkoor.	17	7
Hoogde van {	tbovenste van't groote glas des gevels in't { west-eynde.	96	4
Hoogde van {	tbovenste van't groote glas des gevels in't { kruyz.	78	8

Hoogde van {	'tonderste der kleyne glasen in't kruyz.	84	2
Hoogde van {	't bovenste der selve.	100	0
Hoogde van {	't bovenste der glasen inde panden.	43	0
Hoogde van {	't verwelf inde panden.	44	3
Hoogde van {	de bogen tuschen de pylaeren.	40	8
Hoogde van {	de pylaeren { stylobate, ofte pedestael, ende basement, aen't { oost-eynde.	7	5
Hoogde van {	de pylaeren { stylobate, ofte pedestael, ende basement, aen't westeynde en*de* toren	6	o
Hoogde van {	de pylaeren { schacht aen't { oost-eynde.	17	0
Hoogde van {	de pylaeren { schacht aen't { west-eynde.	17	0
Hoogde van {	de pylaeren { schacht aen den toren, de { kortste.	47	7
Hoogde van {	de pylaeren schacht aen den toren, de { langste.	63	3
Hoogde van {	de pylaeren { kapiteel.	3	5
	Nota, dat de pylaeren aen't oost-eynde geen kapiteel, maer alleen een kranzken, ofte astragalis hebben.		
Hoogde van {	de Kerke.	146	0
Hoogde van {	den Toren tot den grond des Appels.	234	2

Hoogde van {	den Haen.	268	0
Hoogde van {	Brede van't groot glas in't west-eynde.	26	2
Hoogde van {	De leninge daer voor.	34	2
Hoogde van {	Vytspringen van de cornice der kapiteelen.	1	4
Hoogde van {	Diameter, ofte middel-lijn des { Appels van binnen.	13	6
Hoogde van {	Diameter, ofte middel-lijn des { Torens aenden eersten ommegang.	34	1

Die noch enige maten soude mogen begeren, die sal sich konnen behelpen met de Perspectijve-Teykeninge der Kerke.		
Lengde van de Groote Markt, het Sand genaemd.	330	0
Brede der selve.	185	0

Pag. 49. Lin. 20. Chron. M.S. En*de* corts na den strijt soe lach die *Grave* [*] *Dieric* mit die Keyser [†] Henric *tot Haerlem,* ende ontboden al dat land van Holland doer datmen hem souden senden volc, want hy woude weder op die Vriesen.

[*] *Diderick III. IV. Gr. van Holl.*

[†] *Henrick IV. die Grave Diderick tegens de Vriesen te hulpe quam.*

Pag. 50. Lin. 32. Inden jare MCXCV. werde de *Vrede* tuschen *Diderick* VII. de XIV. Grave van Holland, ende sijnen broeder Jonker *VVillem I.* na de XVI. Grave van Holland, alhier binnen *Haerlem* gemaekt.

Kron. van Gouthoeven pag. 290. [*] Korts daer na quamen in Kermerland tot *Haerlem,* dat de Hoofdstad van Kermerland is, Boudewijn de Bischop van Vtrecht, Diederick Domproost, Otto Graef van Bentem, gebroederen, ende deser beyder broeders oomen. Dese arbeyden seer (alst wel behoorde, ende sy daer toe gehouden waren) om dese broeders te verenigen, ende de twedragt te neder te legge*n*, als ten laetsten geschied is. Ende daer is een uytsprake gedaen aldus: *Grave Diederick* soude blijven Grave van Holland, om dat hy d'oudste waer, ende *Ionker VVillem* soude ontfangen van Graed Diederick sijn broeder 't Graefschap van Oostvriesland te leen, en*de* hy soude daer toe hebben uytter tollen van Geersvliet drie honderd pond 'sjaers.

[*] *Ontrent het jaer MCXCV.*

Pag. 53. Lin. 17. Hertog *VVillem van* Beijeren, Grave van Holland, ende Seland, Here van Vriesland, ende Verbeyder des Graefschaps van Henegouwen, geeft die van *Hoorn* hunne eerste *Handvesten* ende *Privilegien* binnen *Haerlem,* in't jaer ons Heren duysend CCC ende LVI. op den Sondag na Onser Liever Vrouwen Booschap. *D. Velius 1. Boek, pag. 7.*

Iohan, Palengrave op den Rijn, Hertog in Beijeren, Sone van Henegouwen, van Holland, van Seland, etc. verleend die van *Hoorn* hun *Handvest van Burgemeesteren ende Schepenen te verkiesen,* binnen *Haerlem,* op den vijfden dag in Augusto, in 't jaer ons Heren M CCCC XXII. *D. Velius 1. Boek pag. 21.*

Pag. 62. Lin. ult. Besiet Had. Iun. Bat. Cap. XCII. vande *groote Sparendamsche Sluyse,* inden jare 1568. geleyd, ende gemaekt.

Den 16. April. 1569. quam *de eerste Boeijer* met een vaer-seyl *door de nieuwe Sluyse* sonder last *binnen Haerlem.*

Den 8. Meij 1569. quam een *Boeijer uyt Noorwegen* met sijn volle last *binnen Haerlem,* ende hadde onder andere waren XVII. paerden in, ende 't goed hoorde meest te Rotterdam te huys.

Den XXIV. *Aug. 1569.* quam de *eerste Boeijer binnen Haerlem met*

rogge, te Haerlem t'huys wesende, en*de* de*n* Schipper werde een rosenhoed gegeven, ende de wijn van de Stad geschonken. *O.M.*

Pag. 68. Lin. 12.

Want als het altemet niet wel en is gelegen,
Om wijd en breed te gaen op lange verre wegen,
So ist een soet vermaek te keuij'ren om de Stad,
Aen 'twater van de vest, op onser Cing'len pad.

Pag. 70. Lin. ult. Inden jare 1497. braken die gaten door, dat die *twee Meeren in een* quamen, als de *Helle-Meer,* ofte die *Haerlemmer-Meer,* die nu seer wijd ende diep is. *O.M.*

De *Hellemeer* werde so genaemd van het schepen-hellen, van wegen het holle ende diepe water: gelijk tusschen de Kage ende Sassenhem het *Hellegat* gelegen heeft, onlangs in den jare 1623. bedijkt, ende tot land gemaekt.

*Pag. 76. Lin. 36. P. Bertius in Tabulis Geographicis contractis in Descriptione Hollandiae pag. 207. Pascuorum ubertas summa est: quâ boum alit armenta infinita. Vaccas quoq*ue *corporum vastitate, lactis copiâ, cornuum celsitudine eximias. Constat sanè aliquibus Hollandiae partibus boves singulas aestivis diebus quatuor & quadraginta lactis heminas in mulctralia refundere, Iohannes etiam Benningus Consiliarus Curiae Hollandicae, referente Guicciardino, certâ observatione & minimè fallente calculo ostendit, tantum Assendelphi & quatuor vicinis pagis lactis uno anno è vaccis colligi, quantum è Germaniâ superiore Rhenensis vini devehatur Durdrechtum.*

De *VVeyden* in Holland sijn vruchtbaer: waer op veele *oszen* geweyd worden. Desgelijkx koeijen, swaer van lichaem, overvloedig van melk, hoog van hoornen. Het is seker, dat in sommige quartieren van Holland *koeijen* sijn *die alle somersche dagen vierenveertig pinten melks geven.* Johan Benning Raedsheer inden Hove van Holland betoonde met gewis bevind, ende vaste rekeninge, datter in *Aszendelf ende vier naestgelege Dorpen 's jaers so veel melks* word gemolken, *alszer Rijnsche wijn uyt Duytschland te Dordrecht aen komt.*

Pag. 77. Ling. 39.

[+]Ga dan na *Valkenburg* voordaen de rechte straet.
En siet daer over't Meyr, aen duyn, so recht ter sijden,
Het *Huys en Hof van Kloek:* alwaer in oude tijden
De Rijn gelopen heeft. Ga dan na't *Huys van Loo*
Door sijne lange *Laen;* en so na *Bredero:*
Een graeflijk oud gesticht, nu jammerlijk geschonden
Door oorlog en geweld, en met der tijd verslonden
Door 't ongeval des tijds. Een al te schoon gebou,
En van te hoogen naem, dan't so vervallen sou!

[+]*Huys van Valkenburg.*
Kloek.
Loo.
Bredero.

En dan so kont gy ook een weynig na beneden,
Een weynig van der hand na *Stuyfsand* dij vertreden. *

*Stuyfsand.

Pag. 88. Lin. 22. In de Kerke van Heemstede staen dese letteren aen de balken geschreven.

Inden jare MD ende drie en twintig in de maend van Junio is d'oude Kerke gedestrueerd.

Inden jare MDCXXII. op den XII. Junij is de eerste predikatie van de Gereformeerde Religie tuschen de oude mueren van de vervallene Kerke gedaen.

Inden jare MDCXXII. op den IV. Octobris is de eerste steen van de jegenwoordige Kerke geleyd by den Jonker Nikolaes Pau, Here van Oosterwijk.

Inden jare MDCXXIV. den XIV. ende XV. Junij sijn de balken in dese Kerke geleyd, ende is de selve vervolgens onder dak gebragt.

Inden jare MDCXXIV. is in den somder en*de* volgens inde jegenwoordige Kerke het H. Euangelium gepredickt.

Ibid. Lin. 26.

Wat mag het Pausdom noch in sijne volle kragten
In 't land in swange gaen? en 't blinde volk dat achten,
Dat Christus bloed-verdienst met vuyle voeten treed,
En valsch sich met den naem van Katholijk bekleed?
Wat mag 't ondankbaer volk des Heren Woord versmaden,
En sich met swijnen-draf van menschen-leer versaden,
Die geenen troost en geeft in leven, nochte dood,
En 't hert mismoedig laet in sijnen laetsten nood?

Ibid. Lin. 30. t'Akersloot in onse Classis worden dese *Verzen aen het Koor van de Kerke* gevonden:

Het oud-gepretendeerd met recht dan wijken moet,
Als 't nieu-gereformeerd ons beter blijken doet.

Pag. 90. Lin. 16.

Hier heeft wel-eer het *Slot van Sparenwou* gelegen, +
Benoorden van de kerk, maer't heeft sijn eynd gekregen,
En is al me vernield, geregen aen het swaerd,
Al watter noch van is, sijn kelders onder d'aerd.

+*Slot van Sparenwoude.*

Pag. 91. Lin. 16.

En wildemen den weg tot *Sparendam* toe maken,+
Om langs den water-kant daer henen te geraken,

+*Sparendam.*

+En aende and're sij tot aen de *Kamper-Laen,*
Voorby de *Keet van 'tSout:* hoe veele souden 't gaen?
En konde ons de weg door onse groene weyden
Van *Seven-molens* af tot op *Sint-Ians-weg* leyden,
En van *Sparwouder-poort* tot aen de *Fuyker-vaert:*
Die wegen waren bey hun wand'ling ook wel waerd.

+*Kamper-Laen.*
Soutkeet.
Seven-Molens
S. Ians-weg.
Fuyker-vaert.

Pag. 99. Lin. 22.

+Volg den *Oloutius,* Doctoor in 'sPaus decreten
Te Room in't openbaer, en t'Egmond na geseten
Als Abt ook in die stoel, te Romen breed en wijd,
En in dijn Vaderland vermaerd by dijnen tijd.

+*Iohannes Oloutius.*

+Wiens naem behoord hier meer als *Kosters* naem te leven,
Die ons die groote konst van't Drucken heeft gegeven,
Aen wien des werelds krijt so dapper is verplicht?
O alderwaerdste man! o aldergrootste licht!
Laet dan dijn lieve naem door al de wereld vliegen.
Swijgt Mentz, en houd eens op van roemen, en bedriegen,
Gy komt alhier te laet, dit is dat groot verstand,
Dat dese waere konst op aerden heeft geplant.

+*Laurentius Kosterus.*

Versus in Effigiem summi & incomparabilis Viri, Lavrentii Kosteri Harlemensis, primi Artis Typographicae Inventoris circà annum 1440.

Vana quid Archetypos & praela Moguntia jactas?
HARLEMI *Archetypos praelaque nata scias.*
Extulit hic (monstrante Deo) LAVRENTIVS *artem.*
Dissimulare virum hunc, dissimulare Deum est.

P. SCRIVERIVS.

Wat roemt gy MENTZ den vond van't Drucken vande Boeken?
Gy moet den meester hier te HAERLEM komen soeken;
'Tis KOSTER die die konst door Godes Geest bedacht:
Versaekt hy desen man? dat is God selfs veracht.

+En *Symon Harmanszoon,* bevestigt ook mijn seggen,
En tuygt dat wy het hier voor niemand willen leggen,
En treed so ook hier voor, en segt hier ben ik mee,
Van 'tKarmelijten volk in mijne Vader-stee.

+*Symon Hermannus.*

Pag. 121. Lin. 2.

Is dan dat groote licht den dag en 'tlicht niet waerd,
En eene and're plaetz, meer kondig, en vermaerd?

Stelt *in Margine,* ofte op den kant. *Verstaet de vermaerdste Hooge-scholen van Europa:* want *Arias Montanus* wil met sijne verzen onse Stad nochte Holland niet verkleynen, maer wil alleen seggen, dat sulke dappere geleerde mannen, als *Hadrianus Iunius* was, by de aldergeleerdsten ende geeerdsten inde Hooge-Scholen vande Christenheyd behoorden te verkeren.

Ibid Lin. 18.

Ook denk ik, hoe ik plagt by dij in huys te wonen,
En hoe dat gy mij hielt als eenen dijner sonen.
Gewis, 'tis eene deugd die geene deugd vergeet!
En foeij ondankbaer hert, die niemand dank en weet!

Pag. 133. Lin. 24.

Vande Groote Schole binnen Haerlem.

BY Privilegie van Hertog Aelbrecht van Beijeren, Grave van Holland, etc. is gegeven de Scole binnen Hairlem, *als dat de voorsch. Stede mit de Persoenre (dat is Kureyt) die al dair doe was, oft namaels wesen mocht, eenen Clerc die scole geven sullen, dair hen dunckt dat de voorsch. Stede mede bewairt is; ende die sel selve die Scoel regieren, ende nyemant voir hem: ende altoos een half jair na den wederseggen, ende niet langer, off dat sake wair, dat hi dan niet nut dair toe waire, datmen dan een anderen Clerc in setten mochte, die dair nut toe wair. Gegeven inden Hage, op Sinte Niclays dach in't jaer ons Heeren* MCCCLXXXIX.

BEcoert by Schout, Schepenen, ende Raide, bider Rijcheyt ende Vroetschap van der Stede [van Haerlem] dat nyemant scolen houden moet van knechten dan die GROOTE SCOLE binnen Hairlem.

Ende dat nyemant sijn kinder dat knechten sijn anders ter scolen senden moet noch laten gaen anders dan in die Groote Scole, op een boete van drie ponden also dicke als sy dair off toe gesproken worden.

Getogen uyt de oude Keuren van Haerlem **ontrent het jaer** MCCCCXX. M.S. apud P.S.

Copie van sekeren Brief, aengaende enige vvedden, emolumenten, ofte voordeelen voor den Rectoor van't groote Schole, eertijds getrocken uyt de By-scholen. Ao. 1569

WY Burgermeesteren, Schepenen, ende Raiden der Stadt Haerlem, doen te weeten eenen yegelicken, ende certificeren, dat wy geadmitteert ende toe gelaeten hebben, ende admitteren ende toelaeten midtsdesen Hendrick Dircxz. omme binnen der voirsz. stede te moegen houden by-schoele. In zulker vougen nochtans, ende met conditie, dat hy de Jongens die hy jegenwoordelijen heeft, ende nae desen tijt nijet meer anneemen en sal, zoe wanneer die eerst ter schoelen gestelt werden den Rectoer van den groeten schoele gehouden sal wezen by naeme ende toenaeme aen te geven, ende te zijnen register doen stellen, ende hem cautie ende zeeckerheyt doen voor zijne gewoonlicke recht, ende schoolgelde, te weeten van elck jongen vijff groot voor elck vieren-deel jaers, soe verre de zelve Rectoir dies van hem begeert, geduerende de selve admissie tot onse wederseggen, ende langer niet. Des t'oorconden hebben wy 'tsegel ten saicken der voor-

noemde stede van Haerlem hier beneden angehangen den xv^en Julij anno xv^c negen ende tzestich.
A. Raet.

Inden jare 1627. hebben alle de By-school-meesters, so Duytsche, als Fransche, aen de Heren Burgemeesters de ontslaginge van gemelde belastinge der stoters by requeste versocht, de welke hun ook by Apostille der Vroedschappen is vergund, ende toegestaen, hebbende de Heren Burgemeesteren tot dien eynde met den Rectoor vande Groote Schole over de verhoginge van sijne jaerlijksche weddens ofte gagie ten desen aensien gehandeld, ende verdrag gemaekt.

De Apostille ofte Acte luyd aldus:

BVrgermeesteren ende Regeerders der Stad Haerlem, vermogens ende uyt kragte der voorgaende authorisatie van de E. Heren Vroedschappen der selver Stad, geconfereerd ende gecommuniceerd hebbende over dit stuck ende d'ontlastinge voor de voorsch. Supplianten vande betalinge vande stoters in haere requeste gementioneerd, ende naer eenig bespreck eyndelijken daer inne over een gekomen, verdragen, ende geaccordeerd wesende, hebben dien volgende alle ende eenen ygelijken vande Duytsche ende Fransche Schoolmeesteren alhier, die nu sijn, ofte namaels wesen sullen, van de betalinge der stoters voor hunne scholieren t'elken vierendeel jare aen den Rectoore voorn. innegaende van Meijendage anno sestien honderd seven en twintig toekomende geheelijken ende al quijt geschouden, gelibereerd, bevrijd, ende ontslagen, schelden quijte, libereren, bevrijden, ende ontslaten den selven daer van by desen voor nu, ende altoos. Aldus gedaen, verdragen, geaccordeerd, ende geremitteerd by Burgemeesteren voorn. den twee

en twintigsten Aprilis anno sestien honderd seven en twintig.
Mij tegenwoordig
H. Steyn.

Beneffens de Rectooren, boven in mijn werk *Pag. 121.* gedacht, is *Doccomius Friso* mede Rectoor geweest.

Cornelius Duykius werde ook *Hagius* geheten, *quia Hagiensis. Hic in suspicionem* [*] *haereseos apud Episcopum venit: quare exautoratus, sed posteà restitutus.*

[*] *Haeretici hereseos insimulant alios*

Pag. 143. Lin. 4.

Zedert dat dit mijn werk onder de perze is geweest, is de jaerlijksche veranderinge der *Ouderlingen der Gemeynte* voorgevallen, ende sijn tegenwoordig

Ouderlingen der Kerke.

Kornelis Out.
Iaques Schot.
Bartholomees Veer.
Abraham Korneliszen.
Gerrit Iakobszen.
Heynrick Bredenhof.
Adriaen Weyns.
Franzoys Maes.

Ouderlingen der Fransche Gemeynte.

David le Borgne.
Willem Hofman.
Pierre Candelé

Pag. 170. Lin. 22.

[+] Den 4. April 1559. quam Kapiteyn *Vitellus,* een Italiaen, met meer andere binnen *Haerlem,* ende *maten de diepte vande vesten, ende blockhuysen, de mueren, ende de wijde vande poorten,* gelijk sy ook

[+] *Kapiteyn Vitellus meet de diepten, mueren, en poorten van Haerlem.*

alle de Se-kusten hadden gemeten, ver treckende voords na Texel.

Den 7. Julius 1571. quamender honderd *Spanjaerden in Haerlem,* + *bedrijvende veel gewelds ende groote moedwille* in veele goeder luyden huysen: ende ontrent een maend daer na noch meer dan honderd: die den 7. November des selven jaers van hier na Vtrecht vertrocken.

+ *Moedwille der Spanjaerden binnen Haerlem*

Den 24. Junius 1572. sijn *Pieter Kies, Symon Ianszen Schootjen,* + *Michiel de VVael,* ende meer anderen in Stad gekomen, die om saken van religie ende troublen uyt de Stad waren geweken.

+ *Vlugtigen om de Religie komen weder in Stad.*

Ontrent den selven tijd hebben de zoldaeten te *Heemstede, Overveen,* + *ende Hillegom de Kerken gesmeten, ende beroofd.*

+ *De Kerken van Heemstede, Overveen, ende Hillegom vvorden gestormd.*

Den 16. Julius quamen ontrent 300. Spanjaerden op *Sparendam,* + die uyt den Hage door de Veenen gekomen waren om't Hof uyt den Hage na Amsterdam te convoijeren, ofte geleyden: ende staken des anderen daegs het Dorp *aen brand* datter nochte kerk nochte huys en bleef staen: van welke brandstichters een werde gekregen, ende binnen gebragt, die 'savonds tuschen seven ende acht uren op 'tSand levendig verbrand werde. Ende also gemelde Spanjaerden hunnen weg na Wijk-op-See namen om voords strand-langs met hunnen swaeren roof na den Hage te vertrecken: so sijn hun ontrent 400. mannen uyt Stad na Sandvoort in't gemoed getogen, in meyninge + sulkx te beletten, ende den buyt hun te ontjagen: maer en hebben niets bysonders uytgericht: dan datter enige ter weder-sijde sijn gesneuveld, ende gebleven: want de Spaniaerden hadden sich te *Sandvoort* beschanst, ende na dat die van Haerlem geweken waren, hebben sy dat Dorp mede inder aschen geleyd.

+ *Brandstichtinge der Spanjaerden om Haerlem.*

+ *Te Sparendam, ende Sandvoort.*

Den 21. Julius 1572. sijnder drie ofte vier honderd knechten vandes + Stadhouders wegen tot Sparendam ende voords na Haerlem op't Huys te Kleef gekomen, ende hebben daer een Beleg gemaekt, ... die alle de Dorpen als *Velsen, Aelbertsberge, Overveen* .....etc. Hier sijn mijne Memorien gescheurd, ende door de motten geschonden, ende opgegeten: sy schijnen te willen seggen, dat dese ende andere Dorpen hier ontrent Haerlem mede deerlijk werden verwoest, ende vernield.

+ *Te Velsen, Aelbertsberg, Overveeen, &c.*

Den 23. Julius sijnder noch acht honderd ..... uyt Rotterdam + ... by gekomen. Welke Spanjaerden ende Stadhouders-volk groote schade om Haerlem gedaen hebben, over de *honderd beesten, so oszen, als koeijen, uyt de weyden drijvende, ende drie molens buyten de Sijlpoorte aen brand stekende,* meynende brand in Stad te maken, ten ware God den Westen wind, die op de Stad was, Suyd-oost gekeerd hadde.

+ *Op den Sijl-weg.*

Den 26. dito sijn de knechten van Boszu op de S. Jans-weg gekomen + na de *Seven-molens* toe, ende hebben *het vuer in drie molens* gesteken, op hope dat de brand door den sterken voor-wind in Stad soude overslaen: ook hadden sy hunne medestanders ende verraders

+ *Aende Sevenmolens.*

in Staqd om aldaer ook brand te stichten, ende de Stad te overvallen, waer van na een verbrand ende gequartierd werde. Maer God bewaerde de Stad wederom ogenschijnlijk, alsoder een groote slag-regen viel, waermede de wind van de Stad afwaeijde.

[+]Des anderen daegs braken de Spaenschen hun leger op, eene*n* grooten buyt mede nemende, ende *alle de Dorpen verbrandende,* die te voren brandschattinge gegeven hadde*n*, *van Aelbertsberg tot Sparenwoude toe.*

[+] *In andere Dorpen, en*de *Gehuchten*

Ibid. Lin. 34. Die Personen hier na genoemd sijn gecommitteerd als Burgemeesters Schepenen ende Vroedschappen der Stad Haerlem op den XXII. Aug. XVCLXXII. by de Gedeputeerden van den Edelen ende Steden van Holland aldaer binnen Haerlem vergaderd.

Burgemeesters.

Dirk Iakobszen de Vries.
Klaes vander Laen.
Iohan van Vliet.
Gerrit Heynrickszen Stuver.

Schepenen.

M[r]. Dirk Ramp.
M[r]. Ian van Suren.
[*] *M[r]. Hugo Bol van Sanen.*
VVillem Adriaenszen.
VVouter van Rollant: Dese is verlaten, overmits sijn broeder *M[r]. Dirk Ramp* mede Schepen was, ende in plaetze is gesteld
Zybrand van Berkenroede.
Pieter Ianszen Raet.
Iakob van Heuszen.

[*] *Susceptor fuit illemeus cum sanguine Christi Me sacra Baptismi ritè lavaret aqua.*

Tresorier.

Kornelis van Berkenroede.

Vroedschappen.

Iohan van Duvenvoorde.

M^r. Philips van [*]
Ysbrant van Sparvvoude. [*]*Matius.*
Kornelis van Berensteyn.
Dirk Klaeszen Wy.
Gerrit Korneliszen Velserman.
Adriaen van Groeneveen.
Franz Ianszen: is verlaten.
Steffen Dirkszen.
Zybrand van Berkenroede: is Schepen geweest in plaetze van *Rollant.*
Ian Ianszen Vervver.
M^r. Maerten van Eemskerk: is verlaten.
Adriaen Pieterszen van Hoorn.
Christoffel van Schagen.
Ian Pieterszen Deyman.
Pieter Willemszen Bal.
Pieter Ianszen Kies.
Ian Klaeszen Lotszen.
M^r. [*] Kornelis Rector.
Thomas Thomaszen. [*]*Cornelius Schoneus.*

Aldus gedaen by den voorn. Gedeputeerden van de Staeten van Holland als den Here van Warmond, M^r. Adriaen van Blijenburg, gedeputeerden van Dordrecht, Sasbout Beukelszen, Dirk de Bije, ende Heynrick Duyst, burgers ende gedeputeerden van Delf, Jan van Brouchoven vander Goude, ende ter ordonnantie vanden selven ten dage ende jare als boven. Ondertekend

By mij
P. Buys.

Pag. 178. Lin. 12.

Ik hebbe alhier geseyd dat *Aszendelf opgehangen* is, willende de maniere van sijnen dood uytdrucken, na dien mijn geschreven *Iournael* ende *Memorien* also seggen, hebbende ongetwijfeld de tijdinge daer van binnen Haerlem also gelopen: maer overmits *Iohannes Meursius Lib.* IV. *Rerum Belgicarum* getuygd ende schrijft dat hy *onthalsd* is, waer

van ik tot noch toe geene sekerheyd en hebbe konnen bekomen, wat vlijt ende moeijte ik ook hebbe aengewend om sijne sententie ofte vonnisze selfs in handen te krijgen: so wil ik liever het woordeken *geexecuteerd,* dat *Pieter Bor* aldaer gebruykt, gehouden hebben, om dat ik sijne woorden hier uytschrijve, ende verhale, latende de sake ondertuschen voor sulkx alsze mag wesen.

Pag. 180. Lin. 20. Die van den Gerechte ende Vroedschappen sijn verlaten op den V^en^. Decemb. LXXII. ende op den VII^en^. vernieud.

Burgemeesters.

Nikolaes vander Laen.
Iohan van Vliet.
Gerrit Heynrickszen Stuver.
Pieter Ianszen Kies.

Schepenen.

Willem Adriaenszen.
Iakob van Heuszen: en heeft geen eed gedaen.
Pieter Bal.
Kornelis Rijken.
Klaes Theuszen.
Mattheus Augustijnszen Steyn.
Adriaen van Berkenroede.

Vroedschappen.

Iohan van Duvenvoorde.
Pieter Vlasman: is geschoten den XXVI. Jan. ende is in sijn plaetze als Vroedschap geweest
Symon Korneliszen Spug.
Ian Klaes Lotszen.
Heynrick Ian Matthijszen: is geschoten den XXVIII. April, ende is
Ian Aelbertszen Vy in sijn plaetze gekomen.
Dirk Theuszen.
Loef Baertszen.
Ian de Wael.

Symon Ianszen Schootien.
Pieter Ysbrantszen Oli.
Iakob Gerritszen de Ionge.
Klaes Ysbrantszen.
Baertout Heynrickszen.
Klaes Borritszen.
Willem Wiggertszen van Paenderen.
Pieter van Paenderen.
Ian Klaeszen, Scheepmaker.

Pag. 184. Lin. 26. Ondertuschen lieten de Steden van Suydholland, [+] als Delf, Leyden, der Goude, ende andere, den 22. Jan. die van Haerlem vragen, of sy enige gequetsten, oude, ofte jonge, ofte enige gebreckelijke, ofte anderzins onbequaeme luyden ten oorlog, begeerden te derven, belovende de selve, elk sijn deel naer behoren te onderhouden.

[+] *Liefde en*de *trouwe der andere Steden jegens Haerlem.*

Pag. 216. Lin. 14. Op den X. Junij anno 1573. sijn by beyde Schutterijen genomineerd sestien personen die mede Vroedschappen souden sijn, ende inde vergaderinge souden komen.

Ian Pieterszen Deyman.
Willem Ioosten.
Ian Bartholomeeszen.
Christiaen Ysbrantszen.
Klaes Wouterszen.
Iakob Ysbrantszen, Moutmaker.
Ysbrant Staets.
Caesar Bovetis.
Iaques Bartholomeeszen, in't Harts-hoofd.
Baertout vander Nieuburg.
Steven Ianszen.
Kornelis Gerrit Ian Eestzen.
Kornelis Aertszen Kool.
Laurens Wynantszen.
Mr. Maerten, Apteker.

Dese XV. namen vinde ik maer in het Register-boek der Heren Magistraeten aengeteykend.

Pag. 313. Lin. 23. Oude geschreve Kronijk van eenen onbekenden

Auteur by P.S. Als Grave *Ghije* vernam dat Jonker Willem in Henegouwen was, *soe toech hy in Noerthollant, ende wan alle die Steden, sonder Haerlem alleen:* Die Hertoech van Brabant die wan al Suut-hollant sonder Dordrecht.

Pag. 324. Lin. 1.

Als Holland was verdeeld by *Vrou Iacobaes* tijden,
Een oorsaek van veel bloed, en veele swaere strijden,
So vielder ook op see by *VVieringen* een *Slag,*
Daer *Haerlem* met haer volk en vrunden boven lag.

Scheepsstrijd by Wieringen, tuschen die van Haerlem ende andere Steden van Holland, met Jonker Willem van Bredenroede met de sijnen; onder de regeringe van Vrou Jacoba, inden jare MCCCCXXVII.

Holl. Kron. Divis. XXVIII. *Kap.* XXXIX. Als nu Hertoge Jan van Brabant aflijvig geworden was, in't selve jaer so vergaderden die gene die't met Vrouwe Jacoba hielden een groot heyr van volk, en*de* meenden altemets Holland in te winnen, ende dat te brengen onder die dominie ende heerschappije van Vrouwe *Iacoba.* Van dese vergaderinge was kapiteyn ende hoofdman Jonker Willem van Bredenroede, oom van Jonker Reynout van Bredenroede. Dit wouden sy bestaen te doen in't uytersten van den lande, ende dan so voordgaen al Holland door. Aldus hebben sy schepen doen bereyden om te seylen in *VVieringen,* ende Texel. Ende als dit vernamen die Steden van *Haerlem,* Amstelredam, Hoorn, Enchuysen, ende andere Steden, hebben sy veele schepen ende gewapends volkx vergaderd, ende togen haestelicken haer vijanden tegen in die see. Jonker Willem siende die schepen sijner vijanden van verre, is hy met sijn volk op land getreden in't Eyland van Wieringen, ende brogt dat een weynig tijds gedurende onder de magt van der Hertoginne. Ende als hy daer bleef leggen vertoevende, so sijn sijne vijanden aen dat Eyland komen geseyld, om hem daer in te besluyten, ofte hem tot eenen strijde te verwecken: ende die Jonker gebood dat sy hen alle souden bereyden om 'tschepe te strijden, ende haer spijse bereyd wesende gingen sy t'schepe. In die selve ure wast een ebbe, en*de* dat water was seer gevallen, also dat de groote schepen der voorsch. Stede*n* niet vloten en mogte*n*, daerom hadde die Jonker den meeste*n* hoop van schepe*n* daermen uyt vechte*n* mogte, maer nochtans en quamen sy niet allegader by een ten strijde, maer bleven leggen van verren om te sien die voorschepe*n*, hoe sy hen hebbe*n* souden in den strijde, op dat sy daer uyt te kloeker en*de* koender souden worden te strijden, ofte

uyt den strijde te komen, ende te vlien. So sijn dan dese schepen aen een geroeijd, ende daer began eenen bitteren strijd, ende daer word vrezelijken gevochten, maer meest bleve*n* sy dood of verdrenkt van des Jonkeren wegen, dat welke siende die inde schepen vander afterhoede waren, worden vervaerd, ende begonnen te vlien, maer sy en mogten so niet weg komen, want die andere waren hen te kloek met roeijen in't vervolgen, ende sloegen vrezelicken op hen datter veele geslagen worden, ende veele buyten boorde geworpen die verdronken, ende daer werdender veele gevangen: ende Jonker Willem worde daer mede gevangen met meer andere, dien sy brogten tot Enchuysen, daer alle d'andere schepen doen mede quamen van die Steden. Ende die Steden daer vergaderd wesende, hielden sy raed watmen met den gevangenen souden doen, ende concludeerden als dat sy LXXX. van den gevangenen deden onthoofden: ende Jonker Willem van Bredenroede overmits sijn edele geboorte worde vrij gelaten, hoewel dat sommige gaerne gesien hadden, datmen hem mede onthoofd souden hebben. Ende van die tijd voord en hoordemen in langen dagen ende jaeren van geene rumoeren oplopen ende strijden van binnen tslands.

Pag. 341. Lin. 8.

Ik moet de weverij van alderleije *Zaeijen,* [+]
Met hunne *Volderij,* aen dit stuck mede draeijen,
En dan't *Fusteynen*-werk, met al het *Bombasijn,*
En watter diergelijk meer weverijen sijn.
Ik kan de *Stapel* ook met-een van't *Wolle-laken*
In onse weverij van Haerlem niet versaken,
Waer over wy wel-eer veel meerder sijn vermaerd,
Eer 't droevig oorlog quam, en Spanjens bloedig swaerd.

[+]*Zaeijen.*
Volderije.
Fusteynen.
Bombasijnen.
Stapel des
VVolle-lakenen.

Waerdeyns vande Haerlemsche Wolle-lakenen.

Gerrit Dirkszen de Vries.
Gerrit Ianszen Verwer.
Symon Franzen van den Bogaert.
Hans van Loon.

Sy worden jaerlijkx van de E. Heren Burgemeesteren verkoren, ende 'sVrijdaegs na gedaene Predikatie de Gemeynte inde Kerke voorgedragen, ende ontrent elf uren in de Stads Vierschare opentlijk bevestigd.

Pag. 408. Lin. 8.

'tWerkhuys aende Gangolfsche Kerk, eertijds 't Pesthuys.

Den menschen is een pleij, en peyl geset van leven:
De boosen die om God nocht' om de peyl niet geven,
Die raken aen de pleij: die worden hier geschuerd,
Gangolfe siet gy't wel? 'tgeschied in u gebuert.
Maer ist niet wel bedacht van onse wijse Heren?
Het Werkhuys word gesticht om 'tluije volk te leren,
En tuchtigen den mensch, daer't Pesthuys is geweest!
Al't onheyl van de Stad en Pest men daer geneest.

P.S.

Pag. 429. Lin. 21. Holl. Kron. Divis. XXXI. *Kap.* LXXV. In die maend van October den XX. dag werd die *Oorde van den Augustijnen* eerst *binnen Haerlem* begrepen, ende werden met grooter eren ende feesten van de geestelijke luyden ende van den Heren vander Stede ingeleyd in Sinte Jakobs Kerke, om daer een Klooster te beginnen, ende een goed leven vander Observantien ende na der regele te leven: ende dit werd begonnen met den broeders uyt den Klooster van Dordrecht, die in allen schijne quamen om een goed leven vander Observantien te houden, maer lacen ten hadde geen voordgange, want elk nam met hem eweg dat hy krijgen konde, ende liepender mede henen: waerom die vaders ende fondatoors van den selven Klooster hen hier in versagen, ende schickten heymelicke boden uyt in't land van Sassen, overmits dat sy gehoord hadden dat daer broeders van der Observantien ende van goeden leven woonachtig waren. Ende 'tquam so verde dat de Vicarius vanden lande van Sassen dat Klooster onder sijne protectie nam, ende sand van stonden aen seven Priesters ende twee Leke-broeders binnen Haerlem om een goed leven van der Observantien in den selven Klooster te beginnen, ende werden met grooter solemniteyten van der geestelickheyd ende van den notabelsten poorteren van Haerlem binnen der Stad in't Klooster geleyd op ons Heren Hemelvaerts avond in't jaer van *

**MCCCC.*

Sursum Animus: & Sustine, & Abstine.
Het oog om hoog: en lijd, en wijd.

E Y N D E .

Tafel-Register
van't verhandelde deses Boeks.

A.

*A*Ckers. pag. 76.
Adel der Stad Haerlem. pag. 13. 490
Aelbertsberg. pag. 13. 15. 77.
Akademie, ofte Hooge Schole te Haerlem voorgenomen. pag. 97.
Alumni, ofte Stads-studenten. pag. 147.
Anatomie. pag. 148.
S. Annen-Kerk. pag. 55.
Armen-opsicht. pag. 395.
Arminiaensche Factie binnen Haerl. pag. 483.
Aszendelf, haer geslacht, ende wapen. pag. 25. 80. is aende Haerlemsche Stamme gehylijkt. pag. 25.

B.

Bacchiades sijn Haerlemmers. pag. 21.
Baen. pag. 92.
Bagijnhof. pag. 57.
Bakenes pag. 21. en*de* 25. hun geslacht, en*de* wapen. pag. 22. oud-Haerlem. pag. 26. Kijk-bakenes ibid. Bakeneszer Kerk. pag. 55.
Beek. pag. 70.
Begraveniszen, ende Graven. pag. 48.
Beleg der Stad vande Spaenschen. pag. 159. etc. 156. etc. 513. ende 517.
Berkenroede een Graeflijk Leen van't Huys van Haerlem. pag. 7. en*de* 89. hun wapen. pag. 10.
Besluyt van't gansche werk. pag. 488.
Beverwijk. pag. 78.
Bibliotheek, ende Bibiothecarij. pag. 147.
Binnen-gelegenheyd der Stad. pag. 39. etc.
Bisdom. pag. 443.
Bischoppen. pag. 444.
Bleykerijen. pag. 76. ende 343.
Blesers graf, ende graf-schrift. pag. 148.
Boeken, ende boeken-kas. pag: 147.
Boekdruckerije te Haerlem gevonde*n.* pag. 375.
Bosch. pag. 91.
Brands-verwoestingen pag. 29. 282. 498. etc
Bredenroede. pag. 15. ende 77. hun geslacht, gebied, ende wapen. pag. 16.
Brouwerijen. pag. 337,
Buyten-gelegenheyd der Stad. pag. 70. etc.

C.

Caninefates Kermerlanders. pag. 72.
Classis. pag. 143.

D.

Hard-Dak. pag. 40.
Damasten. pag. 340.
Damiatens overwinninge. pag. 149.
Damiaetjes. pag. 59. ende 151.
Damiatische Wapen-schilden der Haerlemmers. pag. 151. ende 153.
Deensche Oszen-stal. pag. 76.
Doelens pag. 302.
Dorpen. pag. 77.
Duynen pag. 71.

E.

Gedenkwaerdig exempel van Echte liefde. pag. 19.
Euangelische Lere in Holland gepredickt voor de tijden van Willeboort. pag. 418.

F.

Fransche Kerk. pag. 57.

G.

Gangolfs myrakelen. pag. 440.
Gemeyne Stads-Gebouwen. pag. 40.
Gehuchten. pag. 77.
Geleerden. pag. 98. etc. ende 508.
Gereformeerde Christelijke Gemeynte ende Religie. pag. 136. ende 460. etc.
Geschiedeniszen onder het Spaensche jock pag. 279.
Geestelijke oordens van't Pausdom. pag. 428. en*de* 250. Hunne Schattinge. pag. 433.
Gilden van Kersmisze, S. Jakob, Schoonvaerders, ende S. Hubert, ofte vande Jagers. pag. 434. etc.
Gods-dienst by-ouds ende tegenwoordig. pag. 416. etc.
Gods-huysen pag. 595. etc.
Graften. pag. 69.
Graven-hof binnen Haerlem. pag. 49. en*de* 505

Graven, ende begraveniszen. pag. 48.
'sGraven-sand is Haerlem. pag. 3.
Groote Kerk. pag. 40. etc. ende 502. etc.

H.

Haerlem word van Lem gesticht, ende naer hem geheten. pag. 3. word van't geslacht van Haerlem gesticht, ende daer van benaemd. pag. 4. is de Hoofdstad, en*de* hoogste Vierschare van Kermerland. pag. 24. een Heerlijkheyd van't Huys van Haerlem. pag. 26. word een Stad. pag. 26. haer eerste pag. 9. twede pag. 10. derde, vierde, en*de* vijfde ofte dobbel Wapen. pag. 150. is de vader-stad ofte geboorten-plaetze van Koning Willem. pag. 27. word uytgeset pag. 28. verwoest door brand, ende oorlog. pag. 29. etc. ende 282. 468. haere tegenwoordige bloeij, ende segen. pag. 37. van-ouds een vermaerde Koop-stad. pag. 39. en*de* de rijkste ende vermogenste der Hollandsche Steden. ibid. haere gelegenheyd van binnen. pag. 39. etc. het Hof van Holland. pag. 49. etc. Vrijdom van loszen ende laden in Holland, Seland, ende West-Vriesland. pag. 69. Vrijdom van Tollen. ibid. pag. 69. haere gelegenheyd van buyten. pag. 70. etc. Soetendal, pag. 94. aerdsch Paradijs. pag. 96. haere geleerden, pag. 198. etc. vromicheyd. pag. 149. wint Damiaten, pag. 349. word vande Spaenschen belegerd, en*de* veroverd. pag. 159. etc. 165. etc. word den Prinze van Oranjen voor 400000, guldens aengeboden. pag. 279. haer overlast vande Spaenschen pag. 280. Klagtbrieven hier over. pag. 280. etc. krijgt Satisfactie van den Prinze, ende de Staeten van Holland volgens de Gentsche Pacificatie, waer op sy aende Staeten van het Spaensche jock overgaet. 293. haere Schutterije, Doelens, ende oefeningen. 302. Vyttocht na Haszelt, ende Heusden. 305. etc. andere oude daede*n* van Vromicheyd op verscheyde tijden, en*de* tochten. 312. etc. haer word een Leeu uyt Spanien gesonden. 325. haers krijgs-helden. 326. etc. handwerken, ende konsten, van brouwen, mouten, weven, twijnen, bleyken, scholen, schrijf meesters, sang-meesters, landmeters, schilders, etc. 337. etc. Boeckerije. 375. Semonster, ende gestrande Walvischen. etc. 376. etc. haer Regeringe, ende Politije. 382. Vergaderingen der Staeten van Holland. ende Intreden der Prinzen. ibid. winnen eene pleyte tegens andere steden van Holland. 383. haer magt by ouds over Amsterdam, ende privilegie van den Overtoom. 388. Regeerders, ende Wethouders. 390. Officieren ten platte*n* Lande. 394. voerd het swaerd van justitie, ende heeft 'sLands scherp-rechter. 394. ordonnantie tegens de ontheyliginge van den Christen-Rust-dag. 394. Subalterne Officien, Gods-huysen, ende opsicht op de armen, etc. 395. etc. Intrede der Rhetorijksche Kameren over de Loterije van de Oude Mannen. 398. Proeve vande Lazarije van Holland, ende Seland, ende Proveniers te Sieken. 409. Religie, ofte Gods-dienst by-ouds, ende tegenwoordig. 516. etc.
Haerlemsch Geslacht sticht Haerlem. 4. hun lof, ende stam-linie ibid. worden Heren van Berkenroede. 7. ende 89. hun wapen. 9. ende slot, 10. ende 80. sijn belegeringe, overgaen ende verwoestinge. 18. etc.
Handteringe der Haerlemmers. 337.
Harten, ende Hinden. 73.
Harten jagt. 74.
Hartjes dag. 73.

Hasen. 73.
Haszelsche Vyttocht. 303.
Huys te Heemskerk. 81.
Heemstede. 87. ende 88.
Heymraden. 63.
Helden. 326.
Herbergen by de Kerke. 47.
Heren-huysen by ouds aen den oever vanden Rijn, ende noch, in't gewest der Stad Haerlem. 11. ende 77.
Heren-jagt. 74.
Heusdische Vyttocht. 305.
Hof der oude Graven van Holland. 49. etc. ende 505.
Hoven, ende Hofsteden 77.
Hout. 91.
Huysen. 40.
Hul-toneel der Heren van Kermerland. 81.

I.

S. Jans Baptists-Here*n*, hun Huys, Klooster,

ende Kerk. 55.
Jan Matthijszen, van Haerlem, Wederdopersch Enoch. 456.
Indische participanten, ofte Mede standers. 337.
Inleydinge tot de gansche handelinge van dit werk. 1.

K.

Kalk-ovens. 91.
Kasteel van Lem. 2.
Kasteel van't Huys van Haerlem: 10. en*de* 80.
Kasteelen by-ouds aenden oever vanden Rijn ende noch, in't gewest der Stad Haerlem. 11. ende 77.
Groote Kerk. 40. etc. 502. etc.
Kerk storm door de zoldaeten op Paepsch-Sacraments dag. 463.
Kermerland. 23. Haerlem haer Hoofd-stad, ende hoogste vierschare. 24.
Kermerlanders hete*n* by ouds Caninefates 72
Kermerlandsche Heren Hul toneel 81.
Kermerlandsche oorlogs geschiedeniszen ten tijde der Spaenschen. 267. etc.
Kinheym. 23.
Klaes van Kieten, Reus van Sparenwoude. 90.
Huys te Kleef. 89.
Klocken, ende Klock-huys. 58. ende 59.
Kloosters onder 'tPausdom. 57. ende 428. etc. ende 520.
Konijnen. 72.
Konsten, ende Konstenaers. 337.
Kroft. 40:
Kruyz op den Toren. 46.

L.

Land van Sand-duynen. 83. etc.
Landerijen. 76.
Landmeters. 344.
Leeu aen die van Haerlem uyt Spanjen gesonden. 325.
Lem stichter van Haerlem. 3. sijn Kasteel. 2.
Librije. 447.
Lywaet-damasten. 340.
Loijerije. 148.
Vrijdom van loszen, ende laden in Holland, Seland, ende West-Vriesland. 69.

M.

Huys te Marquette. 81.

Markt-veld. 40. 'tSand genaemd. 2.
Markt vande Haerlemsche Waren. 148.
Medicijns. 147.
Meyr 70. ende 506.
Myrakelen der Papisten. 437. etc.
Monnicks-oorden onder het Pausdom, 57. ende 428. etc. ende 520.
Mouterijen. 340.
Muerwerk aen den Hoogen-dijk. 63.

N.

Naem der Stad Haerlem. 3.
Neringe der Haerlemmers. 337.

O.

Oorlogs-verwoestingen der Stad Haerlem. 29. ende 498.
Oorlogsche geschiedeniszen in Kermerland, ende Waterland ten tijde der Spaenschen. 267. etc.
Oszemarkt 40.
Oszenstal der Deenen. 76.
Ouderlingen, 143 ende 512.

P.

Pand, 148.
Tegenwoordige Haerlemsche Papisterije 482.
Papistische vervolginge ende tyrannije om de Religie 447. etc.
Pleyte der Haerlemmers tegens andere Steden van Holland gewonnen 383.
Pompen 70.
Poorten 54.
Predikanten 133 ende 141.
Prinzen-hof 58
Proeve van de Lazarije van Holland, ende Seland 409.
Proveniers te Sieken 409.
Putten 70.

R.

Rechtsgeleerden 146.
Christelijke Reformatie der Lere 443 en*de* 460.
Religie, ofte Gods-dienst by ouds ende tegenwoordig 416. etc.
Geslacht va*n* Renesze aen Aszendelf gehylijkt 25

Requeste der Papisten voor de vrijheyd der

oefeninge van hunne Roomsche Religie 471
Bedriegerije van Jakob Rosa 453.

S.

'tSand is't Marktveld 2.
Sandvoort 71.
Sangmeesters 344.
1 Satisfactie der Staeten aen die van Haerlem volgens de Pacificatie van Gent 293.
2 Satisfactie, ende nader Verdrag met afschaffinge der Papisterije 467.
Schattinge der Geestelijkheyd 433.
Schepen doortocht 69.
Scherm-schole 148.
Scherp-rechter. 394.
Schilders, etc. 344. etc.
Hooge Schole te Haerlem voorgenomen 97.
Schole 132 ende 509.
Scholarchen 133.
Schoolmeesters. 133.
Schrijfmeesters. 343.
Schutterije 302. haer oorsprong 304.
See 40.
Se-monster 376.
Slaper 62.
Sloten ende Kasteelen by-ouds aenden oever van den Rijn, ende noch, in't gewest der Stad Haerlem 11. ende 77.
Sluysen 61. ende 505.
Haerlem Soetendal 94.
Geschiedenisze*n* onder het Spaensche jock 279
Verloszinge van het Spaensche jock 278. ende 298.
Sparen 60.
Geslacht van den Spaerne, ende Sparenwoude 68.
Sparendam 61.
Stadhuys 49. 'tHof der oude Graven ibid.
Oud Stadhuys 53
Stads-studenten, ende alumni 147.
Stichtinge van Haerlem door Lem 3. door 'tgeslacht van Haerlem 4.
Straeten 40.
Sutherlem 94.
Swaerd van justitie 394.
Swanen, ende swanen-huys 74.
Synodaele Vergader-plaetze 58.

T.

Verleydinge van Jan Symonszen Torrentius 454.
Vrijdom van Tollen. 69.
Toren 40.
Tuynen 77.
Twijnerijen. 343.

V.

Velden 76. ende 506.
Huys te Velsen 78.
Velser-dijk 62.
Rasernije van Justus Velsius 348.
Verwelf 40.
Visch-markt 54.
Vytsettingen der Stad 28 ende 496.
Vleesch-hal 53
Vogelsang 13 ende 87.
Vogelvangst 74.
Vrijdom van loszen, ende laden in Holland, Seland, ende West-vriesland 69.
Vrijdom van Tollen 69.
Vromicheyd der Haerlemmers op verscheyde tijden 149 etc. ende 312 etc. ende 518.

W.

Waeg 54.
Gestrande Walvischen 382.
Wandelingen 77 etc. ende 506 etc.
Eerste 9 twede 10 derde, vierde, ende vijfde ofte dobbel Wapen der Stad Haerlem 150
Wapenhuys 58.
Haerlemsche Waren 443.
Waterlandsche oorlogs geschiedeniszen ten tijde vande Spaenschen 267 etc.
Water 69.
Tegenwoordige Haerlemsche Wederdoperije 482.
Weyden 76 ende 506.
Welige-berg 87.
Weverije 340. ende 519.
Willeboort is de eerste Euangelische Leraer van Holland niet geweest 418.
Willeboort heeft de tegenwoordige Papisterije in Holland niet gepredickt 425.
Koning Willem is te Haerlem geboren 27.
Witten-blink 74.

Y.

Y. 70.

Z.

Zingels 68. ende 506.

EYNDE.

Plaetze vande Platen ofte Printen in dit Werk.

1.	De Maegd van Haerlem is de Tytel van het Boek, ende gaet voor den gedruckten Tytel.	
2.	Het Wapen van Haerlem.	{ pag. 1.
3.	De Stad in't verschiet, ofte van buyten.	{ pag. 1.
4.	De Stad in't plat, ofte van binnen.	{ pag. 1.
5.	De Segel-ring van't Huys van Haerlem. pag. 4.	
6.	De Groote Kerke van buyten. pag. 40.	
7.	Het Stadhuys. pag. 49.	
8.	Het Huys te Brederoede. pag. 177.	
9.	Aszumburg, met het ruwijn van't Slot van Haerlem. pag. 80.	
10.	Het Huys te Berkenroede.	{ pag. 89.
11.	Het Huys te Kleef.	{ pag. 89.
12.	Damiaten. pag. 149.	
13.	Het Beleg der Stad Haerlem.	{ pag. 165.
14.	De Stad door 'tbeleg en*de* grooten brand verwoest.	{ pag. 165.
15.	De Druck-perze met de Duytsche verzen. pag. 376.	
16.	De Grondteykeninge vande Groote Kerke.	{ pag. 503.
17.	De Groote Kerke in perspectijf, ofte van binnen.	{ pag. 503.

Druck-fauten.

Pag. 5. Lin. 42. ende *pag. 6. Lin. 1. Drost,* leest *Here.*
Pag. 7. Lin. 25. ende *29. Terniac,* leest *Terninc.*
Pag. 37. Lin. 7. Hoogduytsche, leest *VValsche* zoldaeten. *Error ex Petro Borrio.*

Pag. 39. Lin. 27. 500. leest 1500. *Lin. 33. Delf* 4250. leest 3500.
Pag. 52. Lin. 17. December, leest *November.*
Pag. 99. Lin. 5. ander, leest *ouder.*
Pag. 217. Lin. 22. Guillaune, leest *Guillaume.*
Pag. 308. Lin. 34. Kornelis Reijersz. leest *VVillem Reijersz. Buys.*
Pag. 337. Lin. 22.
Om hun vrouwen rijklijk en kinderen te voen. leest
Hun vrouwen rijkelijk en kinderen te voen. ofte
Om rijkelijk met God hun huysgesin te voen.
Pag. 382. Lin. 5. tien ende een dick, leest *tien ende een half dick.*

LABORE ET DILIGENTIA.
.INT SWEET UUS AENSICHTS SULT GHY U BROOT EETEN GEN: 3.19.
.GRAM*M*ATICA.

*TWee eeVWen * na den tYd, of † LVtteL tYds te Voren,*
Dat hIer de drVCkerY VYt ‡ LaVrens Was geboren,
Is hIer na dVYsend Iaer, ses honderd, tWIntIg, aCht,
In't Laetst Van OVgst, dIt Werk Van RooMan afgeWraCht.

* *Secundum Scriverium inventa Harlemi Typographia circà annum 1430.*
† *Secundum Iunium circà annum 1440.*
‡ *Laurenz Ianszen Koster.*